

FINNMÁRKOKOMIŠUVDNA
FINNMARKSKOMMISJONEN

4. čielggadanguovlu Kárášjohka

Raportta 7. kapihtal Oktasaš vuoigatvuodát – Olles dahje stuorra oassi guovllus

11.12.2019

Čujuhus/ Besøksadresse:

Diggevisi – Tinghuset, 9845 Deatnu / Tana

Poastačujuhus/ Postadresse:

P.b. 24, 9846 Deatnu / Tana

Tlf:

78 92 64 40

E-poasta/ E-post: finnmarkskommisjonen@domstol.no

Interneahtta/ Internett: www.finnmarkskommisjonen.no

SISDOALLU

7.	OKTASAŠ VUOIGATVUOĐAT – OLLES DAHJE STUORRA OASSI GUOVLLUS	4	7.3.3.7	Eará meahceávkástallan (lubmen ja eará murjen, gámasuidnen, jeageldoahpun)	62
7.1	Álggahus	4	7.3.3.8	Meahccevisttit	66
7.1.1	Gaskavuohhta raportta eará kapihttaliiguin. Kapihttala birra oppalaččat	4	7.3.3.9	Báikeolbmuid geavaheami maŋŋá 1751 obbalaš árvvoštallan	69
7.1.2	Dieđut ášši birra	6	7.3.4	Earáid geavaheapmi	72
7.2	Oasehasaid, beroštusovddasteddjiid ja earáid mearkkašumit	7	7.3.4.1	Álggahus	72
7.2.1	Sohpar, Nils Thomas Utsi bokte	7	7.3.4.2	Dieđut áššedovdiid čielggademiin	72
7.2.2	Kárášjoga Sámiid Searvi	10	7.3.4.3	Dieđut mat leat boahtán ovdan komišuvnna gulaskuddančoahkkimiin	76
7.2.3	Guttormgruppen	12	7.3.4.4	Dieđut mat leat boahtán ovdan komišuvnna duođastusčohkkenjearahallamiin	78
7.2.4	Kárášjoga gielda	14	7.3.4.5	Earáid geavaheami obbalaš árvvoštallan	79
7.2.5	Orohat 16 Kárášjoga oarjjabealli	17	7.3.5	Stáhta disposišuvnnat	81
7.2.6	Orohat 13 Kárášjohka Lágesduottar	18	7.3.5.1	Álggahus	81
7.2.7	Beroštusovddasteaddjit	19	7.3.5.2	Ovdal jagi 1775 eanačujuhanresolušuvnna	82
7.2.7.1	Nils Aslak Boine (eanadoallu)	19	7.3.5.3	Áigodat jagis 1775 jagi 1863 eananvuovdinlága rádjai	82
7.2.7.2	Ingos Niillas Áslat (Aslak Mattis N. Eira) (boazodoallu, nuortajohtolat)	19	7.3.5.4	Áigodat gaskkal 1863 ja 1902	85
7.2.7.3	Áilen Nigá Máhtte (Mathis Nilsen Eira) (boazodoallu, oarjejohtolat)	21	7.3.5.5	Áigodat gaskkal 1902 ja 1965	87
7.2.7.4	John Aslak Johansen (olgunastin)	23	7.3.5.6	Áigodat maŋŋá 1965	89
7.2.7.5	Laila Somy Sandvik (fástaássiid meahcásteaddjit) ..	24	7.3.6	Báikeolbmuid riekteáddejumiit	91
7.2.8	Finnmárkkuoopmodat (FeFo)	25	7.3.6.1	Riekteáddejumiit mat leat celkojuvvon áššedovdi guovločielggadeamis	91
7.2.9	Mearkkašumit earáin	26	7.3.6.2	Riekteáddejumiit mat leat boahtán ovdan komišuvnna gulaskuddančoahkkimiin	93
7.3	Komišuvnna árvvoštallamat	26	7.3.6.3	Riekteáddejumiit mat leat boahtán ovdan komi- šuvnna duođastusčohkkenjearahallamiin jna.	98
7.3.1	Vuolggasadji	26	7.3.6.4	Čoahkkáigeassu	101
7.3.1.1	Háhkavuoddu	26	7.3.7	Stáhta eana- ja resursadisposišuvnnaid mearkkašupmi – dárkilabbo geahčasteapmi ..	103
7.3.1.2	Erenomážit oktasaš riektéháhkama birra	27	7.3.7.1	Álggahus	103
7.3.1.3	Metodalaš lahkoneapmi	29	7.3.7.2	Obbalaččat stáhta disposišuvnnaid rievttalaš mearkkašumi birra	105
7.3.2	Vuoigatvuohtheadilli jagis 1751	29	7.3.7.3	Áigemeari gaskkalduhtti dilálašvuodát	108
7.3.2.1	Ássiidloguid rievdan ja geavahanárbevierut	29	7.3.7.4	Stáhta disposišuvnnaid mearkkašupmi 1863-eanavuovdinlága rádjai	110
7.3.2.2	Juridihkalaš teoriija oainnut	31	7.3.7.5	Stáhta disposišuvnnaid mearkkašupmi gaskkal 1863 ja 1980	112
7.3.2.3	Komišuvnna árvvoštallamat	32	7.3.7.6	Disposišuvnnaid bistima, viidodaga ja sisdoalu obbalaš árvvoštallan	118
7.3.3	Báikeolbmuid geavaheapmi maŋŋá 1751	34	7.3.7.7	Erenomážit stáhta vuovdedisposišuvnnaid birra ...	121
7.3.3.1	Álggahus	34	7.3.7.8	Stáhta disposišuvnnaid ja Kárášjoga álbmoga geavaheami gaskavuohhta	123
7.3.3.2	Boazodoallu	35	7.3.7.9	Čoahkkáigeassu. Ášši ILO-soahpamuša nr. 169 ektui	125
7.3.3.3	Eanadoallu ja eanadoalu meahccegeavaheapmi	40	7.3.7.10	Báikkálaš vuoigatvuoda hápmi – dárkilabbo geahčasteapmi	127
7.3.3.4	Murren boaldámuššan ja eará dárbbuide	46			
7.3.3.5	Bivdu	52			
7.3.3.6	Sáivačáhceguolásteapmi	57			

7.3.7.11	Komišuvnna unnitlogu erenomáš mearkašumit ...	130	7.3.9	Gaskavuohta dábálaš boazodoallorivttiin ja eará geavahanvuoigatvuođaguin	137
7.3.8	Vuoigatvuođasubjeakta ja vuoigatvuođaguoddit	131	7.3.9.1	Álggahus	137
7.3.8.1	Álggahus	131	7.3.9.2	Boazodoalloriekti	137
7.3.8.2	Buot fástaássit vai dušše gieldda «sámi sogalaččat»/sámi álbmot vuoigatvuođaguoddin?	132	7.3.9.3	Eará joavkkuid geavahanvuoigatvuođat	139
7.3.8.3	Erenomážit badjeolbmuid birra vejolaš vuoigatvuođasubjektan	135	7.3.10	Čeahkkáigeassu/konklusuvdna	141
7.3.8.4	Gaskavuohta báikkálaš vuoigatvuođa-čuočuheddjiin	136			

7. OKTASAŠ VUOIGATVUOĐAT – OLLES DAHJE STUORRA OASSI GUOVLLUS

7.1 Álggahus

7.1.1 Gaskavuohtha raportta eará kapihttaliiguin. Kapihttala birra oppalaččat

Finnmárkolága § 33 vuosttas laddasa bustáva a) ja b) mielde ovttas § 32:in, galgá komišuvdna čielggadit vuoigatvuodadili iešgudege čielggadanguovlluin ležžet dal boahtán diedáhusat vai eai. 4. čielggadanguovllus Kárášjogas lea komišuvdna vuostáiváldán njeallje vuoigatvuodadiedáhusa maid váldogažaldat lea makkár vuoigatvuodát guovllu ássiin dahje osiin guovllu ássiin leat eatnamiidda ja luondduresurssaide olles guovllus. Ovddit čielggadanguovlluin komišuvdna lea árvvoštallan guovlluidd obbalaš vuoigatvuodadiliid beroškeahtá vuostáiváldon vuoigatvuodadiedáhusain, muhto 4. čielggadanguovllus komišuvdna lea árvvoštalladettiin guovllu obbalaš vuoigatvuodadili atnán vuolggasadjin Sohppara, Kárášjoga Sámiid Searvvi, Guttormgruppena ja Kárášjoga gieldda diedáhusaid.

Gažaldagat maid namuhuvvon vuoigatvuodadiedáhusat čuoččaldattet leat giedahallon raportta 7. kapihttalis.

7. kapihtal giedahallá maiddá vuoigatvuodadiedáhusaid maid Orohat 16 Kárášjoga oarjjabealli ja Orohat 13 Lágesduottar leat sádden eaiggáduššan- ja/dahje geavahanvuoigatvuodaid háhkama hárrái orohatrájáideaset sikkobealde. Dát diedáhusat guoskkahit maiddá stuorra osiid guovllus, ja dasa lassin boazodoalu luonddugeavaheapmi leamaš ja lea ain dehálaš oassin guovlluolbmuid eana- ja resursageavaheamis dán čielggadanguovllus. Dan dihtii giedahallá komišuvdna 7. kapihttalis maiddá boazodoalloriektegažaldagaid dain osiin čielggadanguovllus gos eai leat boahtán eksplisihhta vuoigatvuodagáibádušat boazodoalus FeFo ektui. Vuoigatvuodadiedáhusat mat leat ovddiduvvon komišuvdnii ja main lea sáhka boazodoalu sikkáldas vuoigatvuodadiliin giedahallojit sierra oasseraporttas.

9.–12. kapihttaliin komišuvdna giedahallá vuoigatvuodadiedáhusaid mat gusket čielggadanguovllu geografalaččat ráddjejuvvon guovlluide. Dát guoská sihke oktasaš diedáhusaide maid iešgudetge báikkálaš ovttastumit leat ovddidan, ja muhtun oktagaslaš diedáhusaide maid eanjkilolbmot dahje bearrašat leat ovddidan.

9. kapihttalis giedahallojuvvojit ovcci diedáhusa mat gusket iešgudetge guovlluide Anárjohleagis Kárášjoga nuortalulliguovllus. Guovtti diedáhusas lea sáhka oktasaš eaiggáduššan- ja/dahje geavahanvuoigatvuodain ja čieža diedáhusas lea sáhka iešgudetge lágan oktagaslaš vuoigatvuodain. 10. kapihttalis giedahallá komišuvdna ovcci vuoigatvuodadiedáhusa mat gusket Kárášjohleahkái gieldda oarjelulliguovlluin. Maiddá doppe leat guokte diedáhusa main lea sáhka oktasaš eaiggáduššan- ja/dahje geavahanvuoigatvuodain ja čieža diedáhusa oktagaslaš vuoigatvuodaid birra. Čielggadanguovllu orješdavveguovllu hárrái, namalassii Iešjohleagis ja davás Álaheaju ja Porsánngu rájá guvlui ja oarjjás Guovdageainnu guvlui, lea komišuvdna ožžon 15 vuoigatvuodadiedáhusa. Ovtta diedáhusas lea sáhka oktasaš eaiggáduššan- ja/dahje geavahanvuoigatvuodain ja 14 vuoigatvuodadiedáhusas lea fas sáhka iešgudetge lágan oktagaslaš vuoigatvuodain. Dát vuoigatvuodadiedáhusat leat giedahallon raportta 11. kapihttalis. 12. kapihttalis komišuvdna giedahallá vuoigatvuodadiedáhusaid mat gusket čielggadanguovllu nuortadavveguovlluide, namalassii Deanuleagi vulos ja davás Porsánngu ja Deanu rájá guvlui. Dán guovllus lea komišuvdna ožžon ovttá diedáhusa mas lea sáhka oktasaš eaiggáduššan- ja/dahje geavahanvuoigatvuodain ja golbma vuoigatvuodaháhkama main lea sáhka oktagaslaš vuoigatvuodaid háhkamis.

Dain diedáhusain mat leat árvvoštallon 9.–12. kapihttalis, lea sáhka ahte leat go sajáiduvvan *sierrarievttit* mat leat viidábut go dábálaš rievttit guovllus gosa dát diedáhusat gustojit. Danin lea guovddáš gažaldat ahte lea go gudege dain guovlluin leamaš dakkár geavaheapmi mii lea leamaš viidát go dat mii livččii vejolaš dábálaš vuoigatvuoda vuodul. Dat mearkkaša seammás ahte árvvoštallamat 7. kapihttalis eai *ollásit* fátmmas daid riektedilálašvuodaid dain osiin čielggadanguovllus gos leat dákkár sierrariektegáibádušat, dan sivas go dat maid leat árvvoštallon 9.–12. kapihttalis.

Čuoggás 7.1.2 leat diedut ášši birra ja maid komišuvdna lea dahkan čuvgen dihtii ášši. Iešgudetge gáibádušoddeddjiid, beroštusovddideddjiid, FeFo ja earáid cealkámušat ášši olis bohtet ovdan čuoggás 7.2. Čuoggáin 7.3.1–7.3.9 árvvoštallá komišuvdna ahte lea go čielggadanguovllu álbmot háhkan alcceseaset oktasaš eaiggáduššan- dahje erenomáš geavahanvuoigatvuodaid guovllu eatnamiidda, ja geaidda dát

vuogatvuodát vejolaččat gullet. Go lea sáhka das ahte makkár vuogatvuodát guovllus leat, de lea komišuvdna juohkásan eanetlohkun (Gauslaa, Henriksen ja Magga), ja unnitlohkun (Andersen ja Heggelund). Geahča vuollelis čuoggáin 7.3.7.11 ja 7.3.10.

7.1.2 Diedut ášši birra

Jearaldat áššis lea ahte leat go Kárášjoga gieldda álbmogis, dahje osiin gieldda álbmogis *oktasá eaiiggáduššan- dahje geavahanvuogatvuodát* daidda eatnamiidda gielddain maid Finnmárkkupmodat (FeFo) hálddaša. Geahča govvoša 7.1. Dát lea gitta das ahte lea go álbmoga meahcegeavaheapmi bistán dan mađi guhká, ja leamaš go geavaheamis dihto viidodat ja sisdoallu, ja lea go dáhpáhuvván dakkár riektádejjumi vuodul mii sáhtá leat dagahan ahte leat ášahuvvon vuogatvuodát *buohtalagaid* lágain dahje *viidábut* go láhka.

Eambbo konkrehtalaččat sáhtá jearrat ahte lea go guovluolbmui *iesbeanaláš oktasá vuogatvuohka* meahcegeavaheapmái, makkár sisdoallu vuogatvuodas lea, ja mo dan galgá ráddjet geográfalaččat. Bohcco ávkástallamis ja boazodoalus lea guhkes árbevierru Kárášjogas, ja ain odne lea birrašii 25 % gieldda álbmogis boazodoalus, vrd. čuoggá 7.3.3.2. Dan sivas lea maiddái boazodoalu meahcegeavaheapmi oassin ollislaš árvvoštallamis das ahte leamaš go báikkálaš geavaheapmi vuogatvuodavuoddeaddjin.

Čuvgen dibtii ášši komišuvdna lea ohcan dieduid áigeguovdilis čállosiin ja guorahallan arkiivvaid ja dokumeantaid. Komišuvdna lea maid jearahallan 23 olbmo meahcegeavaheami ja riektádejjumiid birra.¹ Komišuvdna lea bivdán Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) hábmet áššedovdi guovločielggadeami guovllu eanan- ja luondduresursageavaheami birra ja guovllu gustovaš riektádejjumiid birra, mas leat deattuhan áigodaga jagis 1850 otnáži. Čielggadeapmi gárvánii cuonjomanu 25. beaivve 2013.²

Guovllu eana- ja luondduresursageavaheapmi ja váldoriektádejjumi lei maiddái fáddán komišuvnna álgogulaskuddančoahkkimis guovllus golggotmánu 15. beaivve 2015, gos ulbmilin lei obbalaččat čuvget geavaheami ja riektádejjumiid. Gulaskuddančoahkkin lágiduvvui birra-beavdeságastallamin. Čoahkkimii oassálaste 12 bovdejuvnon árbediehtti, komišuvnna miellahtut ja njeallje nammaduvvon

beroštusovddasteaddji.³ Čoahkkima čuvvo maiddái golbma FeFo-ovddasteaddji.

Komišuvdna lágidii jagi 2016 njeallje rabas gulaskuddančoahkkima gos fáddán ledje čielggadanguovllu iešguđetge oasis; njukčamanu 1. ja 2. beaivve (Anárjohleagi birra), geassemánu 7. ja 8. beaivve (Kárášjohleagi birra), borgemánu 23. ja 24. beaivve (Iešjohleagi birra) ja golggotmánu 11. ja 12. beaivve (Deanuleagi ja Kárášjoga márkananguovllu birra, ja diedáhusaid birra mat guoskkahit olles dahje stuorra osiid guovllus). Čoahkkimiid vuostáš oassi lágiduvvui birra-beavdeságastallamin main váldogažaldat lei geavaheapmi ja riektádejjumit obbalaš dásis dain guovlluin mat ledje čoahkkimiid fáddán. Čoahkkimii oassálaste komišuvnna miellahtut, beroštusovddasteaddjit ja oassi árbediehttiin geat ledje erenomážit bovdejuvnon. Čoahkkimiid nuppi oasis fáddán ledje guovllu ovddiduvvon vuogatvuodadiedáhusat. Diedáhusovddideaddjit válddahalle diedáhusaideaset ja fástidedje gažaldagaide maid komišuvnna miellahtut ja beroštusovddasteaddjit jerre.

Borgemánu 22. ja 23. beaivve 2017 lágidii komišuvdna čielggadanguovllu loahppagulaskuddančoahkkima. Čoahkkima fáddán ledje vuogatvuodadiedáhusat maid komišuvdna lei ožžon manjá gulaskuddančoahkkima mii lágiduvvui golggotmánus 2016. Maiddái dán čoahkkimis besse diedáhusovddideaddjit válddahallat diedáhusaideaset ja fástidit gažaldagaide.

Dan njealji iešguđetge guovlluide gulaskuddančoahkkimiidda oassálaste earret komišuvdnalahtut ja beroštusovddasteaddjit maiddái oktiibuot 20 olbmo birra-beavdeságastallamiidda, ja dain ledje njealjis Anárjohleagi čoahkkimis, viđas Kárášjohleagi čoahkkimis, guđas Iešjohleagi čoahkkimis ja viđas čoahkkimis gos fáddán lei Deanuleahki ja guovllut lahka márkana. Dasto čilgejedje maiddái oasehasat ja earát geaid oasehasat ledje bivdán čilget oktiibuot 44 čilgehusa. Čilgehusat juohkásedje čuovvovaččat daid iešguđetge čoahkkimiin; 11 čilgehusa sihke Anárjohleagis ja Kárášjohleagis, 12 čilgehusa Iešjohleagis ja 10 čilgehusa Deanuleagis ja guovlluin birra márkana. Loahppagulaskuddančoahkkimis čilgejedje 16 olbmo.⁴ FeFos ledje ovddasteaddjit buot čoahkkimiin, muhto sii eai bivdán sátnevuoru.

1 Finnmárkkokomišuvdna, *4. čielggadanguovlu Kárášjohka – duodášus-čohkkenjearahallamiid oppalašlistu*, [jnr. 14/315-157]. Dasa lassín leat dahkkon ovcci sullasaš jearahallama gos leat deattuhan boazodoalu siskkáldas riektedilálašvuodaid. Čuovvovaččat čujuhat vuostázetitiin dieduide jearahallamiin mat laktásit geavaheapmái olles dahje stuorra osiin guovllus, seammás go diedut jearahallamiin mat vuostázetitiin gusket ovdanbukton vuogatvuodadiedáhusaide leat geavahuvvon daid iešguđetge diedáhusaid gieđahaladettiin.

2 NIKU Bargoraporta 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok. Sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen*.

3 Finnmárkkokomišuvdna, *Kárášjoga álgogulaskuddančoahkkinreferáhtta*, golggotmánu 15. b. 2015 (jnr. 14/315-28).

4 Ledje veahá eambbo čilgejumit go mat dás bohtet ovdan. Muhtumat čilgejedje moade vuogatvuodadiedáhusa, ja muhtumat oasálaste sihke birra-beavdeságastallamiin ja čilgejedje iešguđetge diedáhusaid. Geahča Finnmárkkokomišuvdna, *Finnmárkkokomišuvnna gulaskuddamiid čoahkkingirjijt*, Anárjohleahki, njukčamanu 1. ja 2. beaivve 2016, Kárášjohleahki geassemánu 7. ja 8. beaivve 2016, Iešjohleahki borgemánu 23. ja 24. beaivve 2016, Deanuleahki ja márkan golggotmánu 11. ja 12. beaivve 2016, ja borgemánu 22. ja 23. beaivve 2017 dat diedáhusat mat bohte manjimužžan (jnr. 14/315-55, 14/315-62, 14/315-85, 14/315-86 ja 14/315-114).

Ollislašvuoda dihtii sáhtta namuhit ahte komišuvdna lágidii rabas gulaskuddančoahkkima Kárášjogas guovmánu 13.–17. beaivve 2017, gos fáddán ledje guovllu boazodoalu siskkáldas vuoigatvuodadieđáhusat. Čoahkkin lei vuosttažettiin dehálaš oassin komišuvnna oasseraportii boazodoalu siskkáldas riektedilálašvuodaide árvvoštallamiid olis, muhto čuvvii maid muhtun muddui boazodoalu dábálaš geavaheami 4. čielggadanguovllus.

Golggotmánu 14. beaivve 2015 čadahii komišuvdna geahčadeami muhtun osiin Kárášjohleagis ja Anárjohleagis. Geahčadeapmái oassálaste komišuvnna miellahtut ja beroštusovddasteaddjit. Miessemánu 11. beaivve 2017 čadahii komišuvdna guovlogeahčadeami helikopteriin masá olles Kárášjoga gielddas, vrd. čuoggá 2.1.6. Dán geahčadeamis oassálaste komišuvnna miellahtut ja guokte boazodoalu beroštusovddasteaddji, go dát geahčadeapmi guoskkai vuosttažettiin boazodoalu siskkáldas gáibádusaide.

7.2 Oasehasaid, beroštusovddasteddjiid ja earáid mearkkašumit

7.2.1 Sohpar, Nils Thomas Utsi bokte

Sohppara vuoigatvuodadieđáhus lea beaiváduvvon geassemánu 24. beaivve 2012 (jnr. 14/347-1), ja gáibádusa lea Nils Thomas Utsi sádden «*Sobbara namas ja Sobbara ja norrasa/siidaválddi ovdas*» ja gáibádus fátmasta «*buot sámi sogolaččat Guovdageainnu siidaguovllus*». ⁵ Dieđáhusas lea sáhka eaiggáduššanriektái čuovvovaš guovlluide; «*Guovdageainnu suohkan, Kárášjoga suohkan, Áltá suohkan, Návuona suohkan, Ráissa suohkan ja Gáivuona suohkan*». Dieđáhus čilge gáibádusguovllu dáinna lágiin: ⁶

«Guovdageainnu siidda viidodat álgá Háldis ja manná davás- nuorttasdavás Nuhpái ja das čuovvu siidaráji nuorttas Rávtošjávrii lulágeahčai, lulás-nuorttaslulás Suoma/Norgga riikkarádjái ja de riikkaráji mielde fas oarjjás ja oarjjásdavás Háldái, riikkaráji soahpamuša vuodul. Guovdageainnu siidda rájit eai čuovo fylkkaid eai ge suohkaniid rájiid, go diet leat maŋŋil boahán. Veadjá ahte Guovdageainnu siidda lulábeali ráji mielde šattai dalá áiggi Ruota rádji, go sirdásii dahje miedihedje sirdit Guovdageainnu siidda Norgii ja nu luite Guovdageainnu siidda davábeali rájis eret. Davábeali rádji lei čilgejuvvon Ruota riikkaráji

5 Vuoigatvuodadieđáhus lea čállon sámegeillii, ja komišuvdna lea jorgalan dieđáhusa dárogeillii. Čuovvovaččat go siterejuvvo dieđáhusas, de čujuhit siidočujuhusat originála veršuvdnii mii nappo lea sámegeillii.

6 Vuoigatvuodadieđáhusa 6. ja 7. siiddus.

čuočuhussan ja danin lea ge siidaguovlu ovdal čálalaččat nai čilgejuvvon.

Vaikko oassi Guovdageainnu siidda guovllus veadjá olgobealde Finnmarkokommišuvnna guovlomandáhta, de lea goit ge diet nai oassi mielde dán gáibádusa siste. Finnmarkokommišuvnna mandáhta gusto gitta Romssa fylkka rádjái ja das viidaseappot ferte dasto eará ládje čilget, jus Finnmarkokommišuvdna ii giedáhala siidaguovllu gažaldaga gitta Háldái, mii šaddá Romssa fylkkaráji siskko-bealde. Sámi eananoamasteami čielggadeami oktavuodas livččii muđuid nai eanet lunddolaš čuovvut siidaguovlluid go fylkka dahje suohkaniid.»

Dieđáhusa 6. čuoggás celko ahte Sohpar vuordá ahte komišuvdna «*nanne buot sámi siidaguovlluid Finnmarkkus gullat sin guovllu sámi sogolaččaid oamastussii sin oktasaš aktuoamas-tanguovllun*». ⁷ Dán cealkámuša ferte dulkot dainna lágiin ahte dieđáhus, seammá láhkai go Kárášjoga Sámiid Searvvi dieđáhus, Guttormgruppena dieđáhus ja Kárášjoga gieldda dieđáhus, fátmasta buot guovlluid Kárášjogas maid FeFo hálddaša, ja dasa lassin vel viiddis guovlluid eará gielddain.

Čuovvovaččat giedahallo oassi mii guoská Kárášjohkii. Muđui giedahallo dieđáhus maŋit raporttain, dan muddui go dat lea siskko-bealde komišuvnna geográfalaš fápmudusguovllu. ⁸ Dan dihtii ii giedáhala 4. čielggadanguovllu raporta Sohppara máinnašemiid gidđaloddema birra Guovdageainnus, ii ge guolásteami Guovdageaineanus, ⁹ muhto komišuvdna máhccá dáidda fáttáide 8. čielggadanguovllu raporttas.

Sohpar čujuha dasa ahte sámi álbmot lea «*bivdán buot lágan elliid ja buot lágan guliid ja buot lágan lottiid ja ávkki atnán buot lágan šattuin mat leat dán guovllus*» ja sis leamaš boazodoallu miehtá siidaguovllu. Norgga stáhta reguleremat leat hehtten sámi eanadoalu ovdáneami, muhto maiddá eanadoallu leamaš viiddis. Lea maiddá deattuhuvvon ahte «*siidaguovllu resurssat galget erenoamážit dáhkiduvvot ja hálddašuvvot siidaguovllu sámi sogolaččaid dárbvuide ja beroštumiide buorrin ja muđuid buorrin buohkaide geat siidaguovllus orrot*». ¹⁰

Dieđáhusa dieđuid mielde eananoamasteami gáibádusa vuodđun lea «*buot sámi sogolaččaid buot lágan eananávk-*

7 Vuoigatvuodadieđáhusa 25. siiddus.

8 Finnmarkoláhka § 29 vuosttaš ladás ráddje fápmudusguovllu “*daidda eatnamiidda maid Finnmarkkuopmodat váldá badjelassas § 49 mielde*”. Namalassii gidđodagaid Finnmarkku Fylkkas maidda Statskog SF:s lei gidđodatvuoddu dahje eaiggádušai almmá gidđodatvuodu, dalle go Finnmarkoláhka biddjui fápmui suoidnemánu 1. beaivve 2006. Dan dihtii ii sáhte komišuvdna giedahallat daid osiid vuoigatvuodadieđáhusas mat gusket guovlluide mat otne leat Romssa fylkkas (Návuotna, Ráisa ja Gáivuotna).

9 Geahča Sohppara vuoigatvuodadieđáhusa s. 8–14.

10 Sohpar, Op. Cit. s. 9 ja 14–16.

*kástallama doaimmaid ja orruma vuodul gubkes áiggi badjel ja gitta [dassái go Finnmárkoláhka biddjui fápmui] 1. beaivái suoidnemánus jagi 2006» ja ahte sámi oktasaš vuoigatvuoh- ta gullá buohkaide geat «*leat orron ja orrot Guovdageainnu siidaguovllus ja leat sámi sogas*». Sohpar oaivvilda ahte eará ássit eai leat vuoigatvuodalaččat ja ahte sis ii leat oassi oktasaš sámi vuoigatvuodas, dan sivas go «*siidaguovllu oamastup- mi lea sámi sogolaččaid oamastus*», seammá láhkai go sámi boazodoalloeláhus mii lea dušše sápmelaččaide. Dattege dát ii «*behte ovttaga, aktonas geavaheami, beroškeahhtá sogalaš- vuodas gii juo áiggiid čada lea olahán geavahan- dahje oama- tanvuoigatvuoda*».¹¹*

Riektivuodđun Sohpar čujuha ahte nationála ja riikkaid- gaskasaš orgánat leat dohkkehan eamiálbmogiid vuoigat- vuodaid eaiggáduššat eatnamiiddiset. Dán birra lea ee. celko- juvvon ahte:¹²

«Norgga riikkaválddi ásahepmi ii leat doadján sámi eananoamasteami ja dan lea Norga riikkaidgaskasaš dásis ILO-šiehtadusa nr. 169 vuolláičállimiin miedihan ja dál sisriikkalaččat Finnmárkolága §5:in nannen.»

Dasto diedáhus máinnaša ahte sámi guovllut «*leat sámi sogo- laččaid oamastus ovdalis go Finnmárkkuoopmodat áshuvvui ja guovllut Finnmárkkus mearriduvvojedje searveopmodabkan buot Finnmárkku fylkka álbmogii*». Sohpar oaivvilda ahte sámisogolaččaid oktasaš oktoriekteguovllut Finnmárkkus eai leat oassin FeFo oktasašopmodagas, eai Finnmárkolága § 5 vuodul, eai ge Norgga vuodđolága dahje riikkaidgaskasaš eamiálbmotrievtti vuodul danin go guovllut «*dološ áiggi rájes lea[t] gullan sámi sogolaččaide*».¹³

Sohpar lea maid duhtameahttun osiin Finnmárkkuoopmo- daga (FeFo) disposišuvnnain maŋŋá go dat válddii badjelasas giddodatvuodu Statskogas, ee. danin go eananláigohattit mat gusket sámi ealáhusdoaimmaide leat gorgŋon. Sohpar oaivvil- da maid ahte FeFos eai leat návccat dahje dáhttu ollašuttit dan oasi Finnmárkolága ulbmilparagráfas mii geatnegahtá ahte galgá erenomážit váldit vuhtii sámi kultuvrra, boazo- doalu, meahcásteami, ealáhusdoaimma ja servodateallima.¹⁴

Diedáhusa teakstaosis mii muitala makkár vuoigat- vuodas lea sáhka, celko ahte:¹⁵

«Dievaslaš oamastan- ja hálddašvuoigatvuoh- ta gullá Guovdageainnu siidii siidaválddi ja siidaguovllu sámi sogo- laččaid bokte; dieid meriid mielde mat gullet siidaválddiid

searvevuoda soabadeapmái Sobbara bokte ja meriid mielde mat olles servodahkii muduid gullet mearridit priváhta eatnamiid ja eanangeavahemiid ektui.

Finnmárkkuoopmodat ii oamas dumá ge eatnama ii ge maide mii Guovdageainnu siidaguovllu bajábealde, nalde dahje dan vuolde lea. Guovdageainnu siida oamasta buot mii Guovdageainnu siidaguovllu bajábealde, nalde ja dan vuolde lea; daid meriid gaskkas mat Sobbara bealis leat ja daid meriid mielde mat leat mihtiduvvon eatnamiidda dahje eará aktonas dahje oktasaš oamastusaide ja geavahus- aide árbevieru ja lágaid mielde.»

Mudui čujuha maid Sohpar dasa ahte siidavuogádat leamaš dovddus dalle go sámi geográfalaš guovllut ja dasa gulli resurs- sat juogaduvvojedje, sihke Finnmárkkus ja eará árbevirolaš sámi ássanguovlluin. Lappekodisilla § 5 almmustahtá gos Guovdageainnu siidaguovlu álgá ja ahte siidarádjá ii leat goas- sige sirdojuvvon.¹⁶ Sohpar deattuha maid ahte sámi [eanan] geavahepmi lea bistán boatkankeahtá ja leamaš dadjat dal eksklusíiva gitta otnáži. Danin lea son, guhte vuostálastá sámi eaiggáduššanriektégáibádusa, gii galgá duodaštit ahte riekti ii leat fámus, mo dat luobai ja goas dat dáhpáhuvai.¹⁷ Sohpar lea čujuhan Sámi vuoigatválddegotti unnitloguevttohusii NOU 1997: 4:s, dasa mii guoská Sámi eananhálddašeami ása- heapmái, ja dakko bokte vuordá Sohpar ahte komišuvdna:¹⁸

«1. ... nanne Guovdageainnu siidaguovllu gullat dán guovllu sámi sogolaččaid oamastusii, nu go lea leamaš ja ain lea.

2. ... nanne buot sámi siidaguovlluid Finnmárkkus gullat sin guovllu sámi sogolaččaid oamastusii sin oktasaš akto- oamastanguovlun, nu go lea leamaš ja ain lea. Dán čuočču- husa viidát ipmárdus geatnegahtá Finnmárkkokomišuvnna iskat maid buot dálá iskanguovlluid sámi sogolaččaid okta- saš aktoamastanguovlun lassin dáid riektečuoččuhusaide maid muduid guovllu olbmot leat lokten.

3. ... nanne sámi sogolaččaid oktasaš aktoamastanguovllu olles ráddjema ja viidodaga FeFo searveoamastanguovllu ektui.

4. ... nanne ahte lea sámi sogolaččaid iežaset válddis ráddjejit go siidaguovlluid sierra oamastan- ja hálddašanguovlun vai gehččet go dáid oktan guovlun sámi sogolaččaid oktasaš aktoamasteami vuolde, man oamasteami ja hálddašeami vejolaččat sáhtá Soppar ovddastit oktasaš oamastanvuodu nalde. Sobbara čuoččuhus lea ahte Soppar doallá buot sámi sogolaččaid oktasaš aktoamastanguovlluid oamastusa ja

11 Sohpar, Op. Cit. s. 4–5.

12 Sohpar, Op. Cit. s. 2.

13 Sohpar, Op. Cit. s. 3–4 oktan s. 17 ja s. 19–20.

14 Sohpar, Op. Cit. s. 17–18.

15 Sohpar, Op. Cit. s. 21.

16 Sohpar, Op. Cit. s. 22–23.

17 Sohpar, Op. Cit. s. 23 (eksklusíiva geavaheami hárrái) ja s. 23–25.

18 Sohpar, Op. Cit. s. 25.

hálddašeami, dássázii go ja jus vejolaččat lea sájis siidaváldi, masa Soppar soahpá sirdit ovddasvástádusa.»

Sohpar lei Nils Thomas Utsi bokte bovdejuvvon gulaskud-dančoahkkimii borgemánu 24. beaivve 2016, muhto sus ii lean vejolašvuohta boahit. Son baicce oasálasttii *gulaskud-dančoahkkimis borgemánu 23. beaivve 2017*, ja ovdanbuvttii doppe čielgehusa.¹⁹

Gáibádusa *geográfalaš viidodaga* birra celkkii Utsi ahte su vuolggasadjin lei Guovdageaidnu dan sivas go dan guovllu son dovdá buoremusat, muhto jurdda gusto olles Finnmárku. Son deattuhii ahte gáibáduš guoská buot eatnamiidda 4. čielggadanguovllus Kárášjogas, ja ahte Sohpar áigu ovddidit seamma lágan gáibádusa maiddá Deanus ja daid eará čielggadanguovlluin mat eai leat vel čielggaduvvon. Sohpar áigu maid ovddidit gáibádusa duopmostuoluide mas gáibidit ahte eaiggáduššariiekti mii dohkkehuvvui FeFoi ovddit čielggadanguovlluin sirdojuvvo ruovttoluotta Sohpparii.

Utsi deattuhii ahte *gáibádusa duogázin* lea Finnmárku sámi álbmoga historjá. Son čujuhii dasa ahte sápmelaččat eaiggádušše Finnmárku ovdal go Norgga stáhta ášahii jurisdikšuvnna dán guvlui, ja ahte stáhta ii leat lobálaččat luohpan dahje váldán badjelasas eananoamasteami. Utsi čuoččuhii baicce ahte sámi eananoamasteapmi ii leat goassige luohpan, muhto norgga stáhta lea hilgon dan, ja dakko bokte dagahan ahte Finnmárku luondduresurssat dán áigge bohtet buorin earáide go vuoigatvuodalaš eaiggádiidda.

Son oaivvildii ahte sámi vuoigatvuodain livččii buorre suodjalus jus daid dohkkeheviččii ILO-soahpamuša nr. 169 ektui. Utsi oaivvildii maid ahte Finnmárkoláhka lea buorre láhka, muhto dat ii doaimma doarvái bures dan sivas go lága áigumušat eai ollašuhutto. Sohppara oaidnu lea ahte sápmelaččat leat eaiggáduššan olles Finnmárku, maiddá mearraguovlluid. Dan sivas go dát guovlu lea árbevirolaš sámi guovlu, de lea stáhtas geatnegasvuohta dohkkehit sámiid eaiggáduššariievti ILO-soahpamuša artihkal 14 (1) mielde.

Boahteáigasaš *hálddašeami* vuodđun ferte leat eamiálbmogiid iešmearridanriekti ja árbevirolaš sámi geavaheapmi. Hálddašeapmi ferte leat sápmelaččaid hálldus ja vuoigatvuodadilli ferte láchčot nu ahte šaddá dohkálažžan maiddá earáide. Utsi deattuhii ahte stuorraservodaga vuosteháhku dohkkehit árbevirolaš sámi geavaheami, ovdamearkka dihtii gidđaloddema, čájeha gierdameahtunvuoda mii ii leat dohkálaš.

Utsi čujuhii dasa ahte ILO-soahpamuš addá sápmelaččaide vuoigatvuoda ášahit iežaset ášahasaid. Dan dihtii go Finnmárku historjjálaččat leamaš juhkkon siidaguovlluide berre dán atnit vuodđun hálddašeamis. Ovdamearkka dihtii

sáhtta Kárášjohka leat sierra siidaguovllun, ja das ja eará siidaguovlluin sáhttet de leat rabas siidačoahkkimat gos välljejit siidaválddi mii lea siidda stivra. Dat iešgudetge siidaválddit Finnmárkkus deaivvadit čuovvovaččat Sohpar-dikkis gos mearridit eananhálddašeami, muhto dat beaivválaš hálddašeapmi lea siidadásis gos maiddá siidaguovlluid sisabohtu háldejuvvo. Utsi čilgii maid ahte fertešii juoga láchkai ráddjet geain galgá leat jienastanvuoigatvuohta siidaválddiid válggain, ja ahte dán ášši ferte lagabui čielggadit.

Dat mii guoská «*sámisogalaš*»-doahpagii, dat mii ráddje vuoigatvuodalaččaid, oaivvildii Utsi ahte sápmelaččat leat árben Finnmárku eatnamiid, ja ahte leat sámisogalaččat gudet eaiggáduššet eatnamiid ja čáziid doppe. «Sámisogalašvuohta» ii leat gitta genetihkas, muhto kultuvrras ja identitehtas. Dan dihtii sáhttet sámi sogalaččat Finnmárkkus maiddá leat earát go genehtalaš sápmelaččat. Formálalaš identitehta lea viidat go genehtalaš identitehta, celkkii Utsi, ja čujuhii dasa ahte seammá láchkai go olgoriikalaččat sáhttet šaddat oassin norgga servodagas, de sáhttet dat geat bohtet Finnmárku šaddat oassin sámi servodagas. Vuodduolbmilin lea dattege sealluhit sámi servodaga. Dan dihtii ferte sámi iešmearrideami vuodul hábmet njuolggadusaid mat dynámalaččat sihkkarastet ahte sámi giella, kultuvra ja ealáhusat eai jávkka.

Gažaldahkii *oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid gaskavuh-tii*, deattuhii Utsi ahte sápmelaččat lea álbmot. Dát boahá ovdan sihke ILO-soahpamuša nr. 169:s ja ON:a dekoloniserenproseassain mat leamaš jođus maŋŋa nuppi máilmmisoadi, muhto mat bisánedje ovdal go jovde eamiálbmotguovlluide. Oktagaslaš dahje oktasaš sierrariievtit mat leat jo ášahuvvon dahje maid komišuvdna dohkkeha, ovdamearkka dihtii boazodollui, lubmemii, bivdui dahje guolásteapmái, bisuhuvvojit bálddalaga Sohppara rivttiin, beroškeahtta geasa dát rivtitt gullet.

Utsi guoskkahii maid komišuvnna *giedahallanvuogi ja čielggadanguovlojuohkima*. Komišuvdna lei berret atnit vuolggasadjin dološ siidarájaid, ii ge gielddarájaid, muhto ii son navdán dás leat erenomáš praktihkalaš mearkkašupmi. Dán son vuodustii Sohppara čuoččuhusain ahte leat siidaválddit iešgudetge siidaguovlluin mat eaiggáduššet olles Finnmárku. Go vuoigatvuodakártenbargu loahpahuvvo, gártá de sámi eaiggádiidda siskkáldas áššin ráddjet guovlluid dainna lágiin ahte váldá vuhtii historjjá ja dan geavaheami ja hálddašeami mii lea riektá. Muđui oaivvildii Utsi ahte komišuvdna berrešii giedahallat Sohppara gáibádusa sierra, ii ge dušše bálddalaga Kárášjoga Sámiid Searvvi gáibádusain, Guttormgruppna gáibádusain ja Kárášjoga gieldda gáibádusain.

Muđui celkkii Utsi gieldda gáibádusa ektui ahte lea sámi álbmot guhte eaiggáduššá daid eatnamiid main lea sáhka, ja ahte rivtvi ii sáhte luohpat ii ge sirdit gildii. Muhto jus lea nu ahte gáibádus lea ovddiduvvon Kárášjoga álbmoga ovddas,

¹⁹ Finnmárkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhtta*, borgemánu 22. ja 23. b. 2017 (jnr. 14/315-111) s. 122–140.

ii ge gieldda ovdas, de ii buvte gieldda gáibáduš nu stuorra váttisvuodaid. Muđui oaivvildii Utsi ahte dain dilálašvuodain main Finnmáarkokomišuvdna ii sáhte buktit oaiviliiddis konkreta ja dehálaš eanagažaldagaide fápmudusas ráddjehemiid geažil, berre komišuvdna čielgasit dan dovddahit, ja maiddái vejolaččat deattuhtit ahte fápmudus ii leat doarvái viiddis.

Utsi muitalii maiddái ahte son eahpida *otná hálddašan-ortnega*. Su oainnu mielde FeFo lea stáhta ovddasteaddji, ja dajai ahte FeFo ásaheapmi mielddisbuvttii ahte sámi álbmoga vuoigatvuodavuoddu hilgojuvvui. Ii leat doarvái ásaht FeFo searveopmodahkan sápmelaččaide ja norgalaš sisafárreiddjiide Finnmáarkkus ollašuttin dihtii ILO-soahpamuša 14. artihkkala. Dát ii leat fástádussan sámi eaiggáduššarievtti gažaldahkii, maid stáhtas lea geatnegasvuohta čoavdit. Hálddašeapmi ii doaimma Finnmáarkolága ulbmiliid ektui erenomážit vuhtii váldit sámi kultuvrra. Su oainnu mielde FeFo lea gaskaboddosaš orgána mii luohpá go eananguovlluid oamasteapmi ja hálddašeapmi sirdojuvvo ruovttoluotta sámi siiddaide, gudet leat Finnmáarkku eatnamiid rivttes eaiggádat.

Dása lasihii Utsi ahte NOU 1997: 4 unnitloguevttohus, mii guoská sámi eananhálddašeami ásaheapmái Sis-Finnmáarkkus, sistisdoalai buriid ákkaid ja ahte evttohus muhtun muddui leamaš Sohppara čuoččuhusa vuolggasadjin. Dattege lea Sohppara čuoččuhus viidát dan dáfus go Sohpar oaivilda ahte sámi siiddat Finnmáarkkus ain leat doaimmas.

Sohpar lea e-poastta bokte komišuvdnii cuoŋománu 25. b. 2018 (14/347-13) dárkkistan gáibádušguovllu geográfalaš viidodaga ja deattuhan ahte vuoigatvuodagáibáduš maiddái fátmasta ealgabivddu.

7.2.2 Kárášjoga Sámiid Searvi

Kárášjoga Sámiid Searvi válddii oktavuoda komišuvnnain reivve bokte guovvamánu 28. beaivve 2016 (jnr. 16/354-1). Reivves čujuhuvvo dasa ahte guovllut Kárášjogas mat eai leat, dahje eai sirdo priváhta oamastussii vuoigatvuodakártema olis («bázahasguovllut»), fertejit biddjot «*gielddalaš hálddašeami ja eaiggáduššama vuollái, namalassii oktasáš geavahan- ja eaiggáduššarievttit buohkaide Kárášjogas*».

Reivves govvida Kárášjoga Sámiid Searvi mo sáhttet hábmet loahpalaš vuoigatvuodadiedáhusa. Diedáhus fátmasta «*buot areálaid Kárášjoga gielddas, earret daid areálaid mat otne leat priváhta oamastusas [dahje] mat soitet šaddat priváhta oamastussii*» maŋŋá go vuoigatvuodakártenbargu lea gárvvistuvvon. Geavaheami ja riekteáddjehemiid duodaš-tusaid olis lea čujuhuvvon Sverre Tønnesena, Otto Jebensa ja Kaisa Korpijaako nákkosgirjiide, Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielggademiide, ja maiddái Erik Solema ja Aage Solbakk

almmuhusaide.²⁰ Dát materiálat leat maid namuhuvvon rievtálaš vuodu čilgedettiin vuoigatvuoda olis maid searvi bivdá duodaštuvvot. Seamamá lea ILO-soahpamuš nr. 169, ON:a eamiálbmotjulggastus ja Alimusrievtti mearrádušat čuoovvo-vaš čállošuin; Rt. 2001 s. 769 ja Rt. 2001 s. 1229.

Gulaskuddančoahkkimis golggotmánu 12. beaivve 2016 Kárášjogas ovddasteigga Kárášjoga Sámiid Searvi jodiheaddji Ragnhild Nystad ja stivralahttu Egil Utsi searvvi čilgehusaideaskkaguin.²¹ Soai geigiige mánusa komišuvdnii (jnr. 16/345-5). Das boahtá ovdan, ja dan deattuheigga maid gažadeamis, ahte Kárášjoga Sámiid Searvi ii leat ovdidan vuoigatvuodadiedáhusa searvvi ja searvvi miellahtuid ovdas. Diedáhus lea evttohusan mo sáhtášii čielggadit vuoigatvuodadiliid dain osiin Kárášjogas gos ii leat vuoddu dohkehit eaiggáduššarivttiid eaŋkilolbmuide dahje smávit joavkkuide álbmogis.

Kárášjoga Sámiid Searvvi ovddasteaddji guovttos čujuheigga ee. dasa ahte Norgga sámiid riikasearvi lea das rájes go searvi vuodduvuvui jagi 1968, ovdandoallan ahte luonddu-resurssat sámi ássanguovlluin, ja goittot ge Sis-Finnmáarkkus, «*gullet sámi álbmogii oktasáčat oamastusa, dološáigásaš geavahusa ja jotkkolaš ássama vuodul guovllus*» ja ahte «*sámi álbmot*» ferte ieš daid hálddašit.²²

Soai deattuheigga ahte eanáš oassi Kárášjoga álbmogis leamaš ja leat sápmelaččat. Ovdamearkka dihtii čájehii jagi 1875 álbmotlohkan ahte stuorámuš joavku ledje dáluolbmot 53 %:in, ja jagi 1900 dát joavku lei 55 %. Jagi 1875 ledje 38 % badjeolbmot ja jagi 1900 ledje 40 % badjeolbmot. Jagi 1900 ásse Kárášjogas dušše 20, dahje birrasii 7%, dážat. Soai oaivvildeigga ahte dát álbmotčoahkkáduš sáhtta iešalddis jo vuoduštit loahppajurdaga ahte Kárášjoga sápmelaččat «*sáhttet leat háhkan alcceset eaiggáduššan- ja geavahanvuogitvuodaid*».²³ Dasto soai čujuheigga dasa ahte guovlu lea ee. geavahuvvon bivdui, guolásteapmái, boazodollui dahje buot dáid doaimmaide lotnolasat. Maiddái murjiid ja muorraávdnasiid leat ávkkástallan dáid guovlluin. Guovllus lei oktasáš geavaheapmi, ja ee. meahcelájut juhkkodje «*jierpmálaš vuogádaga mielde dađi mielde man bures suoidni lei šaddan, ja guhte dárbbášii eanemus suoinni dan jagi.*»²⁴

20 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 ja Kaisa Korpijaako-Labba, *Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland*, 1994; NOU 1984: 18, NOU 1993: 34, NOU 1997: 4, NOU 1997: 5 ja NOU 2001: 34; ja Erik Solem, *Lappiske rettsstudier*, 1933, ja Aage Solbakk, *Aujovári – Kárášjoga historjá I 1553–1900*, 2000.

21 Geahča Finnmáarkokomišuvnna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta Deanuleahki ja guovllut Kárášjoga márkana birra, ja oktasáš diedáhusat olles gildii* (jnr. 14/315-77), golggotmánu 11.–12. beaivve 2016 s. 84–94.

22 Kárášjoga Sámiid Searvi, *Finnmáarkokomišuvnna rabas gulaskuddančoahkkinn/birraavdeságastallan ... golggotmánu 11.–12. b. 2016*, s. 2.

23 Kárášjoga Sámiid Searvi, Op. Cit. s. 3.

24 Kárášjoga Sámiid Searvi, Op. Cit. s. 3–4.

Gulaskuddančoahkkimis Nystad deattuhii čilgehusastis ahte vuodđun Kárášjoga Sámiid Searvvi gáibádussii lea sihke dáluolbmuid ja badjeolbmuid geavaheapmi, dan sivas go goappašat joavkkut leat ovttas geavahan guovlluid.²⁵

Soai Utsiin čilgiiga maiddái gáibádusa rievttálaš vuodu. Dasa lassin ahte čujuhit ovdanbuktimiidda ja duomuide mat leat namuhuvvon reivves mii sáddejuvvui komišuvdnii guovvamánu 28. beavve 2016, namuheigga soai erenomážit Alimusrievtti mearrádusa Stierdná-áššis jagi 2016, ja Finn-márkokomišuvnna konklušuvnna vuoigatvuodadiliin Vuodavuoas Bearalvági gielddas. Soai deattuheigga ahte komišuvdna dán manjimuš áššis anii vuodđun ahte dološáigasaš geavahusa vuodul lea áshuvvon oktasaš eaiggáduššanriekti mii prinsihpalaččat ain lea bissumin, muhto mii ii leat doaimmas ovdal go báikái fas fárrjeit fásta ássit.²⁶

Komišuvnna gažaldagaide Stierdná-ášši olis deattuhii Utsi ahte vaikko vel boazosápmelaččat vuoittáhalle, de lea duopmu liikká miellagiddevaš dan dihtii go das čujuhit ja deattuhit Selbu-ášši ja Čáhput-ášši mearrádusaid.²⁷ Utsi čujuhii maid čuovvovaš cealkámuššii Jiellevári diggerievtti mearrádus jagi 2016 Girjás-čearu bivdo- ja guolástanvuoigatvuodaid hárrái:

«Diggegoddi čájeha ahte Girjás čearus lea oktovoigatvuohta bivdit ja guolástit Girjás čearu guovlluin Jiellevári kronoöverloppsmarkas 2:1 ja ahte stáhtas ii leat vejolašvuohta láigohit earáide bivdo- ja guolástanvuoigatvuoda, ja ahte Girjás čearus lea vuoigatvuohta, almmá stáhta dohkeheami haga, láigohit earáide smávvafouddobivdovuoigatvuoda ja guolástanvuoigatvuoda Girjás čearu guovlluin.»

Utsi čujuhii maid dasa ahte Sverre Tønnesen nákkosgirjjistis vuoigatvuodaid birra eatnamiidda Finn-márkkus deattuha ahte Sis-Finnmárkku álbmot lea «*don doloža rájes oaivvildan ahte sis lea áidnavuoigatvuohta almenmeteatnama buriide*». Utsi namuhii maid Tønnesena oainnuid dasa ahte riektedilálašvuodát Finn-márkkus berrejit muddejuvvot nu ahte «*dat álbmot mii áiggiid čada lea geavahan dihto eatnama, maiddái atno vuoigaduvvon dasa*».²⁸

Son fuomášahtii maid ahte Otto Jebens lea Kaisa Korpi-jaakko-Labba dutkamušaid vuodul, mat dahket jáhkehahtin ahte Sis-Finnmárkku sápmelaččat eaiggádušše eatnama doppe ovdal 1751 ja ahte sámi árbevirolaš áddejumi vuodđun guovllu resurssaid oktasaš áidnavuoigatvuhtii lea duohta

rievttálaš árbevierru maid duopmostuolut giehtagušše, bidjan vuodđun ahte:²⁹

«leat nana ákkat mat bealuštit ahte Sis-Finnmárkku álbmogis (sápmelaččain) ain lea vuoigatvuohta eaiggáduššat eatnamiid dán guovllus Norgga siskkáldas rievtti vuodul. (...) Dán jurddabohtosa nanne álbmotrievttálaš vuoduštusa presumšuvdna.»

Loahpas čilgiiga Kárášjoga Sámiid Searvvi ovddasteaddji guovvttos gaskavuodaid birra daidda eará vuoigatvuodadiedáhusaide mat ledje ovddiduvvon komišuvdnii golggotmánu muttus 2016, ja soai celkkiiga ahte:³⁰

«Kárášjoga Sámiid Searvi lea gávnahan ahte lea beare oassi Kárášjoga álbmogis guhte leat ovddidan iežaset eaiggáduššan- ja hálddašanrievttálaš gáibádusaid komišuvdnii, ja ahte gáibádusat mat leat ovddiduvvon komišuvdnii fátmastit eanáš osiid gieldda meahceguovlluin.

Jus nu dáhpáhuvá ahte komišuvdna miediha juohke joavkku gáibádussii hálddašit eatnama iežaset guovllus, de šattašii hálddašeapmi oalle moivvas. Min stuorámus sávaldat livččii ahte joavkkut sáhtásedje ovttasbargat ja ovddidit oktasaš eaiggáduššangáibádusa ja dakko bokte oážžut vuodu ásahtit oktasaš (kollektiiva) hálddašeami, “sámi eananhálddašeami”, Kárášjoga eatnamiidda. Dát fástidivččii sámi vieruiduvvan áddejupmái ja Sámi vuoigatvuodalávdegotti unnitlogu evttohussii ásaheamis “Sámi eananhálddašeami”, ja livččii maiddái čuovvulan oainnuid Sverre Tønnesena doavttergrádabarggus “Retten til jorden i Finnmark” (1973) ja Otto Jebensa doavttergrádabarggus “Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark” (1999), gos son earret eará cealká ahte “leat nana ákkat mat dorjot ahte Sis-Finnmárkku álbmogis (sápmelaččain) ain lea vuoigatvuohta eaiggáduššat eatnamiid Norgga rievtti mielde. Sámiid searvi lea oaidnán ahte “diedáhus 42, Sohpar iešvállddálaš ovddastemiin Nils Thomas Utsi bokte” namuha juoga lágan sámi eananhálddašeami, mii dárbbasa dárkilat čielggadeami ja árvoštallama ahte livččii go dat áigeguovdil earáge guovlluide go Guovdageidnui.»

Go lei sáhka otná *vuoigatvuodalaččain*, de aiddostahtii Utsi ahte buohkain geat otne orrot Kárášjoga gieldda rájaid siskkobearde leat dat seammá vuoigatvuodát, ležžet dal etnalaš sápmelaččat vai eai.

25 Finn-márkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-77) s. 87–88.

26 Kárášjoga Sámiid Searvi, Op. Cit. s. 4–7.

27 Finn-márkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-77) s. 92–93.

28 Kárášjoga Sámiid Searvi, Op. Cit. s. 7–13.

29 Kárášjoga Sámiid Searvi, Op. Cit. s. 14–15. Geahča maiddái Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 484–487.

30 Kárášjoga Sámiid Searvi, Op. Cit. s. 17–18.

7.2.3 Guttormgruppen

Borgemánu 23. beaivve 2016 dieđihii Thoralf Henriksen komišuvdnii (jnr. 16/922-1) ahte son áiggui ovddidit vuoigatvuodagáibádusa 4. čielggadanguovllus Guttormgruppena ovddas. Dieđus komišuvdnii celko ahte:

«Guttorm-soga manjšohttiid ovddas (dás rájes Guttormgruppen), geat leat máttarádjá Nils Guttormsena manjšohttit (guhte elii Ávjovári siiddas jagi 1696), dieđihan mun dáikko bokte Finnmárkokomišuvdnii ahte mii áigut ovddidit oktasaš eaiggáduššanriektegáibádusa, geavahanvuoigatvuodagáibádusa ja hálldašánvuoigatvuodagáibádusa eananviidodagaide 4. čielggadanguovllus Kárášjogas ovdal juovlamánu 2016.»

Gaskaboddosaš eaiggáduššanvuoigatvuoda- ja geavahanvuoigatvuodadiedáhugas mii lea beaiváduvvon golggoimánu 7. beaivve 2016 (jnr. 16/922-3) gáibida Guttormgruppen «*revitaliserejuvot oktasaš eaiggáduššan-, geavahan- ja hálldašánvuoigatvuoda*» buot (ovddeš) matrikulerekeahes eatnamiidda Kárášjoga gielddas. Das deattuhuvvo ahte Guttorm-sohka, mii govviduvvo «*Kárášjoga gieldda stuorámus sohkan*», ovttas eará Kárášjoga sogain, goittot 1663 rájes, lea masá dadjat okto geavahan eananviidodagaide, ja ahte joavku ii goassige leat heaitán čuoččuheames árbejuvvon vuoigatvuodaidis. Dasto lea čállon ahte:³¹

«Guttormgruppena dološáigásaš geavaheami (sajáiduvvan dilli) vuoigatvuodaid vuoddu lea duohta sámi vieruiduvvan-árbevirolaš oktagaslaš/oktasaš riekteádejejuvvo, geavaheapmi, luondduresursavvokkástallan, boazodoallu, bivdu ja guolásteapmi namuhuvvon guovlluin mii lea bistán goittot ge 353 jagi, jagis 1663 otnázii, 2016 rádjai, ja ii ge das leamaš vuoddu stáhtalaš konsešuvdnaektuduvvon geavaheapmi.»

Doarjjan oktasaš eaiggáduššanriekte-, geavahanvuoigatvuoda- ja hálldašánvuoigatvuodačuoččuhussii, čujuha joavku dáhpáhušsii 1600-logus go guokte kvena bearraša bohte Ávjovárrái. Dát bearrašat fertejedje siiddaisidis jearrat lobi ásaiduvvat dán guvlui. 1600-logu loahpas leigga vieljaš guovttos Per Guttormsson ja Olof Guttormsson Ávjovári siiddaisidat ja soai hálldašeiigga siidda eananviidodagaide. Sudno máttarádjá lei Nils Guttormson. Per Persson Guttorm, guhte lei Per Guttormssona bárdni, lei vuosttaš sápmelaš guhte álggii eanadoaluin Deanuleagis. Sutnje dohkkehuvvui sámi eananriekti duomu bokte Torneá Lappmark diggegottis guovvamánu 8. beaivve jagi 1729. Daddjo maid ahte dát čájeha ahte «*Gutt-*

31 Guttormgruppen, *Foreløpig melding om eiendoms- og bruksberettigelse i felt 4 Karasjok*, s. 1, vrd. s. 3.

orm-sohka didii jo jagi 1669 ahte mii sápmelaččat eaiggáduššat iežamet eananviidodagaide», ja sii leat válddahallan sohka-historjja otná rádjai. Mudui deattuhuvvo ahte Guttorm-soga máttut leat nannen iežaset eaiggáduššama areálaide «*dološvieruid, iešdidolašvuoda, noidošeami, oaffarbáikkiid nannejumiid ja bassi váriid ja oaffarbáikkiid namaid geavaheami bokte*»³².

Guttormgruppen čujuha dasto Peter Schnitlera cealkamušaide rádjeksaminerenprotokollain 1740-loguin ahte sápmelaččat ledje «*Finnmárku rivttes ja boarrásamos ássit*»,³³ ja sii čujuhit maiddá viiddis almmolaš čielggadanmateriálaid. NOU 1993: 34:s deattuhuvvojit Otto Jebensa oainnut guoskevaččat oktasaš eaiggáduššanriektái Sis-Finnmárku sáme gilážiid eatnamiidda.³⁴ Guttormgruppen čujuha dasto unnitloguevttohusii mii bohtá ovdan NOU 1997: 4:s, mii guoská sierra sámi eananhálldašeami ásaheapmái Sis-Finnmárkkus.³⁵ Joavku deattuha maiddá Steinar Pedersena konklusuvvna čielggadeamis NOU 2001: 34, namalassii ahte sápmelaččain lei goittot gitta 1863 rádjai eanet unnit oktovuoigatvuoha bivdit Sis-Finnmárkkus, muhto ahte dát vuoigatvuoha sihkastuvvui moatti jagis eahperievttalaš stáhtalaš disposišuvvnaid geažil.³⁶

Dán vuodul čuoččuha Guttormgruppen ahte 1700-logu rádjai sámi giliservodagain Finnmárkkus lei nu nanu luondduresursarádden ahte dan «*sáhtta buohtastahit eaiggáduššanrivttiin*». Dan dihtii lei Fr. Brandta nágga dasa ahte Finnmárku lei stáhta opmodat dohkketmeahtun kolonijarievttalaš teorijja ja norgalaš našuvdnahuksen. Seammá guoská «norgga historjjálaš skuvlejupmái» mii celkkii ahte sápmelaččat ledje «*ovttageardánis johtaleaddji álbmot geain ii lean vuoigatvuoha eatnamiidda, ja dakkár eaiggáduššanvuoigatvuoha bohciidii easka dalle go siviliserejuvvon sisafarrejeadji dološdárui, germánalaš čearda, oamastišgodii eatnamiid ja álggii eanadoaluin*». Dasto daddjo ahte:³⁷

«Muhto vaikko vel norgga stáhta almmolaš lágaid ja láhkaásahusaid bokte main leat vuoddu eahpeduohta čuoččuhusat, nu mo dás čilgejuvvon bajábealde, de ii leat Norgga stáhta goassige nagodan bissehít Sis-Finnmárku sápmelaččaid iešmearrideami/iešráddenrievtti iežaset eatnamiin ja luondduresursaguovlluin, mii sis leamaš goittot ge 1970-logu rádjai.»

32 Guttormgruppen, Op. Cit. s. 9–11, geahča maiddá s. 3, čujuhusain čuovvovaš čállošiidá; Aage Solbakk, *Deanuleaki – Tanadalen: slekter, historie*, 2008 s. 496–587 ja Ellen Simma Fjellgren, *Utdrag Ur Domboken over Torneå Lappmark, Arbeidskopi nr. 8. Ur Jamtländs läns renoverande herredsretts dombok vol 3, fol. 906–907*, 1981 s. 24–26.

33 Guttormgruppen, Op. Cit. s. 10.

34 Guttormgruppen, Op. Cit. s. 3, vrd. NOU 1993: 34 s. 297.

35 Guttormgruppen, Op. Cit. s. 2, vrd. NOU 1997: 4 s. 157 čuov.

36 Guttormgruppen, Op. Cit. s. 4, vrd. NOU 2001: 34 s. 366–371.

37 Guttormgruppen, Op. Cit. s. 4.

Guttormgruppen deattuha maid doavttergrádabarggu maid Sverre Tønnesen dagai jagi 1972 vuoigatvuodaid birra eatnamiidda Finnmárkkus, ja maid Otto Jebens dagai eaiggáduššánrievtti birra eatnamiidda Sis-Finnmárkkus jagi 1999, ja sii deattuhit maid Steinar Pedersena barggu Lappekodisillena birra jagi 2005. Jebensa doavttergrádabarggus deattuhuvvo oaidnu ahte Sis-Finnmárkku sápmelaččain lei ovdal 1751 dakkár ráddejupmi mii orru «*ollašuhhtimin eaiggáduššánrievtti dahje sullasaš rievtti eavttuid*»³⁸. Pedersena doavttergrádabarggu ektui čujuha joavku ee. dasa ahte ulbmiliin Lappekodisillain lea seailluhit «Den Lappiske Nation» ja ahte kodisilla lei vuoigatvuodadokumeantant buot sápmelaččaide, ii ge dušše daidda geain lei boazodoallu, muhto áiggi mielde Norgga eiseválddit čadahedje dakkár politihka mii ii vuhtiváldán dan.³⁹

Dasto oaivvilda Guttormgruppen ahte Finnmároláhka ii leat doarvái dasa ahte áimmahuššat sámi vuoigatvuodaid, ja ahte FeFo ii áimmahuša dáid vuoigatvuodaid dohkálaččat. Joavku váruha ahte jus FeFo joatká hálldašeamen Sis-Finnmárkku, de dat sáhtá dagahit viiddis ruvkedoaimmaid ja ahte lassánit vel eambo olgoriikkalaš bivdit ja guolásteaddjit.⁴⁰

Mudui čujuha joavku Alimusrievtti mearrádusaide Selbuáššis, Čáhput-áššis ja Stierdná áššis doarjjan iežaset gáibádusa-sii,⁴¹ mii lea hábmjuvvon dáinna lágiin:⁴²

«Ovttas eará sámi álbmogiin Kárášjoga gielddas Guttormgruppen čuoččuha alddiineaset leat ollislaš eaiggáduššán ja hálddašánrievttiid buot matrikulerekehtes eatnamiidda Kárášjoga gielddas.

Guttormgruppen čuoččuha ahte FeFo ii eaiggáduša ii veahá ge eananviidodagaid namuhuvvon guovlluin, ii eatnama alde, bajábealde dahje vuolde, muhto leat sápmelaččat, dán oktavuodas Guttormgruppen, guhte lea dáid guovlluid vuoigatvuodalaš eananeaiiggát.»

Gulaskuddančoahkkimis golggotmánu 12. beaivve 2016 čilgii Thoralf Henriksen (r. 1955), Roald Isaksen (r. 1945) ja Magnar Aslaksen (r. 1964) Guttormgruppena gáibádusa. Sii válddahalle gáibádusa duogáza, ja čilgejedje cealkámušaid gaskaboddosaš vuoigatvuodadieđáhusas.⁴³

38 Guttormgruppen, Op. Cit. s. 5, vrd. Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 302.

39 Guttormgruppen, Op. Cit. s. 5–6, vrd. Steinar Pedersen, *Lappekodisillen i nord 1751–1859*, 2005 ee. s 111–113 ja 354.

40 Guttormgruppen, Op. Cit. s. 7–9.

41 Guttormgruppen, Op. Cit. s. 4. Geahča maiddá s. 1–2.

42 Guttormgruppen, Op. Cit. s. 9.

43 Geahča Finnmárokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta Dea-nuleabki ja guovllut Kárášjoga čoahkkebáikki birra, ja oktasáš diedáhusat olles gildii*, (jnr. 14/315-77), golggotmánu 11.–12. beaivve 2016 s. 77–83.

Earret eará čilgii Thoralf Henriksen ahte sin sogas leamaš boazodoallu 1700-logu rájes ja eanadoallu 1703 rájes dan guovllus mii dán áigge lea Kárášjoga gielda, ja lassin dasa leamaš bivdu ja eará luondduresursaávkástallan. Son dajai maid ahte ruota diggeriektedokumeanttat čájehit ahte oktii sin máttuin, Per Persen Guttormii, dohkkehuvvojedje meahceládjovuoigatvuodát dan áigge.

Thoralf Henriksen čujuhii maid Oscar Albert Johnsen ovdanbuktimii Finnmárkku politihkalaš historjjá birra,⁴⁴ duodaštusaide ja čilgehusaide maid Jakob Fellman, guhte lei báhppan Ohcejogas 1821 – 1828, almmuhii, ja boazodoalldiedáhusaide 1700-logu rájes otnáži.

Dasto deattuhii son ahte lea dušše fal Kárášjoga sámi álbmot guhte lea háhkan vuoigatvuodaid dološáigásaš geava-husa vuodul gieldda eananviidodagaide. Diedut maid Guttormgruppen lea lágidan komišuvdnii gusket vuosttažettiin Guttorm-sohkii, muhto diedut leat maiddá áigeguovdilát gieldda eará sámi álbmogii. Dan dihtii galgá oktasáš vuoigatvuolta maid joavku gáibida dohkkehuvvot, leat oktasáš opmodat olles Kárášjoga sámi álbmogii.

Vuoigatvuodaid ja resurssaid háldema olis celkkii Thoralf Henriksen ahte livččii buoremus jus dat dahkkošii stivrra bokte maid sápmelaččat geat orrot ja ellet gielddas ieža leat válljen, ja ahte politihkkárat eai galgga iežaset dasa seaguhit. Son aiddostahtii ahte vuoigatvuodaid hállden ferte dahkkot lága rámmaid siskkobealde. Mudui ii navdán son ahte bohciidit praktihkalaš váttisvuodát defineremis geat gullet «*Kárášjoga sámi álbmogii*», dan sivas go eanášat Kárášjogas dihtet geat leat sápmelaččat ja geat eai leat.

Guttormgruppen sáddii cuoŋománu 25. beaivve 2017 divvojuvvon veršuvnna vuoigatvuodadieđáhusas (jnr. 16/922-10) ja miessemánu 14. beaivve 2017 fas «*odasmahtton loahpalaš diedáhusreivve*» (16/922-13). Das geardduhuvvo vuosttažettiin dat mii lea ovdandollon gaskaboddosaš diedáhusas beaiváduvvon golggotmánu 7. beaivve 2016, muhto čállošis lea eará systematihkka ja dasa lea lasihuvvon viiddis listu mii čujuha áigeguovdilát gálduide ja čállošiid.⁴⁵

Sii leat maiddá dárkilastán muhtun osiid. Earret eará celket ahte máttuid eanangeavaheami sáhtá guorrat ruovt-toluotta gitta 1500-lohkui, nu ahte lea sáhka badjel 500 jagi jotkkolaš geavaheamis, ii ge badjelaš 350 jagi, nu mo bodii ovdan gaskaboddosaš diedáhusas. Dasto deattuhit ahte Kárášjogas leat mánja báikenama mat leat navdon Guttormgruppena intensiiva geavaheami vuodul.⁴⁶

44 Oscar Albert Johnsen, *Finnmarkens politiske historie. Aktmessig fremstillet*, 1923.

45 Guttormgruppen, *Endelig melding om eiendoms- og bruksberettigelse i felt 4 Karasjok*, 14. mai 2017, s. 12–14.

46 Op. cit s. 2. Dát lea maiddá namuhuvvon gaskaboddosaš diedáhusas (s. 10), muhto almmá sierra bajilčállagiin.

Guttormgruppen čujuha maid Alimusrievtti dupmui Stierdná-áššis,⁴⁷ ja deattuha ahte sii, seammá láhkai go Stierdná dáluolbmot, leat ávkkástallan buot luondduresurssaid mat gávdnojit, ja ahte boazodoalu geavahepmi Kárášjogas maid ii leamaš dominánta dáluolbmuid geavaheami ektui (duomu 44 ja 45 premissa). Muđui bivdá Guttormgruppen komišuvnna fuomášit duomu 80-85 premissa ja 88 premissa, mas Alimusriekti earret eará namuha ILO-soahpamuša nr. 169, 14. artihkkala, ja čujuha Selbu-ášši ja Čáhput-ášši mearrádusaide. Joavku čujuha maiddá 90. ja 110. premissii main Alimusriekti geardu osiid Meahcceduopmostuolu cealkámušas dáluolbmuid ja badjeolbmuid geavaheamis Stierdnás.⁴⁸

Loahpalaččat Guttormgruppen lea hábmen vuoigatvuodagáibádusa mii sisdoalu dáfus fástida gaskaboddošaš diedáhussii, muhto lea veahá vudolabbo čilgejuvvon.⁴⁹

«Ovttas eará sámi álbmogiin Kárášjoga gielddas Guttormgruppen čuoččuha dáikko bokte alldiineaset leat ollislaš eaiggáduššan- ja hálddašanriekti buot matrikulerekeahes eatnamiidda Kárášjoga gielddas. Guttormgruppen čuoččuha ahte FeFo ii eaiggáduša ii veahá ge matrikulerekeahes eananviidodagain namuhuvvon guovlluin, ii eatnama alde, bajábealde ii ge vuolde. Leat sápmelaččat, dán oktavuodas Guttormgruppen, guđet lea dáid guovlluid vuoigatvuodalaš eananeagigát. Guttormgruppena oainnu mielde FeFo lea dušše gaskaboddošaš eanahálddašeaddji dassái go eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodát leat čielggaduvvon.

Guttormgruppenis leamaš unnimusat 500 jagi árbejuvvon eaiggáduššanriekti iežas eananviidodagaide Sis-Finnmárkkus (Kárášjoga gielddas). Muhto nie nu mo FeFo lea áimmahuššan sámi vuoigatvuodaid Finnmárkkus dán rádjai, de leat mii hui fuolastuvvan iežamet mañisbohttiid eananvuoigatvuodaid hárrái. Jus duodai funet manná, de sáhtá [Finnmárko]-komišuvdna leat mielde hávdádeamen daid nannoseamos ja buoremusat duodaštuvvon eamiálbmotvuoigatvuodain olles máilmmis, jus komišuvdna cealká negatiiva loahppabohtosa min gáibádusa ektui dohkkeheames árbejuvvon vuoigatvuodaideamet. Nu mo mii leat ovdal čállán, de čujuhat mii buot sámeriektečielggadeamiide, juridihkalaš doavttergrádbargguide ja eará dutkamiidda ja duodaštusaide sámi vuoigatvuodaid birra Sis-Finnmárkkus.

... Guttormgruppen bivdá dáikko bokte Finnmarkkomišuvnna dohkkehit obbalaš sámi riekteáddejuumiid, geavahanvugiid ja meahcástanárbevieruid, ja dan vuodul dohkkehit Guttormgruppena oktasaš eaiggáduššan-, ge-

vahan- ja hálddašanvuoigatvuodaid iežas eananviidodagaide Kárášjoga gielddas.»

Ollislašvuoda dihtii ferte maid namuhuvvot ahte Guttormgruppen válddi oktavuoda komišuvnnain juovlamánu 15. beaivve 2016 (jnr. 16/922-4). Joavku čujuhii artihkkalii mii lei Ságain juovlamánu 7. beaivve 2016, mas čuoččuhuvvui ahte stáhta lea lobiheamet háhkan alcces giddodartvuodu buot matrikulerekeahes eatnamiidda Finnmarkkus jagi 1992/93, ja dan dihtii joavku gáibida ahte komišuvdna guorahallá ášši:

«Guttormgruppenii lea erenomáš dehálaš oazžut čielggaduvvot čuoččuhusaid ahte stáhta lea suoládan giddodartvuodu min árbeeatnamiidda Finnmarkkus. Guttormgruppen lea stuorámuš sámi sohka Finnmarkkus, ja Kárášjoga sámi álbmogis gullet árvideames 90–96 % Guttorm-sohkii. Guttorm-sohka lea navdimis maiddá stuorámuš sámi sohka Deanus, Porsánggus ja Davvesiiddas (Lágesvuonas).»

Komišuvdna dulkui reivve lassidiehtun joavkku (dalá gaskaboddošaš) vuoigatvuodadieđáhussii. Komišuvdna sáddii reivve bokte cuoŋománu 27. beaivve 2017 (jnr. 16/922-12) dieđu Guttormgruppenii ahte dieđut mat bohte ovdan reivves beaiváduvvon juovlamánu 16. beaivve 2016 árvoštallojit dalle go komišuvdna giedahallá joavkku vuoigatvuodadieđáhusa.

7.2.4 Kárášjoga gielda

Kárášjoga gielda válddi oktavuoda komišuvnnain reivve bokte njukčamánu 2. beaivve 2017 (jnr. 17/630-1), ja dieđihii ahte gielda árvoštallá ovddidit «*oktasaš eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodagáibádusa olles gieldda areálaide gieldda álbmoga ovddas*». Reivves dieđihedje ahte livččii sáhka «*subsidiára gáibádusas*» mii guoskkašii buot daidda areálaide «*mat eai dohkkehuvvo earáide, namalassii priváhtaolbmuide, servviide, ovtastusaide, siiddaide dahje orohagaide*». Vuodđun gáibádussii lea ahte gielda «*háliida sihkkarastit boahtteáiggi buolvvaide hálddašeami iežas eatnamiidda*».

Gielldastivra giedahalai gažaldaga čoahkkimis geassemánu 15. beaivve 2017 (ášši 17/43). Seammá eahkeda sáddejuvvi ráđdealbmá áššečielggadeapmi ja gielldastivra mearrádus komišuvdnii (jnr. 17/630-2).

Ráđdealbmá áššečielggadeamis boahtá ovdan ahte gáibádusa historjjálaš ja rievttálaš vuodđu buorre muddui fástida Kárášjoga sámiid Searvvi vuodustussii, vrd. 7.2.2. čuoggá. Earret Finnmarkkolága §§ 3 ja 5, álbmotrievtti gaskavuoda ja bissovaš vuoigatvuodaid birra, lea čujuhuvvon Alimusrievtti mearrádusaide Čáhput-áššis ja Stierdná-áššis, komišuvnna loahppajurdagiidda Vuodavuona-áššis ja Jiellevári diggerievtti mearrádusas Girjás-čearu bivdo- ja guolástanvuoigatvuodáide. Lea maid čujuhuvvon ON:a eamiálbmotjulgaštussii ja

47 HR-2016-2030-A.

48 Guttormgruppen, Op. Cit. 2017 s. 8 (geahča maiddá s. 8–9 cuoŋománu 25. beaivvi veršuvnnas).

49 Guttormgruppen, Op. Cit. 2017 s. 11–12 (geahča maiddá s. 11–12 cuoŋománu 25. beaivvi veršuvnnas).

ILO-soahpamuššii nr. 169, ja Tønnesena ja Jebensa doavttergrádabarguide. Geavaheami birra celko ná:

«Bivdu ja guolásteapmi jogain ja jávriin, eanadoallu ja boazodoallu leat hábmen Kárášjoga servodaga don doloža rájes. Bearrašat leat vurrolaga ávkkástallan luondduresurssaid, ja leat maiddái juogadan lájuid, seammás go leat viežžan muoraid boaldámuššan ja huksema várás.

Seammá láhkai leat boazosápmelaččat geavahan guovlluid Kárášjoga lulábealde dálveguohtunguovlun, seammás go leat ávkkástallan luondduresurssaid bivdu, bivdima ja murjema bokte geassit.

Ráddealmá oaidnu lea ahte dát doaimmat leat dehálaš oassin sámi kulturárbbis ja danin lea dehálaš ahte dát vuoigatvuodát sirdojit ruovttoluotta boahhtevaš buolvvaide. Danin ráddealmmái ávžžuha gieldda ovddidit Finnmárokomišuvdnii oktasaš eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodagáibádusa gieldda eanaviidodagaide mat eai dovddastuvvo earáide, namalassii priváhtaolbmuid, servviide, ovtastusaide, siiddaide dahje orohagaide.»

Dán vuodul ovddidii ráddealmmái čuovvovaš mearrádus-evttohusa:

«Kárášjoga gieldda ovddida Finnmárokomišuvdnii oktasaš eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodagáibádusa buot gieldda eanaviidodagaide gieldda álbmoga ovddas. Gáibáduš lea subsidiára ja guoská daidda eanaviidodagaide mat eai dovddastuvvo earáide, namalassii priváhtaolbmuid, servviide, ovddastusaide, siiddaide dahje orohagaide.»

Gielldastivramearrádus, mii mearriduvvui ovcciin jienain guđa jiena vuostá čuodjá ná:

«Kárášjoga gieldda čujuha Finnmárokomišuvdnna eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodaid kártenbargui Finnmárolága mielde, mii guoská eanaviidodagaide mat leat Kárášjoga gieldda siskkoalbe, dahje rádjaguovlluide maid olles dahje oassi gieldda álbmogis lea geavahan dahje ain geavaha.

Kárášjoga gieldda čujuha maid fml. § 5 mii dohkkeha ahte daidda eatnamiidda maid stáhta ovdal lea hálldašan, ja maid Finnmárkuopmodat dál hálldaša, sáhttet leat áshuvvon sihke eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodát Kárášjoga guovlluolbmuid dološáigásaš geavaheami ja oamastusinstituhta vuodul, ja sámi riektekultuvrra mielde dološvieruid ja riekteádejmiiid bokte.

Dasto čujuha Kárášjoga gieldda vuoigatvuodadiedáhusaide maid priváhtaolbmot dahje -ásahusat, boazodoalloorohagat/siiddat ja earát leat ovddidan Finnmárokomišuvdnii eatnamiid geavahan- ja eaiggáduššanvuoigatvuodaid

hárrái Kárášjoga gieldda siskkoalbe. Gieldda atná vuodđun ahte Finnmárokomišuvdnna guorahallá ja vuđolaččat árvvoštallá dáid gáibádusaid, ja ahte vuoigatvuodát mat leat áshuvvon dohkkehuvvojit ja sihkkarastojit, ja ahte áshuvvo ulbmillaš hálldašepmi dáidda guovlluide mii maiddái vuhtiváldá árbevirolaš geavaheami dáin guovlluin. Kárášjoga gieldda váldá vuhtii vuoigatvuodaguidiid geaidda Finnmárokomišuvdnna čielggademiid ja/dahje maiddái riekteapparáhta bokte dohkkehuvvojit priváhtarievtálaš vuoigatvuodát eatnamiidda mat leat gieldda rájaid siskkoalbe.

Kárášjoga gieldda atná maid vuodđun ahte leat áshuvvon oapmerievtálaš vuoigatvuodát olles gildii, maiddái guovlluid hárrái gos priváhtaolbmot-/ásahusat, boazodoalloorohagat/siiddat ja earát eai leat ovddidan oktasaš eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodagáibádusa eanaviidodagaide. Finnmárokomišuvdnna čielggadangeatnegasvuohta galgá čájehit ahte guovlluolbmui Kárášjogas leamaš dominánta geavaheapmi guovlluin Kárášjoga gieldda siskkoalbe ja ahte geavaheapmi, man vuodđun leat sámi dološvierut ja riekteádejmiiid, dološáigásaš geavaheapmi ja oamastus, sáhtta atnot vuodđun dohkkehii viiddis oktasaš geavahan- ja eaiggáduššanvuoigatvuodaid. Danin áigu Kárášjoga gieldda aktiivvalaččat veahkehit Finnmárokomišuvdnna vuoigatvuodadilálašvuodaid kártenbarggu Kárášjoga gielddas, ja gieldda láhčá resurssaid olámuddui veahkehan dihtii kártet guovlluolbmuid geavaheami iešgudetge guovlluin Kárášjoga gielddas.

Guovlluolbmuid dološáigásaš eanageavaheami vuodul Kárášjoga gieldda ovddida Finnmárokomišuvdnii oktasaš geavahan- ja eaiggáduššanvuoigatvuodagáibádusa daidda eanaviidodagaide Kárášjoga gieldda siskkoalbe maidda eai leat ovddiduvvon gáibádusat Finnmárokomišuvdnii. Oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuodagáibádus gusto daidda guovlluide gos priváhtaolbmot, searvvit, ovtastumit, siiddat dahje boazodoalloorohagat eai leat háhkan eaiggáduššanrievtti eatnamiidda. Kárášjoga gieldda biehttala ahte Finnmárkuopmodagas lea makkárge iešheanaláččat áshuvvon eaiggáduššanriektii dáidda guovlluide, dan sivas go FeFo riekti lea vuolgán stáhta eaiggáduššanrievtti čuoččuhusas.

Kárášjoga gieldda ádde ahte Finnmárokomišuvdnna vuoigatvuodakártenbarggu guovlluin ii leat gitta das ahte ášše-oasálaččat ovddidit áššiid komišuvdnii. Gieldda ádde maid ahte go gieldda ovddida oktasaš geavahan- ja eaiggáduššanriektigáibádusa guovlluid geavaheddiid ovddas, de sáhtta leat dárbu sirret dán barggu gieldda eará bargguin. Opmo-dathálldašepmi berre organiserejuvvot dainna lágiin ahte buoremusat áimmahuššá ja váldá erenomážit vuhtii sámi kulturárbbi, sámi eanageavaheami/ meahcástallama ja sámi ealáhusaid.

Kárášjoga gieldda vällje ovddidit gáibádusa komišuvdnii dan sivas go mii oaivvildat ahte leat ášahuvvon geavahan- ja eaiggáduššanrievttit buot daidda guovlluide mat otne leat Kárášjoga gieldda siskkoale, ja dát leat eatnamat maid Finnmárkkkuomodat hálddaša dassái go riektečielg-gadeapmi lea ollašuvvan. Das čuovvu maid ahte gieldda háliida ahte guovlluin galgá leat báikkálaš hálddašepmi dakko bokte ahte priváhta vuoigatvuodalaš ieš organisere eananhálddašepmi dain eatnamiin gosa oazžu eaiggáduššanrievtti, dahje dakko bokte ahte gieldda organisere báikkálaš hálddašanorgána mii galgá erenomážit áimmahuššat báikkálaš dološvieruid ja riekteáddejumiid eanan- ja resursahálddašepmi bokte. Kárášjoga gieldda bidjá vuodđun ahte juohkehaččas guhte hálddaša eatnamiid sámi guovlluin lea álbmotrievttálaš geatnegasvuohta áimmahuššat olmmošvuoigatvuodalaš geatnegasvuođaid sihkkarastimis sámi kultuvrra.

Gieldda áigu maŋná go kártenproseassa lea loahpahuvvon veahkkinn organiseret opmodathálddašepmi guovlluin gos eai leat namahuvvon dahje čielgasit identifiserejuvvon vuoigatvuodalaččat, muhto gos leat čielga geavahan- ja eaiggáduššanrievttit main guovlluolbmuid viiddis eanan- ja resursageavaheapmi lea vuodđun.»

Gulaskuddančoahkkimis Kárášjogas borgemánu 23. beaivve 2017 čilgii sátniejodiheaddji Svein Atle Somby, sadjásaš sátniejodiheaddji Jon Nystad, ráđdealmmái Kurt Maurstad ja teknalaš hoavda Trygve Nilsen gieldda gáibádusa.⁵⁰ Sii muitalde ahte dat guhitta gielddastivraáirasa guđet jienastedje evttohusa vuostá eai vuosttildan gieldda gáibádusa komišuvdnii, muhto eahpidedje eanetlogu evttohusa dan sivas go dat bodii easkka eahkeda ovdal go gielddastivračoahkkinn galggai giedahallat ášši. Unnitlohku lei ovddidan molssaevtolaš evttohusa mo gáibádusa berrešii ovddidit. Dan guovtti evttohusas mat ovddiduvvojede oáččui gielddastivrra posišuvdnajoavkku evttohus ovcci jiena, ja opposišuvvna evttohus fas guhitta jiena.

Nystad deattuhii ahte eanáš oassi gieldda álbmogis dorjo gielddastivrra mearrádusa, ja ahte lei sáddejuvvon preassadiedáhus gáibádusas ovdal go ášši giedahallui gielddastivrras. Das diedihuvvui ahte gieldda áiggu álbmoga ovdas ovddidit vuoigatvuodagáibádusa daidda guovlluide gielddas mat vuoigatvuodakártema olis eai dovddastuvvo eará priváhta vuoigatvuodagáibideddjiide. Mii muđui guoská gáibádusa duogáži, čujuhii son earret eará dasa ahte gieldda lei oaidnán ahte daid ovddit guovlluin maid komišuvdna lei čielggadan, ledje oalle viiddis guovllut maidda ii oktage lean sádden vuoigatvuodagáibádusa ja gos FeFo lei dohkkehuvvon eananeaiggádin.

50 Finnmárkkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, borgemánu 22.–23. b. 2017 (jnr. 14/315-111), s. 99–112.

Nuba gieldda gáibádus gokčá justa daid bázasguovlluin mat eai dovddastuvvo Kárášjoga eančilolbmuid dahje smávit oktasašjoavkkuide.

Gažaldahkii ahte mii oaivvilduvvo «*subsidiára*» gáibádusain, deattuhii Nystad ahte gieldda ulbmilin ii leat gilvalit eará vuoigatvuodagáibideddjiiguin, ležžet dal eančilolbmot, bearrašat dahje joavkkut. Jus komišuvdna gávdná vuodu dovddastit eaiggáduššanvuoigatvuodaid dákkár smávit, báikkálaš ovttagaide, de ii áiggo gieldda vuosttildit dan. Gieldda gáibádus fátmasta daid eananviidodagaid mat báhcet maŋná go vuoigatvuodakártenbargu lea loahpahuvvon ja maidda eai leat dovddastuvvon eaiggáduššanvuoigatvuodaid.

Gieldda oaivvilda ahte guovllut maidda ii oktage leat gáibidan vuoigatvuodaid eai gula FeFoi, muhto oktasaččat gieldda ássiide. Dan dihtii eai leat vuostálasvuodaid gieldda gáibádusa ja daid eará ovddiduvvon vuoigatvuodagáibádusaid gaskkal mat fátmastit buot gieldda areálaid. Vuodđun Sohppara, Kárášjoga Sámiid Searvvi ja Guttormgruppena gáibádussii, lea nu go gieldda gáibádussii ge, álbmoga guhkitáiggi geavaheapmi ja lea eanet unnit ovddiduvvon daid seammá vuoigatvuodalaččaid ovddas.

Gažaldahkii ahte *geat leat vuoigatvuodalaččat* geaidda oktasaš báikkálaš vuoigatvuodaid galget gullat, deattuhii Nystad ahte gáibádus ii leat iešalddis ovddiduvvon gieldda namas, muhto baicce gieldda álbmoga namas dáhkidan dihtii boahhtevaš buolvvaide eanan- ja čáhcevuogitvuodaid gielddas. Son deattastii ahte vaikko vel Kárášjohka lea sámi gieldda ja gáibádusa vuodđun lea sámi álbmoga guhkitáiggi geavaheapmi ja riikkaidgaskasaš eamiálbmotriekti, de lea gáibádus ovddiduvvon buot ássiid ovddas, beroškeahttá etnalaš duogážiis.

Dat mii guoská vuoigatvuodaid *hálddašepmái* daidda guovlluide maidda ii oktage leat gáibidan vuoigatvuodaid ja mat vejolaččat dovddastuvvojit gieldda ássiide, čilgii Somby ahte dat vuosttažettiin ferte leat gieldda ja gieldda ássiid duohken. Gažaldahkii ahte lea go gieldda árvoštallan mo hálddašepmi galggašii organiseret áimmahuššan dihtii ulbmila mii lea celkon mearrádusas geassemánu 15. beaivve jagi 2017, mii guoská dasa ahte hálddašepmi ferte váldit vuhtii sámi kulturárbbi, sámi luonddugeavaheami ja sámi ealáhusaid, deattuhii Nystad ahte dasa gávdnojit mánja molssaevttu. Earret eará sáhtta gieldda ieš stivret hálddašepmi, vejolaččat dainna lágiin ahte dat sirrejuvvo gieldda eará bargguin, nu mo mearrádus geažuha. Sáhtta maid leat vejolašvuohta ovtasbargat FeFo:in. Dát leat áššit maid gieldda árvoštallá dađi mielde go proseassa ovdána, muhto dattege gieldda ii vuordde ahte komišuvdna cealká dan birra maidige.

Historjjálaš geavaheami birra deattuhii Nystad ahte leat eanet unnit dušše fal guovlluolbmot, sihke dáluolbmot ja badjeolbmot, geat leat geavahan Kárášjoga eananviidodagaid. Muhto gieldda lea boazodoalloguovlu, ja leat badjeolbmot

earáge gielddain geain leat leamaš dálveguohtunguovllut doppe, erenomážit máttimus ja oarjjimus guovlluin gielddas. Su oainnu mielde Kárášjoga gielda lea dološ Ávjovári siidda lunddolaš manjšboahhti sihke álbmoga dáfus ja organisatoralaččat. Lea buorre muddui sáhka dain seammá guovlluin, ja ollugat Kárášjogas leat daid olbmuid manjšboahttit geat gulle Ávjovári siidii. Kárášjoga gielda lea dakkár posišuvnnas ahte sáhtta fievrredit viidásabbo Ávjovári siidda dološ vuoigatvuodaid dakko bokte go lea dalá Ávjovári siidda servodaga manjšboahttin.

Muđui celkkii Nystad, nu mo deattuhuvoge mearrádusas geassemánu 15. beaivve jagi 2017, ahte gielda áigu veahkehit čuvget ášši ja ohat dieđuid maid komišuvdna erenomážit bivdá. Son namuhii maid ahte komišuvdna sáhtta gávdnat ávkálaš dieđuid sihke Kárášjoga sogaid sohkaagirjii ja girkogirjiiin, ja ahte gávdnojit maiddá áigeguovdilis dieđut Riikkaarkiivvas.

7.2.5 Orohat 16 Kárášjoga oarjabealli

Orohat 16 Kárášjoga oarjabealli dagai čuovvovaš jahkečoahkkinmearrádusa geassemánu 24. beaivve 2016 (ášši 10/2016):

«Boazodoallorohaga 16 jahkečoahkkin ovddida Finnmárkokomišuvdnii oktasaš eaiggáduššangáibádusa čakča/gidđa ja dálveguohtunguovlluide Kárášjoga gielddas (4. čielggadanguovlu) badjeolbmuid ovddas geat gullet Orohat 16:i.»

Vuoigatvuodadieđáhusas maid orohat lea deavdán manjá go dahke mearrádusa, ja maid komišuvdna oáččui suoidnemánu 8. beaivve 2016 (jnr. 16/845-3), lea deattuhuvvon ahte vuoigatvuodagáibáduš gusto orohaga čakča-, gidđa- ja dálveguohtunguovlluide Kárášjoga gielddas. Guovllu ráját, mat leat gieldda oarjeguovlluin, leat dárkilit čilgejuvvon, ja komišuvdna meroštallá ahte guovlu lea birrasii 3330 km² stuoru, dahje ahte dat gokčá badjelaš 60 % gieldda olles viidodagas mii lea oktiibuot 5453 km². Dieđáhusas čilgejuvvo maiddá orohaga boazodoallu, ja deattuhuvvo ahte doppe leat ovcci geassesiidna main leat oktiibuot 70 siidaoasi ja badjel 400 miellahtu. Ollislaš guohtunviidodat gokčá 7 516 km², masa maiddá gullet guovllut Porsánggus, Muosáhis, Davvesiidnas ja Fálesnuoris lassin Kárášjohkii.⁵¹

Rievttálaš vuoigatvuoda hárrái maid orohaga badjeolbmot čuoččuhit háhkan alcceset, čilge vuoigatvuodadieđáhus obbalaččat sámi boazodoalu vuoigatvuodavuodu. Orohat deattuha ahte sámi boazodoallovuoigatvuodta lea «*lea geavahanvuoigatvuodta mas lea priváhtarievttálaš hápmi ja*

vuodđun dasa lea dološvierru, dološáigásaš geavabus, oamastus ja erenomáš riektedilit», ja ahte vuoigatvuoda sisdoallu lea čilgejuvvon Boazodoallolága 3. kapihttalas. Dieđáhusa 4. čuoggás čujuha orohat Boazodoallolága ulbmilparagrafii (§ 1), ja stáhta geatnegasvuodaide Vuodđolága § 108 (ovddeš 110 a) mielde ja riikkaidgaskasaš riektái:

«Boazodoallolága § 1 (ulbmilparagrafa) cealká earret eará ahte sámi boazodoalloguovllus galgá láchka lágídit dili boazodollui mii lea ekologalaččat, ekonomalaččat ja kultuvrralaččat guoddevaš ja man vuodđun lea sámi kultuvrra, árbevieruid ja dábit, ávkin iešalddis boazodollui ja servodahkii muđui. Olahan dihte dáid mihttomeriid galgá láchka addit vuodu boazodoalu ulbmillaš organiseremii ja hálddašeapmái. Boazodoallu galgá bisuhuvvot sámi kultuvrra ja servodateallima deatálaš vuodđun. Láchka galgá leat mielde sihkarastime boazodoalloareálaid sámi boazodoalloguovllus boazodoalu deataleamos resursavuodđun. Lea sihke boazodoallovuoigatvuodalaččaid, eará vuoigatvuodalaččaid ja eiseválddiid ovddasfástáduš sihkarastit boazodoalu areálaid.

Lága § 3 cealká ahte láchka galgá adnot álbmotrievtti mearrádusaid mielde álgoálbmogiid ja unnitloguid birra.

Vuodđolága § [108] geatnegahtta Stáhta láchit dili dasa ahte sámi álbmotjoavku sáhtta sihkarastit ja ovdánahttit gjelas, kultuvrras ja servodateallimisttis. Boazodoallu lea dehálaš oassi sámi kultuvrras ja servodateallimis, ja lea seammás iešheanaláš ealáhus.

Riikkaidgaskasaš soahpamušaid bokte mat gusket eamiálbmogiid vuoigatvuodaid suodjaleapmái, nu go ovdamearkka dihtii ON-konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra, erenomážit artihkal 27, ILO-soahpamuš nr. 169 ja soahpamuša artihkal 8 (j), mii čilge biologalaš mánggabealatvuoda, lea Norga geatnegahtton váldit vuhtii eamiálbmogiid vuoigatvuodaid. Ii leat eahpáduš ahte sápmelaččat lea eamiálbmot. Dát mielddisbuktá ahte sámi boazodoalus lea erenomáš álbmotrievttálaš suodjalus.

Vuodđolága § [108] ja riikkaidgaskasaš njuolggadusat geatnegahttet sihke gielddalaš, regionála ja stáhtalaš eiseválddiid váldit vuhtii sámi kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima erenomáš giedahallamii ja árvoštallamii servodatplánema olis obbalaččat, ja areálaplánema olis erenomážit.»

Gulaskuddančoahkkimis golggotmánu 12. beaivve 2016 ovdanbuvttii Orohat 16 jodiheaddji Klemet Amund Eira (r. 1958) čilgehusa orohaga ovddas.⁵² Álggus son muitalii orohaga historjja ja ovddeš orohatoktiičaskimii birra, ja son čilgii

51 Orohat 16, *Vuoigatvuodadieđáhus*, lágídivvovon komišuvdnii suoidnemánu 8. b. 2016 (jnr. 16/845-3), čuokkis 2 ja 3.

52 Finnmárkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinreferáhtta*, golggotmánu 11–12. b. 2016 (jnr. 14/315-77) s. 95–108.

ahte čakča-, dálve- ja gidđaguohtunáiggit leat regulerejuvvon orohaga doallonjuolggadusain. Eira muitalii maiddáa ahte Orohat 16 badjeolbmot lassin boazodollui maiddáa bivdet bievlan ja murjejit čakčat.

Eira deattuhii ahte duogázin dasa ahte orohat lea gáibidan eaiggáduššánvuogátvuoda čakča-, dálve- ja gidđaguohtunguovlluide Kárášjogas, vaikko vel geavahanvuogátvuodat leat sihkkaraston Boazodoallolága bokte, de ballet badjeolbmot ahte jus earáide, erenomážit eankilolbmuide dahje bearrašiid-da dovddastuvvojit eaiggáduššánrievttit muhtun guovlluide, de sáhtta šaddat váddásabbon bargat bohccuiguin. Son deattuhii maid ahte gáibáduš ii leat sierrarietktegáibáduš eankilolbmuide dahje bearrašiid-da, muhto oktasaš eaiggáduššánrietktegáibáduš daid ovddas geat áiggis áigái gullet orohakkii, ja dat sáhtta leat sáhka 400-500 olbmos.⁵³

Dat mii guoská earáid geavaheapmái ja vuogátvuodaide, celkkii Eira ahte badjeolbmui leat dán áiggi veahá hástalusat rievssat- ja ealgabivdiiguin. Son navddii gal dattege ahte earáin Kárášjogas, earret eará Iešjohleagi dáluoalbmui, sáhtáii leat oassi báikkálaš eaiggáduššánrievttis dan guvlui gosa Orohat 16 gáibáduš gusto. Muhto son balai ahte vejolaš oktasaš hálldašepmi soaittáii dagahit riidduid. Muđui celkkii Eira ahte orohaga eaiggáduššángáibádusa vuodđun lea dološáigásaš geavahus, eai ge guohtunráját maid eiseválddit leat mearridan, vaikko vel dát ráját fástidit geavaheami mii lea leamaš dološáiggi rájes. Son deattuhii maid ahte ii soaitte leat áibbas ovttáilggolaš ipmárdus badjeolbmui dasa ahte boazodoalu geavaheapmi sáhtta leat vuodđun háhkat viidát vuogátvuodaide go geavahanvuogátvuodaide.⁵⁴

7.2.6 Orohat 13 Kárášjohka Lágesduottar

Boazodoalloorohaga 13 Kárášjohka Lágesduoddara stivra dagai čuovvovaš mearrádusa čoahkkimisttis guovvamánu 15. beaivve 2017:

«Orohat 13 Lágesduoddara orohatstivra mearrida ovddidit eaiggáduššánvuogátvuodagáibádusa (primára) Finnmarkokomišuvdnii buot daidda eatnamiidda mat leat 4. čielggadanguovllu davvenuortta bealde Kárášjogas. Sekundáralaččat ovddiduvvo guohtunvuogátvuodagáibáduš bohccuide seammá areálain.»

Reivves maid komišuvdna lea registreren vuostáiváldán njukčamánu 1. beaivve 2017 (jnr. 17/741-1) čilgejuvvojit guovllu ráját, maid komišuvdna árvoštallá fátmastit birra-sii 660 km², dán láhkai:

«Davvenuortta bealde E6:s Ikkájogas oarjjás gielddarájá mielde Porsánggu gielddarájá Suoidnegalgeahčái, ja dasto máttás gielddarájá mielde Skuolfoaivái, ja dasto njuolga máttás Rátkkoavái, viidásat Cuoppoávzái, Goddevadna, Geinnodatoaivi, ja dasto njuolga máttás Geassávrái, Gimesjávrái, Sávkadassii ja Kárášjohkii, ja das viidásat nuorttas Kárášjoga ráigge ja dasto davás suomarájá mielde vuolggasadjái.»

Gáibádusa vuodštusas čujuha orohat Hålogalánda lágamánnerievtti dupmui mii celkui njukčamánu 26. beaivve 2010, mas lei sáhka guohtunvuogátvuoda birra ovdeš orohat 12:s, mii lea ráddjejuvvon oassi orohat 17:s.⁵⁵ Duomu bokte mearriduvvui ahte orohat 13:s lea oktoriekti čakča- ja dálveguohtumiidda namuhuvvon guovllus. Orohat 13 čujuha dasa ahte diggi giedahalai muhtun oasi dan seammá guovllus gos dál gáibidit eaiggáduššánrievtti. Dan dihtii oavivilda orohat 13 dán duomu leat «*guovddáš duodaštussan min gáibádussii.*»

Komišuvdna *gulaskuddančoahkkimii guovvamánu 13. beaivve 2017* lei bohtán orohaga jodiheadji John Idar Anti, nubbijodiheadji Per Andersen Gaup, stivralahttu Piera Heaika Guttorm ja badjeolbmát Anders Persen Gaup ja Aslak Johnsen Anti, ja sii čilgejedje orohaga 13 ovddas.⁵⁶ Čoahkkima fáddán lei boazodoalu siskkáldas vuogátvuodadilli, masa orohat lei ovddidan gáibádusa e-poastta bokte guovvamánu 6. beaivve 2017 (jnr. 14-346/11), vrd. maid dáa reivve njukčamánu 23. beaivve 2011 (14/346-1). Dan dihtii ii giedahallon erenomážit dat oassi gáibádusas mii guoská eaiggáduššánvuogátvuodaide eatnamiidda, vrd. dan ahte dát hábmejuv-vui easkka guovvamánu 15. beaivve 2017, namalassii guokte beaivvi maŋŋá go orohat 13 ovddasteaddjit čilgejedje.

Dattege bodii muhtun muddui ovdan mo geavaheapmi leamaš guovllus. Nils Mathis Gaup celkkii ahte guovlu Kárášjoga davábealde nuorttasdavás Deanu gielddarájá rádjai leamaš Lágesduoddara orohaga čakčaguohtunguovlun álgo 1900-logu rájes. Sin máttut soitet maid geavahan dieid guovlluid 1800-logus. Orohagas lea leamaš rátkkagárdi dieppe goittot das rájes go nuppi máilmmissoahti nogai, ja ahte sis leat barttat ja orrunsažit doppe. Sihke Gaup, ja ollugat earát geat bukte čilgehusa, muitalledje ahte orohat 13 badjeolbmui leat sihke čakča-, gidđa-, ja dálveguohtunguovllut gáibádusguovllus. John Idar Anti deattuhii ahte badjeolbmot geat gullet orohat 14A:i, Spierttagáisái, geavahišgohte dan guovllu mii lea eaiggáduššángáibádusguovllu siskkobealde easkka 1970-logus.

53 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14-315-77) s. 97–101. Geahča maid dáa s. 102.

54 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14-315-77) s. 99, 101 ja 102–103.

55 LH-2009-1333706.

56 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhhta*, guovvamánu 13. b. 2017 (jnr. 14/315-91) s. 5–17.

7.2.7 Beroštusovddasteaddjijt

Beroštusovddasteddjiin eai leamaš čálalaš mearkkašumit gažaldahkii vejolaš obbalaš vuoigatvuodáháhkami olles Kárášjoga álbmogii dahje osiide álbmogis daidda eatnamiidda maid FeFo válddii badjelas Statskog SF:s jagis 2006. Muhto komišuvnna gulaskuddančoahkkimiin sii leat ovdanbuktán oainnuideaset, ja leat dieđuid bokte čuvgen guovllu geavaheami ja riekteáddejumiid.

7.2.7.1 Nils Aslak Boine (eanadoallu)

Nils Aslak Boine mitalii *gulaskuddančoahkkimis* golggotmánu 15. beaivve 2015 ahte dálá eanadoallu geavaha birrasii 6000 dekára Kárášjogas, muhto livččii vejolaš geavahit vel 10 000 dekára lassin.⁵⁷ Meahccegeavaheami birra celkkii son ahte guovlluolbmot leat geavahan ja geavahit ain otná dan beaivve iešgudetge guovlluid gieđdas. Ovdamearkka dihtii leat sii gudet leat orron Válgogas geavahan iežaset lagašguovlluid. Manjimuš jagiid lea šaddan váddásabbon geavahit luonddu iešgudetge láhkamuddejumiid geažil. Mohtorjohtaluslága geažil lea šaddan veadjemeahtun beassat jávriide meahcis. Guolásteami leat maid ráddjen guolástusmuddemiid geažil.⁵⁸

Anárjoleagi gulaskuddančoahkkimis Boine čilgii dán dárkilabbot. Ovdalis áigge lei dábálaš atnit heastta ja jorriid luondduresurssaid ávkástallama olis. Áiggi mielde geavahišgohte mohtorfievrruid heastta sajis, muhto mohtorfievroláhka lea gáržžidan sihke johtalusa ja resursageavaheami. Mohtorjohtalusa gáržžideamit leat maid mielddisbuktán ahte lea oalát veadjemeahtun divodit godiid mat ledje huksejuvnon ávkástallanguovlluide. Dan dihtii leat goadit gahččan ja dan sivas lea váddásut duodašt ovdeš geavaheami. Boine čujuhii maid dasa ahte lei dábálaš nuohtut giđdat, muhto dat gildojuvvui. Lágat ja njuolggadusat leat muđui maid dagahan ahte olbmot leat vuostemielain ferten heaitit árbevirolaš meahcástemiin mii lei birgejumi vuodđun. Earret eanadollui, guoskkai dát maiddái niitogeavaheapmái, bivdui, guolásteapmái ja murjemii.⁵⁹

Boine balai ahte Kárášjoga meahcceguovlluid geavahišgohtet eanet ahte eanet olggobealássit, heađuštussan báikkálaš geavaheapmái ja beroštumiide. Son geažuhii ahte ulbmilin mánga otnáš lágain lea gáržžidit guovlluolbmuid geavaheami ja baicce láchit dili vierisolbmuid olgunastindoaimme. Boine oaivvilda ahte árbevirolaš geavaheapmi, luondduávkástallan ja gelbolašvuodasirdin ii adno árvvus. Dan dihtii son doaivu ahte komišuvnna bargu sáhhtá rahpat vejolaš-

vuodaid guovlluolbmuid ealáskahttit ja joatkit ovddešáiggi geavaheami.⁶⁰

Erenomázit Anárjoleagi dáfus, deattuhii Boine ahte olmuin doppe leamaš ollu oktavuoha suomabeale olbmui, ja ahte leamaš rádjastildeadjijt meahccegeavaheapmi. Son deattuhii maid ahte ollugiin ain lea gullevašvuoha ja oktavuoha leahkái, vaikko vel leat fárrin eret.⁶¹

Maiddái *Deanuleagi ja Kárášjoga márkanguovllu* gulaskuddančoahkkimis mitalii Boine mo meahccegeavaheapmi lea ráddjejuvnon mohtorjohtaluslága ja eará lágaid geažil. Son deattuhii ahte dát ii leamaš buorre biologalaš mánggabealatvuoda seailumi. Ovdamearkka dihtii leat olu jávriide hávggat laskan. Dat lea goaridan daid eará guollešlájaid.⁶² Boine čujuhii muđui dasa ahte Kárášjogas leamaš eanadoallu 1700-logu rájes. Guhká lei oapmeláidun ja ládjodoallu, muhto 1950-álggus ášahuvvojedje doarjjaortnegat mat dagahedje ahte olbmot ožžo ekonomalaš doarjaga bargat eatnamiid. 1960-loguin álge ollugat bargat gusaiguin ja návetoaluin.⁶³

Son dajai ahte Deanuleagis lei meahccealáhus dábálaš lassiealáhussan eanadollui, ja olbmot bivde čuovvžžaid sihke Válgogas ja jávriin, vuostazettiin iežaset atnui. Muđui mitalii Boine ahte stáhta vuodđolágavudot geatnegasuodát sápmelaččaid dáfus eai áimmahuššo doarvái bures, earret eará danin go Norgga EØS-rievttalaš geatnegasuodát hehttejit joatkit árbevirolaš sámi meahccegeavaheami sihke Deanuleagis ja muđui Finnmárkkus. Su oaidnu lea ahte dát dilli ii rievdda jus eai ášahuvvo odđa lágat mat dáhkidit ahte sápmelaččat fas besset árbevirolaččat ávkástallat meahcceresurssaid.⁶⁴

7.2.7.2 Inggos Niillas Áslat (Aslak Mattis N. Eira) (boazodoallu, nuortajohtolat)

Gulaskuddančoahkkimis golggotmánu 15. beaivve 2015, mitalii Inggos Niillas Áslat ahte sin bearáš, manjā go ledje moadde máksán eananláiggu viessosajis, gos ledje orron 1957 rájes, dáhtto oastit viessosaji. Sii ožžo dalle dieđu leansmánnis ahte dálá eananvuodindláhka gáibidii ahte sii fertejedje molsut Eira Guttorm goarggu Aspelund nammasaš goargguin, mii lei viessosaji guovllu nama. Dan sii eai dohkkehan ja dan dihtii ii lihkostuvvan viessosadjegávpi. Eira oaivvildii ahte dát

57 Finnmarkokomišuvdna, Álgogulaskuddančoahkkinferáhhta (14/315-28), golggotmánu 15. b. 2015 s. 12.

58 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-28), golggotmánu 15. b. 2015 s. 14.

59 Finnmarkokomišuvdna, *Anárjoleagi gulaskuddančoahkkinferáhhta* (14/315-55), njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 s. 2–3, 5 ja 14.

60 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-55), njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 s. 12.

61 Finnmarkokomišuvdna, Op. cit (14/315-55), njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 s. 3.

62 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhhta* (14/315-77) golggotmánu 11.–12. b. 2016 s. 6, 11, 22 ja 64–65.

63 Finnmarkskommisjonen, Op. Cit. (14/315-77) golggotmánu 11.–12. b. 2016 s. 6 ja 26–28.

64 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-77) golggotmánu 11.–12. b. 2016 s. 6 ja 34–35.

historjá muitalii makkár árbevirolaš riekteáddejupmi Kárášjoga boazodoallobearrašiin lei.⁶⁵

Son muitalii ahte boazosápmelaččat árbevirolaččat eai leat beroštan eaiggáduššat eatnamiid eai ge sii leat hehtten earáid geavaheami. Sihke boazosápmelaččat ja dáluolbmot geavahedje viiddis meahceguovlluid. Lei unnán gilvu eatnamiid alde, eai ge adnon «báhpárat» sihkkarastin dihtii geavaheami. Dát rievddai 1860-loguin go gáibidišgohte ahte báhpárat galge lean ortnegis jus galggai sáhttit bargat eanadoaluin. Eira oaivildii ahte badjeolbmot ja dáluolbmot leat massán stuorra oasi vuoigatvuodaineaset oarjemáilmmi opmodatriektejurdášemi geažil. 1960 rádjai geavahedje masá dušše guovlluolbmot báikkálaš resurssaid. Manjá dan leat leat gártan eambo ja eambo gilvalit vierisolbmuiguin. Dat ahte Norga lea EØS-miellahtton, lea maid dagahan garasat gilvvu. Earret eará leat suomabeale turistabivdit bilidan jávriid ja duvdán eret báikkálaš geavaheddjiid.⁶⁶

Eira čujuhii maid dasa mo mearraguolástusat leat gáržon ja main vuoigatvuodát leat gártan moatti olbmo duohkáid geat orrot máddelis riikkas. Sullasaš rievdamat dáhpáhuvt Sis-Finmárkkus, muitalii Eira, ja deattuhii ahte oarjemáilmmi kultuvra, man vuoddu lea ahte buot opmodagain galgá leat eaiggát ja ahte olbmot ja opmodagat galget čadnot oktii, dahká ahte maiddá sápmelaččat feritejit formaliseret vuoigatvuodaideaset. Muđui sii masset visot. Árbevirolaš sámi oktasaš riektivuogádat ii doala go earát bohtet sámi guovlluide báhpáriiguin main čuožžu ahte sis leat vuoigatvuodát sihke ruvkedoaimmaide, jogaide ja eanabihtáide.⁶⁷

Muđui deattuhii Eira ahte boazodoallu lea ovttas dáluolbmuiguin geavahan buot Kárášjoga meahceguovlluid maid leamaš vejolaš geavahit. Leamaš álo buorre oktavuoha badjeolbmuid ja dáluolbmuid gaska. Ovdalis áigge lei birgejumi dáfus dehálaš doallat buori oktavuoda, ja maiddá dán áigge lea oktavuoha buorre. Muhto dáluolbmuid meahcáskultuvra ja geavaheapmi lea nohkagohtán. Eira šallošii dan.⁶⁸

Anárjohleagi gulaskuddančoahkkimis čujuhii Eira dasa ahte sihke boazodoalu ja dáluolbmuid geavaheami sáhtta guorrat guhkás manjos áiggis, ja geavaheapmi leamaš dárbašlaš birgejumi dáfus. Riikarádjá gaskkal Norgga ja Suoma lea rievddan geavaheami, ja dagahan ahte sihke badjeolbmot ja eanadoallit leat ferten heivehit iežaset stáhta lágaid ektui. Ovdamearkka dihtii lei Jorggástat guovlu Anárjohleagis

65 Finmárkkokomišuvdna, *Álgo gulaskuddančoahkkima referáhtta* (14/315-28) golggotmánu 15. b. 2015 s. 2.

66 Finmárkkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-28), golggotmánu 15. b. 2015 s. 2.

67 Finmárkkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-28), golggotmánu 15. b. 2015 s. 2–3.

68 Finmárkkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-28), golggotmánu 15. b. 2015 s. 3.

dehálaš boazodollui go dat lei johtingeadnu suoma beallái, muhto báiki ii lean šat nu dehálaš manjá go rádjá mearriduvvui.⁶⁹

Eira muitalii maid ahte muhtun Kárášjoga guovllut ledje leamaš ráfáidahtton boazoguhtumiin, vai dáluolbmot galge fitnet fuođđara šibihiiida. Beahcevuoddi lei fas ráfáidahtton sihkkarastin dihtii resurssaid viessohuksemiida ja eará ulbmiliida. Ráfáidahttin ii lean várttisvuhtan dan áigge dan sivas go dalle ledje valjit guohtuneatnamat ja unnán sisabakkemat guohtuneatnamiida. Dán áigge lea dilli rievdan. Sisabakkemat boazodoalu geasseguohtuneatnamiida mielddisbuktet ahte siiddat feritejit johttát čakčeatnamiida árabut, ja dat fas čuohcá čakčaguohtuneatnamiida. Eira oaivilda ahte guohtunareálat Finmárkkus leat gáržžiduvvon garrasit ja ahte dán áigge leat birrasii 2500 km² unnit guohtunareálat go 1950-logus. Danin ii leat dušše bohccuid sivva ahte guohtuneatnamat leat guorban.⁷⁰

Muđui oaivildii son ahte lea unohas ahte ovddes eanadoalloareálat, erenomážit riddoguovlluin, juhkkovjuvovit bartasadjin ja astoáiggeopmodahkan. Dát gáržžida boazodoalloaláhusa vel eambo, ja lea áibbas eará go eanadoallu, mii su mielas baicce lea «dipma» luonddugeavaheapmi. Dát gáržžideamit bohtet lassin daidda luondduohtademiide maid ii leat šat vejolaš jorgalahttit.⁷¹

Maiddá *Kárášjohleagi* gulaskuddančoahkkimis deattuhii Eira ahte lea šallošahhti ahte eanadoallu lea jávkamin. Eanadoalu geavaheapmi lea litna ja rivttes eanageavaheapmi. Eira dieđu mielde dán áigge leat dušše loginár dálloalolu Kárášjogas maid sáhtta gohčodit eanadoallun. Son deattuhii ahte sihke boazodoalus ja eanadoalus leat vuoigatvuodát Kárášjogas. Kárášjogas leamaš boazodoallu ja eanadoallu mánggaid čudiid jagiid ja dát ealáhusat leat boatkankeahhtá geavahan luondduresurssaid. Boazodoalu geavaheapmi lea rievdan bivdoservodagas boazodoalloservodahkan, muhto bázahusat dološ siidavuogádagain ja giella lea seilon ja lea ain dán áigge anus.⁷²

Eira hálai maid mo dálkkádatrievdadeamit leat rievddan resursavuodu. Earret eará ledje Dákteroavvi ja Givdovárii báljes duoddarat 1960-logus, muhto dán áigge leat beahcevuoddin. Manjimus čuohte jagi leat maid ealggat hirbmadit laskan. Son dajai ahte otná ealgabivdu ii leat seamma go dološáiggi bivdu dan dáfus go dološáiggi bivdu ja guolásteapmi lei gánnihahtti go dat galggai addit áigái boađu. Ealgabivu

69 Finmárkkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, Njukčamánu. 1. ja 2. b. (14/315-55), 2016 s. 2.

70 Finmárkkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-55), njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 s. 11.

71 Finmárkkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-55), njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 s. 11 ja 13.

72 Finmárkkokomišuvdna, *Kárášjohleagi gulaskuddančoahkkinnreferáhtta* (14/315-62), geassemánu. 7. ja 8. b. 2016 s. 3–4.

lea baicce organiserejuvnon dan lálkai ahte ferte máksit bierggu ovddas maid fidne bivddus.⁷³

Karášjohleagi gulaskuddančoahkkimis mitalii Eira maid ahte son ballá ahte olggobealássit sáhttet gáržžidit báikkálaš resursagevaheami. Son deattuhii ahte lea dehálaš nannet sihke boazodoalu ja dáluoalmuid geavaheami ja vuoigatvuodaid, ja čujuhii dasa ahte badjeolbmot ja dáluoalmot leat geavahan daid seammá guovlluid, muhto iešgudege áigodagaid jagis. Dálvit dáluoalmot hárve geavahedje daid seammá guovlluid go badjeolbmot, earret go gárdumii. Muhto geassit geavahedje dáluoalmot daid guovlluid dan botta go badjeolbmot ledje riddoguvolluin.⁷⁴

Deanuleagi ja Karášjoga márkanguovllu gulaskuddančoahkkimis šállošii Eira ahte Boazodoalloláhka, mii bodii jagi 1978, heaittihii geahččobohccoortnega mii doaimmai dainna lágiin ahte dáluoalmot sáhtte eaiggáduššat bohccuid mat čuvvo badjeolbmuid ealuid. Son čujuhii maid dasa ahte muhtun ráje otná orohat- ja siidarájat eai leat árbevirolaš geavaheami mielde. Earret eará lea E6 eahpelunddolaš guohtunrádjá.⁷⁵

Eira anii maid unohassan dan maid son oinnii vealaheapmin komišuvna bealis 16. orohaga ja 17. orohaga vuoigatvuodadiedáhúsaid giedahallama hárrái. Son čujuhii dasa ahte 16. orohat beasai jagi 2016 ovddidit oktasaš eaiggáduššangáibádusa, vrd. čuoggá 7.2.5, seammás go 17. orohat lei jagi 2014 ožžon dieđu ahte orohat ii sáhtán ovddidit gáibádusa, muhto ahte iešgudetge siiddat fertejedje ieža ovddit gáibádusa, vrd. čuoggá 5.4 (2). Dan dihtii lei orohaga bargu ovddidit oktasaš vuoigatvuodagáibádusa bisánan. Komišuvna deattuhii ahte ii lean ulbmilin hehttet 17. orohat ovddideames oktasaš gáibádusa orohaga badjeolbmuid ovddas, ja ahte ii lean vel maŋjit ovddidit dákkár gáibádusa.⁷⁶

7.2.7.3 Áilen Nigá Máhtte (Mathis Nilsen Eira) (boazodoallu, oarjejohtolat)

Gulaskuddančoahkkimis golggotmánu 15. beaivve 2015 Mathis Nilsen Eira čujuhii dasa ahte boazosápmelaččaid geavaheapmi maiddá ovdalis áigge fertii čuovvut dihto áigemeiriid johtima hárrái geasseorohagas dálveorohahkii. Dattege lei dábaláččat luondu mii stivrii johtima ja bohcco dárbbut dat

mearriedje. Son dajai ahte boazodoallu lea geavahan buot Karášjoga eananviidodagaid maid leamaš vejolaš geavahit, ja ahte Boazodoallolága ulbmil 1933 rájes lea leamaš ahte boazodoallu ii galgga leat gánnáhahtti. Vuodustussan dasa čujuhii son viiddis guovlluide mat leat leamaš ráfáidahtton boazodoalu guohtumiin sihke rittuin ja siseatnamiin. Karášjogas leamaš earret eará ráfáidahtton guovllut sihke Basevuovddis, Bieskkenjarggas ja márkana birra.⁷⁷

Eira deattuhii ahte badjeolbmot leat álo dohkkehan earáid geavaheami. Leat earátge go badjeolbmot geat geavahit boazodoalu geavahanguovlluid, nu go mearrasápmelaččat riddoguvolluin ja dáluoalmot siseatnamiin. Son deattuhii ahte Finnmárkoláhka áimmahuššá sihke boazosámiid ja dálusámiid vuoigatvuodaid, ja ahte stáhta lea lága bokte máhcahan Finnmárkku ruovttoluotta fylkka ássiide.⁷⁸

Anárjohleagi gulaskuddančoahkkimis mitalii Eira ahte sus lea guhká leamaš boazodoallu Basevuovddis, gos beahcevuovdi lea dehálaš guohtuneanan. Son mitalii ahte boazodoallu lea geavahan eanáš oasi leagis boatkankeahttá, earret dihto guovllu Goššjoga lulábealde, mii ii geavahuvvon gaskkal 1945 ja 1961/62. Beahcevuovdi geažil lei maid Basevuovdi ovdalis áigge ráfáidahtton boazoguohtumiin. Eira oaivildii ahte ealggat mat leat sakka laskan dán guvlui dahket stuorat vahága beahcevuovdá go bohccot.⁷⁹ Nu go Boine ge dajai, de mitalii Eira ahte lei leamaš buorre oktavuoha riikarájastá. Earret eará orro badjeolbmot dálvit dávjá Anjelis suoma bealde. Dattege son eahpidii man riektá leš ahte komišuvna galgá giedahallat vuoigatvuodagáibádusaid maid suomabeale geavaheadjit leat ovddidan iežaset dahje earáid ovddas.⁸⁰

Karášjohleagi gulaskuddančoahkkimis Eira čilgii mo boazodoallu lea geavahan leagi ja guovllu Ássebávttis bajás Iešjohleagi. Eira oaivildii ahte eai leamaš menddo ollu bohccot Karášjohleagis. Guovllut birra Dálabogi leat ain dehálaš johtingainnut daidda geain leat dálveguohtunguovllut Anárjoga siste. Earret eará leat badjeolbmot njáskan lánjaid geahpedan dihtii johtima.⁸¹

Mudui son mitalii ahte badjeolbmuid mielas duottarstobut leat leamaš eiseválddiid politihka mearkan ja dat leamaš maid balddihahtti fenomenan go dávjá dain dolle dikkiid. Dasa lassin ledje guovllut birra duottarstobuid ráfáidahtton boazoguohtumiin. Huksenávnnasárbbu geažil ledje maiddá

73 Finnmárkokomišuvna, Op. Cit. (14/315-62), geassemánu 7. ja 8. b. 2016 s. 15–16.

74 Finnmárkokomišuvna, Op. Cit. (14/315-62), geassemánu 7. ja 8. b. 2016 s. 31.

75 Finnmárkokomišuvna, *Deanuleagi ja Karášjoga márkanguovllu gulaskuddančoahkkinnreferáhtta, ja maiddá oktasaš diedáhusat olles gildii* (14/315-77) golggotmánu 11. ja 12. b. 2016, s. 23 ja 28.

76 Finnmárkokomišuvna, Op. Cit. (14/315-77) golggotmánu 11. ja 12. b. 2016, s. 104–108. Komišuvna ii lean ožžon oktasaš gáibádusa Orohat 17:s dalle go 4. čielggadanguovllu raporta sáddejuvvui prentehussii.

77 Finnmárkokomišuvna, *Álgogulaskuddančoahkkima referáhtta* (14/315-28), golggotmánu 15. b. 2015 s. 7–8.

78 Finnmárkokomišuvna, Op. Cit. (14/315-28), golggotmánu 15. b. 2015 s. 19.

79 Finnmárkokomišuvna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta* (14/315-55) njukčamánu. 1. ja 2. b. 2016, s. 9–10.

80 Finnmárkokomišuvna, Op. Cit. (14/315-55), njukčamánu 1. ja 2. b. 2016, s. 10, 47 ja 60–61.

81 Finnmárkokomišuvna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta* geassemánu 7. ja 8. b. 2016 (14/315-62) s. 7–8. Geahča maiddá s. 9 ja s. 46.

beahcevuovddit ráfáidahtton, earret eará Govdavuovddis, Bieskenjárggas, Iešjohleagis, goappašiid bealde Šuolggajohnjálmmi ja Kárášjoga, ja Gieddevuovddis Beaiuvašgiettis. Áiggi mielde leat vuovdeberggut heitojuvvon ja ráfáidahttimat loahpahuvvon. Son geardduhii ahte ealggat dahket eambo váhaga beahcevuovddide go bohccot dán áiggi, dan sivas go bohccot eai bora beahcegierraggiid dálvit.⁸²

Eira oaivildii maid ahte meahcceresursavuogiatvuodát berrejit gullat daidda geat sáhttet ávkkástallat dain. Oktasaš báikkálaš geavahanvuogiatvuodát ja geavaheapmi mii buktá áigái boađu ferte mannat astoáiggegeavaheami ovddabealde, muhto ahte vejolaš gilisearvevuogiatvuodát eai galgga headuštít badjeolbmuid geavaheami. Seammá láhkai go Aslak Mathis N. Eira, čujuhii son dasa ahte badjeolbmot ja dáluolbmot geavahedje seammá guovlluid, muhto eai seammá áigge. Badjeolbmot geavahedje guovlluid dálvit ja dáluolbmot fas eanáš geassit.⁸³

Iešjohleagi gulaskuddančoahkkimis deattuhii Eira ahte boazodoalu geavaheapmi leamaš seammá Iešjohleagis go Kárášjohleagis ja Anárjohleagis. Mollešjoga, Šuoššjávrris, Jergula ja Čoavdatmohki dáluolbmot ávkkástalle meahcceresursain Iešjohleagi guovllus, ja luondduresursat sihkaraste birgejumi geassit, go badjeolbmot eai lean doppe. Dálvit sii gárdo veahá, muhto dalle ledje eanáš badjeolbmot geat geavahedje guovlluid. Badjeolbmuid ledje gidđa- ja čakčaguhtinguovllut Iešjoga davábealde ja lulábealde, gos maiddá ledje buorit mearkun- ja rátkinguovllut. Guovllut Iešjoga lahka ledje maiddá dáluolbmuid resursaguovllut, muhto dat ii man ge láhkai dagahan unohis geavahusgilvvu boazodoaluin. Mañimus jagiid lea dattege skohterjohtalus ráfehuhtán boazodoalu. Guovllus bivdet maid rievssahiid, earret eará Čearu guovllus, muhto Eira mielas dat ii lean vátisvuhtan.⁸⁴

Son muitalii ahte lea vuogas go ráfáidahttimat boazoguohtumiin duottarstobuid birra, ja meahcebergguid dihtii Kárášjohleagis ja Anárjohleagis, leat loahpahuvvon. Dadi bahábut lea Boazodoalloláhka mii bodii jagi 1978 váikkuhan vearu guvlui. Ovdalis áigge ledje measta buot dáluolbmuid bohccot. Lága geažil, mii heaittihii dien ortnega, dagahii rájá gaskkal badjeolbmuid ja dáluolbmuid. Dát leamaš vaháigiin sihke badjeolbmuid ja dáluolbmuid. Dasto lei Eira mielas heittot ahte lága ortnega mielde juohke bearrašis sáhtii leat dušše okta mearka. Son dajai maid ahte eiseválddiid gáibáduš dasa ahte buot sisaboaktu galgá duodaštuvvot ii leamaš

buorre. Dat lea dagahan ahte fertejedje stuoridit doalloovttadagaid jus dat galge leat gánnáhahttit.⁸⁵

Muđui čujuhii Eira dasa ahte Kárášjoga boazodoalus lea guhkes historjá ja badjeolbmuid geavahanvuogiatvuodát leat nannosit muddejuvvon lágaid bokte, earret eará dan ektui man áiggi jagis iešgudetge doalloovttadagain leat vuoigatvuodát siiddastallat iešgudetge guovlluin. Dan dihtii ii leat riehta nu mo eará ealáhusat ja berošteaddjit čuoččuhit, ahte boazodoalus leat viidát vuoigatvuodát go earáin.⁸⁶

Maiddá *Deanuleagi* ja *márkanguovllu* gulaskuddančoahkkimis namuhii Eira ahte oallugiin Kárášjoga dáluolbmuid ledje geahččobohccot ja iežaset mearkkat, ja ahte sii ledje oassin siiddas vaikko vel eai oasálastán boazodoalus beaivválaččat. Son geardduhii ahte dán ortnega loahpaheapmi čuoza negatiivvaláččat badjeolbmuid ja dáluolbmuid oktavuhtii, muhto dattege oktavuohka lea ain buorre. Son láve earret eará ieš báikki eanadalliin oastit suinniid biebmun bohccuide go lea dárbu. Muđui deattuhii Eira ahte mohtorjohtoláhka lea ráddjen sihke badjeolbmuid ja dáluolbmuid vejolašvuodaid ávkkástallat báikkálaš meahcceresursain. Son ii háliidan geavahit doahpaga «veahkaválddášvuohka», muhto su mielas dát lei badjelgeahččanvuohka eiseválddiid bealis.⁸⁷

Muđui hálii Eira fas dan birra ahte duottarstobuid lagašguovllut ledje ráfáidahtton boazoguohtumiin. Son geavahii Bajit Mollešjoga duottarstobu konkrehta ovdamearkan, muhto dajai seammás ahte lei buorre ahte guovllut ledje várrejuvvon duottarstobuid bearráigehččide, vai sii sáhtte viežžat birgejumi lagašguovlluin.⁸⁸

16. orohaga eaiggáduššangáibádusa birra celkkii Eira ahte son doarju gáibádusa badjeolmmožin dán orohagas. Son čujuhii dasa ahte dálá orohatráját mearriduvvojedje ovdalaš go 1933-Boazodoalloláhka mearriduvvui. 1978-lága vuodul juhkkjuovvojedje geasseorohagat golbman sierra orohahkan, ja mañjá go 2007-láhka biddjui fápmui, de dát golbma orohaga ovttahttojedje oktan orohahkan, namalassii otnáš 16. orohat. Orohat hálddaša ja mearrida ieš siskkáldas doallonjuolggadusaid ja orohaga olbmot juogadit dálveguohtinguovlluid gaskaneaset iežaset guovlluin. Dát lea Eira mielas buorre ortnet mii lea maid bures heivehuvvon boahhteáigái. Son muitalii maiddá veahá oainnuidis geavahanvuogiatvuodaid ja eaiggáduššanvuogiatvuodaid birra, ja deattuhii

82 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-62) geassemánu 7. ja 8. b. 2016, s. 13–14. Geahča maid s. 57–58.

83 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-62) geassemánu 7. ja 8. b. 2016, s. 19 ja 31.

84 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, borgemánu 23. ja 24. b. 2016 (14/315-76), s. 32-35 ja 118–119.

85 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-76), borgemánu 23. ja 24. b. 2016, s. 32–35. Geahča maid s. 118–119.

86 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-76), borgemánu 23. ja 24. b. 2016 s. 64–65.

87 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, golggotmánu 11.–12. b. 2016 (14/315-77) s. 24–25 ja 31. Geahča maid s. 54.

88 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-77) golggotmánu 11.–12. b. 2016 s. 75–76.

ahte orohaga gáibádus lea oktasaš gáibádus mii fátmmašta buot orohaga badjeolbmuid.⁸⁹ Geahča muđui 7.3.8.3 čuoggá.

7.2.7.4 John Aslak Johansen (olgunastin)

Anárjohleagi gulaskuddančoahkkimis mitalii John Aslak Johansen ahte vuosstaš ealga báhččui Kárášjogas jagi 1905. Lei gieldda guhte hálldašii ealgabivddu birrasii 1915 rájes dassái go bivdu gildojuvvui jagi 1925. Nuppi máilmmi soadi áigge bohte ollu ealggat rastá rájá suoma bealde. Gieldda ozai beassat hálldašit ealgabivddu 1950-loguin, muhto ohcamuš hilgojuvvui. Jagi 1961 besse fas bivdigoahtit ealggat danin go ealggat ledje vahágahtte beahcevuoddiid Anárjogas. Dan jagi báhččojedje golbma ealggat Kárášjogas. Dan manjá lea ealgabivdu lassánan sakka. Johansen mitalii ahte dáid manjmuš jagiid leat gielddas báhččon birrasii 200 ealggat jahkásaččat, ja eanemus maid leat báhčán jagis leat 245 ealggat. Navdimis eai dáidde almmuhuvvot buot ealggat mat báhččojit, ja erenomážit ovdalaš áiggiid eai soaitte buot almmuhuvvon, dalle go ealgabivdu lei dehálaš oassi birgejumis.⁹⁰

Johansen čujuhii dasa ahte jagi 1996 gielddas lei báikenammalávdegoddi doaimmas, mas son oassálasttii, ja dalle registrerejedje badjel 1000 báikenama. Muhtun báikkiin Anárjohleagis leat muoraide ja gedggiide čuollan namaid, ovdamearkka dihtii Balto Sámmol-beahci Goššjogas. Mánaga báikenama vuodđun leat olbmonamat ja dat duodaštit ahte guovllut leat geavahuvvon ja geat leat geavahan guovlluid. Gávdnojit maid báikenamat mat mitalit makkár geavahus doppe leamaš, earret eará Rihtájeaggi ja Rihtávárri, mat čujuhit dološ bivdovugiide. Johansen čujuhii dasa ahte vaikko vel Anárjohleahkái eai bisánan fásta ássit ovdal 1800-logus, de lea guovlu geavahuvvon unnimusat 400 jagi. Doppe gávdnojit bivdorokkit mat leat 15–1600-logu rájes, ja doppe leamaš boazodoallu das rájes go boazodoallu álggii 1600-logus.⁹¹

Muđui lei Johansen seammá oavivis go Áilen Nigá Máhtte ja eahpidii lea go riektá ahte komišuvdna galgá árvoštallat vuoigatvuodagáibádusaid mat leat ovddiduvvon olbmui dahje joavkkuin geat orrot suoma bealde rájá.⁹²

Kárášjohleagi gulaskuddančoahkkimis Johansen čujuhii dasa ahte jagi 1905 ásašuvvui duottarstohpu Beavivašgieddái, ja ahte dohko huksejuvvui kapealla jagi 1915. Son navddii ahte guovllu olbmot eai soaitte liikot ahte dat dahkkui danin go dalle šattai garrasat gilvu vierisolbmuiguin ja turisttaiguin

geavaheami dáfus.⁹³ Otná dili dáfus oavivvilda Johansen stuoramus uhkádussan sámi eallinvuohkái ja kultuvrii, sihke Kárášjohleagis ja eará guovlluin gielddas, leat dat ollu bivdit mat bohtet máddin. Gárdun lea sápmelaččaide guhká leamaš dehálaš sisabohtun, muhto dán áigge leat dávjá unnán rievssahat. Johansen oavivvilda báikkálaš oaidnun leat ahte eiseválddit luitet menddo ollu bivdiid boahit ja dat goarida rievssatmáddodaga. Danin oavivvildit ollugat ahte sii duvdojit eret iežaset árbevirolaš luondduresursaguovlluin.⁹⁴

Muđui deattuhii Johansen ahte ávkástallanvuogit madda dán áigge lea stuoramus beroštupmi, lea ealgabivdu ja luossabivdu. Dat vuhtto das ahte leat mánaga oasálačča mielde geavahanvuogiid hálldašeamis, mat Johansena mielas leat jo menddo dárkilit muddejuvvon ja menddo divrasat.⁹⁵

Iešjohleagi gulaskuddančoahkkimis mitalii Johansen ahte son ádde ahte duottarstobuid bearráigehččiid guossit leat dehálaččat. Son buohtastahtii duottarstobu bearráigehččiid ovdeš birgejumi otná geavahemiin. Báikkálaš meahce-resurssat eai leat šat njuolggat birgejumi vuodđun, muhto dat leat ain dehálaččat dakko bokte ahte buktet áigáiboadu go geasuhit mátkkálalaččaid duottarstobuide.⁹⁶

Johansen deattuhii maid ahte Iešjohleagis lea rikkis kultuurhistorjá. Oaffarbáikkit ja duktásajit Jergulis, Suláoavivis, Ássebávttis ja Geaimmejogas mitalit ahte doppe leamaš viiddis geavaheapmi guhkit áigge. Dieid guovlluin leat maid goadit mat mitalit geavaheami birra, earret eará Cohppásjávri gáttis.⁹⁷

Muđui son mitalii ahte dalle go organiserejuvvon ealgabivdu álggahuvvui Kárášjogas ja Guovdageainnus jagis 1961, juhkkujuvvojedje goappaš gielddaide logi bivdoguovllu ja logi ealggat bivdoearrin. Dat geat háliidedje bivdit, fertejedje fállat mávssu bivdolobi ovddas bivdoguovlluin. Johansen čilgema mielde Bajit Iešjoga bivdoguovlu, mii lei gaskkal Porsánggu geainnu ja Jergula, vuvdui 100 kruvdnui, ja dál ferte máksit 5000–6000 kruvnnu jus galgá beassat bivdit.⁹⁸

Deanuleagi ja márkanguovllu gulaskuddančoahkkimis čujuhii Johansen dasa ahte resurssat maid olbmot dárbašedje birgejumái, ledje fidnemis lagašguovlluin. Olbmot murjedje, ja čuhppe suinniid jekkiin, ja lei valjis guolli fidnemis oalgejogain nu go Váljogas ja Sávkadasjogas. Leagis ledje

89 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315/77) golggotmánu 11.–12. b. 2016 s. 103–104.

90 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 (14/315-55) s. 5 ja 30.

91 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-55), njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 s. 13–14.

92 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-55), njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 s. 60.

93 Finnmarkokomišuvdna, *Kárášjohleagi gulaskuddančoahkkinnreferáhtta* (14/315-62), geassemánu. 7. ja 8. b. 2016 s. 12.

94 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-62), geassemánu 7. ja 8. b. 2016, s. 17.

95 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-62), geassemánu 7. ja 8. b. 2016, s. 19.

96 Finnmarkokomišuvdna, *Iešjohleagi gulaskuddančoahkkinnreferáhtta* (14/315-76), borgemánu. 23. ja 24. b. 2016 s. 31–32.

97 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-76) borgemánu 23. ja 24. b. 2016, s. 65–67 ja s. 76–77.

98 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-76) borgemánu 23. ja 24. b. 2016 s. 90–91.

maid buorit guollejávrrit, earret eará Gimesjávri ja Gimesluoppal, muhto dán áigge ii leat lohpi Válgogas bivdit luosa oastekeahtá bivdokoartta. Otná ruhtadilli lea dagahan ahte olbmui ii leat šat nu dárbu daidda resurssaide, muhto ollugat geavahit ain luonddu ja dovdet gullevašvuoda guovluid. Son áddii bures ahte guovlluolbmot háliidit geavahit ja hálldašit iežaset árbevirolaš geavahanguovlluid, ja čujuhii dasa ahte goahtesajit čájehit guovllu geavaheami.⁹⁹

7.2.7.5 Laila Somby Sandvik (fástaássiid meahcásteaddjit)

Anárjohleagi gulaskuddančoahkkimis celkkii Laila Somby Sandvik ahte Kárášjogas ii leat oktage kvadráhtakilomehter eana maid badjeolbmot ja/dahje dáluolbmot eai leat geavahan. Son navddii ahte báikenammaregistreren masa Johnsen čujuhii, vuoduštivččii dan. Sandvik deattuhii maid ahte dat mii bodii ovdan gulaskuddančoahkkimis čájeha ahte Anárjohleagi meahcegeavaheapmi leamaš seammalágan go eará legiin, earret eará Kárášjohleagis gos son lea eret.¹⁰⁰

Son aiddostahtii maid ahte olbmot leat orodan duoddariin ja mehciin birgejumi dihtii, ja ahte olbmot geavahedje sihke lagašguovlluid ja guovlluid veahá dobbelis. Dattege olbmui lei čielga áddejupmi das ahte gokko ledje sin iežaset ávkástallanguovllut. Ovdamearkka dihtii eai lubmen Bieskenjárgga olbmot Jergula olbmuid guovlluin dahje nuppe láhkai.¹⁰¹ Ovddeš áiggi geavaheapmi, ovdamearkka dihtii murren ja mohtorfievrojohtalus, maid oažžu dadjat lei friddja, muhto dán áigge lea gildojuvvon jus ii oza ja oáččo lobi.¹⁰²

Kárášjohleagi čoahkkimis mitalii Sandvik ahte leagi ássit geavahedje daid resurssaid maid dárbbášedje birgejupmái. Dálvit sii dávjá gárdo lagašguovlluin, muhto jus eai lean resurssat doppe, de bivde dobbelis. Olbmot manne Bieskenjárggas Vuččoljávrrái bivdit. Dohko lea badjel 25 kilomehtera. Daid jagiid go ledje unnán luopmánat lagaš jekkiin, manne olbmot dábálaččat Iškorasvuopmái ja Vuččoljávrrái. Dáid jekkiid atne Bieskenjárgga olbmot iežaset jeaggin vaikko vel earátge lubmejedje doppe. Muhto muhtun jeakkit gal ledje juhkkujuvvon, earret eará Báhkilvár-Stuorrajeaggi, gos Spiinnegietti olbmot lubmejedje vuolit osiin ja Bieskenjárgga olbmot fas bajit osiin.¹⁰³

99 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, golgotmánu 11.–12. b. 2016 (14/315-77) s. 65–66.

100 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 (14/315-55) s. 14 ja 16.

101 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-55), njukčamánu 1. ja 2. b. 2016, s. 16 ja 30.

102 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-55), njukčamánu 1. ja 2. b. 2016, s. 17 ja 67.

103 Finnmarkokomišuvdna, *Kárášjohleagi gulaskuddančoahkkinnreferáhtta* (14/315-62), geassemánu 7. ja 8. juni 2016 s. 3 ja 9.

Eará dehálaš luondduresursaávkástallanvugiid maid son namuhii lei jeageldoahpun, lubmen ja eará murjen, ja murren sihke boaldámuššan, huksenávnnasin, reahkaávnnašin ja duodjeávnnašin. Gitta 1960-logu álggu rádjai čuhppe maiddái suinniid Skáiddi jekkiin. Luossabivdu lei maid dehálaš. Dán áigge lea ain njealji bieskenjárgalaččas fierbmebivdovuoigatvuohta. Bivosajit leat áigá jo juhkkujuvvon. Ovddešáiggiid bivde dávjá luosa ovttas, jogo buođuin dahje nuhtiin. Muđui bivde olbmot vurrolaga. Ovdal nuppi máilmmisoadi ledje doaimmat ja birgejupmi dábálaččat jahkodagaid mielde. Lei dábálaš lonuhit guliid ja luopmániiid bohccobierguin maid fidnejedje badjeolbmui.¹⁰⁴

Son mitalii ahte 1950-logus muhtun olmmoš lei váidon go galggai lean báhčán ealggá. Dan maŋŋá olbmot eai šat hállan iežaset ealgabivddu birra. Dan áigge olbmot báhče ealggaid birgejumi dihtii, eai ge astoáiggedoaimman. 1960-logu gaskkamuttu rádjai olbmot elle luonddu valjiin. Sis lei unnán ruhta ii ge lean fásta sisaboahpu. Váldu oaidnu dan áigge lei ahte geažotbealjit eai gullan geasage, ja guhkkinn eret stáhtii. Dán áigge lea nu ollu ealga ja juohke čavčča bivdet ealggá. Maiddái guovžžat leat laskan. Ovdal lávii guovža Iškorasvuomis, muhto dán áigge boahtá gitta Bieskenjárggi. Son lei maid vuorjašuvvan go goaskinat ja gumpet leat laskan.¹⁰⁵

Sandvik deattuhii ahte árbevierru luonddus viežžat dárbbášlaš borramuša, lea botkejuvvon. Dattege leat olbmot dáid maŋimus jagiid, maŋŋá go leat fuomášan ahte buvdaborramuša sáhtá leat nuoskkiduvvon, luonddus fas viežžagoahtán birgejumi, guoli ja murjiid. Son navddii dán joatkašuvvat boahteáiggiid, ja son mitalii maid ahte ovddešáiggiid jurddašanvuohti, mii guoská dasa ahte olmmoš ii viečča luonddus eambo go dárbbáša, ain gávdno. Ovddešáiggiid olbmot fer-tejedje čoaggit luopmániiid alceset ja vuovdima várás. Dát dilli lea rievdan, muhto dattege muhtumat lubmejit nu ollu ahte leat luopmánat vel maŋit jahká, jus de mat šaddá fuones luomejahki.¹⁰⁶

Sandvik oaiivvilda ahte vaikko vel geavaheapmi dán áigge ii leat šat dárbbášlaš birgejumi dáfus, de lubmen lea ain muhtun lágan oktasaš geavaheapmi. Lea álo leamaš, ja lea ain dán áigge ge dehálaš ovttasbargat. Earret eará lea ain dábálaš mitalit kránnjáide gos lea fitnan guolásteamen, nu ahte sii eai mana dohko nuppi beaivve ja gurre jávrra.¹⁰⁷

Son mitalii ahte Bieskenjárgga olbmot leat álo juogadan geavahanguovlluideaset earáiguin. Dat lea vuodđun dasa

104 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-62), geassemánu 7. ja 8. b. 2016, s. 3. Geahča maid s. 9.

105 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-62), geassemánu 7. ja 8. b. 2016, s. 12 ja 18.

106 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-62), geassemánu 7. ja 8. b. 2016, s. 16-17 ja 19–20.

107 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-62), geassemánu 7. ja 8. b. 2016, s. 32.

ahte Beskenjargilisearvi, vrd. čuoggá 10.2, ii leat gáibidan sierra eaiġgáduššanrivttiid, muhto lea dehálaš ahte geavahan-vuoigatvuodát nannejuvvojit geavaheami vuodul mii guovllus leamaš ja ain lea. Vaikko vel Bieskkenjarggas lea oalle guhkki Vuččoljávraí, de leat ovdamearka dihtii liikká eanáš Bieskenjargga guovllu olbmot geat leat guolástan doppe.¹⁰⁸

Son mitalii maid ahte sihke Sáđgejogas ja badjelis Kárášjohleagis leat roggan golli. Dán áigge eai rokka šat golliid doppe, eai ge leat álggahan málbmaroggama doppe. Ovddeáiggiid leat maid njeaidán hirssaid beahevuoddiin. Sandvik lea eahpesihkkar goas vierisolbmot leat geavahišgohtán leagi odasmuvvi luondduresussaid, muhto dat lea maŋŋá go šattai dábálažžan geavahit skohtera. Muhto eai dán áigge ge boade nu ollu vieris olbmot. Sandvik oaivildii ahte dát diedusge sáhtta rievdat, ja balai ahte dat sáhtta dagahit ahte báikkálaš geavaheaddjit duvdojuvvojit eret ávkkástallanguovlluneaset.¹⁰⁹

Muđui deattuhii son ahte Bieskkenjarggas leat olbmot orron boatkankeahhtá 1860-logu rájes, ja ahte Bieskkenjargga olbmot ja eará Kárášjohleagi guovlluid olbmot leat hárdášuvvan go earát galget mearridit sin árbevirolaš guovlluid badjel, ja ahte guovlluolbmot fertejit máksit muhtun ráje geavaheamis.

Sandvika mielas maid lea váttisvuohtan ahte olbmot fertejit ohat sierravuodjinlobiid mohtorjohtolatága mielde jus galget beassat árbevirolaš guovlluide nu go ovdamearka dihti Vuččoljávraí ja Skáiddejávraí.¹¹⁰

Sandvikas lea alddis boazodoalloduogáš ja sus lea ain gullevašvuohta ealahussii. Son sávai muđui ahte dálá nuorra badjeolbmui ja dáluoalbmui livččii seamma buorre oktavuoha dál go dalle go dáluoalbmui lei iežaset mearka ja hearggit maiguin sáhtostedje olbmuid ja geasehedje gálvuid.¹¹¹ Seammás go dáluoalbmuid oktavuoha badjeolbmui lei leamaš buorre, lei sámi dáluoalbmui leamaš mealgat unnit oktavuoha dáža ássiiguin. Sivvan dasa lei ahte dážat dávjá gehččojedje eiseválddiid ovddasteaddjin.¹¹²

Deanuleagi ja márkanguovllu gulaskuddančoahkkimis dajai Sandvik seammá go boazodoalu beroštusovddasteaddji guovttos, namalassii ahte dáluoalbmot ja badjeolbmot geavahedje daid seammá guovlluid, muhto iešgudetge áiggiid jagis. Dálvvi áigge go badjeolbmot ledje doppe, fitne dáluoalbmot

dušše duollet dálle čuollamin muoraid meahcis. Dáluolbmot geavahedje guovlluid geassit ja čakčat dalle go badjeolbmot ledje rittus. Son mitalii maid ahte soai fárriga isidiinnis Bieskkenjargii jagi 1980, ja álggiiga sávzzaiguin. Dan áigge eai lean doarjjaortnegat daidda geat álge sávzzaiguin Finn-márkkus, muhto son navddii dán leat rievdan.¹¹³

Mohtorjohtalusa olis deattuhii son ahte erenomážit dat geat orrot Kárášjoga boaittoheale báikkiin, eai liiko ahte sii fertejit ohat sierravuodjinlobi jus galget beassat vuodjit guovlluide maid leat geavahan mánggaid buolvaid, ja gos ovdal vudje heasttain. Son oaivilda ahte bensiidna lea menddo divrras, ja dan dihtii olbmot eai duššiid vuojaš meahcis. Dasa lassin han lea sáhka johtalusa dološ mádjijaid mielde mat leat áshuvvon guhkit áiggi johtalusa bokte árbevirolaš ávkkástallanguovlluide.¹¹⁴

7.2.8 Finnmárkkuoopmodat (FeFo)

Finnmárkkuoopmodat ii leat cealkán maidige vuoigatvuodadili birra 4. čielggadanguovllus Kárášjogas. Dát boahat das go FeFo háliida komišuvna guovločielggademiid olis «*leat veahkkin čuvgeheamis duohtavuoda*», almmá ovdanbuktimis oainnuid dasa ahte «*vuosttildit go vai dorjot go diedáhusaid*», vrd. čuoggá 4.5.

Ii ge FeFo leat ovddidan dokumeanttaid mat čájehit osiid stáhta disposišuvnnain 4. čielggadanguovllus, nu go sii leat dahkan ovddit čielggadanguovlluin. Komišuvna lea maid bivdán FeFo sáddet áigeguovdilis arkiivamateriálaid vuostáiváldon vuoigatvuodadiedáhusaid olis, muhto fástádušat leamaš veahá nu ja ná, earret eará danin go «*gáibida ollu resurssaid*» ohat dieduid arkiivvain.

Nu ba lea ge FeFo čielggadanbarggu olis 4. čielggadanguovllus váldán «*passiiva rolla*», mas «*FeFo ieš ii daga maidige, muhto dušše váldá vuhtii proseassa ja váldá vuostá daid cealkámušaid maid komišuvna ovddideš FeFo:i*», nu go FeFo-direktevra lea čilgen ášševoddidusas 18/09-áššis. Nu go lea deattuhuvvon čuoggás 4.5, dagai FeFo-stivra čuovvovaš mearrádusa stivračoahkkimisttis njukčamánu 24. ja 25. beaivve 2009:

«Finnmárkkokomišuvna kártenproseassaid olis galgá FeFo:s leat aktiiva rolla. Stivrra ágga lea ahte FeFo dáinna lágiin sáhtta leat veahkkin ásaheamis nu buorre vuodu komišuvna raportii go vejolaš, seammás go FeFo aktiiva rolla bokte proseassas maiddái áimmahuššá buoremusat buohkaid beroštumiid.»

108 Finnmárkkokomišuvna, Op. Cit. (14/315-62), geassemánu 7. ja 8. b. 2016, s. 5.

109 Finnmárkkokomišuvna, Op. Cit. (14/315-62), geassemánu. 7. ja 8. b. 2016, s. 10, 14, 15 ja 16-17. Gč. maid s. 32.

110 Finnmárkkokomišuvna, Op. Cit. (14/315-62), geassemánu. 7. ja 8. b. 2016, s. 32.

111 Finnmárkkokomišuvna, Op. Cit. (14/315-62), geassemánu. 7. ja 8. b. 2016, s. 6–7 ja 10.

112 Finnmárkkokomišuvna, Op. Cit. (14/315-62), geassemánu. 7. ja 8. b. 2016, s. 14.

113 Finnmárkkokomišuvna, *Gulaskuddančoahkkinferáhhta*, golggotmánu 11.–12. b. 2016 (14/315-77) s. 29.

114 Finnmárkkokomišuvna, Op. Cit. (14/315-77) golggotmánu 11.–12. b. 2016 s. 42. Geahča maid s. 38–39.

Komišuvna dieđuid mielde ii leat FeFo-stivra maŋŋá 2009 giedahallan gažaldaga mo FeFo galgá dustet kártenproseasaid. Nu mo namuhuvvon 4.5 čuoggás, lea dattege FeFo čujuhan dasa ahte sis eai leat «*resurssat ohcat nu dárkilat*», go lea sáhka ohcamis dieđuid Kárášjoga vuoigatvuodadiedáhusaid birra, ja maid dasa ahte sii eai leat vuoruhan ohcat vejolaš áigeguovdilis dieđuid iešgudetge áššiid olis, ovdal go vejolaččat gártet giedahallat áššiid meahceduopmostuolus.

Dát sáhtrá leat dagahan veahá eambbo barggu komišuvdnii, muhto seammás dat ii leamaš mearrideaddji heađušrussan čielggadeames obbalaš vuoigatvuodadiliid Kárášjogas. Vuoddu fástidit gažaldahkii lea goittot ge bures čuvgejuvnon earret eará áššedovdi guovločielggadeami olis, ja komišuvna gulaskuddančoahkkimiid, jearahallamiid ja arkiivadutkamiid bokte, ja mánŋa eará čálalaš gáldu bokte.

7.2.9 Mearkkašumit earáin

Stig Harby, guhte lea ovddidan golbma vuoigatvuodadiedáhusa Anárjohleagis, vrd. raportta čuoggáid 9.5–9.7, lea reivves borgemánu 25. beaivve 2016 (jnr. 16/845-4) ovddidan moanaid vuosteákkaid orohaga 16, Kárášjoga oarjjabealli, eaiggáduššanriektageáibádusii. Reivves son bivdá komišuvna «*oalát bilgut dán eahperievttálaš gáibádusa*» dan guovllus gos son lea ovddidan vuoigatvuodagáibádusa Helligskog ja Kjerringness opmodagaid ovddas. Son čilge earret eará ahte:

«1. Historjjálaččat ii leamaš Orohat 16:s dahje ovttage sin ovdamaniin dálveguohtun sámi dálloaluid «Helligskog» ja «Kjerringness» luondduávkkástallanguovllu siskkoale Basevuovddis. Dát guovlu gulai dušše fal dáid dálloaluide ja guovllut ledje áibbas dárbašlačča duottarstobodoaluid eallinvuđđui. Miehta Anárjohleagi bearráigehečče dáid suodjaluvvon guovlluid erenomáš bures (...) ja eiseválddit giehtaguše suodjaleami hui čavgadit go doppe lei hui árvvolaš beahcevuovdi, maid galgga bures várjalit boazodoalu billistemiid vuostá. Dasa lassin dagahii geográfalaš sajádat aiddo Suoma riikarájá guoras, ja badjeolbmuid ballu massimis ealu suoma beallái – ja de livččii dadjat veadjemeahtun oážžut bohccuid ruovtoluotta – ahte boazodoallu historjjálaččat álo leat bisson guhkkinn eret dán giliguovllus. (...).

2. Muđui go lea sáhka 4. čielggadanguovllus, de ii kvalifisere ovttagardán dálveguohtun moadde mánu jagis eaiggáduššanriektái, nie nu mo BdO 16 lea ovddidan vuoigatvuodagáibádusastis dieđáhus 56:s – ja Orohat 16 geavaheapmi ii leat goassege leamaš eksklusiiiva, ja dát guovllut leat seammá áigge maid historjjálaččat geavahuvvon ollu viidábut sihke sámi, kvena ja dáža dáloniin Kárášjogas (bivdu, guolásteapmi, lájut, šibitguohtun jna.)»

Son čujuha maid dasa ahte Orohat 16 vuoigatvuodagáibádusa vuoddu ii doala. Harby oaivvilda ahte ii leat ii leat vejolaš atnit vuodđun Boazodoallolága § 1 dahje § 3, Vuodđolága § 108 (ovddeš § 110 a), dahje álbmotrievttálaš njuolggadusaid addin dihtii boazodollui odđa guohtunvuoigatvuodaid guovlluide maid boazodoallu ii leat goassige geavahan, nu mo dán guovtti dálloalolu luondduávkkástallanguovlluide Basevuovddis.

7.3 Komišuvna árvvoštallamat

7.3.1 Vuolggasadji

7.3.1.1 Háhkanvuoddu

Dasto lea gažaldat ahte leat go guovlluolbmui oktasaš eaiggáduššan- dahje geavahanvuoigatvuodat daidda eatnamiidda Kárášjogas mat sirdojedje Statskog SF hálddus FeFo háldui dalle go Finnmároláhka biddjui fápmui suoidnemánu 1. beaivve 2006. Jus dákkár vuoigatvuodat leat, de ferte dasto guorahallat vuoigatvuodaid dárkilat sisdoalu ja geaidda vuoigatvuodat gullet dán áigge.

Komišuvdnii leat boahtán njeallje vuoigatvuodadiedáhusa maid vuolggasadjin lea ahte fátmmastit olles namuhuvvon guovllu, ja badjeolbmui leat boahtán guokte dieđáhusa mat fátmmastit stuorra osiid guovllus. Čilgehusain čuoggáin 7.2.1 ja 7.2.4 boahtá ovdan ahte dieđáhusat mat fátmmastit olles eanaviidodaga leat buorre muddui seammaláganat sihke duohta dili ja rievttálaš vuoddu dáfus čujuhuvvon vuoigatvuodaid ektui. Muhto dain čujuhuvvo iešgudetge vuoigatvuodalaččaide. Sohpar ja Guttormgruppen leat čujuhan dasa ahte vuoigatvuodalaččat leat buot sámi sogalaččat/olles gieldda sámi álbmot. Kárášjoga Sámiid Searvi ja Kárášjoga gieldda leat ovddidan dieđáhusa buot gieldda ássiid ovddas.

Dat guokte vuoigatvuodadiedáhusa mat leat boahtán boazodoalus čujuhit buorre muddui seammá duohtavuoh- ta- ja rievttálaš vuđđui go dat eará dieđáhusat, vrd. čuoggá 7.2.5 ja 7.2.6, muhto geográfalaš guovlu lea unnit ja gáibádusat fátmmastit smávit persovdnajoavkkuid. Árvvoštaldettiin ahte lea go Kárášjoga guovlluolbmuid eanan- ja resursageavaheapmi doloža rájes otnáži riektevuodđudeaddjin, ferte maid deattuhit boazodoalu geavaheami. Dasto gullet dat badjeolbmot geat otne orrot Kárášjogas maiddái vuoigatvuodalaččaid jovkui geaid ovddas dat eará vuoigatvuodadiedáhusat leat ovddiduvvon, leš dal sáhka buot gieldda ássiin dahje dušše sámi álbmogis.

Oktasaš vuoigatvuodaháhkan Kárášjoga álbmogii lea dattege gitta das ahte lea go geavaheapmi ja riekteáddejupmi doloža rájes otnáži leamaš dan mađi viiddis, ja leamaš go das dakkár sisdoallu ahte dat lea riektevuodđudeaddjin, go buohtastahtta stáhta disposišuvnaiguin. Dán ferte árvvoštallat beroškeahtta geat gullet otná vuoigatvuodalaččaide. Dan

dihtii lea komišuvnna mielas buoremus álggos guorahallat álbmoga geavaheami ja riekteáddejumiid, ja stáhta disposiŝuvnnaid mearkkašumi čuoggáin 7.3.2–7.3.7 rádjai, ja dasto lea komišuvdna čuoggás 7.3.8 giedahallan gažaldaga mii guoská vuoigatvuodalaččaid ráddjemii.

Árvvoŝtaladettiin ahte leat go vuoigatvuodát háhkkojuv- von buot gieldda ássiide vai beare sámi álbmogii, ferte earret eará geahččat gávdno go rievttálaš vuoddu sirret álbmoga dáinna lágiin. Lassin gažaldahkii ahte leat go badjeolbmot áidna vuoigatvuodalaččat, gártá sin dáfus maiddá leat gažaldahkan ahte leat go sis erenomáš sierrarievttit mat bohtet lassin daid obbalaš vuoigatvuodaide mat vejolaččat leat háhkkojuvnon Kárášjoga álbmogii, vrd. čuoggá 7.3.9.

Go lea sáhka vejolaš háhkanvuodus, de rahpá oamastuslá- ga § 8 nubbi lađas maiddá vejolašvuoda ahte maiddá stuorat olmmoŝjoavku sáhtrá háhkat vuoigatvuodaide *oamastusa* bokte. Dattege lea árvvoŝtallojuvnon ahte mearráđus addá láhkavuodu duŝše geavahusriekteoamastussii ii ge eaiggá- duŝšanoamastussan.¹¹⁵ Dat njeallje diedáhusa main lea sáhka oktasaš vuoigatvuodain olles čielggadanguvlui eai leat rádd- jejuvnon duŝše geavahanvuoigatvuodaide, muhto fátmmastit maiddá eaiggáduŝšanvuoigatvuodaide. Nu lea maiddá dan guovtti boazodoalloedáhusas. Dan dihtii ii sáhte atnit oamastusa njuolggadusaid háhkanvuodđun.

Eaiggáduŝšanriekti sáhtrá baicce leat háhkkojuvnon doloŝáigásaš geavahusa vuodul.¹¹⁶ Doloŝáigásaš geavahus gáibida guhkit áigge geavaheami go oamastus, muhto dan sadjái fas ii gáibit nu ollu geavaheami viidodaga ja sisdoalu dáfus. Eavttut maid eai leat seamma čavga go oamastuseavt- tut, ja dan dihtii dat addá buoret vejolašvuoda árvvoŝtallat ollislaččat.

Dattege ii leat daddjon ahte *doloŝáigásaš geavahus* dahje *sajáiduvvan riektedilli* álo sáhtrá buoremusat čilget háhkan- vuodu daid oktavuodain gos lea sáhka guhkit áiggi geavahus- as.

Doaba «doloŝáigásaš geavahus» lea leamaš veahá eahpe- čielggas,¹¹⁷ ja dat geažuha ahte vuoigatvuodát álgoálggus leat gullan earáide go daidda geain manjja leamaš riektevuoddu- deaddji geavaheapmi. Árbevirolaččat doloŝáigásaš geavahus eaktuda ahte geavaheapmi ferte leat mannan vuodalaš riekte-

diliid vuostá, ja ferte leat leamaš dan mađi viiddis ahte duohta vuoigatvuodalaš livččii galgan reageret.¹¹⁸ Jus eavttut leat devdon, de lea dáhpáhuvvan *ekstinktiiva* háhkan, nu ahte vuoigatvuodát eai ŝat gula álgovuolggalaš vuoigatvuodalažžii, muhto geavaheaddjái.

Jus vuoigatvuodát eai gullan geasa ge dalle go riekte- vuoddudeaddji geavaheapmi álggii, de ii leat ekstinktiiva vuoigatvuodaháhkan, muhto *origineara* (ieŝheanalaš) vuoigatvuodaháhkan. Danin sáhtrá leat heivvolaš govvidit háhkanvuodu oapmerievttálaš *okkupašuvdnan*, dahje muhtun lágan *báikkálaš vieruiduvvan riektin*. «Áigi ja dilli» sáhtrá sihke váikkuhit ja rievdadit álgovuolggalaš riektéhámái- duvvama sisdoalu seammá láhkai go dat sáhtrá váikkuhit ja rievdadit ekstinktiiva riektéhámáiduvvama sisdoalu, muhto dattege lea ollásit sáhka *álgovuolggalaš rievttis* daidda geaidda riektevuoddudeaddji geavaheapmi guoská. Dat mii muđui guoská daid namuhuvvon háhkanvuoduid sisdollui, čuju- huvvo ovdanbuktimiidda čuoggáin 6.2.3.1–6.2.3.5.

Nu go čilgejuvnon čuoggás 4.1, vrd. maid čuoggá 7.3.2, lea Kárášjoga luondduresursaid báikkálaš geavaheapmi ollu boarrásat go norgga stáhtarievttálaš jurisdikšuvnna ásaheapmi dán guovllus. Dan dihtii gártá gažaldahkan ahte lei go guovllu olbmuide hámáiduvvan riekti okkupašuvnna dahje báikkálaš vieruiduvvan rievtti vuodul dan áigge go guovlu ŝattai oassin Norggas. Jus lea nu, de gártá dasto gažaldahkan – ja vejolaččat man muđui – álgovuolggalaš riektéhámáiduvvan lea rievdan earáid guovlogeavaheami ja stáhta disposiŝuvnnaid geažil.

Leŝ dal háhkanvuoddu doloŝáigásaš geavahus, vieruiduv- van riekti dahje okkupašuvdna, de lea dattege duohta geava- heapmi ja dálá riekteáddejumi, oktan stáhta disposiŝuvn- naiguin, mat mearridit vuoigatvuodaide sisdoalu mat gustojit dán áigge. Álbmotrievttálaš gálduin lea maid mearkkašupmi árvvoŝtaladettiin dán áŝši, vrd. čuoggá 6.3.2 álggu.

7.3.1.2 Erenomážit oktasaš riektéháhkama birra

Dás lea sáhka *oktasaš vuoigatvuoda* háhkama birra. Nu go deattuhuvvon čuoggás 6.2.5, de lea vuoigatvuodalaš dákkár oktavuodain *joavku mii lea geavahan* guovllu. Jus muhtun joavku lea háhkan oktasaš vuoigatvuoda, de gullá vuoigatvuodta dán áigge joavkku riektemanjšuovvuide. Riektemanjšuovvut leat dábálaččat sii geat orrot doppe gos vuoigatvuodát leat háhkon, ja vejolaččat olbmot geat orrot eará báikkiiin ja gos daid báikkiid olbmot árbevirolaččat, ja gitta otná rádjai, leat oassálastán guovllu geavaheapmái.¹¹⁹ Eanjilolbmuiin lea oassi oktasaš rievttis nu guhká go gullet

115 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 396.

116 Geahča omd. Rt. 2001 s. 1229 (Čáhput).

117 Geahča omd. Sjur Brækhus ja Axel Hærem čálloŝis *Norsk Tingsrett*, 1964, s. 604: “*Alders tids bruk er et rettsinstitutt som unektelig bar mer av alderens patina enn av avklaretheit*”. Guhká lei maiddá eahpečielggas galggai go doloŝáigásaš geavaheami atnit duodaŝtussan, presumšuvd- nanjuolggadussan dahje ieŝheanalaš vuodđun vuoigatvuodaide háhka- ma olis, muhto otná áddejupmi lea ahte dat lea háhkanvuoddu. Geahča Rt. 2001 s. 769 (Selbu) ja Rt. 2001 s. 1229 (Čáhput). Geahča maiddá Thor ja Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. prent. (2016) s. 385–390 ja Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 63–68.

118 Geahča omd. Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. prent. (2008) s. 17, 71 ja 156, ja Thor ja Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. prent. (2016) s. 388.

119 Ovdamearkka dihtii ovddiidii Álaheaju gielddariekti dákkár oainnu duomus cuoŝománu 17. b. 1996 (áŝši 95-00296 A). Geahča lagabui Finnmárkokomišuvnna, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 69–70.

jovkui masa vuoigatvuodat gullet. Dat geat fárrejit vuoigatvuodaguovllus masset oasiset oktasaš vuoigatvuodain, ja dat geat fárrejit vuoigatvuodaguovlui fas ožžot oasi vuoigatvuodas go ásaiduvvet dohko.

Giligodderiekti lea oktasaš vuoigatvuodaid ovdamearkan. Vuoigatvuoha lea háhkkon giliolbmuid guhkitáiggi geavaheami vuodul. Vuoigatvuodalaččaid ja vuoigatvuodaguovllu ráddjema vuolggasadjin lea giliid dološáiggi geavahepmi.¹²⁰ Muhto dát sáhtta, seammá láhkai go vuoigatvuoda sisdoallu, rievdat áiggi mielde. Sihke ássan ja ealáhusstruktuvra sáhtta leat rievdan nu ahte giligoddi ferte «*mearriduvvot oddasit*». Muhtumin sáhtta «*fátmmastit eanáš oasi gielddas*».¹²¹

Kárášjoga ássaninstara sierraiešvuohta lea ahte stuorra oasi álbmogis lea ovddeš áiggiid orron ja ain dán áiggi orrot lahka márkana. Jagi 1835, 1855 ja 1865 álbmotlohkamiin orro 2/3 oasi dáluolbmui lahka márkana (75 ássi 109 ássis jagi 1835; 122 ássi 177 ássis jagi 1855; ja 169 ássi 257 ássis jagi 1865), jagi 1875 ja 1900 fas 55 % (185 ássi 337 ássis jagi 1875; ja 280 ássi 507 ássis jagi 1900), ja jagi 1910 badjelaš 70 % (364 ássi 509 ássis). Dasa lassin registrerejuvvojedje mealgat nu gohčoduvvon «*golgosápmelaččat*» (johttisápmelaččat), geat orro iešgudetge báikkiin «*duoddaris*», 275 jagi 1835; 405 jagi 1855; 331 jagi 1875, 184 sihke jagi 1875 ja 1900, ja 340 jagi 1910.¹²²

Ássamis mii registrerejuvvui eará báikkiin go márkanis ja lahka márkana lei oalle stuorra variašuvdna daid iešgudetge báikkiin gielddas gaskkal 1835 ja 1910. Orru leat nu ahte olles áigodagas leamaš fásta ássit dušše Borjjasnjárggas ja Sullos Válgogas Deanuleagis. Dattege ii lean sáhka ollu ássiin ja goappašat báikkiin ledje gaskkal 10 ja 20 ássi. Lea maid registrerejuvvon fásta ássit Iškorasjogas ja Dorvenjárggas Anárjohleagis jagi 1855, ja Bieskkenjárggas Kárášjohleagis jagi 1865, muhto eai dáid báikkiin ge orron goassege eambo go gaskkal 15–20 olbmo. Seammá guoská maid daid eará báikkiide earret go márkani gos leat registrerejuvvon fásta ássit gaskkal 1835 ja 1910.¹²³

Sihke gieldda- ja biirerájat leat rievddadan veahá dán áigodagas, ja soaita ahte registreren leamaš veahá váilevaš, erenomážit boazosápmelaččaid dáfus geain eai lean fásta orrunsjat.¹²⁴ Vaikko vel váldá vuhtii ahte gálduin soitet leat

meattáhusat, de sáhtta dattege dadjat ahte gaskkal 1835 ja 1910 eanáš oasi fásta ássiin, geat orro guovlluin mat lea otná Kárášjoga gieldda siskkoibealde, orro márkanis dahje dakko lahka, ja ahte muđui ledje dušše smávit ássamat gos ledje dušše moadde bearraša. Dan dihtii orru Aftenpostena ássaninstara čilgehus jagi 1913 buorre govvidus:¹²⁵

«Kárášjoga gieldda lea hui viiddis – namalassii 7390 kvadráhtakilomehtera, mas badjelaš 250 kvadráhtakilomehtera leat vuovddit, bealddut ja giettit. Vaikko vel gieldda lea viiddis, de ássat dattege eanáš olbmot menddo lahkalağa. Birrasii guokte goalmátoassi gieldda álbmogis lea oainnat čomistan márkannjárgii birra Kárášjoga girku».

1900-logu mielde lea dilli jorran seammá guvlui. Oddajagimánu 1. beaivve 2017 orro 68,4 % (1844 ássi 2696 ássis) Kárášjoga ássiin «čoahkkebáikkiin».¹²⁶ Dattege orrot ollugat dain geat orrot biedggus báikkiin oalle lahka márkana. Nu go deattuhuvvui čuoggás 3,2, de ásse jagi 1980 measta 90 % (2361 ássi 2645 ássis) Kárášjoga ássiin dan vida vuoddbiirriin mat leat márkanis dahje lahka márkana. Dan áigge ledje Deanuleagis 116 ássi, Kárášjohleagis 40 ássi, Iešjohleagis/Idjajávrris 109 ássi ja Anárjohleagis 17 ássi.¹²⁷ Álbmotlohkamis jagi 2001 ásse badjel 94 % álbmogis (2696 ássi 2859 ássis) dan vida vuoddbiirres, mat oktiibuot fátmmastit birrasii 5 % gieldda viidodagas (285 km² 5453 km^{2-s}). Dan 163 olbmos geat jagi 2001 eai lean registrerejuvvon ássin ovttaga dán vuoddbiriin, ásse 69 olbmo Deanuleagis, 26 olbmo Kárášjohleagis, 37 olbmo Iešjohleagis/Idjajávrris ja gávccis Anárjohleagis. Lassin leat 23 olbmo geain ii leat registrerejuvvon ássanbáiki.¹²⁸

Jus dulko loguid sierra, de ii dáidde áibbas heivvolaš geavahit doahpaga «giligodderiekti» Kárášjoga álbmoga oktasaš rievvti namahussan, jus ii ane vuodđun ahte olles gieldda dahje stuorra oasi gielddas gullá giligoddaí. Dattege dát ii leat headuštussan dasa ahte sáhttet leat áshuvvon oktasašrievttit olles gieldda álbmogii. Jus dal vel dan oktasaš rievvti ii sáhte gohčodit «giligodderiektin», de dattege dat ii váikku rievvti dárkilat sisdollui.

120 Njuolggadus boahat earret eará ovdan meahcelágas § 2. Geahča muđui Kjell Meinich Olsen, *Norsk Almenningsret*, 1928 s. 136.

121 Ingvald Falch, *Bygdslagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 96, vrd. s. 16.

122 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutvikling i Karasjok 1559–2001*, mielddus 2 (14/315-113), suoidnemánu 3./7. b. 2017.

123 Hilde L. Sommerseth, Op. Cit., mielddus 2 (14/315-113), suoidnemánu 3./7. b. 2017. Namuhuvvon báikenamat leat dat mat leat gávdnamis Sommersetha originálagálđuin.

124 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutvikling i Karasjok 1559–2001*, (14/315-113) s. 11-12.

125 Aftenpostens aftennummer, oddajagimánu 17. b. 1913 (s. 1): «*Finnmarkens jordbrug – voxende interesse*».

126 Statistisk Sentralbyrå (SSB), *Befolkning og areal i tettsteder, tabell 2 Folke­mengde i tettbygd og spredtbygd strøk. Kommune. Oddajagimánu 1. b. 2017*, odasmahtton juovlamánu 19. b. 2017 (<https://www.ssb.no/befsett>).

127 Statistisk Sentralbyrå, *Folke- og bolig­teiling 1980, Kommunehefte for 2021 Karasjok*, tabell 22, s. 31. Guovtti olbmos váilo diedut registrerejuvvon ássanbáikkis.

128 Statistaláš guovddášdoaimmahat, *Folke- og bolig­teiling 2001, Kárášjohka – Karasjok*, s. 26 (kártta) ja s. 51 (tabealla 28).

Eará ášši lea ahte smávit persovdnajovkui sáhttet leat háhkkojuvvon erenomáš vuoigatvuodát ráddjejuvvon osiide Kárášjogas, ja dat sáhtta ovdamearkka dihtii mearkkašit dan ahte sii geat gullet dán jovkui, galget suodjaluvvot das ahte eará geavaheaddjit ja doaimmat sáhttet duvdit sin eret. Sihke Anárjohleagis, Kárášjohleagis, Deanuleagis ja Iešjohleagis leat boaittoheale gilázat gos leamaš bistevas ássan badjel 100 jagi. Dan dihtii ii sáhte adnit veadjemeahttum in ahte dáid báikkiin leat háhkkojuvvon giligoddevuoigatvuodát mat ain leat gustovaččat. Dása komišuvdna máhccá 9.–12. kapihttalis árvoštalladetii oktasaš vuoigatvuodadieđahusaid mat gusket dáidda guovlluide. 7. kapihttala fáddán lea čielggadanguovllu obbalaš vuoigatvuodadilli.

7.3.1.3 Metodalaš lahkoneapmi

Vejolaš lahkoneapmi čielggadit gii lea eaggát dahje geas leat vuoigatvuodát dihto meahcceareálli, lea guorahallat ahte leat go álgovuolggalaš vuoigatvuodadiliit «*jávkan manjit áiggi riekteovdáneami geažil*».¹²⁹ Molssaeaktun sáhtášii álgit guovllu vuoigatvuodadilis mii dán áigge navdo leat gustojeaddjin, ja guorahallat gávdnojit go ovddeš áiggiid dilis mat dagahit ahte otná dilli ii sáhte adnot gustojeaddji riektin.¹³⁰ Juridihkalaš teorijain lea celkon ahte go áigu árvoštallat buorrejáhkuáibádusa, de lea buoremus álgit otná diliin ja dasto guorahallat dilálašvuodaid ruovttoluotta áiggiid. Ná lea danin go das rájes go geavaheapmi lea álgán ja go buorrejáhkuárvoštallan dahkko, sáhtta leat dáhpáhuvan ollu mii lea váikkuhan geavaheddiid buorrejáhkkui.¹³¹

Alimusriekti árvoštallat Selbu-áššis ja Čáhput-áššis ovddešáiggiid riekteádejeamiid ja geavaheami gitta dán áiggi rádjai, muhto dattege ii geahčadan álgovuolggalaš vuoigatvuodadiliid nu dárkilat.¹³² Unjárgga-áššis gal baicce orru Alimusriekti adnán vuolggasadjin dán áiggi dilis. Vuosttašjienasteaddji oaiivilda ahte meahceduopmostuolu gažaldat das «*ahte lea go stáhta ... njeaidán giliolbmuid riekteádejeamiid ja meahcceresurssaid álgovuolggalaš, vieruiduvvan stivrenvuogi, ja ahte fertesii go de dohkkebit dan sajáiduvvan dilálašvuotán*», «*ii leat áibbas deaivil*» ii rievttálaččat, ii ge duohta dilis.¹³³ Dás orru leat oktavuotna dasa ahte vuosttašjienasteaddji mielas ášši váldogažaldahkan lea gažaldat das ahte «*mii lea*

geavahanvuogitvuodaid, maid guovlluolbmot lea háhkan dološáigásaš geavabus vuodul, dárkilat sisdoallu.»¹³⁴

Vuoddu gažaldahkii báikeolbmuid vuoigatvuodaid sisdoallu FeFo hálddašan eatnamiin Kárášjogas, lea geavaheami ja riekteádejeamiid ovdáneapmi áiggiid čađa ja makkár mearkkašupmi stáhta ja earáid disposišuvnnain lea leamaš. Dan sivas navdimis ii mearkkaš maidige atná go árvoštalladetii vuolggasadjin álgovuolggalaš dili, dan muddui go dan lea vejolaš čielggadit, dahje otná dili. Kárášjohka gárttai norgga jurisdikšuvnna vuollái easkka jagis 1751. Dalle lei báikkálaš sámi álbmot guhká jo leamaš eanet unnit oktorádejeaddji goittot ge duohta dili ektui, vrd. čuoggá 4.1. Dan dihtii lea navdimis heivvolaš atnit vuolggasadjin álgovuolggalaš vuoigatvuodadili. Guovddáš gažaldagat leat de ahte makkár vuoigatvuodát ledje háhkkojuvvon jagi 1751, ja lea go manjit áiggiid dáhpáhuvan mihkkige mii lea muhtán vuoigatvuodaid rievttálaš govvidusa, sisdoalu ja vuoigatvuodalaččaid joavkku.

Čuoggás 7.3.2, dás vuolábealde, komišuvdna divastállá makkár rievttálaš govvidus buoremusat govvida vuoigatvuodaid mat Kárášjoga álbmogis ledje jagis 1751. Čuoggás 7.3.3 čielgejuvvo guovlluolbmuid geavaheapmi jagi 1751 rájes dálá áiggi rádjai. Čuokkis 7.3.4 válddahallá earáid geavaheami, ja čuokkis 7.3.5 fas čilge stáhta disposišuvnnaid. 7.3.6 čuoggá fáddán leat báikkálaš riekteádejeamiid. Čuoggás 7.3.7 árvoštallo makkár mearkkašupmi stáhta disposišuvnnain lea dán áiggi vuoigatvuodadillái, ja mo disposišuvnnat leat váikkuhan báikkálaš riekteádejeamiid. Čuoggás 7.3.8 čielgejuvvo geat vuoigatvuodalaččat leat. Čuoggás 7.3.9 čielgejuvvo gaskavuotna boazodoalloriektái ja eará geavahanvuogitvuodaide.

Nu mo deattuhuvvon čuoggás 7.1.1, lea komišuvnna eanetlohku (Gauslaa, Henriksen ja Magga) konkluderen eará láchkai go unnitlohku (Andersen ja Heggelund), go lea sáhka makkár vuoigatvuodát čielggadanguovllu álbmogis leat dán áigge. Dát boahat das go eanetlogus ja unnitlogus lea goappatge lágan oaidnu dasa ahte makkár mearkkašumit stáhta disposišuvnnain leamaš, ja mo dat leat váikkuhan báikkálaš riekteoainnuide. Geahča konklusuvnnaid čoahkkáigeasu čuoggáin 7.3.7.11 ja 7.3.10.

7.3.2 Vuoigatvuotadilli jagis 1751

7.3.2.1 Ássiidloguid rievdan ja geavahanárbevierut

Boarrásamos mearkkat main vuhttojit olbmuid doaimmat Finnmárkku duoddaris leat 7500 jagi boarrásat, vrd. čuoggá 4.1.1. Muhto leat unnán dieđut das ahte mo guovllu olmmošlogut leat leamaš ovdal gaskamuttu 1500-logu rájes go guovlu gulai Ruota jurisdikšuvnna vuollái. Ruota ja Dánmárkku-

129 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999, s. 42 ja 44–45.

130 Sámi vuoigatvuodálávdegotti eanetlohku anii muhtun muddui dákkár metoda, vrd. NOU 1993: 34 s. 19 ja 230.

131 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008), s. 224.

132 Rt. 2001 s. 769 ja čuovv. s. 791 ja Rt. 2001 s. 1229 ja s. 1241 čuovv. Rt:s. 1963 s. 1263 (Vinstra) ii giedahallan Alimusriekti álgovuolggalaš vuoigatvuodadiliid, muhto anii dan sajáiduvvan riektedillin ahte lei stáhta guhte eaggádušai stáhtaalmennehiid. Riektejoavkku eanetlohku dagai dan seammá Sis-Finnmárkkus, vrd. NOU 1993: 34 s. 262 ja 265.

133 HR-2018-456-P, 146. premissa.

134 HR-2018-456-P, 121. premissa.

Norgga vearrolisttut jagiid gaskkal 1559–1749 čájehit ahte Kárášjogas ledje ássit olles dien áigodaga.¹³⁵

Vearrolisttuid dieduid vuodul lea meroštallojuvvon ahte Ávjovári siiddas ásse 102 olbmo jagi 1559. Ávjovári siida lei geográfalaččat buorre muddui seammá go otná Kárášjoga giella. Jagi 1604 rádjai lei olmmošlohku badjelaš 100. Vuolimus lohko lei 119 jagi 1569 ja alimus lohku lei 150 jagi 1599. Gaskkal 1609 ja 1724 lei olmmošlohku vuollil 100, earret jagi 1639 ja 1699, go lea meroštallojuvvon ahte dalle ledje 142 ja 101 ássi. Jagi 1734 rájes jagi 1739 rádjai lassánii lohku 107:s 164:i, ovdal go fas jagi 1744 njejai 133 olmmožin, ovdal go fas lassánii 139 olmmožin jagi 1749.¹³⁶

Olmmošlohku lei nappo unni gaskkal 1559 ja 1749, muhto Ávjováris/ Kárášjogas lei leamaš bistevaš ássan mánaga čuohte jagi ovdal 1751. Dattege listtuide leat registrerejuvvon dušše vearroguoddit eai ge vearroguoddiid bearašlahnut. Go vearroguoddit jápme, de ii lean viissis ahte muhtun eará bearašis válddii su saji. Dat sáhtta leat sivvan váilevaš registremii. Muhtun vearroguoddit sáhttet maid leat garván vearroguoddiid. Olbmuin sáhtte leat mánaga fásta ássanbáikki jagis, nu ahte sáhtta leat leamaš váttis vearroguoddiid diehtit ledje go olbmot fáren, vai ledje go gaskaboddosaččat siidarájaid olggobealde. Dan dihtii dáidet listtuid olmmošlogut čájehit unnimus vejolaš loguid.¹³⁷

Nu mo lea deattuhuvvon čuoggás 4.1.1, de olbmot jodašedje jagi mielde orohagaid gaska ja dat lei Ávjovári/ Kárášjoga meahcceresursageavaheami vuodđun ovdal 1751. Resursageavaheapmi lei organiserejuvvon siidavuogádaga vuodul. Resursageavaheamis lei kollektiiva hápmi. Siidda miellahtuin ledje oktasaš vuogátvuodát siidda resursaguovlluin ja sii juogadedje siidda resurssaid gaskaneaset.¹³⁸

Áiggi mielde álbmot fertii máksigoahtit vearu sihke Norgii, Ruttii ja Ruššii, ja dat sáhtta leat váikkuhan makkár sállasa ruovttuoyalut feritejedje vuoruhit duhtadan dihtii vearroguoddiid, muhto vearroguoddiid ii dáidán váikkuhit resursaávkástallama siskkáldas stivrejupmái dahje siidda organiseremii nu mo dat lei organiserejuvvon.¹³⁹

1500-logus Sis-Finnmárku gárttai ruota máilmmálaš ja girkolaš jurisdikšuvna vuollái. Sámi guovllut ruota bealde

juhkkojedje čearrun gos olbmuin lei oktoriekti guohtumii ja eará resurssaid mat ledje čearuid rájaid siskkoibealde. Muhtun čearut juhkkojedje maid nu gohčoduvvon «sámevearroeanamin» mat ledje vearrogeatnegasvuoda vuodđun ruota stáhtii, ja dalle lei eaggádis oktan bearašinnis oktagaslaš sierravuogátvuoha iežas sámevearroeatnamii. Protokollain sámevearroeatnamat čilgejuvvojit lean «ágorin» (opmodagat). Dát lei hálddahaslaš hábmen man álgun dáiddii lean leamaš sámi dološvierru, vrd. čuoggá 4.1.2.

Jagi 1737 rájes čállojedje sámevearroeatnamat jahkásaččat ruota eana- ja vearrogeatnegarjjiide.¹⁴⁰ Ávjovári siiddas ledje dien jagi vihtta vearroeatnama (Etts- och Pytojerfwi, Karasjocki Kenta, Assia Packta kenta, Etsjårf ja Olkawara och Karasjocki) gos siidda 18 vearrogeassi ledje registrerejuvvon.¹⁴¹ Teno-siiddas (Deanu siiddas) ja Ohcejoga siiddas, gos muhtun ráje ovddeš vearroeatnamiin otne leat Kárášjoga gielladarájaid siskkoibealde, ledje golbma vearroeatnama Teno-siiddas ja 27 vearroeatnama Ohcejoga siiddas. Jagi 1744 ja 1745 heite čállimis vearroeatnamiid eanagirjjiide, álggos Ohcejogas ja Tenos (Deanus) ja das maŋŋá Ávjováris. Buohtastahttin dihtii sáhtta namuhit ahte Guovdageainnus ledje jagi 1737 registrerejuvvon 11 vearroeatnama. Maŋimus háve go registrerejedje vearroeatnamiid ruota eanagirjjiide lei jagis 1752, ja dalle ledje Guovdageainnu siiddas vihtta vearroeatnama.¹⁴² Dalle go Peter Schnitler jagi 1744 čohkkii duodaštusaid das ahte gokko riikaradjá manna, celke mánaga vihtana ahte Guovdageainnu, Ávjovári, Teno ja Ohcejoga duottarguovllut ja jávrrit geavahuvvojedje ovtta, eai ge dat lean juhkkojuvvon siidalahtuid gaska. Muhto Anár-siida eatnamat, ja muhtun muddui maiddá Njávda-, Báhcaveaji- ja Petsjenga-siiddaid eatnamat gal baicce ledje juhkkojuvvon siidalahtuid gaska dan láhkai ahte «juohkehaččas lei iežas guovlu».¹⁴³

Dattege ii lean vearroeanajuohkin Ávjovári, Teno (Deanus), Ohcejoga ja Guovdageainnu siiddain čadahuvvon seammá muddui go máddelis, ja dát dieđut jávket gálduin birrasii 30 jagi ovdal go dain guovlluin mat leat máddelis ja mat gusket dáidda guovlluide, namalassii Jukkasjärvi ja Enontekis. Dan dihtii navdo ahte dain njealji namuhuvvon siiddain lei oktasaš suddjejuvvon riekti siidaguovlluid siskko-

135 Hilde L. Sommereth, *Befolkningsutvikling i Karasjok 1559–2001*, (14/315-113) notáhta suoidemánu 3. b. 2017, mas čujuhuvvo viidásat Siv Rasmussenii, *Befolkningsutviklingen i Rounala, Ávjovári og Govda-geaidnu 1559–1799*, 2003.

136 Hilde L. Sommereth, *Befolkningsutvikling i Karasjok 1559–2001*, (14/315-113), notáhta suoidnemánu 3. b. 2017, tabealla s. 23.

137 Hilde L. Sommereth, *Befolkningsutvikling i Karasjok 1559–2001*, (14/315-113), notáhta suoidnemánu 3. b. 2017, s. 2.

138 Geahča earret eará Lars Ivar Hansen ja Bjørnar Olsen, *Samenes historie fram til 1750*, s. 2004 s. 175–185.

139 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 144–152 ja Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark, 1972/1979* s. 104–114.

140 Jukkasjärvi pastoráhtas ja Eanodaga anneksas ja pastoráhtas jagi 1731 rájes. Geahča Kåre Rauo ja Dag A. Larsen, *Jorde och uppbořdsbok for Torneå Lappmark 1731–1756*, Lenvik bygdemuseum 1995.

141 Finnmarkokomišuvdna, *Eiendomsbistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, borgemánu 16. b. 2019 (jnr. 14/315-137) s. 14–17.

142 Kåre Rauo ja Dag A. Larsen, *Jorde och uppbořdsbok for Torneå Lappmark 1716–1752, Kautokeino, Aviovara Teno, Utsjok byer*, 1999, s. 97–103. Vearroeanalohku lea muhtun muddui das gitta mo olmmoš dulko gáldu.

143 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Gihp. I, Kristian Nissena ja Ingolf Kvamena bokte, 1962 s. 354. Geahča maid s. 230, 292, 360 ja 368.

bealde mii gulai buohkaide geat gulle siiddaide, ja ahte dát oktasaš riekti lei guovddázis dáid siiddain. Vearuheapmi dien áigodagas dahkkui oktasašvearu bokte, ja siiddas lei alddis ovddasfástáduš dásedit vearu juohke eankil vearrogeassái.¹⁴⁴

Dain ollu riektmateriálain mat leat seilon dán siiddain lea okta áidna ovdamearka mas Kruvdna ii adno eaiggádin. Ovdamearkan lea eanaopmodat Kárásjogas mii jagi 1725 gohčoduvvo «Cronofallne Öde wid Karasjocki», namalassii opmodat mii lei «gahččan ruovttoluotta Kruvdnii». Ruota lága mielde sáhtii Kruvdna duoguštit opmodaga jus eaiggát ii lean máksán vearu golmma jahkái. Stáhta sáhtii maiddáid váldit alcessis opmodagaid mat báhce ávdin.¹⁴⁵ Gáldomateriálain eai leat eará ovdamearccat dasa ahte dat lea dáhpáhuvvan Ávjovári- dahje Teno-siiddas (Deanu siiddas). Dajahusat «*Kruvna eana*» dahje «*Gonagaslaš Majestehta eana*» eai leat geavahuvvon gáldomateriálain, muhto doppe baicce leat mánga ovdamearka dasa ahte dihto guovllut dahje resursat mat leat dihto báikkiin gullet dihto siiddaide dahje bearrašiidda. Dát čájeha ahte dajahus «*Crono Öde*» čujuha dihto opmodahkii, ii ge olles siidii dahje guvlui.¹⁴⁶

Dát opmodat namuhuvvo earret eará danin go Härradsretten jagis 1724 attii friddjavuodareive guovtti kvenabearrašii, mas nuppi bearrašis ledje guokte rávis bártne. Dihto eavttuid vuodul friddjavuodareive attii dáidda bearrašiidda lobi ásaiduvvat dán opmodahkii Kárásjohkii.¹⁴⁷

Muđui ledje dalá ruota lágain unnán mearrádušat maid vuodul sáhtii čoavdit riidduid sámii guovlluin. Riekteprotokollat ja diggegirjijt mat leat gávdnamis dan áiggi rájes go Sis-Finnmárku gulai ruota jurisdikšuvnna vuollái, čájehit ahte báikkálaš eanageaheami riiddut dábaláččat čovdojuvvojedje báikkálaš riekteddejumiid ja báikkálaš dološvieru vuodul, vrd, čuoggá 4.1.2.¹⁴⁸

7.3.2.2 Juridihkalaš teorija oainnut

Ovddit teakstaosiin boahtá ovdan ahte Ávjovári/Kárásjoga sápmelaččain lei vuoigatvuohta geavahit resursaid ja sis lei maid ollu dadjamaš geaheami hárrái. Dát guoskkai sihke vierisolbmuid ektui ja siskkáldas juogadeapmái. Sverre Tønne-

sen lea čuovvovaš lági mielde govvidan Sis-Finnmárku oapmerievttálaš dili jagiid go guovlu gárttai Dánmárku-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái.¹⁴⁹

«Birrasii 1750-logu rádjai lei ain dološ vieruiduvvan riekti mii regulerii riektegeavahusa ja riekteddejumiid Buolbmágis, Kárásjogas ja Guovdageainnus. Dalá terminologiijas várra ferte dán čilget dan láhkai ahte lei giliservodat guhte “eaiggádušai” gili eatnamiid. Dattege lei čielggas ahte [ruota] stáhta sáhtii čujuhit eatnama ássiide, almmá buhtadusa haga. Muhto dalá bivdo-, guolástan- ja guohtunvuoigatvuodas gulle giligoddái.»

Maiddáid Otto Jebens lea atnán vuoddu ahte Sis-Finnmárku sápmelaččat prinsihpalaččat rehkenastojedje eananeaggádin dan áiggi go guovlu gárttai norgga oktojurisdikšuvnna vuollái jagi 1751. Dattege son eaktuda ahte jagi 1999, go su doavttirgrádabargu almmuhuvvui, eai gávdnon dieđut das ahte Sis-Finnmárku sápmelaččat ovdal 1751 ledje miedihan odđa visttiid huksemiidda mat ledje huksejuvvon Sis-Finnmárku, muhto cealká ahte:¹⁵⁰

«Vaikko vel nu ii lean, de orru čájehuvvomin ahte čearuid resursaráddejumi, mii lei čatnon guovllu eatnamiidda, lei dego ollislaš ja konsekteanta vuoigatvuodavuođat. Lea lunddolaš gohčodit dán obbalaš ráddejumin dán guovllus, ii ge dušše geavahanriektin. Dát rádden orru dien dáfus deavdimin eaiggáduššarievtti eavttuid, dahje sullasaš rievtti eavttuid.»

Jebens eaktuda maid ahte siterejuvvon konklusuvdna mii guoská riektediliide ovdal 1751 eaktuda ahte sápmelaččaid resursaráddejumi vuoddu ii navdo leat eaiggáduššariekkti mii jáhkkinis gulai ruota kruvdnui. Maŋŋá go lei čujuhan dasa ahte Sis-Finnmárku eai gávdno materiálat mat dorjot konklusuvnna mii cealká ahte lei ruota kruvdnu/stáhta geas lei eaiggáduššariekkti dáidda guovlluide, cealká son:¹⁵¹

«Seammás čujuhit dán guovllu duopmogirjjiid materiálat dasa ahte álbmoga vuoigatvuodaid vuolggasadjin guoskevaš čearuin lei leamaš dot dološ áiggi geaheapmi. Dat mearkaša ahte álbmoga rivttiin lea origineara vuolggasadjii ja dakko bokte das lea áibbas iešheanalaš vuoddu.»

144 Sverre Tønnesen, Op. Cit. 1972/1979 s. 106–110 ja Otto Jebens, Op. cit, 1999 s. 144–149. Geahča maiddáid Nils Johan Päiviö, *Lappska-landens rättsliga utveckling i Sverige*, Diedut nr. 3: 2001 ja *Från skattmannarätt till nyttjanderätt – En rättshistorisk studie av utvecklingen av samernas rättigheter från 1500-talet till 1886 års renbetelag*, 2011.

145 Maria Ågren, *Att hävda sin rätt – Synen på jordägandet i 1600-talets Sverige, speglad i institutet urminnes hävd*, 1997 s. 18.

146 Finnmarkokomisiuvdna, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, borgemánu 16. b. 2019 (jnr. 14/315-137) s. 18–20.

147 Finnmarkokomisiuvdna, Op. Cit., borgemánu 16. b. 2019 (jnr. 14/315-137) s. 18–20.

148 Sverre Tønnesen, Op. Cit. 1972/1979 s. 111-112, Otto Jebens, Op. Cit. 1999 s. 150–152 ja Finnmarkokomisiuvdna, *Kilder som belyser rettshistorien i Karasjok for 1750*, skábmamánu 22. b. 2016 (jnr. 14/315-69).

149 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 114.

150 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 302.

151 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 303.

Dan dihtii sáhtta dadjat ahte Jebensa áddejupmi lei ahte jagi 1751 iešgudetge siiddat eaiggádušše guovlluideaset, ja ahte lei sáhka álgovuolggalaš (origineara) rievttis man vuodđun lei okkupašuvdna.

Jebensa áddejumi vuodđun lea Torne Lappmarka (sámi-guovlluid) riektegeavahusa viiddis geahčadeapmi mas guorahallojit Ruota kruvnnu ja sápmelaččaid vuoigatvuodát Sis-Finnmárkui, gosa maiddá Guovdageaidnu, Ávjovárri ja Teno (Deanu) siiddat gulle.¹⁵² Jebens čujuha maiddá ovddeš dutkamiidda mat sáhttet čilget Sis-Finnmárkku vuoigatvuodadili 1700-logu gaskkamuttus.¹⁵³ Lassin Sverre Tønnesena doavttergrádabargui ja materiálaide mat bohtet ovdan NOU 1978: 18 A ja NOU 1993: 34 raporttain, namuha son maiddá suomiláš riektehistorihkkára ja jurista Kaisa Korpjaakko-Labba doavttergrádabarggu jagi 1989 Ruota-Suoma sámiid rievttálaš dili birra 1700-logu gaskkamuttu rádjai.¹⁵⁴

Korpjaakko-Labba doavttergrádabargu giedahallá sámiid eanan- ja čáhcevuogatvuodaid 1500-logu rájes birrasii 1740-logu rádjai, ja barggu váldofokus lea Rounala čearru, masa gulle Ivgubada mátta- ja nuorttabeale guovllut Romssa fylkkas. Muhto son čujuha maiddá dieđuide Sis-Finnmárkku birra.

Su konklusuvdna lea ahte sápmelaččat oaivvildedje ahte sii eaiggádušše daid eatnamiid maid ieža hálddašedje, ja ahte sin vuoigatvuodát gitta birrasii 1740-logu rádjai ledje seammá dásis go ruota vearrobondiid vuoigatvuodát. Seammá láhkai go vearrobondiid guovlluin, gáibiduvvui maiddá sámi guovlluin vearru, ja guovlluin ledje bistevaš rájat ja ledje čálihuvvon dalá áiggi enagirjiide. Dan dihtii oaivvilda Korpjaakko-Labba ahte dalá áiggi Ruota-Suoma rievtti mielde sápmelaččat eaiggádušše eatnamiiddiset. Muhtun muddui lei sáhka oktagaslaš sámevearroeanaeaiggádin, ja maiddá oktasáš eaiggádin čearui/siiddain gos sámevearroeatnama juohkin ii lean ollásit čadahuvvon.¹⁵⁵

Manjá lea maiddá jurista Nils Johan Päiviö almmuhan nákkosgirji mas son konkludere ahte sámi vearromáksiid (vearrosápmelaččat) opmodatdilálašvuotta 1700-logu vuost-

taš lahkis regulerejuvvui seammá láhkai go ruota vearrobondiid opmodatdilálašvuodát.¹⁵⁶

«1700-logu vuosttaš lahki riektegeavahusa mielde boahá áibbas čielgasit ovdan ahte *diggegottit* dulkojedje sámevearroeatnamiid vearroeatnamin. ... Siviilarievttálaš oaidnu lei ahte vearroeana ja sámevearroeana ledje áibbas seammá dásis».

Ruota historihkkár Lennart Lundmark oaivvilda ahte gáldomateriálat čájejit ahte vuodđun ruota sápmelaččaid vearuheapmi vuosttaš logi jagiin 1600-logus lei persovdna, ii ge eana, muhto son lea ovttaoaivilis dasa ahte guovllut giedahallojedje vearroeatnamin. Muđui son čujuha dasa ahte vearroboandaid vuoigatvuodain ledje moanat ráddjjejuvit. Danin oaivvilda Lundmark ahte eai vearroboandaid eai ge sápmelaččaid vuoigatvuodát 1750-logu rádjai sáhte gohčoduvvot eaiggáduššanriektin dán áiggi eaiggáduššanriektedoahpaga áddejumi mielde.¹⁵⁷

Riektejoavkku eanetlogus eai buktán cealkámuša dasa ahte gii eaiggádušai Sis-Finnmárkku eatnamiid dalle go guovlu gárttai norgga oktojurisdikšuvnna vuollái jagi 1751. Riektejoavkku eanetlohku oaivvildii ahte dili rievdan 1751 rájes dattege ferte dulkojuvvot dainna lágiin ahte stáhta eaiggáduššanriekti lei háhkkojuvvon sajáiduvvan riektedillin.¹⁵⁸

7.3.2.3 Komišuvnna árvvoštallamat

Diedut Ávjovári/Karášjoga guovllu álbmotovdáneami ja luonddugeavaheami birra ovdal 1751, čájejit ahte guovllu álbmot lei leamaš eanet unnit duohta iešráddejeadjin jo mánja čuohte jagi ovdal go guovlu gárttai Dánmárkku-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái. Ovdamearkka dihtii deattuhii majora Peter Schnitler 1740-logus ahte sápmelaččat ledje «*Finnmárkku álgovuolggalaš ja boarrasamos ássit*», ja ahte dan áigge eai lean dáčča ássit Sis-Finnmárkkus.¹⁵⁹ Hans Paus, guhte lei Finnmárkku sundi 1753–1770, čálii odđajagimánu 16. beaivve 1769, čállosa Finnmárkku álbmoga birra. Čálus lei okta 1775-resolušuvnna ovdabargguin, ja das čuočui ahte:¹⁶⁰

«Sáhtta dadjat guovllus leat guokte álbmoga; sápmelaččat ja dáččat. Sápmelaččat ledje guovllu vuosttas ássit, ja sii leat

152 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 251–293.

153 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 241–250.

154 Kaisa Korpjaakko-Labba, *Saamelainen oikeusasemasta Ruotsi-Suomessa: oikeushistoriallinen tutkimus Länsi-Pohjan Lapin maankäyttöoloista ja -oikeuksista ennen 1700-luvun puoliväliä/Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland: en rättshistorisk utredning av markanvändningsförhållanden och -rättigheter i Västerbottens lappmark före mitten av 1700-talet*, suoma almmuhus 1989/ruota almmuhus 1994.

155 Kaisa Korpjaakko-Labba, Op. Cit. (ruota almmuhus) 1994, earret eará s. 327, 364, 382 ja 468. Geahča maiddá doavttirgrádabarggu geahčadeami Otto Jebensa doavttirgrádabargus, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 179–203.

156 Nils Johan Päiviö, *Från skattemannarätt till nyttjanderätt – En rätts-historisk studie av utvecklingen av samernas rättigheter från 1500-talet till 1886 års renbetelag*, 2011 s. 102.

157 Lennart Lundmark, *Samernas skatteland*, 2006 s. 30 ja 40–45.

158 NOU 1993: 34 s. 261–266.

159 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd III, Lars Ivar Hansena ja Tom Schmidt bokte, 1985 s. 54 ja 56.

160 Siterejuvnon Eanadoalodepartemeantta mielde, *Oversigt Finmarken. Kolonisation. Fornorskning* (jnr. 14/288-13), 1914 s. 2.

orron Finnmárkkus don dološ áiggiid rájes, ja sin namahusa mielde guovlu lea ožžon nama. Jus olmmoš ii diedášii ahte dát álbmot ásaiduvvan dán guvlui lagabui 2000 jagi áigi, de muitala dattege sápmelaččaid luondu ja eallinvuohki, mii lea bures heivehuvvon eallit luonddus, ahte sii leat Finnmárkku álgovuolggalaš mánát ja ássit. Orru dego guovlu ja dálkkádat maid dovddasta ahte sápmelaččat leat sin mánát ja dáččat fas sin biebmománát.»

Ole Hannibal Sommerfelt lei Nuorta- ja Oarje-Finnmárkku fáldi 1783–1787, ja Finnmárkku ámtamánni 1787–1800. Čilgehusas 1790-loguin čujuha son Gerhard Schöninga čállosii «*Forsøg til de nordiske lands, serdeles Norges, gamle Geografi*», mii čállui jagi 1741, ja cealká:¹⁶¹

«Schöninga čuoččuhusaid vuodul girjjistis *Forsøg til serdeles Norges, gamle geographie*, orru áibbas eahpitkeahttá leamen nu ahte sápmelaččat leamaš Finnmárkku vuosttas ássit ja ahte sis lei iežas stivrejupmi, ja geat leat nammadan Finnmárkku.»

Nappo orru čájehuvvomin ahte loahppa 1700-logus Dánmárkku-Norgga ámmátásahusain lei seammá áddejupmi das ahte sápmelaččat ledje Finnmárkku álgovuolggalaš álbmot.

Schnitler čilgii Sis-Finnmárkku topografijija ja geavaheami dáinna lágiin:¹⁶²

«Finnmárkku siseatnamiin leat sihke ráššaguovllut ja jaegelguovllut, ..., eanáš duolbbažat, jeakkit, jávrrit, eanut ja jogat, gos dáččat gal eai ása; ja dan dihtii go muohta gokčá šattohis eatnama nu guhkes áiggi jagis, nu ahte dan ii sáhte gilvit; ja doppe ii leat olus suoidni, earret go johkagáttiin; Muhto das bajás duoddariidda gal eai mana earát go sápmelaččat, geaid bohccot dálvit guhtot dušše jeahkáliid, ja geassit veahá suoinni lassin.»

Dasto son čállá ahte «*Birgejumi dihtii ledje Kárášjohgáddái fárren vihhta kvenabearraša 20 jagi das ovdal*».¹⁶³ Dát ii rievdat dan dili ahte sápmelaččat ledje gitta 1750-logu rádjai leamaš Kárášjoga guovllu váldu geavaheaddjit ja resurssaid duohta ráddejeaddjit.

161 Ole Hannibal Sommerfelt, *Kort beskrivelse over Finnmarken*, [čállosis] Topographisk Journal 1799–1800 s. 16. Geahča maid <https://web.archive.org/web/20130812062251/http://janmon.priv.no/olehsommerfelt.html>.

162 Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd III, Lars Ivar Hansen ja Tom Schmidt, 1985 s. 54.

163 Schnitler, Op. cit, Bd. III, Lars Ivar Hansen ja Tom Schmidt, 1985 s. 54. Geahča maiddái čuoggá 3.2 ovddabealde.

Dasa lassin čovde dikkit geavahusriidduid dábálaččat sámi dološvieruid ja riekteddejumiid vuodul.¹⁶⁴ Dan dihtii lei sápmelaččain maiddái mearkkašahtti rievttálaš ráddejupmi geavaheami dáfus.

Nu go deattuhuvvon čuoggás 7.3.2.2, eaktuda Jebens ahte ii boade ovdan ahte «*Sis-Finnmárkku sápmelaččat ledje miedihban odda visttiid huksemiidda mat ledje huksejuvnon dohko ovdal 1751*».¹⁶⁵ Su doavttirgádbargu almmuhuvvui jagi 1999. Jagi manjá čujuha Aage Solbakk Kárášjoga historjija ovdanbuktimis ahte Kárášjoga guovllu vuosttas eanadoalloássan álggii 1720-logus go Ávjovári sápmelaččat adde lobi golmma kvenabearrašii ásaiduvvat muhtun johkanjárii.¹⁶⁶ Gáldut maid earret eará Sverre Tønnesen, Otto Jebens ja Kaisa Korpjiaakko-Labba namuhit,¹⁶⁷ čájehit beallistis ahte sápmelaččaide dovddastuvvui ahte sisfárrejeaddjit eai sáhttan «*goksit sápmelaččaid luondduriggodagaid dáfus jávrriin ja jogain álbmoga bivdoguovlluin*».¹⁶⁸

Guovddáš ášši dán oktavuodas lea dattege ahte Ávjovári/Kárášjoga sápmelaččaid siidda guovlluid ráddejupmi lei viidát go dušše geavaheapmi, ja dan sáhtta buorre muddui buohtastahit eanaeiggáda eaiggáduššarivttiin, go atná vuoddu dalá eanaeiggátvuoigatvuoda ráddejumiid. Rievttálaš suodjalus priváhta vuoigatvuodaid sisabahkemiid vuostá lei dasa lassin heittot 1600- ja 1700-logus. Dan dihtii eai dáidde čearuid vuoigatvuodas leamaš heajut dásis dalá áigge go earáid oktasaš vuoigatvuodas.

Nu mo namuhuvvon čuoggás 7.3.2.2, lea Lennart Lundmark čujuhan dasa ahte ruota vearrobandaid ja sápmelaččaid vuoigatvuodaid ovdal 1750 ii sáhte gohčodit «*eaiggáduššariekten*» nu mo mii dán áigge dovdat eaiggáduššariektedoahpaga. 1500-, 1600- ja 1700-logu vuoigatvuodadoahpágiin lei eará sisdoallu go dálá doahpágiin ja priváhta vuoigatvuodain lei ollu heajut riektesuodjalus go dán áigge. Danin ferte leat mearrideaddjin ahte sámiid vuoigatvuodas ledje eanet unnit sullii seammalágan go vearrobandaid

164 Geahča Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 111–112 ja Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 150–152. Geahča maiddái Finnmárkokomišuvdna, *Felt 4 – Notat – Kilder som belyser rettshistorien i Karasjok før 1750*, skábmanánu 22. b. 2016 (jnr. 14/315 – 69).

165 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 302.

166 Aage Solbakk, *Ávjovári – Kárášjoga historjá I, 1553–1900*, 2000 s. 241. Eará gálduin boahat ovdan ahte ledje guokte bearraša, muhto dan nuppi bearrašis ledje guokte rávis bártni, vrd. čuoggá 7.3.2.1 álggus.

167 Geahča ee. Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 106, vrd. maiddái s. 109–110, ja Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 230–233. Geahča maiddái Steinar Pedersen, Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig, NOU:s 1994: 21 s. 13 ja s. 49–50 ovddabealde čuoggás 4.1.2.

168 Sitáhta Dag A. Larsen ja Kåre Rauo čállosis; *Dombok Torne Lappmark – Kautokeino, Aviovarre, Teno, Utsjok tingsteder 1639–1725*, Leniv Bygdemuseum 1999 s. 35–41.

vuoiatvuodát, nu mo earret eará sihke Kaisa Korpjaako-Labba ja Nils Johan Päiviö nákkosgirjiit čájehit.

Komišuvnna oainnu mielde Ávjovári álbmogis lei 1751 rádjai duohta ja rievttálaš ráddejupmi siidda guovlluide, ja ráddejupmi lei seammá šlájat go dalá áiggi kollektiiva eanan-eaiggáda ráddejupmi. Vuoiatvuoda vuodđun lei álbmoga guhkitáiggi geavaheapmi, mas earret eará bivdu ja guolásteapmi, ja 1600-logu rájes maiddá boazodoallu stuorát ealuiguin, ledje dehálaš elemeanttat. 1751 rádjai dát vuoiatvuodát eai lean boatkanan Ruota stáhtalaš disposišuvnnaid geažil. Dan dihtii ledje vuoiatvuodát ain fámus dan áiggi go Ávjovári guovllut biddjojedje Dánmárkku-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái jagi 1751.

Vaikko vel siiddaid ráddejumi ii njuolgut sáhte gohčodit «eaiggáduššariektin» nu mo mii dán áigge geavaht doahpaga, de orru liikká čielggas ahte rievtti sáhtii govvidit dahje buohtastahhtit «eaiggáduššarivttiin» nu mo doaba geavahuvui jagis 1751. Gažaldahkan gártá de leat ahte lea go mañit áiggiid ovdáneapmi, mii guoská geavahepmái, riekteáddejumiide ja stáhtalaš disposišuvnnaide, dagahan ahte riekti lea jávkan ja molsašuvvan eará lágan rivttiiguin, vai lea go riekti ain fámus ja geasa dat gullá.

7.3.3 Báikeolbmuid geavaheapmi mañjá 1751

7.3.3.1 Álggahus

Komišuvdna lea dás ovdalis atnán vuodđun ahte álbmogis otná Kárášjoga gielddas, dan áiggi go guovlu gárttai Dánmárkku-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái jagi 1751, lei eanan- ja luondduresursavuoiatvuoha maid sáhtta buohtastahhtit dalá áiggi eaiggáduššarivuoiatvuodain. Vuoiatvuoha lei ásahuvvon ovdal go stáhta 1751 rájes doaibmagodii regulareneiseváldin ja eanaeaiggátčoöčuheaddjin. Jus riekti galgá leat nohkan, de ferte mañjá 1751 leat dáhpáhuven dilálašvuoha dahje dilálašvuodát mat leat dahkan ahte dát riekti lea nohkan.

Ovdamearkan dákkár dilálašvuodaide sáhtta leat ahte guovllut eai leat geavahuvvon guhkes áigái dahje ahte vuoiatvuodalaš leamaš (moaitihahti) passiiva. Sáhtta maid leat dáhpáhuven ahte vuoiatvuodalaš lea láhtten dan láhkai ahte orru leat eaktodáhtolaččat válljen hilgut vuoiatvuoda, ovdamearkka dihtii dakko bokte ahte lea čielgasit, dahje jávohaga, dohkkehan rievtti gullat earáide, dahje dohkkehan ahte riekti lea buhtadusa vuostá sirdojuvvon earáide. Eará dilálašvuodát mat sáhttet leat jávkadan rivttiid, sáhttet ovdamearkka dihtii leat ahte earát leat geavahan dahje hálldašan riekteobjevtta dakkár vugiiguin mat addet vejolašvuoda háhkat vuoiatvuoda mii jávkada álgovuolggalaš vuoiatvuodalačča vuoiatvuoda, ovdamearkka dihtii oamastusa, dološáigásaš geavahusa dahje sajáiduvvan riektedili vuodul.

Dattege dábalaččat gáibiduvvo oalle ollu ovdal go ásahuvvon vuoiatvuodát sáhttet massojuvvot. Eaiggáduššariecti

dahje geavahanvuoiatvuoha muhtun guvlui ii jávkka dušše fal dan dihtii jus vuoiatvuodalaš ii geavat guovllu dahje lea passiiva. Dat ahte eaiggáduššariecti dahje bistevaš servituhtat (geavahanvuoiatvuodát) eai jávkka dan dihtii go guovlu ii geavahuvvo, «*lea okta dain buot nannoseamos riektecealkámušain*». ¹⁶⁹ Gáibiduvvo maid ollu ovdal go eará geavahanvuoiatvuodát, go dušše bistevaš servituhtat, jávket «*vaikko vel vuoiatvuodát eai geavahuvvo*». ¹⁷⁰

Jus vuoiatvuodalaš ii leat geavahan dahje hálldašan guovllu masa vuoiatvuodát gustojit, dahje jus lea hui unnán dan dahkan, de sáhtta dattege su passiivavuoha leat relevanta momeanta árvoštaladettiin lea go son massán vuoiatvuodaidis. Muhto dát lea dušše relevanta jus earát leat geavahan dahje hálldašan guovllu vuoiatvuodalačča rivttiid vuostá. Dákkár dilálašvuodain sáhttet earát leat háhkan vuoiatvuodaid mat duššadit álgovuolggalaš vuoiatvuodalačča rivttiid.

Ii leat vuoddu cealkit ahte ahte Ávjovári/Kárášjoga álbmoga vuoiatvuodát, mat sis ledje jagis 1751, leat massojuvvon váilevaš geavaheami dahje passiivavuoda geažil. Nu mo válddhallo čuoggás 7.3.3.2–7.3.3.9, lea Kárášjoga álbmoga meahcegeavaheapmi joatkašuvvan otná dan beaivái. Geavaheapmi lea rievdan, muhto dat boahat das go «*áiggit ja dilit*» leat rievdan. Ii ge leat vuoddu cealkit ahte álbmot lea eaktodáhtolaččat luohpan vuoiatvuodaideaset. Kárášjoga álbmot lea iešgudetge oktavuodain váldán vuhtii stáhta disposišuvnnaid, vrd. čuoggá 7.3.5 ja 7.3.7, muhto dat ii leat seammá ahte sii livčče nammejähkii dahje jávohaga dohkkehan stáhta guovllu *priváhtarievttálaš eaiggádin*.

Dán sivas sáhtásii leat álki dakkavide árvoštallagoahhtit gažaldaga ahte lea go earáid, vuosttažettiin stáhta, eana- ja resursahálldašeapmi Kárášjogas mañjá 1751 mielddisbuktán ahte guovlluolbmuid álgovuolggalaš vuoiatvuodát leat duššan dahje muhtán hámi.

Dattege sáhtta guovlluolbmuid geavaheamis 1751 rájes otnásii leat mearkkašupmi go galgá árvoštallat makkár rievttálaš govvidusa heive buoremusat geavaht go galgá govvidit vuoiatvuodaid sisdoalu mat dán áigge gullet Kárášjoga álbmogii. Dasa lassin sáhtta geavaheapmi mañjá 1751, ovttas báikkálaš riekteáddejumiiguin, leat molssaevttolaš dahje lassi riektevuodđun báikkálaš vuoiatvuodaide. Ovdamearkka dihtii sáhtta jurddašit ahte álbmot lea mañjá 1751 oppa áigge geavahan guovllu dainna lágiin ahte geavaheapmi – árvoštallon oktonasat – sáhtta rahpat vejolašvuoda háhkat eaiggáduššar- dahje geavahanvuoiatvuodaid.

Dan dihtii komišuvdna čuoovvovaččat válddahalldá guorahallanguovllu meahcegeavaheami 1751 rájes dalá áigái. Ovdanbuktima vuodđun leat čálalaš gáldut, nu go NIKU ja

169 Carl Jacob Arnholm, *Passivitetens virkninger*, 1932 s. 76–77.

170 Sjur Brækhus ja Axel Hærem, *Norsk tingsrett*, 1964 s. 570.

NINA áššedovdičielggadeamit, ja diedut mat leat bohtán ovdan komišuvnna gulaskuddančoahkkimiin ja duođastusčohkkenjearahallamiin.¹⁷¹ Dasa lassin lea komišuvdna ožžon čállojuvvon jearahallamiid maid Nils Ole Anti lea dahkan 1970-logus, dalle go barggai Finnmárkoduoddara Resursalávdegotti ovddas, mii almmustahtii NOU 1978: A *Finnmarksvidda, Natur og kultur*, ja NOU 1978: B *Bruken av Finnmarksvidda*.

7.3.3.2 Boazodoallu

Boazodoallu leamaš dehálaš ealahussan Ávjováris/ Kárášjogas mánja čuohte jagi. Boazodoallu viidánii mealgat 1600- ja 1700-logus. Dovdomearkan dás lea ahte dalle go Ruota-Suoma rádjá mearriduvvui jagi 1751, biddjui Lappekodisilla § 10:i mearrádus mii čuodjá ná:

«Dan dihtii go sápmelaččat dárbašit geavahit guktuid riikaid eatnamiid, galget sii dološvieru vuodul beassat johtit ealuideasetguin rastá rájá nuppi riikii sihke čakčat ja gidđat. Ja nu mo riikka ássit mudui, galget sii ge beassat geavahit eatnamiid birgejuvmin iežaset ja elliidaset várás».

Nu ba galge ge sápmelaččat doalahit rivttiideaset johtimis rastá rájá ealuidisguin nu mo lei leamaš «*dološvierrun*», ja dakko bokte beassat ávkkástallat luondduresurssaid birgejuvmin alcesaset ja bohccuidaset. Nu mo lea deattuhuvvon čuoggás 4.1.3, čájeha dát ahte dalá stáhtalaš eiseváldiid bealis lei dehálaš ahte rádjamearrideapmi ii galgan guoskkahit sámi vuoigatvuodaid. Dat čájeha maid ahte boazodoallu 1700-logu gaskkamuttus lei nu dehálaš sámi álbmogii ahte eiseváldiid mielas lei dárbu ásahtit sierra mearrádusaid sihkarastit boazodoalu.

Dan sivas go johtaleapmi bohccuiguin sáhtii joatkašuvvat nu mo ovdal, de rádjamearrideapmi ii dakkaviđe čuočcan Kárášjoga boazodollui. Leat unnán čálalaš gáldut gávdnamis Kárášjoga guovllu boazodoalu birra áigodagas jagi 1751 rájes dassái go suomarádjá giddejuvui jagi 1852. Balthazar Mathias Keilhau, gii manjit áiggi šattai geologijaprofessoran, jodii Dálbmeluovttas Kárášjohkii jagi 1828. Muhtun čálalaš govvádusas mátkkis son muitala earret eará dáhpáhusa birra go galledii muhtun boazosápmelaččaid Iškorasa máttabealde, ja son čilgii dalá boazodoalu ná:¹⁷²

«Li oktage Oarje-Finnmárkkus eaiggáduša eambo go 2000 bohcco. Nuorta-Finnmárkku riggámus Norgga beale sápmelaš lea Pjetar Banne, ... Muhto vaikko vel sus lea stuorra eallu, de dattege sus eai leat eará viessogálvvut go moadde ruittu, gári, veaikeruittu ja čoarvestatte, ja su birgenláhki ja eallinvuohki ii dáidde leat ollus eará lágan go dábalaš sápmelaččain. Ležže dal albmás 2000 dahje 6000 bohcco, de lea son dattege, ankke iežas oainnus, seammá rikkis. Dasa lassin sáhtta leat váttis guodohit stuorra ealu. Gumpet leat suoramus vašálaččat ja erenomážit manjmuš jagi dat leat dagahan stuorra vahágiid ja gefohan bearrašiid».

Jagis 1850 ledje Finnmárkkus navdimis 50 000 bohcco dálveguohtumiin Suomas, ja suoma bealde fas 15 000 bohcco main ledje geasseguohtumat Finnmárkkus.¹⁷³ 1852 boazoguohtunkomišuvdna meroštalaš ahte dan 96 badjeolbmossat dan áigge ledje registrerejuvvon Kárášjogas, iežaset dieduid mielde ledje oktiibuot 21 000 bohcco. Dattege navdo ahte duohta boazolohku lei birrasii 31 000, dahje ahte juohke badjealbmás ledje 323 bohcco.¹⁷⁴

Manjá go rájât giddanedje geahppánii boazolohku jagis 1865 22 700 bohccos 15 000 boazun jagis 1875, ja mánja bearraša gárte heaitit boazodoaluin. Jagis 1907 lei boazolohku fas lagabui 30 000. Nuppi máilmmisoadi áigge geahppánii boazolohku beliin 13 000 boazun jagi 1950. Loahppa 1950-logus gitta 1970-logu gaskkamuddui lei boazolohku birrasii 25 000. Jagi 1989 lei lohku lassánan 60 000 boazun, muhto njejai fas 28 600 bohccui jagi 2000, ovdal go fas goarknui 62461 boazun jagi 2008.¹⁷⁵ Manjá dán lea lohku njedjan. Muddekahtes boazolohku njukčamánu 31. beaivvi muttus 2018, lei 45 157, ja das ledje 24 263 Kárášjoga oarjjabealde ja 20 894 Kárášjoga nuorttabealde. Gaskamearálaččat dat lei 346,6 bohcco juohke siiddaoasis oarjin, ja 401,8 bohcco juohke siiddaoasis nuortan. Mearriduvvon alimus boazolohku dán áigge lea 23 150 bohcco oarjjabealde ja 21 300 nuorttabealde, oktiibuot 44 450 bohcco.¹⁷⁶

Logut čájehtit ahte 1970-loahpa rájes lei vejolaš eaiggáduššat eambo bohccuid go ovdal. NIKU dieduid mielde sivvan dasa lea ahte mohtorfievrruid geažil boazodoallu sáhtii ávkkástallat stuorát guohtuneatnamiid.¹⁷⁷ Dasa lassin sáhtta

171 Komišuvdna lea maid čadahan mánja jearahallama čielggadan dihtii boazodoalu geavahandilálašvuodaid. Dáid dieđuin boahat maid guovlluolbmuid luonddugeavaheapmi ovdan, ja maiddái diedut mo badjeolbmuid ja dáluolbmuid gaskavuodas leamaš. Diedut eai rievdat gova maid eará gáldo- ja jearahallanmateriálat addet, ja dan dihtii dat leat čuoččavvaččat dušše muhtun muddui geardduhuvvon.

172 Baltazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 206–207.

173 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 116.

174 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal ja Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 39.

175 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 38, vrd. maiddái s. 117 (lohku jagi 1865 ja 1875), ja 125.

176 Eanadoalldirektoráhtta, *Ressursregnskap for reindriftneringen, for reindriftsåret 1. april 2017–31. mars 2018*, Rapport nr. 30/2018, juovlamánu 1. beaivve 2018 s. 23 ja 85.

177 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 125.

Boazodoalloláhka mii bodii jagi 1978 leat movttiidahttán stuoridit ealuid.¹⁷⁸

Eanáš áiggi miehtá 1800-logu lei bures badjel bealli Kárášjoga álbmogis registrerejuvvon «*johtti meahccesápmelažžan*» geain lei ássansadji «*meahcis*». Jagi 1801 ledje badjelaš 150 olbmo oktiibuot 212 olbmos registrerejuvvon dán láhkai, dahje birrasii 75 % álbmogis. Jagi 1835 fas 275 olbmo 384 olbmos (71,6 %), jagi 1855 fas 405 olbmo 582 olbmos (69,6 %), jagi 1865 fas 331 olbmo 588 olbmos (56,3 %) ja jagi 1910 fas 340 olbmo 849 olbmos (40,0 %).¹⁷⁹

Njukčamánu 31. beaivvi muttus 2018 ledje Kárášjoga boazodoalus oktiibuot 122 siidaosi. Dáin ledje 52 siidaosi nuorttabealde. Doppe lea Orohat 13 Lágesduottar 19 siidaosiin, Orohat 14 Spierttanjárga 12 siidaosiin ja Orohat 14A Spierttagáisá 21 siidaosiin. Kárášjoga oarjjabealde lea Orohat 16:s 70 siidaosi. Oktiibuot ledje 716 olbmo gielddas geain lei gullevašvuohta boazodollui. Dáin ledje 323 olbmo nuorttabealde ja 393 olbmo oarjjabealde.¹⁸⁰ Oddajagimánu 1. beaivvi muttus 2019 ledje Kárášjogas 2673 ássi.¹⁸¹ Nu ba lei ge jagi 2018 badjelaš 27 % gieldda ássiin njuolggá gullevašvuohta boazodollui.

Suomarájá giddden ii mielddisbuktán makkárge fysalaš giddema ovdal go ceggejuvvui áidi 1950-logus daidda báikkiide gos lei eanemus johtalus. Dan dihtii sáhtte badjeolbmot ain rasttildit rájá nu mo ovdal maiddá maŋŋá 1852.¹⁸² Boazologut čájehit dattege ahte rájagiddemis ledje nanu negatiivvalaš váikkusat. Earret eará gáržžiduvvojedje dálveguohtuneatnamat garrasit.

Dan geažil ásahevvui jagis 1853 gaskaboddosaš ortnega bokte reguleren mii ráddjii guohtunáiggiid Kárášjogas skábmamánu 1. beaivvi rájes miessemánu 1. beaivvi rádjai. Čakčamánu 7. beaivve 1854 jotkojuvvui reguleren lága bokte «*mii sistrisdoallá mearrádušaid das ahte guđe Finnmárkku guovlluin sáhttá atnit guohtumii ja guodoheapmái jna*».¹⁸³

178 Kirsti Strøm Bull, *Finnmarkskommisjonen og interne rettighetsspørsmål i reindriften*, oddajagimánu 29. b. 2018 s. 39–40.

179 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Karasjok 1559–2001*, suoidnemánu 3. b. 2017 (jnr. 14/315-113) s. 11–12 mielddus 2, Befolkningsutvikling på krets/bygdenivå s. 2–3.

180 Eanadoalloldirektoráhtta, *Resusregnskap for reindriftnæringen, for reindriftsåret 1. april 2017–31. mars 2018*, Rapport nr. 30/2018, juovlamánu 1. b. 2018 s. 30.

181 Statistalaš guovddášdoaimmahat, *Folkemengde og befolkningsendringar*, ođasmahtton guovvamánu 22. b. 2019 (<https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/folkemengde/aar-per-1-januar/#relatert-tabell-1>).

182 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal ja Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 59–61. Geahča maiddá NIKU Bargamušraportta 10/2013 s. 119.

183 Geahča lagabui Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal ja Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 35–53. Geahča maiddá NIKU Bargamušraportta 10/2013 s. 117–118.

Čuovvovaš jagiin biddjojedje fápmui mánga boazoguohtunráfáiduhttima. Jagis 1857 mearriduvvui ráfáidahttit girkobáikki lagašguovlluid ja guovlluid birra Mollešjoga-, Šuoššjávrrí- ja Rávdojávrrí (Gárdina) duottarstobuid, ja maiddá Dákteroavi guovllu. Badjeolbmuiin ii orron leamen garra vuosteháhku dasa.¹⁸⁴ Jagis 1902 evttohuvvui ráfáidahttit guokte kilomehtera govdomaš avádaga goappatge bealde Kárášjoga ja Iešjoga boazoguohtumiin, ja dasa lassin golmma kilomehtera govdomaš avádaga Anárjoga mielde, ja dat gal baicce dagahii ahte Kárášjoga badjeolbmot vuostálastigohte ráfáidahttima garrasit, go sii oaivvildedje evttohus lei ovdiduvvon eahperivttes fáktálaš eavttuid vuodul. Evttohus hilgojuvvui, muhto suoidnemánu 11. beaivve 1924 nr. 2, addui lága bokte Gonagassii, dahje sutnje gean Gonagas fápmudahtta, dábálaš láhkavuoddu gielddit boazoguohtuma «*goahccevuovdeguovlluin dahje guovlluin gosa leat gilvojuvvon goahccemuorrasiepmamat dahje doppe gos leat gilvojuvvon goahccemuorat*».¹⁸⁵

Jagis 1933 dát láhkavuoddu váldui Boazodoalloláhkii § 31 vuosttaš laddasii, d bustávuii). Lága § 5:s lei dábálaš láhkavuoddu «*boazoguohtunorohaga dahje osiid orohaga ráfáidahttima*» birra. §§ 5 ja 31 vuosttaš ládas bustáva b) mielde mearriduvvui gonagaslaš resolušuvnna bokte guovvamánu 22. beaivve 1935 ahte boazoguohtun galggai «*gaskaboddosaččat*» gildojuvvot njealji ráddjejuvvon guovllus Kárášjogas; okta guovlu Vuolit Kárášjogas ja Iešjohleagis; nubbi guovlu gaskkal Buollánnjárgga ja Roavvájoga; goalmmát guovlu Beaivvášgiettis; ja njealját guovlu Basevuovddis Anárjohleagis.¹⁸⁶ Seammá beaivve mearriduvvui maiddá § 5 bokte gonagaslaš resolušuvdna mii ráfáidahtti lagašguovlluid boazoguohtumiin Šuoššjávrrí, Mollešjoga, Gárdina, Iškorasjoga, Ávjovári ja Bieskenjárgga duottarstobuid birra, ja lassin ovttá guovllus birra Kárášjoga márkana.¹⁸⁷

Ráfáidahttimat leat áiggi mielde loahpahuvvon. Láhkaásahus oddajagimánu 29. b. 1985 nr. 183 bodii dan guovtti 1935-resolušuvnna sadjái, ja bisuhii čuoggás I nr. 4, 5 ja 6 ráfáidahttimiid birra Šuoššjávrrí ja Mollešjoga duottarstobuid, muhto loahpahii eará ráfáidahttimiid. Otná gustojeaddji boazoguohtunráfáidahttimiid láhkaásahus dihto guovlluin Finnmárkkus, mii biddjui fápmui geassemánu 30. b. 2009 nr. 1052 lea buhtten 1985-láhkaásahusa, muhto ii leat bisuhan ovttaga ráfáidahttima Kárášjogas.

184 Kirsti Strøm Bull j.ea. Op. Cit. 2001 s. 125 (nohta 195). Geahča maiddá NIKU Bargamušraportta 10/2013 s. 119.

185 Geahča lagabui Kirsti Strøm Bull j.ea. Op. cit, 2001, s. 205–225, erenomážit s. 219, 223 ja 225.

186 Geahča resolušuvnna čuoggá I bustáva C ja D, váldon sisa Norsk Lovtidende 1ste Avdeling, 1935 s. 201–202.

187 Geahča resolušuvnna čuoggá I nr. 13–19, váldon sisa Norsk Lovtidende 1ste Avdeling, 1935 s. 205–207.

Karášjoga boazosápmelaččaid eanageavaheapmi lea viidát čilgejuvnon *áššedovdi guovločielggadeamis*.¹⁸⁸ Lea vuosttažettiin sáhka dálveguohtumiin Karášjoga girkobáikki máttabealde, muhto davábealde girkobáikki lea sáhka sihke dálve-, gidđa-, ja čakčaguohtumiin. Dasa lassin ahte badjeolbmot leat geavahan guohtunresursaid ja johtán bohccuiguin orohagaid ja guohtunguovlluid gaskka, leat badjeolbmot maiddái bivdán, guolástan, murren ja viežžan ávdnasiid luonddus. Sii leat maid huksen barttaid, godiud ja buvrriid idjadeami ja biergasiid vurkkodeami várás, ja leat maiddái áidon ja ceggen eará rusttegiid mearkuma, njuovadeami ja rátkkašeami várás.

Áššedovdit deattuhit ahte leamaš unnán riiddut dáluolbmuid ja badjeolbmuid gaskka Karášjogas, ja sin árbediehttit girkobáikkis, Anárjohleagis, Deanuleagis ja Iešjohleagis oavivldit buohkat dan seammá – ahte leamaš unnán riiddut.¹⁸⁹ Áššedovdit oavivldit nu lea danin go bohccot leat riddoguovlluin daid áigodagaid go oamit leat guohtumis, ja ahte guhká leamaš verddeoktavuohta dáluolbmuid ja badjeolbmuid gaskka. Dáluolbmot skáhppojedje guoli, murjiid, mielkki ja vuoja boazosápmelaččaide ja ožžo bohccobierggu ja duljiid dan ovddas. Dasa lassin lei dábálaš ahte dáluolbmui ledje geahččobohccot boazosápmelaččaid geahčus, ja dávjá ledje lagaš bearašoktavuođat daid joavkkuid gaskka.¹⁹⁰

Verddevuohta ii leat šat nu dárbbášlaš ja dat lea váikkuhan boazodoalu ja dáluolbmuid oktavuhtii. Nu dagai maiddái geahččoboazooortnega loahpaheapmi jagi 1978. Oktavuohta lea buorre ain dán áigge, muhto ii dáidde nu lagaš oktavuohta go ovdal. Áššedovdit čilgejit ášši ná:¹⁹¹

«Boazodoalu resursageavaheami ja riekteáddejumiid vuodđun lea viiddis luonddugeografija ja guhkes historjá. Finn-márkku luonddugeografija ja bohcco biologijja mearrida boazodoalu doaibmaminstara. Bohccot leat johtán rittuide geasseguohtumiidda ja siseatnamiidda dálveguohtumiidda don dološ áiggi rájes. Dat mearkkaša ahte boazu lea riddoguovlluin dan áiggi go oamit guhtot, ja dan dihtii eai leamaš Karášjogas guohtunriiddut badjeolbmuid ja dáluolbmuid gaskka.»

Sihke badjeolbmuid ja dáluolbmuid ealáhusheiveheamis lea seammá vuolggasadji, namalassii dološ bivdoservodat. Dát historjjálaš oktavuohta lea fievrreduvnon viidásabbo verddevuođa bokte. Buolvvas bulvii goappašat joavkkut leamaš lotnolasat gitta nubbi nuppis gálvvuid ja bálvalusaid lonuheami bokte, ja dát lea árvideames maid eastadan riidduid.»

188 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 115–154, erenomážit s. 133–150.

189 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 92, 100, 104, 110 ja 152.

190 NIKU Bargoraporta 10/2013 earret eará s. 49, 59, 84–85, 100, 111 ja 144.

191 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 152.

Maiddái *komišuvnna gulaskuddančoahkkimiin* leat boahtán ollu dieđut boazodoalu birra, ja badjeolbmuid ja dáluolbmuid oktavuođaid birra. Dát dieđut nannejit áššedovdičielggadeami oainnuid.

Álgogulaskuddančoahkkimis celkkii ovdamearkka dihtii Samuel John Anti (r. 1951), guhte bargá bohccuiguin nuortta bealde, ahte boazosápmelaččat leat dálvvi áigge geavahan buot gieldda meahcceguovlluid, earret ráfáidahtton guovlluid duottarstobuid birra ja ráfáidahtton beahcevuoddiid.¹⁹² Per Ove Biti (r. 1952) guhte lea Bávtajogas eret muitalii ahte dáluolbmot ferttejedje ovttasbargat badjeolbmuiiguin. Dan áigge go son bajásšattai, lávejedje badjeolbmot ássat dáluolbmuid luhtte go sis lei eallu dan guovllus. Su áhčči lei smávvalolaš ja barggai maiddái boazodoalus. Thoralf Henriksen (r. 1955) deattuhii ahte nu guhká go olbmot elle lotnolasealáhusain, gitta 1960-logu rádjai, de lei ovttasbargu boazosápmelaččaid ja dáluolbmuid gaskka áibbas dárbbášlaš olbmuid birgejupmái. Ole Georg Balto (r. 1950) Anárjohleagis eret, dajai ahte leat ollugat olggobealde girkobáikki geat ain otná beaivve ovttasbargat ja lonuhallet gálvvuid badjeolbmuiiguin. Nils Erling Skoglund (r. 1932) Válgogas eret, muitalii ahte ovdalis áigge lávejedje dáluolbmot ja boazosápmelaččat ovttas hálldašit lagaš jávrriid.¹⁹³

Anna Ragnhild Balto (r. 1950) lea riegdán Šuoššjávrris ja bajásšaddan Mollešjogas. Son muitalii ahte boazosápmelaččat eai luoitán bohccuideaset dáluolbmuid jeagge- ja niitoguovlluide, ja ahte sii respekterejedje dáluolbmuid jeageldoahtunguovlluid sihke Mollešis ja eará báikkiin gielddas. Jus bohccot bohte daid guovlluide, de dáluolbmot ja badjeolbmot ovttas vuojihedje bohccuid eret doppe.¹⁹⁴ Marit Guttorm Graven (r. 1951) guhte lea Jergulis eret, bajásšattai smávvalolaš. Sin bearrášis lei maiddái boazodoallu. Son muitalii ahte dáluolbmot ja badjeolbmot geavahedje lagašguovlluid, ja ahte olggobealássit eai boahtigohtán ovdal go šattai dábálaš geavahit tráktora. Nils Dalseng (r. 1947) Dálabogis eret, muitalii ahte sihke dáluolbmot ja badjeolbmot geavahedje guovlluid ja ahte sis lei lagaš ovttasbargu.¹⁹⁵

Samuel John N. Anti oassálasttii maid *Anárjohleagi gulaskuddančoahkkima* birrabevdeságastallamis. Son muitalii ahte árrat čakčadálvvi boazu njiedjá Anárjohkii go doppe lea buoret guohtun go duoddaris, gos ollu muohtaga dihtii eai sáhte guođohit ovdal njukčamánu dahje cuoŋománu. Maiddái beahcevuoddi geažil lea leagis buorre guohtun, muhto oasit dálveguohtumiin leat billašuvvan go doppe

192 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkimreferáhta*, golgotmánu. 15. b. 2015 (14/315-28) s. 8.

193 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (14/315-28) s. 3–4 (Biti). 10 (Henriksen), 12 (Balto) ja 13 (Skoglund).

194 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (14/315-28) s. 4 (Balto).

195 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (14/315-28) s. 6 (Graven) ja 11 (Dalseng).

leat njeaidán ollu beziid. Anti oavvilda ahte boazodoallu dán áigge geavaha guovllu miehtá gitta Suoma boazoáiddi rádjai.¹⁹⁶

Ragnhild Astrid Boine (r. 1942) dajai ahte easka oddasat áiggiin lea boazodoallu geavahan guovlluid vulos gitta joga rádjái, ja ahte lei leamaš 3 kilomehtera govdošaš ráfáidahttinavádat olles leagis. Dása celkkii Anti ahte lei dušše Bassevuovddis gos ii lean lohpi guodohit bohccuid, ja ahte ovdalis áigge guhto bohccot maiddá beahcevuovddiin vulos gitta joga rádjai jus lei heajos guohtun váris. Klemet Ole Boine (1936–2016) guhte lei leamaš eanadoallolávdegotti miellahttun badjel 20 jagi, dajai ahte buot beahcevuovddit ja guovllut birra duottarstobuid ja muhtun jeagelguovllut ledje ráfáidahtton, muhto ráfáidahttin loahpahuvvui 1980-logus.¹⁹⁷

Muđui celkkii sihke Samuel John N. Anti, Klemet Ole Boine ja John Johnsen Boine (r. 1948) ahte olbmui lei leamaš buorre oktavuoha suomabeale olmuiguin, ja badjeolbmui lei maid leamaš buorre oktavuoha dáluolmuiguin. Klemet Ole Boine mitalii ahte badjeolbmot bearráigehečče ahte bohccot eai guhton dáluolbmuid guovlluin, ja ahte gálvonuhallan lei hui dábalaš.¹⁹⁸

Mánja vuoigatvuodagáibádusa čilgehusain mat gusket Anárjohleagi iešgudetge osiide, bohte maid ovdan diedut boazodoalu geavaheamis ja makkár oktavuoha lei leamaš dáluolmuiguin. Diedut nannejedje dan mii muđui bodii ovdan gulaskuddančoahkkimis. Geahča earret eará John Johnsen Boine, Ole Georg Balto ja Kjell Magne Grønli (r. 1979) čilgehusaid Anárjohleagi birra diedáhusa birra, ja Olaug Larssona (r. 1953) čilgehusa Berit O. ja Nils J. Balto mañisbohttiid diedáhusa birra,¹⁹⁹ vrd. čuoggá 9.2.3.1 ja 9.4.3.1.

John Ingvald Dalseng (r. 1946) Dálabogis eret celkkii *Kárášjohleagi* gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamis ahte leagi váldoealáhus lei lotnolasealáhus – boazodoallu, eanadoallu ja meahcásteapmi. Oassi dáluolbmuid dálvebarggus lei guodohit ealuid. Muhtumat johte maiddá ealu mielde riddui gidat. Per Ove Biti guhte maid oassálasttii gulaskuddančoahkkimis golggotmánu 15. beaivve 2015, čilgii vuđolabbo maid son doppe mitalii boazodoalu ja dáluolbmuid verddevuođa birra. Juohke jagi sáhtte leat birrasii 30 boazosápmelačča geat orro sin luhtte juovlamánus dassái go johte ealuin riddui. Boazosápmelačča bearráigehečče ahte eallu ii mannan guovlluide gosa Biti lei gárdon, amaset bilidit gárddiid. Mánja dáluolbmoid ledje geahččobohccot. Maiddá

196 Finnmarkokomišuvdna, *Anárjohleagi gulaskuddančoahkkimreferáhtta*, njukčamánu 1. ja 2. beaivi 2016 (jnr. 14/315-55) s. 9.

197 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-55) s. 10–11.

198 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-55) s. 3–4 (Anti), 6 (Klemet Ole Boine) ja 7 (John Johnsen Boine).

199 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-55), earret eará s. 27–28 ja 39.

Asbjørn Guttorm (r. 1957) mitalii boazosápmelaččaidda ja dáluolbmuid verddevuođa birra.²⁰⁰

Karen Rasmussen Utsi Somby (r. 1941) lea bargan bohccuiguin ja sus leat guokte bártne geat bargaba bohccuiguin. Son lea ássan Noaidahis ja Dálabogis. Sin eallu lea guhton ja guohtu ain dán áigge Njuovččohis, Ásteváris Beaivvášgietti vuolábealde, vulos Kárášjoga guvlui, ja Noaidahis Ráitevárrái. Ain otna lea sis eallu doppe. Per Tor Turi (r. 1953) mitalii ahte maiddá dáluolbmui ledje bohccot, ja ahte sis lei oktasaš birgejuvumi badjeolmuiguin. Muđui čujuhii son dasa ahte beahcevuovddiid ráfáidahttin lei headušan boazodoalu, ja son mitalii ahte mañit áiggiid lea beanvuodjin dagahan eambo ja eambo váttisvuodáid boazodollui.²⁰¹

Čilgedettiin Beskenjargilisearvi vuoigatvuodadiedáhusa, vrd. čuoggá 10.2.3.1, mitalii Petter Kemi (r. 1951) ahte leamaš, ja lea ain dán áigge unnán gilvu geavahusa ektui dan dihtii go boazodoallu lea geavahan ja geavaha guovlluid dálvit, ja dáluolbmot fas eará áigodagaid jagis. Maiddá Terje Tretnes (r. 1960) ja Per Tor Turi (r. 1953) hálaiga boazodoalu ja dáluolbmuid oktavuoda birra, vrd. čuoggá 10.4.3.1 ja 10.7.3.1.²⁰²

Iešjohleagi gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamis celkkii Inga Maria Berg (r. 1947), guhte lea bajásáddan boazodoallobearrašis geain lei dálveguohtun Ástevuomis, ja Berit Alette Eriksen Anti (r. 1937) Mollešjoga duottarstobus, ahte verddevuohta lei dehálaš sihke dáluolbmuid ja badjeolbmuid.²⁰³ Sihke Eriksen Anti ja Nils Anders Nilsen Eira (r. 1943) oavvildeigga ahte boazosápmelaččať respektorejedje duottarstobuid lagašguovlluid guohtunráfáidahttima. Jus bohccot bohte dohko, de badjeolbmot johtilit vižže daid eret.²⁰⁴

Ánne Márjá Biti Nordsetta (r. 1936) Šuoššjávris eret, čilgii Iešjot searvi og Iešjávri og omegn utmarkslog (Iešjoga searvi ja Iešjávri ja birrasa meahcástansearvi) vuoigatvuodadiedáhusa videobáttis, vrd. čuoggá 11.2.3.1, ja son deattuhii ahte dán guovtti joavkku oktavuoha lei ovdalis áiggi hui buorre, muhto otna lea oktavuoha dego «*bussá ja beatnaga oktavuoha – eai gierdda oaidnit guhtet guimmiid*». Su muotta, Marit Sofie Holmestrand (r. 1953), dajai ahte dat ii soaitte leat jur nu vearrái.²⁰⁵ Geahča maiddá Inger Eline Eriksena (r. 1987) čilgehusa Eriksen/Eira bearráša vuoigatvuodadiedá-

200 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkimreferáhtta*, geassemánu 7. ja 8. b. 2016 (jnr. 14/315-62), s. 4–6 ja 9–10.

201 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-62) s. 6–7 ja 20–21.

202 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-62) s. 24 (Kemi), 33 ja 36 (Tretnes) ja 48–49 (Turi).

203 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkimreferáhtta*, borgemánu 23. ja 24. b. 2016 (jnr. 14-315/76) s. 3–5.

204 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14-315-76) s. 5–6 (Eriksen Anti) ja 14–15 (Eira).

205 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14-315-76) s. 55 ja 64.

husas, vrd. čuoggá 11.4.3.1, gos son mitala badjeolbmuid ja dáluolbmuid verdevuoda birra. Son mitalii maid ahte sis ledje leamaš geahččobohccot.²⁰⁶

Deanuleagi ja márkanguovllu gulaskuddančoabkkima birra-beavdeságastallamis mitalii Nils Anders Rasmus (r. 1939) Válgogas eret ahte boazosápmelaččat bohte leahkái lonuhit birggu guliiguin, gámasuinniiguin, káfiiguin, Dáluolbmot ja boazosápmelaččat bivde jávriid ovtas. Muhtumin bivde maid deanu ovtas.²⁰⁷ Nils Erling Skoglund (r. 1932) dajai čilgedettiin Valjok biras (Válgoga biras) diedáhusa, vrd. čuoggá 12.2.3.1, ahte guovlluolbmuid lavdnjegoadit ledje leamaš ávkin boazodollui, ja ahte ovdeš áiggiid lei buorre oktavuoha guovlluolbmuid ja badjeolbmuid gaska. Dilli lea veahá rievdan manjit áiggiid, ja son ii liikon nu bures ahte boazodoallu lea gáibidišgoahtán eaiggáduššanrivttiid.²⁰⁸

Maiddá komišuvna duodaštusčohkkenjearahallamiin bohtet ovdan ollu diedut geavaheami birra, ja boazodoalu ja dáluolbmuid oktavuoda birra Kárášjogas.

Arne Balto (1941-2018) guhte lea eret Lasedeaimohkis Anárjohleagis dajai jearahallamis suoidnemánu 17. beavve 2015 ahte dalle go son bajásšattai lei dábalaš ahte dáluolbmuid ledje bohccot badjeolbmuid ealuin.²⁰⁹ John Johnsen Boine (r. 1948) mitalii geassemánu 15. beavve 2016 ahte su áddjá, Per Persen Boine (Soffá Piera) bodii Basevuovdá árrat 1900-logus. Sus lei dálkešuvdna ja lei duottarstobu bearráigeahčči, vuovdebearráigeahčči ja lávii renjot badjeolbmuid. Vuovdebearráigeahččin Piera jugii beahcesárggáid, ja maiddá badjeolbmot dárbbasjedje teaigga jus áigo njeaidit beziid. John Johnsen Boine áhčči, John Persen Boine, lei leamaš muhtun suoma badjeolbmá reangan.²¹⁰

Maiddá jearahaladettiin náittospára Nils Kristian (r. 1936) ja Ingrid Moeng (r. 1943) suoidnemánu 17. beavve 2015, bodii ovdan ahte 1900-logu álggu geahčen badjeolbmuid juolluduvvojedje sárggát Basevuovddi beahcevuddiin. Muđui sáhtii Nils Kristian mitalit Anárjohleagi boazodoalu birra, ahte ovdalis áigge lei mearriduvvon man lahka joga ja johkaleagi bohccot sáhtte boahit, muhto otne gal bohccot bohtet «*gitta tráhpa ala*», ja ahte dán áigge leat eará boazodoallošiddat doppe go ovdal.²¹¹

Geassemánu 15. beavve 2016 mitalii Ragnhild Astrid Boine (r. 1942) ahte 1940- ja 50-loguin ledje unnán badje-

olbmot Anárjohleagis Norgga bealde rájá.²¹² Elina Torikka (r. 1929) Anjelis suoma bealde, mitalii suoidnemánu 15. beavve 2015 ahte go bohccot bohte guohtut Basevuovddi guovlluide soadi áigge, ja maiddá dan ovdal, de lávejedje bohccot dájá rasttildit rájá dálvit.²¹³

«Dáza stáhta lei ráfáidahtán Basevuovddi vai beazit šaddet, ja nu ahte eai ožžon bohccuid dohko bukrit, muhto bohccot han gal eai jearran. Ja eai olbmot ge ráfáidahtán guovllu, sii han elle nu go ovdal, ja johte nu go dábalaččat. Dáza beale badjeolbmot johte ja ásse guktuid bealde rájá/joga. Rádjá gal ii hehtten oktavuodaid.»

Josef Pettersen Moen (r. 1927), guhte lea bajásšaddan Niitonjárggas, mitalii suoidnemánu 8. beavve 2015 ahte dáluolbmuid lei leamaš hui buorre oktavuoha badjeolbmuid ja dat lei hui dehálaš birgejumi dáfus. Dán áigge ii leat šat oktavuoha nu buorre dan sivas go ii leat šat seammá dárbu verdevuhtii.²¹⁴ Maiddá Waldemar Henry Nystad (1924–2017) ja Berit Kirsten Stung (r. 1929), guhte goappašagat leaba bajásšaddan márkanis, celkkiiga jearahallamiin čakčamánu 3. ja 17. beavve 2015 ahte dáluolbmuid ja badjeolbmuid oktavuoha lei erenomáš buorre ovdalis áigge. Nystad deattuhii ahte ollu dáluolbmuid lei iežaset mearka ja geahččobohccot, muhto manjá nuppi máilmmisoadi dat ii lean šat nu dábalaš. Stung mitalii ahte badjeolbmot eai geavahan guovlluide gos dáluolbmot dohpo jeahkáliid.²¹⁵

Maiddá Nils Johnsen (r. 1935) namuhii čakčamánu 3. beavve 2015 dáluolbmuid ja badjeolbmuid buori oktavuoda. Seammá dagai Berit Alette Eriksen Anti (r. 1937) čakčamánu 17. beavve 2015. Johnsen lea eret Bieskenjárggas Kárášjohleagis, ja son dajai muđui ahte beahcevuođi doppe lei ráfáidahtton boazoguohtumiin. Jus lei heajos guohtun, de fertjedje boazosápmelaččat ohcat lobi vuovdefálddis guođohit doppe.²¹⁶ Eriksen Anti, guhte maiddá oassálasttii Iešjohleagi gulaskuddančoabkkima birrabevdeságastallamii, mitalii ahte boazosápmelaččat álo respekterejedje ahte golbma kilometerarádjá, mii lei Bajit Mollešjoga duottarstobu birra, lei várrejuvvon duottarstobu bearráigeahččiide, ja ahte dien guovtti joavkku gaska lei lotnolas ávkkástallanoktavuoha. Dáluolbmot vurkkodedje badjeolbmuid dávviriid ja háhke

206 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14-315-76) s. 107–108.

207 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoabkkireferáhtta – Deanuleahki ja Kárášjoga márkanguovlu, ja lassin oktasaš diedáhusat olles gielddas*, (jnr. 14/315-77) s. 7–8 ja 12.

208 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14-315/77) s. 50–52.

209 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Arne Baltoin* (jnr. 15/897-33) s. 2.

210 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan John Johnsen Boiniin*, (jnr. 15/897-47) s. 2 ja 4–5.

211 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Nils Kristian ja Ingrid Moengain* (jnr. 15/897-41) s. 3 ja 4.

212 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Ragnhild Astrid Boiniin* (jnr. 15/897-44) s. 3.

213 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Elina Torikkain* (jnr. 15/897-17) s. 2.

214 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Josef Pettersen Moeniin*, (jnr. 15/897-12) s. 4.

215 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Waldemar Henry Nystadain* (jnr. 15/897-24) s. 4 ja *Berit Kirsten Stungain* (15/897-30) s. 4.

216 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Nils Johnseniin* (jnr. 15/897-37) s. 3.

sidjiide gámasuinniid, láibbi ja guoli, ja ruovttoluotta ožžo fas duljiid. Sis ledje maiddá hearggit mat čuvvo boazosápmelaččaid riddui geasseorohahkii.²¹⁷

Maiddá oappáš vieljaš guovttos Anders Ole Eira (r. 1939) ja Siri Ravna Eriksen (r. 1947), guhte fáriiga bearraša mielde Bajit Molležis Vuolit Molleži jagis 1950, muitaleigga dáluoibmuid ja badjeolbmuid lagaš oktavuoda birra. Badjeolbmot dohkkehjedje ahte guovllut duottarstobuid birra ledje ráfáidathton boazoguohtumiin. Dáluolbmot ja badjeolbmot lonuhalle jámma gálvvuid ja boazosápmelaččat orro dávjá dáluoibmuid luhtte. Dán áigge lea ain buorre oktavuodta dien guovtti joavkku gaska, muhto dološ verddevuodta lea rievdan maŋŋá go šattai ruhtakonominia ja mohtorfievrrut bohte.²¹⁸

Anders Josefsen Boine (r. 1931) lea eret Leaibejogas gaskkal Váljoga ja márkana. Son muitalii ahte doppe maid ledje dáluoibmot badjeolbmuid verddet. Su mánnávuoda áigge lávejedje badjeolbmot ássat dáluoibmuid luhtte go ledje dan guovllus. Dáluolbmui ja badjeolbmui lei buorre oktavuodta, ja sii atne ávki guhtet guimmiineaset ja lonuhalle gálvvuid. Bohccot eai boahán viesuid lahka dan dihtii go dat guovlu lei várrejuvvo dáluoibmuide, guhte dohpo jeahkáliid šibihiiddáseaset doppe. Muđui celkkii Boine ahte leat ain dat seammá siiddat ja sogat guhte siiddastallet dieid guovlluin, muhto ahte dán áigge eai šat guodot bohccuid nu jámma go ovdal.²¹⁹

Jearaballanmateriálas maid Nils Ole Anti lea lágidan komišuvdnii, muitalii Klemet Nils Olsen Iskuras (1906–1984) ahte gaskkal 1928 ja 1935 son lei guodoheaddjin muhtun boazosápmelaččain. Son lei bargan alcesis čoranáre bohccuid mat ledje boazosápmelaččaid geahčus maŋŋá go son álggii eanadoaluin Anárjohleagis 1930-logu gaskkamuttus.²²⁰ Maiddá Anders Stuengas (1902–1984), guhte barggai eanadoaluin márkanis, ledje leamaš bohccot boazosápmelaččaid ealuin. Sii guodohedje su bohccuid ja ožžo 2–3 kruvnu juohke bohccos. Son heittii doallamis bohccuid nuppi máilmisoadi áigge.²²¹

Ole Vuolab (r. 1931) muitalii Antii ahte sus lei leamaš eanadoallu Rájás, doppe gos Anárjohnjálmis, 1949 rájes, ja ahte son barggai bohccuiguin 1951 rádjai. Dalle son loahpahii eanáš oasi boazodoalus, muhto doalahii birrasii 100

heakka. Dát lei lei dehálaš jus su eanadoallu galggai gánnáhit álgojagiid. Badjeolbmot gehčče su bohccuid. Álggus son mávssii dan ovddas, muhto ii šat daid maŋimus jagiid ovdal go jearahallui 1970-logu Álgojagiid dát lei dehálaš birgen dihtii ekonomalaččat eanadoaluin. Badjeolbmot guodohedje su bohccuid. Álggus son mávssii dan ovddas, muhto ii šat daid maŋimus jagiid go jearahallui 1970-logu gaskkamuttus.²²²

Muđui áigu komišuvdna *boazodoalu siskkáldas vuoigatvuodaid oasseraporttas* vudolaččat geahčadit iešguđetge boazodoallosiiddaid geavaheami guhtet guimmiid ektui. Dán fáttá ii leat nu áigeguovdil čielggadit nu vudolaččat dán raporttas go dás baicce lea gažaldat ahte lea go badjeolbmui oassi Kárášjoga álbmoga vejolaš oktasaš eaiggáduššarievttis dahje erenomáš geavahanrievttis, ja lea go sis – nu mo eaktuduvvon Boazodoalloga § 4 nuppi laddasis – oassi dábálaš boazodoallovrievttis.

7.3.3.3 Eanadoallu ja eanadoalu meahccegeavaheapmi

Ovttas boazodoaluin eanadoallu lei guhká deháleamos ealahus Kárášjogas. Kárášjohka šattai sierra suohkanin jagi 1866, ja das rájes gávdnojit eanadoallohkamiin oalle dárkilis dieđut mat muitalit man ollu eatnamat ledje gilvojuvvo, man ollu meahccelájut gávdnojedje ja man ollu šibihat ledje. Jagiin ovdal 1866 eai gávdno nu ollu dieđut, muhto nu mo namuhuvvon čuoggás 7.3.2.3, de álge kvena sisafárreaddjit eanadoaluin Kárášjogas 1720-logus. Nappo lea Kárášjoga eanadoalus mas 300 jagi guhkes historjá.

Hui guhká leamaš unnán *gilvojuvvo areálat*. Kvenat geat bohte 1720-logus barge šibihiiguin ja bivde luosa, muhto sii eai gilván eatnamiid. Dálvefuodđara láddjedje lunddolaš niittuin dahje njáskojuvvo niittuin. Keilhau muitala mátketilgehusastis njukčamánu jagi 1828 ahte «*dáčča gávpealmái guhte ássá gilis, lea geahččalan gilvit buđežiid, ja dáidá libkostuvvat dainna*». Sámit «*gilvet ja borret veahá návražiid*», muhto «*eai liiko nu bures buđežiidda*».²²³

Snoagga 90 jagi maŋŋá, 1917-eanadoallolohkan muitala ahte 3340 dekára stuoru eanadoalloareálas lei 250 dekára gilvojuvvo. Muđui ledje eanadoalloareálain 1190 dekára lunddolaš gičtit ja 1900 dekára meahccelájut. Dát maŋimus namuhuvvo logut eai leat obbalaš logut, muhto dušše lájut mat láddjedje jagis 1917.²²⁴ Vaikko vel ledje unnán gilvojuvvo eatnamat, de ledje muhtun sajiin valjit gilvvihahti eatnamat. Amund Helland čállá:²²⁵

217 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Berit Alette Eriksen Antiin* (jnr. 15/897-26) s. 3 ja 4.

218 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Anders Ole Eirain ja Siri Ravna Erikseniin* (jnr. 14/364-11) s. 3 ja 5.

219 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Anders Josefsen Boiniin* (jnr. 15/897-6) s. 4.

220 Nils Ole Anti, *Jearaballan Klemet Nils Olsen Iskurasain*, jnr. 14/315-53 mielddus 1 s. 8, vrd. s. 1.

221 Nils Ole Anti, *Jearaballan Anders Stuengain*, jnr. 14/315-53 mielddus 2, s. 4.

222 Nils Ole Anti, *Jearaballan Ole Vuolabiin*, jnr. 14/315-53 mielddus 4 s. 2.

223 Baltazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 199–200.

224 Det Statistiske Centralbyrå, *Jordbruksstillingen i Norge, 1. januar 1918*. Nubbi giŋpa, 1921 s. 70 ja s. 14.

225 Amund Helland, *Norges Land og Folk, Finnmarkens Amt*, 3. čanus, 1906 s. 322.

«Bartta ja Ássebávtti gaskka lea eana hui gilvvihahtti. Iešjoga, Kárášjoga ja Anárjoga oalgejohkalegiin eai leat eatnamat nu gilvvihahtti, ja dat veahá mat leat, leat hui biedgguid – leat smávva eanabihtát mat ledje biedgguid.»

Dat mearkkaša ahte gilvojuvvon giettitt eai baljo mearkkašan maidige šibitdollui. Helland oavvildii maid ahte guohtunguovllut mehciin «*vissa eai lean nu buorit, muhto go leat unnán ássit, ja šibitdoallu ii leat nu viiddis dan stuorra suohkanis*», de ledje guovllut liikká doarvá viidát.²²⁶ Olbmot geavahe dje maid jeaggelájuid ja niittuid Kárášjoga johkanjarggain. Doppe láddje dje vuoru dje mielde iežaset vuogádaga mielde. Das geas ledje buorit lájut ovtra jagi, oáččui heajut láju dje nuppi jagi. Sáhtii vássit guhtta jagi ovdal go fas beasai láddjet buori giettis.²²⁷

Gaskkal 1917 ja 1959 Kárášjoga eanadoalloareálat viido badjel golmma geardáščat. Eanáš oassi gittiin gilvojuvvodje, ja meahcelájuid geavahepmi unnui. Dát dáhpáhuvai vuosttažettiin 1950-loguin. Jagis 1949 eanadoalloareála viidodat lei 5879 dekára juhkkujuvvon 193 ovtadakhii. Das lei earret eará 3538,5 dekára gilvojuvvon eana, 590,2 dekára lunddolaš niitu, 206 dekára geassesajiettit ja 1286,3 dekára meahcelájut.²²⁸ Jagi 1959 eanadoalloareála lei 10078,9 dekára. Dalle registrerejuvvodje 252 eanadoalu, main 25 ledje eanadoalloareálat. Eanáš oassi dain (9900,6 dekára) ledje ollásit gilvojuvvon eatnamat, main gieddelájut ledje stuorámus kategoriijas (8754,1 dekára). Meahcelájut eai lean šat sierra lohkan kategorijian.²²⁹

Dehálaš ártan ovdáneapmái lei ahte Levdnjii ášahuvvui meieriija jagis 1955. Dat dagahii ahte Kárášjoga eanadoalu vuoddu rievddai. Ovdal vuoddu lei biebmobuvttadeapmi ja gálvolonuhallan, muhto meieriija ásaheami maŋŋá dat rievddai gávppašeapmin. Meieriija *ásahheapmi* dagahii maid ahte olbmot fárre dje eret legiin danin go šattai menddo divrrasin fievriddit mielkki vulos johkalegiid, seammás go geainnut Kárášjohkii buorránedje ja dagahedje ahte gávpeanadoallu ovdánišgodii jođánit.

Maŋŋá 1959 leat eanadoalloareálat Kárášjogas leamaš buorre muddui seammá dásis, muhto areálageavaheapmi lea geahppánan ollu maŋŋá *duhátjagimolsašumi*. Jagis 1969 ledje

Kárášjogas oktiibuot 9961 dekára eanadoalloareálat ja dain ledje 9738 dekára ollásit bargujuvvon eatnamat. Dan áigge registrerejuvvodje 173 eanadoalu.²³⁰ Jagis 1999 gielddas ledje 63 doalloovttadaga ja 10373 dekára ledje anus.²³¹ Jagis 2010 lei eanadoalloareála 10200 dekára, muhto dušše 6300 dekára ledje anus, ja dát eatnamat juohkásedje 33 eanadoallofitnodahkan (doallun).²³² 2017 čavčča ledje 6628 dekára birrasii 10000 dekáras anus. 23 olbmo ohce buvttadandoarjaga.²³³

Nu ba lea Kárášjoga eanadoallu rievdan seammá láhkai go riikka eanadoallu. Dáldoaluid lohku leat geahppánan, muhto doaluid areálat leat lassánan. Jagi 1949 doaluid gaskamearálaš sturrodas lei badjelaš 30 dekára. Jagis 1969 *dát lei lassánan 57,5 dekáran*, ja jagis 1999 gaskamearálaš doallosturrodas lei 164,7 dekára. Logut čájejit ahte gaskamearálaš doallosturrodas jagis 2017 lei 288,2 dekára, go geahččá man ollugat ohce buvttadandoarjaga ja galle eanadoalloareála ledje doaimmas.

Meahceládjogeavaheapmi lei dehálaš báikkálaš šibitdollui gitta 1950-logu lohppii, muhto das rájes gilvojuvvon eatnamiid geažil ii lean šat dárbu meahcelájuid. Dien áiggi álggii eana- ja šibitdoallu geavahit eambo ja eambo gilvojuvvon areálaid Kárášjogas sihke girkobáikki oarjabealde Ássebávtti guvlui ja nuorttas suomarájá guvlui. Jagi 1917 registrerejuvvodje 250 dekára gilvojuvvon eatnamat ja 1900 dekára láddjejuvvon láju, ja jagi 1959 fas registrerejuvvodje 8754,1 dekára ollásit bargujuvvon giettitt. Nu mo namuhuvvon ovdalis, de eai lean meahcelájut dan áiggi šat sierra lohkan kategorijian.

Kárášjogas leat vuosttažettiin gilván gieddin priváhta eatnamiid mat leat juhkkujuvvon vuovddekeahates dahje lihttoláigohuvvon eatnamiin. Meahceládjogeavaheapmi dáhpáhuvai guhká almmá *šiehtadusaiguin* stáhtain. Orru leamen nu ahte Kárášjoga vuosttaš lihttoláigoláddjehagat šiehtaduvvodje árrat 1870-logus, go guokte láju lihttoláigohuvvodje Klemet Persenii ja Anders Andersen Bitii.²³⁴

Dattege ledje Kárášjohkalaščain šibihat ollu ovdal dan. Nu mo namuhuvvon ovdabealde, de *Kárášjogas dolle omiid vuovdima* várás jo 1720-logus. Dan sivas go eai baljo lean gilvojuvvon eatnamat, de ferte dje láddjet dálvefuodđara mehciin. Logi vuosttas opmodaga Kárášjogas gulahuvvo-

226 Amund Helland, *Norges Land og Folk, Finnmarkens Amt*, 3. čanus, 1906 s. 321.

227 NIKU Bargoraporta 10/2013, *Felt 4 Kárášjokka/Karasjok*, s. 33–34.

228 Statistihkalaš guovddášdoaimmahat, *Jordbrukstelingen i Norge 1949, første hefte*, 1950, s. 40–41 ja 112–113. Čielggadanraporttas 10/2013 s. 40 NIKU almmuha veahá unnit eanadoalloareála (5782,8 dekára) ja veahá stuorát ládjoareála (1320,3 dekára).

229 Statistihkalaš guovddášdoaimmahat, *Jordbrukstelingen i Norge 20. juni 1959, første hefte*, 1961 s. 120–121. Maiddái dás almmuha NIKU Bargoraporta 10/2013, s. 40 veahá unnit obbalaš eanadoalloareála (9984,5 dekára).

230 Statistisk Sentralbyrå, *Jordbrukstelingen 20. juni 1969, Finnmark*, 1971 s. 8.

231 Statistalaš guovddášdoaimmahat, *Jordbrukstelingen 1999 Finnmark*, 2001 s. 14.

232 Anne Snellingen Bye ja Anne Ingun Lovberget, *Landbrukstelingen 2010*, Statistalaš guovddášdoaimmahat, Rapport 5/2014 s. 21.

233 Kárášjoga giella eandallohoavdda bokte, e-poasta komišuvdnii, golgotmánu 31. beavve 2017 (jnr. 14-315/117).

234 Finnmarkokomišuvdna, *Forpakning av utmarksslåtter i Karasjok*, suoidnemánu 5. b. 2019 (jnr. 14/315-153) mielddus 1 Meahcelájuid ja muhtun eará lihttoláigoheamit Kárášjoga gielddas s. 3 (lihttoláigoheapmi 2/72 ja 3/72).

jedje jagis 1817. Daid iešgudetge opmodagaid vuoigatvuoda-vuodđobáhpriin boahtá ovdan ahte juohke opmodahkii gulle muhtun ráje meahccelájut, mat čujuhuvvojedje opmodahkan oktan ássanbáikkiin. Ii lean sáhka odđajuohusain, muhto lájuin mat ledje anus ja maid geavaheaddjit ledje juohkán gaskaneaset.²³⁵ Namuhan veara lea maid ahte Keilhau mátkemitalusastis Kárášjogas jagis 1828, mitala ahte geassit olbmot fárrejedje márkaniš Ássebáktái «šibihiddisetguin seastin dihtii ruovttubáikki guohtumiid».²³⁶

Gaskkal 1870 ja 1900 Kárášjogas orrot leamaš unnán lihttoláigohuvvon ládjoeatnamat. Arkiivamateriálain maid komišuvdna lea suokkardan, leat gávdnan dušše 11 lihttoláigohemi Kárášjogas ovdal 1900-logu mat guske meahccelájuide, main ovcci ledje doaimmas jahkečuhtelogu loahpas.²³⁷

Ledje muhtun ládjoeatnamat mat lihttoláigohuvvojedje gaskkal 1900 ja 1950, ja ledje maiddái muhtun lihttoláigohemit mihtitkeahces ládjoeatnamiin. 156 vuosttašlihttoláigohemiin dien áigodagas – main dájvá okta lihttoláigokontrákta fátmastii mánja láju – ledje birrasii 100 láju Válgoga guovllus, dahje nu lahka márkana ahte márkanolbmot sáhtte daid geavahit. Daid eará lihttoláigohemiin ledje veahá vuollái 20 Kárášjohleagis, 20 Iešjohleagis ja 15 Anárjohleagis. 1950-logus šiehtaduvvojedje čieža lihttoláigohemi, guokte Deanuleagis, njeallje Iešjohleagis ja okta márkaniš.²³⁸

Sivvan dasa ahte Kárášjogas ledje guhká oalle unnán lihttoláigohuvvon meahcceláju, lea ahte doppe lei mealgat ládjoaveahpami almmá stáhta mielváikkuheami. Áššedovdi čielggadeamis celko ahte:²³⁹

«Obbalaččat sáhttit váldit vuolggasaji Dalsenga (2012) čeahkkáigeasus das ahte *kránnjágilážiid geavaheapmi muddejuvvui eahpeformálalaš geavahansoahpamušaid bokte maid buohkat atne govttolažžan čuovvut*. Olbmot Kárášjohleagi, Anárjohleagi ja Deanuleagi olbmot eai leat oaidnán dárbbu formaliseret meahcegeavaheami man ge muddui. Márkanásiin ledje muhtun mihtiduvvon meahccelájuin, muhto reasta meahccelájuin ledje juogaduvvon eahpeformálalaččat. Iešjohleagis/duottarstobu resursaguovlluin

lea stáhta duottarstobu erenomáš dilis dan dáfus go dain lea doloža rájes leamaš várrejuvvon guohtun- ja ávkkástalanguovlu mii lei dego gierdu mas lei golbma kilomehtera guhkkosaš rádius birra duottarstobu, ja dain lei maid šiehatadus mii artii lobi murret dárbbu mielde ja lihttoláigohit mánja jávrri. Iešjohleagi eará meahccásteddiin leamaš sihke formálalaš meahcceláju, muhto leat maiddái atnán vuodđun eahpeformálalaš, báikkálaš juogadeami.»

Kárášjoga *šibitdoallu* rievddai seammá láhkai go eanadoalloareálat gitta 1950-logu loahpa rádjai. Sihke eanadoalloovttadagat main ledje šibihat lassánedje ja šibitlohku lassánii. Manjá dán lea doalloovttadagaid lohku njiedjan, muhto ovttadagaide leat lassánan šibihat. Manjimus 20 jagi lea šibitdoallu mealgadi geahppánan.

Leat unnán diedut Kárášjoga ovddešáiggi šibitdoalu birra, muhto Keilhau čállá mátkemitalusastis 1828 ahte «*Kárášjoga gusat leat stuorrát ja čábbát – earálárganat go dáčča gusat. Sávvzat orrot fas veahá beajut. Kárášjogas eai doala heasttaid, gáiccaid eai ge spiinniid.*»²⁴⁰

Álbmot- ja eanadoallolohkama olis jagis 1875, mii lei vuosttas lohkan manjá go Kárášjohka oáččui stáhtusa sierra giellan, ledje dain 91 dálloaluin mat dalle registrerejuvvojedje gielddas oktiibuot 340 sávzza ja 189 gusa, dahje gaskamearálaččat 3,7 sávzza ja 2,1 gusa juohke dálloalalus. Dáin ledje 161 sávzza ja 246 gusa dálloaluin lahka márkana, 34 gusa ja 71 sávzza Deanuleagis ja Válgoga guovllus, 10 gusa ja 18 sávzza Anárjohleagis, ja njeallje gusa ja vihtta sávzza Iešjoga davabeali guovlluin (gaskkal Mollešjoga ja Idjajávrrri).²⁴¹

Jagis 1939 šibitlohku lei lassánan ja dalle ledje 850 sávzza ja 594 gusa, ja oktiibuot 189 eanadoalloovttadaga.²⁴² Gaskamearálaččat ledje 4,5 sávzza ja 3,1 gusa juohke ovttadagas. Šibihat ledje ovttadagain márkaniš (423 gusa ja 587 sávzza), Deanuleagis/Válgogas (58 gusa ja 72 sávzza), Iešjohleagis (39 gusa ja 46 sávzza), Kárášjohleagis (51 gusa ja 108 sávzza) ja Anárjohleagis (29 gusa ja 37 sávzza).²⁴³ Jagi 1959 registrejuvvojedje 1318 sávzza ja 710 gusa gielddas oktiibuot 252 doalus.²⁴⁴ Gaskamearálaččat dat leat 5,2 sávzza ja 2,8 gusa juohke doalus. Eanáš šibihat ledje doaluin lahka girko-báikki (418 gusa ja 808 sávzza), muhto ledje ain šibihat sihke

235 Finnmarkokomišuvdna, *Eiendomsistorikk for Karasjok 1550 til 1863*, borgemánu 16. b. 2019 (jnr. 14/315-137), s. 24–29.

236 Balthazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 195.

237 Finnmarkokomišuvdna, *Forpaktning av utmarksslätter i Karasjok*, suoidnemánu 5. b. 2019 (jnr. 14/315-153) s. 3–4. Gáldut sáhttet leat váilevačča. Dan dihtii duohta lohku gaskkal 1872 ja 1900 sáhtta leamaš veahá stuorát.

238 Finnmarkokomišuvdna Op. Cit. suoidnemánu 5. b. 2019 (14/315-153) s. 4–5 ja mielddus 1 Meahccelájuid ja muhtun eará lihttoláigohemit Kárášjoga gielddas. Lájuid geográfalaš lokaliseren ii leat álo áibbas riektta. Lassin lájuide leat 15 ládjolihttoláigohemi maid geográfalaččat ii leamaš vejolaš gávdnat justa gos ledje.

239 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 111.

240 Balthazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 199.

241 NIKU Bargoraporta 10/2013, 4. čielggadanguovlu Kárášjohka, s. 35 ja 38 (tabealla).

242 Statistalaš guovddášdoaimmahat, *Jordbrukstelingen i Norge 20. juni 1939*, vuosttas gihpa, 1940 s. 34–35 ja s. 202–203.

243 NIKU Bargoraporta 10/2013, s. 39 (tabealla). Gusaid obbalašlohku (600) spiehkasta veahá SGD loguin (594).

244 Statistalaš guovddášdoaimmahat, *Jordbrukstelingen i Norge 20. juni 1959*, vuosttas gihpa, 1961, s. 42–43 ja s. 276–278. NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 40 almmuha veahá unnit loguid (251 doalu, 696 gusa ja 1295 sávzza).

Deanuleagis/Válgogas (145 gusa ja 218 sávzza), Iešjohleagis (47 gusa ja 107 sávzza), Kárášjohleagis (46 gusa ja 112 sávzza) ja Anárjohleagis (40 gusa ja 50 sávzza).²⁴⁵

Áiggi mielde šibitdoallu lea čoahkkanan márkani. Jagi 1979 ledje Kárášjogas 55 sávzadoalu main oktiibuot ledje 1111 sávzza (20,2 juohke doalus), ja 57 šibitdoalu main ledje oktiibuot 1040 gusa (18,2 juohke doalus).²⁴⁶ Jagi 1999 čájehedje logut ahte Kárášjogas ledje 16 sávzadoalu main ledje oktiibuot 915 sávzza (57,2 juohke doalus) ja 29 šibitdoalu main oktiibuot 959 gusa (33,1 juohke doalus).²⁴⁷ Jagi 2017 ledje čieža sávzadoalu main oktiibuot ledje 200 sávzza (28,6 juohke doalus) ja gávccii šibitdoalu main oktiibuot ledje 419 gusa (52,4 juohke doalus).²⁴⁸

Eanáš oassi gilvojuvvon eanadoalloareálain Kárášjogas leat lahka joga, sihke vuolábealde ja bajábealde Kárášjoga, muhto lea guodohuvvon ja láddjejuvvon miehtá gieldda doppe gos leamaš fásta ássit. Nu guhká go olbmot orro iešgudetge guovlluin birra jagi, de ledje eanáš bearrášiin moadde gusa ja sávzza. Nu mo namuhuvvon čuoggás 7.3.2.2, de lei maid dábálaš ahte dain geain lei eanadoallu, dain lei dálvesadji ja geassesadji. Keilhausa čilgehusaid mielde jagi 1828 dat lei jo dábálaš vierrun dan áigge. Áššedovdi čielggadeapmi muitala ahte gielddas leat registrerejuvvon 63 geassesaji. Eanáš oassi dáin leat Anárjoga, Kárášjoga ja Deanu oalgejogaid njálm-miin.²⁴⁹ Dasto deattuhit áššedovdit ahte njealjis vida informánttas, geain lea dálveorrunsadji girkobáikkis, čilgejit «*dálodoalu leat ... doallun main leat gusat, smávvašibihat ja heasta geassesajis gos leat sihke guohtunguovllut ja meahccelájut*».²⁵⁰

Áššedovdi čielggadeapmi muitala maiddá viiddis guohtungeavaheami birra Kárášjohleagis, gos olbmot maŋŋá soadi fárrerejdedje eret smávvagilážiin gos ii lean geaidnu.²⁵¹ Ovdalis áigge ledje maiddá girkobáikki eanadolliin geasseorrun-sajit Kárášjohleagis. Dan sivas lei meahcegeavaheapmi hui intensiiva sihke leagis ja guovlluin birra leagi. Šibitdoallu lei «*hui viiddis ja ledje smávvit gilvojuvvon guovllut, gusat, smávvašibihat ja heasta, ja maiddá veahá bobccot, spünmit ja čuotnjágit, ja olbmot geavahedje viiddis guohtunguovlluid ja meahccelájuid*».²⁵²

Áššedovdiid dieduid mielde Anárjohleagi šibitdoalu «*vuoddu lei viiddis meahcceládjogeavaheapmi gitta 1970- ja*

80-logu rádjai».²⁵³ Deanuleagi birra čallet áššedovdit ahte olbmuin lea leamaš sihke stašuneara šibitdoallu, ja šibitdoallu mas áigodatsirddašeapmi leamaš vuoddu, ja «*goappaš doallohámiin leamaš viiddis meahcceládjo- ja guohtungeavaheapmi, maiddá gieldda olggobealde*».²⁵⁴ Šibitdoallu lei maid dehálaš Iešjohleagis, gos Mollešjoga, Šuoššjávri ja Gárdina duottarstobuin ledje viiddis luondduruovttudoalut ja oktovuogitvuodát duottarstobu lagašguovlluid riggodagaide. Guodohuvvui ollu daid guovlluin, muhto sávzzat guhto maiddá meahcceleappos. Meahccelájut geavahuvvojedje «*guhkkín eret go lei ávkkálaš dahje dárbblaš*».²⁵⁵

Álgogulaskuddančoahkkimis dajai Per Ove Biti (r. 1942) ahte buot Kárášjoga smávvdalolaččain ledje moadde gusa ja sávzza. Dáluid gaska lei birrasii miila, nu ahte buohkain galggai leat resursaguovlu mii attii birgejumi olles bearráši. Resurssat juhkkosedje eahpeformálalaš vuogádaga mielde maid buohkat respekterejedje. Biti oavvildii dát lei dábálaš maiddá gieldda eará johkalegiin.²⁵⁶

Mollešjohkalaš Nils Sverre Eriksen (r. 1950) muitalii ahte Mollešjoga sávzzat guhto gitta Stiippanávžái, mii lea birrasii 30 kilomehtera Mollešjogas nuorttas davás. Ingrid Moeng (r. 1943) guhte lea eret Basevuovddis Anárjohleagis muitalii ahte skáhppon dihtii borramuša, sin bearaš láddjii vuos álggos viesuid birra ja das maŋŋá jekkiid.²⁵⁷

John Johnsen Boine (r. 1948) muitalii *Anárjohleagi* gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamis ahte su áddjá, Per Persen Boine, ásaiduvai Basevuovdá 1900-logu álggus. Sus ledje moadde gusa ja muhtun sávzza. Dalle go su áhčči, John Persen Boine lei mánná, sis ledje jaeggelájut sihke suoma ja norgga bealde riikarájá. Sis lei geasseguohtunbáiki šibihidida Skiehččanjohnjálmmis, ja maŋnelis fas Guorrasis, Geavgnoavvi bajábealde.²⁵⁸

Giedahaladettiin Anárjohleagi vuoigatvuodadiedáhusaid čilgii earret eará Ragnhild Astrid Boine (r. 1942), Ole Georg Balto (r. 1950) ja Olaug Larsson (r. 1953) šibitguohtuma birra Anárjohleagi birrasa vuoigatvuodadiedáhusa birra,²⁵⁹ vrd. čuoggá 9.2.3.1.

Kárášjohleagi gulaskuddančoahkkimis muitaluvvui šibitdoalu birra, ja ahte ledje erenomážit sávzzat mat guhto mehciin. Geahča erenomážit Konrad Thorolf Bjørnback

245 NIKU Bargoraporta 10/2013, 4. čielggadanguovlu Kárášjohka, s. 40 (tabealla).

246 Statistalaš guovddášdoaimmahat, *Landbruksteling 1979*, gihpa V, 1979 s. 92–93 ja 108–109.

247 Statistalaš guovddášdoaimmahat, *Jordbruksteling 1999 Finnmark*, 2001 s. 27–29.

248 Kárášjoga gieldda eanadoallohoavda, e-poastta bokte komišuvdnii golgotmánu 31. b. 2017 (jnr. 14/315-117).

249 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 49–52.

250 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 56.

251 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 57.

252 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 64.

253 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 70.

254 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 75.

255 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 78, 79–80 ja 82.

256 Finnmarkokomišuvdna, *Álgogulaskuddančoahkkínreferáhtta*, golgotmánu 15. b. 2015 (jnr. 14/315-28) s. 2–3.

257 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., golgotmánu 15. b. 2015 (jnr. 14/315-28) s. 6 (Moeng) ja 9 (Eriksen).

258 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkínreferáhtta*, njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 (jnr. 14/315-55) s. 6–7. Geahča maiddá jearahallama Boiniin geassemánu 15. b. 2016 (jnr. 15/897-47) s. 2.

259 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkínreferáhtta*, njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 (jnr. 14/315-55) s. 20, 24 ja 25.

(r. 1946) čilgehusa Beskenjargilisearvi diedáhusa birra ja John Turi (r. 1947) Dálabogi guovllu diedáhusa birra,²⁶⁰ vrd. čuoggá 10.2.3.1 ja 10.3.3.1.

Iešjohleagi gulaskuddančoahkkimis mitalii Berit Alette Eriksen Anti (r. 1937), Nils Anders Nilsen Eira (r. 1943) ja Karin Marit Paulsen (r. 1937) ahte lei dábalaš ahte olbmui ledje gusat ja sávzzat. Šibihat guhto dávjá lahka viesuid, muhto sávzzat guhto maiddái veahá dobbelis.²⁶¹ Mánja vuogartvuodadiedáhusa čilgehusein mitaluvvui maid šibitdoalu ja meahceguohtuma birra. Geahča earret eará Ánne Márjá Biti Nordsletta videobáddičilgehusa Iešjot searvi og Iešjavri og omegn utmarkslag diedáhusa birra, vrd. čuoggá 11.2.3.1, ja Marit Sofie Holmestrand (r. 1953) čilgehusa, vrd. čuoggá 11.3.3.1, Marit Guttorm Graven (r. 1951) čilgehusa, vrd. čuoggá 11.12.3.1, Inger Eline Eriksen (r. 1987) ja Siri Ravna Eriksen (r. 1947) čilgehusa, vrd. čuoggá 11.4.3.1, Nils Rolf Johnsen (r. 1952) ja Anna Ragnhild Balto (r. 1950) čilgehusa, vrd. čuoggá 11.10.3.1.²⁶²

Maiddái *Deanuleagi ja Kárášjoga márkanguovllu* gulaskuddančoahkkimis mitalledje árbediehtit šibitdoalu birra ja ahte šibihat guhto mehciin. Geahča earret eará Anders Josefsen Boine ja Alida Nordvang čilgehuseid, vrd. čuoggá 12.3.3.1, ja Margit Eriksen Opgård čilgehuseid, vrd. čuoggá 11.9.3.1.²⁶³

Duodaštusčohkkenjearahallamis čakčamánu 3. beaivve 2015 mitalii Waldemar Henry Nystad (1924-2017), guhte lei riegdán márkani ja fárrii váhneiidisguin Niitonjargii 1932/33, ahte sis ledje vihtta gusa, guokte heastta ja moadde sávzza. Sis ledje maid moadde bohcco go su áhčis lei boazodoalloduogáš. Suddjen dihtii márkana gittiid dálvefuodđara várás, lei gieldda mearridan ahte olbmot fertjedje fárrat šibihiiddisetguin geassesajiide. Dan sivas sin bearaš orui olles geasi Buollánjarggas gos sis ledje šibihat guohtumis. Nystad mitalii ahte sii geavahedje jeahkáliid lassefuodarin, ja ahte ollu bearašiin ledje niittut, muhto eai sin bearašis. Muđui mitalii son ladjogeaheami birra ahte dain bearašiin geain ledje ladjoeatnamat, ledje fásta báikkat, main «vissa» mákse láiggu leansmánnii.²⁶⁴

260 Finnmarkokomišuvdna, *Kárášjohleagi gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, geassemánu 7. ja 8. b. 2016 s. (jnr. 14/315-62) s. 27 ja 45.

261 Finnmarkokomišuvdna, *Iešjohleagi gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, borgemánu 23. ja 24. b. 2016 (jnr. 14/315-76) s. 4–6, 7–9 ja 16–18. Komišuvdna lea maid jearahallan Eriksen Anti čakčamánu 17. b. 2015 (jnr. 15/897-26).

262 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, borgemánu 23. ja 24. b. 2016 (jnr. 14/315-76) earret eará s. 55, 76, 81–84, 92–92, 100–106, 117–118, 125–126 ja 147.

263 Finnmarkokomišuvdna, *Čoahkkinnreferáhtta - Deanuleabki ja Kárášjoga márkanguovlu, ja oktasaš diedáhusat mat gusket olles gildii*, (jnr. 14/315-77), golggotmánu 11.–12. b. 2016 s. 56–57, 63 ja 64.

264 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Waldemar Henry Nystadain* (jnr. 15/897-24) s. 1–2.

Josef Pettersen Moen (r. 1927) guhte lea Niitonjarggas eret mitalii jearahallamis suoidnemánu 8. beaivve 2015 ahte su mánnavuodas lei buohkain smávvaodallu gos ledje sihke gusat, sávzzat ja heasta. Šibihat *guhto* guovtte beale Kárášjoga ja juohke njarggas ledje ladjoeatnamat. Geavaheampi lei vuoruid mielde, ja sáhtii gollat 12 jagi ovdal go fas lei sin vuorru láddjet dihto gietti. Dán vuogi ledje bearrašat šiehtadan gaskaneaset ja stáhtas ii lean dainna dahkamuš. Birrasii mihamáraid áigge johte sii šibihiiddisetguin Buollánjargii, gos eará bearašiin maid ledje geassesajit. Borgemánu loahpas fárrjedje fas ruovttoluotta Niitonjargii. Eará bearašiin ledje geassesajit Ássebávttis, gos šibihat guhto ovtas. Ollu bearašiin ledje jeaggelájut Idjavárris.²⁶⁵ Moena bearaš fárrii Ájonjargii jagi 1941, ja sii jotke johtimis šibihiiddisetguin geassesadjái láddjet. Son fárrii eret doppe jagi 1961. Dalle ledje olbmot heaitán geavaheamis jeaggelájuid, muhto láddjedje ain johkanjarggain ja dolle ain omiid mat guhto mehciid.²⁶⁶

Berit Kirsten Stueng (r. 1929) guhte lea riegdán márkani, mitalii čakčamánu 17. beaivve 2015 ahte maiddái sin bearašis lei smávvaodallu gusaiguin ja sávzzaiguin 1930-loguin. Sii bibme šibihiiddiset suinniiguin maid láddjedje iežaset opmodagain ja niittuin Jeambealesnjarggas. Maiddái doppe lei nu ahte dat bearaš mii lei láddjen dan buoremus oasi ovttá jagi, fertii láddjet eará sajis manjit jagi. Dáluolbmui ledje geassesajit Buollánjarggas dahje Ássebávttis, ja áiggi mielde maiddái Čoallejárnjarggas. 1942 rájes sin bearašis lei geasseorrunsadji Čoallejárnjarggas Kárášjohleagis. Sii vulge dohko ovdalaš mihamáraid, ja máhce márkani fas borgemánus. Geasseorrunsašis luite šibihiid guohtut, láddjedje opmodagaset ja čogge jeahkáliid Dákteroavis, maid Stueng gohčodii «oktasašeanamin».²⁶⁷

Anders Josefsen Boine (r. 1931) Leaijegogas Deanuleagis mitalii čakčamánu 11. beaivve 2015 ahte sin bearašis ledje eanemusat leamaš golbma gusa, heasta ja moadde sávzza. 1952 rádjai sis ledje ladjut Vuolit Hoašširis. Sis lei maid jeaggeládu Suolobeasjeakkis, gos earát maid láddjedje, muhto eará sajis jeakkis. Boine mitalii maid eará bearašiid ladjohommáid birra, ja dajai ahte vaikko vel olbmot mákse dihto láiggu stáhtii, de ledje ladjut dattege juhkojuvvon siskkáldasat eai ge stáhtas. Sin bearaš doabui maid jeahkáliid šibitbiebmun birrasii kilomehtera eret ruovttus. Maiddái jeahkáliid doahpun hálddašuvvui báikkálaččat. Jeagil- ja danasčoaggin šibitbiebmun nogai dalle go olbmot gilvigohte eatnamiid. Boine lei ieš gilvigohtán eatnamiid jagis 1960 go oáččui gilvindoarjaga, ja

265 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Josef Petterson Moeniin* (jnr. 15/897-12) s. 1–2.

266 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Josef Petterson Moeniin* (jnr. 15/897-12) s. 3.

267 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Berit Kirsten Stuengain* (jnr. 15/897-30) s. 2–3.

son osttii eatnama stáhtas. Muhtun bearrašiin dien guovllus ledje maid leamaš geasseorrunsajit gos orro gesiid šibihiddisetguin.²⁶⁸

Čakčamánu 3. beaivve 2015 mitalii Nils Johnsen (r. 1935) guhte lea eret Bieskenjårggas i Káråšjogas, ahte su mánnávuodas sin bearrašis ledje gusat ja sávzzat, ja sii láddjedjedje suinniid šibitbiebmun muhtun lagaš njårggas. Sis ledje maid meahccelájut Skáiddejavrris gos manjimuš láddjedjedje jagi 1956. Maiddá eará bearrašiin ledje niittut. Johnsen lei gullan ahte sii geat láddjedjedje márkanis, fertejedje máksit veahá ládjoeatnama ovddas, muhto nu ii lean Bieskenjårggas. Doppe juogadedje sihke lájuid ja eará geavaheami siskkáldasat. Johnsen mitalii ahte lei dábálaš geavahit jeahkáliid, maid čogge vulos gitta Iškorasa rádjai, ja maiddá guobbariid biebmun šibihidda, ahte mánga márkabearrašiin lei geasseorrunsadji Buollánnjårggas.²⁶⁹

Jearahallamis čakčamánu 13. beaivve 2017 mitalii Fridtjof Berglund (r. 1936), guhte lea eret Báktemohkkenjårggas Káråšjogas, ahte šibitdoallu lei dehálaš bearraša birgejupmái gitta 1950-logu rádjai. Sis ledje golbma gusa, čieža-gávccis sávzza ja moadde heastta. Su áhčis lei eanabihttá mas fidnejedje eanáš oasi fuođdariin, muhto sii láddjedjedje maid lagaš jekkiid. Sis lei jeaggeniitu Gohpesullos ja sii láddjedjedje maiddá Silbajoga ja Námmáládduid.²⁷⁰

Jearahallamis čakčamánu 17. beaivve 2015 mitalii Berit Alette Eriksen Anti (r. 1937), guhte lea bajásšaddan Bajit Mollešjoga duottarstobus, ahte guovlu mas lei golbma kilomehtera rádius birra duottarstobu lei stáhta eana, ja ahte duottarstobu bearaš hálldašii dán guovllu earret eará gilvima ja jeaggelájuid olis. Sis ledje maid lájut olggobealde dán guovllu, vulos gitta Čorotguoikoavivi ja Vuolit Mollešjoga rádjai, ja maiddá Gárdinis. Lassin suinniide geavahedje sii maiddá bárkku šibitbiebmun. Sin bearrašis ledje golbma gusa, 10–20 sávzza ja heasta. Geassit oamit guhto Jussájeakkis. Sihke ládjohommát ja eará geavaheapmi olggobealde golmma-kilomehterrájá dáhpáhuvai jearakeahttá geas ge lobi. Dat geat ásaiduvve Vuolit Molleži 1950-loguin birgejedjedje seammá láhkai go dat geat orro Bajit Molležis.²⁷¹

Vieljaš oappáš guovttos Anders Ole Eira (r. 1939) ja Siri Ravna Eriksen (r. 1947) leaba maid eret Bajit Molležis, muhto sin bearaš fárrii Vuolit Molleži jagi 1950. Suoidnemánu 17. beaivve 2017 soai muitaleigga ahte sin bearrašis ledje leamaš moadde gusa, okta burra ja okta gálbi, ja moadde sávzza.

Gusaide guohtun meahcabealde lei heittot, muhto sávzzat gal guhto gitta Stiippanávži rádjai vel birrasii 30 jagi áigi dássái. Sin bearrašis ledje maid niittut. Sii lávejedjedje maid čoggit jeahkáliid biebmun šibihidda.²⁷²

Komišuvnna jearahallamat olbmuiin geat leat eret Anárjohleagis čájehit ahte guohtun ja meahccelájut ledjedje dábálačča maiddá Anárjogas. Arne Balto (1941–2018) guhte lea eret Lasedeaimohkis, mitalii suoidnemánu 17. beaivve 2015 ahte buot leagi bearrašiin ledjedje smávvaldoalut ja ahte ollugiin ledjedje fásta jeaggeládjoguovllut.²⁷³ Ragnhild Astrid Boine (r. 1942) bearrašis lei maid šibitdoallu birgejupmin Lasedeajis 1940- ja 50-logus. Jearahallamis geassemánu 15. beaivve 2016, mitalii son ahte sis lei heasta, guokte gusa ja logenára gusa. Biebmun šibihidda sii láddjedjedje dábálaččat iežaset eatnamiin, ja sis eai lean niittut. Muhto sin kránnjås Johan Helanderis gal baicce ledjedje niittut Máreveajis. Ovdalis áigge lei maiddá Balto ádjás, John Johansen Baltos (1870–1953), niitu Mássuorpmis.²⁷⁴

Suoidnemánu 17. beaivve 2015 jearahallui náittospárra Nils Kristian (r. 1936) ja Ingrid Moeng (r. 1943). Nils Kristian lea bajásšaddan Iškorasjogas gos sin bearrašis lei smávvaldoallu ja gos sii birgejedjedje seammá láhkai go leagi eará ássit. Ingrid lea fas Basevuovddis eret. Doppe sin bearrašis lei dálle mas ledjedje guokte gusa ja moadde sávzza, ja sis ledjedje lájut sihke iežaset eatnamis ja meahcis. Jagis 1956–57 sii fárrjedjedje Látotnjårgii, mii lea birrasii 30 km Anárjohleagis vulos. Maiddá doppe ledjedje sis lájut, muhto sii heite geavaheamis jeaggelájuid go ožžo doarjaga bargat eatnamiid viesu birra 1960-logus.²⁷⁵

Go muđui lea sáhka Basevuovddi birra, de gearduhii John Johnsen Boine (r. 1948) jearahallamis geassemánu 15. beaivve 2016 dan maid lei mitalan gulaskuddančoahkkimis njukčamánu 1. ja 2. beaivve 2016, namalassii ahte su ádjás, guhte bodii dohko álgo 1900-logu, ledjedje moadde gusa ja moadde sávzza. Geassit šibihat guhto Skiehččanjohnjåmmis, mii lea 12–14 kilomehtera leagi ráigge bajás Guovdageainnu suohkana rájá alde. Go Boine áddjá jámii, de jotkkii su áhčči ja eahki šibit- ja ládjodoalu sihke viesuid birra ja lagamusjekkiin ja johkagáttis. Boine dieduid mielde juohke dálldoalus ledjedje fásta lájut.²⁷⁶

Elina Torikka (r. 1929) guhte lea bajásšaddan Anjnelis, mii lea Basevuovddi suoma bealde rájá, mitalii suoidnemánu 8. beaivve 2015 ahte sihke norggabeale ja suomabeale ássiid

268 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Anders Josefsen Boiniin* (jnr. 15/897-6) s. 2 ja 4.

269 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Nils Johnseniin* (jnr. 15/897-37) s. 1, 2 ja 3.

270 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Fridtjof Berglundain* (jnr. 14/343-13) s. 2, 4 ja 5.

271 Finnmarkskommisjonon, *Intervju med Berit Alette Eriksen Anti* (jnr. 15/897-26) s. 1 og 3.

272 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Anders Ole Eirain ja Siri Ravna Erikseniin* (jnr. 14/364-11) s. 2–3.

273 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Arne Baltoin* (jnr. 15/897-33) s. 2

274 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Ragnhild Astrid Boiniin* (jnr. 15/897-44) s. 2–4.

275 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Nils Kristian ja Ingrid Moengain* (jnr. 15/897-41) s. 1–3.

276 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan John Johnsen Boiniin*, (jnr. 15/897-47) s. 2.

šibihat guhto guktuid beale rájá. Muhto ládjogevaheapmi gal ii dáhpáhuvvan rastá rájá.²⁷⁷

Gaskkamuttu 1970-logu *Nils Ole Anti jearahalai* Klemet Nils Olsen Iskuras (1906-1984), ja dalle mitalii Olsen Iskuras ahte sin bearašasis lei leamaš eanadoallu ja ahte sis ledje golbma bohččioami, okta burru, okta heasta ja birrasii logi sávzza Iškorasjohnjálmmis Anárjogas. Sis ledje birrasii 60-70 dekára meahccelájut Mánnelašas, mii lea golbmanjeallje kilomehtera sin báikkis. Doppe sáhtte jahkásaččat láddjet vihtta suoidneguorpmi, ja ruovttugittiin sii fas sáhtte láddjet 40 guorpmi jahkásaččat. Geassi áigge, geassemánu loahpas borgemánu álgui, sin bearaša šibihat guhto geasse-sajis Galmmatskáidegeažis birrasii miilla ruovttubáikkis. Son lei maiddá lihttoláigohan guokte meahcceláju Šuolggajávrris ja Šuolggajeakkis, birrasii 20–25 km Iškorasjogas.²⁷⁸

Anders Stuengas (1902–1904) lei dálloodoallu márkkanis gitta 1952 rádjai. Doallu lei 17 dekára ja sus ledje gaskkal guokte ja njeallje gusa ja logi sávzza. Jahkásaččat son láddjii 15 suoidneguorpmi. Sus ledje ovcci dekára sturrošaš meahccelájut Riidonjárggas, 15 dekára Svinengas ja 60 dekára Njálbmeguoiikkas Ássebávttis. Doppe sus maid lei geassesadi jagi 1939 rájes 1952 rádjai. Sin bearaš fárrii dohko juohke geasi geassemánu loahpas ja orro doppe gitta čakčamánnui. Oktibuot sii fidnejde birrasii gávccii suoidneguorpmi buot lájuin. Eanadoallu lei leamaš sin bearašis njeallje buolvva, das rájes go álge dálloodoaluin ja lájuiguin jagis 1825.²⁷⁹

John Georg Fredengas (1926–2010) lei eanadoallu Riidonjárggas gitta 1960-logu lohppii. Doalu son árbii áhčistis, guhte lei álggahan doalu jagis 1914. Áhčistis ledje moadde gusa ja muhtun sávzza. Fredengas alddis ledje leamaš čieža gusa, moadde sávzza ja heasta. Doallu lei oktiibuot 70–80 dekára. Dasa lassin sus ledje birrasii 40-50 dekára meahccelájut Kárášjoga lulábealde, ja okta meahcceládu Ávjováris mii lei 70 dekára stuoru. 1945 rádjai ledje su áhčis maid leamaš jeaggelájut Gámehisávžžis Iškorasas, gos lávii sáhttit láddjet vihtta suoidneguorpmi. Su áhčis lávejedje gusat leat geasse-sajis Ássebávttis, muhto go Fredeng válddii badjelasas doalu, de ii johtán šat dohko.²⁸⁰

Ole Vuolab (r. 1931) mitalii Antii ahte 1920-logus su áhčis lei 90 dekára sturrošaš eanadoallu Rájás, dakko gokko Anárjohka ja Kárášjohka deaivvadit. Vuolab válddii badjelasas doalu jagi 1949, ja viiddidii doalu 150 dekára sturrosážžan. Dan áigge go jearahallui 1970-logu gaskkamuttus,

277 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Elina Torikkain* (jnr. 15/897-17) s. 1 ja 3–4.

278 Nils Ole Anti, *Jearaballan Klemet Nils Olsen Iskurasain*, jnr. 14/315-53 mielddus 1 s. 1 ja 2.

279 Nils Ole Anti, *Jearaballan Anders Stuengain*, jnr. 14/315-53 mielddus 2 s. 1.

280 Nils Ole Anti, *Jearaballan John Georg Fredengain*, jnr. 14/315-53 mielddus 3, s. 1.

sus lei gilvojuvvon gieddi iežas opmodagas ja sus ledje 12 bohččioami. Vuosttaš guokte jagi go barggai eanadoaluin sus lei meahcceládu Iškorasas gos fidnii moadde suoidneguorpmi jahkásaččat. Láju son lei láigohan muhtun earás guhte lihttoláigohii dan.²⁸¹

7.3.3.4 Murren boaldámuššan ja eará dárbbuide

Kárášjogas leat mealgat muorraresursat jos buohtastahtta mánga eará guovlluin Finnmarkkus. Boarráamos čilgehus maid dovdat kárášjohkalaččaid beahcevuodegeavaheami birra lea gávdnamis Gollesullo dikki riekteprotokollain Deanus jagi 1776, gos čuožžu ahte:²⁸²

«dán vuovddis leat buot guovllu olbmot don doloža rájes, almmá juolludeami dahje čujuheami haga, čuohppan dárbašlaš muoraid hirsan, fiellun, luddestahkan, fanasávnasin ja áirun, ja dan dahket otná dan beaivve mávssekeahttá geasage láiggu dahje divvaga, ja ii ge oktage dan váidde dahje áššáskuhte gean ge.»

Jagi 1828 Baltazar M. Keilhau čálii beziid birra ahte «*sámi eatnamiin ruoša ja ruota bealde leat viiddis vuovddit, muhto Norgga bealde gal leat oalle unnán vuovddit*». ²⁸³ Muhto Kárášjogas gal baicce ledje «*čappa soahcevuovddit jobkagáttiin, ja jobkaleagi vilttiin veahá dobbelis fas beanta subkkes beahcevuovddit*». Báikkálaš beahcevuodegeavaheami birra lea čállon ahte: ²⁸⁴

«muhtumiidda beahcevuovdi addá dietnasa; olbmot huksejit sihke fatnasiid ja viesuid Deanuleagi ja Deanuvuona ássiide, go doppe eai šatta eará go soagit. Oanehaččat daddjon; dáppe eai váillo ealáhusat, ja duodaid ge olbmuiin dáppe lea visot maid dárbašit.»

Cuojománu 13. beaivve 1846 Kárášjoga gielddastivra čujuhii dasa ahte oassi mearrádusain «*Fylkka njuolggadusain Altena fálldi vuovddiid ráfáidahttima hárrái*» eai «*beive guovllu eavttuid ektui*». Kárášjoga gielddastivra fuomášahtii ahte lei vejolaš doallat ovdagotti «*dušše moadde mánu dálvit*», ja dan olis celkkii ahte:²⁸⁵

281 Nils Ole Anti, *Jearaballan Ole Vuolabiin*, jnr. 14/315-53 mielddus 4, s. 1.

282 Siterejuvvon Gudmund Sandvik mielde, NOU 1993: 34 s. 358.

283 Baltazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 202. guovlluid mat leat Suomas Keilhau konsekveanta gohčoda Ruošša guovlun.

284 Baltazar Mathias Keilhau, Op. cit, 1831 s. 196 ja 200.

285 Siterejuvvon Finnmarkokomišuvnna notahtas geassemánu 27. b. 2018, *Bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, (jnr. 14/315-116) s. 12–13.

«Sáhtta leat dárbu dávjjit čujuhit sárggáid dan dihtii go vuovdi lea dehálaš ealáhusgáldun ássiide, muhto eai olbmot álo dieđe man ollu muora dárbašit jahkásaččeat, go dat lea gitta das ahte man ollu tingojumit leat. Ii ge dáppe leat vuovdebearráigeahčči, ja ovdagotti mielas sis ii leat doarváid váldi virgádit vuovdefálddi. Ja dan sivas go dáppe ii leat vuovdebearráigeahčči, de ii leat geainna váldit oktavuoda go dárbašit sárggáčuheami, ja dat han gal lea čielga ášši ahte ii sáhte leat oppa ságas ge dán jahkáid gáibidit ahte olbmot galget oheat lobi murret. Giellastivra vuordá ahte fylka ásaša Kárášjoga sierra giellan, ja vuordá veahki vuovdefálddi virgádeapmái, ovdal go lea vejolaš bidjat namuhuvvon njuolggadusaid fápmui. Dasa lassin ferte lasihuvvot ahte ii leat oppa vejolaš ge olládit dárkkistit muorračuohppama dan sivas go johttisápmelaččaide (guđet dattege dárbašit boaldámuša) lea veadjemehtun bivdit sárggáčuheami dan dihtii go eai han sii álo dieđe justa gos sii áiggis áigái bohtet orrut.»

Sitáhta čájeha ahte vuovdi lei dehálaš ealáhusgáldu Kárášjogas 1840-loguin, muhto ii lean nammaduvvon vuovdebearráigeahčči, eai lean ásašuvvon vuovdenjuolggadusat, ii ge lean ásašuvvon čujuhanortnet. Dan dihtii lei árvideames nu ahte olbmot eai máksán muorračuohppandivvaga ja ahte olbmot ieža hálddašedje muorračuohppama gitta 1856 rádjai. Dalle virgáduvvui vuovdebearráigeahčči ja ásašuvvui čujuhanortnet.²⁸⁶

Jagis 1906 čilge Amund Helland Kárášjoga vuovderesursasaid dáinna lágiin.²⁸⁷

«Kárášjoga gielladas šaddá soahki, beahci, duopma, leaibi, suhpi, siedga ja reatká. Guossa gal lea hárv oidnon. Gielladas leat sihke soahkevuovddit ja beahcevuovddit. Leat ollu beahcevuovddit, ja vel eambo soahkevuovddit, nu ahte sáhtta dadjat ahte gielladas lea ollu vuovdi álbmoga ja sajádaga ektui. Beahcevuovddit leat erenomážit guolbaniin johkagáttiin gos lea sáto- ja čievraeana, ja maiddái johkavilttiin. Leat maiddái beazit Iešjoga, Kárášjoga ja Anárjoga johkagáttiin, muhto doppe leat maid soagit. Deanuleagis leat maiddái veahá beazit, muhto doppe gal lea eanáš dušše soahkevuovdi.»

Dán áigge lea maid Kárášjogas goahcevuovdi eanáš johkalegiin. Leat eanáš beazit, muhto muhtun guovlluin lea maiddái

sibirguossa.²⁸⁸ Lastamuorat leat miehtá giellada. Giellada vuovdeviidodat lea oktiibuot 3317 km², dahje badjelaš 60 % obbalaš viidodagas. Das lea 794 km² produktiiva viidodat ja 300 km² rehkenasto olámuttus dakko bokte ahte lea lahka geainnu. Finnmárkkus lea dušše Máttá-Várjjaga gielladas eambo vuovderiggodagat go Kárášjogas. Doppe lea 856 km² produktiiva viidodat ja 502 km² viidodat mii lea olámuttus.²⁸⁹

Oassi Kárášjoga vuovderiggodagain leat dán áigge ráfáidahtton guovlluin gos leat iešguđetge lágan ráddjemat murrema ektui. Goššjoga luonddumeahcci, mii lea Anárjoga ovttá oalgejoga guovllus, lea birrasii 1278 dekára stuoru. Doppe ii leat lohpi bilidit vegetašuvnna, ii mieskan miesta-giid ii ge muoraid, muhto doppe oažžu čuoggit goikerissiid ja -ovssiid dollamuorran dahje duodjeávnnsin.²⁹⁰ Seammá guoská Oahcesaisullo luonddumeahccái mii lea muhtun sullos Kárášjogas ja lea 333 dekára stuoru.²⁹¹ Bajit Anárjoga álbmotmeahci viidodat lea 1414,3 km², ja badjelaš 270 km² dás lea Kárášjoga gielladas. Birrasii 100 km² álbmotmeahcis lea beahcevuovdi.²⁹² Doppe leat sihke ealli- ja mieskamuoat ráfáidahtton, nu ahte daid ii oaččo bilidit, muhto lea lohpi čuoggit dollamuora go dolastallá. Suodjalusláhkaásahasus eai leat njuolggadusat mat addet lobi ávnnsit.²⁹³

Álbmotmeahcci ásašuvvui jagis 1975 ja luonddumeahcit fas jagis 2007. Nappo lea vuovderiggodagaid geavaheapmi Kárášjogas ollu boarrásut go suodjalusmearráduusat. Dasto lea áššedovdi guovločielggadeapmi ja komišuvnna gulaskuddan-čoahkkimat, jearahallamat ja arkiivadutkamat addán dieđuid mat čájehit ahte báikkálaš vuovderiggodagaid geavaheapmi leamaš hui viiddis, ja ahte geavaheapmi lea ain dehálaš.

Áššedovdit deattuhit ahte meahceberggut dego murren, fievrrideapmi ja hirsalahtten leamaš hui dehálaš barggut, erenomážit Anárjohleagis, muhto maiddái Kárášjohleagis ja Deanuleagis.²⁹⁴ Vuovddis báikeolbmot leat fitnen buot lágan ávnnsmuoraid maid ležžet dárbašan, ja vuovdi leamaš maiddái hirsagávppašeami ja sihke priváhta ja stáhtalaš sahan-

288 Per K. Bjørklund, Yngve Rekdal ja Geir-Harald Strand, *Arealregnskap for utmark. Arealstatistikk for Finnmark*, Resurssaid oppalašgovva 01/2015 s. 84.

289 Finnmárkku fylkkamánni, Eanadoalloossodat, vuovdegeavaheami seššuvdna, *Finnmarksskogbruket 2016*, s. 16.

290 Láhkaásahas geassemánu 29. b. 2007 nr. 791 Finnmárkku rikkis lastavuvddiid suodjalanplána. Miellodus 4. Goššjoga luonddumeahci ráfáidahttin, Kárášjoga giella, Finnmárku § 3 nr. 1 ja § 4 nr. 3 ja 7.

291 Láhkaásahas geassemánu 29. b. 2007 nr. 792 Finnmárkku rikkis lastavuvddiid suodjalanplána. Miellodus 5. Oahcesaisullo luonddumeahci ráfáidahttin, Kárášjoga giella, Finnmárku § 3 nr. 1 ja § 4 nr. 3 ja 8.

292 Birasdirektoráhtta, Naturbase Øvre Anarjokka nasjonalpark (<http://faktaark.naturbase.no/Vern?id=VV00000006>).

293 Láhkaásahas juovlamánu 19. b. 1975 nr. 19 Bajit Anárjoga álbmotmeahci ráfáidahttima birra, Kárášjoga giella ja Guovdageainnu suokan, Finnmárku, II Ráfáidahttinmearráduusat čuokkis 2.1.

294 NIKU Bargorporta 10/2013 s. 7–8. Geahča maiddái s. 84.

286 Geahča eambo dieđuid Finnmárkkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-116) s. 13–18.

287 Amund Helland, *Norges Land og Folk, Finnmarkens Amt*, 3. gihpu, 1906 s. 326.

rusttegiid doaimmaheami vuodđun. Boaldinmuoraid gal baicce leat njeaidán eanet unnit dušše iežaset atnui.²⁹⁵ Dat mii guoská vuovderiggodagaid geavaheapmái iešguđetge guovlluin Kárášjogas, mitalit áššedovdit ahte murren, ja áide- ja huksenmateriálaid čuollan lei dehálaš doaibma juohke oktii dan viđa árbediehttis geat leat jearahallon márkana lagašguovlluid geavahanárbevieruid birra.²⁹⁶

Mánngas Kárášjohleagi árbediehttiin mitalit viiddis murrema birra, sihke boaldámuššan alcceseaset ja viessohuksema várás, erenomážit 1930-logu loahpas go huksejuvvojedje ollu viesut dien guvlui. Olbmot vuvde maid hirssaid Stáhta dimbbar- ja fiellovuorkái (Statens trelastlager). Dálabogis lei priváhta sahanrusttet.²⁹⁷

Murren lei dehálaš maiddá Anárjohleagis. Doppe njeide ássit boaldinmuoraid vuostazehttiin iežaset atnui, muhto maiddá veahá vuovdima várás. Hirssaid njeide jo 1930-loguin, muhto easkka 1960-logus lassánii hirsanjeaidin. Álggos njeide hirssaid lahka márkana, muhto áiggi mielde doppe nohke bezait. Hirssaid lávejedje lahttet vulos Anárjoga ovdal go geaidnu ráhkaduvvui Goššjohkii jagi 1970. Vuosttaš logijagiid go ledje vuovdedoaimmat geavahedje hirssaid huksenávnnasin, ja daid ovddas eai dárbbášan máksit. Maññil lei vuovdedoaimma stáhta hálddus gávpedoaimman earret eará báberbuvttadeami várás. Gitta 1970-logu rádjai čuhppe olbmot maid stoalpoávdnasiid, vuostazehttiin iežaset atnui. Olbmot čuhppe maiddá čuoibmeávdnasiid ja dain fidnejedje buori haddi.²⁹⁸

Árbediehttiid dieduid mielde Deanuleagis lei dábálaš njeaidit boaldinmuoraid lagašguovlluin. Ledje buorit murrenguovllut olles leagis. Okta árbediehti oaivvildii maid ahte «*buohkat guovllus leat geavahan vuovderiggodagaid nu gubká go doppe leamaš olbmot ja gitta otná rádjai*».²⁹⁹ Leagi olbmot čuhppe maiddá ávnnasmuoraid lagašguovlluin. Lei dábálaš gitta 1960-logu rádjai ahte Deanuleagi olbmot ja olbmot eará guovlluin gielddas čuhppe áidestoalpoávdnasiid Hoašširis. Huksenávnnasiid čuhppe Válgoga guolbaniin, Mádjorjohguolbanis, Anárjohnjálmmis, ja Anárjohleagis, gos maiddá olbmot eará báikkiin gielddas čuhppe dákkár ávdnasiid.³⁰⁰

Iešjohleagis ja duottarstobuid guovlluin ávkkástalle luondduriggodagain lagašguovlluin. Dát guoskkai sihke murremii ja stoalpoávnasteapmái. Okta Šuoššjávrrí árbediehttiin mitalii dattege ahte sii čuhppe beziid Varitváris ja vulos gitta Iešváris rádjai, ja ahte boaldinmuoraid sáhtte čuollat veahá

dobbelis, earret eará Čoavddatmohkis, Čearrojogas, Ovddaldasas ja Buolžajogas.³⁰¹

Maiddá *komišuvnna gulaskuddančoahkkimiin* lea mitaluvvon ollu vuovdegeavaheami birra. Anna Ragnhild Balto (r. 1950) lea bajásáddan Mollešjogas. Álgogulaskuddančoahkkimis son mitalii ahte dan áigge go son bajásšattai, son ii lean goassige gullan lágaid birra mat regulerejedje murrema dahje makkárga eará luondduávkástallama. Ingrid Moeng (r. 1943) guhte lea Basevuovddis eret fas mitalii ahte sin bearaš ii goassige jearran lobi njeaidit muoraid dahje jus áigo eará láchkai ávkkástallat luonddu.³⁰² Muhto beahcevuovddi ektui gal baicce čájehuvvui ahte dilli lei veahá eará-lágan.

Nils Dalseng (r. 1947) Dálabogis mitalii ahte beahcevuovdi lei muhtun áigodagaid ráfáidathton boazoguohtumiin, ja ahte báikkiolbmot fertejedje ohcat lobi doppe njeaidit beziid. Son lei gullan ahte lei mearriduvvon muhtun kongressas Bergenis jagi 1680, ahte Finnmárkku beahcevuovddit gulle Gonagassii.³⁰³ Maiddá Válgokalaš Nils Erling Skoglund (r. 1932) dovddahii ahte stáhta álo lei «*čuoččuhan ahte eaiggáduššá beahcevuovddi*» ja ahte Deanuleagi olbmot ledje ferten jearrat lobi vuovdehálddaeseaddjis jus áigo njeaidit muoraid. Sii eai ožžon lobi njeaidit beziid lagašguovlluin, muhto dobbelis, ja sii fertejedje máksit beziid ovddas.

Ole Georg Balto (r. 1950) mitalii ahte Anárjohleagis lei dilli sullii seammalágan. Vuovdebearráigeahčči ii suovvan sin njeaidit beziid birra viesuid, ja sii ožžo muđui dušše njeaidit romimus beziid. Per Ove Biti (r. 1942) guhte lea Bávttajogas eret oaivvildii ahte su váhnenbuolvva olbmot eai njeaidán beziid lahka márkana jus vuovdebearráigeahčči ii lean merken makkár beziid ožžo njeaidit.³⁰⁴

Birra-beavdeságastallamis Anárjohleagi gulaskuddančoahkkimis mitalieigga Klemet Ole Boine (1936–2016) ja John Johnsen Boine (r. 1948) ahte geavaheapmi suoma bealde rájá lei juhkkuojuvvon priváhta sárgáin gos eaiggádat ieža vuvde hirssaid. Norgga bealde gal stáhta eaiggádušai ja hálldašii hirssaid. Ovdal soadi sáhtte buohkat murret ja njeaidit beziid mávssekeahttá, muhto maññá soadi juhkkuojuvvui beahcenjeaidin golmma avadáhan. Divrasamos avádat lei márkanis Čáhpesjohkii, ja das lei veahá hálbbit Geavgjoaivái, ja buot hálbbimus lei gitta bajimusas leagis Geavgjoaivvis Guovdageainnu suohkanrájá rádjai. Heajos ruhtadili geažil lei dábálaš ahte ollugat oste hirssaid bajimusas leagis ja lahttejed-

295 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 48.

296 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 56–57.

297 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 62 ja 64.

298 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 69 ja 70.

299 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 74.

300 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 74–75.

301 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 81.

302 Finnmárkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhhta*, golggotmánu 15. b. 2015 (jnr. 14/315-28) s. 4 (Balto) ja 6 (Moeng).

303 Dán mitalii maiddá Nils Dalsenga viellja, John Ingvald Dalseng, Kárášjohleagi gulaskuddančoahkkimis, vrd. teavsta vuolleis.

304 Finnmárkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhhta*, golggotmánu 15. b. 2015 (jnr. 14/315-28) s.11 ja 15–16.

je daid joga mielde vulos.³⁰⁵ Ragnhild Astrid Boine (r. 1942) mitalii ahte 1960-logus su isit lei oastán beziid stáhtas maid lei njeaidán ja lahtten johka ráigge vulos, ja dasto fievrridan márkaniid gos de vuoddii.³⁰⁶

John Johnsen Boine mitalii ahte beahcevuovdi lei leamaš dehálaš oassi birgejumis leagi olbmuid. Lassin beahcenjeaidimii ráhkadedje bihka beahcegudduin. Bihkka geavahuvvui vuoidat reagaid ja fatnasiid, ja lei maid dehálaš vuovdingálvun. Son ii navdán ahte fertejedje máksit dan ovddas, go jo geavahedje dušše guddui. Muđui oavivldii Boine ahte Statens skoger (Stáhta vuovddit), gos ieš lei bargan 16 jagi, lei bilidan ollu leagi vuovddiin, ja ahte stáhta berrešii buhtadit dan.³⁰⁷

Mánja iešgudetge vuoigatvuodadiedáhusaidda čilgehusain muitaluvvui maiddái Anárjohleagi vuovdedoaimma ja murrema birra. Geahča earret eará Ole Georg Balto čilgehusa Berit O. ja Nils J. Balto manisbohttiid diedáhusa birra, vrd. čuoggá 9.4.3.1, mus čilgii ahte ahte soahki ii lean goassige leamaš gávpegálvun, muhto olbmot njeide soggiiid doppe gos heivii. 1960-logus álggahuvvui sárggáidčujuhanortnet, ja olbmot fertejedje mitalit gos áigo njeaidit muoraid. 1980-logu loahpa rájes son lei njeaidán ávnnasmuoraid soahkevuvddiin doppe gos sutnje heivii, muhto son ii lean njeaidán beziid beahcevuovddiin. Maiddái Nils Kristian Balto (r. 1944) mitalii ahte murren ii ráddjejuvvon, muhto Nils Anders P. Boine Basevuovddis lei álgán vuovdebearráigeahččin ja merkii olbmuid sárggáid. Murren lei nuvtá ja olbmot čuhppe atnuávdnasiid jearakeahttá.³⁰⁸

Geahča maiddái Ole Georg Balto čilgehusa Anárjogaleagi biras diedáhusa birra, Kjell Magne Grønli čilgehusa Johannes J. Balto ja Sofie Balto manisbohttiid diedáhusa birra, ja Amund Peder Teigmo čilgehusa, vrd. čuoggáid 9.2.3.1, 9.3.3.1 ja 9.9.3.1.

Konrad Thorolf Bjørnback (r. 1946) mitalii *Kárásjohleagi* gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamis ahte leagi olbmot vižže luonddus dan maid dárbbasjedje, maiddái muoraid. Su dieduid mielde lei su máttaráddjá, Anders Andersen Biti, Kárásjohleagi vuosttaš ássi. Golmmas su mánáin ledje maid ásaiduvvan dohko. Olbmot vižže dan maid dárbbasjedje luonddus, maiddái muoraid. Bjørnback mitalii maiddái beahcenjeaidima ja hirsabargguidda birra Kárásjogas, gos maid lávejedje lahttet hirssaid, álggus priváhta olbmot ovdal go stáhta válddii badjelassas doaimma 1960-logu rájes. Per Ove Biti (r. 1942) mitalii ahte maiddái Beavvašgiettis njeide beziid.³⁰⁹

305 Finnmarkokomišuvdna, *Anárjohleagi gulaskuddančoahkkinferáhtta*, njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 (jnr. 14/315-55) s. 4–5.

306 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-55) s. 8.

307 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-55) s. 7 ja 12.

308 Finnmarkokomišuvdna, Op. cit. (jnr. 14/315-55) s. 40.

309 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhtta*, geassemánu 7. ja 8. b. 2016 s. 8 ja 10.

Bjørnback mitalii ahte olbmot fertejedje máksit go njeide beziid, muhto mađi badjelis leagis njeide dađi hálbbit lei, ja Beavvašgiettis lei masá nuvtá. John Ingvald Dalseng (r. 1946) Dálabogis eret, mitalii ahte su váhneamat ledje sutnje mitalan ahte vuodđun dasa ahte stáhta válddii mávssu beahcenjeaidimis, lei ahte Dánmárkku gonagas lei jagi 1680 mearridan ahte Finnmarkku beahcevuovddit gulle Gonagasii. Manjá go son ieš «*ii lean šat bearrá dáppe*», de lei stáhta árben eaiggáduššarievtti.³¹⁰ Dalseng mitalii ahte vuovdebearráigeahčči bodii Dálabohkái čielggadit man ollu muoraid sáhte njeaidit, ja merkii daid.³¹¹

Maiddái mánggas earát geat čilgejedje iešgudetge vuoigatvuodadiedáhusaidda mitalledje vuovdegeavaheami birra, earret eará Dalsenga čilgehusastis Dálabogi guovllu vuoigatvuodadiedáhusa birra, ja Terje Tretnesa ja John Nystada čilgehus, vrd. čuoggáid 10.3.3.1, 10.7.3.1 ja 10.9.3.1.

Iešjohleagi ja duottarstobuid guovlluid birrabevdeságastallamis mitalii Karen Marit Paulsen (r. 1937) Jergulis eret, ahte dat geat háliidedje murret iežaset opmodagaid olggobealde fertejedje oázžut čujuhuvvot sárggá.³¹² Inger Eline Eriksen (r. 1987) gal baicce celkkii Eriksen/Eira bearraša vuoigatvuodadiedáhusa čilgehusastis, vrd. čuoggá 11.4.3.1, ahte Mollesjoga ássit eai lean goassige ohcan sárggá. Sii murrejedje dárbbu mielde doppe gos muorra lei gávdnamis, eanáš Vuolit Mollesjoga lulábealde ja Iešjohleagi vulos, muhto eai seammá sajis juohke jagi.³¹³ Maiddái eará oasehasčilgehusain muitaluvvui murrema birra. Geahča earret eará Nils Sverre Eriksena čilgehusa ja Ánne Márjá Biti Nordsletta videojearahallama Iešjot searvi og Iešjávri og omegn utmarkslag vuoigatvuoda diedáhusa birra, vrd. čuoggá 11.2.3.1.

Mánggas geat oassálaste *Deanuleagi ja márkanguovllu* gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamii namuhedje murrema ja vuovdedoaimma. Lillian Kemi (r. 1941) Rávdojogas eret mitalii ahte sin bearrašis lei geassesadji Idjávris, ja ahte sin bearaš lávii murret. Su áhčči čuohpai maiddái reahka- ja bulkorávdnasiid meahcis. Mánnán son lei leamaš áhčis mielde viežžamin gálvabeziid. Dan áigge lei lohpi dan dahkat, muhto dat gildojuvvui jagi 1960. Das rájes fertejedje maiddái varas beazit merkejuvvot ovdal go daid sáhtii njeaidit, ja murrema ovddas fertii máksit. Das rájes maid eai beassan olbmot njeaidit soggiiid doppe gos háliidedje, muhto fertejedje oázžut čujuhuvvot sárggáid, muhto dat lei nuvtá.³¹⁴

310 Finnmarkskommisjonen, Op. Cit. (jnr. 14/315-62) s. 17–18.

311 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-62) s. 15.

312 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhtta*, (jnr. 14/315-76), borgemánu 23. ja 24. b. 2016, s. 25.

313 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-76), borgemánu 23. ja 24. b. 2016, s. 105.

314 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhtta*, (jnr. 14/315-77), golgotmánu 11.–12. b. 2016 (jnr. 14/315-77) s. 15, 16-17 ja 20.

Nils Anders Rasmus (r. 1939) Válgogas eret mitalii ahte doppe guovllu olbmot eai ožžon lobi njeaidit gálvabeziid, muhto sii ožžo lobi njeaidit varas beziid Anárjohleagis jus mákse dan ovddas. Dattege fertii vuovdehálldašeaddji vuos merket beziid ovdal go ožžo lobi njeaidit, ja olbmot mákse juohke kubihkas. Muhto sii eai dárbbasan máksit sárggáid ovddas, vaikko vel buot boaldinmuorrasárggát ledje Válgogas.³¹⁵ Alida Norvang (r. 1958) lea eret Biessavvonis Deanuleagis, ja son lea ássan 30–40 jagi Stálogoatnilis, ii nu guhkkín eret márkánis. Son ain čuollá muoraid lahka ruovttu, ii ge son jeara FeFo:s lobi njeaidit muoraid. Olbmot hálldašit luonddu albma láhkai ja ain lea doarvái muorra.³¹⁶

Seammá čeahkkinis celkkii Anders Josefsen Boine, guhte čilgii Josef J., Klemet J., Iver J. ja Anne K. J. Boine manjšbohtiid vuoigatvuodadiedáhusa, vrd. čuoggá 12.3.3.1, ahte beziid ovddas fertejedje máksit, ja dat fertejedje lean merkejuvvon ovdal go daid oáččui njeaidit. Sogiid ovddas gal ii dárbbasan máksit, ja olbmot čuhppe ávnnasmuoraid doppe gos gávdne.

Maiddái mánja *duodaštusčohkkenjearahallamiin* bohtet ovdan diedut meahcegeavaheami birra. Waldemar Henry Nystad (1924–2017) mitalii čakčamánu 3. beaivve 2015 ahte lei dábalaš murret johkaleagis lahka márkana. Muoraid njeide sárggáin maid vuovdebearráigeahčči lei merken ja muoraid ovddas fertejedje máksit.³¹⁷ Josef Pettersen Moen (r. 1927), guhte lea bajásáddan Niitonjárdgas, mitalii suoidnemánu 8. beaivve 2015 ahte 1930-logus lei dábalaš čuohppat boaldámušaid ja stoalpoávdnasiid regulerejuvvon sárggáin, vuosttažettiin Njargasáččas. Moen mitalii ahte vuovdebearráigeahčči lei dadjan ahte Kárášjogas lei doarvái muorra buohkaide, muhto ahte lei dárbbaslaš čujuhit sárggáid «*vai ii šatta riidu*».³¹⁸ Maiddái Berit Kirsten Stueng (r. 1929) márkánis, mitalii ahte sii čuhppe boaldinmuoraid sárggáin maid vuovdehálldašeaddji lei čujuhan sidjiide.³¹⁹

Anders Josefsen Boine (r. 1931), guhte lea eret Leaibejogas Deanuleagis gaskkal márkana ja Válgoga, mitalii ahte lei dábalaš murret lagašguovlluin, ja ahte doppe lei jo ovdal nuppi máilmmisoadi muhtun guhte jugii sárggáid guovllu-olbmuide. Son navddii ahte murren lei regulerejuvvon dan dihtii vai olbmot eai murren earáid guovlluin. Son mitalii muđui ahte áidestoalppuid dušše ráhkadedje sogiin ja smávit beziin njáskkadettiin. Go áigo njeaidit stuorát beziid huksen-

ávnnsin ja eará ávnnsin, de válde oktavuoda vuovdebearráigeahččiin nu ahte son sáhtii merket beziid.³²⁰

Orru leamaš nu ahte sárggáid juohkin leamaš dábalaš lahka márkana, muhto jearahallanmateriálat orrot čájeheamen ahte gieldda boaittobeale báikkiin olbmot murrejedje eambo friddja. Nils Johnsen (r. 1935) Bieskenjárdgas eret mitalii čakčamánu 3. beaivve 2015 ahte sii murrejedje lagašguovlluin, eai ge sii jearran lobi eai ge máksán maidige muoraid ovddas. Dattege vuovdebearráigeahčči lei áiggi mielde merkegohtán sárggáid, árvideames danin vai earát eai galgan murret justa dakko.³²¹

Fridtjof Berglund (r. 1936) guhte lea eret Báktemohkkenjárdgas Kárášjohleagis mitalii čakčamánu 13. beaivve 2017 ahte su áhčis lei sahanrusttet mii attii buori sisaboada. Sahanrusttega son álggahii jo ovdal 1930-logu, ja son fertii vuovdebearráigeahččis ohcat lobi njeaidit beziid, muhto Berglund lei eahpesihkkar ahte fertii go su áhčči máksit beziid ovddas. Muđui deattuhii son ahte sii eai jearran geasge lobi njeaidit sogiid. Vaikko vel áiggi mielde čujuhišgohte sárggáid, de son lei liikká joatkán čuohppat stoalpoávdnasiid jearakeahttá lobi.³²²

Maiddái Kárášjoga oarjedavábeale guovlluin orru leamaš nu ahte olbmot leat murren sárggáid čujuheami haga. Vaikko vel doppe ii lean nu ollu vuovdi ja lei dárbu seastit muoraid, mitalii Berit Alette Eriksen Anti (r. 1937) jearahallamis čakčamánu 17. beaivve 2015 ahte Mollešjoga guovllus njeide muoraid guktuid beale Ájotluobbala. Easka «*odda áiggis*» bohte njuolggadusat dan birra ahte sárggát galge čujuhuvvot. Eriksen Anti oaiivildii dattege ahte geavaheapmi lea joatkašuvvan nu mo ovdal, ja ahte olbmot eai leat čuvvon njuolggadusaid.³²³

Seammá láhkai go Eriksen Anti, muitaleigga vieljaš oappáš guovttos Anders Ole Eira (r. 1937) ja Siri Ravna Eriksen (r. 1947) jearahallamis suoidnemánu 14. beaivve 2017 ahte Mollešjoga guovllu olbmot leat jearakeahttá njáskan, njeaidán ja čuohppan boaldinmuoraid johkaleagis, ja ahte dan barget vel dál ge. Lei maid dábalaš jearakeahttá viežžat hásestoalppuid ja eará atnuávdnasiid.³²⁴

Anárjohleagi jearahallamat govvidit dili veahá eará láhkai. Nils Kristian ja Ingrid Moeng (r. 1936 ja 1943) muitaleigga suoidnemánu 17. beaivve 2015 ahte eiseválddit ledje regu-

315 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-77) s. 17.

316 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-77) s. 18.

317 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Waldemar Henry Nystadain* (jnr. 15/897-24) s. 2.

318 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Josef Pettersen Moeniin* (jnr. 15/897-12) s. 4.

319 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Berit Kirsten Stuengain* (jnr. 15/897-30) s. 3.

320 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Anders Josefsen Boiniin* (jnr. 15/897-6) s. 3.

321 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Nils Johnseniin* (jnr. 15/897-37) s. 2–3.

322 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Fridtjof Berglundain* (jnr. 14/343-13) s. 3 ja 5–6.

323 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Berit Alette Eriksen Anti* (jnr. 15/897-26) s. 3–4.

324 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Anders Ole Eirain ja Siri Ravna Erikseniin* (jnr. 14/364-11) s. 4.

leren leagi murrema ja beahcenjeaidima nu guhká go soai sáhtiiga muitit, ja ahte ledje vuovdebearráigeahččit geat čujuhedje sárggáid dien guovllus. Stáhta ii gáibidan mávssu boaldinmuorain ii ge eará ávnnasmuorain, muhto olbmot fertetedje máksit hirssaid ovddas, ja vuogádat doaimmai dainna lágiin ahte mađi badjeleappos leagis njeide beziid, dađi hálbbit lei. Soai muitaleigga maid ahte go olbmuide čujuhuvvojede beahcesárggát, de mearridedje seammás man ollu beziid ožžo njeaidit. Dat geat válde eambo go lei lohpi, sáhtte sáhkohallat.³²⁵

Jearahallamis geassemánu 15. beaivve 2016 muitalii maiddá Ragnhild Astrid Boine (r. 1942) mo beahcevuovdi lei juhkkon avádahkan main lei iešgudetge haddi. Murren lei juhkkon sárgán, muhto murrema hivvodat ii lean regulerejuvvon. Nu ba sin bearaš lei murren nu ollu go dárbašedje. Sii čuhppe maiddá áidestoalpoávdnasiid ja eará ávnnasmuoraid jearakeahttá viesu lagašguovlluin, gos lei doarvá muorra.³²⁶

Arne Balto (1941–2018) muitalii suoidnemánu 17. beaivve 2015 ahte su áhčis lei leamaš sahánrusttet ja lávii vuovdit muoraid ja hirssaid. Murren lei regulerejuvvon jo su áhči áigge, ja guovllus lei sihke vuovdebearráigeahčči ja vuovdehálddašeddi. Son muitalii nu go Moeng náittospárta ja Ragnhild Astrid Boine ge muitaledje, ahte stáhta vuovdii hirssaid.³²⁷

Seammá muitalii John Johnsen Boine (r. 1948). Jearahallamis geassemánu 15. beaivve 2016, muitalii son ahte su áddjá, Soffá Piera (Per Persen Boine), bodii Basevuovdá 1900-logu álggus, ja ahte leagi olbmuide váldu ruhtasisabohtun lei hirsanjeaidin beahcevuovdiin. Olbmot oste muoraid stáhtas ovdal go njeide daid ja lahttedje vulos Anárjoga vuovdima várás. Su áddjá lei ieš njeaidán beziid ja lei maiddá leamaš duottarstobu bearráigeahččin ja vuovdebearráigeahččin, gean bargun lei leamaš čujuhit sárggáid. Boine muitalii maid ahte leagis ledje mánga priváhta saharusttega, ja Basevuovdi olbmot geavahedje eanáš gálvabeziid boaldámuššan. Vuollelis leagis lei eambo soahkevuovdi, ja sárggát maid vuovdebearráigeahčči lei juohkán: «*Lei gal stáhta opmodat, muhto sii gal beare vižže*».³²⁸

Elina Torikka (r. 1929) guhte lea eret Anjelis suoma bealde rájá, muitalii suoidnemánu 8. beaivve 2015 ahte beahcenjeaidin lei regulerejuvvon dainna lágiin ahte ássit njeide beziid iežaset bealde rájá, ja ahte dat hálddašuvvui čav-

gadit. Torikka oaivvildii ahte Norgga bealde heite njeaidimis beziid 30–40 jagi áigi.³²⁹

1970-logu gaskkamuttus *Nils Ole Anti jearahalai* Klemet Nils Olsen Iskurasa (1906–1984). Son muitalii ahte ássanbáikki resursaguovlluin lei sihke soahki, sieđga ja beahci. Soahkevuovddis čuhppe dušše boaldámuša. Vuovdebearráigeahčči lei čujuhan sutnje sárggá lahka ássanbáikki. Doppe son čuolai maiddá stoalpoávdnasiid, hásestoalppuid ja eará ávnnasmuoraid. Sieđgarođus mii lei lahka ássanbáikki son vieččai osttu maid gos geavahii ostemii. Geavngás birrasii 30 km eret ássanbáikkis lei vuovdebearráigeahčči čujuhan sutnje beahcesárggá. Hirssaid maid doppe njeide lahttedje vulos Anárjoga ja vuvde Deanuleagi olbmuide. Son muitalii maid ahte sin bearašis lei saharusttet birrasii 1900-logu rájes gitta maŋŋá nuppi máilmmisoahti. Vuovdebearráigeahčči čujuhii maiddá hirsasárggáid gos njeide hirssaid saharusttegi, muhto dat hirssat ledje dušše priváhta atnui, eai ge vuovdimassii nu mo dat hirssat maid njeide Geavngás.³³⁰

Anders Stuong (1902–1984) muitalii ahte vuovdebearráigeahčči čujuhii sárggáid huksenávdnasiidda, dimbariidda, áidestoalppuide, hásestoalppuide ja seammasullasaš ávnnasmuoraide. Vuovdebearráigeahčči čujuhii maiddá Stuongii sárggáid soahkevuovddis, gos son beasai njeaidit boaldinmuoraid, muhto son fidnii oasi boaldámušain iežas eatnamis. Son muitalii ahte Kárášjogas ledje viđas geat doaimmahedje saharusttegiid áigodagas gaskkal 1908–1918 lahka doppe gos son ása. Hirssaid njeide Ássebávttis, Loddenjarggas ja Báhkiljogas. Hirssat eai vuovdon báikegotti olggobeallá.³³¹

John Georg Fredengas (1926–2010) lei eanadoallu Riidonjarggas, ja son muitalii ahte vuovdebearráigeahčči čujuhii sutnje jahkáščat sárggáid. Sárggát ledje Mánnevárbogis, Kárášjoga davábealde, golbma-njeallje kilomehtera ássanbáikkis, ja Ájováris birrasii vihtta kilomehtera ássanbáikki lulábealde. Muoraid njeiddii dušše iežas atnui. Dasa lassin lei njeaidán beziid lahka ássanbáikki, ja geavahan daid hukset náveha ja áitti. Fredeng muitalii maid ahte su áhčis lei leamaš sahá mainna sahái huksenávdnasiid dálodollui, ja ahte olbmot lávejedje lahttet hirssaid sihke Iešjogas, Kárášjogas ja Anárjogas.³³²

Ole Vuolab (r. 1931), guhte lei bargan eanadoaluin Rájás Kárášjogas 1949 rájes, muitalii dalle go Antii jearahalai su 1970-logus, ahte son vieččai boaldinmuoraid Gámehisávžžis ja Ándde-Ásllatváris go doppe lei vuovdebearráigeahčči čujuhan sutnje sárggá. Lassin son njeiddii muoraid iežas

325 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Nils Kristian ja Ingrid Moengain* (jnr. 15/897-41) s. 3.

326 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Ragnhild Astrid Boiniin* (jnr. 15/897-44) s. 3–4.

327 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Arne Baltoin* (jnr. 15/897-33) s. 2.

328 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan John Johnsen Boiniin* (jnr. 15/897-47) s. 2–4.

329 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Elina Torikka* (jnr. 15/897-17) s. 4.

330 Nils Ole Anti, *Jearahallan Klemet Nils Olsen Iskurasain*, jnr. 14/315-53 mielddus 1 s. 2, 4 ja 5.

331 Nils Ole Anti, *Jearahallan Anders Stuongain*, jnr. 14/315-53 mielddus 2, s. 1–2 ja 2–3.

332 Nils Ole Anti, *Jearahallan John Georg Fredengain*, jnr. 14/315-53 mielddus 3, s. 2 ja 3.

eatnamis. Dan áigge go son ásaiduvai Rádjái, de son lei maid leamaš hirsacuohppi, mainna lei bargan logi jagi.³³³

7.3.3.5 Bivdu

Kárášjoga dáluolbmuid ja boazosápmelaččaid ealáhusheiveheami ja resursaávkástallama vuolggasadjin lea dološ bivdoservodat, gos bivdu oktan sáivačáhceguolástemiin lei ássama vuoddu.³³⁴ Goddebivdu rievddai boazodoallun vuosttažettiin 1600-logu mielde. Dattege bivde gottiid 1740-jagi logus Jávrresduoddaris Anárjoga lulábealde otná Guovdageainnu suohkanis.³³⁵ Dađi mielde go goddebivdu nogai, jotkkii Kárášjoga álbmot bivdimis smávva vuodduid nu mo njoammiliid, buoidagiid, riebaniid, rievssahiid, čáhcelottiid ja suorát návddiid dego gumppiid ja getkkiid. Áiggi mielde bivdigohte maiddái ealggaid.³³⁶

Keilhau mitala mátkemuitalusastis jagis 1828 manjá go lei galledan «*albma badjeolbmuid*» Iškorasa lulábealde ahte «*moanat rievssahat vibke duohkut deikke miestagiid gaska go mii vujiimet meattá*».³³⁷ Áiggi mielde rievssatbivdu šattai hui dehálaš Kárášjoga álbmogii.

Norsk institutt for naturforskning (NINA) čielggademis Finnmárkku álbmoga meahcegeavaheami birra boahá ovdan ahte bivdu lei hui dehálaš obbalaččat Sis-Finnmárkkus ja maiddái Kárášjogas. NINA čujuha dasa ahte fuoddu lei hui dehálaš eallinvuoddu dološ bivdoservodahkii, ja ahte fuoddoávkástallan álgo 1900-logus lei dehálaš gáldun álbmoga ruhtasisabohtui. Bálkkašupmebivdoevttohus návddiid dáfus Kárášjogas, mitala ahte dakkár lágan bivddus lei eanet ja eanet mearkkašupmi soahtegaskaáiggis. Ruhtasisaboadu dáfus lei dattege rievssatbivdu dehálamus gáldun.³³⁸

«Erenomážit fylkka siskkit guovlluin – Guovdageainnu, Kárášjoga, Buolbmága ja Deanu gilážiin – orru leamaš nu ahte gárdun lei erenomáš dehálaš. Dávjá olbmot gárdon menddo duoddaris, ja gárdodettiin orro bivdogodiin dahje johttisápmelaččaid godiin. Sáhtte gollat mánja vahku ovdal go bohte ruoktot nistet ja buktit sállasa. Ovdal soadi sáhtii buriid rievssatjagiid fitnet badjel 1500 rievssaha».

333 Nils Ole Antti, *Jearahallan Ole Vuolabiin*, jnr. 14/315-53 mielddus 4, s. 1 ja 2.

334 Dárkilabbo dieđut NIKU Bargoraporttas 10/2013 s. 44–47.

335 NIKU Bargoraportta 10/2013 s. 45.

336 Geahča NIKU Bargoraportta 10/2013 s. 52–85 gos áššedovdiid diehtochohkema vuodul gažadanskoviid ja jearahallamiid bokte leat čielggadan resursaávkástallama gieldda iešgudetge osiin.

337 Balthazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 202.

338 NINA Raportta 642/2010, *Allmennbetens bruk av utmarks i Finnmark, sammenstilling basert på skrevne kilder*, s. 21.

Maiddái NIKU guovločielggadeapmi čájeha ahte bivdu leamaš hui dehálaš. NIKU oaivvilda ahte lei dábálaš Sis-Finnmárkkus álgo 1900-logus ahte juohke bearrasis lei ankke okta bearašlahttu guhte bivddii rievssahiid. Ollugiidda dát lei dehálamus sisabohtun dálvit. 1990-loguin ledje ain ollugat Kárášjogas geain bivdu lei lassiealáhussan. Dábálaččat leamaš nu – ja lea ain dál ge nu – ahte leat erenomážit olbmot geat ellet vuoddoealáhusaiguin geat gárdot ja bivdet gillariiguin, seammás go stuorra oassi álbmogis fas leat bivdán, ja bivdet ain dál ge.³³⁹

Márkanásiid resursaávkástallama čoahtkái geasus áššedovdit čujuhit dasa ahte olbmot leat gárdon hui viidát ja ollu viiddis guovlluin. Dasto lea ealgabivdu šaddan hui dábálaš oddasat áiggis.³⁴⁰ Nu lei maiddái Kárášjohleagis, gos olbmot ollu gárdon ja bivde návddiid hui viidát, ja doppe lei maid rievssat gávpegálvun.³⁴¹

Áššedovdiid čilgehusa mielde leat Anárjohleagi olbmot gárdon guovllus mii lea lagabui 1000 km² «*bajás duottar-guovlluide oarjin, olles váldoleagis gitta suomarájá rádjai máddin*».³⁴² Áššedovdiid árbediehtit leat maid mitalan leagi ealgabivddu birra.³⁴³

Maiddái Deanuleagi árbediehtit leat mitalan gárduma ja ealgabivddu birra. Dattege ii lean dábálaš bivdit ealggá ovdal 1960-logu rájes. Ovdal dan vuhttojedje ealggat «*hui hárve*».³⁴⁴

Iešjoga davábealde leat duottarstobuid olbmot ávkástallan luonddu hui viidát iežaset lagašguovlluin, gos luonduresurssat ledje várrejuvnon duottarstobu hálddašeddiide. Rievssahiid gal baicce sáhtte mannat gárdut «*oalle gubkkin jus lei gánnáhahhti ja dárbu*» Bivddu dáfus Jergulis leamaš dilli maid buorre muddui seamma láchkai go Kárášjohleagis ja Anárjohleagis.³⁴⁵

Jagi 2010/11 raporterejedje Kárášjogas oktiibuot 712 bivdojándora 14 bivdoguovllus. Bivdobeavealohku rievddadii guovllus guvlui, nu ahte Heargejogas Anárjohleagis raporterejuvvui okta bivdobeavei ja Stuorra Čearus gieldda oarjedaveguovllus raporterejedje 181 bivdojándora. Anárjohleagi golmma bivdoguovllus (Heargejohka, Galmmat ja Guorrasvárri), raporterejedje 24 bivdojándora, Kárášjohleagi bivdoguovlluin (Goržžiroavvi, Rávotjohka ja Nuorrojohka) raporterejedje 138 bivdojándora, Deanuleagi bivdoguovlluin (Ádjatskáidi, Sohpparvađđa ja Sávkadas) raporterejedje 116 bivdojándora, ja Iešjohleagi/duottarstobuid bivdoguovlluin (Fáhttevárri, Jalgesvárri, Varitvárri, Geaimmejohka ja Stuorra

339 NIKU Bargoraportta 10/2013 s. 47–48.

340 NIKU Bargoraportta 10/2013 s. 57.

341 NIKU Bargoraportta 10/2013 s. 64.

342 NIKU Bargoraportta 10/2013 s. 70.

343 NIKU Bargoraportta 10/2013 s. 67–68.

344 NIKU Bargoraportta 10/2013 s. 73.

345 NIKU Bargoraportta 10/2013 s. 82.

Čearru) fas raporterejedje 434 bivdojándora. Buhtastahttin dihtii sáhtttá namuhit ahte jagi 2010/11 raporterejedje 1786 bivdojándora njealji bivdoguovllus Áknoluovtta (Hasvik) gielddas Sállanis, 1234 bivdojándora njealji bivdoguovllus Unjárggas ja 2871 bivdojándora 27 bivdoguovllus Guovda-geainnus.³⁴⁶

2016/2017 bivdojagi aktiverejedje dahje raporterejedje 1588 bivdojándora Kárášjogas, ja dat juohkásedje čuovvovaččat; Anárjohleagis 93; Kárášjohleagis 281; Deanuleagis 225 ja Iešjohleagis/ Duottarstobuin 989. Bivdojagi 2017/18 logut čájehit ahte olles gielddas njejai bivdojándorlohku 664 jándorin, ja dat juohkásedje čuovvovaččat: 71 Anárjohleagis, 40 Kárášjohleagis, 109 Deanuleagis ja 444 Iešjohleagis/ Duottarstobuin. Bivdojagi 2017/2018 raporterejedje olgobealolbmot geain lei beaivekoarta 422 bivdojándora, ja reasta bivdobeivviin registrerejedje olbmot geain lei áigodatkoarta gielddas (70 bivdojándora) dahje olles Finnmárkkus (150 bivdojándora). Smávvafouddobivdu geahppáneapmi oidno maiddái sálašloguin. 2016/2017 báhččojedje 1237 rievssaha ja 27 girona Kárášjogas, ja gárdumis almmuhedje lean goddán njeallje rievssaha. 2017/2018 báhččojedje fas 202 rievssaha ja logi girona, ii ge almmuhuvvon lean goddon oktage rievssat gárddiin. Muđui leat duollet dálle bivdán riebaniid, njoammiliid, beahcelottiid, skiriid ja garjjáid.³⁴⁷

Vaikko vel registreren sáhtttá leat váilevaš, de čájehit dattege logut ahte smávvafouddobivdu ii leat dán áigge šat nu dehálaš Kárášjoga álbmogii go ovdalis áigge. *Ealgabivdus* gal baicce lea eambo mearkkašupmi dál go ovdal. Sihke gulaskuddančoahkkimiin ja duodastusčohkkenjearahallamiin leat boahtán dieđut das ahte Kárášjogas leat olbmot dáidet bivdán ealggaid registrerekeahhtá ovdal go organiserejuvvon ealgabivdu álggii jagis 1961 ja árvideames vel dan maŋná. Nu ba raporterejuvvon ealgabáhčinlogut eai soaitte čájehit duohta logu. Dattege ferte atnit vuodđun ahte logut addet buori gova das mo duohta bivdorievdan leamaš áiggiid čada.

Jagiin 1968 – 1972 addojuvvui Kárášjogas gaskamearálaččat lohpi báhčit 18 ealggas jahkásaččat, ja gaskamearálaččat báhče 14 ealggas.³⁴⁸ Maŋná dán leat sihke báhčinlobit ja báhččojuvvon ealggaid logut jámma lassánan. NINA čielg-

gadeamis Finnmárkku álbmoga meahccegeavaheami hárrái daddjo ahte:³⁴⁹

«Ealgabivdu lea ovdánan dađi mielde go ealggat leat laskan, ja álgoálggus ledje dušše moattis geat bivde ealggas Máttá-Várjjagis, Álaheajus ja Kárášjogas/Porsáŋggus, muhto dálá ealgabivddus leat mielde ollu bivdit ja bivdobbirrašiid dadjat dal miehtá fylkka. Ovdáneami sáhtttá bures oaidnit jus geahččá fylkka sálašstatistihka. 1980-logu rájes ealgasálašlohku lea lassánan 100:s 600–800:i dáid maŋimus jagiid. Lohku lassánii eanemusat 1990-logu gaskkamuttus 2000-logu gaskkamuddui. 2000-logu rájes lea ealgasálašlohku lassánan 600:s 800:i jagi 2007, muhto maŋimus jagiid lohku lea veahá njedjan (4. govus). Fylkka dehálamos ealgabivdoguovllut leat erenomážit nuortta bealde, namalassii Deatnu, Unjárga, Kárášjohka ja Máttá-Várjjat. Kárášjohka-Porsáŋgu fas nubbin dehálamos guovlun ja Álaheadju fas goalmát dehálamos guovlun.»

Nappo lea ealga šaddan dehálaš resursan Finnmárkkus, ja Kárášjohka leamaš ja lea ain dán áigge okta fylkka dehálamos ealgabivdoguovlluin. Jagis 2000 gitta 2005 rádjai rievddadii ealgasálašlohku Kárášjogas gaskkal 99 (2001) ja 147 (2005). Maŋná leat logut rievddadan gaskkal 157 (2014) ja 245 (2011), ja gielddas leat báhččon oktiibuot 2444 (203,7 jahkásaččat).³⁵⁰ Jagis 2017 báhče 166 ealggas 233 sturrosaš earis. Finnmárkku gielddain lei dušše Deatnu gos báhče eambo ealggaid jagis 2017, namalassii 205 ealggas 280 sturrosaš earis. Porsáŋgu lei goalmádin ja doppe báhče 90 ealggas 100 ealggas earis.³⁵¹

Dábálaččat leat bivdojoavkkuin mat bivdet ealggas FeFo hálddašan eatnamiin gaskkal njeallje ja gávccii ealgabivdi.³⁵² Ná lea maiddái Kárášjogas. Jagiid 2017 ja 2018 ožžo 65 bivdojoavkku, main ledje oktiibuot birrašii 450 ealgabivdi, bivdoguovllu gielddas. Maŋimus jagiid lea birrašii 70 % Kárášjoga bivdojoavkkuin leamaš báikkálaš bivdojodiheadji, ja badjel bealli bivdojoavkomiellahtuin leamaš gieldda ássit, ja nuba lea ge bivdojoavku definerejuvvon báikkálaš bivdojoavkun. Jagis 2017 ledje 44 bivdojoavkku 65 bivdojoavkkus (67,7 %) mat ledje báikkálaš joavkkut, ja jagis 2018 ledje fas 48 joavkku 65 joavkkus (73,8 %) báikkálaš bivdojoavkku. Bivdojoavkkut main bivdojoavkojodiheadji ássá Kárášjogas, leat maid

346 NINA Raporta 642/2010, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, s. 48–50, ja neahttasiidus

<https://www.natureit.no/nb/map/hunting/53?language=nb> go lea sáhka Kárášjoga bivdoguovlluid namain.

347 FeFo, *Fellingsstatistikk 2016/17 og 2017/18*, e-poasta komišuvdnii cuoŋománu 27. b. 2018 (jnr. 14/315-134). 2017/18 logut gustojit áigodahkii gaskkal suoidnemánu 1. beaivve 2017 – njukčamánu 31. beaivve 2018, ja 2016/17 logut fas gustojit áigodahkii gaskkal suoidnemánu 1. beaivve 2016 – geassemánu 30. b. 2017.

348 Einar Richter Hanssen, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970* [čielggadeamis] NOU 1994: 21 s. 205 ja čuovv. s. 249.

349 NINA Raporta 642/2010 *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, s. 43.

350 FeFo, *Elgstatistikk 2000-2017*, mielddus e-postii komišuvdnii cuoŋománu 27. b. 2018 (jnr. 14/315-134).

351 FeFo, <https://www.fefo.no/jakt/elg/for-elgjegeren/fellingsstatus/>

352 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 44.

muhtumin ožžon bivdoguovllu eará gielddain. Njeallje jagi áigodagas 2015–2018 dát lea dáhpáhuvan guktii.³⁵³

Álgogulaskuddančoahkkimis mitalii Per Ove Biti (r. 1942) ahte ollugat Kárášjohleagis gárdo rievssahiid ja bivde njoammiliid gielaiguin dálvit, sihke iežaset atnui ja vuovdima várás. Dábálaččat olbmot gárdo ássanbáikki lagašguovlluin. Ingrid Moeng (r. 1943) guhte lea ássan Basevuovddis ja manjja maiddá Jorggástagas Anárjohleagis, mitalii ahte sin bearaš gárddui vuovdima várás. Muđui ávkástalle luonddu eanáš lagašguovlluin. Anna Ragnhild Balto (r. 1950) mitalii ahte Mollešjogas dábálaččat gárdo rievssahiid vuosttažettiin vuovdima várás. Bearrašiin ledje iežaset gárdunguovllut maid ledje gaskaneaset juogadan. Márkanolbmot geat bohte gárdut, gárdo lešjávri davábealde, eai ge lahka ássanguovllu. Marit Guttorm Graven (r. 1951) mitalii ahte bivdu, maiddá gidđalodden, lei leamaš dábalaš Jergulis. Nils Erling Skoglund (r. 1932) Váljogas eret mitalii ahte gárdun lei Deanuleagi olbmuide dehálaš, muhto ahte dán áiggi eai leat šat gallis geat gárdot. Son ii liikon olggobealásiid rievssatbivdii.³⁵⁴

Ealgabivddu birra mitalii Per Ove Biti ahte Kárášjohleagis lei unnán ealga ovdal 1960-logu, ja son navddii ahte Anárjohleahkái bodii ealga ovdal go Kárášjohleahkái. Ole Georg Balto (r. 1951) duodaštii dan. Son mitalii ahte 1900-logu álggus ledje oaidnán njeallje ealga Basevuovddis, ja ahte soadi áigge bohte ollu ealggat Suoma bealde. Dalá áigge bivde ealga čuoigga dálvit, ja bivdu attii bierggu buot leagi ruovttudoaluide. Go ealgabivdu regulerejuvvui 1960-logu álggus, de eai beassan šat báikkiolbmot bivdit ealga iežaset lagašguovlluin. Nils Erling Skoglund oaivvildii ahte álbmot lei massán ealgabivdovuogatuodaid dan dihtii go eiseválddiid reguleremat leat dagahan bivddu menddo divrrasin.³⁵⁵

Anárjohleagi gulaskuddančoahkkima birra beavdeságastallamis mitalii Klemet Ole Boine (1936-2016) ahte ollugat Iškorasjogas gárdo. John Johnsen Boine (r. 1948) mitalii ahte su áddjá fárrii Basevuodái 1900-logu álggus, ja doppe son bivddii earret eará riebaniid, rievssahiid ja čavráid. Boine mitalii maid ahte Goššjogas lávejedje bivdit čuotnjáigiid.³⁵⁶

Klemet Ole Boine mitalii ahte Kárášjogas álggi organisterejuvnon ealgabivdu jagis 1961 ja ahte son lei leamaš mielde álggu rájes, ja lea báhčán ollu ealggaid. Jus galggai beassat bivdit mearriduvvon guovllus, de lei gitta 1980-logu rádjai

353 FeFo, e-poasta komišuvdnii, oktan mildosiin miessemánu 3. beaivve 2018 (jnr. 14/315-136).

354 Finnmarkokomišuvdna, *Álgogulaskuddančoahkkinferáhtta*, golggotmánu 15. beaivi 2015 (jnr. 14/315-28) s. 3–4 (Biti), 4–5 (Balto), 6 (Graven), 6–7 (Moeng) ja 13 (Skoglund).

355 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-28) s. 3 ja 8 (Biti) ja 5–6 (Skoglund).

356 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhtta*, njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 (jnr. 14/315-55) s. 7 ja 17 (John Johnsen Boine) ja s. 12–13 (Klemet Ole Boine).

nu ahte ii galgan dárbašit máksit eambo go ahte galggai lean vejolaš bures dinet jus háliidii vuovdit ealggabierggu. Son mitalii maid ahte olbmot bivde ealga lobitkeahhtá. Boine oaivvildii ahte báikkálaš eiseválddit gal dihte dan, muhto eai sii dattege dahkan maidige dan sivas go dihte ahte ealgabivdu lei «*dárbašlaš birgejumi dáfus ja garvin dihtii geafivuodakássa*». Kjell Magne Grønli (r. 1979) mitalii ahte go Anárjohleagi olbmot dadje ahte muhtun lei fitnan galledeamen «Gurbbešnieiddaid», de dat mearkkašii ahte ledje fitnan ealgabivddus. John Johnsen Boine duodaštii ahte diet lei oaupes dadjanvuohki daidda geat ledje bajásšaddan Anárjohleagis.³⁵⁷

Maiddá mánja leagi vuoigatvuodadiedáhusain muitaluuvui ealgabivddu, rievssatbivddu, gárduma ja eará smávva-fuoddobivddu birra. Diedut mitalit dan seammá mii bodii ovdan birrabevdeságastallamis. Geahča erenomážit Kjell Magne Grønli ja Ole Georg Balto čilgehuseid Anárjohleagi biras vuoigatvuodadiedáhusa birra, vrd. čuoggá 9.2.3.1, Nils Kristian Balto čilgehusea Berit O. ja Nils J. Balto manjsohttiid vuoigatvuodadiedáhusa birra, vrd. čuoggá 9.4.3.1 ja Amund Peder Teigmo čilgehusea, vrd. čuoggá 9.9.3.1.

Asbjørn Guttorm (r. 1957) bajásšattai Gorvvás. *Kárášjohleagi* gulaskuddančoahkkima birra beavdeságastallamis son mitalii ahte gidđat sii bivde čáhcelottiid dearbmeravddas. Čakčat bivde rievssahiid, njoammiliid ja riebaniid. Per Ove Biti álggi gárdut guđajahkasažžan jagi 1948, ja dajai ahte sii eai máksán dan ovddas maidige, eai ge máksán maidige eará bivddu ovddas. Sii fidnejedje baicce skáhta juohke riebana ovddas maid báhče. Jagi 1949 ja 1950 bohte gumppebivdit leahkái, ja jagi 1951 eai lean leagis šat gumppet. Maiddá Karen Rasmussen Utsi Somby (r. 1941), guhte lea orron Dálabogis ja Noaidatjogas, mitalii ahte riebaniid ovddas ožžo skáhta, ja ahte sii bivde eará elliid maid. Konrad Thorolf Bjørnback (r. 1946) Bieskenjarggas eret mitalii ahte su máttaráddjá Anders Andersen Biti (Bieskán), guhte bivddii návddiid ja vuvddii náhkiid, lei bivdán sihke guovžžaid, gumppiid, riebaniid ja smávít fuodduid, nu go omd. mádjihiid mávssekahtá.³⁵⁸

Ealgabivddu birra mitalii Guttorm ahte ovdalaš áiggi lei unnán ealga Kárášjohleagis, muhto olbmot bivde liikká ealga oassin birgejupmái maiddá ovdal go bivdu šattai lobálažžan 1960-logus. Fástaássit bivde ovttas. Ođdasat áiggis son lea ieš maid bivdán ealga, muhto vaikko vel ealgabivdu lea dehálaš maiddá dán áigge, de ovdalis áigge dat lei birgejumi vuodđun. John Ingvald Dalseng (r. 1946) mitalii ahte su áddjá báziid

357 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-55) s. 5–6 ja 12 (Klemet Ole Boine) ja 9 (Grønli ja John Boine).

358 Finnmarkokomišuvdna, *Kárášjohleagi gulaskuddančoahkkinferáhtta*, geassemánu 7. ja 8. beaivi 2016 (jnr. 14/315-62) s. 6 (Guttorm ja Biti), 16 (Bjørnback) ja 18 (Biti ja Somby).

vuosttaš ealggá Dálabogis jagi 1949/50. Biti mitalii ahte Bávttajogas vuhttu ealga jagi 1948/49, muhto dien guovllus eai bivdigoahtán ealggá ovdal moadde jagi manjá.³⁵⁹

Giedahaladettiin vuoigatvuodadiedáhusaid muitaleigga maid earret eará Petter Kemi ja Konrad Thorolf Bjørnback, guhte čilgiiga Beskenjargilisearvvi diedáhusa, vrd. čuoggá 10.2.3.1, bivddu birra. Seammá dagai Nils Dalseng, John Turi ja Per Tor Turi čilgedettiin Dálabogi guovllu diedáhusa, vrd. čuoggá 10.3.2.1. Geahča maiddái Paal Arne Solliena, Waldemar Grønvalda, Terje Tretnesa ja John Nystada čilgehúsaid, vrd. čuoggáid 10.5.3.1, 10.5.3.2, 10.7.3.1 ja 10.9.3.1. Dát diedut fástidit dieduide mat bohte ovdan birrabevdeságastallamis.

Iešjobleagi gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamis mitalii Berit Alette Eriksen Anti (r. 1937) guhte lea Mollešjogas eret, ahte dálvit sii gárdo Skáiddis Suolomarasii ja Jalgavárrái, ja Iešjávregátti Gavdnjavuonas. Fidnen dihtii varas bierrgu, sii bivde maiddái čáhcelottiid gidat, ja goikadedje bierrguid lájuide. Čáhcelodden bisttii birrasii 1960-logu rádjai. Muhtumin čogge maiddái maniid. Karen Marit Paulsen (r. 1937) mitalii ahte maiddái Jergula ássit bivde čáhcelottiid gidat, muhto dan leat áigá jo heaitán. Per Edvard Johnsen (r. 1962) guhte lea eret Vuolit Mollešjogas, mitalii ahte gárdun, lubmen ja guolásteapmi lei guovllu ássama vuodđun. Elle Márjá Gaup Eriksen (r. 1955) mitalii ahte bivdu lei dehálaš maiddái sidjiide geat ásse Šuošjávrris.³⁶⁰

Ánne Márjá Biti Nordsletta čilgehus (videobáttis) Iešjot searvi ja Iešjávri og omegn utmarkslag diedáhusa birra nannii maiddái dieduid mat bohte ovdan birrabevdeságastallamis smávvafooddbivddu birra, vrd. čuoggá 11.2.3.1. Geahča maiddái Marit Kirsten Guttorm Gravena čilgehusa Klemet J. Guttorm manjšohttiid diedáhusa birra, vrd. čuoggá 11.12.3.1, Inger Eline Eriksena čilgehusa Eriksen/Eira bearraša diedáhusa birra, vrd. čuoggá 11.4.3.1, ja Nils Rolf Johnsen ja Per Edvard Johnsen čilgehúsaid Johnsen-bearraša diedáhusa birra, vrd. čuoggá 11.6.3.1.

Ealgabivdu namuhuvvui mánga vuoigatvuodadiedáhusa čilgehusain. Geahča erenomážit Marit Sofie Holmestranda čilgehusa Iešjot searvi og Iešjávri og omegn utmarkslag ja Hansen, Holmestrand ja Mienna bearraša diedáhusaid birra, vrd. čuoggáid 11.2.3.1 ja 11.3.3.1, ja Alf Kristian Eriksena (r. 1980) čilgehusa Gaup Eriksen bearraša diedáhusa birra, vrd. čuoggá 11.5.3.1.

Deanuleagi ja márkanguovllu gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamis mitalii Nils Erling Skoglund (r. 1932)

ahte Válgoga guovllu olbmot lávejedje ovdalaš áiggi olu gárdut deanu oarjjabealde. Mohtorjohtaluslága geažil dat lea nohkan dan sivas go ii leat šat vejolaš beassat gárdunguovlluide. Nils Anders Rasmus (r. 1939) mitalii ahte čakčat ja dálvit olbmot bivde rievssahiid, njoammiliid ja riebaniid. Su mielas lea unohas ahte mohtorjohtalusgielddus hehtte olbmuid bivdimis guovlluin gos sin máttut leat bivdán jo 1820-logu rájes. Rasmus ii atnán dohkálažžan ahte eará gieldda olbmot besset bivdit ealggá Kárášjogas jus leat miellahtun joavkkus mas bivdojoavkku jodiheaddji orru Kárášjogas.³⁶¹

Sihke ealgabivdu ja smávvafooddbivdu namuhuvvui mánga čilgehusa giedahaladettiin vuoigatvuodadiedáhusaid gulaskuddančoahkkimis. Geahča earret eará Nils Erling Skoglund čilgehusa Valjok biras diedáhusa birra, ja Anders Josefsen Boine ja Alida Nordvanga čilgehusa Josef J, Klemet J., Iver J. ja Anne K. J. Boine manjšohttiid diedáhusa birra, vrd. čuoggá 12.2.3.1 ja 12.3.3.1, ja geahča maiddái Margit R. Eriksen Opgårda čilgehusa, vrd. čuoggá 11.9.3.1.³⁶²

Josef Pettersen Moen (r. 1927) Niitonjarggas eret mitalii duodaštusčohkkenjearahallamis suoidnemánu 8. beaivve 2015 ahte son ja ollugat earát lávejedje gárdut Idjajávrris. Rievssahiid sii vuvde báikkálaš giehmanniide.³⁶³ Berit Kirsten Stueng (r. 1929) guhte lea Márkanis eret, mitalii čakčamánu 17. beaivvi 2015 ahte su áhčis ledje gárddit Iškorasas. Oktii son máhcai ruoktot 400 rievssahiin maid son vuvddii.³⁶⁴

Anders Josefsen Boine (r. 1931) mitalii jearahallamis čakčamánu 11. beaivvi 2015 ahte Leaibjogas Deanuleagis, gos son lea bajáššaddan, lei suhkkes vuovdi ja dan dihtii unnán rievssahat. Muhto son lávii gárdut Njargasačas. Son mitalii maid ahte olbmot bivde riebaniid skáhta dihtii: «*Dat gii riebana gottii bekkii, dat dat gal lei ruhtaalmmai*» dan dihtii go riebanis fidnii nu buori mávssu.³⁶⁵

Kárášjohleagi birra mitalii Nils Johnsen (r. 1935) Bieskenjarggas eret čakčamánu 3. beaivvi 2015 ahte sii lávejedje bivdit Skáiddis, Roancejávrris ja Roavealázis. Gárddiin sii sáhtte goddit moadde čuohte rievssaha dálvvis. Rievssahiid sii vuvde.³⁶⁶ Fridtjof Berglund (r. 1936) Báktemohkenjarggas eret mitalii čakčamánu 13. beaivvi 2017 gárduma birra Gohppes, guktuid bealde Kárášjoga, Silbajogas ja Roavve-

361 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, golggotmánu 11.–12. b. 2016 (jnr. 14/315-77) s. 9-10 ja 13-14 (Skoglund) ja s. 12, 30 ja 35-36 (Rasmus).

362 Opgårda diedáhus guoská Mollešjoga gavlui, muhto praktihkalaš sivaidd geažil dat giedahallui Deanuleagi gulaskuddančoahkkimis.

363 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Josef Pettersen Moeniin* (jnr. 15/897-12) s. 2.

364 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Berit Kirsten Stuengain* (jnr. 15/897-30) s. 3.

365 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Anders Josefsen Boiniin* (jnr. 15/897-6) s. 3.

366 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Nils Johnseniin* (jnr. 15/897-37) s. 2.

359 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-52) s. 11 (Guttorm, Dalseng ja Biti) ja 12 (Guttorm).

360 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, borgemánu 23. ja 24. b. 2016 (jnr. 14/315-76) s. 5 (Eriksen Anti), 10–12 (Johnsen), 22–23 (Eriksen Anti), 23 (Paulsen) ja 37 (Gaup Eriksen).

jogas. Maiddái Sohkarávžžis ja Bierssájeakki guovllus lávejedje sii gárdut. Berglund lea maid bivdán ealgaid. Son oaivilda ealgabivdu lea menddo čavgadit regulerejuvvon, ja son eahpida ahte oddasat áiggis olbmot leat suoli bivdán.³⁶⁷

Berit Alette Eriksen Anti mitalii čakčamánu 17. beaivve 2015 ahte gárdun attii dehálaš sisaboádu maiddái daidda geat ásse Mollešjogas. Sii lávejedje gárdut maiddái olggobealde avádaga mii lei várrejuvvon duottarstohpui.³⁶⁸

Anders Ole Eira (r. 1937) mitalii suoidnemánu 14. beaivvi 2017 ahte son álggii gárdut dakkavide go bissugodii sabeiid alde. Vieljainis son sáhtii fidnet mánga čuodi rievssa-ha dálvvis, ja soai vuovddiiga buot. 1940–50-logus lei dábaláš maiddái bivdit čáhcelottiid Mollešjogas miessemánu loahpa rájes. Sii eai jearran geas ge lobi loddet, muhto gidđalodden nogai go resursat nohkagohte ja ii lean šat dárbu birgejumi dáfus. Anders Ole oabbá, Siri Ravna Eriksen (r. 1947), mitalii ahte son ii lean oaidnán ealggá dien guovllus ovdal go birrasii 40 jagi áigi. Son dajai ahte olbmot geat gulle duottarstobuide eai bivdán ealggá.³⁶⁹

Elina Torikka (r. 1929) Angelis eret mitalii suoidnemánu 8. beaivvi 2015 ahte Anárjohleagi olbmot gárdo guktui bealde suomarájá ja vuvde rievssahiid Kárášjohkii. Sii eai jearran geas ge lobi gárdut. Beahcevuvddiin olbmot bivde maid beahcelottiid ja čuvččáid, ja riebaniid ja gumppiid.³⁷⁰ Maiddái Nils Kristian Moeng (r. 1936), guhte jearahallui suoidnemánu 17. beaivve 2015, mitalii ahte gárdun attii liigesisaboádu, ja ahte ii dárbbášan geas ge jearrat lobi gárdut. Sii ledje maid gárdon suoma bealde vaikko vel suoma rádjabearráigeahččit ledje geahččalan hehttet sin gárdumis doppe.³⁷¹ Seamá dieduid attii Arne Balto (1941–2018) suoidnemánu 17. beaivve 2015.³⁷² Ragnhild Astrid Boine (r. 1942) mitalii geassemánu 15. beaivve 2016 ahte sis ledje gárddit lahka ruovttubáikki Lasedeajis. Rievssahiid sii vuvde.³⁷³ Seamá beaivve mitalii John Johnsen Boine (r. 1948) ahte leagis lei gárdun dehálaš hommá dálvvi áigge, ja ahte sii vuvde rievssahiid. Sii lávejedje maid bivdit veahá čáhcelottiid gidđat ja

Goššjogas lávejedje bivdit čuotnjáigiid. Bivdoguovllut ledje juhkkujuvvon ja juohkehaččas lei iežas guovlu.³⁷⁴

Ealgabivddu birra mitalii Josef Pettersen Moen ahte Kárášjogas ledje unnán ealggat ovdalis áigge, muhto go ealggat ihtigohte, de bivde ovtas ja juogadedje bierrgu. Dát dáhpáhuvai ollu ovdal go stáhta reguleregodii ealgabivddu.³⁷⁵ Berit Kirsten Stueng dajai ahte olbmot leat bivdán ealggá «*agi beaivve ja erenomážit ovdal soadi*». ³⁷⁶ Waldemar Henry Nystad (1924–2017), guhte maid lea eret márkaniis, nu go Stueng ge, lei gullan ahte olbmot bivde ealggá «*suoli*». ³⁷⁷

Anders Josefsen Boine mitalii ahte ovdal soadi ja eváhko ledje unnán ealggat Leaibejogas Deanuleagis, muhto go dohko idii ealga, de sii bivde dan: «*imaš go lei ollu bierrgu, ja dalle han dárbbášii ge*». ³⁷⁸ Berit Alette Eriksen Anti (r. 1937) lei easka oddasat áiggis oaidnán ealggá Mollešjogas, muhto vuohtán gal lei ealggá doppe ovdal.³⁷⁹

Elina Torikka mitalii ahte Anárjohleagis olbmot jearakeahtá bivde ealggá ovtas guktui bealde riikarájá 1930-logus Basevuovddis ja Anjnelis.³⁸⁰ Nils Kristian Moeng dajai ahte Per Persen Boine bivddii ealggá Cáskinjogas ja Ruovdegáldus. Moenga čilgehusa mielde vuosttaš ealggat bohte dien guvlui 1800-logu loahpas, ja erenomážit marjja sodiid mat ledje suoma bealde, bohte ollu ealggat. Ovdal go stáhta reguleregodii ealgabivddu «*sii dušše vižže ealggá*». ³⁸¹ Arne Balto dajai ahte sii ledje bivdán ealggá das rájes go ealggat bohte leahká, ja dat lei ovdal go ealgabivdu regulerejuvvui.³⁸² John Johnsen Boine (r. 1948) mitalii ahte su áhčči, John Persen Boine, bivddii ealggá Mánabajogas ja Heastajogas. Su áhčči oaivildii ahte ealga lei sin resursa. Dan dihti lávii son beare viežžalit ealggá vaikko vel «*ii dat gal dan gal lean nu beare lohpi gal*». ³⁸³

Jearaballamis Nils Ole Antiin mitalii Klemet Nils Olsen Iskuras (1906–1984) ahte sin bearaš bivddii čuotnjáigiid ja njuvččaid gidđat ássanbáikkis Iškorasjohnjálmmis, ja sii bivde

367 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Fridtjof Berglundain* (jnr. 14/343-13) s. 3, 5 ja 6.

368 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Berit Alette Eriksen Antiin* (jnr. 15/897-26) s. 3.

369 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Anders Ole Eirain ja Siri Ravna Erikseniin* (jnr. 14/364-11) s. 4.

370 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Elina Torikkain* (jnr. 15/897-17) s. 2.

371 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Nils Kristian ja Ingrid Moengain* (jnr. 15/897-41) s. 3.

372 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Arne Baltoin* (jnr. 15/897-33) s. 2.

373 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Ragnhild Astrid Boiniin* (jnr. 15/897-44) s. 3.

374 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan John Johnsen Boiniin* (jnr. 15/897-47) s. 3–4.

375 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Josef Pettersen Moeniin* (jnr. 15/897-12) s. 2.

376 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Berit Kirsten Stuengain* (jnr. 15/897-30) s. 3.

377 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Waldemar Henry Nystadain* (jnr. 15/897-24) s. 3.

378 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Anders Josefsen Boiniin* (jnr. 15/897-6) s. 3.

379 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Berit Alette Eriksen Antiin* (jnr. 15/897-26) s. 3.

380 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Elina Torikkain* (jnr. 15/897-17) s. 2.

381 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Nils Kristian og Ingrid Moengain* (jnr. 15/897-41) s. 3.

382 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan Arne Baltoin* (jnr. 15/897-33) s. 2.

383 Finnmárokomišuvdna, *Jearaballan John Johnsen Boiniin* (jnr. 15/897-47) s. 4–5.

maiddái Goššjoga bajás. Deháleamos bivdovuohki lei gárdun. Son gárddui oddajagimánus njukčamánui ja sus ledje fásta gárdesajit 40 km bajás Goššjoga. Son vuoddii olles sálláša.³⁸⁴

Anders Stueng (1902–1984) barggai eanadoaluin márkaniis ja muitalii ahte son lei veahá gárdon, ja lávii vuovdit visot maid fidnii. Sutnje ii lean sálaš leamaš nu dehálaš, muhto son navddii earáide dat lei leamaš dehálabbo. Stueng lei muhtumin maiddái searván riebanbivdui.³⁸⁵

John Georg Fredeng (1926–2010) guhte lea eret Riidonjárggas muitalii ahte dálvit son gárddui Iškorasas, ja vuoddii buot rievssahiid. Maŋŋá soadi son ii lean šat nu ollu gárdon, muhto lei baicce duollet dálle bivdán riebaniid.³⁸⁶ Maiddái Ole Vuolab (r. 1931) lei gárdon ja vuovdán buot rievssahiid. Son lei gárdon eanáš Iškorasas ja Gámehisávžžis, ja lei veahá bivdán riebaniid. Oktii lei gumppe maid báhkčán 1950-logus. 1960-logus bivddii son maiddái ealga muhtun jagiid.³⁸⁷

7.3.3.6 Sáivačáhceguolásteapmi

Sáivačáhceguolásteapmi leamaš dehálaš Kárášjoga álbmogii. Oktan bivdduin, guolásteapmi lei guovddáš oassi dološ bivdoservodagas.³⁸⁸ Áššedovdi guovločielggadeami mielde leamaš luossa, dápmot, rávdu, čuovža ja hárru dehálamos guollešlájat, muhto leat eará guollešlájaid maid bivdán, earret eará vuskkona, njágá ja hávgga.³⁸⁹

Komišuvdna ii galgga čielggadit guolástanvuoigatvuođaid Deanočázadáhkii. Nu mo lea čielggaduvvon čuoggás 1.2.2, lea komišuvdna dulkon ráddjeumi dan láhkai ahte dat guoská čázádaga luossajohtti osiide. Ulbmilin ovdanbuktimis čuoggás 7.3.3 lea baicce čielggadit Kárášjoga álbmoga meahceávkkestallama das rájes go riikarádjá mearriduvvui jagis 1751. Luossabivdu daid osiin Deanočázádaga váldooasis mat leat Kárášjogas, namalassii Anárjogas, Kárášjogas ja Iešjogas, ja oalgejogain nu mo Váljogas ja Goššjogas, leamaš dehálaš oassin ávkkestallamis. Nu ba livččii ge Kárášjoga álbmoga meahceávkkestallama čielggadeapmi váilevaš jus ii giedahalašii luossabivdu.

Nu mo namuhuvvon čuoggás 4.1.2, de čájeha jagi 1671 riektereferáhtta ahte «olles siida», namalassii Ávjovári siidda olbmot, bivde luosa Kárášjogas ja Iešjogas, «*juohkebaš iežas*

guovllus ja iežas vuigiin»³⁹⁰. Badjelaš 150 jagi maŋŋá čállá Keilhau.³⁹¹

«Dan sivas go luossabivdu lea Kárášjoga ássiid dehálamos ealáhusgáldu lassin šibitdollui, de ánsšáit luossajogat veahá dárkilat čilgejuvvot. Luossa gorgne Deanuvuonas ja vuodjá miehtá deanu, man oaivvuš lea guokte miilla nuorttabealde Kárášjoga márkana. Vuovdaguokkas, mii lea guokte miilla vuolábealde dan báikki gokko Deatnu álgá, buđđojuvvo deatnu áibbas rastá. Doppe bivdet ollu luosa, ja leat Kárášjoga ássit oktan guovllu ássiin sihke norgga bealde rájá ja ruošša (suoma) bealde rájá geat oassálastet guolásteapmái.

Vaikko vel Vuovdaguokkas buđđot rastá deanu, de beassá liikká luossa meattá ja manná viidásabbo Anárjohkii, Kárášjohkii ja Iešjohkii. Anárjogas bivdet ruoššabeale (suomabeale) olbmot Jorggástagas, gosa sii maiddái leat huksen buvrriid. Dát seammá olbmot guolástit maiddái Bávttajohnjálmmis Kárášjogas, guhtta miilla bajábealde Áseabávtti, go luossa oainnat vuodjá nie bajás Kárášjohkii. Nu mo namuhuvvon, de lea Kárášjoga ássiin buodut Áseabávttis. Maŋŋit čakčat duhástit badjin Iešjogas, dakko gokko luossa gorgne Ávjovári guvlui. Ovdalaš áiggi oassálaste maiddái johttisápmelaččat luossabivdui, muhto dál leat dušše fástaássiin lohpi guolástit.»

Maiddái áššedovdit deattuhit man dehálaš luossabivdu lea báikkálaš meahceávkkestallamis.³⁹²

«Luossabivdu lea hui dehálaš buot daid stuorra johkalegiin (Deanus, Kárášjogas, Anárjogas ja Iešjoga luossajohtti osiin) ja orru leat leamaš dat dehálamos eaktun ássamii oktan šibitdoaluin. Leamaš sihke olbmot geat johte márkaniis geassesajiide gos luossabivdosajit ledje, ja fástaássit smávit gilážiin buot guovllu stuorra johkalegiin, geat leat háhkan birgejumi dáinna lotnolasealáhusain.»

Áššedovdit deattuhit ahte maiddái eará sáivačáhceguolásteapmi Kárášjogas leamaš dehálaš. Ollugat bivde dálveguoli iešgudetge jávrriin, ja giđa beallái olbmot bivde jienja alde. Dápmot- ja rávdobivddu olis ledje eahpeformálalaš šiehtadusat mat mielddisbukte ahte dihto bearrašiin ledje iežaset guollejávrrit gos guolástedje. Amas jávrrit guorranit, olbmot eai ožžon fierbmut guhkit go jándora.³⁹³ Álbmoga geavaheami čielggadeamis deattuha NINA ahte siseatnangilážiid olbmuid jávrebivdu lei dehálaš borramušresursan. Lei

384 Nils Ole Anti, *Jearaballan Klemet Nils Olsen Iskurasain*, jnr. 14/315-53, 1. mielddus, s. 7–8.

385 Nils Ole Anti, *Jearaballan Anders Stuengain*, jnr. 14/315-53, 2. mielddus 2, s. 4.

386 Nils Ole Anti, *Jearaballan John Georg Fredengain*, jnr. 14/315-53, 3. mielddus, s. 5.

387 Nils Ole Anti, *Jearaballan Ole Vuolabiin*, jnr. 14/315-53, 4. mielddus, s. 2.

388 Geahča NIKU Bargoraportta 10/2013 s. 44–47.

389 NIKU Bargoraportta 10/2013 s. 47.

390 Dag A. Larsen ja Kåre Rauo, *Dombok for Torneå Lappmark, Kautokeino, Aviovare, Teno og Utsjok tingsteder, 1639–1725*, 1999, s. 41–42.

391 Balthazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen i Aarene 1827 og 1828, 1831* s. 198–199.

392 NIKU Bargoraportta 10/2013 s. 84. Geahča maid s. 7.

393 NIKU Bargoraportta 10/2013 s. 47.

«*dábálaš ahte buot ruovttudoalut bivde jávrriid.*» Kárášjoga dáfus NINA čujuha dasa ahte lassin luossabivdui, lei dábálaš bivdit sihke dápmoaha, hárru ja čuovvža.³⁹⁴ NINA namuha maid iskosa mii dahkkui jagis 1983 mas boahatá ovdan ahte badjelaš 12 000 olbmo geat orro Finnmárkkus, dahje measta 22 % fylkka álbmogis, mákse guolástandivvaga, seammás go dušše 6,5 % Norgga álbmogis muđui dahke dan. Oktan Deanu gielddain, Kárášjohka lei dat gieldda Finnmárkkus gos stuorámuš oassi olbmuiin mákse guolástandivvaga,³⁹⁵ ja dien dáfus Kárášjohka lei navdimis okta daid gielddain gos ledje eanemus báikkálaš guolásteaddjit.

Dasto mitala NIKU áššedovdičielggadeapmi ahte luossabivdu lea buot márkana árbedihttiid mielas «*debálaš*», ja ahte «*eatnašiid bivdu fátmasta sihke fierbmesajiid ja buodduma*». Maiddái «*jávrebivdu ... leamaš hui viiddis*».³⁹⁶ Kárášjohleagi dilálašvuodaid čilgehusa čoahkkáigeasus mitaluvvo ahte:³⁹⁷

«Luossabivdu lea seammá dehálaš go márkanašsiide, ja lea sáhka sihke fierbmesajiid ja buođuin. Dasa lassin bivde Kárášjogas sihke hárru ja čuovvža. Jávrebivdu leamaš maid hui viiddis, ja olbmot leat bivdán sihke rávddu, dápmoaha, čuovvža, vuskkona ja hávgga. Rávdduid maid dikšo dainna lágiin ahte gilve daid dápnotjávrride vai lasket jođáneap-pot.»

NIKU oaivvilda ahte luossabivdu lei dehálamos lassiealáhus Anárjohleagis, ja olbmot «*bivde buot lágan bivdosiiguin, maiddái buođuiguin*». Leagis lei maiddái jávrebivdu dehálaš, ja olbmot bivde erenomážit čuovvža. Leagiolbmot bivde maiddái eará guovlluin gielddas, earret eará Idjajávrris.³⁹⁸

Luossabivdu leamaš dehálaš maiddái Deanuleagis. Deanu válđočázadagas bivde nuhtiin gitta 1960/70-logu rádjai. Čulloveaiguokkas buđđo gitta 80-logu rádjai. Dasa lassin leat olbmot bivdán viidát iešgudetge jávrriid.³⁹⁹

Iešjohleagis leat iešgudetge duottarstobuid hálddašead-jit ávkkástallan luondduresursaid eanáš daid guovlluin mat ledje várrejuvnon duottarstobuide. Dattege sáhte sii «*bivdit jávrriid oalle gubkkin jus dat heivii buoremusat ja lei dárbbáš-laš*» Jergulis lei maid seammalágan resursageavaheapmi go máŋga eará Kárášjohleagi ja Anárjohleagi smávvgilážiin, gos luossabivdu leamaš guovddážiis. Áššedovdiid dieđuid

mielde Iešjávrru dálá ealáhusbivdu lea odđafuomáseapmi man vuodđun lea árbevierru.⁴⁰⁰

Deanučázadaga guolásteapmi lea geahppánan maŋimuš logi jagi. 1972 rájes 2015 rádjai gaskamearálaš sálaš lei jah-kásaččat 71,8 tonna čázadaga norgga beale oasis. Jagi 2015 godde Norgga bealde lagabui 36 tonna luosa ja badjelaš 2,3 tonna guvžžá.⁴⁰¹ Obbalaš sálaš jagi 2016 lei oktiibuot 38,6 tonna. Buohtastahttima dihtii sáhtta namuhit ahte Gaular čázadagas, mii lei Norgga nubbin stuorimus luossačázadat dien jagi, lei obbalaš sálaš 27,2 tonna.⁴⁰²

Deanu čázadagas guolástuvvo eanáš daid osiin čázadagas mat leat Deanu gielddas, muhto guolástuvvo maiddái meal-gadit daid osiin mat leat Kárášjoga gielddas. Jagi 2015 Káráš-jogas godde 4444 kg luosa ja 37 kg guvžžá, Geaimmejogas 11 kg luosa, Iešjogas 1477 kg luosa ja 1 kg guvžžá, Anárjogas 244 kg luosa, Goššjogas 53 kg luosa ja 11 kg guvžžá, Váljogas 177 kg luosa ja 2 kg guvžžá, ja deanus gaskkal Leavvajoga duottarstobu ja Anárjohnjálmmi Kárášjoga gielddas godde 1316 kg luosa ja 75 kg guvžžá.⁴⁰³ Nu ba lei ge sálaš jagis 2015 dain osiin Deanučázadagas mat leat Kárášjoga gielddas 7722 kg luosa ja 126 kg guvžžá, oktiibuot 7848 kg.

Válđočázadagas Leavvajoga duottarstobu rájes deano-njálbmái ja Deanu gieldda oaljegogain lea stuorra oasis guolásteddjiin eará báikkiid ássit. Čázadaga Kárášjoga oasis gal baicce leat eanáš báikkálaš guolásteaddjit. Dat guoská erenomážit Iešjohkii ja Kárášjoga vuolimus oassái, gos ledje badjel 90 % báikkálaš guolásteddjiin geat raportterjedje sálláša áigodagas 2012–2015.⁴⁰⁴

Gávdnojit ollu dieđut Kárášjoga luossabivddu birra, muhto jávrebivddu birra gal baicce leat unnán dieđut. Álbmoga geavaheami čielggadeamis deattuha NINA ahte lea «*hui eahpečielggas*» mo finnmárkulaččaid sáivačáhcebivdu leamaš, ja ahte leat «*unnán sibkkaris dieđut olggobealásiid guovlogaevaheamis go lea sáhka sáivačáhcebivddus*».⁴⁰⁵ Oassi sivvan dása lea ahte finnmárkulaččat eai leat dárbbášan oastit jávrebivdokoarttaid bivdin dihtii fylkkas. Dan dihtii leat unnán statistihkalaš dieđut gávdnamis jávrebivddu birra, man viiddis dat leamaš, gos leat bivdán ja geat leat bivdán.

Kárášjoga leamaš unnán jávrrit lihttoláigohuvvon, ja dat dagaha ahte doppe leat vel unnit dieđut. Jagiid 1882–1891 lei

394 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 25.

395 NINA Op. Cit., 2010 s. 53.

396 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 56–57.

397 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 64.

398 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 70.

399 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 75.

400 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 82.

401 Tanavassdragets fiskeforvaltning, *Fangstrapport for Tanavassdraget, sesong 2015*, Rapport 2016-01 s. 25.

402 SSB, <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/elvefiske/aar/2017-01-27>

403 Tanavassdragets fiskeforvaltning, *Fangstrapport for Tanavassdraget, sesong 2015*, Rapport 2016-01 s. 27.

404 Tanavassdragets fiskeforvaltning, *Fangstrapport for Tanavassdraget, sesong 2015*, Rapport 2016-01 s. 24.

405 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 87.

girkolávlu Mathis Isaksen lihttoláigohan guokte jávrri Ássebávttis, ja vuoltleansmánni Johnsen lei lihttoláigohan guokte jávrri davábealde márkana jagiin 1885–1889.⁴⁰⁶ Mañjelis leat earret eará guokte jávrri Jergulis lihttoláigohuvvon. Go Finnmárkoláhka biddjui fápmui jagi 2006, de lei Ápmelašjávri, mii lea Jorggástaga oarjemátta bealde Anárjohleagis, lihttoláigohuvvon, ja nu lei maid Gussajávri mii lea birrasii vihtta kilomehtera Buollánjargga nuortamátta bealde Kárásjohleagis. Bojobeasjávri mii lea badjelaš golbma kilomehtera Jergula máttabealde ja Njáhkajávri mii lea lešjoga lahka Riikageainnu 92 davábealde birrasii 20 kilomehtera márkans eret, ledje maid lihttoláigohuvvon. Muhto dat golbma vuosttas namuhuvvon jávrri eai leat šat aktiivva.⁴⁰⁷

Álgogulaskuddančoahkkimis čujuhii Per Ove Biti (r. 1942) dasa ahte luossabivdu mearkašii ollu Kárásjohleagi ja muđui gieldda olbmuid birgejumái. Lei dábalaš ahte olbmot ásaiduvve lahka buriid luossabivdosajiid. Eará guollešlájat ledje maid dehálaš lassiborramuš. Kárásjohleagi bearrašat bivde eanáš daid jávriid mat ledje lagat go moadde miilla eret ruovttuin. Biti muitalii maid ahte eiseválddiid guolástanreguleremat ledje čuohcan negatiivvaláčat.⁴⁰⁸

Anna Ragnhild Balto (r. 1950) muitalii ahte Mollešjoga ja Šuoššjávrii bearrašii ledje leamaš iežaset guovllut gos bivde ja ávkkástalle eará luondduressaid. Nils Erling Skoglund (r. 1932) muitalii ahte sáimmastallan jávriin lei dehálaš Válgoga guovllu olbmuid birgejumi oassin, muhto ahte earret eará EØS-šiehtadusa geažil báikkálaš guolásteapmi lea gártan gillát. Marit Guttorm Graven (r. 1951) muitalii ahte Jergula guovllus ledje golbma rávdjávrii dan áigge go son bajásšattai. Juohke bearrašis lei iežas jávri ja guovlu gos ávkkástalle luonddu. Sii eai mannan earáid guovlluide ávkkástallat luonddu. Ingrid Moeng (r. 1943) muitalii ahte Anárjohleagi olbmot bivde čakčageasi ovdal lájuid.⁴⁰⁹ Čoahkkimis muitalii maid Berit Stueng (r. 1929), Ole Georg Balto (r. 1951), Nils Sverre Eriksen (r. 1950), Nils Anders Rasmus (r. 1939) ja Nils Dalseng (r. 1947) iešgudetge lágan guolástemiid birra.⁴¹⁰

Anárjohleagi gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamis muitalii John Johnsen Boine (r. 1948) viiddis guolástea-

mi birra Basevuovddis. Lájuid áigge sii bivde luosa, ja muđui sii bivde čuovžža, vuskkona ja hávvgga. Dalle go sin bearaš orui Ráittis sii bivde čuovžža Ráitejávrris. Boine eahpidii otná guolástushálddašeami go son oaivvilda ahte dat doaibmá ulbmiliiddis vuostá dan sivas go dat ráddje fierbmebivdu menddo sakka. Son deattuhii ahte ovdalašáigge leagi olbmot guolástedje hui ollu. Bivdoguovllut ledje juogaduvvon bearrašiid gaskka, ii ge oktage gurren jávriid.⁴¹¹ Klemet Ole Boine (1936–2016) maid eahpidii dálá fierbmebivdoráddjemiid seammá láhkái Boine. Son dajai ahte dálá gáržžideamit motorjohtalusa dáfus hehttejit olbmuid vejolašvuodaid bivdit jávriid gos ovdal leat bivdán dálveguoli.⁴¹²

Ole Georg Balto muitalii maiddái jávrebivdu birra čilgedettiin Anárjohleagi birrasa diedáhusa ja Berit Olsdatter Balto ja Nils J. Balto mañisbohtiid diedáhusa, čuokkis 9.2.3.1 ja 9.4.3.1. Geahča maiddái Nils Kristian Balto čilgehusa mañimus namuhuvvon diedáhusa birra ja Kjell Magne Grønli čilgehusa Johannes J. Balto ja Sofie Balto mañisbohtiid diedáhusa birra (9.3.3.1).

Kárásjohleagi gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamis muitalii John Ingvald Dalseng (r. 1946) Dálabogis eret ahte olmuin ledje iežaset bivdosajit jogas maid kránnjávruhtii válde. Jávrebivdu dáfus ledje Njuovččot guovllu jávriid seammá láhkái juhkkjuovvon. Olggobealolbmot eai bohtán dohko bivdit. Dieinna lágiin lei buohkaide doarvá guolli. Asbjørn Guttorm (r. 1957) muitalii ahte jus gidđalodden ii lihkestuvvan, de bivde hárriid jieŋa alde. Jus Kárásjogas lei unnán luossa gidđat go jiekŋa lei johtán, de bivde boranguoli jávriin. Sii eai máksán luossabivdu eai ge eará guolásteami ovdas. Su muittu mielde eai gáibidišgoahtán guolástandivaga ovdal 1970-logus. Per Ove Biti, John Ingvald Dalseng ja Konrad Thorolf Bjørnback (r. 1946) muittu mielde maid eai dárbbasán máksit guolástandivaga 1960-loguin, muhto olggobealássit geat bohte Máttá-Norggas fertejedje dan áigge oastit guolástandivaga.⁴¹³

Jávrebivdu birra muitalii maiddái Petter Kemi čilgedettiin Beskenjargilisearvi diedáhusa (10.2.3.1), John Ingvald Dalseng čilgedettiin Dálabogi guovllu diedáhusa (10.3.3.1), Per Tor Turi, (10.4.3.1), Paal Arne Sollien (10.5.3.1), Waldeemar Grønvold (10.5.3.2), Terje Tretnes (10.7.3.1) ja John Nystad (10.9.3.1).

Iešjohleagi gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamis muitalii Berit Alette Eriksen Anti (r. 1937) ahte sin bearaš lávii sáimmastallat Stohpoluobbalis, Hálkavár- luobbalis ja Oaivošluobbalis. Su vieljas (Aslak Eriksen) lei

406 Finnmárkokomišuvdna, *Forpaktning av utmarksslätter i Karasjok*, suoidnemánu 5. b. 2019 (jnr. 14/315-153) mielddus 1 Kárásjoga gieldda meahccelájuid ja eará lihttoláigohemiid listu s. 3.

407 FeFo, e-poasta komišuvdnii cuoŋománu 27. b. (jnr. 14/315-134). Geahča maiddái e-poastta cuoŋománu 5. b. 2018 (jnr. 14/374-21) 3. mielddus. Njáhkajávri ii leat Finnmárkku lihttoláigohuvvon jávriid listus FeFo ruovttusiiduin (<http://www.fefo.no/no/fiske/Sider/Forpaktedevann.aspx>).

408 Finnmárkokomišuvdna, *Álgogulaskuddančoahkkinferáhhta*, golggotmánu 15. b. 2015 (jnr. 14/315-28) s. 3–4 ja 14–15.

409 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-28) s. 4–5 (Balto), 5, 13 ja 21–22 (Skoglund) og 6 (Graven ja Moeng).

410 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-28) s. 8 (Stueng), 9 (Balto ja Eriksen) ja 11 (Rasmus ja Dalseng).

411 Finnmárkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhhta*, njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 (jnr. 14/315-55) s. 7–8, 15 ja 16.

412 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-55) s. 8.

413 Finnmárkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhhta*, geassemánu 7. ja 8. b. 2016 (jnr. 14/355-62) s. 5 ja 20 (Dalseng), 6 ja 20 (Guttorm), 16 (Biti) ja 20 (Bjørnback).

goahti Gavdnjavuonas ja bivddii Iešjávrrri. Son lea ieš maid bivdán doppe, ja son mitalii ahte Mollešjoga olbmot maid bivde vulos gitta Vuolit Molleži Čorotguoikka rádjai. Per Edvard Johnsen (r. 1962) dajai ahte guolásteapmi ja eará meahcástallan lei Mollešjoga ássama vuoddu. Olbmot bivde earret eará Bajit Mollešjoga, Iešjávrrri ja Mollešjávrrri. Johnsen čujuhii dasa ahte mánja almmolaš raporttain leat diedut gude jávrriin guolástedje ja ahte guolásteapmi lei dehálaš. Diedut bohtet ovdan earret eará raporttas mii almmuhuvvui jagis 1976 Iešjávrrri ealáhusbivddu birra, ja ovttá raporttas Finnmarksforsknings loahppa 1990-logus. Johnsen, guhte ieš lei ealáhusguolásteaddji Iešjávrris 1977 rájes 1997 rádjai, mitalii ahte guovlluolmuin lei geavtlaš, eahpeformálalaš juohkinortnet gokko giige guolásta ja gudiid jávrriid bivdá.⁴¹⁴

Karin Marit Paulsen (r. 1937) Jergulis eret mitalii ahte su vieljat ledje bivdán luosa Iešjogas sihke firpmiiguin ja buoduiguin, muhto eaba lean goassige buddon rastá joga. Guovllu fástaássit ledje lihttoláigohan guokte lagašjávrrri. Elle Márjá Gaup Eriksen (r. 1955) Šuoššjávrris eret mitalii ahte lei šaddan eambbo gilvu luonddugeavaheami alde manjá go riikageaidnu 92 ráhkaduvvui eiseválddiid gáržžideamit hehtejedje olbmuid mannamis lagašjávrride. Nils Sverre Eriksen (r. 1950) eret Vuolit Mollešjogas deattuhii ahte eai lean dušše Iešjoga ássit geat bivde luosa doppe. Maiddá márkánássit bivde luosa gaskkal Iešjohgoržži ja Ássebávtti.⁴¹⁵

Maiddá Marit Sofie Holmestrand, Nils Sverre Eriksen ja Ánne Márjá Biti Nordsletta (videojearahallan) muitaledje jávrebivddu birra čilgedettiin Iešjot searvi og Iešjávri og omegn utmarkslag diedáhusa, (čuokkis) 11.2.3.1. Geahča maiddá Marit Sofie Holmestranda ja Hans Ingvald Hansena čilgehused Hansen, Holmestrand ja Mienna bearraša diedáhusa birra (11.3.3.1), Inger Eline Eriksena čilgehuse Eriksen/Eira bearraša diedáhusa birra (11.4.3.1), Alf Kristian Eriksena čilgehuse Gaup Eriksena diedáhusa birra (11.5.3.1), Per Edvarda ja Eirik Johnsen čilgehuse Johnsen-bearraša diedáhusa birra (11.6.3.1), ja Marit Kirsten Guttorm Gravena čilgehuse Klemet Johannesen Guttorma manjisbohttiid diedáhusa birra (11.12.3.1).

Deanuleagi ja márkanguovllu gulaskuddančoahkkimis mitalii Nils Anders Rasmus (r. 1939) ahte dat, geat orro Váljogas bivde sihke iežaset atnui ja vuovdima várás. Sin bearaš ii lean guolástan dušše lagašguovlluin, muhto sii ledje maiddá bivdán eará sajiin Kárášjogas, Porsánngus, Deanus ja Davve-siiddas. Váljogas ledje ollugiin iežaset jávrrit gos guolástedje, ja Váljogas bivde maid ollu luosa. Olbmot bivde maid jávr-

riid Deanuleagis, ja maiddá deanu. Rasmus oaivildii ahte eiseválddiid bivdogáržžideamit ja mo eiseválddit dulkojit mohtorjohtaluslaga lea buorre muddui hehtten olbmuid guolástanvejolašvuodaid. Son deattuhii maid ahte Suoma eiseválddiin lea menddo ollu dadjamaš Deanu čázadaga luossabivddu ektui.⁴¹⁶

Nils Erling Skoglund (r. 1932) Váljogas eret mitalii ollu dan seammá maid Rasmus. Son oaivildii ahte guolástan-gáržžideamit leat dagahan ahte hávga lea laskan nu sakka ahte dat čuohta luossa- ja dápmotnállái. Skoglund mitalii ahte ovdalašáigge lávejedje ollu nuohtut deanu, ja olmuin ledje fásta nuohttevárppit. Dálá lágaid geažil diet hommá lea dán áigge nohkan.⁴¹⁷ Lillian Kemi (r. 1941) Rávdojogas eret mitalii ahte doppeguovllu olbmot lávejedje sáimmastallat Idjavuomi ja Jeagilvári jávrriin. Sii bivde sihke lagaš jávrriid ja jávrriid mat ledje veahá guhkkelis eret ruovttus. Alida Norvang (r. 1958) Biessavvonis Deanuleagis eret dajai ahte olbmot bivde earret eará Gimesjávrrri. Erenomážit ovdal lájuid bivde jávrriid háhkan dihtii borranuoli ladjobargiide.

Oasehasčilgehusestis Valjok biras diedáhusa birra Skoglund mitalii maid Váljoga guovllu guolásteami birra (čuokkis 12.2.3.1). Geahča muđui Anders Josefsen Boine čilgehuse Josef J., Klemet J., Ivar J. ja Anne K. J. Boine manjisbohttiid vuoigatvuodadiedáhusa birra (12.3.3.1), ja Margit R. Eriksen Opgårda čilgehuse, mii guoská Iešjohleagi-guovllu diedáhussii (11.9.3.1).

Waldemar Henry Nystad (1924–2017) mitalii *duodáš-tušohkkenjearahallamis* čakčamánu 3. beaivve 2015 ahte sin bearrašis lei leamaš geassesadji Buollánjarggas Kárášjohleagis, ja doppe lávejedje sihke nuohtut ja bivdit luosa stákkuin. Árbeviroláčcat lei oktasašbivdu mii doaimmai dainna lágiin ahte olbmot bivde vurrolaga. Ággi mielde oktasašbivdu rievddai ja olbmot bivdigohte iehčanassii. Gándan son lei leamaš áhčistis mielde bivdimin Geaimmejávrrri sihke gidđat ja čakčat, ja soai leigga maid bivdán eará sajiin, earret eará Liidnebeahcanguoikka.⁴¹⁸ Maiddá Josef Pettersen Moen (r. 1927) mitalii ahte ovdalašáigge lei nuohtut oktasaš luossabivdu. Jearahallamis suoidnemánu 8. beaivve 2015 mitalii son ahte báikeolbmot ieža hálddašedje joga, ja ahte sis geain lei geassesadji Ássebávttis bivde Iešjogas, ja dain geain lei geassesadji Buollánjarggas fas bivde Kárášjogas. Manjá go

414 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkineferáhitta*, borgemánu 23. ja 24. b. 2016 (jnr. 14/315-76) s. 5, 6 ja 22 (Eriksen Anti) ja s. 10–12, 24–25, 26 ja 29–30 (Johnsen).

415 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-76) s. 19-20 ja 39 (Paulsen) ja 37 (Gaup Eriksen ja Eriksen).

416 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkineferáhitta* golggotmánu 11. ja 12. b. 2016 (jnr. 14/315-77) s. 7–9, 12, 13, 19–20, 30, 36–37 ja 37–38.

417 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-77) s. 9–10, 17–18 ja 41 (Skoglund), 14–15 ja 15–16 (Kemi) ja 19 (Nordvang).

418 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Waldemar Henry Nystadain* (jnr. 15/897-24) s. 2.

son fárrii Jávrrášmuotkkenjárgii jagis 1961, de son lei gaskko-hagaid bivdán Idjajávrrii, gos su áddjá lei ovdal ollu bivdán.⁴¹⁹

Berit Kirsten Stueng (r. 1929) mitalii čakčamánu 17. beaivve 2015 ahte su áhčči lávii oassálastit oktasaš luossabivdui Iešjogas. Dan bivddus godde nu ollu luosa ahte sin bearaš ii dárbbášan bivdit jávreguoli, mii muđui lei ollugiidda Káráš-johleagis hui dehálaš.⁴²⁰ Nils Johnsen (r.1935) Bieskenjárggas eret mitalii ahte sii lávejedje čakčat bivdit jávrriid vahkko-viissaid, ja ahte dat bivdu lei hui dehálaš oktan johkabivdduin Kárášjogas. Johnsen oaivvildii ahte buot giliolbmot bivde jávrriid, eai ge bearrašat lean juogadan jávrriid gaskaneaset. Luosaid nuhtto jogas olles geasi fásta bivdobáikkiin, ja dávjá ovtas. Sii eai jearran goassege lobi bivdit, muhto hárvve sii bivde Iešjoga.⁴²¹

Muđui mitalii Fridtjof Berglund (r. 1936) Kárášjohleagi birra čakčamánu 13. beaivve 2017, ahte son lea mánnávuoda rájes bivdán luosa Gohppes, ja ahte sus lea fásta bivdosadji Gohppegoatnjilis. Leagi olbmot gal leat álo váldán vuhtii ahte dat lea su bivdosadji, earret dat geaid son gohčoda márkana “viessosadjeaiggádin”. Su mielas dát olbmot leat duvdán su eret doppe, ja muđui mitalii son ahte ovdalašáigge lei leagi ássiin dehálaš oktasaš bivdosadji Oahcesainjárggas.⁴²²

Anders Josefsen Boine (r. 1931) eret Leaibejogas Deanuleagis mitalii jearahallamis čakčamánu 11. beaivve 2015 ahte jávrrit ledje juhkkovuvvon bearašiid gaskka. Dat geat orro Geahtaveajis bivde Gimešjávrrii ja Njukčaluobbala, ja Boine bearaš bivddii Šaldejávrrii. Čuovžabivdu lei buot dehálamos, ja dat birgehii mánja bearaša. Dien áigge gorgnii unnán luossa Válgjohkii dan sivas go bivde hui ollu luosa joganjálmmis. Dán áigge lea luossabivdu buorránan, ja nu lea deanus maiddá. Ovdalašáigge godde ollu luosa buođuin Vuolle-Deanus.⁴²³

Berit Alette Eriksen Anti (r. 1937), guhte maid oassálasttii *Iešjohleagi* gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamii, mitalii jearahallamis čakčamánu 17. beaivve 2015 ahte Bajit Molležis lei dápmot-, hárvve-, njáhká-, hávga-, ja čuovžabivdu hui dehálaš borramuššan. Guoli sáltejedje ja vurkejedje fárpaliidda. Ássit hálldašedje guolásteami ieža, ii ge stáhtii gullan das mihkkege. Sii eai sáimmastallan dalle go iešgudetge guollešlájain lei godđanáigi, eai ge sii máksán guolástankortta. Son mitalii ahte dat geat orro Vuolit Molležis birgejedje

seamma láhkai, ja sii bivde earret eará Gásadagas ja Oaivvoš-luobbalis.⁴²⁴

Vieljaš oappáš guovttos Anders Ole Eira (r. 1937) ja Siri Ravna Eriksen (r. 1947) muitaleigga jearahallamis suoidnemánu 14. beaivve 2017, ahte dápmot-, hárvve-, ja rávdobivdu lei dehálaš skáhppon dihtii guoli alcceseaset ja maiddá gávpe- ja lonuhangálvun. Sii bivde sihke jávrriin ja jogain, dábálaččat das rájes go jiekŋa suttai gidat gitta čakčageassái. Lei dábálaš ahte bearašiiin ledje iežaset bivdosajit, ja dan olbmot respekterejedje. Maŋimuš jagiid leat eambo ja eambo olggobealásit gilvališgoahtán singuin geavaheami dáfus.⁴²⁵

Elina Torikka (r. 1929) mitalii suoidnemánu 8. beaivve 2015 ahte Anŋelis/Basevuovddis ii lean geasge fásta bivdosadji, muhto ahte sihke suomabeale ja norggabeale olbmot bivde firpmiiguin dalán go jiekŋa lei johtán. Dan sii dahke gitta čakčii. Torikka mitalii ahte 1930-logu loahpas gilde čakčaluossabivdu, muhto olbmot eai doahhtalan gildosa.⁴²⁶ Nils Kristian Moeng (r. 1936) ja su eamit Ingrid (f. 1943) jearahalluiga suoidnemánu 17. beaivve 2015. Nils Kristian mitalii ahte johkaguolásteapmi lei leagi olbmuid geasse-doaibma. Dain geain ledje fierpmit bivde ovtas ja juogadedje sállaš gaskaneaset. Su čilgehusa mielde hálldašedje báike-olbmot ieža bivdu. Ingrid fárrii Jorggástahkii 1950-logu loahpas. Son mitalii ahte doppe lei juohke bearašis fásta fierbmebivdosadji.⁴²⁷

Arne Balto (1941–2018) mitalii suoidnemánu 17. beaivve 2015 ahte Goššjogas sii bivde borranuoli ládjobar-giide, ja Mánalašjávrris fas bivde luosa ja čuovžža. Sii mearridedje ieža goas bivde, eai ge sii jearran geasge lobi.⁴²⁸ Ragnhild Astrid Boine (r. 1942) mitalii geassemánu 15. beaivve 2016 ahte geassit sii bivde Iškorasjoga ja Anárjoga sihke stákkuin ja nuhttiin. Juohke dálus lei fásta fierbmebivdosadji, muhto son ii muitán ahte ledje go fásta bivdosajit eará guolásteami olis. Olbmot hálldašedje guolásteami beroškeahtá lágain ja njuolggadusain.⁴²⁹

John Johnsen Boine (r. 1948) guhte maid oassálasttii Anárjohleagi gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamii, mitalii geassemánu 16. beaivve 2016 ahte guolásteapmi lei olbmuid birgejumi oassin. Basevuovddis sii bivde čuovžža, vuskkona, hárvve, hávga ja luosa. Luossa lei vuosttažettiin

419 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Josef Pettersen Moeniin* (jnr. 15/897-12) s. 2–4.

420 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Berit Kirsten Stuengain* (jnr. 15/897-30) s. 3.

421 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Nils Johnseniin*, (jnr. 15/897-37) s. 2.

422 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Fridtjof Berglundain* (jnr. 14/343-13) s. 3–4.

423 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Anders Josefsen Boiniin* (jnr. 15/897-6) s. 2.

424 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Berit Alette Eriksen Antiin* (jnr. 15/897-26) s. 1–3.

425 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Anders Ole Eirain ja Siri Ravna Erikseniin* (jnr. 14/364-11) s. 3–4.

426 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Elina Torikkain* (jnr. 15/897-17) s. 3.

427 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Nils Kristian ja Ingrid Moengain* (jnr. 15/897-41) s. 2 ja 3.

428 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Arne Baltain* (jnr. 15/897-33) s. 2.

429 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Ragnhild Astrid Boiniin* (jnr. 15/897-44) s. 3.

ládjoguolli, go dat ii seilon nu guhká. Dehálamos borran-guolli lei čuovža. Dat sáltejuvvui ja bisttii olles dálvvi. Sii bivde eanáš firpmiiguin, muhto maiddá ohteriin, ja čuovžža sii nuhtto Ráitejávrris.⁴³⁰

Klemet Nils Olsen Iskuras (1906–1984) mitalii *jearahallamis Nils Ole Antiin* ahte Anárjogas ii lean stággobivdu juhkkovuvvon. Muhto nuohtunsajit gal baicce ledje juhkkovuvvon leagi bearrašiid gaskka. Olbmot nuhtto ovttas geassemánu loahpas borgemánu lohppii. Sii bivde sihke luosa, hárru ja dápmoha, muhto nuohtun gildovuvvui maŋŋá nuppi máilmmisoadi ja nu dat nogai. Son lávii ieš bivdit hávgga, vuskkona ja dápmoha sáimmain Julkajávrris ja Gállajávrris. Jávrrit ledje 15-20 kilomehtera eret su ássanbáikkis Iškoras-johnjálmmis, gos son maid lávii sáimastallat. Son guolástii dušše iežas dálloodoalu várás.⁴³¹

Anders Stueng (1902–1984) mitalii ahte 1939 rádjai son lávii searvat organiserejuvvon luossanuohhtumii Iešjogas ja Kárášjogas, ja ahte sii bivde geassemánu loahpas ja moadde vahku ovddos guvlu.⁴³²

John Georg Fredeng (1926–2010) mitalii ahte son lávii Idjajávrris ja Iešjávrris sáimmain bivdit čuovžža, hávgga, vuskkona, hárru, rávddu ja dápmoha, sihke okto ja ovttas earáiguin. Sus ledje maid leamaš fierbmebivdosajit Kárášjogas sihke Ássebávttis ja Riidonnjárggas, ja lei oassálastán organiserejuvvon nuohtumii Iešjogas Jergulis vulos, ja Kárášjogas. Nuhtiin sii bivde luosa, ja bivdu bisttii geassemánu loahpas borgemánnui, muhto lávii lean moadde vahku boddu lájuid áigge suoidnemánus. Muđui bivde sii maid sáivačáhceguoliid nu go dápmoha, čuovžža, hárru, hávgga, rávddu ja vuskkona firpmiin. Guoli borre ieža.⁴³³

Maiddá Ole Vuolab (r. 1931) mitalii ahte son lei oassálastán organiserejuvvon nuohtumii Anárjogas, ja fierbmebivdui Goššjogas ja Anárjogas. Sii bivde eanáš luosa, muhto gitta 1960-logu rádjai son lei maid firpmiiguin bivdán earret eará dápmoha, čuovžža ja hárru iešgudetge jávrrin.⁴³⁴

7.3.3.7 Eará meahceávkkestallan (lubmen ja eará murjen, gámasuidnen, jeageldoahpun)

Go lea sáhka eará luondduávkkestallamis, de lea erenomážit lubmen, ja ovdalaš áiggi maiddá gámasuidnen ja jeageldoahpun mat leat guovddážis. Maiddá dat geavaheapmi leamaš jo

don doloža rájes. Keilhau muitala ahte go son galledii boazosápmelaččaid Iškorasa máttabealde jagis 1828, de guossohedje sutnje mállása mii «*loahpahuvvui bajálušain, mii lei ráhkaduvvon jiekŋuduvvon bohccomielkkis masa ledje seaguhuvvon čáhpesmuorjijt*».⁴³⁵

«Nu go diehtit, bohccomielki lea hui vuddjii ja oalle fiskat, ja go dat oázžu ivnni čáhpesmuorjijt sevdnes rukses, dahje dadjat dal jo sáhpes máihllis, de dat lea hui čáppat oaidnit. Máisttu dáfus muorjijt (Emetrum nigrum šládja) eai leat oppa heittohat ge.»

Keilhau čilge maiddá gámasuoidnegeavaheami birra. Gámasuoidni lea muhtun erenomášlágan jeaggesuoidni: «*Gápmagat leat muhtun lágan juolgegárvvut main ii leat nu alla ruojas ja man siste sápmelaččat geavahit bures goikaduvvon jeaggejuovtti, mii lea guhkki ja dimis (Lukti, Suinex, Carex ampullacea šlájjas), maid gisset julggiid birra dan sadjái go geavahit suohkuid*».⁴³⁶

Murjen, erenomážit lubmen, lea ain dehálaš Kárášjogas, ja doppe leat maŋga buori luomejeakki. NINA cealká Finnmárkku álbmoga meahcegeavaheami čielggadeamis ahte.⁴³⁷

«Murjen leamaš guhká dehálaš oassin luonddugeavaheamis. Vuosttažettiin lea sáhka luopmániin, muhto muhtun vuotnaguovlluin leamaš čáhpesmuorjijt maid hui dehálačča. Olbmot leat maid ollu sarren ja jogjen. Luomi lei hui dehálaš biebm- ja vitamidnagáldu, ja áiggi mielde luomi šattai okta dain dehálamos ruhtaháhkangáldun. Mannan čuohtelogu álggus dat guoskkai erenomážit Porsáŋggu, Davvesiidna, Unjárgga ja Máttá-Várjaga gielddaide, muhto fuonit kommunikašuvnna dihtii siseatnangielladain lei váddásut dinet luopmániiguin.»

Go lea sáhka gámasuinniin, NINA čujuha čielggadeapmái mii dahkkui jagis 2009, mas boahtá ovdan ahte 300 olbmo stuoru joavkkus Guovdageainnus, almmuhit «*guokte goalm-mátoassi olbmuiin ahte sii čuhppet gámasuinniid*», ja ahte dat lea erenomáš dábalaš boazosápmelaččaid gaskka.⁴³⁸ Vaikko vel diekkár dilli lei Guovdageainnus, de sáhtta mearkkašit ahte gámasuinniid geavaheapmi Kárášjogas ain lea hui áigeguovdil, ja goittotge boazosápmelaččaid gaskka. Ovdalašáigge lei jeagil dehálaš šibitbiebmun dáluolbmuid gaskka. Ovdameark-

430 Finnmárkokomišuvdna, *Jearahallan John Johnsen Boiniin* (jnr. 15/897-47) s. 2, 3 ja 5.

431 Nils Ole Anti, *Jearahallan Klemet Nils Olsen Iskuras*, jnr. 14/315-53 mielddus 1 s. 6–7.

432 Nils Ole Anti, *Jearahallan Anders Stueng*, jnr. 14/315-53 mielddus 2 s. 3.

433 Nils Ole Anti, *Jearahallan John Georg Fredeng*, jnr. 14/315-53 mielddus 3 s. 4–5.

434 Nils Ole Anti, *Jearahallan John Georg Fredeng*, jnr. 14/315-53 mielddus 4 s. 1–2.

435 Baltazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 205–206.

436 Keilhau, Op. Cit., 1831 s. 185–186.

437 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 29.

438 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 40.

ka dihtii dohpo jagis 1917 Kárášjogas 242 tonna jeahkáliid.⁴³⁹ *Dán áiggi ii dáidde dán geavabeamis leat šat geavatlaš mearkašupmi.*

Maiddái NIKU áššedovdičielggadeapmi čájeha ahte muorji, gámasuoinnit ja jeagil leamaš dehálačča Kárášjoga álbmogii. Áššedovdit mitalit ahte buot márkana árbediehtit lubmejedje beanta viidát. Buohkat sis leat maid čuohppan gámasuinniid ja eanášat leat maiddá dohpon jeahkáliid.⁴⁴⁰ Maiddá Kárášjohleagis lubmejedje olbmot hui viidát. Lubmen lei dehálaš buot árbediehtuide, ja luomi sáhtii «*addit ruhtasisaboada mii dáhkidiid birgejumi reasta jagi*». Mánega árbediehtit mitaliedje maid ahte sii leat čuohppan gámasuinniid, ja eanášat leat maid čoaggán sihke sariid, joñaid ja čáhpesmurjiid. Sii leat maiddá dohpon jeahkáliid.⁴⁴¹

Maiddá Anárjohleagis leat olbmot lubmen hui viiddis guovlluid ja lubmen leamaš dehálaš sisabohtun. Doppe čogge maid joñaid, sariid ja čáhpesmurjiid. Jeahkáliid geavahedje šibitfuodarín ja olbmot čuhppet maid gámasuinniid.⁴⁴² Deanuleagi bearrašiin ledje juohkehaččas iežaset gámasuidnenguovllut, muhto luopmániid gal baicce čogge iešgudetge giláziid oktasaš guovlluin. Okta árbediehtit mitalii maiddá jeageldoahpuma birra.⁴⁴³ Iešjohleagis gal leat buot árbediehtit mitalan lubmema birra, ja mánngas mitaliedje maid *gámasuoidnečuohppama* ja jeageldoahpuma birra. Čoahkkáigeasus celket áššedovdit ahte dán áiggi lubmen Iešjávri guovllus orru leamen «*innovašuvdna man vuoddun lea árbevierru*».⁴⁴⁴

Čielggadeamis bohtá maid ovdan ahte lavdnji lea geavahuvvon huksenávnnasin. Ovdamearkka dihtii lea mitaluvvon ahte vuosttaš huksehusat Dálabogis Kárášjohleagis ledje eankilis buvrit (lavdnjegoadit). Muhto báikkálaš lavdnjeresurssaid eai oro gal leat geavahan boaldámuššan.⁴⁴⁵

Álgogulaskuddančoahkkimis mitaliedje mánega informántta ahte sihke murjen ja eará ávkkástallan lei leamaš hui dehálaš. Per Ove Biti (r. 1942) mitalii ahte Bieskenjargga olbmot ja earát geat orro badjelis Kárášjohleagis, lassín eará luondduávkkástallamii háhke birgenlági luopmániid vuovdimiin. Báikeolbmot ledje ieža juogadan luomejekkiid gaskaneaset. Nils Dalseng Dálabogis eret nannii Biti dieduid.⁴⁴⁶

439 Det Statistiske Centralbyrå, *Jordbrukstelingen i Norge, 1. januar 1918*. Nubbi gihpa, 1921 s. 39.

440 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 57.

441 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 65. Geahča maiddá 11. tabealla s. 62.

442 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 69 ja 70. Geahča maiddá 11. tabealla s. 68.

443 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 74–75.

444 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 81 ja 82.

445 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 52 ja 90.

446 Finnmarkokomišuvdna, *Álgogulaskuddančoahkkinferáhtta*, golggotmánu 15. b. 2015 (jnr. 14/315-28) s. 3–4 (Biti) ja 11 (Dalseng).

Anna Ragnhild Balto (r. 1950) mitalii ahte go son bajásšattai Mollešjogas, de lávii sin bearaš lubmet vuovdima várás, ja doahput jeahkáliid. Nissonolbmot lávejedje čuohppat gámasuinniid. Bearrašiin ledje iešgudetge guovllut gos lubmejedje, dohpo jeahkáliid ja čuhppe gámasuinniid. Buot lagašguovllu olbmot vuhtii válde dan. Manjá go olbmot álge geavahit tráktoriid, de gal gárte guovlluolbmot gilvaladdat eará guovllu olbmuiquin luopmániid dáfus. Ingrid Moeng (r. 1943) mitalii ahte dat guokte bearraša mat orro Basevuovddis dan áigge go son bajásšattai, lávejedje doahput jeahkáliid maid geavahedje lassifuodarín šibihüdda, ja sii čuhppe maiddá gámasuinniid. Sin bearaš lávii heasttain mannat Ruovdegáldui lubmet. Luopmániid borre ieža ja muhtun ráje vuvde maid. Olbmui ledje iežaset guovllut gos lubmejedje ja gos dohpo jeahkáliid. Nils Erling Skoglund (r. 1932) mitalii murjema birra Válgoga guovllus. Son lei fuolastuvvan das go nuorat eai šat gille lubmet.⁴⁴⁷

Anárjohleagi gulaskuddančoahkkima birra beavdeságastallamis mitalii John Johnsen Boine (r. 1948) ahte leagi olbmot čogge sihke luopmániid, sariid ja joñaid. Luomejekkit ledje juogaduvvon siskkáldasat. Buohkat dihte «*guđet guovllut gulle geasa ja sii vuhtiiválde dan gaskaneaset*». Dan dihtii lei sin bearaš joatkán lubmet Basevuovddis maiddá manjá go ledje fárren Máreveadjái. Maiddá olbmot geat orro suomabeale rájá Basevuovddi buohta lubmejedje Norgga bealde. Muhto norggabeale olbmot gal eai lubmen Suoma bealde. Guovlluolbmot dohkkehede ahte márkanolbmot bohte Anárjohleahkáii lubmet.⁴⁴⁸

Ragnhild Astrid Boine (r. 1942) deattastii ahte maiddá leagi nissonat murjejedje. Olbmot vudje jekkiide jearakeahtá, eai ge sii ohcan lobi. Son mitalii ahte ledje guovllut Anárjogas mat ledje ráfáidatton boazoguohtumiin dan dihtii go dat ledje várrejuvvon fástaássiide, earret eará jeageldoahpuma dihtii. Klemet Ole Boine (1936–2016) mitalii ahte ovdalášáiggi lei dábálaš ahte fástaássi dohpo jeahkáliid šibitfuodarín, ja ahte olbmot earret eará fertejedje murjet birgejumi dihtii. Son duodaštii dieduid das ahte olbmot ledje siskkáldasat juogadan sihke jeageldoahpun- ja lubmenguovlluid, ja ahte olbmot ieža hálddašedje guovlluid ii ge stáhtii gullan das mihkkege.⁴⁴⁹

Muđui go lea sáhka dieduin mat bohtet ovdan daid iešgudetge vuoigatvuodadiedáhusaid čilgehusain iešgudetge lágan luondduávkkástallama birra, erenomážit lubmema ja eará murjema birra, muhto maiddá jeageldoahpuma ja gámasuinniid čuohppama birra, de čujuhat Kjell Magne

447 Finnmarkokomišuvdna, Op. cit. (jnr. 14/315-28) s. 4–5 (Balto), 6 ja 21 (Moeng), ja 13 (Skoglund).

448 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhtta*, njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 (jnr. 14/315-55) s. 3, 7 ja 15.

449 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-55) s. 10, 11, 15 ja 16 (Ragnhild Astrid Boine) ja 10–11, 12 ja 16 (Klemet Ole Boine).

Grønli, Olaug Larsson ja Ole Georg, Karl Edvard ja Nils Kristian Balto čilgehusaide Anárjogaleagi biras diedáhusa birra (čuokkis 9.2.3.1). Geahča maiddá Grønli čilgehusa Johannes J. ja Sofie Balto manisbohttiid diedáhusa birra (9.3.3.1) ja Ole Georg Balto čilgehusa Berit O. ja Nils J. Balto manisbohttiid diedáhusa birra (9.4.3.1).

Per Ove Biti (r. 1942) mitalii *Kárášjohleagi* gulaskuddančoahkkima birrabeavdeságastallamis ahte Beaivvašgietti olbmuin ja leagi eará guovllu olbmuin ledje jeakkit gos lubmejedje ja atne daid iežaset jeaggin. John Ingvald Dalseng (r. 1946) mitalii ahte Dálabogi jeakkit ledje juhkkuojuvvon olbmuid gaskka, ja ahte sin bearrašis ledje jeakkit Ásteváris, gos eai dárbbasan earáguin gilvalit luopmániin. Guovllut ledje juhkon nu ahte buohkaide galgai leat doarvá, sihke luomi ja eará resursat. Konrad Thorolf Bjørnback (r. 1946) mitalii ahte dat geat orro Bieskenjárggas lávejedje lubmet, čuohppat gámasuinniid ja doahput jeahkáliid. Luonddus sii vižže maid buot eará maid dárbbasedje. Per Tor Turi (r. 1953) mitalii ahte sihke fástaássit ja badjeolbmot geat orro leagis dálvit ávkkástalle jeagelresurssaid.⁴⁵⁰

Diedut murjema, gámasuoidnečuohppama ja jeageldoahpuma birra bohte maid ovdan mánja vuoigatvuodadiedáhusas. Geahča earret eará Petter Kemi čilgehusa Beskenjár-gilsearvvi diedáhusa birra (čuokkis 10.2.3.1), Nils ja John Ingvald Dalsenga čilgehusa Dálabogi guovllu diedáhusa birra (10.3.3.1), Waldemar Grønvold (10.5.3.2), Terje Tretnes (10.7.3.1) ja John Nystad (10.9.3.1).

Iešjohleagi gulaskuddančoahkkima birrabeavdeságastallamis mitalii Berit Alette Eriksen Anti (r. 1937) ahte sii ledje Jeagelčorus ja jogaid gaskka dohpon ollu jeahkáliid maiguin bibme gusaid ja sávzzaid. Mollešjogas, Lássejoniittus, Návle-saijeakkis, Ánnešjogas ja Gárdimis sii čuhppe gámasuinniid. Sii čogge ollu luopmániid maid vurkejedje fárpaliidda ja vušše, ja sii čogge maid joñaid, sariid ja čáhpesmurjiid. Dáluin ledje fásta luomejeakkit mat gulle duottarstobuide, muhto sii lubmejedje maiddá eará sajiin. Per Edvard Johnsen (r. 1962) mitalii ahte lubmen lei Vuolit Mollešjoga ássanvuodu oassin. Erenomážit dat guokte dálu mat eai ožžon báلكká stáhtas doaimmahit duottarstobuid, geavahedje guovlluid ángirit. Luomejeakkit ja eará resursaávkástallan ledje vuodđun dasa ahte olbmot ledje geavatlaččat ja eahpeformálalaččat juohkán guovlluid gaskaneaset. Johnsen mitalii ahte dán áigge olbmot bohtet Mollešjohkii luopmániid ja eará luondduresurssaid dihtii, muhto eai boade nu ollu olbmot ahte hehttejit báikeolbmuid árbevirolaš geavaheami.⁴⁵¹

450 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhtta*, geassemánu 7. ja 8. b. 2016 (jnr. 14/315-62) s. 5 (Biti ja Dalseng), 8 (Bjørnback) ja 20 (Turi).

451 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhtta*, borgemánu 23. ja 24. b. 2016 (jnr. 14/315-76) s. 4–7 (Eriksen Anti), 10–12, 26, 29–30 ja 39–40 (Johnsen).

Karen Marit Paulsen (r. 1937) guhte lea Jergulis eret, mitalii ahte leat luomejeakkit sihke davábealde ja máttabealde Iešjoga, muhto daid jekkiide lea nu guhkki ahte Jergula ássit eai johtigohtán doppe ovdal go geavahišgohte tráktoriid. Olbmot lubmejedje daid jekkiid mat ledje doppe, muhto ii lean nu ahte jeakkit gulle dihto bearrašiid. Elle Márjá Gaup Eriksen (r. 1955) ássá Šuoššjávrris ja son mitalii ahte báikeolbmot leat duvduojuvvon eret iežaset árbevirolaš luomejeakkiin dan sivas go vierisolbmuid lea šaddan álkibun beassat dáidda guovlluide. Marit Guttorm Graven (r. 1951) mitalii ahte manjá go fievrut bohte, de ihtigohte olggobealássit jekkiide ja jávrruide. Ovdalaš áigge ledje báikeolbmot geat geavahedje guovlluid, ja sis ledje čálitkeahkes njuolggadusat dan birra gos güige lubmii ja gii gos čuohpai gámasuinniid.⁴⁵²

Marit Sofie Holmestrand, Nils Sverre Eriksen ja Ánne Márjá Biti Nordsletta (videobáttis) mitaliedje lubmema ja eará luondduávkástallama birra čilgedettiin Iešjot searvi og Iešjávri og omegn utmarkslag diedáhusa (čuokkis 11.2.3.1). Geahča maiddá Marit Sofie Holmestranda čilgehusa Hansen, Holmestrand ja Mienna-bearraša diedáhusa birra (11.3.3.1), Inger Eline ja Nils Sverre Eriksena čilgehusa Eriksen/Eira bearraša diedáhusa birra (11.4.3.1), Nils Rolf ja Per Edvard Johnsen čilgehusa Johnsen-bearraša diedáhusa birra (11.6.3.1) ja Marit Guttorm Gravena čilgehusa Klemet Johannesen Guttorm manisbohttiid diedáhusa birra (11.12.3.1).

Deanuleagi ja márkanguovllu gulaskuddančoahkkimis mitalii Nils Anders Rasmus (r. 1939), ahte olbmot čuhppe gámasuinniid ja dohpo jeahkáliid, ja ahte luomi lei dehálaš gávpegálvu. 1940- ja 50-logus fievrriedje heasttain ollu luopmániid Luostevuomis Váljohkii. Sii čogge maid luopmániid eará guovlluin, muhto mohtorjohtaluslága čavgadis praktiserema geažil olbmot eai šat sáhte lubmet vuodima várás, vaikko vel leat dahkan dan mánngaid buolvaid. Rasmus mitalii ahte juohkehaččas lei iežas jeaggi gos lubmii. Mánja jeakki ožžo nama dan olbmo manis geas lei vuoigatvuolta lubmet doppe. Nils Erling Skoglund (r. 1932) mitalii bealistic ahte luomejeakkit eai lean nu čavgadit juhkkuojuvvon bearrašiid gaskka, muhto ahte olbmot čogge doppe gosa bohte. Dattege son lei ovttaoavilis Rasmusiin das ahte menddo čavga mohtorjohtalusráddjehumit duodai hehttejit olbmuid lubmenvejolašvuodaid.⁴⁵³

Lillian Kemi (r. 1941) mitalii ahte lei dárbbaslaš lubmet. Sii čogge maid sariid, ja vudje heasttain Jeagilvárrái gos olbmuin ledje iežaset jeageldoahpunguovllut mat ledje

452 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-76) s. 19 ja 25–26 (Paulsen), 37 (Gaup Eriksen) ja 38 (Graven).

453 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhtta* golggotmánu 11. ja 12. b. 2016 (jnr. 14/315-77) s. 7–8, 9, 11, 12, 13, 33 ja 40 (Rasmus) ja 13 ja 32 (Skoglund).

merkejuvvon vai earát eai dohpon jeahkáliid doppe. Alida Nordvang (r. 1958) mitalii ahte ovdalašáiggi sii lávejedje geahppasamos tráktoriiguin ja jorriiguin mannat lubmet. Jus bohte jeaggái gos ii oktage lean lubmemin, de sii bisánedje dasa lubmet. Ellen Sofie Laiti (r. 1950) Válgogas eret mitalii ahte doppe ledje jeakkit gos dihto bearrašat lubmejedje, ja ahte olbmot respekterejedje dan. Báikeolbmot eai mannan lubmet dohko gos earát ledje lubmemin.⁴⁵⁴

Muđui mitalii Nils Erling Skoglund lubmema ja eará luonduuávkástallama birra čilgedettiin Valjok biras vuoigatvuodadiedáhusa (čuokkis 12.2.3.1). Geahča maiddái Anders Josefsen Boine ja Alida Nordvanga čilgehusa Josef J, Klemet J, Iver J ja Anne K. J. Boine mañisbohttiid diedáhusa birra (12.3.3.1) ja Kåre Theodorsena (12.4.3.1), ja maiddái Margit R. Eriksen Opgårda čilgehusa mii guoská Mollešjoga guovluide (11.9.3.1).

Waldemar Henry Nystad (1924–2017) mitalii *duodaš-tušohkkenjearahallamis* čakčamánu 3. beaivve 2015 ahte olbmot lávejedje heasttain vuodjit márkkanis Iškorasas jekkiide lubmet. Ieš son lei lubmen sihke doppe ja maiddái Njargasasáččas ja Sávkadasas. Muhto nu guhká go olbmui ledje meahccelájut, de eai lean nu ollugat geat lubmejedje dan sivas go fertejedje vuoruhit ládjobarguid.⁴⁵⁵

Josef Pettersen Moen (r. 1927) mitalii suoidnemánu 8. beaivve 2015 ahte ovdal soadi olbmot vuosttažettiin lubmejedje iežaset atnui, muhto go jieknudanvejolašvuodát buorránedje, de lubmejedje eambo. Dalle lubmii sihke sin bearáš ja eará bearrašat Njargasasáččas. Lubmen ii lean ráddjejuvvon. Olbmot čogge maiddái sariid ja joñaid.⁴⁵⁶ Berit Kirsten Stueng (r. 1929) mitalii čakčamánu 17. beaivve 2015 ahte su eadni lei leamaš ángiris luomečoaggi, ja ahte son lubmii eanaš Dákteroavis. Muđui mitalii Stueng ahte dan áiggi olbmot respekterejedje earáid geavaheami, eai ge mannan dohko gos dihte earát ávkástalle luonddu.⁴⁵⁷

Anders Josefsen Boine (f. 1931) dieduid mielde lubmen lei dehálaš oassi maiddái Deanuleagi olbmuid birgejumis. Boine lea bajásšaddan Leaibejogas gaskkal Válgoga ja márkana, ja son mitalii jearahallamis čakčamánu 11. beaivve 2015 ahte juohke bearrašis ledje fásta jeakkit. Su bearrašas jeakkit ledje gaskkal Leaibejoga ja Sávkadasjoga. Ovdal nuppi máilmmisoadi eai lean eará olbmot geat lubmejedje doppe, muhto dat dilli lei rievdan mañjájá go olbmot ožžo biillaid ja

eará mohtorfievrruid. Son mitalii ahte su eadni lei čuohppan gámasuinniid Sávkadasjoga gáttis, ja lei vuodán daid.⁴⁵⁸

Nils Johnsen (r. 1935) mitalii čakčamánu 3. beaivve 2015 ahte olbmot miehtá Kárášjohleagi lubmejedje Šuolggajávrru guovllus. Maiddái Vuččoljávrru guovllus leat olbmot murjen ja ain murjejit dán áigge. Johnsen mitalii ahte ovdalašáigge ledje ollu luopmánat ja eará muorjjit. Ii lean gilvu murjjiid alde, ja olbmot ledje beassan murjet gos háliidedje.⁴⁵⁹ Fridtjof Berglund (r. 1936) mitalii čakčamánu 13. beaivve 2017 ahte ledje buorit luomeguovllut Rávnna-Lemetjeakkis (Sohkkarjeaggi) ja Námmládduin, gos su áhčis ledje moadde lihttoláigohuvvon eatnama, ja gos sii maiddái čuhppe gámasuinniid.⁴⁶⁰

Berit Alette Eriksen Anti mitalii jearahallamis čakčamánu 17. beaivve 2015 ahte sii lubmejedje Iešjávrru guovllus, sihke siskobealde ja olggobealde dan guovllu mii lei várrejuvvon Bajit Mollešjoga duottarstohpui. Jussájeaggi ja guovllut lahka luobbaliid maid čađa johka golgá ledje váldu lubmen-guovllut.⁴⁶¹ Vieljaš oappáš guovttos Anders Ole Eira (r. 1937) ja Siri Ravna Eriksen (r. 1947) muitaleigga suoidnemánu 1. beaivve 2017 ahte sin bearáš, mii fárrii Bajit Mollešjogas Vuolit Mollešjohkii jagis 1950, lubmejedje Iešjároivožis ja Gásadagas, ja Čorotjávrru ja Sáltebuolžža guovllus, maiddái mañjájá go ledje fárru Vuolit Mollešjohkii. Buriid luomejagiid sii lubmejedje lagašguovlluin, muhto go doppe ii lean luomi, de manne dobbelii. Sii ledje maid jogñen, sarren ja čuohppan gámasuinniid.⁴⁶²

Basevuovddi dili birra Anárjohleagis mitalii Elina Torikka (r. 1929) suoidnemánu 8. beaivve 2015 ahte olbmot lubmejedje goappašiid beale Anárjoga/riikaráj, ii ge oktage gielán sin dan dahkamis.⁴⁶³ Ingrid Moeng (r. 1943) mitalii suoidnemánu 17. beaivve 2015 murjenbáikkiid siskáldas juogadeami birra Láttotnjárggas.⁴⁶⁴ Seammmá beaivve mitalii Arne Balto (1941–2018) Márevealeagi lubmema birra.⁴⁶⁵ Ragnhild Astrid Boine (r. 1942) mitalii geassemánu 15. beaivve 2016 ahte son lei 12 jahkásaš vuosttaš geardde go lubmii vuovdima várás. Sii vudje heasttain Njoammelčerrui,

458 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Anders Josefsen Boinin*, (jnr. 15/897-6) s. 2 ja 3.

459 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Nils Johnseniin*, (jnr. 15/897-37) s. 2.

460 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Fridtjof Berglundain* (jnr. 14/343-13) s. 5.

461 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Berit Alette Eriksen Antiin*, (jnr. 15/897-26) s. 3.

462 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Anders Ole Eirain ja Siri Ravna Erikseniin* (jnr. 14/364-11) s. 4, 5 ja 6.

463 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Elina Torikkain*, (jnr. 15/897-17) s. 4.

464 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Nils Kristian ja Ingrid Moengain*, (jnr. 15/897-41) s. 2.

465 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Arne Baltoin*, (jnr. 15/897-33) s. 2.

454 Finnmarkokomišuvdna, Op. cit, (jnr. 14/315-77) s. 14–15 (Kemi) 19 ja 33 (Nordvang) ja 20–21 (Laiti).

455 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Waldemar Henry Nystadain*, (jnr. 15/897-24) s. 2 ja 3.

456 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Josef Pettersen Moeniin*, (jnr. 15/897-12) s. 3.

457 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Berit Kirsten Stuengain*, (jnr. 15/897-30) s. 3.

muhto dábálaččat sii gal lubmejedje daid lagamus jekkiin. Sii lávejedje maiddáa jognet.⁴⁶⁶ Seammá beaivve muitalii John Johnsen Boine (r. 1948) ahte sin bearaš lávii lubmet vuovdima várás ja ahte sii vudje heasttain go manne lubmet, muhto mañnelis vudje tráktoriin. Sii jotke lubmema seammá jekkiin maiddáa mañjá go ledje fárren Basevuovddis Máreveadjái, dan sivas go sii oaivvildedje ahte jeakkit mat ledje Máreveajis gulle daidda geat álgoálggus leat ássan doppe.⁴⁶⁷

Go lea sáhka jeageldoahpumis, de lea sihke komišuvnna gulaskuddančoahkkimiin ja duodaštusčohkkenjearahallamiin čujuhuvvon dasa ahte badjeolbmot dolle ealuideaset eret daid guovlluin gos fástaássit dohpo jeahkáliid, ja ahte mánga dakkár guovllu ledje ráfáidahtton boazoguohtumiin. Geahča dan mii lea refererejuvvon čuoggás 7.3.3.3 Anna Ragnhild Balto čilgehusain álgogulaskuddančoahkkimis, Klemet Ole Boine čilgehusain Anárjohleagi gulaskuddančoahkkimis ja Berit Kirsten Stuenga jearahallamis. Geahča maiddáa daid osiid mat leat jeageldoahpuma birra mat bohtet ovdan Waldemar Henry Nystada, Berit Kirsten Stuenga ja Nils Johnsen jearahallamiin.

Go *Nils Ole Anti* jearahalai Klemet Nils Olsen Iskuras (1906–1984), de Olsen Iskuras muitalii ahte son lei dohpon jeahkáliid 20 kilomehtera eret ruovttubáikkis, ja ahte sin bearaš lei Mánnelašjávri guovllus, gos sidjiide lei mihtiduvvon sárggá, čuohppan gámasuinniid sihke iežaset várás ja vuovdima várás. Sii ledje maiddáa loggon lavnnjiid ássanbáikkis Anárjohleagis ja geassesajis Galmmatskáidegeažis, mii lea birrasii miilla ruovttubáikkis eret. Lavnnjiid sii geavahedje lavdnjet buvriid maid huksejedje geassesadjái. Sin bearaš čokkii maiddáa joñaid, sarriid ja luopmániid iežaset atnui. Mañjá 1945 lubmejedje maid veahá vuovdima várás. Juohke jagi čogge 20–30 moni iežaset atnui. Dan dahke Anárjoga johkanjárggain birrasii miilla bajás ássanbáikkis guoktegolbma vahku miessemánu loahpa rájes. Áigodaga ovdal go lottit monnejedje, sii čogge maiddáa uvjjaid.⁴⁶⁸

Anders Stueng (1902–1984) guhte lea márkanis eret, muitalii ahte son lei dohpon jeahkáliid Dákterovis ja Jeagilváris. Dan guokte mañimuš buolvva áigodaga ovdal go Stueng jearahallui 1970-logus, lei sin bearaš čuohppan gámasuinniid iežaset atnui iežaset eatnamis ja bearaša meahccelájuin Ássebávttis. Son lei maid čoaggán joñaid, sarriid ja luopmániid iežaset atnui. Luopmániid lei čoaggán jagi 1919 rájes

Dákterovis oarjjabealde ja Jeagilvári nuorttabealde, muhto son ii lean čoaggán maniid ii ge uvjjaid.⁴⁶⁹

John G. Fredeng (1926–2010) muitalii ahte ii son ge lean čoaggán maniid ii ge uvjjaid. Muhto son lei čoaggán sarriid ja joñaid iežas atnui, ja lei lubmen sihke iežas atnui ja vuovdima várás. Son lei lubmen eanáš Iškorasa lagašjekkiin, muhto maiddáa Idjajávri guovllu jekkiin. Sin bearaša guokte ovddit buolvva ledje maid čuohppan gámasuinniid Iškorasas iežaset atnui, muhto ieš gal lei heaitán dan dahkamis 1950-loguin. Ovdal nuppi máilmmisoadi su áhčči lei geavahan lavnnji boaldamuššan, muhto ieš son gal ii lean dahkan dan.⁴⁷⁰

Ole Vuolab (r. 1931) muitalii jearahallamis Antiin ahte son lubme Iškorasa guovllus ja ahte buriid luomejagiid son sáhtta vuovdit muhtun ráje luopmániin. Dat guokte mañimuš buolvva sin bearašis ledje maid čuohppan gámasuinniid, sihke iežaset eatnamis ja eará guovlluin Gámehisávžžis.⁴⁷¹

7.3.3.8 Meahccevisttit

Finnmárkkus leamaš dáhpin meahccái hukset buvriid ja eará ovttageardánis visttáziid maid leat geavahan meahcceávkástallama olis. Nu leamaš maiddáa Kárášjogas.

Álbmoga luonddugeavaheami čielggadeamis NINA čujuha dasa ahte sihke Kárášjogas ja mudui Sis-Finnmárkkus olbmot dávjá gárdo «*gubkkin duoddaris, ja orro iežaset bivdogodiin dahje badjeolbmuid godiin*».⁴⁷² Čielggadeamis leat maiddáa eambo obbalaš dieht buvregeavaheami ja sullasaš visttiid geavaheami birra bivddu ja murjema olis. Earret eará bohtá ovdan ahte áiggi mielde olbmot rievdededje buvriid ja visttáziid eanjalas bartan.⁴⁷³

NIKU Kárášjoga guovločielggadeamis bohtá ovdan ahte viđa árbediehtis geain lea gullevašvuotta márkaniid, ledje njealljásis buvri gos ijastalle luondduávkástallama olis.⁴⁷⁴ Maiddáa Anárjohleagis geavahedje buvriid bivddu ja eará luondduresaávkástallama olis.⁴⁷⁵ Nu dahke maiddáa Deanuleagis. Okta árbediehti muitalii ahte dien guovllu buvriid «*geavahii sihke sin bearaš ja earát dárbbu mielde*», ja ahte lei «*dábálaš jurddašeapmi ahte go geavahii dibto guovllu, de lei lunddolaš hukset buvrii dohko*». Buot vihtta Iešjohleagi árbediehti leat muitalan buvriid ja ealáhusbarttaid birra mat

466 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Ragnhild Astrid Boinin*, (jnr. 15/897-44) s. 3.

467 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan John Johnsen Boinin* (jnr. 15/897-47) s. 4 ja 5.

468 Nils Ole Anti, *Jearahallan Klemet Nils Olsen Iskurasain*, jnr. 14/315-53 1. mielddus, s. 1 (jeahkálát), 2 (sarrihat ja joñat), 3 (luopmánat, monit ja uvjjat) ja 4 (lavdnji ja gámasuoinnit).

469 Nils Ole Anti, *Jearahallan Anders Stuengain*, jnr. 14/315-53 mielddus 2, s. 1 (jeahkálát) ja 2 (gámasuoinnit ja muorjjit).

470 Nils Ole Anti, *Jearahallan John Georg Fredengain*, jnr. 14/315-53 mielddus 3, s. 2–3.

471 Nils Ole Anti, *Jearahallan Ole Vuolabiin*, jnr. 14/315-53 mielddus 4, s. 1.

472 NINA Raporta 642, *Allmennbetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 21.

473 NINA, Op Cit., 2010 earret eará s. 25, 31–32, 36 ja 82.

474 NIKU Bargaraporta 10/2013 s. 57, vrd. maiddáa s. 55 ja tabealla nr. 9 siidu 56.

475 NIKU Bargaraporta 10/2013 s. 70. Geahča maiddáa tabealla nr. 11 siidu 68.

leat meahcis.⁴⁷⁶ Kárášjohleagis muihtaledje guokte árbediehti njeallje árbediehtis buvrriid ja ealáhusbarrtaid birra. Doppe eai geavahan buvrriid seammá ollu go eará sajiin. Áššedovdit navdet sivvan dasa lei ahte doppe ii lean seammá dárbu buvrriid luondduávkkástallama olis.⁴⁷⁷

Visttiin mat dán áiggi leat Kárášjoga mehciin, leat erenomážit boazodoalu guodohanbarrtat mat geavahuvvojit ealáhusvuđot luonddugeavaheamis olis. 1960-logu rájes leat dattege barrtat ja astoáiggevesut lassánan. NIKU dieđuid mielde ledje oddajagimánus jagis 2012 115 barrta FeFo hálddašan eatnamiin Kárášjogas. 66 (57,4 %) dáid barrtain oamastedje olbmot geat orro Kárášjogas. Dan 49 barrtas main ledje eaiggádat geat orro eará gielddain, orro 32 bartaeaggáda Finnmárkkus, ja eatnážiin sis lei poastačujuhus Leavnnjas dahje Álaheajus (12 eaiggáda goappat ge gielddas).⁴⁷⁸

Jagis 2017 FeFos ledje Kárášjogas 115 aktiiva eananláigošiehtadusa mat guske barrtaide, main jahkásaččat máksodje eanaláigodivvagat. Ovttá dán barrtain lei maid návstu mielde láigošiehtadusas. Ledje maiddá 15 ealáhusbarrta, guokte bearráigeahččibarrta ja okta návstu main máksodje jahkásaččat divvagat. Nu ledje ge Kárášjogas dien jagi 133 eananláigošiehtadusa fámus mat guske barrtaide ja bartalágan visttiide. Dasa lassin jagis 2017 registrerejuvvojedje 37 ealáhusbarrta main eai máksojuvvon jahkásaččat divvagat. 18 dán barrtain ledje boazodoalu guodohanbarrta.⁴⁷⁹

Lea veahá eahpečielggas man galle vistti/buvrri Kárášjoga mehciin leat. Ovdal 1965 ii gáibiduvvon ahte bartasajiid vuodđun vuovdkeahates eatnamiin galge leat lihttoláigošiehtadusat.⁴⁸⁰ Dan dihtii eai gávdno dievaslaš dieđut barrtaid ja sullasaš visttiid birra áiggis ovdal go eananláigošiehtadusortnet álggahuvvui. Dasa lassin leat ollu barrtat priváhta eatnamiin. Kárášjoga 2005-2015 jagiid areálaplána mielde ledje Kárášjoga gielddas čieža bartaguovllu. Njeallje bartaguovllu leat priváhta eatnamiin gaskkal Buollánjargga ja Ássebávtti Kárášjohleagis. Okta bartaguovlu lea belohahkii priváhta eatnamis ja belohahkii FeFo-eatnamis Idjajávri guovllus, ja guokte bartaguovllu leat FeFo-eatnamis, namalassii Iešjohleagis 21 km márkanis eret, ja okta Deanuleagis 66 km márkanis eret.⁴⁸¹

476 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 74–75 (Deanuleahki) ja 81 (Iešjohleahki).

477 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 64–65. Geahča maiddá tabealla nr. 11 siidu 62.

478 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 159.

479 FeFo, e-poasta komišuvdnii cuoŋománu 5. b. 2018 (jnr. 14/374-21) mielddus 1 ja 2. FeFo dieđiha ahte eai gávdno čielga dieđut das ahte man galle boazodoallobarrta Kárášjogas leat dan dihtii go eai leat čállojuvvon sierra kontrávttat buot barrtaide.

480 NOU 1993: 34 s. 509. Geahča maiddá NINA Raportta 642, *Allmennbetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 36.

481 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 158.

Komišuvnna *álgogulaskuddančoahkkimis* mitalii Per Ove Biti (r. 1942) ahte Kárášjohleagis ii lean leamaš dábálaš mannat nu guhkás luondduávkkástallama olis. Muhto bieskenjargalaččain lei Skáiddejávregáttis leamaš bivdovuvri/-barrta mii gulai Kemi-bearrašii. Somby-bearrašis fas lei buvri Vuččolis, birrasii guokte miilla eret Bieskenjarggas. Nils Erling Skoglund (r. 1932) Válgogas lei duhtatmeahttun dainna ahte báikeolbmot eai šat oáččo lobi divodit ja cegget buvrriid iežaset árbevrolaš meahcástanguovlluide. Anna Ragnhild Balto (r. 1950) logai ahte olbmui ledje buvrrit Šuoššjávris, muhto Mollešjogas eai lean buvrrit nu dábálaččat. Marit Guttorm Graven (r. 1951) Jergulis eret mitalii ahte sis lei leamaš buvrráš jávregáttis iežaset guovllus. Su ádjás ledje leamaš guokte buvri, nubbi jávregáttis ja nubbi meahcceládjoguovllus.⁴⁸²

Anárjohleagi gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamis mitalii Klemet Ole Boine (1936–2016) ahte jagi 1953 son lei huksen buvri Iškorasa nuorttabeallái. Dan son geavahii gárduma ja eará luondduávkkástallama olis. Su áhčis lei ládjobuvri Čáhpesjogas. Maiddá ollugiin earáin ledje buvrrit Iškorasas, gos láddjedje ja gárdo. Eanáš dáid buvriin leat dál gahččan. Son sávašii ahte livččii vejolaš divvut buvrriid, nu ahte son ieš ja earát sáhtašivčče geavahit daid murjema, bivddu ja eará luondduávkkástallama olis, muhto lea váttis oážžut lobi divodit buvrriid, earret eará dan sivas go sis eai leat báhpárat mat duodašit ovdešáiggiid guovlogeavaheami. Ragnhild Astrid Boine (r. 1942) mitalii ahte su ádjás lei leamaš buvri Mássuorpmis, muhto dán áigge ii leat báhcán eará go duktasadji vel oidnosii.⁴⁸³

Dieđut buvrriid birra bohte maid ovdan Kjell Magne Grønndia oasehasčilgehusas Johannes J. ja Sofie Balto manjšohttiid dieđáhusa birra (čuokkis 9.3.2.1) ja Nils Kristian Balto čilgehusas Berit O. ja Nils J. Balto manjšohttiid dieđáhusa birra (9.4.3.1).

Buvrriid geavaheapmi ii lean fáddán *Kárášjohleagi* gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamis, muhto Konrad Thorolf Bjørnback ja Petter Kemi mitalieigga buvregeavaheami čilgedettiin Beskenjargilisearvi dieđáhusa (10.3.2.1), Geahča maiddá Per Tor Turi (10.4.3.1), Paal Arne Sollien (10.5.3.1), Knut Frode Berg (10.6.3.1), Terje Tretnes (10.7.3.1) ja John Nystad (10.9.3.1).

Berit Alette Eriksen Anti (r. 1937) mitalii *Iešjohleagi* gulaskuddančoahkkima birrabevdeságastallamis ahte sin bearrašis lei buvri Ceakkoguoikkas, gos su áhčči lávii fierbmut. Su vieljas (Aslak Eriksen) lei buvri Gavdnjavuonas Ieš-

482 Finnmáarkokomišuvdna, *Álgogulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, golggotmánu 15. b. 2015 (jnr. 14/315-28) s. 3–4 (Biti), 5 (Skoglund ja Balto) ja 6 (Graven).

483 Finnmáarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 (jnr. 14/315-55) s. 12–13, 14 ja 17 (Klemet Ole Boine) ja s. 15 (Ragnhild Astrid Boine).

jávrris, gos son bivddii ja guolástii. Nils Anders Nilsen Eira (r. 1943) lea bajásšaddan Jergulis, ja son mitalii buvrris birra mii lei Gáldojogas. Sis leat maid buvrrit Molležis, Mollešjoga guovllus ja Mollešjávrriin, gos sii lávejedje leat čakčat.⁴⁸⁴

Bohte maid ovdan diedut buvrrid birra Marit Sofie Holmestranda ja Ánne Márjá Biti Nordsletta (videobáttis) čilgehusain Iešjot searvi og Iešjávri og omegn utmarkslog dieđáhusa birra (čuokkis 11.2.3.1), ja Holmestranda čilgehusas Hansen, Holmestrand ja Mienna-bearraša dieđáhusa birra (11.3.3.1). Geahča maidá Inger Eline Eriksena čilgehusa (11.4.3.1), Nils Rolf Johnsen čilgehusa (11.6.3.1) ja Marit Guttorm Graven čilgehusa (11.12.3.1).

Deanuleagi ja márkanguovllu gulaskuddančoahkkimis mitalii Nils Anders Rasmus (r. 1939) ahte ovdalašáigge ledje njeallje lavdnjegoadi (buvrris) Baišvuomis, muhto olbmot eai oáččo lobi divodit lavdnjegodiid. Guovllus ledje maidá mángá návetbuvrris maid olbmot eai oáččo lobi divvut eai ge oáččo lobi dohko vuodjit mohtorfievrruiguin. Son mitalii maid ovttá buvrris birra mii lei Hoaššira vulo-bealde, gos olbmot lávejedje doahput jeahkáliid ja lubmet. Nils Erling Skoglund (r. 1932) mitalii ahte su áhčis lei buvri Vuovdávárloobbalis. Deanuleagis ledje maid eará buvrrit, earret eará Govdajogas, Bajit- Válgogas ja Faggejogas. Buvrrit geavahuvvojdede gárduma ja eará meahcásteami olis. Seammá láhkai go Rasmus ge, son ii liikon go báikeolbmot eai oáččo šat lobi divodit buvrrid. Skoglund mitalii ahte golbma dáčča gal baicce ledje ožžon lobi hukset buvrrid dien guvlu.⁴⁸⁵

Oasehasčilgehusastis Valjok biras vuoigatvuodadieđáhusa birra Skoglund namuhii maidá Deanuleagi buvregeaveheami (čuokkis 12.2.3.1). Seammá dagai Anders Josefsen Boine čilgedettiin Josef J., Klemet J., Iver J. ja Anne K. J. Boine mañisbohtiid dieđáhusa (12.3.3.1). Meahcevistit ledje maidá fáddán sihke Kåre Theodorsena čilgehusas (12.4.3.1), ja Margit R. Eriksen Opgårda čilgehusas iežas dieđáhusa birra Mollešjoga guovllus (11.9.3.1).

Josef Pettersen Moen (r. 1927) guhte lea bajásšaddan Niitonjárggas, mitalii jearahallamis suoidnemánu 8. beaivve 2015 ahte sin bearrašis ledje lájut Idjajávrris. Dalle sii orro muhtun viesus mii ii lean sin. Su ádjás lei buvri Gilpečoalmis. Guovlu gos buvri lei, lea dán áigge priváhta eana, muhto dat ii gula sin bearrašii. Sin bearrašis lei maid buvri Doalpo-várjogas gos sii orro go doppe láddjedje. Duktasadji dovdo vel ain odne.⁴⁸⁶ Waldemar Henry Nystad (1924–2017) guhte

lea márkanis eret, mitalii čakčamánu 3. beaivve 2015, ahte sin bearraš ii lean geavahan buvrrid meahceávkástallama olis.⁴⁸⁷

Nils Johnsen (r. 1935) jearahallui maid čakčamánu 3. beaivve 2015. Son mitalii ahte sin bearraš lávii orrut Bieskán-ádjá buvrris go bivde ja barge lájuiguin Skáidejávrris. Buvri lei huksejuvvon jagis 1886 ja lea ain ceaggut.⁴⁸⁸ Fridtjof Berglund (r. 1936) mitalii ahte su áhčči lei huksen buvrris Gohppei jagis 1937–1938, ja ahte son lei ieš huksen dohko buvrris jagis 1995. Berglunda dieđuid mielde stáhta lea gáibidan ahte oddasamos buvri gaikojuvvo, muhto son ii leat doahhtalan gáibádusa, ja dál son lea komišuvdnii ovddidan eaiggáduššánvuoigatvuodagáibádusa goappašiid buvrride, vrd. čuoggá 10.8.4.2. Sin bearrašis lei maid leamašan buvri ja stálla Rávnna-Lemetjeakkis, muhto dán áigge vistesajit aitto jur dovdojit.⁴⁸⁹

Anders Josefsen Boine (r. 1931) mitalii čakčamánu 11. beaivve 2011 ahte sin bearrašis lei buvri Šaldejávrris. Maidá mángasis earáin Deanuleagis ledje buvrrit, sihke doppe ja eará sajiin, earret eará Suolobeasskáiddis. Buvrrid geavahedje earret eará dalle go láddjedje meahcelájuid, muhto áiggi mielde buvrrit leat gahččan, ja Boine dajai ahte «*lei šaddat oalle stuibmi*» jus daid lei cegget oddasit.⁴⁹⁰

Vieljaš oappáš guovttos Anders Ole Eira (r. 1937) ja Siri Ravna Eriksen (r. 1947) Mollešjogas eret mitalieigga jearahallamis suoidnemánu 14. beaivve 2017 ahte sin bearrašis lei leamaš buvri Iešjároivožis, ja mañja lei leamaš veahá buoret visti, maid geavahedje bivddu ja lubmema olis.⁴⁹¹

Ragnhild Astrid Boine (r. 1942) mitalii geassemánu 15. beaivve 2016 ahte su áhčči bearrašis lei leamaš buvri Mássuorpmis Anárjohleagis. Dat geavahuvvui meahcelájuid olis, muhto son navddii buvri lei gahččan goas nu 1950-logus. Goittotge sii eai geavahan dan go lubmejedje dien guovllus.⁴⁹² John Johnsen Boine (r. 1948) mitalii seammá beaivve ahte sin bearrašis lei visti («*gámpá*») geassesajis Skiehččanjoh-njálmmis Anárjohleagis, suohkanrájá Guovdageainnu bealde. Son navddii ahte sis eai lean báhpárat dan vistái. Go ledje

487 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Waldemar Henry Nystadain*, (jnr. 15/897-24) s. 3.

488 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Nils Johnseniin*, (jnr. 15/897-37) s. 2.

489 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Fridtjof Berglundain* (jnr. 14/343-13) s. 2–3 ja 5.

490 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Anders Josefsen Boiniin* (jnr. 15/897-6) s. 3.

491 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Anders Ole Eirina ja Siri Ravna Erikseniin* (jnr. 14/364-11) s. 3 ja 4.

492 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Ragnhild Astrid Boiniin*, (jnr. 15/897-44) s. 4.

484 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinferáhtta*, borgemánu 23. ja 24. b. 2016 (jnr. 14/315-76), s. 5 (Eriksen Anti) ja 7–8 ja 20–21 (Nilsen Eira).

485 Finnmarkokomišuvdna, *Deanuleagi ja márkanguovllu gulaskuddan-čoahkkinferáhtta*, golggotmánu 11. ja 12. b. 2016 (jnr. 14/315-77) s. 7–8, 9 ja 11 (Rasmus) ja 9–10 (Skoglund).

486 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Josef Pettersen Moeniin*, (jnr. 15/897-12) s. 2.

bivddus, de sii orro lávuin, muhto muhtumin maiddá buvriin. Balto-bearrašis lei buvri Spierkojohnjálmmis.⁴⁹³

Nils Ole Anti jearahallamiin boahtá ovdan ahte Klemet Nils Olsen Iskuras (1906–1984) muitalii ahte sin bearrašis lei buvri Galmmatskáidegeažis, birrašii miilla eret ássanbáikkis Iskorasjohnjálmmis Anárjohleagis. Sus lei maid bivdobarta Spierkojohnjálmmis, 40 km Goššjoga bajás.⁴⁹⁴

7.3.3.9 Báikeolbmuid geavaheami maŋŋá 1751 obbalaš árvoštallan

NIKU ja NINA čielggadeamit, eará čálalaš gáldut, komišvonna duodaštusčohkkenjearahallamat ja gulaskuddančohkkimat, oasehasaid ja beroštusovdasteddjiid čilgehusat čájehit ahte Kárášjoga álbmoga meahcegeavaheapmi leamaš *viiddis ja intensiiva* olles áigodagas maŋŋá 1751.

Ollu olbmot leamaš boazodoalus, 300–400 olmo 1800-logus gitta birrašii 700 olmmožin dán áigge. Earret daid vuosttaš logi jagiid maŋŋá rádjagiddema jagis 1852, go boazolohku lei birrašii 15 000, ja maŋŋá nuppi máilmmisoadi go lohku lei 13 000, leamaš boazolohku 1850-logu rájes unnimusat 25 000, ja dávjá ollu stuorát.

Earret daid guovlluin mat leat gilvojuvvon, gosa lea huksejuvvon dahje gos leamaš eará huksejuvit, leat olbmot geavahan buot Kárášjoga guovlluid mat leamaš olámuttus. Muhtun beahcevuodeguovllut ja guovllut birra duottarstobuid ja márkana leamaš ráfáidahtton boazoguohtumiin, muhto dat guovllut leat guhká geavahuvvon guohtunguovlun ovdal go vuosttas geardde ráfáidahttojuvvojedje jagis 1857. Ja go jagi 2009 ráfáidahttinláhkaásahus ii joatkán ovttage ovddeš ráfáidahttimiin, de leat ovddeš ráfáidahtton guovllut fas šaddan lobálaš guohtunguovlun, nu guhká go sáhka «*váriin ja eará duovdagiin*», vrd. Boazodoalloága § 19.

Dan dihtii sáhtá atnit vuodđun ahte Kárášjoga boazosápmelaččaid meahcegeavaheapmi leamaš sihke sisdoalu ja viidodaga dáfus dan mađi viiddis ahte sáhtá leat riektivuodđueaddjin, leš dal árvoštallama fáddán boazosápmelaččaid oassi oktasaš báikkálaš rievttis, dahje dábálaš boazodoallorievttis. Seammás leamaš boazosápmelaččain lagaš oktavuoha báikeolbmuiguin muđui. Lea sáhka oktasaš geavaheamis mii sáhtá leat dien guovtti joavkku oktasaš vuoigatvuodaid vuodđun. Boazosápmelaččaid ja fástaásiid oktavuoha dán áigge ii leat seamma lagaš go ovdal, ja sivvan dasa lea ahte álbmoga birgejuvvi dán áigge ii leat seammá gitta lagaš oktavuodas go ovdal, muhto dat ii rievdat vuoigatvuodaid háhkama vuolggasaji.

Vuolggasadi maid ii rievda vaikko vel boazodoallu ii leat geavahan Kárášjoga guovlluid miehtá jagi, muhto dan áigodagas go johtet bohccuiguin Kárášjohkii čakčamánuš/golggotmánuš ja dassázii go gidđat fas johttájit davás cuonomanuš/miessemánuš. Ii ge vuolggasadi rievda vaikko vel stáhta lea lága bokte reguleren iešgudetge beliid das ahte mo bargat boazodoaluin.

Govvideapmi ovddabealde čájeha maiddá ahte šibidoallu, guohtuneatnamat ja lájut ledje viidat miehtá guovllu, ja lei oassin ollu gieldda dállodoaluin. Šibihat guhto muhtun ráje priváhta eatnamiin, muhto maiddá mehciin, ja ládjogeavaheapmi lei guhká hui dábálaš. Maŋimuš 50–60 jagi lea ovddeš doallostruktuva rievdan. Ovdal ledje mánga smávadoalu gos unnán šibihat, ja dán áigge leat stuorát doalut gos eambo šibihat, muhto eai leat šat nu mánga doalu. Dasa lassin lea ládjogeavaheapmi nohkan. Dattege dát ii rievdat dan dili ahte Kárášjoga eanadoallovuodot meahcegeavaheapmi 1751 rájes dán áigge rádjai leamaš dan mađi viiddis ja das leamaš dakkár sisdoallu ahte dat ii dušše bisut ovddeš sajáiduvvan vuoigatvuodaid, muhto dat lea maid sajáiduvvan vuoigatvuohčan jus árvoštallá geavaheami maŋŋá 1751 sierra.

Ávnnasmuorrageavaheapmi maid leamaš hui dábálaš. Beazit leat earret eará geavahuvvon huksenávnnasin, ja sogiid leat geavahan boaldámuššan ja eará atnui. Dat lea maid navdimis sivvan dasa ahte Kárášjoga álbmot measta ii oppa leat ge geavahan lavnnji boaldámuššan,⁴⁹⁵ ja dat čájeha ahte meahcci leamaš dehálaš resursan álbmogii. Dán áigge eai leat seammá dárbbut, muhto jagis 2016 čujuhuvvojedje 98 sárggá FeFo-hálddašuvvon eatnamiin maid Kárášjogas. Dáid sárggáin murrejedje oktiibuot 372 m³. Nu ba lea ge Kárášjohka viđádin stuorámuš Finnmarkku gielddain juolluduvvon sárggáid ja murrehivvodaga dáfus.⁴⁹⁶

Maiddá bivdu, guolásteapmi ja eará meahceávkástallan nu go lubmen, gámasuinniid čuohppan ja jeageldoahpun lea leamaš hui dehálaš. Obbalačat geavaheapmi goittotge fástida dan geavaheami mii livččii lunddolaš muhtun vuoigatvuodalažžii geas livččii kollektiiva vuoigatvuoha sullasaš guovllus. Geavaheapmi ii leat dán áigge šat seammá dehálaš olbmuid birgejuvpmái go ovdal, muhto geavaheapmi lea joatkka Ávjovári siidda álgovuolggalaš meahcegeavaheamis, ja lea ain dehálaš. Ain dán áigge čilgejuvvo geavaheapmi «birgejuvvi»-doahpagiin. Áššedovdi guovločielggadeamis lea čuovvovaš čilgehus dien doahpagii.⁴⁹⁷

⁴⁹⁵ NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 90.

⁴⁹⁶ Finnmarkku Fylkkamánni, Eanadoalloossodat, Meahcegeavaheami sekkšuvdna, *Finnmarksskogbruket 2016*, s. 10. Dasa lassin čuhppojedje árvideames 300 m³ priváhta eatnamiin Kárášjogas.

⁴⁹⁷ NIKU Bargoraporta 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok*, s. 82 viidásat čujuhusain Elina Helanderii, *Samiska rättsuppfatningar* [čállošis] Juridica Lapponica 30, 2004 s. 58.

⁴⁹³ Finnmarkkomišvudna, *Jearahallan John Johnsen Boiniin*, (jnr. 15/897-47) s. 2 ja 4.

⁴⁹⁴ Nils Ole Anti, *Jearahallan Klemet Nils Olsen Iskurasain*, jnr. 14/315-53 I. mielddus s. 1 ja 8.

«Birgejupmi máksá ahte olmmoš birge dahje olbmos lea dan made ahte áigá(i) boahtá. Doahpaga vuoddu lea mánggasuorat ekonomijja, sámi lotnolasealáhusat ja iežas háhkan biebmoadvdnasat. Lea áin deatalaš ahte olmmoš nagoda **birget**. Biebmoháhkan luonddubirrasis nu ahte eallá lea **birgejumi** vuoddu. Biebmoadvnasiid variašuvdna vuolgá das mii lea fáhtemis luonddus. Vai buohkat iešgudege báikegottiin birgejit de leat olbmot árbevieruid vuodul organiseren ja reguleren luondduváriid geavahusa ja juoga-deami.»

Bivoservodaga áiggi lei siidaguovlu birgejumi vuoddu buohkaide daidda geat gulle siidii. Eai gávdnon «gieddeeatnamat» ja dan sivas maid eai «meahcceeatnamat». Čilgehusat bajábealde čájehit ahte maiddái maŋŋá go olbmot álge eanadoaluin, ledje resurssat mat ledje dálu bealdduid olggo-beale áibbas mearrideaddjit birgejumi dáfus. Ná leamaš dilli gitta odda áiggiid rádjai. Geir Hågvar lea govvidan Sis-Finnmárkku resursaguovlogaheami čuoovvovaččat.⁴⁹⁸

«Mii oaidnit dákkár sámi riekteollisvuoha lea earálágán go dáža boandaservodagas, man dállu ja gieddeeatnamat leat guovddážin ja mii das ollá ravdamehčiide ja almennegiidda.

Finnmárkku dálolaččaid birgenvuoddu leat luonddu resurssat mat adnojit oktanaga dahje maŋŋálaga, ja mas gilvvgittiid árva lea unnit go dáža boandaservodagas. Dát bealit leat sámi riekteráhkanusa dovdomearkan, mas leat moanat ja eanet ovttaadássaš oasit.»

Komišuvdna oaiivilda ahte Kárášjoga báikeolbmuid meahcegeavaheapmi lea sihke *sisdoalu ja viidodaga* dáfus leamaš nu viiddis ahte geavaheapmi sáhttá leat riektesajáidahtti. Dat ahte geavaheapmi lea joatkke geavaheamis mii lei álggahuvvon guhká ovdal go Ávjovárri/Kárášjohka jagis 1751 biddjui Dánmárkku-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái, ja lei dan áigge bures jo sajáiduvvan, dahká ášši vel čielgasabbon. Komišuvdna lea čuoggás 7.3.2.3 atnán vuoddu ahte geavaheapmi fástida ráddejupmái mii dán áigge gohčoduvvošii «eaiggáduššariektrin».

Báikeolbmuid meahcegeavaheamis ii leamaš boatkka maŋŋá 1751. Nu mo deattuhuvvon čuoggás 7.3.2.1, ledje Ávjováris/Kárášjogas leamaš ássit jo mánga čuohte jagi ovdal go guovlu biddjui Dánmárkku-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái jagi 1751. Sihke Schnitlera rádjadutkanbeavdegirjijt ja eará dalá áigásaš čállošat čájehit ahte guovllus ledje eanáš sápmelaččat. Olmmošlohku ii lean nu stuoris, ja maiddái jagiid maŋŋá 1751 dán guovllus orro unnán olbmot. Lea meroštallon vearrolisttuid vuodul ahte jagi 1769 guovllus

498 Geir Hågvar, *Den samiske rettsdannelse i Indre-Finnmark*, Bd. 2, Diedut nr. 1/2014 s. 156.

ledje 89 ássi, jagis 1799 fas 296 ássi.⁴⁹⁹ Mátkemuitalusastis jagis 1828, Keilhau čujuha dasa ahte «*Jagi 1825 álbmotloh-kamis ledje [márkanis] 17 dálodoalu ja oktiibuot 70 ássi. Girku gulle dasa lassin 246 johttisápmelačča, ja 25 fástaássi Deanus*». Márkana ássama birra čállá:⁵⁰⁰

«Guvlui bohte vuosttas ássit badjelaš 100 jagi dás ovdal, go moadde kvena ásaiduvve deikke háhkat birgenlági šibihiiguin ja luossabivdduin. Kvenat náitaladde johttisápmelaččaiguin, ja muhtumat dáin, navdimis geafimusat, šadde dáluolmmožin ja ealligohte nu mo kvenat. Dálusápmelaččat šadde fargga eanetlohkun kvenaid ektui, ja dál rehkenasto ahte olles álbmot leat sápmelaččat, vaikko vel sis eai leat bohccot.»

Jagi 1865 olmmošlohku lei 588. Lohku lassánii 849 olmmožin jagi 1910, 1087 olmmožin jagi 1930, 1691 olmmožin jagi 1950, 2530 olmmožin jagi 1970 ja 2859 olmmožin jagi 2001, muhto lea dan maŋŋá veahá njedjan. Oddajagimánu 1. beaivvi muttus 2019 ledje 2673 olbmo registrerejuvnon ássin Kárášjogas.⁵⁰¹

Ferte atnit muittus ahte Kárášjogas soitet leamaš veahá eambo ássit maŋŋá 1751 go maid logut čájehit. Logut mat leat meroštallojuvnon vearrolisttuid vuodul 1799 rádjai leat navdimis vuollerájá logut, vrd. čuoggá 7.3.2.1. Maiddái logut dán maŋŋá sáhttet leat eahpesihkkarat, earret eará dan dihtii go ovdal 1875 geavahuvvojede báhpasuohkanat álbmotlohkamiid hálldahuslaš ovttaadahkan dan sadjái go gielddarájat. Dat ahte dán áiggi Kárášjoga gielddarájat mearriduvvojede easkka 1930-logus, sáhttá maid dagahit eahpesihkkarvuoda olmmošlogu dáfus.

Kárášjoga ássanminstara mihtilmasvuohčan lea ahte eanáš oassi álbmogis lea ássan lahka márkana. Gaskkal 1865 ja 1900 ledje orro «*ollu badjel bealli Kárášjoga fástaássiin lahka márkana*». Muđui «*ásse olbmot johkagáttiin vulos Deanuleagi, bajás Anárjobleagi, Kárášjobleagi ja oalgejogain Bávttajogas ja Iešjogas*». Jagi 1865 ledje 86,9 % (100 dálu 115 dálus) márkaniis dahje lahka márkana. Jagis 1939 dat oassi lei 69,2 % (119 dálu 172 dálus) ja 65,3 % jagis 1959 (164 dálu 251 dálus).⁵⁰²

Deanuleagis ledje 10 dálu jagis 1865 ja lassánedje 14 dálun jagis 1900, jagis 1939 ledje 23 dálu ja lassánedje 44

499 Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Karasjok 1559–2001*, suoidnemánu 3. b. 2017 (jnr. 14/315-113) s. 22 (tabealla).

500 Baltazar Mathias Keilhau, *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 196–197.

501 NIKU Bargoraporta 10/2013, s. 31, ja *Folkemengde og befolkningsendringar*, odasmahtton guovvamánu 22. beaivve 2019. (<https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/folkemengde/aa-per-1-januar/#relatert-tabell-1>).

502 NIKU Bargoraporta 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok*, s. 31 ja 32 (tabealla).

dállun jagis 1959. Kárášjohleagis ledje golbma dálu jagis 1865 ja lassánedje 25 dállun jagis 1900, ovdal go fas njejai 10 dállun jagis 1939, ja fas gorgnii 16 dállun jagi 1959. Anárjohleagis lei okta dállu jagis 1865, 22 dálu jagis 1900, 11 dálu jagis 1939 ja 14 dálu jagis 1959. Iešjohleagis ja guovllus nuorttas Idjajávrrí guvlui lei lassáneapmi ovttá dálás jagis 1865, guovtti dállun jagis 1900, ovcci dállun jagis 1939 ja 15 dállun jagis 1959.⁵⁰³

Maŋná 1960 leat olbmot fárrestallan eret johkalegiin, ja márkaniid fas leat lassánan ássit. Nu go namuhuvvon čuoggás 3.2, ásse 2361 olbmo Kárášjoga 2645 ássis jagis 1980 (89,3 %) márkaniid ja lahka márkana, guovllus mii lea birrašii 285 km² dahje masá 5 % gieldda obbalaš 5453 km² sturrosaš viidodagas.⁵⁰⁴ Jagis 2001 dát oassi lei lassánan 94,3 %:i (2696 ássi 2859 ássis). Deanuleagis ledje dalle 69 ássi (2,4 %), Iešjohleagis ja guovlluin Idjajávrrí guvlui fas 37 (1,4 %) ássi, Kárášjohleagis 26 ássi (0,9 %) ja Anárjohleagis gávccii ássi (0,3 %). Dasa lassan ledje 23 ássi geaid ássanbáiki ii lean almmuhuvvon.⁵⁰⁵

Kárášjoga ássanmálle rievdamá sáhtta čilget kommunikašuvnna ja eanadoalu ovdánemiin. Jogat leamaš guhká lunddolaš johtingeainnut, ja bealddut eai mearkkašan nu ollu eanadollui go šibihat guhto eanáš mehciin. Maŋná 1945 heahtihuvvojeda eanaš oassi boaittoheale báikkiid smávvaldoaluin, ja stuorát návetoalu ášahuvvojeda lagabui márkana. Seammás fárrejedje olbmot eret báikkiin gos ii lean geaidnu, nu go Bávttajogas, Beaivvašgiettis, Dálabogis ja Gorvvás Kárášjohleagis márkaniid ja guovlluide lahka márkana.⁵⁰⁶

Vaikko vel olbmot leat ásaiduvvan eanáš márkanguvlui, lea sihke Aslak Mathis N. Eira, guhte lea boazodoalu beroštusovdasteaddji, ja Laila Somby Sandvik, guhte lea fástaássiid meahcásteddjiid beroštusovdasteaddji, gulaskuddančoahkkimis deattastan ahte fástaássiid leat meahcástallan miehtá gieldda, vrd čuoggá 7.2.7.2 ja 7.2.7.5.

Okta dain dilálašvuodain mii lea váikkuhan dasa ahte fástaássiid meahcásteapmi leamaš geográfalaččat hui viiddis, lea ahte lei dábálaš ahte dat geat eai bargan bohccuiguin, sis lei dálvesadji márkaniid ja geassesadji eará sajis, earret eará oarjjás guvlui Ássebávttis ja Buollánnjarggas, ja davás guvlui

503 NIKU Bargoraporta 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok*, s. 32 ja s. 38–40 (tabeallat). Geahča maiddá Hilde L. Sommerseth, *Befolkningsutviklingen i Karasjok 1559-2001*, suoidnemánu 3. b. 2017 (jnr. 14/315-113) s. 29–20 (tabeallat).

504 Statistalaš guovddášdoaimmahat, *Folke- og bolig telling 1980, Kommunehefte for 2021 Karasjok*, tabealla 22, s. 31.

505 Statistalaš guovddášdoaimmahat, *Folke- og bolig telling 2001, Kárášjohka/Karasjok*, tabealla 28, s. 51.

506 NIKU Bargoraporta 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok*, s. 30–31 viidásat čujuhusain earret eará Hans Prestbakmoe, *Bruken av utmarksressurser i Finnmark i dette århundret*, [čállošis] NOU 1994: 21 s. 186 čuov., Amund Helland, *Norges land og folk bd. III*, 1906 s. 332 ja Hans Guttorm, *Tradisjonell næringsutvikling i Karasjok*, [čállošis] Gudrun Eriksen (doaim.), *Innføring i lokalkunnskap*, 1989 s. 3.

Sieiddejavrái Idjajávrrí guovllus. Earáin fas ledje geassesajit Deanuleagis Válgoga guvlui ja Anárjohleagis Jorggástaga guvlui. Geassesadjegeavaheapmi nohkagodii maŋná 1945, muhto muhtun sajiin bisttii gitta 1960-lohkui.⁵⁰⁷

Dasto lea buvrriid ja eará ovttageardánis visttáziid geavaheapmi meahcásteami olis dagahan ahte resursageavaheapmi leamaš hui viiddis. Cealkámušat mat leat boahatán ovdan gulaskuddančoahkkimiin ja duodaštusčohkkenjearahallamiin – geardduhuvvon čuoggás 7.3.3.8 – čájehit ahte buvregeavaheami duodašta álbmoga meahcageavaheami, ja lea dagahan ahte meahcageavaheapmi lea leavvan hui viidát geográfalaččat ja leamaš báikkálaš meahcageavaheami vuodduin.

Dán áigge boaittoheale báikkiin eai baljo oro ge šat olbmot, muhto ovdeš ássiid maŋisboahttit geavahit ain daid guovlluide. Dát guoská earret eará Kárášjohleahká ja Anárjohleahká, gos mánga ovdeš smávvaldoalu geavahuvvojit vuolggasadjin sihke eaiggáziid ja sin bearráziid meahcásteapmái, ja gos lea dehálaš daidda geain lea gullevašvuotta guovlluide joatkit árbevirolaš meahcávkástallama.⁵⁰⁸

Eará dilálašvuotta mii maid lea váikkuhan dasa ahte meahcásteapmi lea bisson hui viiddisin, lea ahte maiddá gieldda boaittoheale báikkiin leamaš guhká dábálaš doallat šibihiid ja láddjet mehciid. Meahcelájut leamaš masá miehtá gieldda.⁵⁰⁹ Meahcelájut leat heitojuvvon, muhto ain dán áigge guhtot sávzzat mehciin, vrd. čuoggá 7.3.3.3. Olles áigodaga maŋná jagi 1751 lea maiddá leamaš ollu eará lágan meahcásteapmi eanáš guovlluin Kárášjogas, earret eará goahcemuorra- ja lastamuorračuohppan boaldámuššan ja eará atnui, lubmen, guolásteapmi, smávvafooddbivdu, ja maŋit áiggiid maiddá ealgabivdu, vrd, čuoggáid 7.3.3.4–7.3.3.8.

NIKU guovločielggadeamis lea celkon ahte čuovvovaš čilgehus, mii guoská Kárášjohleahká heive maiddá čilgehussan eanáš oasi gieldda eará guovlluide meahcásteapmái:⁵¹⁰

«Šattohis eana dagahii ahte johkalegiid ássiin ledje oalle viiddis ávkástallanguovllut main sis lei čálitkeahkes geavahanvuoigatvuohta. Doppe sii vižze áigáiboaduset lassan eanadollui ja boazodullui. Dása gulai lubmen, jognen ja sarren, jávrebivdu ja johkabivdu, smávva- ja stuorrafuoddbivdu, boaldámušaid skáhppon, šibihiidna fuodđariid skáhppon geassit ja čakčat, ja bohccuide guohtunguovlu dálvit.»

507 NIKU Bargoraporta 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok*, s. 49–52. Geahča maiddá s. 83.

508 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 65 (Kárášjohleahki) ja 70 (Anárjohleahki).

509 NIKU Bargoraporta 10/2013 ee. s. 39–40, 47, 49, 50, 64, 70, 75 ja 82. Geahča maiddá Finnmákkokomišuvdna, *Forpaktning av utmarksråder i Karasjok*, suoidnemánu 5. b. 2019 (jnr. 14/315-153).

510 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 82, John Ingvald Dalsenga sitáhtaid mielde, *Bruk og rettsoppfatninger i Dálabohki*, 2012.

Nu ba leamaš ge *jotkkolaš* meahccegeavaheapmi 1751 rájes, go Ávjovárri/Kárášjohka biddjui Dánmárkku-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái, gitta otnáš áiggi rádjai. Olbmot leat geavahan buot meahcceguovlluid maid leamaš vejolaš ávkástallat, ja báikeolbmot leat gitta dán áiggi rádjai ávkástallan resurssaid lunddolaččat dan ektui man ollu resurssat leamaš ja muđuid dilálašvuodaid ektui. Lassin dasa ahte geavaheapmi leamaš sisdoalu ja viidodaga dáfus doarvái viiddis, dat lea maid bistán doarvái guhka jotkkolaččat dan ektui ahte sáhttá adnot riektvuodđudeaddjin, maiddái jus vel árvvoštallanáigodat rehkenasto gustot easka maŋŋá 1751.

Nu ba leage Kárášjoga álbmot eahpitkeahttá geavahan guovllu nu gitta dán áiggi rádjai nu ahte álbmogis lea ain álgovuolgalaš vuoigatvuohta gieldda «oktasašguovlluide». Eará gažaldat lea dattege ahte galgá go dán vuoigatvuođa dán áigge rehkenastit oktasaš geavahanvuoigatvuohtan, mii lea eanet unnit dego eksklusiiva vuoigatvuohta, vai lea go sáhka oktasaš eaiggáduššánrievttis.

Dan sivas go álbmogis leamaš lunddolaš geavaheapmi, de orru sáhttimin buohtastahttit geavaheami eanaeaiggáda geavahemiin. Čáhput-áššis Alimusriekti čohkkáigeassá báikeolbmuid riektvuodđudeaddji geavaheami čuovvovaččat.⁵¹¹

”Čoavddasánit mat govvidit geavaheami leat; bissovaš, buotdivnna, intensiiva, ja njuovžil. Dán vuodul lea gáibáduš geavaheami viidodaga ja bistašvuoda dáfus háhkan dihtii eaiggáduššánrievtti, ollašuvvan.”

Bissovašvuoda ja njuovžilvuoda dáfus dat čilgehus orru heivvolaš čilgehussan maiddái Kárášjoga báikeolbmuid meahccegeavaheapmái. Dasa lassin geavaheapmi fátmasta maiddái buot geavahanvugiid maid čađa gaska leamaš áigeguovdil ávkástallat, ja dan dihtii geavaheapmi maid orru leamaš buotdivnna.

Vuolitčuoggáid čilgehussaid vuodul, mat leat namuhuvvon bajábealde, orru čájehuvvomin ahte geavaheami sáhttá intensitehta dáfus – maiddái jus árvvoštallá olles čielggadanguovllu ollislaččat – buohtastahttit Čáhpuha báikeolbmuid geavahemiin. Dat guovlu lei sakka unnit go FeFo hálldašan guovlu Kárášjogas, muhto árvideames Čáhpuha geavaheapmi ii lean geavahanintensitehta gáibádusa ollašuhhtima vuollerájáid muttus. Dasa lassin ferte intensitehta árvvoštallama vuolggasadjin leat geavaheapmi mii fástida oktasaš eananeaiggáda lunddolaš geavaheapmái sullasaš stuoru meahcceguovllus.

Gažaldat das ahte lea go Kárášjoga álbmogii maŋŋá jagi 1751 geavaheami vuodul ain hálldosis riekti mii dan áigge lei sajáiduvvan, dahje ahte lea go sidjiide ášahuvvon oktasaš eaiggáduššan- dahje geavahanvuoigatvuođat guvlui, ii leat

gitta dušše das ahte mo ássit ieža leat geavahan guovllu. Ferte maid váldit vuhtii *earáid geavaheami ja stáhta disposišuvnmaid*. Dasto ferte árvvoštallat ahte leamaš go báikkálaš geavaheami vuodđun dakkár *riekteáddejupmi* mii fástida oktasaš eaiggáduššanriektái dahje oktasaš geavahanvuoigatvuhtii. Nu ba ferte ge árvvoštallat makkár *mearkkašupmi stáhta disposišuvnain* leat dán áiggi riektedillái, ja ahte leat go disposišuvnnaat váikkuhan báikkálaš riekteáddejumiide dan láhkai ahte álgovuolgalaš vuoigatvuohta lea molson hámi dahje masson.

7.3.4 Earáid geavaheapmi

7.3.4.1 Álggahus

Guovllu váldogeavaheaddji sáhttá navdot guovllu eaiggádin, dahje sáhttá leat háhkan erenomáš geavahanvuoigatvuođa guvlui vaikko vel earát ge livčče geavahan guovllu dan láhkai ahte leat háhkan geavahanvuoigatvuođaid dohko. Váldonjuolggadussan lea ahte geavahanvuoigatvuođat mat ovdežis leat háhkkjuvvon guvlui ain leat doaimmas vaikko vel guovlu oazžu (odda) eaiggáda. Dasto sáhttet geavahanvuoigatvuođat háhkkjuvvorot guhkit áiggi geavaheami vuodul maiddái maŋŋá go eaiggáduššanriekti guvlui lea ášahuvvon. Sihke dábaláš boazodoallovuoigatvuohta ja šibitguohtuma almenetrievttálaš riekti leat ovdamearkkat dasa ahte vuoigatvuođat gustojit beroškeahttá eanaeaiggátrievttis, ja beroškeahttá das ahte leat go vuoigatvuođat sajáiduvvan ovdal vai maŋŋá go eaiggáduššanriekti guvlui ášahuvvu.

Dan dihtii ii leat iešalddis earáid meahcceresursageavaheapmi, eai ge vejolaš meahcceresursavuoigatvuođat Kárášjogas, heađuštussan dasa ahte báikeolbmot dahje báikeolbmuid-joavkkut sáhttet leat háhkan oktasaš eaiggáduššanrievtti dahje erenomáš geavahanvuoigatvuođaid olles dahje osiide guovllu eatnamiidda. Muhto jus lea nu, de báikkálaš vuoigatvuođaid konkrehta sisdoallu ráddjejuvvo daid vuoigatvuođaid ektui mat vejolaččat gullet earáide.

Kárášjoga boazosápmelaččat gullet maid báikeolbmuid searvá ja 7. kapihtala váldogažaldat lea ahte makkár vuoigatvuođat olles dahje stuorát oasis Kárášjoga álbmogis leat dain eatnamiin gielddas maid FeFo válddii hálldosis dalle go Finnmárkoláhka biddjui fápmui. Čuovvovaš oasi fáddán lea vuosttažettiin olggobealolbmuid, Finnmárkku eará gieldda ássiid ja muđui riikka eará osiid ássiid ja olgoriikalaččaid («olggobealássiid») geavaheapmi Kárášjogas. Kárášjoga iešgudetge johkalegiid giliolbmot leat dattege čilgehussaineaset muhtumin maiddái gohčodan márkanolbmuid geavaheami «olggobealolbmuid» dahje «vierisolbmuid» geavaheapmin.

7.3.4.2 Diedut áššedovdiid čielggademiin

(1.) *NINA čielggadeapmi Finnmárkku álbmoga meahccegeavaheamis* leat obbalaš diedut, muhto das leat maid diedut mat mitalit man muddui olggobealolbmot leat ávkástallan Kárášjoga meahcceresurssaid iešgudetge áigodagaid. Earret

511 Rt. 2001 s. 1229 1244 siiddus.

eará deattuha NINA ahte gitta jagiide maŋŋil nuppi máilmmisoadi ledje olbmot geat orro Finnmárkku riddogovlluin ja eará guovlluin riikkas hui unna geavaheaddjjoavku «*stuorra osiin fylkka siseatnanguovlluin*», ja nu maiddái Kárášjogas.⁵¹²

Dehálaš sивvan dása lea NINA dieđuid mielde ahte Sis-Finnmárkku meahcceguovllut eai lean olámuttus olggobealálbmogii.⁵¹³ Obbalaččat Finnmárkkus, ja erenomázit Sis-Finnmárkkus, eai lean ollu geainnut. Erenomázit Kárášjoga birra daddjo ahte:⁵¹⁴

«1930-logus lei ovdamearka dihtii Kárášjogas geaidnu Idjávrrii bokte Levdnjii ja viidásat Hámmárfestii, muhto ii Álahedjui. Kárášjogas ii manan geaidnu Deanuleahká. Álaheajus manai geaidnu Máze bokte Meronjavi guvlui, muhto nogai veahá máttabeallái Meronjavi. Guovdageainnus ii lean geaidnu. Guovdageainnu ja Kárášjoga gaskka lei turistamáđidja (bálggis) ... Nu ba ii lean gitta 1960-logu gaskkamuddui geaidnu ovttage Deanuleagi smávva gilážiid ii ge gilážiidda gaskkal Máze ja Guovdageainnu. Riika-geaidnooktavuođat Supmii leat Guovdageainnus máttás guvlui Eanodahkii, Anárjoga rastá Gáregasnjárgii, Sámi šaldi rastá Ohcejohkii dahje Njávdamá bokte Anárii. Buot dát geainnut leat ráhkaduvvon easkka maŋŋá maŋimus soadi.

Čielggadeamis NINA čujuha dasa ahte maiddái Finnmárkku luondugeavaheami dovdomearkan ođđasat áiggi, namutkeahttá Kárášjoga erenomázit, lea ahte olbmot geavahit eambo ja eambo mohtorfievrruid, nu go skohteriid ja njealjejuvllagiid, ja dat lea navdimis álkidahtán «*ovdamearka dihtii guolle- ja muorjeresursageavaheami guovlluin mat leat gubkkin eret geainnus*». Dasa lassin deattuha NINA ahte áibmojohtolat lea rievdan, ja leat ilbman eambo hálbbesbielehttafitnodagat, ja dat lea dagahan ahte maŋimus logi jagiid Finnmárkku leat boahán eambo ja eambo olggobealási smávvafovdođbivdit.⁵¹⁵

1950-logu loahpa rájes lea Finnmárkku meahccegeavaheamis leamaš «*unnit sáhkka áigáiboadus ja ealábusas*» ja rievdan eambo olgunastindoaimman. Dán birra NINA čállá:⁵¹⁶

512 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 13–14. Geahča maiddái s. 87.

513 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 14–15. Geahča maiddái s. 83.

514 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 15.

515 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 15.

516 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 34. Geahča maiddái s. 20.

«Dehálamos sивvan leat navdimis struktuvrralaš rievdadusat mat leat mielddisbuktán earálgan birgenlági ja mat leat rievdadan eallinvuogi ja ássama, ja lokten eallindási ja mobilitehta. Maŋimus logi jagiin maŋŋá soadi stuorra oassi álbmogis bargagodii bálkábargguiguin dahje ealáhusdoaimmaiguin, mii fas mielddisbuvttii ahte fylkka álbmot integrerejuvvui ođđaáigásaš ruhtaekonomiijii ollu eambo go ovdal. Dat fas dagahii ahte meahcceresursaid ávkástalan ii lean šat materiálalaččat dárbašlaš dahje rašuvnnaš, maiddái dan dihtii go guolástusdoaimmat ja eanadoallu ođasmahttojuvvui. Goalmmát sивva lea ahte gulahallan buorránii, vuosttažettiin geainnuid viidáneami dihtii, mat ráhkaduvvojedje vuosttaš logi jagiid maŋŋá soadi. Guovlluide gosa ovdal ádjánii olles beaivvi vázzit, beasai dál moatti tiimmus busiin, ja maŋŋelis maiddái priváhta biillain.

Astoáigegeavaheami lassáneapmi vuhtto maid dakko bokte ahte maŋŋá 1945 leat ásahevvon mánga báikkálaš bivdaja guolástansarvvi Finnmárkku. Dattege deattuha NINA ahte vaikko vel báikkálaš geavaheapmi lea rievdan eambo astoáiggedoaimmaid guvlui, de eai leat dološ geavahanárbevierut jávkan. Sáhtá baicce dulkot ođđaáigásaš geavaheami leat dološ árbevieruid joatkkan. NINA čujuha maid dasa ahte gitta 1980 rádjai lei ain čielga erohus gaskkal Finnmárkku siseatnamiid ja riddogovlluid. Vaikko vel leat mearkkašahti erohusat iešguđetge riddo- ja vuotnaservodagaid gaskka, de lea váldogovva ahte meahcceresursat leat dehálabbo siseatnangiella olbmuid go riddo- ja vuotnaguovllu olbmuid.⁵¹⁷

Boahá ovdan ahte *fuoddoresursat* eai lean nu dehálačča Finnmárkku riddogovllu olbmuid, dan sivas go Sis-Finnmárkku bivdoguovllut eai lean olámuttus sidjiide. Sáhtá leamaš nu ahte olggobealolbmot leat veahá bivdán rievssa- hiid čakčat jagiin ovdal nuppi máilmmisoadi, muhto dat ii guoskka erenomázit dušše Kárášjohkii.⁵¹⁸ Bivdodili birra celko earret eará ahte:⁵¹⁹

«Bajábealde čujuhuvvon gállduid vuodul orru leamen nu ahte leamaš dušše giliolbmot ja badjeolbmot geat leat bivdán gitta 1900-logu álggu rádjai. Gárdun lei erenomáš dehálaš dan sivas go dat lei navdimis váldu ruhtagáldu. Soahtegas-kaáiggi mielde orrot astoáiggebivdit jámma lassánan. Lea váttis árvvoštallat man viiddis dat lei, muhto eanáš diedut orrot čájeheamen ahte ledje oalle unnán astoáiggebivdit. Lei easkka maŋŋá nuppi máilmmisoadi, go guovllut šaddet

517 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 35 ja 37. Geahča maiddái s. 83.

518 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 22.

519 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 25.

eambbo olámuđđui ja materiálaš buorredilálašvuohta buorránii, ahte astoáigge- ja lustabivdu lassánišgođii ja áiggi mielde šattai váldu geavahanvuohtin.»

Cealkámuš ahte astoáigge- ja lustabivdu áiggi mielde lea šaddan «*váldu geavahanvuohtin*», guoská áigodahkii maŋŋá jagi 1950, ja olggobealgeavaheaddjit «*maid duodái lassánišgohte johtilit*».⁵²⁰ Ferte gal dattege atnit muittus ahte NINA ii earut Finnmárkku giliservodagaid báikeolbmuid ja álbmoga muđui.⁵²¹ Dan dihtii lea stuorra oassi astoáigge- ja lustabivdiin, mat ain lassánit eambbo ja eambbo, iešgudetge giliservodagaid olbmot.

Go lea sáhka jagiin maŋŋá 1980, de deattuha NINA ealgabivddu mearkašumi. Ealgabivdu lea hálddašuvvon dainna lágiin ahte 60 % ealgaválain leamaš juhkkjuvvon gieldda ássiid (guovlluolbmuid) gaskka, ja báikeolbmot geat eai ožžon vála 60 % earis, fertejedje gilvalit 40 % earis olggobealásiiguin oážžun dihtii vála. Dan dihtii leat maiddái olggobealásiit muhtun muddui oassálastán ealgabivdui iešgudetge Finnmárkku gielddain. FeFo lea joatkán dán hálddašanvuohti, muhto ealgabivdojoavkkuide olggobealde Finnmárkku, Finnmárkolága § 23 mielde, dán áigge ii šat juolluduvvo ealgavála Finnmárkkus.⁵²² Geahča muđui čuoggá 7.3.3.5 mas boahťa ovdan mo Kárášjoga ealgaválajuohkin gaskkal báikkálaš bivdojoavkkuid ja olggobealgielddaid bivdojoavkkuid leamaš manjimuš jagiid.

Ii gávdno statistihkka mii čájeha man stuorra oassi smávvafođđobivdiin bivdet iežaset gielddas ja man stuorra oassi Finnmárkku smávvafođđobivdiin bivdet olggobealde iežaset gieldda. Dan dihtii lea váttis árvoštallat man stuorra oassi Kárášjoga smávvafođđobivdiin leat gieldda ássit ja man stuorra oassi leat eará finnmárkulaččat. Muhto de gal baicce leat dieđut NINA čielggadeamis mat čájehit ahte bivdit geat ássat olggobealde Finnmárkku lassánedje sakka jagi 2001–2007.⁵²³

«... áigodaga [jagis 1985 jagiide 2009-2010] álgu lei dásset gitta birrasii jagi 2002 rádjai. Dien áigodagas vuvdojuvvojedje gaskkal 4000 ja 5000 koartta jahkásaččat, ja birrasii 30 % dain vuvdojuvvojedje olggobealásiide. Áigodagas gaskkal 2001–2007 vuvdojuvvojedje mealgat eambbo koarttat ja jagis 2006 vuvdojuvvojedje badjel 8000 koartta. Lassáneapmi dien jagi lei eanáš koarttain mat vuvdojuvvo-

jedje bivdiide geat orro olggobealde Finnmárkku, ja oassi koarttain mat vuvdojuvvojedje olggobealásiide lassánii badjel 50 proseantan. Áigodagas maŋŋá 2006 lea sihke koartavuodindin ja olggobealási bivdit geahppánan. Sivvan dasa lei navdimis ahte rievssatlohku njiejai ja ahte bivdonjuolggadusat čavgejuvvojedje (Guovdageainnu suohkanis ášahedje eriid vuosttas geardde jagis 2007, ja dan maŋŋá olles Finnmárkkuomodahkii).»

Sáivačáhcebivddu birra NINA deattuha ahte olggobealásiit leat luosa bivdán Finnmárkkus 1800-logo gaskkamuttu rájes. Bivdu lei lustabivdu. Guolásteaddjit ledje eanáš olgoriikalaččat, ja erenomážit Englánddas eret. Dasto čállá NINA ahte olggobealásiit bivde maiddái sáivačáziin muhtun guovlluin Finnmárkkus, ja ahte sisafárreaddji ámmátalbmát ja gávpealbmát bivde jogaid ja jávrriid hearvva dihtii. Dát dieđut eai guoskka erenomážit dušše Kárášjohkii, muhto orrot gusto-min fylkka gávpogiid meahceguovlluide. Muđui boahťa ovdan ahte olggobealásiit eai ávkástallan Sis-Finnmárkku sáivačáhceresursaid áktánasat, muhto báikeolbmuid dat lei dehálaš oassi birgejumis ja maiddái ruhtasisaboada dáfus.⁵²⁴

Finnmárkulaččat eai dárbbas oastit guolástankoartta bivdin dihtii Finnmárkku sáivačáhceguoliid. Dan sivas eai gávdno doarvá buorit listtut main oainnášii man viidát finnmárkulaččat leat bivdán iežaset ruovttugielddain vai eará gielddain, muhto NINA čujuha iskosii mii dahkkui jagis 1983, mii čájeha ahte olggobealásiit dan áigge muhtun muddui bivde Kárášjogas. Iskkus čájeha maid ahte Kárášjohka lei dat Finnmárkku gielddain gos stuorámus oassi ássiin mákse guolástandivvaga.⁵²⁵ Dan dihtii sáhtta navdit ahte ledje eanáš báikkálaš guolásteaddjit geat bivde.

Muđui čájeha NINA čielggadeapmi ahte jagi 1991 rájes 2001 rádjái vuvdojuvvojedje masá 4000 iešgudegelágán guolástankoartta jahkásaččat, ja váili 1000 dain vuvdojuvvojedje norgalaš guolásteddjiide geat ásse olggobealde Finnmárkkus. Jagi 2001 rájes 2009 rádjai vuvdojuvvojedje jámma lasi koarttat gitta váili 6000 koartta jahkásaččat, ja ledje eanáš olgoriikaguolásteaddjit geat dagahedje lassáneami. Dieđuin ii boade ovdan man ollu guolástuvvui Kárášjogas. Muđui čilge NINA maid luossabivddu birra Finnmárkku jogain áigodagas gaskkal 1980 ja 2010,⁵²⁶ muhto das lea eanáš sáhka luossabivddus čázadagain main lea lihttoláigšiehtadus. Dan sivas go dákkár jogat eai leat Kárášjogas, de dat dieđut eai leat nu áigeguovdilát dán oktavuodas.

520 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 82.

521 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 13–14.

522 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 43–44.

523 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 45.

524 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 27–28. Geahča maiddái s. 82.

525 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 53.

526 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 55–57 (sáivačáhcebivdu) 57–60 (luossabivdu).

Go lea sáhka *eará resursaávkkestallamis*, de NINA čilge ahte manjá nuppi máilmmisoadi riddoguvlluolbmot ja olbmot geat ásse Romssa bealde lubmegohte (Sis-) Finnmárkkus. Ovdal soadi ledje eanáš báikeolbmot geat ávkkestalle luomeresurssaid. Eai leat dieđut das ahte ávkkestalle go olggobealolbmot eará resurssaid, nu go meahccelájuid, muora, lavnnji ja gámasuoinni.⁵²⁷

Muđui deattuha NINA ahte maiddái álbmot lea mátkkošteami ja olgunastima olis geavahan Finnmárkku stáhtalaš *duottarstobuid* álgo 1900-logu rájes. Den Norske Turistforeninga (Norgga turistaovttastusa) jagi 1938 jahkegirjii čuožžu ahte Finnmárkkus ledje 24 stáhtalaš duottarstobu, gávccii priváhta ja guokte barta mat gullet turistaovttastussii. Čieža stáhtalaš duottarstobuin ledje Kárášjogas (Bieskkenjárggas, Kárášjogas, Mollešjogas, Idjájávrris, Gárdinis, Šuoššjávrris ja Válgogas). Dattege eai lean ollu turisttat mat geavahedje bartaidd.⁵²⁸

Čielggadeamis boahrtá ovdan ahte Gárdinii, mii lea nubbi dan guovtti stáhtalaš duottarstobuin Kárášjogas mat leat vel báhcán, dán áigge fitnet birrasii 1300 guossi jahkásaččat, ja birrasii 700 guossi ijjastallet. Stuorra oassi dán bohtet beaivemátkki Kárášjogas. Maiddái báikkálaš badjeolbmot geavahit Gárdina. Seammá dilli lea Kárášjoga nuppi stáhtalaš duottarstobus, Bajit Mollešjoga duottarstobus, muhto idjadanguosse- ja beaivemátkeguosselohku orru veahá unnit go Gárdinis, ja eanáš oassi Bajit Mollešjoga duottarstobu idjadanguossin leat johtimin viidásat, eai ge bisáneamen guhkit áigái. Vuolit Mollešjoga duottarstohpu lea priváhta duottarstohpu. Doppe ii leat nu ollu čadajohtolat gussiid dáfus, muhto doppe lea baicce dilli lámččon dan lámkai ahte guossit galget beassat ávkkestallat luonddu duottarstobu lagašguovlluin. Dan dihtii lea dehálaš oassi gussiin bivdit ja guolásteaddjit.⁵²⁹

Čielggadeami loahpas NINA ovdanbuktá čuoovvováš čoaikkáigeasu das ahte man guvlui dilli lea rievdan manjá 1980.⁵³⁰

«Vaikko vel dilli lea sakka rievdan, de lea ávkkestallanárbievri, nu mo ovdalis jo lea namuhuvvon, bures seilon mángga guovllus. Dát guoská erenomážit juoŋasteapmái ja fierbmumii, erenomážit siseatnangiielddain ja navdimis buot eanemusat Guovdageainnus. Oassi Finnmárkku álbmogis geat ledje aktiiva bivdit, lei oalle stuoris ja stabiila

527 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 30–31 ja 60–62.

528 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 32–34.

529 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 65–66.

530 NINA Raporta 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, 2010 s. 83–84.

dien áigodaga. Manjimus logijagiid lea ealgabivdu šaddan hui bivnnut, ja eanet olles fylkkas lea ollu bivdiin ja bivdoserviin stuorra beroštupmi ealgabivdui. Dien dáfus lea fuođdoresurssaid ávkkestallan ollu rievdan dakko bokte ahte gárdun lea sakka geahppánan, muhto rievssatbivdu bissuin čakčat fas lea lassánan. Luondduávkkestallan ealáhussan, namalassii ávkkestallan vuovdima várás, lea measta áibbas nohkan. Eai leat šat gallis geat vuvdet luopmániid, rievssahiid ja guliid. Leamaš oalle ollu turisttat geat bohtet fylkii bivdit ja guolástit, goitrot 1980-logu rájes, ja dat lea vel ain lassánan 2000-logu mielde.»

(2.) Maiddái *NIKU guovločielggadeapmi* čájeha ahte servodatlaš rievdadeamit nu go oanehat bargoáigi, eambo dienas, luopmu ja astoáigi, ja geainnuid ráhkadeapmi jagiid manjá nuppi máilmmisoadi, dahke Sis-Finnmárkku meahcceguovlluid eambo olihan lámkai olggobealásiide.⁵³¹

Dasto deattuha NIKU ahte leamaš «*hui váttis*» meroštallat loguid bokte ahte man ollu olggobealássit leat geavahan Kárášjoga meahcceguovlluid, ja čujuha dasa ahte olbmot «*geat ieža eai defineren iežaset gullevažvuoda Kárášjohkii*» eai fástidan gažadaniskosii maid sii čadahedje. Eai statistihkaid, čielggadeamiid, neahttasiidduid eai ge eará čállošiid guorahallamat mat leat dahkkon, leat addán vuodu meroštallat sihkaris loguid das ahte man ollu ja man viidát olggobealássit leat geavahan Kárášjoga meahcceguovlluid, eai ge oktavuodát FeFoin, Fylkkamánniin, Stáhta luonddubearráigehčuoin, Kárášjoga gielddain, Kárášjoga JFF:in, Kárášjoga ealgabivdoserviin ja iešguđetge mátkefitnodagaiguin leat addán dakkár vuodu.⁵³²

Smávvafluoddbivdu birra čilge NIKU ahte jagi 2012 ledje Kárášjogas oktiibuot 554 bivdobeaiivi geassemánu 1. beaivve rájes skábmamánu 12. beaivvi rádjai. 390 dáid beivviin (70,4 %) ledje olggobealássit geat bivde, ja báikkálaš bivdit bivde 164 beaivvi. Jus atná vuodđun ahte juohke bivdi bivddii gaskkal golbma ja vihtta beaivve, árvvoštallá NIKU ahte ledje veahá vuollái 100 olggobealási smávvafluoddbivdi Kárášjogas dien áigodaga. Dasto boahrtá ovdan ahte bivdoáigodagain 2010/2011, 2011/2012 ja 2012/2013 báhče olggobealássit 609 rievssaha 870 rievssahis (70,0 % rievssahiin mat báhččojedje dieid jagiid) ja báikeolbmot báhče 261.⁵³³

Kárášjoga *ealgabivdu* lea juhkkuojuvvon 55 bivdoguovlun ja seammá mánga bivdojoavkun. NIKU dieđuid mielde ledje Kárášjogas jagis 2012 12–13 bivdojoavkku mat eai lean báikkálaš bivdojoavkkut. Leat gaskamearálaččat vihtta ealgabivdi juohke joavkkus, ja dan vuodul NIKU árvvoštallá

531 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 156.

532 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 155.

533 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 169.

ahte Kárášjogas leat 60–65 olggobealássi ealgabivdi.⁵³⁴ Nu ahte mañimuš jagiid leamaš eanáš oassi smávvafouddobivdiin Kárášjogas olggobealássi, muhto ealgabivddu dáfus lea nappo dilli nuppe láhkai.

Seammá láhkai go NINA ge, NIKU čujuha dasa ahte lea váttis earuhit báikeolbmuid sáivačáhce bivddu olggobealássiid sáivačáhce bivddus. Jagis 2012 raporterejuvvojedje 27. vahkus 32. vahkkui 92 sálláša ESSO Karasjok Servicesenterii, guhte vuovdá guolástankoarttaid.⁵³⁵ Navdimis leat olggobealássi guolásteaddjit geat eai oro Finnmárkkus geat leat raportereren dieid sállássiid dan sivas go finnmákkulaččat eai dárbbas oastit guolástankoartta, ja nu ba sii guolástit nuvttá.

Čielggadeapmi čájeha ahte jagi 2012 vuvdojuvvojedje 494 luossabivddu jándorkoartta dan oassái Deanočázadagas mii lea Kárášjoga gielddas. 318 dáid koarttain vuvdojuvvojedje olbmuide geat orrot Norggas, muhto eai Finnmárkkus, 142 koartta Finnmárkku eará gielddaid ássiide, 28 koartta olgoriikalaččaide ja dušše guhtta koartta kárášjohkalaččaide. Sivvan dása lea ahte eanáš Kárášjoga guolásteddjiin oster áigodatkoartta.⁵³⁶ Ii gávdno sullasaš statistihkalaš vuoddu go lea sáhka sáivačáhceguolásteamis jávriin ja jogain gosa luossa ii gorgnje, muhto navdimis leat liikká badjel bealli dain geat bivdet Kárášjoga jávriid ja jogaid gieldda ássit.

Muđui lea NIKU čielggadeamis unnán dieđut olggobealolbmuid eará resursageavaheamis. Dattege boahá ovdan ahte áššedovdiid árbediehtit Deanuleagis leat muitalan ahte olggobealolbmot eai leat nu ollu lubmen báikkálaš jekkiin ahte leat duvdán báikeolbmuid eret, dan sivas go lea leamaš doarvái luomi buohkaide.⁵³⁷

Čielggadeamis leat maid dieđut Kárášjoga *astoáiggevisuin*, vrd. čuoggá 7.3.3.8 bajábealde. Ođđajagimánu 2012 muttus ledje 115 bartha gieldda FeFo hálddašan eatnamiin. 66 dáid barttain lihttoláigohit olbmot geat ássat Kárášjogas, 32 bartha fas lihttoláigohit olbmot geat orrot eará Finnmárkku gielddain ja 17 bartha lihttoláigohit olbmot geat orrot eará sajis Norggas. Eai leat dieđut das ahte man dájvá, man guhká dahje makkár doaimmaide bartaeaggádat geavahit barttaid.⁵³⁸ Nu ba ii sáhte materiálaid vuodul gávnnaht man viiddis olggobealássiid meahceávkástallan Kárášjogas lea.

NIKU cealkámušaid báikkálaš mátkeeallinoassálastiid ja -doaimmaid, dahje mátkebálgáid geavaheami, ja mohtorjoh-talusa sierravuodjinlobiid hivvodaga birra maid ii sáhte atnit vuodđun gávnnaht olggobealássiid meahceávkástallama viidodaga Kárášjogas.⁵³⁹

Duottarstobuid birra muitala NIKU ahte Gárdinis leat jahkásaččat 700 guossejándora, vuostazeittiin ođđajagimánus miessemánui, ja mátkkáláččat eai jode mohtorfievrruiguin. Ealgabivdit eai geavat Gárdina, eai ge jahkásaččat leat eambo go 15-20 rievssatbivdi geat fitnet doppe. Eai leat galle guossi geat bivdet jávriid dahje jogaid, eai ge gallis lubme. Vuolit Mollešjoga duottarstobus leat mánga duhát guossejándora giddadálvvi ja mánga olgoriikkalaš geasseguossi. Čakčat fitnet muhtun ráje bivdit. Duottarstobus fitnet maid jahkásaččat muhtun murjejeaddji.⁵⁴⁰

7.3.4.3 Dieđut mat leat boahán ovdan komišuvnna gulaskuddančoahkkimiin

Álgogulaskuddančoahkkimis muitalii Per Ove Biti (r. 1942) guhte lea eret Bávttajogas Kárášjohleagis ahte su mánná-vuodaáigge sii eai oaidnán olggobealolbmuid iežaset árbevirolaš ávkástallanguovlluin, earret golledoidiid geat lávejedje leat Sádgejogas. Doppe ledje oalle ollu olbmot 1800-logu loahpa rájes nuppi máilmmisoadi rádjai. Márkanis manai máđidja Sádgejohkii maid maidái Kárášjohleagi báikeolbmot geavahedje jodedettiin ávkástallanguovlluidasaset.⁵⁴¹

Anna Ragnhild Balto (r. 1950), guhte lea riegádan Šuošš-jávris ja bajásšaddan Mollešjogas, muitalii ahte ledje eanáš báikeolbmot ja badjeolbmot geat geavahedje guovlluid doppe. Muhto mañná go olbmot geavahišgohte tráktoriid 1960-loguin, de gal álge olggobealolbmot maid geavahit guovllu.⁵⁴²

Marit Guttorm Graven (r. 1951) dieđuid mielde ledje maid álgoáigge dušše guovllu fástaássit ja badjeolbmot geat geavahedje Jergula guovllu. Olggobealolbmot geavahišgohte guovllu go šattai dábalažžan geavahit tráktora. Báikeolbmot gal imaštalle mii earániid olggobealolbmui lei doppe.⁵⁴³

Ingrid Moeng (r. 1943) Basevuovdis Anárjohleagis eret muitalii ahte dan áigge go son bajásšattai, de eai lean eará meahcegeavaheaddjit Basevuovdis, earret go dat guokte dálloallobearraša mat orro doppe, muhto ahte ovdalašáigge ledje doidan golliid Cáskinis. Golledoidin lei maid ásahan báikkálaš bargosajiid.⁵⁴⁴

Nils Erling Skoglund (r. 1932) lea bajásšaddan Válgogas Deanuleagis ja orru doppe ain dán áigge. Son muitalii ahte ovdalašáigge guovlluolbmot gárdo ollu, muhto dán áigge bohtet rievssatbivdit máddin ja báhčat buot rievssatčivggaid. Son muitalii maid ahte báikeolbmuid luossabivdu lea masá oalát regulerejuvnon duššin, muhto máttadáččat ja ládde-láččat bivdet «birra jándoriid vahkkoviissaid». Báikeolbmot

534 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 169–170.

535 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 170.

536 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 171–172.

537 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 104.

538 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 157–159. Geahča maiddái s. 173.

539 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 159–168. Geahča maiddái s. 173.

540 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 161. Geahča maiddái s. 173.

541 Finnmákkokomišuvdna, *Álgogulaskuddančoahkkinferáhhta*, golggotmánu 15. b. 2015 (14/315-28) s. 4.

542 Finnmákkokomišuvdna, Op. Cit., (14/315-28) s. 5.

543 Finnmákkokomišuvdna, Op. Cit., (14/315-28) s. 6.

544 Finnmákkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-28) s. 7.

ja badjeolbmot ledje ovdalašáigge maid bivdán ja hálddašan báikkálaš jávrriid, «*muhto dál leat earát bahkken dohko, erenomážit turisttat, ja gurren min jávrráziid.*»⁵⁴⁵

Anárjohleagi gulaskuddančoahkkima birra beavdeságastallamis muitalii John Johnsen Boine (r. 1948) ahte leagiolbmot dohkkehede ahte márkanoibmot bohte dohko lubmet.⁵⁴⁶ Ole Georg Balto muitalii olggobealolbmuid geavaheami birra čilgedettiin Anárjogaleagi biras diedáhusa, vrd. čuoggá 9.2.3.1.

Kárásjohleagi gulaskuddančoahkkima birra beavdeságastallamis muitalii Konrad Thorolf Bjørnback (r. 1946) ahte gitta 1970-logu rádjai ozai Norges geologiske undersøkelse (Norgga geologalaš guorahallan) málmma Ráiteváris. Leagi olbmot dinejedje ruđa go fievrridedje dutkiid ja earáid Bieskenjárgga duottarstohpu. Maiddái Per Tor Turi (r. 1953) muitalii geologalaš doaimmaid ja golledoidima birra.⁵⁴⁷

John Ingvald Dalseng (r. 1946) dieduid mielde eai lean ollu olggobealolbmot eai ge turisttat geat fitne Beaiuvašgietti priváhta duottarstobus. Geassit sáhtte moadde luossabivdi fitnat doppe, ja dálvit fas lávejedje beanavuoddjit boahit Šuoššjávrris ja idjadit duottarstobus. Muđui gal geavahuvui duottarstohpu eanáš girkoastallamiid olis sotnabeivviid. Doppe fitne maiddái stáhtabálvvát. Vearroválddit fitne doppe gáibideamen vearu, ja vuovdebearráigeahčči bodii dohko mearkut muoraid maid olbmot besse čuohppat, ja maiddái oaidnín dihtii man ollu sáhtte čuohppat. Sámeváldi maid finai doppe duollet dálle.⁵⁴⁸

Karen Rasmussen Utsi Somby (r. 1941) muitalii ahte leagi olbmot garve servvoastallamis dáččaiguin. Sii eai duostan idjadit duottarstobuin jus doppe ledje dáččat, ja illá duste veaddit herggiid beziin duottarstobu guovlluin. Muđui son muitalii ahte earret leagi ássit ja badjeolbmot, earát eai álgán geavahit guovllu ovdal go skohterat šadde dábálažžan.⁵⁴⁹

Per Ove Biti (r. 1942) fárrii bearrašiinnis Bávttajohkii jagis 1954. Nu guhká go sin bearaš áasai doppe son ii sáhtán muitit ahte lei oaidnán dáččaid dahje eará olggobealolbmuid doppe dahje Beaiuvašgiettis.⁵⁵⁰

Iešjohleagi gulaskuddančoahkkima birra beavdeságastallamis Berit Alette Eriksen Anti (r. 1937) muitalii guovllu turistajohtalusa birra. Son lea bajásšaddan Mollešjoga duottarstobus ja muitalii ahte ovdalašáigge bohte dohko dušše moadde turistta čuoigga beassáziid áigge ja moadde turistta vácci geassit. Dán áigge bohtet olbmot maiddái vuoji. Sus gal

ii leat dasa vuosteháhku, muhto lei veahá fuolastuvvan das ahte mo meahcci geavahuvvo.⁵⁵¹ Margit Eriksen Oppgård (r. 1953) lea Bireha oabbá ja Mollešjoga duottarstobu hálddašedji. Son muitalii ahte duottarstohpu dárbbasa gussiid, ja ahte dán áigge sii fertejít fállat gussiide mohtorsáhtu dohko jus galgá birget duottarstohpodoaimmain.⁵⁵²

Per Edvard Johnsen (r. 1962) doaimmaha priváhta duottarstobu Vuolit Mollešjogas ja deattuhii ahte duottarstobut leat ásahuvvon mátkkošteddjiid geavaheami dihtii. Ovdalašáigge olbmot bohte dohko čuoigga dálvit ja vácci geassit, muhto dán áigge olmuin ii leat dilli golahit mánga beaivvi mátkkoštit duottarstobuide. Dan dihtii son sáhtaša gussiid dohko čáhcegirdiin ja meahcebiillain. Johnsen deattuhii ahte olbmot mátkkoštit duottarstobuide vásihan dihtii luonddu ja guolástit, bivdit rievssahiid ja lubmet, ja dat lea su duottarstobu ealáhusvuoddun. Ja de lea gal oázžu leat su ovddasfástádus ahte guossit eai mana daidda guovlluide gos báikeolbmot johtalit.⁵⁵³

Ellen Márjá Gaup Eriksen (r. 1955) lea ássan Šuoššjávrris badjel 40 jagi. Son dajai ahte erenomážit maŋŋá go gaidnu bodii gaskkal Guovdageainnu ja Kárásjoga leat ollu vieris-olbmot johtigohtán báikeolbmuid lubmen-, guolástan- ja bivdoguovlluin. Son dajai ahte guovllu olbmot leat duvdjuvnon eret iežaset árbevirolaš geavahanguovlluin, ja ahte sii dovdet iežaset leat guossin iežaset guovlluin: «*De oázžu boahit suoma trailer ja lástet duos eret kjoretøyaid [vuojániid] ja mannat miehtá min duoddariid, ja mun galggan viehkat doppe eiseválddiid [luhtte] rohkadallat lobi oáččun go mun fitnat doppe duon jeakkis dahje dien jávrris.*»⁵⁵⁴

Marit Guttorm Graven (r. 1951) Jergulis eret geardduhii dan maid son lei dadjan álgogulaskuddančoahkkimis, namalassii ahte ovdalašáigge ledje dušše báikkálaš geavaheaddjit Jergulis geat ávkkástalle guovllu jávrriid ja jekkiid, muhto maŋŋá go tráktor bodii, álge maiddái márkanoibmot geavahit guovllu.⁵⁵⁵

Maiddái Per Edvard Johnsen dajai ahte biillageaidnu lei dagahan eambo gilvva meahcegeavaheami alde Šuoššjávrris ja Jergulis. Dan dihtii ledje giliolbmot lihttoláigohan muhtun jávrriid sihkkarastin dihtii vuosttašvuogavuođa daidda jávrride. Lea váddásut beassat Mollešjohkii iežas vuojániin, earret go njealjejuvllagiin. Dohko bohtet erenomážit luomečoaggit, muhto eai leat nu ollu ahte leat headušan árbevirolaš báikkálaš geavaheami.⁵⁵⁶

545 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-28) s. 13.

546 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 (jnr. 14/315-55) s. 15.

547 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, geassemánu 7. ja 8. b. 2016 (jnr. 14/315-62) s. 10 ja 12 (Bjørnback) ja s. 21 (Turi).

548 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-62) s. 14 ja 15.

549 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-62) s. 14.

550 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-62) s. 14–15.

551 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta* borgemánu 23. ja 24. b. 2016 (jnr. 14/315-76) s. 28 ja 31.

552 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-76) s. 30–31.

553 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-76) s. 29–30.

554 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-76) s. 37.

555 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-76) s. 38–39.

556 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit., (jnr. 14/315-76) s. 39–40.

Čilgedettiin Eriksen/Eira bearraša vuoigatvuodadiedáhusa, vrd. čuoggá 11.4.3.1, Inger Eline Eriksen deattuhii ahte geavaheaddjit geat bohtet eará Kárášjoga guovlluin orrot áddemin gos heive vánddardit. Dan dihtii dat eai bahkke báikeolbmuid guovlluide. Muhto Máttá-Norgalaččaid ja olgoriikalaččaid dáfus dilli lea eará láhkai.⁵⁵⁷

Oasehasčilgehusastis iežas vuoigatvuodadiedáhusa birra mii guoská Kárášjoga ja Álaheaju rádjaguovlluide, vrd. čuoggá 11.8.3.1, Ole Julius Eriksen dajai ahte ii lean váttisvuohtan ahte Álaheaju olbmot duollet dálle fitne doppe lubmemin, guolásteamen dahje bivdimin rievssahiid. Lei doarvái buohkaide, ja sii geain dás lea sáhka, rasttildedje hárve Kárášjoga rájá.⁵⁵⁸

Deanuleagi ja márkanguovllu gulaskuddančoahkkima birrabeavdeságastallamis Nils Erling Skoglund (r. 1932) mitalii ahte su mánnávuodaáigge ledje ovttá čavčča bohtán moadde dáčča rievssatbivdi Válgjohkii geat bivde bissuin. Čilgedettiin Valjok biras vuoigatvuodadiedáhusa, vrd. čuoggá 12.2.3.1, son mitalii earret eará ahte eará gielddaid rievssat- ja ealgabivdit bohtigohte eambo ja eambo 1960-logu álggu rájes.⁵⁵⁹

Lillian Kemi (r. 1941) mitalii meahcegeavaheami birra sin bearraša geassesajis Idjávrris. Su mánnávuodaáigge ledje báikeolbmot geat ávkkástalle luondduressaid Idjavuomis ja Idjávrris. Dohko eai bohtán ollu eará olbmot, eai márkanoilbmot eai ge earát.⁵⁶⁰

Ellen Sofie Laiti (r. 1950) lea bajásšaddan Válgjogas. Son mitalii ahte 1960-logu rájes guvlui bohtigohte riddoguvluid olbmot murjet. Jus dat murjejedje beare lahka gilvvgavtiid, de gal lávii su biebmoeadni vuojihit sin doppe eret.⁵⁶¹

Nils Anders Rasmus (r. 1939) čujuhii dasa ahte maiddái eará gielddaid olbmot sáhttet bivdit ealga Kárášjogas. Son dajai ealgabivdonjuolggadusat berrejit rievdaduvvot nu ahte eai nu ollu olggobealolbmot beasa bivdit ealga doppe.⁵⁶²

7.3.4.4 Dieđut mat leat bohtán ovdan komišuvnna duodaštusčohkkenjearahallamiin

Waldemar Henry Nystad (1924–2017) mitalii jearahallamis čakčamánu 3. beaivve 2015 ahte oddasishuksenáiggi manjnjá nuppi máilmmisoadi bohte oalle ollu vierisolbmot márkaniin, ja ahte ovdal dan bohte báhpát ja doaktárat márkaniin. Dat

olbmot gal eai ávkkástallan luonddu áktánasat, muhto dan gal dahke dat geat fárrejedje Álaheajus Kárášjohkii.⁵⁶³

Kárášjohleagi birra mitalii Nils Johnsen (r. 1935) Bieskenjarggas eret ahte manjnga márkanoilbmuid ledje geassesajit Buollánjarggas, ja ahte dán áigge leat ollu daid olbmuid manisbohttiin barttat doppe. Sin mielas dat olbmot eai lean sisabahkkejeaddjit.⁵⁶⁴

Anders Josefsen Boine (r. 1931) mitalii čakčamánu 11. beaivve 2015 ahte nu guhká go ledje dušše moadde heastamáđija Válgjoga ja márkana gaskka, de eai bohtán eará olbmot Leaibejoga guovlluide, gos son lea bajásšaddan, muhto dilli rievddai manjnjá go biilgeaidnu bodii 1960-logus: «*Dán áigái gal lea olmmoš dieppe ollu, bohtet daid rabas láhttuidd/ máđijaid mielde.*»⁵⁶⁵

Berit Alette Eriksen Anti, gii maid oassálasttii Iešjohleagi gulaskuddančoahkkima birrabeavdeságastallamii, ja guhte lea bajásšaddan Bajit Mollešjoga duottarstobus, vrd. čuoggá 7.3.4.3, mitalii čakčamánu 17. beaivve 2015 ahte Mollešjogas leat guhká johtalan turisttat, erenomážit beassážiid áigge. Turisttat bohte čuoigga dahje heasttain Álaheajus, muhto eai sii ollu gal ávkkástallan meahci. Geassit gal lávejedje duottarstobu guossit bivdit stákkuiin. 1950-logus bohtigohte duollet dálle dáčča rievssatbivdit. Dálvit ledje duottarstobus unnán guossit. Go badjeolbmot johte viidasabbo, de bohte hárve olbmot ovdal guovvamánu, muhto muhtumin idjededje ámmátalbmát jodedettiin gaskkal Álaheaju ja Kárášjoga.⁵⁶⁶

Anders Ole Eira (r. 1939) ja Siri Ravna Eriksen (r. 1947) leaba oappážat vieljažat, ja soai muitaleigga jearahallamis suoidnemánu 14. beaivve 2017, ahte soai eaba liiko ahte sudno kránnjá, Per Edvard Johnsen, guhte hálddaša Vuolit Mollešjoga duottarstobu, «*oahpista turisttaid sin meahcástan-sajiide ja jávrruide*», ja sáhtaša amas turisttaid dohko mohtorfievrruiguin. Soai oavvildeigga ahte guovllu guollejávrrit leat masá gurrejuvnon.⁵⁶⁷

Elina Torikka (r. 1929) guhte lea eret Ánjelis Basevuoddi suoma bealde rájá Anárjohleagis mitalii suoidnemánu 8. beaivve 2015, ahte lei álo leamaš buorre oktavuoha rastá rájá, ja ahte suomabeale olbmot maid ledje ávkkástallan guovlluid norgga bealde sihke guohtuma, lubmema, sáivačáhcebiddu, gárduma ja ealgabivdu. Murren ja ládjogevaheapmi gal

557 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-76) s. 117.

558 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, borgemánu 22. ja 23. b. 2017 (jnr. 14/315-111) s. 44–45, vrd. s. 46–47.

559 Finnmarkokomišuvdna, *Gulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, golggotmánu 11. ja 12. b. 2016 (jnr. 14/315-77) s. 13–14 ja 49–50.

560 Finnmarkokomišuvdna, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 16.

561 Finnmarkokomišuvdna, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 20–21.

562 Finnmarkokomišuvdna, Op. cit. (jnr. 14/315-77) s. 35–36.

563 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Waldemar Henry Nystadain* (jnr. 15/897-24) s. 4.

564 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Nils Johnseniin*, (jnr. 15/897-37) s. 2.

565 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Anders Josefsen Boiniin*, (jnr. 15/897-6) s. 3.

566 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Berit Alette Eriksen Antiin*, (jnr. 15/897-26) s. 4.

567 Finnmarkokomišuvdna, *Jearahallan Anders Ole Eirain ja Siri Ravna Erikseniin* (jnr. 14/364-11) s. 3 ja 4–5.

ii lean dahkkon riikarájá rastá.⁵⁶⁸ Arne Balto (1941–2018) celkkii ná jearahallamis suoidnemánu 17. beaivve 2015: «*Ja, suomarádjá ii ba lean ge dalle ovdal, ja ii dat gal dál ge oru*». Muđui son muitalii ahte earát eai bohtán sin bearraša ládjo-guovlluide Golmmagusajeaggái.⁵⁶⁹ Maiddái náittosguoimmi guovttos Nils Kristian (r. 1936) ja Ingrid Moeng (r. 1943) muitaleigga jearahallamis suoidnemánu 17. beaivve 2015 ahte ovdalašáiggiid leagis eai lean vierisolbmot, ja ahte dat geat orro suoma bealde, eai lean vierisolbmot.⁵⁷⁰

Ragnhild Astrid Boine (r. 1942) muitalii geassemánu 15. beaivve 2016 ahte 1940- ja 50-loguin Anárjohleagis dábálaččat eai lean earát go fástaássit ja badjeolbmot. Go ealgabivddu muddegohte 1960-logus, de bohtigohte earát maid dohko, muhto álgojagiid ledje dattege dušše leagi ássit geat bivde ealggaid doppe. Áiggi mielde leat šaddan eambo ealgaválat ja maiddái eambo ealgabivdit, ja dán áigge bohtet ealgabivdit mángga guovllus. Earret vuovdebergiid geat bohte giddadálvi, dohko eai bohtán ge gieldda eará guovlluid ássit meahcástallat ovdalašáigge. Maŋnjá go son lei fárren Iškoras-johkii jagi 1972, de gal baicce lei vásihan ahte márkanolbmot ledje bohtán lubmet jeakki maid son lei láven lubmet: «*Diet lei mu mielas boastut ja unohas, vuolgit meahccestobu ala lubmet. Ja, seamma jokŋačoaggimiin, de maid bohte márkanis olbmot ja čogge mu stobu birra. Dat gal lei nu unohas.*»⁵⁷¹

John Johnsen Boine (r. 1948) muitalii geassemánu 15. beaivve 2016 ahte ledje Anárjohleagi ássit geat geavahedje guovlluid, ja ahte kránnjážiid geavaheapmi, geat orro nuppi bealde rájá/joga, lei dohkkehuvvon: «*dat han ledje min olbmot. Diet han lei min guovlu, ii gula Supmii ii ge Norgii.*» Go ealgabivdu regulerejuvvui, de ledje eará guovlluid ealgabivdit bohtigohtán leahká, muhto eai eará fuođđobivdit eai ge guolásteaddjit. Diet dilli lea rievdan: «*Dál bohtet rievssatbivdit máddin logináre beatnagiiguin min guovlluide, ja goddet visot – lea bat dat gal riektá? Dat han lea nu boastut.*» Su áhči áigge lei leamaš dáčča golledoaimmahat/-golledoidin Basávžžis, ja son lei ieš bargan doppe muhtun áigge.⁵⁷²

7.3.4.5 Earáid geavaheami obbalaš árvoštallan

Diedut mat dás leat bohtán ovdan, čájehit ahte ovdalašáigge olggobealolbmot eai baljo leat ge geavahan Kárášjoga meahcceresurssaid. Dát guoská sihke olggobealolbmuid geat bohte eará Finnmárkku báikkiin ja daidda geat bohte eará

báikkiin Norggas. Okta dehálaš sivva dasa lea ahte Kárášjohka guhká ii lean olihanmutter olggobealolbmuid. Geaidnu Leavnngas Kárášjohkii gárvejuvvui jagis 1940, ja geaidnu Deanus Guovdageidnui Kárášjoga bokte gárvvistuvvui easkka jagis 1977.⁵⁷³ Riikageaidnu Guovdageainnus Kárášjohkii, mii lea oassin Deanu – Guovdageainnu geainnus, rahppui dan jagi. Ovdal dan olbmot vánddardedje Kárášjohkii deatnoráigge, joga herggiiguin dahje heasttain, dahje jo mohtorfievruin (muohtabiillain). Geassit johtaledje eanáš johkafatnasiiguin, muhto mátki deatnoráigge Skiippaguras Kárášjohkii bisttii dábálaččat guokte beaivvi jus ii lean menddo dulvi. Ruovttoluotta ádjánii beaivvi.⁵⁷⁴

Dáid sivaidd geažil lei guhká nu ahte Finnmárkku riddo-guovlluid olbmot geavahedje unnán Kárášjoga meahcceresurssaid. Nubbi eará mii maid váikkuhii dasa, lei ahte easkka 1960-logu rájes olbmuid lei doarvá friddjaáigi ávkkástallat meahcceresurssaid mat ledje guhkkelis eret iežaset ruovttu-guovlluin. Biilárašunerema geažil ii lean dábalaš ahte olbmuid lei priváhtabiilla ovdal 1960-logu. Jagis 1959, go biilárašuneren ain lei fámus, ledje Finnmárkkus registrerejuvvon oktiibuot 2874 mohtorfievru, ja jagis 1977 ledje Finnmárkui jo registrerejuvvon 17 495 biilla.⁵⁷⁵

Dáid dilálašvuodaid geažil lei maiddái olggobealolbmuid eará guovlluin Norggas váttis ávkkástallat Kárášjoga meahceguovlluid. Maiddái dat ahte eai lean galle girdišilju, ja ahte ledje fuones girdioktavuodát, ráddjedje olggobealolbmuid vejolašvuodaid bohtit Kárášjohkii. 1930-logus ádjánii vihtta jándora mátkkoštit Oslos Finnmárkui. Dát dilli ii rievdan ovdal go jagis 1963, go Álaheaju, Leavnngja ja Girkonjargga girdišiljut stuoriduvvojedje ja rahppojedje siviila áibmojoh-taleami várás.⁵⁷⁶

Dan dihtii lea olggobealolbmuid meahcegeavaheapmi Kárášjogas lassánišgohtán easkka 1960-logu rájes, maŋnjá go ráhkadišgohte eambo geainnuid, ja olbmuid šattai buoret dilli ja šattai dábalažžan eaiggádušat priváhtabiilla ja mátkkoštit girdiin. Ledje gal dattege veahá turisttat mat johtaledje Kárášjoga duottarstobuide maiddái ovdal nuppi máilmmis-oadi, muhto ii lean ollu turistajohtalus eai ge turisttat ávkkástallan báikkálaš luonddu áktánasat. Dan dihtii ferte atnit vuodđun ahte Kárášjoga álbmogis leamaš eanet unnit eksklusiiiva meahcegeavaheapmi Kárášjoga gielddas gitta 1960-logu rádjai.

Go lea sáhka dálá dilis, de lea sihke gulaskuddančoahkimiin ja jearahallamiin celkojuvvon ahte rievssatbivdit geat bohtet máddin, duvdet eret báikeolbmuid. Geahča earret

568 Finnmárkkokomišuvdna, *Jearahallan Elina Torikkain*, (jnr. 15/897-17) s. 2 ja 3.

569 Finnmárkkokomišuvdna, *Jearahallan Arne Baltoin*, (jnr. 15/897-33) s. 2.

570 Finnmárkkokomišuvdna, *Jearahallan Nils Kristian ja Ingrid Moengain* (jnr. 15/897-41) s. 5.

571 Finnmárkkokomišuvdna, *Jearahallan Ragnhild Astri Boine*, (jnr. 15/897-44) s. 4.

572 Finnmárkkokomišuvdna, *Jearahallan John Johnsen Boine*, (jnr. 15/897-47) s. 5–6.

573 Einar Richter Hanssen, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970*, [čielggadeamis] NOU 1994: 21 s. 205 čuovvovaččat s. 268.

574 Einar Richter Hanssen, Op. Cit. s. 269.

575 Einar Richter Hanssen, Op. Cit. s. 268.

576 Einar Richter Hanssen, Op. Cit. s. 261 ja 273–274.

eará dan mii lea refererejuvvon Nils Erling Skoglunda ja Ellen Márjá Gaup Eriksena gulaskuddančoahkkincealkámušain, ja John Johnsen Boine jearahallamis. Muhto dát cealkámušat gusket dušše muhtun gieldda osiide, ja geavaheapmi lea bistán menddo oanehis áiggi, ja geavaheaddji joavku leamaš menddo eahpečielggas, nu ahte dan dihtii diet geavaheapmi ii sáhte leat sajáidahtán makkárge lágalaš vuoigatvuodaid.

Dilálašvuohta mii sáhtta leat namuhan veara, lea ahte NINA čujuha dasa ahte liberála meahcejohtalusjuolggadusat leat álkidahtán vejolašvuođa ávkástallat meahcesurssaid mat leat guhkkinn eret geainnus.⁵⁷⁷ *Dát cealkámuš* lea vuostálaga dan maid mánga komišuvnna árbediehti ja olbmot geat leat jearahallon, leat muitalan mohtorjohtalusrestriksuvnnaid birra, namalassii ahte dat ráddjejit sin vejolašvuođaid beassat iežaset árbevirolaš geavahanguovlluide. Muhto NINA-raportta cealkámuš ii ge guoskka erenomážit dušše Kárášjoga dillái. Dasa lassin cealkámuš orru vuosttážiin leat čujuhussan dasa ahte vejolašvuođat geavahit mohtorfievrru meahcis leat dagahan olggobealolbmuid álkibun beassat guovlluide gosa ovdal eai leat beassan. Árbediehtiid ja jearahallon olbmuid cealkámušat gusket Kárášjoga báikkálaš dilálašvuođaide, ja lea sáhka das ahte ovdalašáigge olbmot geavahedje heastta, ja maŋŋá maiddái tráktora, fievrn ávkástallanguovlluide, muhto ahte lea šaddan váddásat beassat meahccái mohtorjohtaluslága ráddjemiid geažil.

Dattege ii sáhte olggobealolbmuid geavaheapmi, mii easkka 1960-logu rájes lassánišgodii, leat vuodđudan viidát vuoigatvuodaid go buohkaidriehtti rájaid rádjai mii lea muddejuvvon Finnmárolága § 25:s. Geavaheapmi leamaš maiddái sihke sisdoalu ja áiggi dáfus menddo hárvanaš dan ektui ahte rievdadivččii Kárášjoga álbmoga vuoigatvuodaid. Olggobealolbmuid geavaheapmi lea lassánan manjimuš 50 jagi, muhto earret smávva fuođđobivddu, de lea ain dán áigge eanáš báikeolbmot geat geavahit Kárášjoga meahcegiovlluid. Dát gusto sihke dalle jus árvvoštallá olggobealolbmuid geavaheami geat bohtet máddin, ja eará Finnmárkku guovlluid olbmuid geavaheami.

Ferte dattege atnit muittus ahte ii soaitte gustot Kárášjoga gieldda kránnjágielddaid olbmuid, gain leamaš árbevierru ávkástallat Kárášjoga meahcceresurssaid. Mánga duodaštusčohkkenjearahallamis lea celkon ahte Anárjohleagi suomabeale olbmot árbevirolaččat leat ávkástallan resurssaid maiddái Norgga bealde rájá, ja norggabeale olbmuid mielas sii eai lean «vierrásat». Maiddái olbmot geat orrot lahka gielddarájá Norgga bealde, omd. Skuvvanváris Porsáŋggus ja Leavvajogas Deanus, sáhttet árbevirolaččat leat geavahan meahcceresurssaid rastá gielddarájaid.

⁵⁷⁷ NINA Raporta 642, Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark, 2010 s. 15. Geahča maiddái s. 83.

Dattege ii leat daddjon ahte dáid giláziid ja guovlluid olbmuin lea oassi vejolaš oktasaš eaiggáduššan- dahje erenomáš geavahanvuoigatvuodain mat sáhttet leat sajáiduvvan Kárášjoga álbmogii. Muhto sidjiide sáhttet leat sajáiduvvan dihto oassegeavahanvuoigatvuodát guhkit áiggi geavaheami vuodul daidda Kárášjoga guovlluide maid daid giláziid ja guovlluid olbmot árbevirolaččat leat geavahan. Ovdamearkka dihtii sáhttet leat sajáiduvvan šibitguohtunrievttit eanadoallopmođagaide mat leat olggobealde Kárášjoga gieldda, nu mo lea regulerejuvvon Finnmárolága § 23, nuppi laddásis, dahje ahte Finnmárkku eará guovlluid olbmuin sáhttet leat guolástan-, bivdo- ja lubmenvuoigatvuodát, § 23 vuosttaš laddása mielde. Geahča lagabui čuoggá 7.3.9.3.

Gielddarájat maid eai leamaš áibbas fásta rájájat. Nu mo deattuhuvvon čuoggás 7.3.1.2, mearriduvvojedje Kárášjoga rájájat kránnjágielddaid rájaid ektui jagis 1924 (Porsáŋgguektui), jagis 1935 (Guovdageainnu ja Álaheaju ektui) ja jagis 1937 (Deanu ektui), ja gieldda areála lei maid 2000 km² stuorát go dán áigge. Dattege orru áššedovdi čielggadeapmi čájeheamen ahte leamaš dábalabbon Kárášjoga rádjaguovlluid olbmuid geavahit guovlluid mat leat Guovdageainnu bealde, go ahte Guovdageainnu olbmot leat geavahan guovlluid mat leat Kárášjoga bealde rájá.⁵⁷⁸ Sivvan dasa sáhtta earret eará leat ahte Kárášjoga bealde rájá, earret eará Šuoššjávrris ja Mollešjogas, ássat eambo olbmot go Guovdageainnu bealde rájá.

Dan muddui go olggobealássit árbevirolaččat leat geavahan Kárášjoga guovlluid, lea dábaláččat sáhka olbmuin geat ássat giláziin mat geográfalaččat leat lahka rájá ja maid árbevirolaš geavahanguovllut leat Kárášjoga gielddarájaid siskkoibealde. Dat dilálašvuohta, ahte olbmot gain lea gullevašvuohta dáidda giláziidda sáhttet leat háhkan dihto geavahanvuoigatvuodaid Kárášjoga gieldda guovlluide, dábaláččat ii leat hehttehussan dasa ahte Kárášjoga álbmogii sáhttet leat sajáiduvvan oktasaš eaiggáduššan- dahje geavahanvuoigatvuodát olles dahje osiide gieldda areálain.

Unjárgga-áššis Alimusriekti čujuha dasa ahte riidogovvlus eai lean «*čielga topográfalaš rájájat, eai oarjjas, davás eai ge nuorttas*». Diggi deattuha ahte dan sivas dilálašvuođat «*ledje sakka earáláganat go Čáhput-duomus*», gos deattuhuvvui ahte guovllu čielga rájájat leat dagahan ahte ii goassige leamaš «*riidu kránnjágiláziiguin guovllu ávkástallamis*».⁵⁷⁹ Konkrehta árvvoštallamis Alimusriekti deattuhii nannosit ahte eai lean dušše báikeolbmot geat ledje geavahan Unjárgga riidogovvlu, muhto ahte Boazodoalloorohaga 5/6 badjeolbmot ja Unjárg-

⁵⁷⁸ NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 79, 81 ja 108. Geahča maiddái s. 155, gos áššedovdit fuomášahttet ahte ii oktage geat ieža eai defineren iežaset gullevašvuođa Kárášjohkii, leat fástidan jearahallaniskosii maid sii leat čadahan.

⁵⁷⁹ HR-2018-456-P, 152. premissa

ga gieldda eará fástaássi maid ledje «*oalle ollu*» geavahan guovllu.⁵⁸⁰

Obbalaš árvoštallama vuodul Kárášjoga dilli orru leamen earáid geavaheami ektui lagat Čáhput dili go Unjárgga-ášši riidoguovllu dili. Rievtti mielde Kárášjohka ii leat topografálaččat seammá sierra go Čáhput-ášši riidoguovlu, mii lea vákkis mas leat ceakko várit guktui bealde, muhto guhká leamaš olggobealolbmuid vátis beassat Kárášjohkii, seammá láhkai go Čáhpuhui ge. Danin leamaš guhká báikkálaš geavaheaddjit eanet unnit oktoráddejeaddjin.

Vaikko vel dálá gielddaráját eai leat makkárge mearrideaddji geavahanráját, de dattege dat muhtun muddui čuvvot várrečilggiid, jogaid ja eará lunddolaš luonddurájáid. Dasa lassin sáhtá dulkot gielddarájáid leamen ovddeš Ávjovári siidda geavahanguovlorájáid joatkkan. Oarjin ja nuortan guovlu ráját leat rievdan dan dáfus go ovddeš Ávjovári siidii gulle maiddá guovllut mat dán áigge leat Guovdageainnu suohkanis. 1700-logus šattai oassi Teno-siidii (Deanu siidii), mii lei Ávjovári kránnjásiida davvnuorta bealde, geavatlaččat oassin Ávjovári geavahanguvlui ja maŋŋá formálalaččat oassin Kárášjoga gildii. Davve- ja máttaráját gal eai leat olus rievdan.⁵⁸¹ Dan dihtii gielddaráját árvideames buorre muddui fástidit árbevirolaš geavaheami rájáide.

Go lea sáhka badjeolbmui, de lea nu ahte leat badjeolbmot geat ássat Kárášjogas geat leat geavahan gieldda meahcesressaid, ja dakko bokte dat spiehkasta Unjárgga-áššis, go sin geavaheami lea oassin báikeolbmuid meahcegeavaheamis, vrd. čuoggá 7.1.2 ja 7.3.1.1. Dan muddui go eará gielddaid badjeolbmot ge leat guođohan ja ain guođohit ealuideaset Kárášjogas, de sis lea vuoigatvuohta geavahit daid guovlluid almmolaš boazodoallorievtti vuodul, vrd. čuoggá 7.3.9.2.

Earáid vejolaš oassegeavahanvuoigatvuođat fas gártet leat eambo geográfalaččat sierra eai ge nu buotdivnnat sisdoalu dáfus, go Kárášjoga álbmoga vuoigatvuođat. Olggobealolbmuid geavaheami lea lassánan maŋimus logiid jagiid, muhto olggobealolbmot eai leat «*nu ollu*» geavahan Kárášjoga meahceguovlluid, nie mo Alimusriekti anii vuodđun Unjárgga-áššis, go lei sáhka Unjárgga eará guovlluid fástaássi álbmoga riidoguovllu geavaheamis.

Go lea sáhka Kárášjoga siskkáldas dilálašvuodain, de leat meahceguovllut mat leat lahka márkana, gos eanáš oassi álbmogis lea orron ja ain dán áigge ge orrot, geavahuvvon hui ollu, muhto geavaheami ii leamaš ráddjejuvvon dušše daidda guovlluide. Lei dábálaš ahte olbmui geat orro márkana dálvit, ledje geassesajit gos ávkástalle meahci geassit.

580 Geahča lagabui HR-2018-456-P, 150.–154. premissa.

581 Finnmarkokomišuvdna, *Fra siida til kommune – en forsøksvis fremstilling med vekt på Karasjok*, suoidnemánu 5. b. 2019 (jnr. 14/315-109). Geahča maiddá Aage Solbakk, Ávjovári – Kárášjoga historjá I, 2000 s. 73.

Sis ledje maid buvrrit dahje eará eanjkalis visttázat gos orro ávkástaladettiin mehciid.

Johkalegiid boaittoeale giláziid olbmot geavahedje eanáš lagašguovlluid, muhto geavaheami leavai maid viidát guovlluide. Dadi mielde go olbmot leat fárrestallan eret giláziin, lea giláziid báikkálaš geavaheami unnon ovdalašáiggi geavaheami ektui. Dan sivas sáhtá leat nu ahte vuoigatvuođalaččaid joavku lea sturron, ja ahte maiddá vuoigatvuođaid sisdoallu lea rievdan, vrd. čuoggá 7.3.1.2.⁵⁸² Muhto dan ii sáhte fástidit obbalaččat, ferte baice árvoštallat juohke guovllu konkrehtalaččat, vrd. kapihtalliid 9–12.

7.3.5 Stáhta disposišuvnnat

7.3.5.1 Álggahus

Ovddit dieduid vuodul boahtá ovdan ahte jus *sierra árvoštallá* Kárášjoga iešgudetge joavkkuid geavaheami maŋŋá 1751, de konklusuvdnan gártá leat ahte kárášjohkalaččaid geavaheami deavdá mearrideaddji – ja buorre muddui eksklusiiva – geavaheami eavttuid go buohtastahtá eará geavaheddjiiguin.

Muhto dán áiggi vuoigatvuođadilli ii sáhte mearriduvvot dušše kárášjohkalaččaid geavaheami vuodul. Nu mo deattuhuvvon čuoggás 7.3.3.9, de ferte maid árvoštallat ahte leat go stáhta disposišuvnnat váikkuhan báikkálaš riekteáddjumiide dan láhkai ahte álgovuoggalaš báikkálaš vuoigatvuohta lea rievdan hámi dáfus. Mánŋii lea leamaš gažaldat das ahte man muddui stáhta disposišuvnnain lea mearkkašupmi árvoštaladettiin dán áiggi Finnmarkku riektediliid, vrd. čuoggá 7.3.7.2 vuolábealde. Dattege cealká Alimusriekti Stierdná-duomus ahte «*stáhta ovddeš rievttálaš ja duohta eanadisposišuvnnat Finnmarkkus*» leat árvoštallama oassin «*dábálaš vuogi mielde*».⁵⁸³ Dát lea čuovvuluvvon Unjárgga-duomus.⁵⁸⁴

Eambo konkrehtalaččat sáhtá jearrat ahte leat go stáhta disposišuvnnat dahkan ahte báikeolbmot leat dohkkehan stáhta eaiggátráddejeaddjin dainna váikkuhusain ahte stáhta eaiggáduššanriekti lea šaddan sajáiduvvon riektedillin, nie mo Riektejoavkku eanetlohku anii vuodđun.⁵⁸⁵ Riektejoavkku eanetlogu terminologija ii leat áibbas ovttáčilggolaš, muhto preferánsan lea leamaš «*sajáiduvvan riektedilit*» dahje sulasaš dahjusat.⁵⁸⁶ Nu mo deattuhuvvon čuoggás 6.2.3.3, de orru Alimusriekti mánŋii atnán sajáiduvvan riektediliid iešheanaláš háhkanvuodđun. Das lea doarjja maiddá juridihkalaš teoriijas. Dattege lea mearkkašahhton ahte čujuhus dasa ahte riektedilli lea «*sajáiduvvan*», geavahuvvo dávjjit ággan

582 Geahča lagabui Ingvald Falch, *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 16 ja 96.

583 HR-2016-2030-A premissa 73, vrd. 105–106.

584 HR-2018-456-P (Nesseby) premissa 172–173, vrd. premissa 133–149.

585 Geahča lagabui NOU 1993: 34 s. 230–266, erenomážit s. 261 čuov. go lea sáhka Sis-Finnmarkkus.

586 Thor ja Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. prent. (2016) s. 390.

bisuhit dihto sajáiduvvan dili dan sadjái go atnit dan duohta háhkanvuodđun, ja ahte lea eambo riekta atnit sajáiduvvan riektediliid «*juoga lágan vieruiduvvan báikkálaš dohkkeheap-min*».⁵⁸⁷

Leš dal árvvoštallanfáddán ahte lea go stáhta šaddan Kárášjoga eatnamiid eaiggádin sajáiduvvan riektedili dahje virolašvuodahábmema bokte, de konklusuvnna vuodđun anjke lea stáhta disposišuvnnaid viidodat ja sisdoallu, ja ahte man man ollu árvvoštalladettiin deattuha disposišuvnnaid.

Čuoggáin 7.3.5.2–7.3.5.6 komišuvdna ovdanbuktá mákkárat stáhta disposišuvnnaid lea leamaš čielggadanguovllus iešgudetge áigodagaid gitta dassáži go Finnmárkoláhka biddjui fápmui. Dasto árvvoštallo čuoggás 7.3.7 mákkár rievttálaš mearkkašupmi disposišuvnnaid lea árvvoštalladettiin dán áigge Kárášjoga riektediliid, manjá go báikeolbmuid riekteáddjemat leat čielggaduvvon čuoggás 7.3.6.

7.3.5.2 Ovdal jagi 1775 eanačujuhanresolušuvnna

Árvvoštalladettiin dán áigge riektedili, gártá lea guovddáš áššin čielggadit ahte leat go stáhta disposišuvnnaid leamaš dakkár hápmi ja viidodat ahte sáhtá leat hehtten báikeolbmuid eaiggáduššánrievtti dahje erenomáš geavahanvuogitvuoda bissumis dahje ášahuvvomis. Dehálaš momeanttat leat earret eará ahte goas disponeregodii stáhta Kárášjoga eatnamiid dan láhkai ahte olggul sáhtii dulkojuvvot eaiggáduššánráddjemat, ii ge vuosttažettiin territoriealla suverenitehtan dahje almmolaš eiseváldin, ja maiddái man viidat disposišuvnnaid leat leamaš.

Nu mo deattuhuvvon raportta čuoggás 4.1.1, sáhtá guorrat Norgga sorjjasmeahtunvuodačuočuheami Finnmárkku riddoguovlluide ruovttoluotta goittotge gitta álgo 1300-lohkui, dalle go Várggáid ladni álgohuksehus ášahuvvui, ja huksejuvvui girku dohko. Diet ášahusat ledje dehálaš oassin Várggáid leana ásaheames, mii fátmastii Norgga ássanavádaga Láhpis gitta Čáhcesullui, muhto dat ii lean sáhka *priváhta eaiggáduššánráddjemat*, ii ge priváhtarievttálaš eanaguovlluid oamasteamis.⁵⁸⁸

Dasa lassin disposišuvnnaid ii lean mearkkašupmi Kárášjoga riektedillái, mii biddjui Dánmárkku-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái easka dalle go Norgga-Ruota riikarádjá mearriduvvui jagis 1751. Ii dat ge váikkuhan Kárášjoga dillái ahte muhtun ráje vuogitvuodain («accidenzer») 1500- ja 1600-logus biddjojedje Várggáid ladni háldui.⁵⁸⁹ Dán áigo-

587 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. prentehus (2008) s. 297. Geahča maiddái Ernst Nordveit, *Høgsteretts rolle ved utvikling av rettar til fast eiendom*, [čállošis] Schei, Skoghøy ja Øie (doaim.), *Lov Sannhet Rett – Norges Høyesterett 200 år*, 2015 s. 765 čuovvovaččat s. 775–776.

588 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 9–10.

589 Geahča lagabui dán birra Finnmárkokomišuvdna, *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, s. 60–61 ja Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 30–33.

dagas gáibidedje maid Dánmárkku-Norgga falddit vearu Ávjovári sápmelaččain, muhto ii dat ge dagahan ahte Dánmárkku-Norgga stáhta šattai guovllu eaiggádin. Eai dasa ge leat ovdamearkkat ahte olbmot leat máksán eananláigohandivvaga dahje eará lágan eananláiggu Dánmárkku-Norgga stáhtii daid guovlluin mat dán áigge leat Kárášjoga gielddas.⁵⁹⁰

Sis-Finnmárkku riekteprotokollat čájehit ahte logijagi-áigodagas jagis 1754 jahkái 1766 dollojedje jahkásaččat dikkit Ávjovári várás. Jagis 1767 ja das rájes dollojedje Álaheajus oktasašdikkit Ávjovári ja Guovdageainnu várás. Ii oro dihtomin ahte dáid dikkiin almmuhuvvojedje dahje biddjojedje fápmui mákkárgge ráddjemat Kárášjoga resursageavaheami ektui. Vejolaš spiehkasteapmin lea ahte Ávjovári dikkis jagis 1762 almmuhuvvui gonagaslaš resolušuvdna fápmuduvvon borgemánu 17. beaivve 1761, mii celkkii ahte muorat mat ledje billašuvvan meahccebuollimis sáhtte čujuhuvvot álbmogi divvaga ovddas stáhtii. Dattege lei dábaláš ahte gonagaslaš gohččumat almmuhuvvojedje dikkiin beroškeahtá ahte gutojedje go áigeguovdil riektebiirri vai eai, ii ge leat mihkkige mii čujuha dan guvlui ahte resolušuvnna lei geavtlaš mearkkašupmi Kárášjohkii. Eai ge Kárášjoga olbmot máksán eará divvagiid, eai ge vearuid eanan- ja resursageavaheamis.⁵⁹¹

Dan dihtii ii oro jagi 1751 rájes 1775-eanačujuhancealkámuša fápmuibohtima rádjai Dánmárkku-Norgga stáhta leat disponeren Kárášjoga/Ávjovári guovllu eatnamiid ja resursaid dainna lágiin ahte livččii gáržžidan dahje rievadan vuogitvuodaid mat ledje sajáiduvvan doppe dan áigge go guovlu jagis 1751 biddjui Dánmárkku-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái.

7.3.5.3 Áigodat jagis 1775 jagi 1863 eananvuodnínága rádjai

Ovddit dieđut čájehit ahte ovdal jagi 1775 Kárášjogas illá oppa vuhttojedje ge stáhta eaiggátčuočuhusat stáhtalaš eanan- ja resursadisposišuvnnaid bokte. Dilli ii oro olus rievadan gaskkal 1775 ja 1863, áigodagas go 1775-resolušuvdna muddii Finnmárkku eananmihtideami.

Sis-Finnmárkku álbmot ii leat namuhuvvon resolušuvnna teavsttas, ii ge resolušuvnna ovdabargguin. Dan dihtii das illá lei ulbmilin rievdadit álbmoga duohta dahje rievttálaš dili. Ii oro jáhkehahtti ahte dat geavtlaččat váikkuhii namuhan veara Kárášjoga meahccegeavaheapmái, gos váldoealáhussan lei boazodoallu, bivdu ja sáivačáhceguolásteapmi, ii ge resolušuvdna mudden erenomážit ovttaga dáid ealáhussain.

Dasa lassin lei oassi resolušuvnna ulbmilis, nu mo Alimusriekti deattuha Unjárgga-duomus, movttiidahttit olb-

590 Dalá vearrogáibideami birra, geahča Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 23–29.

591 Finnmárkokomišuvdna, *Rettsprotokoller for Indre Finnmark etter 1751*, 20. juli 2017 (jnr. 14/315-102) s. 3–5.

muid ásaiduvvat Finnmárkku riddoguvlluide.⁵⁹² Jurdda resolušuvnnain lei maid geahččalit čoavdit riidduid olbmuid gaska geat ledje jo álgán eanadoaluin, dainna lágiin ahte juohkit eatnamiid rájáiguin ja dien dáfus láhčit dili ornetlaš eanadollui.⁵⁹³ 1720-logu rájes álggii Kárášjoga eanadoallu smávvát, vrd. čuoggá 7.3.3.3. Jus buohtastahtta ovdamearkka dihtii Álaheaju guovlluin, de lei Kárášjoga eanadoallu oalle unni. Dan dihtii lei unnán dárbu geavahit resolušuvnna eanamihtidanmearrádušaid.

Nu mo lea deattuhuvvon čuoggás 3.3, mihtiduvvojedje ja vealggás biddjojedje Ávjováris/Kárášjogas logi opmodaga gaskkal jagi 1811 ja 1814. Opmodagat gulahuvvojedje jagis 1817. Ovcci opmodaga ledje márkanis ja okta Válgogas. Okta dán lei opmodat mii lei čuldojuvvon eará opmodagas mii ovdežis lei mihtiduvvon ja vealggás biddjon. Eai dat eará opmodagat ge lean odđa opmodagat, muhto ledje jo anus dan áigge go mihtiduvvojedje. Nu ba lei ge mihtidemiid ulbmilin formaliseret sajáiduvvan dili.⁵⁹⁴

Orru leamen nu ahte dát mihtideamit ledje vuosttas mihtideamit mat dahkkojedje 1775-resolušuvnna vuodul Ávjováris/Kárášjogas. Áššeduoğáš mii doarju dán čuoččuhusa, lea ahte 1779 rájes 1789 rádjai gustui gohččun mas celkui ahte eaktun beassat náitalit lei ahte irgi, daid guovlluin gos eana lei čujuhuvvon, fertii sáhttit čájehit eananjuolludanduodastusa. Čáhcesullo báhpasuohkana girkogirjijt čájehit ahte čujuhuvvojedje 72 opmodaga dieid jagiid. Kárášjoga dáfus eai leat gávdnon girkogirjijt main leat dieđut vihallemiid birra áigodagas gaskkal 1782 ja 1792, muhto leat guokte Kárášjoga vihallemi mat leat registrerejuvvon Čudegietti girkogirjái jagiid 1779–1781, almmá opmodatdieđuid haga.⁵⁹⁵

Dan logi opmodagas mat mihtiduvvojedje gaskkal 1811 ja 1814, ja mat gulahuvvojedje jagis 1817, gávdnojit vihtta márkanoopmodaga ja okta Válgoga opmodat dán áigge matrihkalis. Sihke dát opmodagat, ja dat njeallje mat eai šat gávdno matrihkkalis, ledje šibitdoallo- ja eanandoalloopmodagat.

Čuovvovaččat mihtiduvvojedje golbma opmodaga márkanis jagi 1862. Maiddái dát golbma opmodagat ledje ovdal jo váldon atnui, ja mihtideamit dahkkojedje formaliseren dihtii opmodagaid.⁵⁹⁶ Dát golbma opmodaga gávdnojit ain dán áigge matrihkkalis, nu go dat guhtta mat gulahuvvojed-

je jagi 1817.⁵⁹⁷ Nu ba orru ge čájehuvvomin ahte ovdal go 1863-eananvuodninhka biddjui fápmui, mihtiduvvojedje, vealggás biddjojedje ja gulahuvvojedje 13 opmodaga Kárášjoga matrikulerekeahes eatnamiin. Buot dát mihtideamit ledje sajáiduvvan geavaheami formaliseren.

Seammás lea čielggas ahte 1863 rádjai Kárášjogas áshuvvojedje sakka eanet opmodagat go dat 13 mat mihtiduvvojedje, vealggás biddjojedje ja gulahuvvojedje 1775-resolušuvnna vuodul. Jagis 1800 gulahuvvui okta priváhta opmodatgávppašepmi márkanis, go Missions Collegiet osttii opmodaga Jens Hansenis 170 speisega (riksdaler) ovddas.⁵⁹⁸ Dasto áshuvvojedje daid jagiid go 1775-resolušuvdna muddii eanančujehemiid, mánnga priváhta opmodaga lassin čujehemiide, earret eará dakko bokte ahte opmodagat mat ledje mihtiduvvon ja vealggás biddjon gaskkal 1811 ja 1814, maŋŋa vuvdojedje ja juogaduvvojedje árbbi bokte.⁵⁹⁹

Komišuvnna dieđuid mielde jagi 1863 rádjai čálihuvojedje 15 ámtaduodastusa eanabihtáide Kárášjogas, okta jagis 1843, okta jagis 1844, 12 jagis 1852 ja okta jagis 1856. Lohku sáhtta leat veahá stuorát, muhto čieža dán 15 ámtaduodastusas maid birra mis leat dieđut, matrikulerejuvvojedje opmodahkan oamastanduodastusaiguin gaskkal 1869 ja 1883.⁶⁰⁰ Ámtaduodastusortnet bodii lassin 1775-resolušuvnna eanančujanmearrádušaide ja áshuvvui earret eará danin go dávjá ádjánii nu guhká gárvet oamastanduodastusaid. Ámtaduodastus attii eaiggádii gaskaboddosaš láhkavuodu dihto eatnamii dassái go oamastanduodastus sáhtii addojuvvot, ja dien dáfus dat suodjalii rievttálaččat seammá bures go oamastanduodastus. Ámtaduodastus addojuvvui nuvttá,

592 HR-2018-456-P premissa 134 viidasat čujuhusain NOU:i 1993: 34 s. 417.

593 Geahča lagabui Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk lovgjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965*, čielggadeapmi Finnmárkokomišuvnna ovddas, 2014 s. 5–14.

594 Finnmárkokomišuvdna, *Eiendomsbistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, borgemánu 16. beaivve 2019 (jnr. 14/315-137) s. 24–29.

595 Finnmárkokomišuvdna, *Eiendomsbistorikk for Karasjok 1550 til 1815*, borgemánu 16. beaivve 2019 (jnr. 14/315-137), s. 23. Geahča maiddái HR-2018-456-P para. 136–137 ja čuoggá 4.3.1 ovddabealde.

596 Finnmárkokomišuvdna, *Eiendomsbistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, borgemánu 16. beaivve 2019 (jnr. 14/315-137) s. 30.

597 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit., borgemánu 16. beaivve (jnr. 14/315-137) miellodus 6. Dat guhtta 1817 opmodaga mat ain leat matrihkkalis leat dnr. 3, gnr. 6 («Valjokholmen»), dnr. 21, gnr. 58 («Røllikeng»), dnr. 21, gnr. 49 («Annajord»), dnr. 21, gnr. 62 («Birkelund»), dnr. 21, gnr. 67 («Kirkebakken») ja dnr. 21, gnr. 66 («Mælang»), main dán manjimusas lea matrihkkalii čálihuvvon ásahanbeaivi guovvamánu 26. b. 1917, muhto dat lea boastut, ja rivttes beaivi lea guovvamánu 26. b. 1817.

598 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit., borgemánu 16. beaivve (jnr. 14/315-137) s. 23–24.

599 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit., borgemánu 16. beaivve (jnr. 14/315-137) s. 30–31 ja 32–34.

600 Finnmárkokomišuvdna, *Eiendomsbistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, borgemánu 16. beaivve 2019 (jnr. 14/315-137) miellodus 7.

ii ge eaiggát dárbbášan máksit eananvearu eatnama ovdas. 1863-eananvuovdinláhka loahpahii dien ortnega.⁶⁰¹

Go lea sáhka eará stáhtalaš eana- ja resursadisposiivun- nain Kárášjogas ovdal 1863, de komišuvnna dieđuid mielde eai lihttoláigohuvvon meahccelájut dien áigodaga. Dan logi opmodagas mat gulahuvvojedje jagis 1817, ledje gaskkal njeallje ja 24 meahcceláju «*mat gulle eatnamiidda*».⁶⁰² Ja seammá láhkai go viessosajiin, lei dain ge sáhka sajáiduv- van geavaheami formaliseremis. Olbmot eai máksán lájuid ovdas, eai ge lájut lean mihtiduvvon. Muđui čájehit eaiggá- duššaneanagirijit ahte ássit geavahedje lájuid vurrolaga vuogá- daga vuodul maid ieža ledje ásahan, ja vuogádat sulastahtá dan mii dán áigge riekteterminologiija mielde gohčoduvošii searveopmodahkan.⁶⁰³ Maiddái muhtun ráje ámtaduodaštus- ain gustojedje ladjoeatnamiidda. Ovdamearkka dihtii gustui ámtaduodaštus mii addojuvvui jagis 1843, 12 meahcce- ladjui.⁶⁰⁴

Ii ge stáhtas lean lihttoláigohanšiehtadus geainna ge jávrriid, bivdoguovlluid dahje eará eananguovlluid hárrái, ovdal 1863,⁶⁰⁵ ii boanddaid ii ge boazosápmelaččaid guohtun- geavaheapmi regulerejuvvon stáhtalaš eaiggáduššánráđdejumi vuodul. Nu mo komišuvdna lea čielggadan ovdait raporttain, de eai lean daid eanaoamastanduodaštusain ja ámtaduodaštusain mat addojuvvojedje dan áigge go 1775-resolušuvdna gustui, makkárge klausulat meahcceguohtuma hárrái. Dan dihtii dat dokumeanttat eai váikkuhan árbevirolaš guohtun- vuoigatvuodaide mat dan áigge ledje sajáiduvvan Finn- márkui.⁶⁰⁶

Boazodoalu hárrái mearriduvvui lága bokte, mii sisttis- doallá mearrádušaid mat gusket dihto Finnmarkoguvlluid

601 Geahča Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark, 1972/1979* s. 151. Ovdal 1775 lei Finnmarkkus maid nu gohčoduuvon «sadjeseattal». Vuosttas sadjeseaddala čáliheami ovdamearkka maid dovdat, dahkkui dikkis Dálbmeluovttas geassemánu 18. beaivve 1760. Sadjeseattal suodjalii hálddejedji dan dáfus ahte earát eai beassan bahkket guvlui masa sadjeseattal gustui, muhto seattala ii sáhtttán sirdit earáide, bántet dahje árvvusatnot árbemolsuma olis. Sadjeseattalortnet ii adnon bistevaš, ulbmillaš čoaiddusin, ja dan sadjá bodii 1775-resolušuvnna eanagirjesirdinortnet, vrd. Tønnesen, Op. cit., 1972/1979 s. 90–92. Eat leat gávdnan dieđuid das ahte Kárášjogas leat goassige geavahan sadjeseattaliid.

602 Finnmarkkokomišuvdna, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1815*, borgemánu 16. b. 2019 (jnr. 14/315-137), s. 24–29.

603 Finnmarkkokomišuvdna, Op. Cit., suoidnemánu 8. b. 2019 (jnr. 14/315-137) s. 24 ja 28–29 ja *Forpakting av utmarksslätter i Karasjok*, suoidnemánu 5. b. 2019 (jnr. 14/315-153). Geahča maiddái Erik Solem, *Lappiske rettsstudier*, 1933 s. 252.

604 Finnmarkkokomišuvdna, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, 16. august 2019 (jnr. 14/315-137) mielddus 7 s. 5.

605 Sverre Pavel, *Finnmark jordsalgskontors (tidligere Finnmark jordsalgs-kommisjons) forvaltning av statens jakt- og fiskerettigheter i Finnmark*, 1986 s. 5 (guolásteapmi) ja 45 (bivdu).

606 Geahča omd., Finnmarkkokomišuvdna, *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 65–69.

boazoguohtungeavaheapmái ja guodoheapmái jna., Lov inneholdene Bestemmelser m.h.t. Benyttelsen af visse Strækninger i Finmarken til Reenbete og til Bevogtning af Reenhjorde m.v.)-ásahuvvon čakčamánu 7. beaivve 1854, ahte Nuorta-Finnmárkku dálveguohtunguovllut eai ožžon geavahuvvot boazoguohtumiidda geassit, ja seammás mearriduvvojedje maid guodohannjuolggadusat. Láhka bodii das go rádjá gaskkal Finnmarkku ja Suoma giddejuvvui jagis 1852, eai ge badjeolbmot beassan šat johtalit ealuiguin rastá rájá. Láhka ii lean áshuvvon iešalddis eaiggáduššánráđdejumi várás, muhto dábálaš stáhta stivrenrievtti vuodul.

1775-resolušuvnna § 4 mearridii ahte Finnmarkku lasta- vuovdi galggai várrejuvvot «*dihto gilážiidda*», muhto dan láhkai ahte muorračuohppan gáibidii ámtamánni čujuhusa. § 5 mielde galge «*báikkálaš beahce- ja guossavuovddit*» várre- juvvot gonagassii nu «*mo dan rádjai*» lei leamaš. Vásii dattege guhkes áigi resolušuvnna fápmuiboatimis dassái go stáhta disponeregodii Kárášjoga vuoveresurssaid.

Deanu-dikkis Gollesullos suoidnemánu 6. beaivve 1776 mearriduvvui ahte dat guokte 1753-gohččuma mat guske «*Álabeaju vuovddiide Finnmarkkus mat gulle gonagassii*» galge maiddái gustot Kárášjoga ja Deanuleagi beahcevuovddiide. Dattege ii oro vuhttomín ahte mearrádušas lei makkárge mearkkašumiid Kárášjogas. Nuorta-Finnmárkku sundi, Erik Hauge, celkkii reivvestis ámtamánnái beaiváduvvon juovla- mánu 20. beaivve 1834, ahte almennetlágat gustojedje Káráš- joga vuovddiide. Hauge oaidnu lei ahte 1753-gohččumat, mat gáibidedje čujuheami ja mávssu, eai heiven oktii Viđát Christiana Norgga Lágain (1687) 3-12-6 muorračuohppama birra «*Almennetvuovddiin*».⁶⁰⁷ Nu mo namuhuvvon čuoggás 7.3.3.4, čájeha dasa lassin Kárášjoga gielldastivrra cealkámuš beaiváduvvon cuonjománu 13. beaivve 1846, ahte vuovdi lei «*ássiide dehálaš ealáhusvuodduin*», muhto ahte ii lean nam- maduvvon vuovdefáldi, eai lean áshuvvon vuovdenjuolggadusat ii ge lean áshuvvon čujuhanortnet.⁶⁰⁸

Dat dáhpáhuvai easkka jagis 1856 go áshuvvui čujuhan- ortnet ja Detnui virgáduvui vuovdefáldi, geas maid lei ovd- dasfástáduš Kárášjoga vuovddiin 1860 rádjai. Soahkečuohp- pančujuheapmi lei nuvttá, muhto beahcečuohppančujuheami ovdas fertii máksit smávva divvaga (rekognišuvnna), mii lei gaskkal 3,3 ja 6,6 % dimbariid márkanárvvus. Jagi 1861 rájes mákse olbmot unnit mávssu goahccemuorain Anárjohleagis go Kárášjohleagis. Dan áigge čujuhuvvui Kárášjoga meahcce- guovlluid hálddašedjiide vuovdi doppe, ja dimbarat čuju- huvvojedje sihke priváhta atnui ja vuovdima várás.⁶⁰⁹

607 Finnmarkkokomišuvdna, *Bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i histo- risk perspektiv*, geassemánu 27. b. 2018 (14/315-116) s. 10–12.

608 Finnmarkkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-116) s. 12–13.

609 Finnmarkkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-116) s. 20–22.

7.3.5.4 Áigodat gaskkal 1863 ja 1902

Dilálašvuotta mii earuha áigodaga gaskkal 1863–1902 ja jagiid ovdal 1863, lea ahte stáhta eaiggátráddejumii lea čielgasabbo celkojuvvon *lágain*. Nu mo namuhuvvon čuoggás 7.3.5.3, de geavahii 1854-láhka cealkámuša «*Stáhtii gulli guovllut*», go lei sáhka dihto guovlluin gos boazoguohtun lei gildojuvvon, muhto «*gulli*» ii dovddat nu čielga eaiggátráddejumii go genitiivahápmi «*stáhta eana*».

Cealkka Finnmárkkku «*Stáhta eana*» geavahuvvui Norgga lágain vuosttas geardde eanavuovdinlágas mii biddjui fápmui geassemánu 22. beaivve 1863.⁶¹⁰ Ovdal 1902 geavahuvvui dat maid Finnmárkkku mearrabivdolágas, fápmuduvvon borgemánu 3. beaivve 1897, nr. 5, mas § 29:s ledje lihttoláigohančuuhusnjuolggadusat guolástanviesuid ja guollejilliid olis, ja miessemánu 20. beaivve 1899 fápmuduvvon bivdolága § 8, nuppi laddasis. Geahča maiddá lága mii biddjui fápmui borgemánu 3. beaivve 1897 nr. 6, darfelogguma birra «*stáhta eatnamiin*» Finnmárkkus. Dat ahte láhka cealká stáhtalaš eaiggátráddejumii ii leat dattege iešalddis mearrideaddjin riektedilálašvuodaid olis. Dasa ferte boahit juoga lassin, nu mo eana- ja resursadisposišuvnnat mat sáhttet leat vuoddu stáhtii ášahit priváhtarievttálaš rievtti. Ii ge cealkámušaid geavahepmi mital maidige areálaid viidodaga birra maid stáhta oaivvildii eaiggáduššat.

Sis-Finnmárkkku birra Sverre Tønnesen čállá ahte ii leat goassige leamaš makkárgé láhka mii «*čielgasit cealká*» ahte stáhta lea eananeaiggát. Son čujuha dasa ahte sihke eanavuovdinlágas ja eará lágaid sierranjuolggadusain «*stáhta eatnamiid birra Finnmárkkus*», leat dušše njuołggadusat «*daidda eatnamiid hárrái maid priváhtaolbmot dahje priváhta joavkkut eai eaiggáduša*». Tønnesen oaivvilda ahte dat mielddisbukta ahte «*ferde vuos cealkit ahte stáhta lea eaiggát (ja maid stáhta eaiggáduššá). Dáid guovlluin gusto láhka “stáhta matrikulereabtes eatnamiin”, mudui ii*».⁶¹¹

Manjá go eanavuovdinláhka biddjui fápmui jagis 1863, lassánedje Kárášjoga *opmodatmihtideamit* mealgadit. Lagabui 40 jagi áigodagas go 1863-láhka muddii Kárášjoga eananmihtidemiid, mihtiduvvojedje 144 opmodaga mat ain odne gávdnojit matrihkkalis, dahje veahá vuollá njeallje opmodaga jahkásaččat. Seamná áigodagas lassánii olmmošlohku 588 olbmos jagis 1865 637 olbmom jagis 1900, vrd. dan mii lea celkojuvvon ovdal čuoggás 3.2.

Vuosttaš opmodatmihtideamit Kárášjogas mat ain gávdnojit matrihkkalis dahkkojedje jagis 1869 (12 opmodaga) ja jagis 1870 (16 opmodaga). Manjá dan eai leat matrihkkalis dieđut opmodatásahemiid birra ovdal go golbma opmodaga gulahuvvojedje jagis 1879. Jagit goas eanemus opmodagat

mihtiduvvojedje 1863-lága doaimmaáiggis, ledje jagis 1881 go 31 opmodaga mihtiduvvojedje ja jagis 1901 go 37 opmodaga mihtiduvvojedje. Jagis 1902 gulahuvvojedje 15 opmodaga mat ain dán áigge gávdnojit matrihkkalis. Mudui gulahuvvojedje čieža dahje unnit opmodaga jahkásaččat. Jagiin 1882, 1887, 1888, 1889, 1892, 1893 ja 1898 eai gulahuvvon opmodagat.⁶¹²

Eanáš mihtideamit áigodagas gaskkal 1863 ja 1902 dahkkojedje goappašiid bealde Kárášjoga Ássebávttis gitta Anárjohnjálbmái. Jagis 1869 ja 1870 gulahuvvojedje lassin ovttá opmodahkii Šuoššjávrris, njeallje opmodaga Deanuleagis ja guhitta opmodaga Buollánnjarggas Kárášjohleagis. Gulahuvvojedje maid opmodagat Válgogas ja Kárášjohleagi ja Anárjohleagi vuolimus guovlluin, muhto eai Anárjoga ja Kárášjoga bajimus guovlluin eai ge lešjávri guovllus.

Odđasahuvvon opmodagaid lohku Kárášjogas gaskkal 1863 ja 1902 lea mealgat vuollegat go lohku mii lea dán áiggi matrihkkalis. Nu gohčoduvvon Deanukomišuvdna almmuhii jagis 1884 matrihkkala mii čájehii Deanu sundegotti eanaoalloeatnamiid. Komišuvdna Kárášjoga matrihkkalis leat 153 ráidologu, mas 139 ráidologu bohte opmodagain mat ledje matrikulerejuvvon dalle go komišuvdna bargagodii jagis 1881, ja 14 ráidologu opmodagain mat matrikulerejuvvvojedje dan botta go komišuvdna barggai. 139 opmodagas mat jagis 1881 ledje čuldojuvvon ovddežis matrikulerejuvvon opmodagain, lei 88 opmodagas vuoddu opmodat mii lei mihtiduvvon ja vealggás biddjon gaskkal 1811 ja 1814, ja gulahuvvon jagis 1817, dakko bokte ahte opmodagat leat manjá čuldojuvvon ovdamearkka dihtii árbbi olis.⁶¹³

Daid eará 51 opmodagain mat ledje matrikulerejuvvon jagis 1881, lea 48 opmodaga eanaoamastanduodaštusain dajaldagat mat mitalit ahte eai lean odđa opmodagat dan áigge go mihtiduvvojedje, vealggás biddjojedje ja gulahuvvojedje.⁶¹⁴

Ovdamearkka dihtii gulahuvvui boarrásamos priváhta opmodat Šuoššjávrris «*Støttenes*» (dnr. 17, gnr. 2) jagis 1870. Eanaoamastanduodaštus čuožžu: «*dan dihtii go ... Nils Persen lea geavahan Støttenes/:Sægginjarg:/-opmodaga nu gubká ja dan lábka nu mo eaktuduvvon Stáhta eatnamiid Finnmárkkku Eananbiire Lágas geassemánu 22. beaivve 1863 § 9, ..., de namuhuvvon eanastuhkkii addo ... eanaoamastan-*

610 Gudmund Sandvik [čielggadeamis] NOU 1993: 34 s. 334 čuoovvovaččat s. 337.

611 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 301.

612 Kártadoaimmahat, *Matrikelnumre i Karasjok*, vuostáiváldon čakčamánu 1. b. 2015 (jnr. 14/315-21). Listtus boahá ovdan ahte Kárášjogas mihtiduvvojedje 15 opmodaga jagis 1902, muhto dušše golbma dain mihtiduvvojedje 1863-lága njuołggadusaid mielde.

613 Finnmárkokomišuvdna, *Eiendomshistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, borgemánu 16. b. 2019 (jnr. 14/315-137) s. 30–34.

614 Finnmárkokomišuvdna, Op. cit, borgemánu 16. b. 2019 (jnr. 14/315-137) s. 30–34.

*duodaštus ja sirdojuvvo Nils Persenii ollislaš opmodahkan».*⁶¹⁵ Go eanaomastanduodaštus čujuha dasa ahte Persen lea «*lea geavahan*» opmodaga doarvá guhka, leamaš navdimis eaiggátsirdima vuodđun § 9 vuosttaš molssaektu. Dat attii namalassii vejolašvuoda dasa ahte dat guhte unnimusat jagi ovdal go 1863-láhka biddjui fápmui, lei geavahan eatnama maid ovdal lei sáhttit oažžut čujuhuvvot, «*sáhtii rebkenastit oažžut [eatnama] čujuhuvvot ja oažžut eanaomastanduodaštusa ovddeš njuolggadusaid mielde*», jus eana lei gilvojuvvon dahje áidojuvvon.⁶¹⁶

Nu ba lei ge opmodat mii mihtiduvvui Persenii jagis 1868, ja masa son oaččui eanaomastanduodaštusa jagis 1870, leamaš anus goittotge jo álgo 1860-logu rájes. Áigodagas dasáži Deanukomišuvdna álggahii barggus jagis 1881 lei 39 eanaomastanduodaštusas diekkár lágan dajaldat, ja guhtta eanaomastanduodaštusa čálihuvvojedje ovddeš ámtaduodaštusaid vuodul. Eanaomastanduodaštusaid guorahallan opmodagain mat mihtiduvvojedje, biddjojedje vealggás ja gulahuvvojedje Kárášjogas jagi 1881 rádjai, čájehit ahte lei dábalaš nie dahkat. Dan 139 opmodagas mat dan rádjai ledje matrikulerejuvvon, ledje nu mo namuhuvvon bajabealde, 88 opmodaga čuldojuvvon opmodagain mat ledje gulahuvvon jagis 1817, ja 48 dan eará 51 opmodagas ledje váldon atnui ovdal go eanaomastanduodaštus čálihuvvui, nu ahte eanaomastanduodaštus formaliserii sajáiduvvan geavaheami. Dušše golbma opmodaga 139 opmodagas ledje odđasáheami. Dán golmma opmodagas lei dušše okta mii ášahuvvui gávppašemi bokte stáhtain. Gávpi dahkkui jagis 1880 ja haddi lei 20 kruvnu.⁶¹⁷

Das rájes orru leamen nu ahte eanáš oassi Kárášjoga opmodagain ášahuvvojedje dábalaš eanavuodima bokte. Dan 14 opmodagain mat matrikulerejuvvojedje maŋná go Deanukomišuvdna álggahii barggustis jagis 1881, dassáži go komišuvdna gárvii barggu jagis 1884, vuoddii stáhta vihtta opmodaga, ja hattit ledje gaskkal guhtta ja 40 kruvnu. Daid eará ovcci opmodagain gulahuvvojedje guhtta opmodaga čujuhusain 1863-lága § 9 molssaektui, mii lei opmodagaid várás mat ledje váldon atnui unnimusat jagi ovdal lága fápmuibidjama, okta ášahuvvui ovddeš ámtaduodaštusa vuodul,

615 Finnmarkokomišuvdna, *Felt 4 Notat – Historikk melding 53*, suoidnemánu 23. b. 2016 (jnr. 16/358-5) s. 3.

616 Dat guokte eará § 9 molssaevttu gustojedje háljejeddjide geain lei ámtaduodaštus eanastuhkkii, ja dilálašvuodain mas lei sáhka «*eana masa lea huksejuvvon ja mas lea eana dastán labkosis*».

617 Finnmarkokomišuvdna, *Eiendomsbistorikk for Karasjok 1550 til 1884*, borgemánu 16. b. 2019 (jnr. 14/315-137) mielddus 7 s. 4.

muhto dan guovtti manjimus opmodaga stáhtusa ii leat leamaš vejolaš čielggadit.⁶¹⁸

Go lea sáhka Kárášjoga *eará stáhtalaš eana- ja resursadisposišuvnnain* gaskkal 1863 ja 1902, de orrot leamen nu mo namuhuvvon čuoggás 7.3.3.3, lihttoláigohuvvon guokte meahceláju árrat 1870-logus, ja lassin vel ovcci ovdal jahkečuohtemolsuma. Dasto leat gálduin diedut ahte jagis 1901 lihttoláigohuvvojedje 12 láju, ja jagis 1902 fas ovcci. 1863-lágas eai lean mearráduusat ládjoeatnamiid lihttoláigohemiid birra, muhto dakkár mearráduusat váldojedje mielde daid golmma eanavuodinnjuolggadusaide mat bohte lága § 3 mielde suoidnemánu 2. beaivve 1864, miessemánu 6. beaivve 1876 ja geassemánu 1. beaivve 1895.

Earret go vuovddi, ii disponeren stáhta erenomážit eará ge lágan meahcegeavaheami jagiin gaskkal 1863 ja 1902. Boazodoalu hárrái mearriduvvui láhka geassemánu 23. beaivve 1888 «*Finnmárkku ámta badjeolbmuid iešgudetge dilálašvuodaid birra*», mas ledje earret eará mearráduusat geasseguohtunguovlluid juohkima birra rittuin, ja miessemarkuma birra. Seamná lálkai go 1854-láhka, mii lea máinnašuvvon čuoggás 7.3.5.3, lei dát ge láhka muhtun lágan almmolašrievttálaš muddenláhka.

Šibitguohtun mehciin dáhpáhuvai maid gaskkal jagi 1863 ja 1902, eai ge stáhtalaš muddejumi hehtten guohtuma. Maŋná 1863 lasihuvvojedje gal rievtti mielde klausulat guohtunvuoigatvuodaid hárrái eanadoalloopmodagaid vuoigatvuodavuodđobáhpáriidda, muhto komišuvnna bargu ovddit čielggadanguovlluin lea čájehan ahte dat ii váikkuhan man ge lálkai konkrehta guohtungeavaheapmái.⁶¹⁹ Ii leat mihkkege mii orru čajeheamen ahte *Kárášjoga dilli lei eará lágan*.

Dan muddui go láhka muddii bivddu ja guolásteami gaskkal 1863 ja 1902, earret eará miessemánu 20. beaivve 1899 nr. 2 bivdoláhka, de lea sáhka almmolašrievttálaš muddejumiin, ii ge stáhtalaš eaiggátráddjumis. Seamná guoská 1897-láhkii Finnmarkku lavdnjevieččahagaid čujuheami birra, muhto das ii lean dattege makkárga geavtlaš mearkášupmi *Kárášjoga ektui*.

Disposišuvnnaide mat leat eambo mihtilmas eanan-eaiggátdisposišuvnnat, addojedje § 7 bokte 1876- eanavuodinnjuolggadusain mearráduusat mat jotkojuvvojedje 1895-njuolggadusain, ja mat adde vejolašvuoda lihttoláigohit earret eará luossačázadagaid, monne- ja uvjačoagginguovlluid ja bivdoguovlluid. Dát lálkavuodut eai adnojuvvon

618 Finnmarkokomišuvdna, Op. cit, borgemánu 16. b. 2019 (jnr. 14/315-137) s. 33. Dat guokte eará opmodaga ledje Kárášjoga leansmánnegárdin, mii čuldojuvvoi ovddeš priváhta opmodagas, ja vuodui 18 speissega ovddas jagi 1871, ja nubbi opmodat man eanangirji sirdojuvvui Kárášjoga Skuvlagildii, muhto das ii leat haddi čielggas.

619 Geahča omd, Finnmarkokomišuvdna, *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 69–73.

Karášjogas.⁶²⁰ Muhto stáhta lihttoláigohii láhkavuodu haga 1876-njuolggadusain guokte jávrri Ássebávttis girkolávlv Mathis Isaksenii jagiin 1882–1891, ja guokte jávrri moadde kilomehtera márkana davábealde vuolitleansmánni Johnsenii jagiin 1885–1889.⁶²¹

Go lea sáhka stáhta vuovdedisposišuvnnain, de lei eambo aktiivvalaš stivrejupmi go ovdal dan ektui ahte gos ja man ollu olbmot sáhtte čuollat muoraid. Jagis 1869 ášahuvvui maid almmolaš čuorvvasgávpi merkejuvvon njeaiddekahtes muoraid njeaidimii beahcevuovddiin. Čuorvvasgávpi lei lassin čuollamii mii dahkkui divvaga vuostá, mii lea namuhuvvon čuoggás 7.3.5.3. Muorat vuovdujvvojedje dasa guhte fála eanemus, muhto vuolggahaddi lei hui vuollegaš ja fástidii divattáktii. Ledje vuostazehttiin báikeolbmot gear fále oastit beziid čuorvvasgávppiin, ja muorrahivvodat maid oste čuorvvasgávppiin lei mealgat unnit go dat muorat maid čujuhedje divvaga vuostá.⁶²²

Nu ba ii lean ge čuorvvasgávpeortnet nu viiddis doaibma, ja váldoulbmilin ii lean ge háhkat sisaboada stáhtii. Sisaboahu ii mannan stáhtakássi, muhto Finnmárkku vuovdefondii, ja galggai geavahuvvot ávkin finnmárkulaččaide.⁶²³ Dan dihtii ii lean makkárga erenomáš priváhtarievttálaš doaimmaid.

Govváduš čájeha ahte stáhta hálddašii Karášjoga eatnamiid ja resurssaid veahá eambo áigodaga gaskkal 1863 ja 1902, go ovdal go 1863-eanavuovdinláhka biddjui fápmui. Opmodatásaheamit lassánedje mealgadit, muhto bures badjel bealli ođđa opmodagain ledje opmodagat mat ledje čuldojuvvon priváhta opmodagain mat fas ledje mihtiduvvon ja vealgás biddjon gaskkal 1811 ja 1814. Ovdal 1880 eai oro leat vuovdon opmodagat priváhtaolbmuide. Go lea sáhka stáhta eará disposišuvnnain, de stivregođii stáhta eambo aktiivvalaččat olbmuid beahcevuovdeávkástallama go ovdal. Muđui gal stáhta ii disponeren eatnamiid ja resurssaid nu áktánasat. Lea sáhka badjelaš 30 ladjolihttoláigoheamis gaskkal 1870 ja 1902, ja eanáš dain dahkkojedje áigodaga loahpas. Ledje maid moadde jávrelihttoláigoheami 1880-logus.

620 Sverre Pavel, *Finnmark jordsalgskontors (tidligere Finnmark jordsalgs-kommissjens) forvaltning av statens jakt- og fiskerettigheter i Finnmark*, 1986 s. 6 (luossačázádat) ja 45 (monnen- ja bivdoguovllut).

621 Finnmárkokomišuvdna, *Forpakting av utmarks Slater i Karasjok*, suoidnemánu 5. b. 2019 (jnr. 14/315-153) mielddus 1 *Karášjoga gieldda meahcelájuid ja eará lihttoláigobemiid listu* s. 3. Geahča maiddá Pavel, Op. Cit., 1986 s. 23.

622 Geahča lagabui Finnmárkokomišuvnna, *Om bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, geassemánu 27. b. 2018 (jnr. 14/315-116) s. 21–27.

623 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 304. Geahča maiddá Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 366.

7.3.5.5 Áigodat gaskkal 1902 ja 1965

Miessemánu 22. beaivve 1902-eanavuovdinláhka (mii biddjui fápmui golggotmánu 1. beaivve 1902) oktan gullevaš njuolggadusain suoidnemánu 7. beaivve 1902, lei opmodagain ja eará Finnmárkku eana- ja resursadisposišuvnnaid mihtide-miid vuodđun dassáži go láhka lonuhuvvui njukčamánu 12. beaivve 1965-lágain (mii biddjui fápmui suoidnemánu 1. beaivve 1965), vrd. maid suoidnemánu 15. beaivve 1966-eanavuovdinláhkaásahusa. Seamma láchkai go 1863-láhka ge, 1902-láhka celkkii stáhtalaš eananaigátčuočču-heami geavahettiin namahusa «*stáhta eatnamat ja duovdagat Finnmárkku Ámtta eananguovllus*».

Eará láchkamearrádušat main ledje sullasaš namahusat áigodagas go 1902-láhka gustui, ledje earret eará § 2 vuosttaš ladás cuonjománu 8. beaivve 1905- ja guovvamánu 27. beaivve 1930 nr 5. luossalágat («*stáhta hálddašan eana Finnmárkkus*»), § 16 vuosttaš ladás luossabivdo- ja siseatnanbivdolágat fápmuibiddjon njukčamánu 6. beaivve 1964, ja bivdoláhka § 19 vuosttaš ladás, fápmuibiddjon juovlamánu 14. beaivve 1951 nr. 7 («*stáhta eana Finnmárkkus*»). Geahča maiddá «*stáhta finnmárvuovddiid*» geavaheami njuolggadusaid maid Finnmárkku fylkkamánni bijai fápmui suoidnemánu 9. beaivve 1936, láchkavuoduin § 4 1775-resolušuvnnas eana-čujuhancealkámuša birra mii dan áigge ain gustui.

Miessemánu 12. beaivve 1933 nr. 3 Boazodoaloláhka geavahii namahusa Finnmárkku «*stáhta eana*» § 36:s, mas ledje áidunnjuolggadusat njuovvanbohccuid rátkima olis. Lága § 38:s lei mearráduš boazosápmelaččaid bivdu ja guolásteami birra «*stáhta ... matrikulerekeahces mehcijn ja duottarguovlluin*», mii ii gal namuhan Finnmárkku erenomážit, muhto gustui fylkka vuovdekeahces eatnamiidda.

Stáhta eananaigátčuoččuheapmi lea dattege dávjjit celkojuvvon lágain gaskkal 1902 ja 1965 go ovdal 1902. Nu mo deattuhuvvon ovddabealde, de ii leat genitiivahámiid geavaheapmi nu go «*stáhta eana*» dahje «*stáhta luohu*» mearrideaddjin go lea sáhka vuoigatvuodadiliin. Sajáidahttit eananaigáttrievtti, stáhta ferte leat disposišuvnnaid bokte atnán iežas eaiggádin, ja báikeolbmot fertejit áiggi mielde leat dohkkehišgohtán ahte stáhtas ii lean dušše almmolašrievttálaš stivretriekti, muhto ahte stáhta maiddá lei priváhtarievttálaš eananaigát.

Gaskkal 1902 ja 1965 lassánedje *opmodatásaheamit* mealgadit go buohtastahtá diliin ovdal 1902. Muhtun ráje opmodagain eai gávdno šat matrihkkalis, ja muhtun opmodagain lea eahpečielga ášahandáhton. Dattege ferte atnit vuodđun ahte dat mii dán áigge lea registrerejuvvon matrihkkalii, buorre muddui čájeha man ollu opmodagat ášahuvvojedje daid iešgudetge áigodagain.

Dán áigge matrihkkala dieduid mielde ášahuvvojedje badjelaš 150 opmodaga Karášjohkii ovdal 1902, ja 144 dain ášahuvvojedje gaskkal 1863 ja 1902. Guokte dain opmodagain

eai gávdno šat matrihkkalis. Jus buohtastahttá áigodagain go 1902-láhka muddii mihtidemiid, namalassii birrasii 60 jagi, de oaidná ahte dalle áshuvvojedje gildii 771 opmodaga. Dieid opmodagaid gaskkas leat maiddá 160 láigohuksensaji ja čuoggááiggu. Manjit áigge leat gávccii eananopmodaga ja 60 láigohuksensaji loahpahuovvon. Nu ahte lea de oktiibuot sáhka birrasii 700 matrihkalovttadagain mat ain odne leat doaimmas, ja main 600 leat eananopmodaga ja 100 fas láigohuksensaji.⁶²⁴ Dien áigodagas lassánii maid olmmošlohku mealgadit, namalassii 637 olbmoss jagis 1900 2181 olbmon jagis 1960, vrd. čuoggá 3.2.

Gaskkal 1863 ja 1902 áshuvvojedje veahá vuollá njeallje opmodaga jahkásaččat, ja gaskkal 1902 ja 1965 áshuvvojedje badjelaš 12 opmodaga jahkásaččat. 1930 rádjai áshuvvojedje oalle unnán opmodagat, namalassii vuollá logi jahkásaččat, earret go jagis 1907 (16) ja jagis 1924 (12). Gaskamearálaččat áshuvvojedje vihtta opmodaga jahkásaččat. 1930–1933 áshuvvojedje 57 opmodaga. Maŋŋá dieid jagiid njeijai fas lohku, ja áshuvvojedje mealgat vuollá logi opmodaga jahkásaččat, earret jagiin 1939 (18), 1941 (15) ja 1942 (14). 1948 rájes áshuvvogohte fas eambbo opmodagat, ja maiddá lihttoláigohemiid lohku goargnjugodii.⁶²⁵ Jagi 1948 rájes 1965 rádjai mihtiduvvojedje dahje lihttoláigohuvvojedje gaskamearálaččat 25 opmodaga jahkásaččat, ja eanemusat jagiin 1954 (69) ja 1962 (58).⁶²⁶

Maiddá mánaga daid opmodagain mat áshuvvojedje gaskkal 1902 ja 1965, leat opmodagat mat leat čuldojuvvon ovdeš áshuvvon opmodagain, ja dávjá ovdamearkka dihtii árbbi bokte. Jus buohtastahttá ovdeš áiggiid áshemiiguin, de leat dattege navdimis eanáš oassi opmodagain mat áshuvvojedje dien áigodagas «odđa» opmodagat, mat leat mihtiduvvon ja čuldojuvvon eatnamis mii dan rádjai lei leamaš vuovdekeahtes eana.

Sáhtta maid namuhit ahte Stuorradiggi miessemánu 29. beaivve 1913 mearridii ahte stáhta galggai Anárjohleagis ja Kárášjohleagis bajábealde Ráitti meahcebartta, nuvtá addit eatnama ja muoraid huksema várás.⁶²⁷ Kárášjohleagis galge dušše «*báikki olbmot*» oažžut nuvtá eatnama ja muoraid, muhto Anárjohleagis gal sáhtte maiddá earát «*geat orro dohkkeamin*» oažžut nuvtá eatnama ja muoraid.⁶²⁸ Diet ortnet ii adnojuvvon beare dávjá. Jagis 1917/18 lei ovdamearkka

624 Dárkilat diedut Kartverket, *Matrikelnumre i Karasjok*, vuostáiváldon čakčamánu 1. b. 2015 (jnr. 14/315-21).

625 Kárášjoga vuostáš lihttoláigohuopmi mii gávdno matrihkkalis dahkkui jagi 1941 (9/1/2).

626 Kartverket, *Matrikelnumre i Karasjok*, vuostáiváldon čakčamánu 1. b. 2015 (jnr. 14/315-21).

627 Op. Cit., 1962 s. 23 og 30. Geahča maiddá Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk lovgjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965*, 2014 s. 108–112.

628 Kirsti Strøm Bull, Op. Cit., 2014 s. 109.

dihtii dušše okta gii ozai nuvtá eanamihtideami dien guovtti leagis. Reivves Eanadoalodepartementii juovlamánu 12. beaivve 1968 diedihii Stáhta vuovdedirektoráhtta ahte ortnet ii leat goassige adnojuvvon Kárášjohleagis, ja ahte maŋimus mihtideapmi Anárjohleagis lei jagis 1956.⁶²⁹

Orru dattege čájuhuvvomin ahte ortnegis lei veahá stuorát mearkkašupmi go maid direktoráhtta cealkámušas muitala. Komišuvnna dieđuid mielde mihtiduvvojedje unnimusat 17 opmodaga nuvtá láhkavuoduin mearrádušas, ja goittotge okta dain dahkkui Kárášjohleagis. Nuvttá mihtideamit dahkkojuvvojedje vuostazehttiin gaskkal 1927 ja 1941, mihto gávdnojit eanjilovdamearkkat gitta 1961 rádjai.⁶³⁰

Go lea sáhka *eará stáhtalaš disposišuvnnain* Kárášjogas gaskkal 1902 ja 1965, de dahkkojedje – nu mo namuhuvvon čuoggás 7.3.3.3 – birrasii 150 ladjolihttoláigohanšiehtadusa báikkálaš eanadolliiguin. Okta kontrákta fátmastii dávjá mánaga láju. Gaskkal 1902 ja 1920 šiehtaduvvojedje birrasii 100 kontrávtta, ja gaskkal 1920 ja 1965 orrot leamen dahkkon birrasii 50 ladjolihttoláigohanšiehtadusa. Muhtun lájut mihtiduvvojedje kontrávtta vuolláičállima olis, muhto ledje maiddá oalle mánaga lihttoláigohuopmi mat guske lájuide mat eai lean mihtiduvvon. Birrasii 80, dahje veahá badjel bealli lihttoláigohemiin, guske lájuide mat ledje oalle lahka márkana dahje Váljoga guovllus. Maŋŋá 1945 ledje mánaga lihttoláigohanšiehtadusa mat eai joatkašuvvan, ja eanáš odđa lihttoláigohuopmi šiehtaduvvojedje Kárášjohleagis ja Anárjohleagis.⁶³¹

Eanáš lihttoláigohanšiehtadusat dahkkojedje viđa dahje logi jahká beanta hálbbes jahkášaš divvaga ovdiid, dábaláččat gaskkal ovttá ja vihtta kruvnnu jahká gaskkal 1902 ja 1945, ja gaskkal njeallje ja logi kruvnnu jahká maŋŋá 1945. Oassi lihttoláigohanšiehtadusain guhkiduvvojedje mánge, muhto leat maid ovdamearkkat šiehtadusaide mat eai guhkiduvvon. Muđui leamaš navdimis maiddá oalle ollu láhkavuoddukeahtes ladjogevaheapmi maiddá maŋŋá go 1902-láhka biddjui fápmui, ja várra erenomážit boaittoeale guovlluin. Nu orru goittotge boahtimin ovdan earret eará komišuvnna gulaskuddančoahkkinnilgehusain, vrd. čuoggá 7.3.3.3. Geahča maiddá 9.-12. kapihttaliid.

Eai ge stáhtalaš disposišuvnnat main eaiggátráđđejupmi lei vuoddu váikkuhan *áktánasat* meahceguohtungeavaheapmái gaskkal 1902 ja 1965. Boazodoallolágas mii biddjui fápmui miessemánu 12. beaivve 1933 ledje earret eará njuolg-

629 Kirsti Strøm Bull, Op. Cit., s. 111–112.

630 Dieđuid vuoddu leat earret eará diedut maid FeFo lea lágidan e-poastta bokte golgotmánu 29. b. 2015 (jnr. 14/315-31).

631 Finnmarkokomišuvnna, *Forpaktning av utmarksråder i Karasjok*, suoidnemánu 5. b. 2019 (jnr. 14/315-153) s. 3–5 ja miellidus 1, Kárášjoga giellid meahcelájuid ja eará lihttoláigohemiid listu. Sáhttet leat veahá eahepsihkkaris logut dan sivas go lihttoláigohanprotokollain ii boade álo čielgasit ovdan makkár lihttoláigohemiin lea sáhka.

gadusat boazodoalu hálldašeami ja doaimmaheami birra, ja maiddá mearkuma ja boazovaháigiid buhtadusaid birra. Seammá láhkai go 1854- ja 1888-lágain, mat leat namuhuvvon čuoggáin 7.3.5.3 ja 7.3.5.4, dán lága vuodđun ii leat stáhtalaš eaiggátráđdejupmi, muhto stáhta almmolašrievttálaš eisseváldi. Dasto ii leat mihkkege mii orru čájeheamen ahte klausulat *šibihiid meahceguohtunrivttiid hárrái opmodagaid vuoigatvuodavuodđobáhpáriin mat mihtiduvvojedje gaskkal 1902 ja 1965, leat váikkuban eanadolliid meahceguodheapmái.*

Go lea sáhka bivddus ja guolásteamis, de eai joatkán 1902-eanavuodinnjuolggadusat ovddeš njuolggadusaid láhkavuodu bivdorievtti lihttoláigoheami hárrái. Eai gávdno ovdamearkkat dasa ahte stáhta gaskkal 1902 ja 1965 lihttoláigohii bivdoguovlluid, dahje eará láhkai disponerii Kárášjoga fuoddoresurssaid ávkástallama priváhtarievttálaččat.⁶³² Ovdamearkka dihtii lei ealgabivddu mudden 1961 rájes, mihtilmas almmolašrievttálaš muddejupmi.

Muhto de gal lea baicce stáhta láhkavuoduin § 8 1902-njuolggadusain lihttoláigohan muhtun jávriid báikkálaš geavaheddjiide. Njuolggadusaid § 8:s, vrd. § 9:s lei maid láhkavuoddu lihttoláigohit luossáčázadagaid. Láhkavuoddu ii geavahuvvon Kárášjogas, gos buot luossajohti čázadagaide gustojedje Deanučázadaga luossabivdonjuolggadusat, vrd, lága fápmuibiddjon geassemánu 23. beaivve 1888 nr. 1.

Stáhtas ledje oalle viiddis *vuovdedisposišuvnnat* gaskkal 1902 ja 1965. 1900-logu álggus áshuvvui dimbbarčujuhanortnet beahcevuoddiin, ja dat doaimmai dan láhkai ahte dimbarat mat ledje guhkin eret márkaniid ledje hálbbit go dimbarat beahcevuoddiin lahka márkana. Resursahivvodat váldui vuhtii čujuheami olis dakko bokte ahte ohccái ii álo čujuhuvvon dat voluma maid lei ohcan. Dáhpáhuvai maid ahte olggobealásit ohce muorračuohppančujuheami Kárášjohkii, muhto báikeolmuin lei vuosttašriekti. Geahča ovdamearkka dihtii čuovvovaš cealkámuša maid Nordlándalaš meahceinspektoráhta celkkii meahcedirektevrii borgemánu 5. beaivve 1920:⁶³³

«Anárjohleagi stáhtavuoddi čuolakehtes dimbariid oastin ja lahtten deatnoráigge vulos viidásat vuovdima várás lea lunddolaš ealáhussan Kárášjoga fástaássi sápmelaččaide. Lea nanu ákkat dasa ahte dát doaimma várrejuvvo gili olbmuid, nu guhká go sii ohcet lobi oastit muoraid diekkár doaimma várás.»

632 Sverre Pavel, *Finnmark jordsalgskontors (tidligere Finnmark jordslagskommisjons) forvaltning av statens jakt- og fiskerettigheter i Finnmark*, 1986 s. 45–46.

633 Stáhta, Finnmarkokomišuvdna, *Om bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, geassemánu 27. b. 2018 (jnr. 14/315-116) s. 27.

Leat maid mánga ovdamearkka das ahte árrat 1900-loguin ohccái čujuhuvvui nuvttá dimbbar iežas atnui, earret eará jus sus lei heajos ekonomii, dahje dainna eavttuin ahte ohcci ásaiduvai muhtun Kárášjoga johkalegiide. Maiddá dalle go gáibidedje mávssu, lei dattege hui hálbi. Ii oro leamen nu ahte olbmot leat moaitán menddo alla divvagiid dimbbarčuohppama olis beahcevuoddiin, muhto leat baicce ovdamearkkat dasa ahte leat moaitán jus sidjiide ii čujuhuvvon čuohppanguovlu.⁶³⁴

Stáhtas lei maid vuovdedoaimma. Earret eará doaimmahii stáhta kommersiála vuovdedoaimma Anárjohleagis 1950-logu rájes, muhto vuovdedoaimmas ii lea áktánas ekonomalaš mearkkašupmi.⁶³⁵ Earret stáhta vuovdedoaimmas, de gal ii oro stáhta beahcevuovdedisposišuvnnaid ulbmilin leamaš sisabohtu, muhto baicce vuovddi gáhtten ja áimmahuššan sihkkarastin dihtii Kárášjoga álbmoga dimbbardárbbu. Nu mo namuhuvvon bajábealde, lei muorračuohppandivat hui vuollegaš. Ja de lei nu ahte ruhta mii bodii muorračuohppamis, maiddá manjá 1902, manai Finnmarkku vuovdefondii, ii ge stáhtakássii.

Eai stáhta lastavuovdedisposišuvnnain ge lean ekonomalaš ulbmilat, ja lastavuoddiin lei čujuhanortnet boaldinmuoraid čuohppamii. Earret muhtun jagiid 1900-logu,⁶³⁶ eai dárbbášan olbmot máksit soahkevuoddi čujuhandivvaga. Dan dihtii ortnet orui leamen láhttenmuddendoaimman man ulbmilin lei eastadit ahte čuhppojedje menddo ollu soagit, ja sihkkarastit soahkevuoddi látnjuma. Komišuvdna ii leat nagodan háhkat buriid dieđuid Kárášjoga muorračujuhemiin. Sivvan dasa sáhtta leat ahte čujuheaddjit dávjá ásse guovlluin gos čujuhedje sárggáid, ja ahte sii eai šaddan nu dávjá addit dieđuid sárggáid čujuhemiid birra vurkkodeapmái.

Ovdanbuktin dás ovddabealde čájeha ahte stáhta eana- ja resursadisposišuvnnat Kárášjogas lassánedje mealgat gaskkal 1902 ja 1965, go buohtastáhtta diliin ovdal 1902. Earret eará lassánedje opmodatmihtideamit sakka. Dasto dahkkojedje birrasii 150 ládjoatnamiid lihttoláigošiehtadusa, ja stáhta disponerii aktiivvalaččat meahceávkástallama erenomážit beahcevuoddi, gos áiggi mielde maiddá álggahedje stáhtalaš vuovdedoaimma. Muđui gal eai lea olus eará stáhtalaš eana- ja resursadisposišuvnna dien áigodagas. Earret moadde lihttoláigohanšiehtadusa jávriid olis, eai oro leamen dahkkon disposišuvnnat maid vuodđun lei čielga eaiggáduššanráđdejupmi.

7.3.5.6 Áigodat manjá 1965

Manjá nuppi máilmmisoadi šattai fas sihke báikkálaččat ja guovddáš eisseválddiid gaskka gažaldat ahte galggai go eana-

634 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-116), s. 28 ja 37.

635 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-116) s. 29–33.

636 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-116) s. 28.

vuovdinláhka ohpihii odasmahttot. Seammá láhkai go ovddit odasmahttimiid olis, lei váldu sávaldat oážžut opmodatdili eambo ornegii ja sihkarastit eanadoalu eatnamiid.⁶³⁷ Dán geahččaledje čoavdit eanavuovdinlága bokte mii fápmuduvvui njukčamánu 12. beaivve 1965.

Seammá láhkai go jagi 1863- ja 1902-eanavuovdinlágat, dovddahii maiddá 1965-láhka stáhtalaš eaiggátrádejemii «*stáhta matrikulerekehtes eana Finnmárkkus*» cealkámuša bokte. Stáhta eaiggátrádejemii lea maid čielgasit celkojuvvon ovdabargguin. Nu mo namuhuvvon čuoggás 4.3, celkkii earret eará láhkalávdegoddi, maid Stáhta vuovdedirektoráhtta lei nammadan, ahte «*nu guhkás ruovttoluotta áiggis go norrga ságámuitalusas leat diedut, leat buot ... Finnmárkkus eatnamat ja duovdagat rebkenaston stáhta opmodabkan*».⁶³⁸

Erohussan ovddit eanavuovdinlágaide ledje 1965-lágas §§ 4 ja 5:s vuoigatvuodamearrádušat «*báikkiolbmuid*» oážžut lastavuvddiin čujuhuvvot muoraid viessodárbbuid várás, ja gieldda ássit galge maid oážžut čujuhuvvot lavdnjelogguma. Dát mearrádušat bohte 1775-resolušuvnna § 4 mearrádušaid sadjai mat ain ledje fámus ovdal 1965, ja 1897-lága sadjai lavdnjelogguma birra Finnmárkkus. Dasa lassin váldui lága bokte njukčamánu 11. beaivve 1977 nr. 12 § 5 a:i mielde mearráduš fylkka ássiid lubmenvuoigatvuodaid birra. Ovddeš lágain ii lean fástideaddji mearráduš.

Eará lágat mat geavahedje dajahusa «*stáhta eana Finnmárkkus*» manjá 1965, lei earret eará fuođđoláhka miessemánu 29. beaivve 1981 nr. 38 § 44 nubbi lađas, ja luossa- ja sáivačáhceguolástanláhka miessemánu 15. beaivve 1992 nr. 77 § 22 njealját lađas. Boazodoalloláhka geassemánu 9. beaivve 1978 nr. 49, ii geavahan dán cealkaga, muhto cealkaga «*stáhtaopmodat mii ii leat erenomážit matrikulerejuvvon*», mii maiddá fátmastii Finnmárkkus vuovdekehtes eatnamiid.

Badjelaš dan 40 jagi go 1965-láhka muddii Kárášjoga eanaluohpamiid,⁶³⁹ ášahuvvojedje 1460 opmodatovttadaga mat ain gávdnojit matrihkkalis. Gaskamearáláččat dat lea badjelaš 35 ovttadagat jahkásaččat olles áigodagas, mas jagis 1994 ledje buot eanemus (94), ja čuovvovaččat jagis 2000 (57), 1976 (55) ja 1977 (55). Unnimus opmodatásaheamit dahkkojedje jagis 1966 (čieža). Eará jagit goas ledje unnit go 20 mihtideami ledje 1967 (16), 1968 (15), 1970 (13), 1971 (19), 1973 (19), 1986 (15) ja 1997 (14). Dain 1460 ovttadagain mat leat matrihkkalis, leat 872 vuoddoopmodaga. 23 dáin eai leat šat matrihkkalis, nu ahte dán áigge leat 849 opmodaga ain gávdnamis matrihkkalis. 559 ovttadaga

leat láigoeatnama. 151 dáin eai leat šat matrihkkalis, ja 408 gávdnojit ain dán áigge. Dasa lassin leat 29 eaiggátseksuvnna, main njealje eai leat šat gávdnamis.⁶⁴⁰

Mihtilmasvuohta jagiin manjá 1965 lea ahte lihttoláigohanlohku lassánii sakka áigodaga vuosttaš lahkis. Suoidnemánu 1. beaivvi rájes 1965 juovlamánu 31. beaivvi rádjai 1987, ášahuvvojedje Kárášjohkii 209 vuoddoopmodaga ja 503 láigohuksensaji. Golbma dáin opmodagain ja 143 láigohuksensaji eai leat dán áigge šat matrihkkalis. Jagi 1988 rájes leat fas ášahuvvon eanáš opmodagat. Suoidnemánu 1. beaivve rádjai 2006 ledje ášahuvvon 663 opmodaga ja 56 láigohuksensaji, muhto manjá leat 23 opmodaga ja guhtta láigohuksensaji loahpahuvvon.

Eará mearkkašahhti dilli manjá 1965, ja erenomážit 1980-logu gaskkamuttu rájes, lea ahte bures badjel bealli opmodagain mat ášahuvvojedje, ášahuvvojedje lahka márkana, ja ahte lea eanáš sáhka viessosajiin. Ovdamearkka dihtii ledje 64 daid 94 matrihkalovttadagain mat ášahuvvojedje jagis 1994, ja 32 daid 41 ovttadagain mat ášahuvvojedje jagis 1995 viessosajit.

Go lea sáhka eará stáhtalaš eanaeaiggátdispošuvnnain jagiin go 1965-láhka ain lei fámus, de eai dahkon eará ládjo-lihttoláigohanšiehtadusat earret go dat guokte gámasuoidneláju Liidnebeahcanjogas Iešjohleagis, maid Nils Aslaksen Eira lihttoláigohii 1970 rájes 1979 rádjai 10 kruvdnui jahkásaččat.⁶⁴¹ Ledje maid muhtun ráje gilvvaeatnamat mat ledje lihttoláigohuvvon 1965-lága doaibmaáiggis.

Eai ge stáhtalaš eanaeaiggátdispošuvnnat leat čuohcan áktánasat badjeolbmuid ja boanddaid meahcceguohtungeavaheapmái manjá 1965. 1978-Boazodoalloláhka lei muddenláhka man vuodđun lei stáhta almmolašrievttálaš eiseváldi. Maiddá eanadoalloopmodagain mat leat mihtiduvvon manjá 1965, leat meahcceguohtunklausulat láhkavuodđodokumeanttain, muhto dat ii oro leat váikkuhan guohtungeavaheapmái. Breavas Sámeriektelávdegoddi ođđajagimánu 6. beaivve 1993 diedihii Finnmárkkus eanavuovdinkantuvra ahte bonddiid meahcceguohtungeavaheapmi ii leat leamaš makkárga stivrejumi vuolde.⁶⁴²

Nu mo namuhuvvon ovddabealde, ledje ovddes eanavuovdinnjuolggadusain láhkavuodut mat guske jávrriid ja johkaluossabivddu lihttoláigoheapmái. Suoidnemánu 15. beaivve 1966 eanavuovdinláhkaásahusas eai leat diekkár láhkavuodut. Muhto jagi 1964 luossa- ja jávreguollelága § 16 goalmát lađas rabai vejolašvuoda dasa ahte lei vejolaš lihttoláigohit «*stáhta guolástanrievtti*» vaikko ba 10 jahkái.

637 Kirsti Ström Bull, *Jordsalgslovgivning*, 2014 s. 132. Geahča maiddá Ot. prp. nr. 48 (1963–64) s. 11–13.

638 Lágaid ja láhkaásahusaid mearráduševttosuh Stáhta matrikulerekehtes eatnamiidda Finnmárkkus fylkkas, čakčamánu 29. b. 1962, s. 5.

639 Láhka biddjui fápmui suoidnemánu 1. b. 1965, vrd. Gonagaslaš resolušuvnna geassemánu 4. b. 1965, ja gustui suoidnemánu 1. beaivvi rádjai 2006, vrd. res. miessemánu 12. b. 2006 nr. 509.

640 Geahča lagabui Kartverket, *Matrikelnumre i Karasjok*, vuostáiváldon čakčamánu 1. b. 2015 (jnr. 14/315-21).

641 Finnmárokomišuvdna, *Forpakting av utmarksletter i Karasjok*, suoidnemánu 5. b. 2019 (jnr. 14/315-153) mielddus 1, *Kárášjoga gieldda meahccelájuid ja eará lihttoláigohemiid listu* s. 54 (lihttoláigohus nr. 738).

642 Geahča NOU 1993: 18 s. 118, gos eanáš oassi breavas lea gerdojuvvon.

Geahča maiddá guovvamánu 10. beaivve 1977 láhkaásahusa stáhta guolástanrievtti lihttoláigoheami birra Finnmárkku luossačázadagain. Láhkavuodut jotkojuvvojedje 1992 luossa- ja jávreguollelága § 22 viđat lađđasis, vrd. juovlamánu 18. beaivve 1992 § 10 láhkaásahusa stáhtaeatnamiid guolásteami birra.

Muhtun Kárášjoga jávrrit leat lihttoláigohuvvon dáid mearrádusaid láhkavuoduid vuodul. Jagis 1970 gessojedje buot Finnmárkku jávrelihttoláigoheami ruovttoluotta dan sivas go ortnet lei doaimman dego lihttoláigoheiddjiid sierrariectin, ja nu ii lean leamaš ulbmilin. Dušše čieža kontrávtta ášahuvvojedje oddasit.⁶⁴³ Maŋŋá lea Ápmelašjávri, Gussajávri, Bojobeasjávri ja Njáhkájávri lihttoláigohuvvon, muhto daid golbma vuosttas jávrriid šiehtadusat eai leat ođasmahttojuvvon maŋŋá 2006, ja dán áigge dat eai leat lihttoláigohuvvon, vrd. čuoggá 7.3.3.6.⁶⁴⁴

Seammá láhkai nu mo dilli lei ovdal 1965, ii leat stáhta dan maŋŋá ge priváhtarietvtálaččat disponeren Kárášjoga fuoddoresurssaid geavaheami lihttoláigohemiid bokte, ii ge eará láhkai.⁶⁴⁵

1977 rájes rabai eanavuovdinlága § 5 a nubbi lađas vejolašvuoda dasa ahte «Gonagas» sáhtii «*eankilolbmuide, olmmošjoavkkuide ja giliservvuide addit oktovuogitvuoda čujuheami bokte ávkkástallat dihto luomejekkiiid dárkilat čilgejuvvon eavttuid vuodul*», vrd. maiddá eanavuovdinláhkaásahusa § 8 a. Navdojuvvui ahte čujuheapi livččii sáhttán leat áigeguovdil smávvgilážiin riikageaidnuguoras Guovdageainnus Kárášjohkii, ja erenomážit gaskkal Gievdneguoikka ja Jergula. Dattege láhkavuoddu ii geavahuvvon Kárášjogas.⁶⁴⁶

Muhto maiddá dán áigodagas stáhta hálldašii vuvddiid eambo aktiivvalaččat. Nu mo namuhuvvon ovddabealde, de lei «giliolbmui» 1965 eanavuovdinlága § 4 mielde vuogitvuoha oažžut nuvttá čujuhuvvot lastamuora viessodárbuide, vrd. maiddá 1966 eanavuovdinláhkaásahusa §§ 8 ja 11. Stáhta vuovdedirektoráhtta almmuhii čujuheami dárkilat njuolggadusaid golggoamánu 3. beaivve 1967. Das celkkii § 1 ahte «*buot lágan muorračuohppan ja vuovdegeavaheapi stáhta eatnamiin lea lobibeapme čujuheami haga dahje vuovdehálldabusa erenomáš lobi haga*». Vuogitvuoha oažžut čujuhuvvot muorračuohppansárggá lei § 3 mielde nuvttá. Áidestoalpoávdnasiid, hásestávrráid ja sullasaš ávdnasiid fertii

643 Sverre Pavel, *Finnmark jordsalgskontors (tidligere Finnmark jordslagskommisjons) forvaltning av statens jakt- og fiskerettigheter i Finnmark*, 1986 s. 26.

644 FeFo, e-poasta komišuvdnii, cuoŋománu 27. b. 2018 (jnr. 14/315-134). Geahča maiddá cuoŋománu 5. beaivve 2018 e-poasta (jnr. 14/374-21).

645 Sverre Pavel, *Op. Cit.*, 1986 s. 45–46.

646 NOU 1993: 34 s. 514–515, mas boahť ovdan ahte láhkavuoddu gitta jagi 1993 rádjai lei geavahuvvon njelljii; golbmii Guovdageainnu suohkanis ja oktii Davvešiidda gielddas.

«*oastit nu mo dábálaččat*». Kárášjohkalaččat rehkenastojuvvojedje «*báikeolmmožin*», geain lei vuogitvuoha oažžut nuvttá čujuheami. Ortnet hálldašuvvui dábálaččat nu ahte olbmuid čujuhuvvui sárggá lahka ássanbáikki.⁶⁴⁷

Beahcevuovddi olis lei nu ahte ortnet mii dagai ahte olbmot sáhtte oastit dimbariid huksenávnnasin hálbái, joatkašuvai maŋŋá 1965, muhto lahtten Anárjoga ráigge vulos nogai 1970-logu álggus.⁶⁴⁸ Stáhtalaš beahcevuovdedoaimma Kárášjogas maid joatkašuvai. Lastavuovddi muorračuohppama čujuhanortnega ulbmilin lei gáhttet resurssaid, muhto beahcevuovdedoaimma gal rehkenastui leat stáhta ealáhusdoaimma oassin.⁶⁴⁹

Muđui ii oro stáhta vuovderesursadispošuvnnain Kárášjogas maŋŋá 1965 leamaš priváhtarietvtálaš hápmi. Nu mo namuhuvvon lei kárášjohkalaččain vuogitvuoha nuvttá oažžut čujuhuvvot sárggáid lastamuoravuvddiin, ja eará muorračuohppan lei maid oalle hálbi.

Dan dihtii orru ge čájehuvvomin ahte opmodatášeami jotke lassáneamen áigodagas gaskkal 1965 ja 2006, muhto lei eanáš sáhka viessosajiin ja smávit opmodagain márkanis. Dasto lei erenomážit áigodaga vuosttas lahkis dábálaš ahte stáhta dagai eanaláigošiehtadusaid báikkálaš geavaheddjiiguin, ja dat lea muhtun muddui buhtten stáhtalaš lihttoláigohemiid mat buori muddui heaittihuvvojedje 1960-loguin. Earret stáhta vuovdedoaimmain ii oro stáhta leat disponeren Kárášjoga eatnamiid ja vuvddiid áktánasat, ii ge dain leamaš namuhan veara priváhtarietvtálaš hápmi.

7.3.6 Báikeolbmuid riekteáddejumiit

7.3.6.1 Riekteáddejumiit mat leat celkojuvvon áššedovdi guovločielggadeamis

Čilgedettiin olbmuid riekteáddejumiid Kárášjoga gilážiin ja báikkiin, áššedovdit deattuhit šibitdoalu, lájuid ja guohtungeavaheami; bivddu ja guolásteami; boaldinmuorra- ja ávnnasmuorračuohppama; murjema jna.; ássanbáikkiid ja johtalusa; ja báikeolbmuid hálldašeami ja eiseválddiid hálldašeami gaskavuoda.⁶⁵⁰

Márkanolbmuid riekteáddejumiid čoahkkáigeasus lea čujuhuvvon dasa ahte oassi mihtitkeahtes ládjoeatnamiin geavaheaddjit ledje juogadan eahpeformálalaččat. Mánŋa árbediehti muitaledje ahte luossabivdosajiid, jávrriid, luomejekkiiid ja gámasuoidnečuohppahagaid sáhtte ávkkástallat dat geat bohte daid guovlluide vuosttažin. Eanášat deattastedje dattege ahte olbmot sáhtte háhkat «*oamastusa dihto guovlluide ja ahte sin vuosttašrieki respekterejuvvui*». Muđui čujuhit

647 NOU 1993: 34 s. 503.

648 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 70.

649 NOU 1993: 34 s. 502.

650 NIKU Bargoraporta 10/2013 čuokkis 4.5 ja 4.6 (s. 86–115). Boazodoalu geavaheapi ja riekteáddejumiit leat čilgejuvvon čielggadeami 5. kapihtalis (s. 115–154).

áššedovdit dasa ahte geaidnohuksen ja biilageavaheapmi lea dagahan ahte Sis-Finnmárkku meahcceresurssat leat gártan eambo olámuddui go ovdal. Nu leat olggobealásiid vuoigatvuodat gártan áigeovuodilabbon go goassige ovdal. Báikeolbmuid ja olggobealásiid vuoigatvuodaid gaskavuoda birra lea celkon ahte.⁶⁵¹

«Gažaldat báikkálaš vuoigatvuodain buohkaidrievtti ektui (olggobealásiid, dat geat eai oro Finnmarkkus/olgoriikalaččat) lea áigeovuodilamos smávva- ja stuorrafuoddobivdu, huksema ja mohtorjohtalusa hárrái meahcis, ja eanášat oavvildit ahte dieidda galgá leat báikkálaš ovdavuoigatvuotta.»

Go lea sáhka riekteáddejumiin mat gusket Kárášjohleagi resursageavaheapmái, áššedovdit čujuhit John Ingvald Dalsenga notáhtii jagis 2012.⁶⁵²

«Kránnjágilážiid gaska lei háreve eahpečielggasvuotta guovlluid geavaheami dáfus [...] geavaheapmi muddejuvvui eahpeformálalaš soahpamušaid bokte maid buohkat atne govttolážžan doahhtalit. Soahpamuša mielde lei maid nu ahte fuones jagiid olbmot juogadedje resurssaid nu vuoigalaččat go vejolaš. Olbmuid mielas ii lean dárbu dahje gánnáhahtti nannet meahcevuogitvuodaid formálalaččat opmodatdokumeanttaid bokte. Ii ge lean vuordimis ahte eiseválddit livčče miehtan diekkár diekkár formaliseremii, ii ge geasge lean ruhta bálkáhít juridihkalaš veahki formaliseret vuoigatvuodaid.»

Kárášjohleagi eará árbediehtit leat «*eanet unnit*» mitalan seammá láhkai, ja sii leat «*čielgasabbo ja eambo ovtaoavilis*» go márkana árbediehtit, go lea sáhka riekteáddejumiin man vuoddu lea eahpeformálalaš báikkálaš hálddašeampi. Muđui deattuhit áššedovdit ahte okta árbediehtit mitalii ahte báikeolbmuid berre leat vuosttašriekti mii manná ovdda-beale olggobealásiid buohkaidrievtti, seammás go nuppi eará árbediehtit mielas «*privatiseren*» ii leat sávahahtti ja seammás deattuhit ahte «*oktasášriekti*» lea juoga mas olbmot beroštit.⁶⁵³

Maiddái go lea sáhka Anárjohleagis, de leat áššedovdiid árbediehtit deattuhan ahte meahccelájuid ja guohtunguovlluid lávejedje eahpeformálalaččat báikkálaččat juogadit. Ja seammá láhkai go Kárášjohleagis, olbmuid mielas ii lean nu dehálaš oazžut mihtiduvvot eatnamiid maid oavvildedje jo alcceseaset gullat. Ovddeš áiggiid hálddašedje báikeolbmot ieža maiddái jávrriid eahpeformálalaččat. Dat doaimmai

bures, muhto áiggi mielde leat eiseválddit gáržžidan ja dahkan ahte báikeolbmot eai leat šat sáhttán kultiveret jávrriid. Bodii maid ovdan ahte lei duhtatmeahtunvuotta eiseválddiid muorračuohppan ja ealgabivddu reguleremiid hárrái. Muđui muitaledje árbediehtit ahte lagašjávrrit ja fuoddoresurssat, oktan ealgabivdduin, gullet báikeolbmuid, geain maiddái lea vuosttašriekti earret eará lubmenguovlluide, buvrehuksemii, ja riekti mohtorfievrruiguin vánddardit.⁶⁵⁴

Deanuleagi birra muitaledje árbediehtit ahte doppe maid juogadedje guohtunguovlluid, meahccelájuid, gámasuoidečuohpahagaid, jávrriid ja luossabuoddo- ja fierbmebivdosajiid eahpeformálalaččat. Boahťa maid ovdan ahte olggobealásiid eai leat gáržžidan lubmema, go leamaš doarvái luomi buohkaide. Muđui leamaš dábálaš oaidnu ahte fuoddu lea báikkálaš resursa, ja berre ain boahťeáiggiis leat báikkálaš resursan. Árbediehtit eai liiko ahte olbmot fertejit máksit ealgabivddu ja murrema ovddas, ja sii oavvildit ahte sajáiduvvan geavahanárbevieruid geažil olbmuid berre leat vuosttašriekti go lea sáhka vistehuksemis meahccái ja mohtorjohtolagas.⁶⁵⁵

Maiddái Iešjohleagi birra muitaledje áššedovdiid árbediehtit ahte geavahanárbevierut berrejit addit nannosat rievtti buvrehuksemiid ja mohtorfievrogeavahussii, ja maiddái danin go olbmot leat viggan vuostálastit eiseválddiid reguleremiid. Deattuhuvvui ahte olbmot leat doahhtalan ortnega mii várrii luondduresurssaid avádagas golbma kilomehtera birra duottarstobuid, ja ahte duottarstobuid hálddašeadjit maiddái ledje lihttoláigohan olu jávrriid, ja sis ledje leamaš sierra šiehtadusat maid vuodul besse nuvttá čuohppat boaldinmuora. Eará ássiin dánin guovlluin ledje leamaš sullii seammalágan vuoigatvuodát dan guovllus go eará giliid olbmuid ledje iežaset guovlluin. Sis leat leamašan iežaset guovllut maid eará olbmot leat váldán vuhtii. Maiddái dan olis lea eahpeformálalaš resursamudden doaibman bures.⁶⁵⁶

Fastaásiid riekteáddejumiid čeahkkáigeasus čujuhit áššedovdit dasa ahte bohtosat leat oalle čielgasat, vaikko vel márkanguovllu geavaheddjiid mielas leamaš eambo gánnihahtti formaliseret meahcceládjogeavaheami ja eará meahcegeavaheami go eará geavaheddjiid mielas.⁶⁵⁷ Ollugat geavaheddjiin iešgudetge johkalegiin atne iežaset leat dološ geavahanárbevierokultuvrra suodjaleaddjin, ja ahte sidjiide lei dehálaš bisuhit daid vieruid. Dasto čállet sii ahte.⁶⁵⁸

«Eanáš gilážiin leamaš eahpeformálalaš báikkálaš juoga-deapmi sihke jávrriid, gámasuoideanguovlluid ja luomejek-

651 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 92.

652 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 96.

653 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 96.

654 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 100.

655 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 104.

656 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 110.

657 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 110.

658 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 111–112.

kiid dáfus, mii muitala ahte sis lea báikkálaš vuosttašriekti olggobealolbmuid ektui. Dát fástida Storm ja Kalstad (1978) čilgehussii dasa ahte leamaš dábálaš ahte jus muhtun lei bivdigoahtán dihto jávrii, de eai galgan earát ráfehuhhtit nu guhká go doppe bivddii, ja ahte leamaš maid dábálaš ahte bearrašat geat leat geavahan dihto guovlluid, leat beassan ráfis daid geavahit eai ge leat dárbbášan gilvalat earáiguin. Rievssatgárduma dáfus bohtosat fástidit eanet unnit čilgejuvvon njuolggadussii dan birra ahte dat guhte vuosttažin boahtá guvlui manjá go muohta lea boahtán, sus lea vuosttašriekti guvlui nu guhká go son geavaha dan (Storm og Kalstad 1978).

Obbalaččat orru leamen nu ahte olbmuid beroštupmi báikkálaš vuosttašriektái lea gitna das ahte man dehálaš resursa lea ja man garra gilvu resurssaid alde lea. Leat ollu dieđut das ahte johkalegiid luossabivdosajiid juogadeapmi lei dálldoaluid dásis go lei sáhka fierbmunsajiin, muhto buoddosajiid olis gal ledje stuorát joavkkut mat ovtasbarge. Go lei sáhka luomejekkiin, de lei várra dušše okta duottarstohpohállddašedjji guhte muitalii ahte ledje dábalaččat doarvái luopmánat buohkaide. Dasto muitaledje eanášat ahte beroškeahttá formálalaš vuoigatvuodain, olbmot eai háliidan ahte olggobealolbmot galge boahit lubmet lahka sin viesuid.

Olbmuid mielas rievssahat ja ealggat leat báikkálaš resurssat, ja ollugiin lea negatiiva oaidnu das ahte mo olggobealrievssatbivdit vahágahttet rievssatmáddodaga, ja ahte ealgabivdu lea nu divrras. Mánaga árbediehti moite daid «duhkoraddet borramušain» dan sadjai go ávkkástallat luonddu birgejumi dihtii. Eanášat oaivvildit maid ahte bearrašiin, geain leat geavahanárbevierut, galgá leat vuosttašriekti go lea sáhka buvrehuksemissa ja mohtorjohtalusas.

Dábálaš áddejupmi lea ahte báikeolmuin leat vuoigatvuodát luondduresurssaide. Árbediehtit eai leat geavahan olus juridihkalaš doahpajiid defineret vuoigatvuodašlájaid. Muhto erenomážit jearahallanskovi fástádusain leat muhtun árbediehtit deattuhan eaiggáduššarivvitiid smávit ja guovddáš guovlluide lahka ássanbáikkiid, muhto muđui eanášat beroštit oktasaš, báikkálaš vuoigatvuodain.»

Go muđui lea sáhka dieđuin báikkálaš riekteáddejumiid birra áššedovdiid guovločielggadeamis, sáhtá namuhit ahte čuoggás 4.3, gos lea sáhka fástaásiid ealáhusheiveheamis, lea deattuhuvvon ahte vaikko vel eiseválddit mearridedje njuolggadusaid sárggáid dáfus ge eastadan dihtii ahte čuhppujuvoše menddo ollu muorat, de leat olbmot atnán murrema vuoigatvuohtan. Dát guoskkai maiddái hirsachuoppamii ávnnasmuorran, muhto dat hálldášuvvui hui čavgadit nu ahte olbmot áiggi mielde dohkkehišgohte ahte hirssaid,

maid dábalaččat čuhppe Anárjoga siste ja Kárášjoga siste, fertii oastit.⁶⁵⁹

7.3.6.2 Riekteáddejumi mat leat boahtán ovdan komišuvnna gulaskuddančoahkkimiin

(1.) *Álgogulaskuddančoahkkimis* muitalii Per Ove Biti (r. 1942) Bávttajogas Kárášjohleagis eret ahte báikki olbmot ledje šiehradan gaskaneaset guđe guovlluid gii geavahii. Son ii diehtán goas šiehtadusat ledje dahkkon, muhto navddii leamaš hui áigá, eai ge eiseválddiin lean leamaš mihkkege dahkamušaid daiguin. Iešgudetge bearrašiid ráját ledje čielgasat ja buohkat válde vuhtii daid. Olbmot eai smiehttan makkár vuoigatvuodát sis ležže, muhto sin mielas guovllut ja resurssat gulle sidjiide. Ávkkástallanguovlluid hállddašeami olis stáhta eiseválddit eai dihtton, muhto sin váhnenbuolva lei dohkkehan ahte sii fertejedje oazžut lobi vuovdebearraigeahččis go áigo njeaidit beziid lahka márkana.

Biti dajai ahte buot sápmelaččain lea vuoigatvuohta geavahit iežaset árbevirolaš guovlluid, ja ahte sus eai leat alldis eambo vuoigatvuodát go earáin. Son navddii ahte livččii ovdamunnin álkidahttit meahcehállddašeami, man dán áigge juogadit giella, FeFo ja stáhta, ja áinnas sirdit ovdasfástádusa gildii.⁶⁶⁰ Muđui son muitalii ahte su mielas lea heittot ahte olbmot eai beasa sierravuodjinlobi ozakeahttá vuodjit mohtorfievrruiguin árbevirolaš mádjaid mielde go leat mannamin dološ ávkkástallanguovlluide. Ii ge son liikon eiseválddiid guolástanreguleremiidda, dan sivas go sáimastallangiellidus lea dagahan ahte vuskkonat ja hávggat leat laskan ja luosat fas vátnun.⁶⁶¹

Anna Ragnhild Balto (r. 1950) lea riegiádan Šuoššjávrris ja bajásšaddan Mollešjogas. Bajásšattadettiin son ii gullan goassige ahte luondduávkástallan nu go guolásteapmi, rievssatbivdu dahje murren lei regulerejuvvon lága bokte. Lei hui čielggas guđet bearrašat geavahedje gudiid guovlluid. Olbmuid ledje iežaset guolástan-, gámasuoidnečuohppan-, ládjo- ja lubmenguovllut. Šuoššjávrris huksejedje buvriid, ja dat lei mearkan das ahte geat geavahedje guđege guovllu. Mollešjogas ii lean nu dábálaš hukset buvriid, muhto maiddái doppe gustojedje čálitkeahtes hállddašannjuolggadusat, ja olbmuid lei čielga áddejupmi das ahte guovlu gulai sidjiide. Dan dihtii eai liikon báikeolbmot ahte olggobealolbmot geavahišgohte guovllu. Muđui son muitalii ahte oktasaš eaiggáduššariekti ii leat vuoiggalaš su riekteáddejumi mielde dan dihtii go dat mielddisbukta ahte olbmot geat áiddo leat fárran Kárášjohkii ožžot oasi daid vuoigatvuodain. Su mielas

659 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 48.

660 Finnmarkokomišuvdna, *Álgogulaskuddančoahkkinnreferáhtta*, golggotmánu 15. b. 2015 (jnr. 14/315-28) s. 3–4, 14 ja 20.

661 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-28) s. 4 ja 14–15.

lea nu ahte «*sii guđet leat orron ja geavahan guovlluid*», sii dat fertejit oažžut vuoigatvuodaideaset dohkkehuvvot.⁶⁶²

Nils Erling Skoglund (r. 1932) Válgogas eret mitalii ahte guovlu hálddašuvvui báikkálaččat gitta 1970-logu rádjai. Ii lean dárbu ohcat geavahanlobiid stáhtas. Maŋná leat lágat dagahan váddáseabbon geavahit árbevirolaš ávkkástallanguovlluid. Dilli ii leat buorránan maŋná go FeFo ášahuvvui. Báikeolbmot eai oaččo lobi divodit buvrriid, ealgabivddu hálddašepmi rihkku báikkálaš vuoigatvuodaid, mohtorjohतालुलáhka hehtte olbmuid meahcejohtima, ja luossabivdu lea dadjat regulerejuvnon duššin. Olbmot leat maid massán fierbmunvuoigatvuodaideaset. Dat lea ollu jávrriid bil-listan.⁶⁶³

Skoglund deattuhii ahte vuoigatvuodát gullet daidda geat leat geavahan guovlluid, muhto liikká ii sáhte gielddit gieldda eará ássiid murjemis dahje eará láchkai ávkkástallamis luonddu doppe. Muhto dilli lea eará láchkai go lea sáhka olmuin geat bohtet eará gielddain ja fylkkain. Son gohčodii jávrriid «*iežamet jávrin*» ja dajai ahte olggobealássiit leat duvdán eret báikeolbmuid. Son čujuhii dasa ahte stáhta lei álohii čuoččuhan iežas beahcevuoddi eaggádin, muhto báikeolbmuid mielas dat rihkui sin vuoigatvuodaid go fertejedje jearrat vuovdehálddašeadjis lobi njeaidit beziid.⁶⁶⁴

Marit Guttorm Graven (r. 1951) lea bajásšaddan Jergulis. Maiddái doppe ledje bearrašiin iežaset jávrrit ja ávkkástallanguovllut. Nie lei álo leamašan. Stáhtas ii lean leamaš mihkkige dahkamušaid guovlluid juohkimis. Sii eai mannan ávkkástallat earáid guovlluide, eai ge earát ávkkástallan sin guovlluin. Muhtun lei oktii evttohan ahte sii galge bargat dan ovdii ahte nannet báikkálaš vuoigatvuodaid, muhto de lei su áhčči dadjan ahte «*eat han mii gal jeara earáin lobi geavahit iežamet guovlluid*». Sus lei seammá oaidnu go áhčistis riekteádejjumi dáfus, ja celkkii ahte sus lea vuoigatvuodta iežas guovlluin viežžat boaldámuša ja eará maid dárbaša birgejupmái, ja maiddái geavahit mohtorfievrru ávkkástallama olis. Ovdal son lei oavvildan ahte guovllut ledje dušše luoikkas, muhto dál son lei gávnahan ahte lea dárbašlaš oažžut eaggáduššanrievtti sihkkarastin dihtii birgejupegeavaheami: «*Go jo mis eai leat báhpárat dasa ahte mii eaggáduššat guovlluid, de han sáhtta vaikko gii boahit ja geavahišgoahit ja bilidit min guovlluid*».⁶⁶⁵

Ingrid Moeng (r. 1943) Basevuovddis eret mitalii ahte sin bearaš ii jearran geas ge lobi čuohppat muoraid dahje eará láchkai ávkkástallat luonddu. Son duodaštii dan mii muđui lei celkojuvnon meahcegeavaheami birra, ja meahcehálddašemi vuodđun ledje čálitkeahces norpmat, ja buohkain ledje

iežaset ávkkástallanguovllut gos ledje lájut, lubmenjeakkit ja jeageldoahpundievár.⁶⁶⁶

Ole Georg Balto (r. 1951) lea bajásšaddan Anárjohleagis ja orru ain doppe. Su mielas Bajit Anárjoga Álbmotmeahci ásahepmi lea hehtten árbevirolaš geavaheami dan dihtii go dat gáržžida olbmuid vejolašvuodaid vuodjit árbevirolaš ávkkástallanguovlluide. Maiddái mohtorjohतालुलáhka lea gáržžidan geavaheami. Earret eará ii leat šat vejolaš bivdit giđdat, go eai oaččo sierravuodjinlobi vuodjit ovdal suoidnemánu 1. beaivve. Balto oavvilda ahte beassan dihtii ávkkástallanguovlluide báikeolbmot berrejit beassat vuodjit, nu go ovdal leat vuodján sihke herggiin, heasttain ja tráktoriin. Son oavvilda ahte ealga lea báikeolbmuid oktasaš resursa. Dat ii leat merkejuvnon ii ge dat leat geange priváhta opmodat. Muhto báikeolbmot gal baicce leat hárvánan dasa ahte beahcevuoddi ii šat gula sidjiide dan dihtii go leat guhkit áigge ferten jearrat lobi vuovdebearráiegeahččis čuohppat muoraid.⁶⁶⁷

Nils Sverre Eriksen (r. 1950) Mollesjogas eret mitalii ahte riekteádejjumi vuodđun lea olbmuid birgejupmi, ja ahte luondduávkkástallan lei ovdalašáigge ollu stuorát oassi olbmuid birgejumis go odne. Su mielas lei váttis earuhit geavahan- ja eaggáduššanvuoigatvuodaid, ja mitalii ahte historjjálaš geavaheami ja guovlluid hálddašemi vuodđun leat leamaš luondduriggodagat mat áiggiid čada leamaš olámuttus, nu mo guolli ja rievssat. Luondduresurssat leat eallinlági vuodđun dain gilážiin maid son dovda.⁶⁶⁸

Thoralf Henriksen (r. 1955), guhte maŋná lea ovddidan vuoigatvuodagáibádusa Guttormgruppen ovddas, vrd. čuoggá 7.2.3, celkkii ahte Kárášjoga álbmot berre – nannen dihtii álbmoga vuoigatvuodaid – ovttas gáibidit oktasaš vuoigatvuodaid gieldda areálaide. Son lei ovdal oavvildan ahte lea dehálaš earjilolbmuid ja smávit joavkkuide oažžut dovddastuvvot báikkálaš vuoigatvuodaid, muhto son ballá ahte vuoigatvuodát sáhttet jávkat áiggi mielde dadi mielde go sogat jávket jus daid individualisere menddo sakka. Dasto son dajai ahte vuoigatvuodát berrejit gullat daidda geat orrot gielddas áiggis áigái, muhto ahte dain geat ain orrot, dahje gain lea gullevašvuodta smávit gilážiidda, lea vuosttašiekti iežaset árbevirolaš ávkkástallanguovlluide ovddabeale gieldda eará ássiid. Dan dihtii livččii oassi báikkálaš hálddašemi barggus áimmahuššat justa dan, ja seammás reguleret man ollu eará gielddaid geavaheaddjit sáhttet guolástit, bivdit rievssahiid, lubmet ja eará láchkai ávkkástallat gieldda resur-said.⁶⁶⁹

Nils Anders Rasmus (r. 1939) lei ovttaoavivis Thoralf Henrikseniin. Maiddái Mona Kemi (r. 1968) oavvildii ahte

662 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-28) s. 4–5 ja 12.

663 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-28) s. 5–6, 13 ja 21–22.

664 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (14/315-28) s. 13 ja 15.

665 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-28) s. 6, 14, 15 ja 21.

666 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-28) s. 6 ja 21.

667 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-28) s. 8, 9, 15 ja 20.

668 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-28) s. 14 ja 21.

669 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-28) s. 10, 17 ja 18.

Karášjoga álbmot ferte ovttas eaiggáduššat ja hálddašit guovlluid, ja earret eará disponeret muorračuohppama, jávrebivddu ja rievssat- ja ealgabivddu, muhto dainna lágiin ahte váldet vuhtii ahte doppe sáhttet leat báikkálaš sierrarievttit. Son dajai maid ahte lea dehálaš ahte fástaássit ja badjeolbmot leat searválaga ja barget ovttas.⁶⁷⁰

Per Somby (r. 1944) logai ahte ovddit buolvva olbmuid mielas guovllut maid sii geavahedje gulle sidjiide, ja ahte dain geat ain dán áigge orrot boaittoheale báikkiin fertejit leat sierrarievttit vai ain sáhttet orrut doppe. Anders Somby (r. 1960) čujuhii dasa ahte eai leat báikkálaš geavaheadjit geat galget duodaštit ahte sis leat vuoigatvuodát, muhto baicce sii geat oaivvildit ahte eai leat báikkálaš vuoigatvuodát fertejit duodaštit mo vuoigatvuodát leat masson. Nils Dalseng (r. 1947) muitalii ahte su riekteddejumii mielde lea stuorra erohus sámi meahcegeavaheami ja dáčča olgunastimis.⁶⁷¹

Maiddái mánga beroštusovddasteaddji dovddahedje riekteddejumiiid. Aslak Mathis N. Eira (boazodoallu, nuortajohtolat) muitalii ahte boazosápmelaččaide árbevirolaččat ii leat leamaš dehálažžan eaiggáduššat eatnamiid, eai ge sii leat hehtten earáid geavaheami. Oarjemáilmmi opmodatjurddašepmi man vuodđun lea ahte buot galgá eaiggáduvot, lea baicce váldán sihke stuorra oasi boazosápmelaččaid ja fástaássiid vuoigatvuodáin. Dat lea mielddisbuktán ahte maiddái sápmelaččat fertejit formaliseret vuoigatvuodaideaset eastadan dihtii ahte earát váldet badjelassat guovlluid.⁶⁷² Mathis Nilsen Eira (boazodoallu, oarjejohtolat) celkkii ahte Finnmároláhka lea adden Finnmárukku ruovttoluotta fylkka ássiide, ja deattuhii ahte badjeolbmot álohii leat váldán vuhtii earáid geavaheami.⁶⁷³ Nils Aslak Boine (eanadoallu) deattuhii ahte mohtorjohtalusa mudden lea hehtten báikkálaš meahcegeavaheami dan dáfus ahte lea šaddan váddásat olbmuid beassat iežaset árbevirolaš geavahanguovlluide.⁶⁷⁴

(2.) Anárjohleagi gulaskuddančoahkkimis njukčamánu 1. ja 2. b. 2016 muitalii Klemet Ole Boine (1936-2016) ahte báikeolbmot ávkkástalle luonddu iežaset guovlluin nu mo ieža háliidedje, juogadedje guovlluid gaskaneaset, eai ge stáhta eiseválddit lean das fárus. Dát guoskkai erenomážit ladjoguovlluide ja jeageldoahpunguovlluide. Ledje maid báikeolbmot geat juhke ladjo- ja eará ávkkástallanguovlluid sisafárrejedjiide. Ođđasat áiggiid olbmuid meahcegeavaheapmi lea garrasit ráddjejuvvon. Olbmot fertejit ohcat

670 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-28) s. 11 ja 19.

671 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-28) s. 16, 17 ja 18.

672 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-28) s. 2–3. Geahča maid čuoggá 7.2.7.2.

673 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-28) s. 19. Geahča maid čuoggá 7.2.7.3.

674 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-28) s. 14. Geahča maid čuoggá 7.2.7.1.

lobiid ja sierravuodjinlobiid beassan dihtii meahccái, eai ge oaččo hukset buvrriid. Fierbmun jávriin lea maid garrasit ráddjejuvvon. Boine mielas dát gáržžida vuoigatvuodaide maid báikeolbmot leat háhkan alcceset, ja deattuhii ahte dát vuoigatvuodát galget sirdašuvvat buolvvas bulvii.⁶⁷⁵

John Johnsen Boine (r. 1948) muitalii ahte Basevuoddi guovllu olbmot leat ovdalašáigge ieža hálddašan jávriid ja johkabivddu. Dan dihtii gorgnejedje luosat gitta bajás goddat. Dán áigge leat sihke jávrrit ja bivdu dien oasis jogas billašuvvan. Boine oaivvildii ahte sivvan dasa lea ahte ekologalaš dássedeaddu lea billašuvvan go eai šat fierpmo doppe.⁶⁷⁶

Son deattuhii maid ahte leagi olbmot ledje juogadan johkaleagi guovlluid gaskaneaset. Basevuoddi gulai sin bearrašii. Sii geavahedje earret eará luomejekkiid ja ladjoguovlluid, ja sis ledje maiddái fásta bivdosajit. Buot leagi olbmot dihte gudet guovllut gulle gudiiide bearrašiidu ja buohkat respektorejedje dan vuogádaga. Son muitalii ahte muhtumin bohte márkanoilbmot lubmet leahká. Báikeolbmot eai vuosttildan dan. Boine muitalii ahte mudui gal hálddašuvvojedje guovllut hui čavgadit. Ii lean lohpi bilidit luonddu, ja resursaávkástallan lei dárkilit regulerejuvvon: «*Nie dat lei, go mii han eaiggádušaimet guovllu*». Eai ge leagi olbmot jearran stáhtas lobi ávkkástallat jeaggelájuid. Jeaggelájuid ledje juohkán gaskaneaset: «*dát han leat min iežamet guovllut, ja geas bat mii galgat jearrat – dat han leat min ja mii han eaiggáduššat daid*». Son dajai maid ahte vuogádat doaibmá otná dan beaivve, ja ahte áddejummi das ahte dát lea sin guovlu gusto ain dán áigge.⁶⁷⁷

Maiddái Kjell Magne Grønli dajai ahte ávkkástallanguovllut ledje juogaduvvon siskkáldasat ja ahte olbmot eai ávkkástallan luonddu guovlluin mat gulle earáide. Su mielas olbmui ii lean dakkár áddejummi ahte beahcevuoddi gulai stáhtii. Olbmot oaivvildit vuovdi gullá báikeolbmuid, muhto stáhta lea báikeolbmui rievvidan vuovddi dakko bokte ahte lea hálldašišgoahtán vuovdeberggu, ja dan dihtii muhtumat dán áigge lohket ahte vuovdi gullá stáhtii.⁶⁷⁸

Ragnhild Astrid Boine (r. 1942) deattuhii ahte lei riektá dat maid John Johnsen Boine muitalii das ahte olbmot eai jearran lobi geavahit guovlluid. Sii manne meahccái eai ge jearran geasge lobi: «*Mii vujuimet luomejekkiide. Ii lean goasige sáhka das ahte fertet geasge jearrat dahje ohcat lobiid*».⁶⁷⁹

Beroštusovddasteaddji Nils Aslak Boine (eanadoallu) muitalii ahte ollugat ain dovdet gullevašvuoda Anárjohleahká, vaikko vel eai oro šat doppe, ja ahte olbmui lei leamaš buorre oktavuoha rastá riikarájá. Mathis Nilsen Eira (boazodoallu, oarjejohtolat) ja John Aslak Johansen (olgunastin)

675 Finnmárokomišuvdna, *Anárjohleagi gulaskuddančoahkkinnreferáhtta* (jnr. 14/315-55) s. 6, 8, 12, 16 ja 17.

676 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-55) s. 7–8.

677 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-55) s. 15 ja 16.

678 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-55) s. 9 ja 15.

679 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-55) s. 16.

celkkiiga maid ahte oktavuotta rastá riikarájá lei leamaš buorre, muhto dattege soai eahpideigga ahte komišuvdna galgá giedahallat vuoigatvuođagáibádusaid maid suoma-beale olbmot leat ovddidan. Muđui mitalii Johansen ahte erenomážit ovdalaš áigge olbmot báhče ealggaid dan dihtii go ealga lei dehálaš olbmuid birgejupmái, eai ge sii raporterren ahte ledje báhčán ealggaid.⁶⁸⁰

(3.) *Kárášjobleagi* gulaskuddančoahkkimis geassemánu 7. ja 8. beaivve 2016 čujuhii John Ingvald Dalseng (r. 1946) dasa ahte komišuvdna galgá čielggadit vuoigatvuođaid dološáigásaš geavahusa ja vieruiduvvan rievtti vuodul, ja dasa ahte Finnmárkku vuoigatvuođadilli ain muhtun muddui lea árbi dánskaáiggis ja gonagaslaš njuolggadusain mat celket ahte ii gii ge Finnmárkkus ožžon eaiggáduššat opmodaga. Vaikko vel dilli leamaš nu, de lea liikká leamaš báikkálaš geavaheapmi man vuodđun leamaš báikkálaš boaresvierut ja eahpeformálalaš juohkin. Olbmuid ledje iežaset ávkástallanguovllut, earret eará lubmen- ja guolástanguovllut. Kránnját respektorejdedje dan, ja guovllut ledje juogaduvvon dainna lágiin ahte buohkaide lei doarvá. Seammás lei nu ahte jus dat geas lei vuosttašriekti guovlluide ii geavahan daid, de sáhtte kránnját geavahit daid. Dalseng čujuhii muđui dasa ahte regulerendárbu álgá easka dalle go gilvu guovlluid alde lassána. Dalle fertejit gávdnat čovdosiid mat eastadit ahte guovlu goariduvvo, leš dal sáhka oktagaslaš dahje oktasáš eaiggáduššanrivttiin, dahje juoga earás.⁶⁸¹

Per Ove Biti (r. 1942) guhte lea eret Bávttajogas oassastáhtii maid álgogulaskuddančoahkkimii, ja son deattuhii ahte jus oktage galgá háhkat oktagaslaš eaiggáduššanrievtti meahccái, de dat ferte leat ássan guhká dan guovllus. Su mánnávuodas sin bearrášis ledje leamaš luomejeakkit maid sii oaivvildedje sii eaiggádušše. Maiddái sis geat orro Beaivvašgiettis ledje leamašan iežaset luomejeakkit. Biti bearaš lei fárrren márkani 1950-logus. Dan dihtii son ii diehtán ahte ledje go sis ain oktagaslaš vuoigatvuođat hálddusteaset dán áigge. Muhto son baicce dajai ahte sus lei oassi oktasáš vuoigatvuođain ávkástallat luondduresurssaid olles Finnmárkku duoddariin. Biti mitalii ahte Kárášjobleagi olbmuid mielas ealgabivdu ii lean lobihis bivdu. Váldooaidnu lei ahte ealliid main ii lean bealljemearka sáhtta juohkehaš báhčit. Muđui son dajai ahte mohtorjohtalusláhka hehtte olbmuid geavaheames árbevirolaš ávkástallanguovlluid.⁶⁸²

Asbjørn Guttorm (r. 1957) mitalii ahte ealggat guhkká ledje hárvanaš eallit leagis, muhto go albmát vuhtte ealggá, de

gal guorastedje luottaid čuoigga dassázi go gávdne ja fidnejedje ealggá. Manjá go organiserejuvnon ealgabivdu álggii 1960-loguin, lei bivdu joatkkašuvvan lága rámmaid siskko-bealde. Muhto su mielas lei maid ovdalašáiggi ealgabivdu lobálaš dan dihtii go dat han lei olbmuid birgejumi oassin. Olbmot bivde ealggá searválagaid. Sihke Guttorm ja John Ingvald Dalseng muitaleigga ahte olbmot eai hállan ealgabivddu birra, vaikko vel buohkat dihte ahte olbmot bivde. Son deattuhii ahte dábálaš áddejupmi lea ahte báikeolbmuid lea vuosttašriekti báikkálaš luomejekkiide. Jus lea doarvá luomi buohkaide lagamuš jekkiin, de lea ornegis ahte olggobealássit maid lubmejti doppe. Jus lea unnán luomi, de berrejit báikeolbmot beassat lubmet lagamus jekkiin, ja olggobealássit fas mannat dobbelii vai eai duvde báikeolbmuid eret.⁶⁸³

Go lea sáhka riekteáddejumiin, de sáhtta namuhit ahte Petter Kemi (r. 1951) mitalii Beskenjargilsearvvi vuoigatvuođadiedáhusa čilgedettiin, vrd. čuoggá 10.2, ahte ii leat vuogas jus olggobealolbmot geat eai leat Kárášjogas eret, ostet guovlluid ja vuvdet daid fas earáide.⁶⁸⁴

Beroštusovdasteaddji Laila Somby Sandvik (fástaásiid meahcásteaddjit) deattuhii ahte Kárášjobleagi olbmuid áddejupmin lei ahte merkekeahces eallit eai gullan geasage, ja goittotge eai stáhtii. Son mitalii maid ahte Bieskkenjargga olbmot ledje álo juogadan guovlluid earáiguin, muhto son deattuhii ahte lea dehálaš ahte geavahanvuoigatvuođat nannejuvvojit. Muđui sáhttet olggobealássit duvdi báikeolbmuid eret. Sandvik mitalii maid ahte báikeolbmot unoastet ahte earát mearridit sin árbevirolaš geavahanguovlluid geavaheami, ja ahte báikeolbmot fertejit máksit muhtun ráje geavaheami ovddas.⁶⁸⁵

Maiddái Aslak Mattis N. Eira (boazodoallu, nuortajoh-tolat) aiddostahtii ahte sáhtta geavvat nu ahte olggobealássit duvdet eret báikkálaš geavaheddjiid. Muđui son čujuhii dasa ahte boazodoallu ja eanadoallu leat eallán searválagaid mánggaid čudiid jagiid ja boatkankeahčta geavahan Kárášjoga luondduresurssaid. Dan dihtii lea guktui ealáhusain vuoigatvuođat doppe.⁶⁸⁶ Mattis Nilsen Eira (boazodoallu, oarjejohtolat) celkkii ahte oktasáš, báikkálaš geavahanvuoigatvuođat ja ealáhusvuođot meahcávkástallan ferte vuoruhuvvot ovddabeale astoáiggegeavaheami. John Aslak Johansen (olgunastin) čujuhii dasa ahte báikkálaš váldooaidnu lea ahte eisseválddit luitet menddo ollu olggobealássit bivdiid ja dat

680 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-55) s. 3. (Boine), 5 ja 60 (Johansen) ja s. 60–61 (Eira). Geahča maid ovddabealde čuoggás 7.2.7.1 (Boine), 7.2.7.3 (Eira) ja 7.2.7.4 (Johansen).

681 Finnmárkokomišuvdna, *Kárášjobleagi gulaskuddančoahkkinnreferáhtta* (jnr. 14/315-62) s. 4, 5 ja 17.

682 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14-315/62) s. 5, 11 og 18–19.

683 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14-315/62) s. 11, 12 og 17.

684 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-62) s. 25.

685 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-62) s. 5, 12 ja 16–17. Geahča maid čuoggá 7.2.7.5.

686 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-62) s. 3–4 ja 31. Geahča maid čuoggá 7.2.7.2.

duvdet báikkálaš geavaheddjiid eret iežaset árbevirolaš ávk-kástallanguovlluin.⁶⁸⁷

(4.) Berit Alette Eriksen Anti (r. 1937) muitalii *Iešjohleagi* gulaskuddančoahkkimis borgemánu 23. ja 24. beaivve 2016 ahte Mollešjoga bearrašiin ledje fásta lubmenbáikkitt. Duottarstobu lagamus jeakkit ledje sin luomeguovllut. Finnmárku duottar lea hui viiddis ja doppe leat doarvái jeakkit gos olbmot sáhttet lubmet nu ollu go háliidit, muhto lagamus jeakkit fertejit leat várrejuvnon olbmuid geat orrot doppe. Leat sii geat ožžot stuorimus ávkki luondduburiin. Sus ii leat vuosteháhu dasa ahte olggobealássit bohtet Mollešjoga guovlluide stákkuin bivdit ja eará láhkai ávkkástallat luonddu, muhto olggobealássiid geavahepmi ii sáhte viidánit nu sakka ahte goarida resurssaid.⁶⁸⁸

Per Edvard Johnsen (r. 1962) guhte lea eret Vuolit Mollešjogas čuhuii dasa ahte NIKU guovločielggadeapmi ja NINA čielggadeapmi álbmoga geavaheami birra addá boasttugova das ahte Mollešjogas leat dušše stáhta duottarstobut.⁶⁸⁹ Stáhta duottarstobut ášahuvvojede álggos, muhto guovllus leat maiddái priváhta viesut mat huksejuvvojede birrasii jagi 1950. Dán sivas dien guovllus leat guokte sierralágan riekteáddejumi. Stáhta lea duottarstobuid ásaheami bokte váikkuhan riekteáddejumái dainna lágiin ahte guovllut birra duottarstobuid leat várrejuvnon duottarstobuid hálddašeddjiide. Báikkálaš riekteáddejumpi fas lea ahte guovllu ássiin lea vuoigatvuohta geavahit báikkálaš resurssaid birgejumi oassin.⁶⁹⁰

Johnsena dieduid mielde leat Mollešjoga guovllu smávvaservodagat ja bearrašat juogadan eahpeformálalaččat jávrriid, bivdosajiid ja luomejekkiid, ii ge stáhtas leat leamaš mihkekege dahkamušaid dainna. Sii mearridit ieža gosa huksejit guolástanbarttaid ja visttáziid. Nie lea maiddái luobballiid ja jávrráziid dáfus Iešjávri guovllus. Johnsena oaidnu lea ahte jus guovllus lea nana báikkálaš hálddašepmi, de sikkáldas juohkin maiddái ráddje olggobealássiid geavaheami. Jus gártá gilvu gaskkal ealáhusdoaimma ja astoáiggedoaimma, de lea fástaássiid oaidnu ahte ealáhusdoaimmas lea vuosttašriehti. Mudui muitalii Johnsen ahte duottarstobuid hálddašeddjiide lea dehálaš ahte dohko bohtet olbmot lubmet, guolástit ja bivdit rievssahiid, muhto dat ferte dahkkot báikeolbmuid premissaid vuodul, ii ge doppe gos báikki olbmot johtalit.⁶⁹¹

Maiddá Margit Eriksen Oppgård (r. 1953), guhte lea Berit Alette Eriksen Anti oabbá ja lea bajásšaddan Mollešjoga

duottarstobus ja jodiha ieš duottarstobu doppe dán áigge, muitalii ahte lea dehálaš ahte dohko bohtet olggobealássit. Mudui son smiehtadalai ahte massá go son son vuoigatvuodaidis Mollešjogas, gos sin bearrašis lea leamaš duottarstohpu 100 jagi, go son manná ealáhahkii ja fárra eret doppe.⁶⁹²

Nils Anders Nilsen Eira (f. 1943) lea badjealmmái Jergulis eret. Son muitalii ahte badjeolbmot leat álo dohkkehan ahte resurssat duottarstobu lagamus guovlluin leamaš várrejuvnon duottarstobuid hálddašeddjiide. Danin sii leat doalahan bohccuideaset eret daid guovlluin.⁶⁹³

Karen Marit Paulsen (r. 1937) lea maid bajásšaddan Jergulis, ja lea dál fárran fas ruovttoluotta dohko manjá go lea orron eará sajiin moadde jagi. Muhto sus gal lei earalágan oaidnu go eanáš daid eará árbedihttiin geat leat čilgen gulaskuddančoahkkimiin, go son dajai ahte dálloaluid gaska ii lean sikkáldasat juogaduvvon mii muitalii gos gii ge oáččui lubmet dahje eará láhkai ávkkástallat luonddu. Jergula ássit lubmejedje buot jekkiin gos gávdne luopmániid: «*Meabcci gullá buobkaide*».⁶⁹⁴

Marit Guttorm Graven (r. 1951) maid oassálasttii álgogulaskuddančoahkkimii ja doppe son geardduhii ahte maiddái Jergula guovllu meahccegeavaheamis lei juogaduvvon sikkáldasat. Báikeolbmui eai lean čállojuvnon njuolggadusat das ahte gii gos oáččui meahcástallat, muhto olbmui ledje dihto sajit gos lubmejedje, láddjejedje ja čuhppe gámasuiniid, ja guovllut ledje maid ožžon nama dadi mielde geat daid geavahedje. Ovdamearkan dasa son namuhii jeaggeláju man namma lea Ingáhusuoidneaggi. Mudui Graven deattuhii ahte doaba «báikeolbmot» su mielas guoská daidda geat orrot Jergulis. Olbmot geat bohte Jergulii Gussanjárggas ja Kárášjogas manjá go olbmot álge geavahit tráktoriid, ledje su mielas vierisolbmot.⁶⁹⁵

Gulaskuddančoahkkimis bohte maid riekteáddejumit ovdan daid iešgudetge vuoigatvuodadieđhusaid čilgehusain. Earret eará muitalii Marit Sofie Holmestrand čilgedettiin Iešjoht searvi og Iešjávri og omegn utmarkslaga diedáhusa (Iešjohsearvi ja Iešjávri ja biras meahcástansearvi), vrd. čuoggá 11.2, ahte leat «*Kárášjoga gieldda ássit, dat geat orrot guovllus, guhte ieža galget hálldašit guovllu. Eai dáččat ii ge FeFo*», ja ahte sihke báikkálaš meahcceolbmot ja badjeolbmot galget oassálastit.⁶⁹⁶ Dasto Holmestrand vuoduštii Hansen, Holmestrand ja Mienna-bearraša geavahanriektégáibádusa viidodaga, vrd. čuoggá 11.3, ja dajai ahte «*eat leat dušše mii geat galgat eaiggáduššat dahje hálldašit olles guovllu*», muhto ahte «*leat mii geat eaiggáduššat Kárášjoga gieldda ovttas eará*

687 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-62) s. 17 (Johnsen) ja 19 (Eira). Geahča maid čuoggá 7.2.7.3 ja 7.2.7.4.

688 Finnmárokomišuvdna, *Iešjohleagi gulaskuddančoahkkinferáhtta* (jnr. 14/315-76) s. 7, 27–28 ja 31.

689 NIKU Bargoraporta 10/2013 ja NINA Raporta 642/2010.

690 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-76) s. 10–15.

691 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-76) s. 26 ja 29–30.

692 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-76) s. 29–30, vrd. s. 26–27.

693 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-76) s. 14–15.

694 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-76) s. 3 ja 25–26.

695 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-76) s. 38–39.

696 Finnmárokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-76) s. 61–62.

servviiguin ja báikeolbmuiguin». Báikeolbmuiguin son oaivildii «*olles Kárášjoga álbmot*». ⁶⁹⁷

Alf Kristian Eriksen čilgii Gaup Eriksen-bearraša vuoigatvuodadiedáhusa mii guoská viiddis guvluvi Kárášjoga oarjedavvi guovllus, vrd. čuoggá 11.5, ja son mitalii ahte guovllut galget leat okrasaš guovllut ii ge oktage galgga daid okto eaiggáduššat. Son aiddostahtii maid ahte eaiggáduššanriekti berre gullat gildii ja ahte geavahanvuoigatvuoha berre gullat báikeolbmuide. ⁶⁹⁸ Čilgedettiin Klemet Johannesen Guttorma mañisbohttiid vuoigatvuodadiedáhusa, vrd. čuoggá 11.12, Marit Guttorm Graven celkkii ahte šaddet riiddut jus eañkilolbmot galget eaiggáduššat (viiddis) meahceguovlluid, muhto ahte dat geat geavahit dihto guovllu, berrejit oažžut geavahanvuoigatvuodaid dohko. ⁶⁹⁹

(5.) *Deanuleagi ja márkanguovllu* gulaskuddančoahkkimis golggothmánu 11. ja 12. beaivve 2016 deattuhii Nils Anders Rasmus (r. 1939) ahte Válgoga guovllus ledje earret eará jávrrit ja luomejeakkit eahpeformálalaččat juogaduvvon siskkáldasat bearrašiid gaska. Muhtun jeakkit ledje maid ožžon nama konkrehta olbmuid mielde. Dat lei mearkan das ahte jeakkit gulle daid olbmuide ja earáin ii lean vuoigatvuoha doppe lubmet. Muđui oaivildii Rasmus ahte buohkain geat ášset Finnmárkkus, maiddá dain geat eai leat bajásšaddan doppe, sápmelaččat vai eai, leat vuoigatvuodát johtit ja geavahit meahci. ⁷⁰⁰ Son namuhii maid mángii ahte stáhta lea reguleremiid bokte, mat gusket earret eará mohtorjohtalussii, buvrehuksemii ja fierbmumii, rievidan sápmelaččain vuoigatvuodaid. ⁷⁰¹

Nils Erling Skoglund (r. 1932) guhte maid oassálasti álgogulaskuddančoahkkimii ja guhte maid leamaš árbediehttin áššedovdi guovločielggadeami olis, mitalii sullii seammá maid Rasmus stáhta reguleremiid hárrái. Skoglund gal ii doarjjo ráddjetkeahtes joavdelasvuodjima luonddus mohtorfievrruiguin, muhto su mielas otná restriksivnnat leat nu čavgadat ahte báikeolbmot eai šat beasa ávkkástallat iežaset árbevirolaš lubmen-, guolástan- ja rievssatbivdoguovlluid. ⁷⁰² Muhto son ii lean ovttaoaivilis Rasmusiin das ahte luomejeakkit ledje nu čielgasit juogaduvvon, ja celkkii ahte: «*...muhto gii gosa ain joavdá ja lubme, man jeaggái de ain de*

bodii, lubmii doppe», eai ge earát gielddán gean ge lubmemis dihto jekkiin. ⁷⁰³

Muđui deattuhii Skoglund oasehasčilgehusastis čilgedettiin Valjok biras diedáhusa, vrd. čuoggá 12.2, ahte Kárášjoga meahcceresurssaid geavaheami berre gieldda hálddašit, ja ahte báikkálaš meahcceresurssat gullet gieldda ássiide: «*Dat geat [bohtet]olggobealde, bohtet olgoriikkas dahje dieppe, mat eai gula gildii, dat galget máksit dan ovddas go geavahit luonddu*». ⁷⁰⁴

Lillian Kemi (r. 1941) guhte lea eret Rávdojogas mitalii ahte Idjavuomi olbmot juogadedje jeagelgeavaheami ja jávrriid gaskaneaset. Son lei ovttaoaivilis sihke Rasmusiin ja Skoglundain das ahte stáhta reguleremat leat váldán olbmui vuoigatvuodaid: «*... ja baluiguin galgat leat jus galgat gosage vuolgit meahcástallat dahje ávkkástallat [luondduresurssaid]. (...). Dat leat bilidan mis ovttá oasi mii lea dáppe min luonddus. Mu mielas gal lea áibbas endorii dát lágat dabkan ahte mii eat šat beasa meahccái*». ⁷⁰⁵

Alida Nordvang (f. 1958) guhte lea Biessavvonis Deanuleagis eret, lei seammá oaivilis mohtorjohtalulágaid ektui, ahte dat leat garrasit čuohean árbevirolaš, báikkálaš resursa-ávkkástallamii. Son deattuhii muđui ahte báikeolbmot juogadedje resursageavaheami. Ii oktage bahkken earáid guovlluide go dat ledje doppe, muhto lei eará láhkai jus sii bohte dohko vuosttažin: «*Dalle duot ges manná eará sadjái, nu ahte mii ban leat ovtas dássálagaid go adnit daid eatnamiid*». ⁷⁰⁶

Ellen Sofie Laiti (r. 1950) lea bajásšaddan Válgogas, ja son dajai ahte guovllu bearrašat ledje juogadan luomejekkiid gaskaneaset. Báikeolbmot eai lubmen jekkiid gos earát ledje lubmemin, muhto olggobealássit gal baicce eai álo váldán vuhtii dan vieru. Son navddii sivvan dasa lei ahte olggobealássit eai dovdan báikkálaš vieruid. ⁷⁰⁷

7.3.6.3 Riekteáddejumi mat leat boahán ovdan komišvonna duođaštusčohkkenjearahallamiin ja.

Waldemar Henry Nystad (1924–2017) guhte lea márkanis eret, mitalii jearahallamis čakčamánu 3. beaivve ieshálddašeami ja stáhta hálddašeami gaskavuoda. Ládjogeavaheami birra son mitalii ahte olbmui ledje fásta ládjosajit main «vissa» mákse láiggu leansmánnii guhte lei stáhta ovddasteaddji. Son čujuhii dasa ahte stáhta hálddašii beahcevuovddi, ja navddii ahte sárggáid ulbmilin lei gáhttet vuovddi. Nystad dieđuid mielde fertejedje olbmot máksit sárggáin, čuhppe dal boaldinmuoraid dahje eará ávnnasmuoraid. Muhto guolás-

697 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-76) s. 86.

698 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-76) s. 71 ja 74–75.

699 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-76) s. 98–99.

700 Finnmárkokomišuvdna, *Deanuleagi ja márkanguovllu gulaskuddan-čoahkkimreferáhtta* (jnr. 14/315-77) s. 13 ja 35.

701 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-77) s. 7–9, 11–12, 20–21, 33, 36–38 ja 40.

702 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-77) s. 9–10, 17–18, 32 ja 41.

703 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-77) s. 14.

704 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-77) s. 46 ja 48–49.

705 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-77) s. 14–15 ja 31–32.

706 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-77) s. 19, 32–33 ja 38.

707 Finnmárkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-77) s. 20–21.

teami dahje eará bivddu olis gal baicce eai jearran goassige geasge lobi.⁷⁰⁸

Josef Pettersen Moen (r. 1927) guhte lea eret Niitonjårggas, mitalii suoidnemánu 8. beaivve 2015 ahte johkanjårggat ledje oktasašeatnamat, ja ahte sáhtii vássit 12 jagi ovdal go seammá bearaš fas beasai láddjet daid buoremus lájuid. Vuogádat sirdašuvai buolvvas bulvii, ja bearrašat ledje gaskaneaset šiehtadan gii goas láddje, ii ge stáhta lean mielde mearrideamen. Moena dieđuid mielde ledje eisseválddit mihtidan muhtun ráje eatnamiid, muhto dađi eambo gal eai lean geavaheami reguleren. Eai lean njuolggadusat das ahte gos olbmot sáhtte bivdit, ja vaikko vel lei ge doarvái vuovdi Kárášjogas, de lávui vuovdebearrágeahčči dadjat ahte sii fertejedje čujuhit sárggáid eastadan dihtii riidduid. Muđui oaivildii Moen ahte báikeolbmui leat meahcevuogatuodát ja ahte buot sápmelaččain lea vuogatuodta ávkkástallat luonddu jearakeahttá. Dat geain leat leamaš buvrrit ovddeš ávkkástallanguovlluin berrejit beassat oddasit cegget buvrriid dohko dán áigge. Muhto mohtorjohtalusa gal berre ráddjet dološ, lobálaš máđijaide, eastadan dihtii skihkahis vuodjima.⁷⁰⁹

Berit Kirsten Stueng (r. 1929) lea bajásšaddan márkkanis. Jearahallamis čakčamánu 17. beaivve 2015 son mitalii ahte ealgabivdu berre várrejuvot báikeolbmuid, ja ahte son ii lean goassige gullan ahte sii jerre geas ge bivdolobi. Son navddii ahte sárggáidčujuhanortnet lei áshuvvon gáhtten dihtii vuovddi, ja muđui ortnega dihtii. Stuenga dieđuid mielde respekterejedje badjeolbmot ahte muhtun guovllut ledje ráfáidathton buozoguohtumiin fástaássiid jeageldoahpuma geažil. Su mielas lea ortnegis ahte boazodoallu dán áigge geavaha ovddeš ráfáidathton guovlluid, go dán áigge fástaássiit eai šat doabo jeahkáliid. Muđui son mitalii ahte gieldda ássiin lea vuogatuodta Kárášjoga mehciide ja vuogatuodta hálldašit guovlluid, «*ja dan sáhtta gieldda dabbat, ii ge stáhta ii ge FeFo*».⁷¹⁰

Anders Josefsen Boine (r. 1931) guhte lea bajásšaddan Leaibejogas, mii lea gaskal márkkana ja Våljoga, dajai jearahallamis čakčamánu 11. beaivve 2015 ahte olbmot berrejit beassat geavahit daid guovlluid maid álo leat geavahan ja «*galggašeimmet ieža beassat johtit ja mearridit nu mo ovdal*». Seammá láhkai go mángga eará árbediehtti ge dán guovllus, čujuhii son dasa ahte mohtorjohtalusráddjemat leat gáržžidan olbmuid vejolašvuodaid vuodjit iežaset árbevirolaš geavahanguovlluide ja jávrruide.⁷¹¹

708 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Waldemar Henry Nystadain* (jnr. 15/987-24) s. 2 ja 3.

709 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Josef Pettersen Moeniin* (jnr. 15/879-12) s. 2, 3, 4 ja 5.

710 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Berit Kirsten Stuengain* (jnr. 15/897-30) s. 3 ja 4.

711 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Anders Josefsen Boiniin* (jnr. 15/897-18) s. 5.

Jearahallamis mitalii Boine maid ahte Deanuleagi báikeolbmot ledje gaskaneaset juogadan iešguđegelágán meahcegeavaheami ii ge stáhtas lean mihkkige dahkamusaidd dainna. Earret eará ledje olbmui iežaset jávrrit ja fásta lubmenguovllut. Son gohčodii maiddá báikkálaš jeagelressusaidd, maid eai dohpon juohke jagi vai manjit jahká fas šaddet, «*báikkálaš hálldašeapmin*». Ládjogeavaheami birra son mitalii ahte guovllu olbmui ledje iežaset jeaggelájut gos láddjejedje. Sii mákse «*veabáš láiggu stáhtii*», muhto «*olbmot ieža mearridedje gos láddjejedje, ii stáhta gal dan mearridan*».⁷¹²

Lassin dása sáhtta namuhit ahte go NIKU jearai Nils Skoglundas (r. 1932) guhte lea Våljogas eret, ahte didii go son ahte lei go báikkálaččat leamaš vuosteháhu eisseválddiid meahcelájuid reguleremiid vuostá, son fástidii: «*Li mu dieđu mielde. Lei nu ahte juohkebaš válljii ieš guovlluid maid dárbbasii, ja nu ožžo daid guovlluid. In muitte ahte ledje eará gáržžideamit*».⁷¹³

Nils Johnsen (r. 1935) Bieskenjårggas eret mitalii ahte Kárášjohleagi fástaássiit ja badjeolbmot leat ieža hálldašan guovlluid doppe: «*Mii leat ieža hálldašan mehciid dáppe. Doalaimet dán luonddu nu go galggaimet. Dat gulle de go min vuollái*». Dan dihtii lea sis dán áigge vuogatuodta geavahit guovlluid. Sárggát merkejuvvojedje jo su áhči áigge, navdimis dan dihtii vai earát eai čuohppan muoraid doppe. Dán áigge fertejit olbmot ohat čuohppanlobi, ja máksit FeFoi. Son mitalii ahte Beaivvašgieddái manná tráktormáđidja mii lea rabas ATV-máđidja. Dan geažil johtet ollu vierisolbmot doppe. Su mielas ráddjejuvvojit fástaássiid vuogatuodát go fertejit ohat sierravuodjinlobi beassan dihtii mohtorfievruiguin dološ ávkkástallanguovlluide.⁷¹⁴

Fridtjof Berglund (r. 1936) mitalii čakčamánu 13. beaivve 2017 ahte ovdalašáigge ledje čielga njuolggadusat Kárášjohleagi fástaássiid gaska. Buohkat dihte gii gos ávkkástalai luonddu, ja buohkat respekterejedje dan, muhto dilli lea rievdan dađi mielde go gilvu resurssaidd alde lea lassánan. Dilli rievdagodii 1960-logu gaskamuttus, muhto go šattai dábalážžan vuodjit ATV:in, de dilli rievddai sakka johtilabbo. Berglunda dieđuid mielde olbmot jearakeahttá ceggejedje visttiid meahccái meahcásteami várás, dan dihtii go olbmuid oainnu mielde dat lei birgejumi oassin. Son mitalii maid ahte son čuohppá áidestoalppuid Gohppes ozakeahttá lobi dan dihtii go su «*čielga oaivil lea ahte diet gullet midjiide*».⁷¹⁵

Berit Alette Eriksen Anti (r. 1937) guhte lea Mollešjogas eret mitalii čakčamánu 17. beaivve 2015 ahte son ii leat

712 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 15/897-18) s. 2 ja 4.

713 SEG jearahallan NIKU ovddas guovvamánu 8. b. 2012, NIKU áššedovdi guovločielggadeami olis.

714 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Nils Johnseniin* (15/897-22) s. 2, 3 ja 4.

715 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Fridtjof Berglundain* (jnr. 14/343-13) s. 4, 5 ja 6.

máksán guolástankoartta ii ge leat ohcan sierravuodjinlobiid vuodjit skohteriin dahje ATV:in lagašguovlluin, go su oainnu mielde guovllut gullet sidjiide. Muhto su mielas berre dattege ráddjet mohtorjohtalusa luonddus ávkkástallanvuodjimii. Turisttat eai berre beassat johtit duoddaris mohtorfievrruiguin, muhto dušše vácci. Vaikko vel odđáiigis leat bohtán lágat sárggáid ektui, de sii eai leat čuvvon mearrádušaid: «*Ná han mun lean hárijánan. Odđáiiggi olbmot geat eai máhte meahcis gal galggašedje čuovvut njuolggadusaid*». Eriksen Anti mitalii ahte Mollešjoga olbmuin lei leamaš vuogádat mo juogadedje ávkkástallanguovlluid. Son oaivildii ahte meahcci gullá daidda geat máhttet dan ávkkástallat ja geat ellet dainna, ja ahte mañisboahttit fertejit beassat joatkit seammá láhkai: «*Báikki- ja meahcceolbmot ja olbmuin geain lea gullelašvuohhta guvlui lea su mielas riekti ávkkástallat guovllu mehciid. Ja áinnas daidda geain lean fiehttu geavahit luonddu ávkin ja buorrin*». ⁷¹⁶

Vieljaš oappáš guovttos Anders Ole Eira (r. 1939) ja Siri Ravna Eriksen (r. 1947) geat leaba bajásšaddan Bajit Mollešjogas celkkiiga jearahallamis suoidnemánu 14. b. 2017 ahte dain geat orrot guovllus leat vuoigatvuodát meahcceresursaide, ja ahte sii dat leat geat galget hálldašit guovlluid. Soai čujuheigga Iešjoht searvi og Iešjávri og omegn utmarkslog vuoigatvuodadiedáhussii ja deattuheigga ahte leat báikeolbmot ieža, ii ge searvi, geat galget hálldašit guovllu, vai earát eai gáibidišgoade dan. ⁷¹⁷

Elina Torikka (r. 1929) guhte lea eret Anjelis Anárjoga Suoma bealde, celkkii jearahallamis suoidnemánu 8. beaivve 2015 ahte vuoigatvuodát geavahit guovllu gullet daidda geat orrot doppe. Son čujuhii Stig Harbya vuoigatvuodadiedáhussii mii guoská Helligskogen ja Kjerringness opmodagaide, vrd. čuoggá 9.5, ja dajai ahte ii leat riektá ahte olbmuin geat ássat eará báikkiin, galget leat vuoigatvuodát «*oktasáeatnamii*» (meahccái) vaikko vel sis leat priváhta eatnamat guovllus. Lea eará ášši jus olbmot orrot guovllus ja dárbbášit guovlluid, dahje jus leat ovdalašáiiggi ássiid mañisboahttit. ⁷¹⁸

Ingrid Moeng (r. 1943), guhte maiddá oassálasttii komišuvnna álgogulaskuddančoahkkimii, jearahallui suoidnemánu 17. beaivve 2015 (15/897-41) ovttas isidiinnis Nils Kristian Moengain (r. 1936). Son bajásšattai Basevuovddis ja mitalii ahte buohkain doppe ledje fásta jeaggelájut maid ledje siskáldasat juogadan. Iešgudette bearrašiin ledje maiddá iežaset ávkkástallanguovllut gos murjedje, ja sis ledje bivdosajit gos firbmo. Son oaivvilda ahte ealgabivdu berre leat várrejuvnon báikeolbmuide, ja dán áigge lea menddo divrras oassálastit

ealgabivdui. ⁷¹⁹ Soai goappašagat deattuheigga ahte dán áigge lea mohtorjohtalus ráddjejuvnon nu sakka ahte dat čuohtá garrasit árbevirolaš meahccegeavaheapmái. Seammá láhkai go Elina Torikka ge, soai eaba lean liikon Stig Harbya vuoigatvuodadiedáhussii. ⁷²⁰

«Dat lea ortnegis ahte lea oastán dieid eatnamiid skjohhtaid [oamastanduodáštusaid] siste, muhto ii fal min oamastanvuoigatvuoda gal lihkahit. (...) Son ii leat oastán dan eatnama mii lea olggobealde dáid mearkkaid. Dat eatnamat maid (Soffá Piera) ovdal leat láddjen gullet midjiide – na, ovdal gal lea diet min eatnamat go su. Ja eanáš danin go sus ii leat gullelašvuohhta guvlui».

Arne Balto (1941–2018) jearahallui maid suoidnemánu 17. beaivve 2015. Son mitalii ahte Anárjohleagi ássit, earret eará Lasedejis, Mánálašjávris ja Mohkkarasas, ieža mearridedje goas guolástedje. Go ávkkástalle luonddu iežaset guovlluin, sii eai jearran stáhtas eai ge earáin lobi. Muđui son oaivvildii ahte leagi ásiin dahje dain geain lea gullelašvuohhta leahkái, leat vuoigatvuodát guovllus. ⁷²¹

Ragnhild Astrid Boine (r. 1942) mitalii geassemánu 15. beaivve 2016 ahte son ii diede goas stáhta reguleregodii Anárjohleagi beahcevuovddi, muhto ahte lei goittot nie jo su áhči áigge. Áddejupmi lei nu ahte vuovdi gulai stáhtii, muhto guovllut ja resurssat muđui gulle báikeolbmuide. Buot bearrašiin ledje iežaset ávkkástallanguovllut lagašguovlluin. Son oaivvilda ahte mohtorjohtalusláhka ráddje murjenvejolašvuodaid. Dattege eai berre olbmot beassat vuodjit gos ihkinassii, muhto guovllu ássit gal berrejit beassat vuodjit mohtorfievrruiguin. Boine dajai ahte gielda livččii buoremusat heiven guovlluid hálldašedjain. Dalle livččii báikkálaš máhttu, muhto seammás ii šattašii menddo lahka. Son deattuhii ahte báikeolbmuin, ja erenomážit dain geat ássat guovllus, leat vuoigatvuodát guovllu resurssaide. Jus buohkain geain lea gullelašvuohhta leahkái galgá leat seammá vuoigatvuohhta, de son ballá ahte ii báze šat mihkkige daidda geat ássat doppe. Boine dajai maid ahte sutnje lea amas jurdda ahte oktage sáhtta eaiggáduššat meahci. ⁷²²

John Johnsen Boine (r. 1948) Basevuovddis eret, guhte maiddá oassálasttii Anárjohleagi gulaskuddančoahkkimii, mitalii geassemánu 15. beaivve 2016 ahte sii ieža hálldašedje guolásteami. Sii gal dihte makkár dilis guollenálit ledje, ja

716 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Berit Alette Eriksen Antiin* (15/897-26) s. 3, 4 ja 5.

717 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Anders Ole Eirain ja Siri Ravna Erikseniin* (14/364-11) s. 6.

718 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Elina Torikkain* (15/897-17) s. 4–5.

719 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Nils Kristian ja Ingrid Moengain* (jnr. 15/897-41) s. 2 ja 3.

720 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Nils Kristian ja Ingrid Moengain* (jnr. 15/897-41) s. 3 ja 4–5.

721 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Arne Baltoin* (jnr. 15/897-33) s. 2 ja 3.

722 Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan Ragnhild Astri Boine* (jnr. 15/897-44) s. 4 ja 5.

dan áigge manai luossa gitta bajás leahkái. Dan ii daga dán áigge. Olbmot hálddašedje maid eará resurssaid ieža. Juohke bearrašis ledje iežaset ávkkástallanguovllut. Ovdamearkka dihtii gulle Máreveaji guovllu jeakkit daidda geat doppe ásse, eai ge earát mannan dohko lubmet. Olbmot maid eai firbmon bivdosajiin mat adnojedje gullat earáide. Boine ii dieđe mo guovlojuohkinsoahpamuš bodii áigái, muhto buohkat doah-
taledje dan, ja «*diet lágat gal ain doibmet, vaikko vel leat láivon veahás*». ⁷²³

Son dajai ahte veahás sis gal lei jurdagis ahte stáhta lei veahá bajábealde mearrideamen, muhto eai sii goassige jearran lobi geavahit meahcceresurssaid. Ovdamearkka dihtii olbmot vižže muoraid ja dimbariid vuovddis vaikko vel stáhta eai gáđušai beziid. Ealggá maid «*dušše viežžaledje*» vaikko vel stáhta lei mearridan ahte dat ii lean lohpi. Muđui son dajai ahte olbmot berrejit vuosttažettiin bivdit ealggá iežaset guovlluin, eai ge eará guovlluin. ⁷²⁴

Boine oaivvilda ahte gieldda berre leat guovllu háld-
dašeaddjin. Dat guoská sihke ealgabivdui, guolásteapmái ja eará ávkkástallamii. Su mielas ii leat vuogas ahte vuovddáš eisseválddit hálddašit guovllu dovddakeahtta báikkálaš diliid ja báikkálaš luonddu: «*Diet hálddašeapmi galggašii baicce gielddaide. Gieldda maid livččii sáhtán bidjat (atnit) vuoddun báikkilobmuide geavaheami ja gullevašvuoda ja nie sihkarastán sin geavaheami*». Son čujuhii maid dasa ahte Anárjohleagi olbmot han leat ovdalašáigge jo hálddašan guovllu: «*Diet han lea min luondu, ja mis han ovddežis jo ledje garra luonddu-
lágat*». ⁷²⁵

Boine deattuhii ahte go olbmot ieža eai beasa hálddašit guovlluid, de eai váldde ovddasfástádusa luonddus. Danin livččii buoremus ahte báikeolbmot ieža hálddašivčče moh-
torjohtalusa, go eai han sii hálit bilidit iežaset guovlluid. Son ii liiko ahte olggobealolbmot besset hukset barttaid leahkái, muhto su bealis gal lea ortnegis ahte gieldda olbmot ožžot lobi. Boine oaivvilda ahte lea heittot ahte stáhta ii dovddas báikkálaš vuoigatvuodaid, go dat mielddisbukta ahte ii mihk-
kege beasa orrut ráfis meahcis. Son deattuhii muđui ahte lea dábálaš riekteáddejupmi ahte vuoigatvuoha ávkkástallat meahci gullá leagi ássiide ja daidda geain lea gullevašvuoha leahkái, ja ahte nu lea maiddái eará sajiin. Jus son ovdameark-
ka dihtii áiggošii ávkkástallat luondu Dálabogis, Beaiivaš-
giettis dahje Gárdinis, de son fertešii vuosttažettiin guovllu olbmuiguin lobi. ⁷²⁶

Muđui mitalii Boine ahte son lea hui vuostá Harby vuoi-
gatvuodadieđáhussii: «*Son lea oastán opmodaga dieppe ja dasa*

gal lea sus vuoigatvuoha dien eanabihhtái, muhto ii fal viisot dan guvlui. Jos son oazžu eai gáđušat olles dien guovllu, ii han mis leat dieppe šat earán, min dološ ruovttus ja geavahanguovllus. Dat ii leat beivvolaš, ja ii ge leat riehta.» Anárjohleagi biras ja Johannes J. ja Sofie Balto manjisbohttiid dieđáhusaide son gal baicce miedihii, dan sivas go dat leat báikkálaš geavaheaddjit geat leat ovddidan dieid gáibádusaid. ⁷²⁷

Materiálain maid Nils Ove Anti lea addán komišuvdnii bohtá ovdan ahte Klemet Nils Olsen Iskuras (1906–1984) mitalii lubmenguovlluid siskkáldas juogadeami birra. Vuoddun dasa lei báikkálaš árbevierru mii manai ruovtto-
luotta golbma buolvva áigodaga manás su ádjá geavaheami rádjai. Anárjoga báikeolbmuiin ledje maiddái nuohhtunsajit maid ieža oaivvildedje gulle sidjiide. ⁷²⁸ Muhto son dajai ahte stáhta gal eai gáđušat vuovddi, ja maiddái muhtun ládjojek-
kiid. Anders Stuong (1902–1984) celkkii ahte vuovdi mii ii leat priváhta eatnamiin Kárásjogas gullá stáhtii. Maiddái John Georg Fredeng (1926–2010) ja Ole Vuolab (r. 1931) oaivvil-
deigga ahte vuovdi lei «stáhtavuovdi». ⁷²⁹

7.3.6.4 Čoahkkáigeassu

Báikkálaš riekteáddejumiid govvideapmi mii lea bohtán ovdan komišuvnna gulaskuddančoahkkimiin ja duodaštus-
čohkenjearahallamiin fástida buorre muđui áššedovdi guovločielggadeami riekteáddejumiid govvideapmái.

Anárjohleagis ja Kárásjohleagis leamaš nana iešháldda-
šeapmi. Sihke ládjoguovllut, bivdosajit, lubmenguovllut ja eará ávkkástallanguovllut leamaš siskkáldasat juhkkjuovvon, ja dan leat báikeolbmot váldán vuhtii. Iešjohleagis lei maid dilli seammá láchkai. Doppe váldui vuhtii ahte lagamus guovl-
lut birra duottarstobuid ledje várrejuvvon duottarstobuid hálddašeddiide. Várrejuvvon guovlluid olggobealde háld-
dašuvvui resursageavaheapmi báikkálaččat, seammá láchkai go Anárjohleagis ja Kárásjohleagis.

Govva das mo dilli Deanuleagis ja lahka márkana lea leamaš, lea seaddaseabbo. Ovdamearkka dihtii leaba Nils Anders Rasmus ja Ellen Sofie Laiti mitalan ahte earret eará luomejeakkit ledje čielgasit juogaduvvon bearašiid gaskka. Nils Erling Skoglund lea fas mitalan ahte goittot ge báikeolbmuid gaskka lei dilli nu ahte guhte ovddimus bodii jeaggái, beasai das lubmet, ja ahte eará báikeolbmot fertejedje de lubmet eará sajiin. Maiddái Jergula guovllus leat veahá ieš-
gudetlágan čielgehusat luomejekkiid juogadeami birra. Marit Guttorm Graven mitalii ahte lei hui čielga juogadeapmi

⁷²⁷ Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 15/897-44) s. 8 ja 9.

⁷²⁸ Nils Ole Anti, *Jearaballan Klemet Nils Olsen Iskurasain*, jnr. 14-315/53 mielddus 1 s. 2–3 ja 6.

⁷²⁹ Nils Ole Anti, *Jearaballan Klemet Nils Olsen Iskurasain, Anders Stuongain, John Georg Fredeng ja Ole Vuolabiin*, jnr. 14/315-53 mielddus 1, s. 2 (Iskuras), mielddus 2, s. 1–2 (Stuong), mielddus 3, s. 3 (Fredeng) ja mielddus 4, s. 1 (Vuolab).

⁷²³ Finnmarkokomišuvdna, *Jearaballan John Johnsen Boine* (jnr. 15/897-47) s. 2 ja 6.

⁷²⁴ Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 15/897-47) s. 4, 5 ja 6.

⁷²⁵ Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 15/897-44) s. 7.

⁷²⁶ Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 15/897-44) s. 8.

iešgudertge bearrašiid gaskka, muhto Karen Marit Paulsen fas dajai ahte nu ii lean. Paulsen lea gal muhtun áigodaga ássan eará sájis go Jergulis, nu ahte su cealkámuša vuodđun sáhtta leat ahte báikkálaš juogadeapmi ii lean šat nu čielggas maŋŋá go son fas fárrii ruovttoluotta Jergulii.

Vaikko vel cealkámušat das man nanus báikkálaš hálddašeapmi leamaš leat veahá iešgudetláganat, de anjke lea váldogovva ahte Kárášjoga resursageaheapmi goittot ge 1960-logu rádjai, dalle go earret eará ealgabivdu formaliserejuvvui, hálddašuvvui ja stivrejuvvui báikkálaččat, ii ge stáhta lean das mielde. Dát ii guoskka muorračuohppamii beahcevuoddiin, go árbedihttiid dieđuid mielde dasa gal fertejedje ohcat lobi ovdal go sáhtte čuohppat hirssaid huksenávnnasin dahje eará atnui. Áiggi mielde dárbašedje maiddái lastavuvddiide čujuheami stáhtas ovdal go besse čuohppat muoraid. Orru gal dattege leamaš nu ahte goittot ge gieldda boaittoabeale báikkiin olbmot leat murren ollu lobi ozakeahtta.

Muđui orrot sihke gulaskuddančoahkkimat ja jearahallamat čájeheamen ahte erenomážit lahka márkana lei dábálaš ohcat geavahanlobiid stáhtas, dahje formaliseret geavaheami stáhtain šiehtadusa bokte.

Nu mo lea deattuhuvvon čuoggás 7.3.3.3, ledje earret eará márkanis ja vulos Deanuleagi guvlui muhtun ráje ládjoeatnamat lihttoláigohuvvon. Earret moadde spiehkasteami, joatkašuvai ládjogeavaheapmi maiddái doppe stáhtalaš lihttoláigošiehtadusaid haga gitta sullii 1900 jagi rádjai. Maiddái maŋŋá dien áiggi leat lájut adnon buohtalaga dainna ládjogeavaheamiin man vuodđun lei šiehtadus stáhtain. Dan dihtii ii sáhte leat dilálašvuohta ahte muhtun lájuid geavahanlobiid vuodđun ledje šiehtadusat stáhtain adnojuvvot duodástussan das ahte olbmot leat dohkkehan ahte stáhtas lea priváhtarievttálaš vuoigatvuohta lájuide. Divat lei vuollegaš ja ovdal nuppi máilmmisoadi lei hárve eambo go vihtta kruvnnu jahkásaččat. Maŋŋá soadi gorgno divvagat veahá, muhto dábálaččat ledje gaskkal njeallje ja logi kruvnnu jahkásaččat.⁷³⁰ Anders Josefsen Boine ja Nils Skoglunda cealkámušat mat leat geardduhuvvon čuoggás 7.3.6.3 sáhttet maid dulkojuvvot dan láhkai ahte lihttoláigoheamit dahkkojedje formaliseren dihtii geavaheami maid ládjogeavaheaddjit ieža buorremuđui jo stivrejedje.

Sivvan dasa ahte lei dábálabbo lihttoláigoheit eatnamiid márkana lagašguovlluin go eará guovlluin, sáhtta maid leat go olbmot doppe ásse lagat «eiseválddiid». Dát sáhtta leat movttiidahttan márkanguovllu olbmuid – navdimis eambo go boaittoabealeguovllu olbmuid – dahkat lihttoláigošiehtadusaid vai stáhta eiseválddit eai ránggástahte sin. Muhtumiid mielas sáhtii maid leat gánnáhahtti formaliseret ládjogeava-

heami lihttoláigošiehtadusaid bokte, ii dan dihtii go sii navde stáhta eaiggádin, muhto baicce dan dihtii go háliidedje oazžut suodjalusa gilvaleaddji geavaheddjiid ektui.

Eanášat orrot leamen dohkkehan stáhtalaš čujuhanortnega muorračuohppama olis ja stáhta disposišuvnnaid beahcevuoddi ektui. Dattege ii sáhte dan ge dulkot dainna lágiin ahte olbmot leat dohkkehan ahte stáhtas lei *priváhtarievttálaš vuoigatvuohta* vuvddiide. Earret go muhtun jagiid 1900-logu álggus, olbmot eai máksán go čuhppe muoraid lastavuvddiin. Go lea sáhka beahcevuoddis, de gal stáhta hálddašii beahcečuohppama ja gáibidii ahte olbmot fertejedje máksit smávva divvaga beziin maid čuhppe huksenávnnasin ja daid beziin maid geavahedje priváhta saharusttegiin. Earret stáhta iežas vuovdedoaimma, disposišuvnnaid vuodđun lei dat ahte resursageavaheapmi galggai leat ortnega mielde.

Nie orrot maiddái báikeolbmot leat ádden ortnega. Geahča earret eará dan mii čuoggás 7.3.6.3 lea geardduhuvvon jearahallamiin mat leat čadahuvvon Waldemar Henry Ny-stadain, Josef Pettersen Moeniin, Berit Kirsten Stuegain ja Nils Johnseniin. Dasa lassin han orro Kárášjogas olbmot ollu ovdal go stáhta álggii disponeret beahcevuoddi 1850-logus. Nu leage báikkálaš geavaheapmi ollu boarrásat, ja lei maiddái hui viiddis dan áigge go stáhta disponeregodii vuvddiid, vrd. čuoggá 7.3.3.4. Dan dihtii fertejit stáhta disposišuvnnaid leat leamaš oalle viidá jus livčče galgan nagodit njeaidit báikkálaš riekteádejuumiid. Ja go das lea sáhka, de leat ollugat sihke gulaskuddančoahkkimiin ja jearahallamiin muitalan ahte sin mielas stáhta «eaiggáduššá» báikkálaš beahcevuoddi. Muhto earát fas leat deattuhan ahte sin mielas stáhta beahcevuovdedisposišuvnnaid leat rihkkon báikkálaš vuoigatvuodaid mat olbmui ain leat. Nu ba ii leat ge govva áibbas čielggas. Čuoggás 7.3.7.7 komišuvdna čielggada makkár mearkašupmi stáhta vuovdedisposišuvnnaid lea leamaš.

Muđui gal eai leat stáhta priváhtarievttálaš muddejumit váikkuhan Kárášjoga eará meahcegeavaheapmái áktánasat. Dát guoská earret eará bivdui, guolásteapmái, lubmemii ja murjemii. Ii šibitguohtuma ge lean stáhta formaliseren, earret go ahte dállođolliid vuoigatvuodavuodđobáhpáriin leamaš dábálaš cealkámušat meahceguohtunrievtti ektui gustovaš eanavuovdinnjuolggadusaid mielde. Sihke áššedovdi guovločielggadeapmi ja cealkámušat mat leat bohtán ovdan gulaskuddančoahkkimiin ja duodástusčohkkenjearahallamiin čájehit ahte ain odne leat oalle nanu ja čielga áddejumit das ahte vuoigatvuodat gullet báikeolbmuid.

Leat maid oalle mánggas geat celket ahte stáhta ráddjejumit mohtorjohtalusa hárrái luonddus rihkkot báikkálaš vuoigatvuodaid, dan dihtii go dat ráddje olbmuid vejolašvuodaid beassat árbevirolaš ávkkástallanguovlluide. Dasto oaivildit mánggas ahte stáhta fierbmun- ja ealgabivdoráddjemat maid rihkkot báikkálaš vuoigatvuodaid. Maiddái dat muitala ahte olbmuid áddejupmi lea ahte báikeolbmui leat

⁷³⁰ Geahča Finnmarkokomišuvdna, *Forpakting av utmarksslätter i Karasjok*, suoidnemánu 5. b. 2019 (jnr. 14/315-153) mielddus 1 *Kárášjoga gieldda meahcelájuid ja eará lihttoláigoheamiid listu*.

leamaš ja leat ain dán áigge ge nana vuoigatvuodát báikkálaš meahcceresurssaide.

Go lea sáhka das ahte geat leat vuoigatvuodalaččat, de eai oro áddejumi leat áibbas ovttaláganat. Anna Ragnhild Balto eahpida «*gieldda ássiid*» oktasaš vuoigatvuodalašjoavkun dan sivas go dat miellidibuktá ahte olbmot geat aiddo leat fárren gildii ožžot seammá vuoigatvuodaid. Son deattuha ahte vuoigatvuodát gullet daidda geat guhká leat orron Kárášjoga iešgudetge guovlluin. Earát fas eahpidit «*privatiserema*», ja leat baicce deattuhan ahte oktasaš vuoigatvuodát leat dehálaččat. Dán eahpádusa vuodđun ii dáidde leat áddejupmi ahte guovlluin eai sáhte leat eará vuoigatvuodalaččat go stáhta dahje FeFo, muhto baicce ahte ii leat vuogas ahte guovlluin leat mánnga iešgudetge lágan oktagaslaš priváhta vuoigatvuoda dan sadjái go oktasaš vuoigatvuodát mat gullet álbmoga stuorát oassái.

Dasto leat mánngas geat leat buktán cealkámušaid gulas-kuddančoahkkimiin, earret eará Nils Anders Rasmus, Mona Kemi, Marit Sofie Holmestrand ja Alf Kristian Eriksen, dadjan ahte leat oktasaš vuoigatvuodát mat gullet gieldda ássiide. Lea maid deattuhuvvon ahte livččii sávahahtti ahte Kárášjoga meahcceresurssat hálddašuvvojit gielddalaš dásis. Muhto dattege leat mánngas maid deattastan ahte hálddašeapmi ferte váldit vuhtii ahte gávdnojit erenomáš rievttit dain geat ain orrot gieldda boaittoheale báikkiin, dahje geain juoga láchkai lea nana gullevažuohta dohko.

Go lea sáhka gieldda obbalaš vuoigatvuodaid ja vejolaš erenomáš báikkálaš vuoigatvuodaid gaskavuodas, komišuvdna máhccá dasa čuoggás 7.3.8.4, ja go giedahallá ovddiduvvon vuoigatvuodadieđahusaid kapihtaliin 9–12. Go lea sáhka bajit dási báikkálaš riekteáddejumiin, de orru gal áššedovdiid cealkámuš «*obbalaš áddejupmi [Kárášjogas] lea ahte báikeolbmui leat vuoigatvuodát meahcceresurssaide*» doallelaš.⁷³¹

Riekteáddejumiit eai leat gal áibbas ovttačilggolaččat, muhto ii dan sáhte vuordit ge go lea sáhka čálitkeahces geavahanárbevieruin. Váldu obbalaš áddejupmi lea ahte leat oktasaš vuoigatvuodát, muhto ahte olbmui árbevirolaččat leamaš ja leat ain vuosttašriehtevuoigatvuodát iežaset lagašguovlluide. Dasto leamaš eahpeformálalaš báikkálaš hálddašanvuohki maid olbmot leat doahtalan, ja dan dihtii dat lea doaibman bures.

Árvvoštaladettiin gažaldaga makkár rievttálaš govvidus buoremusat čilge báikkálaš rievtti sisdoalu, ferte maid váldit vuhtii stáhta eana- ja resursadisposišuvnnaid. Jus árvvoštallá báikkálaš geavaheami ja riekteáddejumiid sierra, de gal sáhtta Sverre Tønnesena čilgehus Sis-Finnmárkku oapmerievttálaš dili birra, dalle go guovlu gárttai Dánmárkku-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái jagis 1751, heivet čilgehussan Káráš-

joga dili birra maiddái mañimuš čuohtejagiid gitta dálá áiggi rádjai.⁷³²

«Birrasii jagi 1750 rádjai lei ain dološ árbeviorrieki mii muddii Buolbmága, Kárášjoga ja Guovdageainnu riektepráksisa ja riekteáddejumiid. Dán dáidá fertet dán áiggi terminologija mielde čilget dan láchkai ahte lei giliservodat mii “eaiggádušai” giliid eatnamiid. Dattege lei čielggas ahte [Ruota] stáhta sáhtii čujuhit eatnama oddahuksejeddjiide, buhtadusa haga giligoddái. Muhto bivdo-, guolástan- ja guohtunvuoigatvuodát mat ledje sajáiduvvan, gulle giligoddái.»

7.3.7 Stáhta eana- ja resursadisposišuvnnaid mearkkašupmi – dárkilabbo geahčasteapmi

7.3.7.1 Álggahus

Govvideapmi dás ovddabealde čájeha ahte Kárášjoga álbmoga geavaheapmi mañjá 1751 – jus árvvoštallá geavaheami sierra – deavdá oktasaš eaiggáduššarievtti háhkama gáibádusaid. Dasto lea dábálaš báikkálaš riekteáddejupmin ahte álbmogis lea nana vuoigatvuoha báikkálaš luondduresurssaide. Jus ii váldde vuhtii stáhta disposišuvnnaid muddeneiseváldin ii ge stáhta eanaeaiggátčuočuhusaid mañjá 1751, de livččii vuoigatvuoha mii Ávjovári siidda álbmogis lei dan áigge, ain bissumin. Dán áiggi riekteterminologija mielde dát vuoigatvuoha gohčoduvvošii oktasaš eaiggáduššarievktiin.

Muhto gažaldat lea ahte lea go stáhta disposišuvnnaid, maid komišuvdna lea válddahallan čuoggás 7.3.5, leamaš dakkár sisdoallu ja leat go dat fátmastan nu viidat ahte leat rievadan dili. Namalassii ahte lea go kárášjohkalaččaid vuoigatvuoha rievdan stáhta disposišuvnnaid geažil, ja lea go dan sadjái bohtán riektedilli mas stáhta eanaeaiggáduššarievkti áiggi mielde lea sajáiduvvan riektedillin, dahje vejolaččat vieruiduvvan riektin mas lea dakkár sisdoallu, ja nu ahte FeFo lea dakko bokte Finnemárolága vuodul loaidastan stáhta ovdeš lágalaš posišuvdnii.

Stáhta lea goittotge 1863 rájes, dalle go dajaldat «*Stáhta Eana*» vuosttaš gearde geavahuvvui Norgga lágain Finnemárrku eatnamiid birra⁷³³ čuočuhussan ahte stáhta livččii Finnemárrku eatnamiid eaiggát. Muhto diekkár čuočuhus ii leat iešaldis doarvái dasa ahte dat livččii ásahan stáhtalaš eaiggáduššarievtti. Dasa ferte bohtit juoga lassin, ovdamearkka dihtii eana- ja resursadisposišuvnnaid main lea dakkár hápmi ahte livčče sáhtán ásahit stáhtii priváhtarievttálaš vuoigatvuoda, ja main livččii dakkár viidodat ja sisdoallu mii livččii njeaidán báikkálaš vuoigatvuodaid ja báikkálaš riekteáddejumiid dan hárrái ahte vuoigatvuodát gullet álbmogii.

732 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 114.

733 Gudmund Sandvik, *Statens grunn i Finnmark i et historisk perspektiv* [čielggadeamis] NOU 1993: 34 s. 334, čuoov. s. 337–338.

731 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 112.

Dehálaš momeanta árvvoštaladettiin stáhta disposiivnain lea ahte sáhtta go daid dulkot leat leamaš priváhta eaiggaduššanráđđejumi boadusin, vai almmolaš váldedoaimmaheami boadusin. Dán earu mearkkašupmi boahtá earret eará ovdan Čáhput-duomus, gos rievtti mielde ii gal lean gažaldat das ahte lei go stáhta eaiggaduššanriekti ášahuvvon sajáiduvvan riektedili bokte dahje vieruiduvvan rievtti vuodul, muhto ahte ledje go eanahálldašeaddjit háhkan riidoguovllu eaiggaduššanrievtti dološáigásaš geavaheami vuodul.

Manjá go lei adnon vuodđun ahte eanahálldašeaddjit ledje buori jáhkus dalle go geavahišgohte Čáhpuha birrasii jagi 1880, ja ahte stáhta disposiivnain 1920-logus – mat earret eará sisttisdoalle politiijaváidimiid lobihis ládjogeavaheami dihtii – ii lean dagahan ahte olbmot ledje massán buori jáhkuset, árvvoštalaš Alimusriekti ahte lei go álbmot massán buori jáhkuset 1940-logus. Dán árvvoštallamis Alimusriekti earuha gaskkal stáhta priváhtarievttálaš disposiivnain ja disposiivnain maid ulbmilin lei muddejuvvi. Vuosttašjienasteaddji čujuha dasa ahte sámeváldi breava bokte juovlamánu 20. beaivve 1943 fuomášahtii sátnedjiheadji ahte Čáhput lei «*ostojuvvon stáhtaopmodat mii gulai sámedoaimmahussii*» ja celkkii:⁷³⁴

«Dattege čájeha Sámeváldi čálu ahte son ii vuosttažettiin beroštan muittuhit stáhta eaiggaduššanrievtti, muhto baicce beroštii oážžut Čáhput-guovllu geavaheami eambo ortnegii ja «bissehit guovllu jierpmehis vuovdenjaskama». Sátnedjiheadji breava sámeváldi dálvet 1944 čájeha maid ahte sus maid lei eanemus beroštupmi das. Breava mii lei beaiváduvvon guovvamánu 12. beaivve 1944 geažuha ahte jura dat ášši lei maid váldofáddán čoahkkimis guovvamánu 5. beaivve. Eaiggaduššanriektegažaldat ii orron leamen váldoáššin. Ferte maid leat váikkuhan olbmuid áddejuvvi ahte stáhta maidá jagi 1921 čuočuhii alcces eaiggaduššanrievtti, muhto liikká das ii šaddan mihkkege ránggáštusáššiid. Ja álbmoga mielas ii lean eahpelunddolaš dulkot muorračuohppangildosa, mii mearriduvvui guovvamánu 7. beaivve 1944, ja suoidnemánu 26. beaivvi almmuhusa eará láchkai go ahte geahččaluvvui Čáhpuhii oážžut áigái hálldašanortnega.

Go de sámeváldi manjá soadi, guovvamánu 13. beaivve 1946, geardduhii jagi 1944 almmuheami, de bodii hálldašanaspeakta vel čielgasabbot ovdan dakko bokte ahte son deattuhii ahte gohččun «ii lean dahkkon eará sivaiddat geažil go gáhtten dihtii opmodaga vejolašvuodaid». Seammmá čájeha ahte váidima vuodđun, mii dahkkui njukčamánu 15. beaivve 1946, lei vuovdesuodjalanláhka, ja ahte lei dat láchka maid leansmánni anii váidaga vuodđun go álggahii dutkamuša. Gažadeamis čuočuhedje buohkat ahte sis lei

riekti murret Čáhpuhis, muhto jus gárte diggái ja doppe mearriduvvui ahte sis ii lean dakkár riekti, de sii mielas áigo máksit buhtadusa.»

Dás boahtá ovdan ahte sihke sámeváldi oktavuoda ja stáhta eará disposiivnain ulbmilin 1940-loguin lei mudden ja hálldašeapmi. Dan dihtii disposiivnain eai njeaidán olbmuid buori jáhku, ja konklusuvdnan gárttai ahte eaiggaduššanrievtti háhkama eavttut dološáigásaš geavaheami vuodul ledje devdojuvvon. Árvvoštaladettiin ahte leat go stáhta disposiivnain Kárášjogas váikkuhan báikkálaš riekteáddejumiide dan láchkai ahte báikeolbmot leat dohkkehan stáhta eaiggátráđđejumi, lea guovddáš áššin árvvoštallamis stáhta disposiivnain rievttálaš hami daid iešguđetge áigodagain, namalassii ahte leat go disposiivnain vuosttažettiin dahkkon «*markeren dihtii stáhta eaiggaduššanrievtti*», nu mo vuosttašjienasteaddji cealká bajábealde siterejuvvon Čáhput-duomus, vai lea go disposiivnain váldoulbmil leamaš stivren ja muddejuvvi.

Árvvoštaladettiin ahte lea go stáhta eaiggaduššanriekti Kárášjoga vuovdekeahces areálaide ášahuvvon sajáiduvvan riektedillin, gártá dasto guovddáš áššiin čielggadit ahte lei go oktasaš áddejuvvi das ahte stáhta eaiggaduššai areálaidda dalle go FeFo válddii hálldosis hálldašeami Statskogas Finnmárolága fápmuiboahtima olis. Sámeriektelávdegotti riektejoavkku eanetlohku celkkii ahte lea «*váldonjuolggadussan ahte ferte leat “oktasas áddejuvvi”*», muhto ahte riektegeavahus čujuha dan guvlui ahte ii «*gáibiduvvo áibbas ollislaš oktasas áddejuvvi das ovdal go sáhtta leat “sajáiduvvan geavaheapmi”*».⁷³⁵ Otto Jebens, guhte lei riektejoavkku unnitlohkun, čujuhii fas bealistis dasa ahte «*vuodđun “sajáiduvvan dilálašvuhtii” gáibiduvvo riektedili hárrái oktasas áddejuvvi goappašat beliin gubkes áiggi čáda*».⁷³⁶

Dat ahte lea oktasaš áddejuvvi, gártá muđui maidá leat guovddáš momeantan jus árvvoštallama fáddán lea ahte lea go stáhta eaiggaduššanrievtti vuodđun vieruiduvvan riekti. Vieruiduvvan rievtti ásaheami eaktun lea ahte váldu áddejuvvin daid gaskkas geaidda vejolaš vieruiduvvan riekti guoská, lea ahte lea sáhka láchkančálíkahtes riektenjuolggadusas, muhto liikká geatnegahtti njuolggadus, vrd. čuoggá 6.2.3.4.

Ovdal stáhta disposiivnain rievttálaš hami čielgga-deami, ja mo dat leat váikkuhan báikkálaš riekteáddejumiide, komišuvdna čilge čuoggás 7.3.7.2 muhtun obbalaš oainnuidda das makkár mearkkašupmi stáhta disposiivnain Kárášjogas leat árvvoštaladettiin dán áiggi riektedili. Dán lea dárbu giedahallat sierra dan dihtii go muhtumat leat eahpidan dárba-

735 NOU 1993: 34 s. 264–265.

736 NOU 1993: 34 s. 34. Geahča maid Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999, s. 440–444.

734 Rt. 2001 s. 1229 (Čáhput) s. 1249–1250.

baša go stáhta disposišuvnnaid oppanassiige váldit vuhtii dán árvvoštallama olis.

Stáhta disposišuvnnaid rievttálaš váikkuhusat Kárášjogas mannjá 1751 leat gitta das lea go disposišuvnnaid leamaš dakkár viidodat ja sisdoallu mii lea sáhttán ásahtit stáhtalaš eaiggáduššarievtti báikkálaš rievtti sadjái, ja jus nu lea, de lea jearaldat goas disposišuvnnaid ožžo dakkár sisdoalu. Dasto lea gažaldahkan ahte leat go disposišuvnnaid bistán doarvái *gubká* dan ektui ahte stáhta eaiggáduššarievkti livččii sajáiduvvan, ja nu maiddá ahte lea go geavvan mihkkege mii livččii *gaskkaldubttán* riekteháhkama, ja jus lea, de lea go dat dáhpáhuvvan ovdal go riekteháhkanaigodat lea ollašuvvan. Orru leamen vuohkkasamos álggos vuos guorahallat ahte lea go riekteháhkana gaskkalduvvan, ja vejolaččat goas dat livččii dáhpáhuvvan. Dát guorahallan bidjá olggut rámmaid dasa ahte makkár stáhtalaš disposišuvnnaid lea áigeguovdil árvvoštallat. Dan dihtii lea čuoggás 7.3.7.3 giedahallon gažaldat ahte leamaš go dakkár dilálašvuodat.

Čuoggáin 7.3.7.4 ja 7.3.7.5 giedahallo stáhta disposišuvnnaid rievttálaš hápmi. Dan dihtii go 1863-eanavuovdinláhka lei vuosttas láhka gos stáhta eaiggátvuodačuočuhus lei lálkkahámis, ja stáhtalaš disposišuvnnaid lassánedje mealgat mannjá 1863-lága fápmuiboahtima, lea komišuvdna juohkán stáhta disposišuvnnaid guovtti áigodahkan; ovdal ja mannjá jagi 1863. Čuoggás 7.3.7.6 lea obbalaččat árvvoštallon man guhká disposišuvnnaid leat bistán, man viidat dat leat leamaš ja makkár sisdoallu dain leamaš. Stáhta vuovdedisposišuvnnaid spiehkastit stáhta eará disposišuvnnaid, ja danin dat leat giedahallon sierra čuoggás 7.3.7.7. Čuoggás 7.3.7.8 giedahallo stáhta disposišuvnnaid ja kárášjohkalaččaid geavaheami gaskavuoha. Árvvoštallamat čoahtkkaigessojit čuoggás 7.3.7.9, ja doppe divastallo maid disposišuvnnaid gaskavuoha ILO-soahpamuša nr. 169 relevánta mearrádusaide. Čuovvovaččat čuoggás 7.3.7.10 čielggaduvvo báikkálaš rievtti hápmi.

Nu mo lea čilgejuvvo čuoggás 7.1.1, vrd. maiddá čuoggá 7.3.1.3, de lea komišuvdna dáid gažaldagaid árvvoštallamiin juohkásan eanetlohkun (Gauslaa, Henriksen ja Magga) ja unnitlohkun (Andersen ja Heggelund). Guovtteoavilvuoda vuoddu lea vuosttažettiin makkár mearkkašupmi stáhta disposišuvnnaid leamaš, ja mo disposišuvnnaid leat váikkuhan báikkálaš riekteádejuumiide, ja dan dihtii guovtteoavilvuodas lea oktavuoha čuoggáid 7.3.7.4–7.3.7.10 árvvoštallamiidda. Unnitlogu oaidnu ovdanbukto čuoggás 7.3.7.11.

7.3.7.2 Obbalaččat stáhta disposišuvnnaid rievttálaš mearkkašumi birra

Go lea sáhka stáhta disposišuvnnaid mearkkašumis, de lea nu mo deattuhuvvo čuoggás 6.3.2.3, ON:a eamiálbmogiid vuoigatvuodaid erenomášraporterejeaddji, Victoria Tauli-Corpuz, raporttas mii almmuhuvvui borgemánu 9. beaivve 2016, cealkán ahte son eahpida Finnmáarkokomišuvna vihtta

vuosttaš raportta konklusuvnnaid. Son čujuha dasa ahte konklusuvnnaid buorre muddui «*seem to have been motivated by the State's active and extensive disposition of land and resources in the investigated fields which is seen to have precluded property or usage rights for the local population*», ja deattuha ahte:⁷³⁷

«The Special Rapporteur is of the view that the State's earlier dispositions as the claimant of property rights in Finnmark cannot be considered to create law in order to support its continued ownership of land. The importance of that point can be further underscored by the fact that in many cases, the Sami communities' severed connection to their lands and resources is a result of earlier government policies and assimilation efforts towards the Sami. A starting point for any measures to identify and recognize indigenous peoples' land and resource rights should be their own customary use and tenure systems. That is also clear in the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, article 26 (3) of which indicates that States are obligated to provide legal recognition and protection to those lands, territories and resources that indigenous peoples have traditionally owned, occupied or otherwise used or acquired "with due respect to the customs, traditions and land tenure systems of the indigenous peoples concerned". Likewise, article 8 (1) of the ILO Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169) provides that due regard must be paid to customs and customary law of the indigenous peoples concerned in applying national laws and regulations».

Erenomášraporterejeaddji cealká dás ahte stáhta ovde eana-eaiggátdisposišuvnnaid eai sáhte adnot lossa ággan Finnmáarkku vuoigatvuodakártema olis, ja čujuha dasa ahte mángga dáfus lea ovdeš áiggiid assimilerenpolitihkka botken («severed») sámi servvodagaid oktavuoda eatnamiidda ja resurssaide. Dasto son deattuha ahte vuoigatvuodakártema ferte atnit vuolggasadjin sámi geavahanárbevieruid ja norpmáid. Erenomášraporterejeaddji oainnu rievttálaš vuoddu lea čujuhus ON:a eamiálbmogiid vuoigatvuodaid julggaštusa 26. artihkkalii (3), ja ILO-soahpamuša nr. 169 artihkkalii 8 (1).

Stierdná-ášši ákkastallui duopmostuolus borgemánu loahpas jagi 2016. Duopmopremissain ii boade ovdan ahte lei go erenomášraporterejeaddji cealkámuš dalle fáddán. Stierdná boazoguohtunorohat čuočuhii dattege ahte «*mearridettiin [boazo]sápmelaččaid oapmerievttálaš gáibádusa sullui, ii galgga*

⁷³⁷ Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples on the human rights situation of the Sami people in the Sápmi region of Norway, Sweden and Finland, borgemánu 9. b. 2016 teakstaassi 23 ja 24. Geahča maiddá 77. teakstaassi.

vuhtiiváldot stáhta ovddeš eaiggátgáibádusa ráddejumi»⁷³⁸, muhto dasa ii miedihuvvon. Čujuhusain dasa ahte komišuvdna galgá Finnmárkolága § 29 mielde čielggadit vuoigatvuodaid «gustovaš nátionála rievtti» vuodul, ja mearkašumiide lága § 5 Innst. O. nr. 80:s (2004–2005) s. 36, cealká Alimusriekti:⁷³⁹

«Dát ferte mielddisbuktit ahte stáhta ovddeš rievttálaš ja duohta eanadisposišuvnnat Finnmárkkus leat mielde momeantan dábaláš vuogi mielde, go galgá árvvoštallat eaiggáduššanriektégáibádusa dološáigasaš geavaheami vuodul.»

Maŋŋá go lei fuomášahtán ahte boazosápmelaččaid geavaheami ferte «*árvvoštallat stáhta disposišuvnnaid ektui*», ja čielggadan stáhta disposišuvnnaid ja fástaássiid geavaheami veahá lagabui, anii Alimusriekti vuoddun ahte stáhta lea «*manifesteren sulo eaiggáduššanráddejumi juridihkalaš disposišuvnnaid bokte nu go čujuhemiid, vuovdimiid ja lihttoláigohemiid bokte*».⁷⁴⁰ Nu ba deattuhii ge Alimusriekti Stáhta disposišuvnnaid Stiertnás, muhto konklusuvdna celkojuvvui viiddis árvvoštallama vuodul mas maiddá fástaássiid geavaheami lei oassin. Dan dihtii lea váttis dadjat justa man ollu stáhta disposišuvnnat mearkašedje ášši loahppabohtosii.

Dalle go Finnmárkku meahceduopmostuollu meannudii Unjárgga-ášši, čujuhii Unjárgga gilisearvi ON:a erenomášraporterejeaddji raportii, ja deattuhii «*ahte stáhta ovddeš disposišuvnnat Finnmárkkus eai sáhte adnot doarjjan dasa ahte stáhtas ain lea eaiggáduššanriekti*».⁷⁴¹ Maŋŋá go lei gearduhan raportta váldočuoggáid 23.–25. teakstaosiin, artii meahceduopmostuollu čuovvovaš cealkámuša namuhuvvon teakstaosiid mearkašumi birra:⁷⁴²

«Áicamat mat laktásit álbmotriektái mielddisbuktet ahte meahceduopmostuollu anedettiin siskkáldas norgalaš oapmerievtti dán ášši olis, ferte divdna váldit vuhtii sámi vieruiduvvan geavaheami ja sámi riekteádejjumiid, dakko bokte ahte heivehit buorrejáhkkogáibádusa sámi riekteádejjumiide ja sámi luondugeavaheami erenoamáš dilálašvuodaide.»

Duomus meahceduopmostuollu árvvoštallá vuđolaččat gažaldaga das ahte lei go stáhta resursaávkástallama stivrenriekti riidoguovllus šaddan sajáiduvvan riektedillin. Árvvoš-

tallama guovddáš momeanttat lea báikeolbmuid oalle viiddis, intensiiva ja mánggabealat riidoguovllu geavaheami ja stivrenriekti eahpeformálalaš, siskkáldas geavahanjuohkimiid bokte, buohtastahtton stáhta rievttálaš disposišuvnnaiguin, earret eará meahcelájuid lihttoláigohemiiguin, ja bivdo-, guolástan- ja muorračuohppandisposišuvnnaiguin.⁷⁴³

Árvvoštallama boadusin lei ahte giliolbmui lei ain hálddustis resursaávkástallama stivrenriekti riidoguovllus, earret Suovvejoga guolásteami ja muorračuohppama stivrenriekti. Go lea sáhka dáid geavahanvugiin, de ledje meahceduopmostuolu oainnu mielde giliolbmot dohkkehan stáhta resursaávkástallama disposišuvnnaid ja stivrejumi dan mađi guhká, ahte fertii dulkot dili dainna lágiin ahte stáhtii lei sajáiduvvan riektedili bokte áshuvvon riekti lihttoláigohit olbmuide johkaguolásteami, ja maiddá riekti čujuhit sárggáid.⁷⁴⁴ Dán rievtti válddii FeFo háldosis dalle go Finnmárkoláhka biddjui fápmui. Muhto meahceduopmostuollu oaivildii ahte stáhta eará disposišuvnnat riidoguovllus gal baicce orro leamen leamaš dakkárat ahte dain lei leamaš ulbmilin formaliseret ja viidásat fievrridit áshuvvon, vieruiduvvan geavaheami, ja ahte disposišuvnnat eai lean leamaš doarvá viidat, ja ahte dain lei leamaš eambbo almmolašrievttálaš eiseváldedoaimmaid hápmi, ja dan dihtii dat eai sáhtán leat njeaidán báikkálaš stivrenrievtti.

Nu meahceduopmostuollu anii stáhta disposišuvnnaid relevántan vuoigatvuodadili árvvoštallamis. Jus disposišuvnain livččii galgan leat mearrideaddji mearkašupmi, de oaivildii duopmostuollu ahte disposišuvnnat livčče ferten lean guhká adnon ja leamaš mearkašahtti nannosat, ja dat livčče ferten mielddisbuktan ahte livččii bohciidan – ja áiggi mielde sajáiduvvan – báikkálaš ádejjupmi das ahte stáhtas lei vuoigatvuohka disponeret nu go lei dahkan. Daid geavahanvugiid dáfus mat eai lean diekkár dilis, lei báikkálaš stivrenriekti ain fámus.

Unjárgga-áššis Alimusriekti giedahallá ášši álbmotrievtti gaskavuoda kommenterekahtta ON:a erenomášraporterejeaddji cealkámuša.⁷⁴⁵ Diggi ii lean ovttaoaivilis das ahte «*stáhta disposišuvnnaid ii sáhte leat mearkašupmi vuoigatvuodaid hárrái*».⁷⁴⁶ Maŋŋá go vuosttašjienasteaddji lei čielggadan stáhta opmodatčujuhemiid ja riidoguovllu ládjo-lihttoláigohemiid, ja oanehaččat čilgen stáhta vuovde- ja johkabivdodisposišuvnnaid, son cealká ahte:⁷⁴⁷

738 HR-2016-2030-A premissa 21.

739 HR-2016-2030-A premissa 73.

740 HR-2016-2030-A premissa 105–113.

741 Finnmárkku meahceduopmostuollu, duopmu oddajagimánu 23. b. 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 6.

742 Finnmárkku meahceduopmostuollu, duopmu oddajagimánu 23. b. 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 52.

743 Finnmárkku meahceduopmostuollu, duopmu oddajagimánu 23. b. 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 60–69.

744 Geahča lagabui Finnmárkku meahceduopmostuolu duomu oddajagimánu 23. b. 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 69.

745 HR-2018-456-P premissa 162–197.

746 Alimusrievtti geardun gilisearvi cealkámušain duomus HR-2018-456-P premissa 63.

747 HR-2018-456-P premissa 147.

«Nu mo mun lean deattuhan, de ferte hui viidat árvvoštallat go áigu árvvoštallat ahte leat go dološáigásaš geavaheami vuodul áshuvvon vuoigatvuodát. Dás lea gažaldat ahte lea go áshuvvon riekti hálldašit luondduresurssaid. Dákkár árvvoštallamis ferte veardidit báikeolbmuid láhttenvuogi ja áddejumiid earáid disposiŕvnnaid ektui, mat orrot leamen dahkkon hálldašanrievtti vuodul. Dán árvvoštallama olis ii sáhte hilgut disposiŕvnnaid maid stáhta lea dahkan dan áddejumi vuodul ahte stáhta leamaš eaiggát. Dát gusto vaikko vel árvvoštallojuvvo sámi premissaid vuodul, ja vaikko vel stáhta láhttema vuoddu leamaš dat boastuáddejumi ahte sápmelaččaid meahcceresursageavaheapmi lei “suovatgeavahus”.»

Alimusriekti čujuha dasa ahte «*jagi 1775 rájes ja miehtá 1800-logu stáhta čájehii mealgat aktivitehta opmodagaid ja vuoigatvuodaid čujuheami bokte riidoguovllus*». Muhto Meahcceduopmostuollu gal ii lean «*gávdnan dieđuid das ahte*» stáhtas ledje disposiŕvnnat riidoguovllus ovdal jagis 1872.⁷⁴⁸ Nu ba lea ge Alimusriekti deattuhan stáhta disposiŕvnnaid eambo go meahcceduopmostuollu, muhto maiddá Alimusriekti árvvoštallá ollislaččat. Árvvoštalladettiin ii buohtastahttojuvvo báikeolbmuid geavaheapmi ja riidoguovllu resursastivrejumi dušše stáhta disposiŕvnnain, muhto maiddá eará joavkuid geavahemiin. Alimusriekti deattuha ahte báikeolbmuid geavaheapmi ii leamaš eksklusiiva, muhto ahte maiddá boazodoallu ja Unjárgga eará álbmot lea geavahan riidoguovllu «*oalle ollu*».⁷⁴⁹

Dáid dieđuid mielde ferte adnit vuoddu ahte stáhta disposiŕvnnaid ferte váldit vuhtii árvvoštallamis «*dábálaš vuogi mielde*», nu mo Alimusriekti cealká Stierdná-duomus. Eambo konkrehtalaččat sáhtá dadjat ahte ferte dahkkot vuodlaš árvvoštallan mas «*báikeolbmuid láhttenvuohki ja áddejumi*» veardiduvvojit stáhta (ja earáid) disposiŕvnnain, nu mo Alimusriekti deattuha Unjárgga-duomus.

Árvvoštalladettiin ferte maid váldit vuhtii 8. artihkkala láidestusaide ja ILO-soahpamuša nr. 169 14. artihkkala, ja eará relevánta álbmotrievttálaš neavvuid. Earret eará ii sáhte bidjat menddo čavga gáibádusaid álbmoga riekteáddejumiide dan ektui ahte vuoigatvuodát galget sáhttit leat áshuvvon, dahje ain leat bissumin. Eaiggátráddejumi maid stáhta lea čuoččuhan ii leat iešalddis doarvái dasa ahte dat sáhtášii njeaidit sámi vuoigatvuodačuočcheddjiid buori jáhku, ja jus stáhtalaš disposiŕvnnat galget nagodit njeaidit sajáiduvvan vuoigatvuodaid, de ferte bidjat oalle alla gáibádusaid sihke bistevašvuhtii, nanusvuhtii ja sisdollui.

748 HR-2018-456-P premissa 142 ja Finnmárkku meahcceduopmostuollu, duopmu ođđajagimánu 23. b. 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 64.

749 HR-2018-456-P premissa 150–154.

Unjárgga-duomus Alimusriekti čujuha dasa ahte maiddá dalle go atná 14. artihkkala nr. 1 vuosttaš čuoggá eamiálbmoigiid eaiggáduššan- ja háldovuoigatvuodaid birra guovlluide maid sii «*traditionally occupy*», ferte váldit vuhtii stáhta priváhtarievttálaš disposiŕvnnaid riidoguovllus, ja cealká dasto ahte.⁷⁵⁰

«Unjárgga gilisearvi lea čujuhan dasa ahte artihkal 14 nr. 1 vuosttaš čuoggás lea ođđasisáshandoaibma, nu ahte ii leat mearrideaddjin ahte lea go stáhta dahje eará dihto áigodagaid rádden guovlluide maid álgoálbmogat ovdal leat geavahan. Diekkár vuolggasadji ferte dábálaččat leat riehta, ja dan dorjot maiddá ILO-soahpamuša nr. 169 ovdabarggut.»

Dakkavide dán manjá vuosttašjienasteaddji cealká ahte son ii oainne dárbbu gieđahallat mearrádusa ođđasisáshandoaimma. Vuoddu dasa son atná ášši erenomáš dilálašvuodaid. Stáhta priváhtarievttálaš riidoguovllu disposiŕvnnat rehenastojedje mannat nu guhkás ruovttoluotta áiggis, ja gilolbmuid geavaheapmi ii lean eksklusiiva dan dihtii go boazodoallu ja gieldda eará ássit maid ledje guhká geavahan guovllu. Alimusrievtti čujuheapmi dasa ahte 14. artihkkalis lea ođđasisáshandoaibma, čájeha dattege ahte gáibiduvvo oalle ollu ovdal go stáhta disposiŕvnnat sáhttet leat mearrideaddjin daid oktavuodain main sámi vuoigatvuodačuoččuheaddjit álgoálggus leat ollašuttán «*traditionally occupy*»-eavttuid.

Muđui čájeha čuoggá 7.3.5 govvidus ahte ollu stáhta disposiŕvnnain Kárášjogas ii lean duohta geavaheapmi, muhto rievttálaš disposiŕvnnat, nu go eanaluobaheamit ja ládjoatnamiid lihttoláigoheamit. Sáhtá jearrat man muđui diekkár disposiŕvnnat sáhttet adnot vuoddu njeaidit sajáiduvvan vuoigatvuodaid. Seammá láchkai go oamastusa sáhtá dulkot dološáigásaš geavaheami láchkannejuvvon variántan, sáhtá vuoste-oamastus, mii lea muddejuvvon oamastuslága § 9:s, dulkokuovvot sajáiduvvan diliid láchkannejuvvon variántan. Seammá láchkai go sajáiduvvan dilat ge, de sáhtá vuoste-oamastus mielddisbuktit ahte sierrariekti massujuvvo jus lea disponerejuvvon sierrarievtti vuostá. Dattege čuoovu oamastuslága ovdabargguin ahte rievttálaš disposiŕvnnat okto eai deavdde oamastuslága § 9 vuostegeavaheami eavttuid, muhto ahte objekta mii lea vuoste-oamastusa vuoddu, ferte leat muhtun láchkai fysalaččat disponerejuvvon.⁷⁵¹

Joatkan dása lea dat mii juridihkalaš teoriiain lea celkojuvvo dan birra ahte «*eai berre leat erenomáš erohusat gaskkal láganannen ja láchkančálkeahates ekstinkšuvdnanjuolggadusain go lea sáhkka geavaheamis – earret intensitehta ja áiggi dáfus*», ja ahte ii ge «*láchkančálkeahates rievtti siskkovalde ... leat munni*».

750 HR-2018-456-P premissa 172 ja 173.

751 Rádsegn 6 *Om bev*, 1961 s. 27. Geahča maid Borgar Høgetveit Berg, Hevd, 2005 s. 413–415.

*dasa ahte rievttálaš disposišuvnnat okto sáhttet adnot vuodđun njeaidit vuoigatvuodaid».*⁷⁵²

Diekkár geahčadanvuohki sáhtta leat áigejuovdil. Dattege oamastuláhka ii atte eaiggáduššanrievtti vuosteoamastusa vejolašvuoda, muhto dušše vuosteoamastusvejolašvuoda dasa maid § 9 gohčoda «*sierrariektin*». Dat mearkkaša ahte lea sáhka iešgudegelágán geavahanvuoigatvuodain earáid opmodagas. Ovdamearkka dihtii sáhtta geaidnoriekti massot jus eanaeaiggát ploge/velte geainnu masa riekti guoská (iešheanalaš vuosteoamastus), dahje jus eaiggáduššanrievtti oamastusa olis disponere opmodaga dainna lágiin ahte maiddái sierrarievttit mat gusket opmodahkii, massojit (akessoralaš vuosteoamastus).⁷⁵³

Ii leat daddjon ahte Kárášjoga dáfus lea gažaldat das ahte leat go erenomáš geavahanvuoigatvuodát masson, muhto ahte lea go ain riekti mii álbmogis lei jagis 1751, ja man dán áigge riekteterminologijii mielde livččii lunddolaš gohčodit oktasaš eaiggáduššanriektin, masson dahje lea go dan rievttálaš hápmi muhttašuvvan stáhta disposišuvnnaid geažil. Dan dihtii ii dáidde sáhttit dušše buohtastáhttit oamastulága vuosteoamastusa njuolggadusaid ja sajáiduvvan riektediliid prinsihpaid. Dasa lassin Alimusriekti lea aiddostahttán ahte «*stáhta ovddes rievttálaš ja duohta eanandisposišuvnnat Finnmárkkus*», oktan vuovdimiiguin ja lihttoláigohemiiguin, galgá leat árvvoštallama oassin «*dábálaš vuogi mielde*».⁷⁵⁴

7.3.7.3 Áigemeari gaskkalduhtti dilálašvuodát

Nu mo mearkkašahnton čuoggás 7.3.7.1, de áshivčče áigemeari gaskkalduhtti dilálašvuodát olggut rámma mii mearridivččii makkár stáhtalaš disposišuvnnaid lea relevánta váldit vuhtii dálá áiggi vuoigatvuodadili árvvoštallamii. Unjárggáššis celkkii meahcceduopmostuollu čuovvováččat áigodaga birra, mii ferte adnot vuodđun árvvoštaladettiin ahte lea go šaddan sajáiduvvan riektedili.⁷⁵⁵

«Dološáigásaš geavaheami olis lea áigemearri gaskkal 50 ja 150 jagi, ja vuolgá das ahte makkár dilálašvuodain lea sáhka. Vuhtii válddedettiin dán áigge riektepráksisa, ferte buorre muddui seammá áigemearri gustot go lea sáhka das ahte lea go šaddan odđa, báikkálaš dološvierru sajáiduvvan riektedillin.»

752 Øyvind Ravna, *Rettslige disposisjoner som grunnlag for bortfall av rettingheter*, [čállošis] Tidsskrift for eiendomsrett, nr. 1, 2016 s. 50 čuov. 66. siidus.

753 Geahča lagabui Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 411–413.

754 HR-2016-2030-A (Stierdná) premissa 73. Geahča maid HR-2018-459-P (Unjárga) ee. premissain 172–173.

755 Finnmárkku meahcceduopmostuollu, duopmu oddajagamánu 23. b. 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 64.

Meahcceduopmostuollu anii vuodđun ahte jagi 2005 Finnmárkoláhkamearráduš ferte adnot árvvoštallama olggut áigerádjain. Čujuhusain dasa ahte láhka lea guhkitáigge sámi vuosteealkámušaid boadus stáhta eaiggátvuodačuočuhusaid vuostá Finnmárkku vuovddekeahtes eatnamiidda, bijai duopmostuollu maiddái gažaldatmearkka dasa ahte ferte go árvvoštallama olggut ráji sirdit vel árabui áiggi dáfus. Dattege ii adnojuvvon áigerádjii leat mearrideaddjin riidoguovllu resursaávkástallama stivrenrievtti konklusuvnna dáfus «*ahte Finnmárkolága mearrideapmi atno áigeráji loahppan, dahje ahte áigemearri oaniduvvo veahá*». Dan dihtii meahcceduopmostuollu ii giedahallan gažaldaga maid bijai ovdan earret eará dan dihtii go Otto Jebens jagis 1993 celkkii.⁷⁵⁶

«1950–60-logu rájes leat sápmelaččat ovddidišgohtán eaiggáduššangáibádusaid eatnamiidda mat leat sámi kultuvra guovddážiis, erenomážit Sis-Finmmárkku guovlluide, ja das čuovvu ahte stáhta ovddasteaddjit fertejit leat fuobmán ahte dákkár gáibádusat leat ovddiduvvon. Danin orru riehta atnit áigerádjain dan áiggi go sámiid eaiggáduššanriektégáibádus dáidda guovlluide vuosttas geardde ovddiduvvui, go árvvoštallá geavaheami, hállddu ja riekteádejumi rievdamii lei dáhpáhuvvan dassáži.»

Dán Jebens geardduha nákkosgirjjistis jagis 1999, mas son maid namuha ahte manjimusat 1950-60-logus fertii lean «*čielggas ahte ii lean guovttebeallásaš respekterejuvvon ádejupmi stáhta eaiggáduššanrievtti vuodđun*» Sis-Finmmárkku eatnamiid hárrái. Son čujuha dasa ahte ovdal nuppi máilmisoadi lei sámiid geavaheapmi «*čielgasit mearrideaddji ja dan dihtii lea vuoiggalaš atnit vuodđun ahte sápmelaččain ain fysalaččat lei hállddašepmi iežaset hálldus*», ja ahte dan dihtii ferte leat «*vuoiggalaš atnit vuodđun áigodaga birrasii 1945 mearrideaddji áigerádjain*». Manjá dán lea Sis-Finmmárkku dilli sakka rievdan dakko bokte ahte geainnut, viesut, buvdad jna. leat huksejuvvon, muhto Jebens oaivvilda dat ii mearkkašan nu beare ollu.⁷⁵⁷

«Árvvoštaladettiin oapmerievttálaš rievdamii, de ferte deattuhit guhkit áigodagaidda, ii ge dan mii lea dáhpáhuvvan daid manjimus jagiid, dan botta go eahpečielga riektedilit leat divaštallojuvvon.»

Ferte adnot vuodđun ahte goittotge Sámeriektelávdegotti fápmudusa hábmen jagis 1980 ferte adnot olggut rádjain dan ektui ahte makkár stáhtalaš disposišuvnnat leat relevánta árv-

756 NOU 1993: 34 s. 282.

757 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 346–347.

voštaladettiin ahte lea go stáhta eaiggáduššanriekti Kárásjoga eatnamiidda sajáiduvvan riektedilli dahje vieruiduvvan riekti.

Riektelávdegotti mandáhta dehálaš oassin lea Sverre Tønnesena nákkosgirji jagis 1972, mas son eahpida stáhta Finnmárkkku eaiggátvuoda rievttálaš doalleašvuoda. Earret eará deattuhuvvo Tønnesena gažaldat das ahte «*sáhtta go dán áigge muhtun Finnmárkkku gilisearvái ... duopmostuolu bokte miedihuvvot dibto eaiggátfunkšuvdna, jus gilisearvi omd. čuoččaldahttá ášši stáhta vuostá ja gáibida ahte giliolbmuid mearriduvvo dakkár funkšuvdna*». Mandáhtta čujuha maid dasa ahte Finnmárkkku Sámi Ráddi jagis 1956, celkkii ahte árbevirolaš sámi guovllut «*gullet sápmelaččaide*», ja dasa ahte Norgga Sámiid Riikasearvi (NSR) jagis 1969, earret eará celkkii ahte sámi geavahanvuoigatvuohta ferte «*adnot dáseárvosažžan eaiggáduššanrivttiin*», ja ahte eiseválddit fertejit doaimmahit ahte «*sámi vuoigatvuodaguovllut kártejuvvojit*».⁷⁵⁸

Sámeriektelávdegotti mandáhtta, mas lávdegotti bivdet čielggadit riikka árbevirolaš sámi geavahanguovlluid vuoigatvuodadiliid obbalaččat ja erenomážit Finnmárkkus, orru leamen dohkkeheapmin stáhta bealis ahte goittotge osiin Finnmárkkku vuovdkeahkes eatnamiin sáhttet leat eará eaiggádat go stáhta. Dát miellidibuktá ahte stáhta disposišuvnnat mat dahkkojedje manjá 1980, eai sáhte adnot lossa ággan. Dát ferte maid gustot disposišuvnnaide mat leat mihtilmas eaiggádisposišuvnnat, nu mo ovdamearkka dihtii eanavuovdimat.

Sáhtta maid ákkastallat ahte áigodaga olggut rádjii ferte leat árat go 1980. Nu mo boahá ovdan Sámeriektelávdegotti mandáhtas, de eahpiduvvui 1950-logu rájes eambo ja eambo ahte lea go stáhtas ráddjetkeahkes eaiggáduššanvái Finnmárkkus. Sámi Rádi cealkámušas, masa mandáhta čujuhii, lea lassin dasa ahte sámi geavahanguovllut «*gullet sápmelaččaide*», deattuhuvvon ahte ii leat sáhka «*eaiggátkeahkes opmodagain*», ja čuoččuhuvvon ahte:⁷⁵⁹

«Sámi searvevuoda sosiála joavku lea atnán alddis okto-vuoigatvuoda dáidda guovlluide stádásnuvvan geavahanvuoigatvuoda vuodul, vuostazettiin dan dihtii go sápmelaččat leat geavahan ja ássan dáid guovlluin dološ áiggiid rájes dán áiggi rádjai. Dát geavahanvuoigatvuohta ii gula dušše boazosápmelaččaide, muhto maiddái sápmelaččaide geat áiggiid čađa leat viežžan áigái boadu dáid guovlluin bivdduin, guolástemiin ja šibitoaluin...».

Dat ahte čujuhuvvo «geavahanvuoigatvuhtii» ii ge «eaiggáduššanriektái», ii mearrit makkár vuoigatvuodas lea sáhka. Nu mo Alimusriekti lea deattuhan Čáhput-duomus, de dat vuolgá das makkár ráddjeupmi duohtavuodas leamaš, ii ge mo vuoigatvuodagaibideaddjit dábalaččat leat gohčodan iežaset ráddema.⁷⁶⁰ Dasa lassin ferte atnit muittus ahte go Sámi Ráddi geavaha sáni «geavahanvuoigatvuohta», de lei dilli nu ahte stáhta ain 1950-logus čuoččuhii ahte stáhtas lei ráddjekeahkes eaiggáduššanvái Finnmárkkus, ja ahte báikeolbmuid geavaheami vuodđun ii lean vuoigatvuohta, muhto ahte vuodđun lei suovatgeavahus. Dattege lea čielggas ahte cealkámuš dovddaha áddejumi das ahte sámiin lei nana vuoigatvuohta namuhuvvon guovlluide.

Dát guoská maid NSR:a cealkámuššii masa Sámeriektelávdegotti čujuha, ja mas lea čujuhuvvon dasa ahte stáhta ferte váldit vuhtii Álttesjávri-duomu (Rt. 1968 s. 429), ja ahte dat miellidibuktá ahte:⁷⁶¹

- <1. Sámi geavahanvuoigatvuohta atno dáseárvosažžan eaiggáduššanrivttiin.
2. Ahte eiseválddit váikkuhit dasa ahte sámi vuoigatvuodaguovllut kártejuvvojit.
3. Ahte sámi geavaheapmi ii hehttejuvvo áigeguovdilis guovlluin.
4. Ahte guovlluid ekonomalaš vuoiu manná sápmelaččaide.
5. Jus vuoigatvuodat rihkkovuvvojit, de dat galget buhttejuvvot.»

Go lea deattuhuvvon ahte «*sámi geavahanvuoigatvuoda ferte atnit dáseárvosažžan eaiggáduššanrivttiin*», ja celkojuvvon ahte guovlluid ekonomalaš vuoiu ferte mannat sámi vuoigatvuodalaččaide, de lea lunddolaš dulkot ášši dainna lágiin ahte lea rievtti mielde sáhka oktasaš eaiggáduššanrivvttis.

Namuhuvvon cealkámušat čájehit ahte stáhta eaiggáduššančuoččuhus sámi geavahanguovlluin lei leamaš riidogaskaoapmin jagiid ovdal go Sámeriektelávdegotti mandáhtta hábmejuvui. Tønnesena nákkosgirji bokte oainnut ožžo eambo deattu juridihkalaččat. Muhto dattege lea váttis áibbas dárkilit mearridit goas stáhta disposišuvnnat, mat dahkkojedje ovdal 1980, eai šat sáhte deattuhuvvot. Vuosteháhu stáhta eaiggáduššanvuoigatvuoda vuostá lassánii veahážiid mielde. Dan dihtii ii leat daddjon ahte stáhta eana- ja resursadisposišuvnnain Kárásjogas 1980 rádjai ii leat mearkkašupmi. Muhto dađi mielde go vuosteháhu lassánii ja garai, disposišuvnnaid mearkkašupmi fas láivvui.

758 Krivdnaprinsaregeantta resolušuvnna ovdanbuktin golgotmánu 10. b. 1980, gerdon NOU 1984: 18 s. 42–45.

759 Siterejuvvon Sverre Tønnesena mielde, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 306.

760 Rt. 2001 s. 1229 (Čáhput) s. 1251–1252.

761 Siterejuvvon dás: NOU 1984: 18 s. 42. Geahča maid Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 386.

7.3.7.4 Stáhta disposišuvnnaid mearkkašupmi 1863-eanavuovdinlága rádjai

Čuoggá 7.3.5.2 govvádus čájeha ahte ovdal 1775-eanavuovdinresolušuvnna, stáhta ii baljo disponeren Ávjovári/Kárášjoga guovllu eanan- ja resursageavaheami. Dan dihtii ii sáhte dili leat rievtagoahmán dan guvlui ahte stáhta livččii beassan priváhtarievttálaš eaiggádin ovdal 1775.

Go lea sáhka disposišuvnnaid mearkkašumis mat dahkkojedje 1775-resolušuvnna vuodul, de orru leamen vuogas vuos geahčastit resolušuvnna ulbmila. Dat ii boade áibbas čielgasit ovdan resolušuvnna, muhto eanadoalodepartemeantta čálii, Krogh, gárvii jagis 1914 čielggadeami mii vuđolaččat čilge eanavuovdinortnega duogáža ja mo dat ovdánii, ja čielggadeamis celko ahte.⁷⁶²

«[1775-resolušuvnna] lea dattege áibbas čielgasit ásahuvvon movttiidahttin dibtii olbmuid ásaiduvvat Finnmárkui, ja dan ovdahistorijás boahát ovdan ahte ulbmilin leamaš erenomážit sápmelaččaide čujubit ássanbáikkiiid.»

Dasa lassin lei resolušuvnna dehálaš ulbmilin formaliseret olbmuid vuoigatvuodaid geat ovddežis jo ledje geavahišgoahmán dihto guovlluid eanadollui.⁷⁶³ Resolušuvnna § 1 bustáva a) mielde galggai mihtidemiid olis «*dárkojuvvot ... gos gii nu lea jo váldán atnui dihto guovlluid mat leat bargojuvvon, ja maid eatnamiid sáhtá daidda čujubit, jus lea vejolaš*». § 9 bustáva d) eanamihtidanbagadusas mii gárvvistuvvui resolušuvnna olis, celkojuvvui ahte eanamihtideaddji galggai ovdandoallat «*eatnama bargojuvvon oasi, dahje dan oasi maid eanamihtideaddji juolluda*». § 11 mielde eanamihtideaddji galggai bearráigeahččat ahte báikkít šadde seammá stuorrát sihke gieddeguolbaniid ja njáskojuvvon eatnamiid dáfus, muhto fertii fuolahit ahte.⁷⁶⁴

«bargojuvvon eana, maid jogo eatnama háldeaddji ieš, ja/dahje háldeaddji áhčči, dahje leaska isitrohkki ieš lea ángirit bargan ja njáskan, dahje eará lossa barggu bokte dahkan dohkálažžan, galgá boahit sutnje, gii eatnama lea bargan, dahje su árbbolaččaide, buorin».

Nu ba galggai ge eanamihtideapmi dahkkot dan láhkai ahte ássanbáikkít mat ledje ovdalaččas ásahuvvon ja eatnamat mat ovddežis ledje njáskojuvvon, galge boahit eanabargá ja su bearráši buorin.

762 Eanadoalodepartemeanta, *Oversigt Finnmarken. Kolonisation. Fornorske-ning* (jnr. 14/288-13), 1914 s. 2.

763 Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965*, čielggadeapmi Finnmárkokomišuvnna ovdas, 2014 s. 21.

764 Siterejuvvon Sverre Tønnesena mielde, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 395.

Resolušuvnna lei § 7 c):s klausula mii celkkii ahte eana manná ruovttoluotta stáhtii «*jus báiki guđđojuvvo ávdimin, ja báhcá olbmuid haga ávdimin golmma jabká*». Ii leat daddjon ahte klausula ulbmilin lei markeret stáhta eaiggátvuoda, muhto baicce movttiidahttit daid geaidda lei mihtiduvvon opmodat, joatkit geavaheami, dahje jus lei sáhka «*odda*» opmodagain, váldit daid atnui.

Stáhta ovdasteaddjit gal sáhttet leat atnán mihtidemiid dahkkon stáhtalaš eaiggátvuoda vuodul, muhto iešalddis dat ii okto mearrit ahte mihtideamit livčče dohkálaččat ásahit stáhtalaš eaiggáduššarievtti. Ferte maid geahččat mo báike-olbmot dulkojedje disposišuvnnaid.

Go jo resolušuvnna dehálaš ulbmilin lei ásahit čorgadis dili eanadollui, de ii leat daddjon ahte dat geaidda opmodat mihtiduvvui ja vealggás biddjui resolušuvnna vuodul, leat dulkon mihtidemiid stáhtalaš eaiggátvuoda mearkan. Dát ferte goittot leat leamaš nu daid dilálašvuodain main lei sáhka ovddežis atnuiváldon eatnamiid vuoigatvuodaid formalisereamis, ii ge sáhká odde eatnamiin.

Dán čuoččuhusa nanne maid dat ahte opmodatmihtidemiin, mat dahkkojedje 1775-resolušuvnna vuodul, váillui opmodatsirdima eanemus mihtilmas dovdomearka, namalassii ahte dat geat ožžo eatnama mihtiduvvot, eai máksán maidige dan ovddas. Stáhta disposišuvnnaid Mátta-Norgga stáhtaalmennehiin gal baicce lei ulbmilin háhkat ruđa stáhtii.⁷⁶⁵ Resolušuvnna § 10 mielde lei gal nu ahte juohke mihtiduvvon eatnama ovddas galggai máksot «*jahkásaš divat dan ektui man galle gusa doppe sáhttet guohtut dahje bibmojuvvot jagi*», muhto dasa gustojedje maid mánja spiehkasteami. Dasa lassin divat ii lean máksu eatnama ovddas, muhto baicce muhtun lágan opmodatvearru. Dat loahpahuuvvui jagis 1833, navdimis vearrolága rievdademiid geažil.⁷⁶⁶

Orru leamen nu ahte stáhta mihtidii ja vealggás bijai 13 opmodaga Kárášjogas 1775-resolušuvnna vuodul, logi opmodaga jagiid 1811–1814, ja golbma opmodaga jagi 1862. Muhto dat lei, nu mo čielggaduvvon čuoggás 7.3.5.3, sajjáduvvan geavaheami formaliseren, eai ge odde gittiid mihtideamit. Dan dihtii jáhkkimis eai leat disposišuvnna dagahan ahte báikkálaččat lea bohciidan áddejupmi ahte stáhta livččii buot eatnamiid eaiggát.

Váldu sivvan dasa ahte stáhta fuolahii ovddežis váldojuvvon atnui opmodagaid mihtidemiid ja vealggás bidjamiid, ii lean markeret stáhta eaiggáduššarievtti, muhto láchit čorgadis dili opmodagaid ja dálloaluid hárrái. Dien dáfus disposišuvnna sáhttet sulastahttit mihtidandoaimma, mas opmodat mii ii leat matrikulerejuvvon, mihtiduvvo ja čállo matrihkkalii. Go gielddalaš ja stáhtalaš orgánat dán áigge

765 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 454. Geahča maid NOU 1993: 34 s. 285–286.

766 Kirsti Strøm Bull, *Op. Cit.*, 2014 s. 35.

doaimmahit diekkár áššiid § 13 mielde, vrd. maiddái matrihkallága § 6 geassemánu 17. beaivve 2005 nr. 101, mii lea boahhtán geassemánu 23. beaivve 1978 nr. 70 juohkinlága sadjái, de dat doibmet almmolaš eiseválddi ovddasteaddjin, eai ge daid areálaid eaiggádin maid leat mihtideamen ja matrikuleremin.

Diekkár disposišuvnnat eai duddjo vuodu ásaht almmolaš eaiggáduššánrievtti áššáigullii areálaide, eai ge lagaš areálaide maidda disposišuvnnat eai njuolga guoskka. Dát ferte maid gustot opmodatmihtidemiide ja vealggás bidjamiidda mat dahkkojedje Kárášjogas ovdal 1863, ja beroškeahhtá das dahke go dalá áigge stáhtalaš ámmátalbmát dalá disposišuvnnaid dainna áddejumiin ahte stáhta lei Finnmárkku eananeaiggát.

Go lei nu ahte disposišuvnnat formaliserejedje sajáiduvvan geavaheami, de rievtti mielde dain ii lean priváhtarievttálaš hápmi. Dasto ii leat mihkkege mii čujuha dan gavlui ahte Kárášjoga báikeolbmot dan áigge dulkojedje disposišuvnnaid stáhtalaš eaiggáduššánráddejupmin, ja erenomážit dan dihtii go eanáš oassi álbmogis ledje sámegiela, ja 1775-resolušuvnna mearrádušat geavahuvvojedje hui hárvve.

Kárášjogas ledje unnán ássit dien áigge, ja dat soaitá leat sivvan dasa ahte mihtiduvvojedje unnán opmodagat. Jagi 1801 álbmotlohkama dieđuid mielde márkaniš ásse ovcci bearraša dien áigge, ja seammá mánja opmodaga mihtiduvvojedje ja vealggás biddjojedje doppe gaskkal 1811 ja 1814.⁷⁶⁷ Danin leat navdimis márkanebearrašat ožžon iežaset eaiggáduššánrievtti formaliserejuvvot dieid jagiid. Sivvan dasa ahte eará báikkiide eai ásahtuvvon opmodagat, earret go okta opmodat Váljohkii, soaitá leat leamaš dat ahte márkaniš dat olbmot barge eanadoaluin ja doppe lei stuorámuš dárbu oážžut opmodagaid mihtiduvvot. Navdimis áššiid mielas lei ávkálaš oážžut formaliserejuvvot eaiggáduššánrievtti daidda eatnamiidda maiguin barge, sihkkarastin dihtii resursavuodu, ja erenomážit go formaliseren ii máksán maidige.

Eará sivva dasa ahte 1775-resolušuvnna unnán geavahuvvui Kárášjogas, lei ahte olbmuin lei dábálaččat dološvierun gaskaneaset juogadit meahccelájuid ja geavahit daid vurrolagaid. Orru čájehuvvomin ahte vuogádat doaimmai bures, ja bisttii vel oalle guhká manjá 1775. Dan dihtii ii dáidán leat dárbu váldit resolušuvnna atnui Kárášjogas.

Ii leat muđui ge jáhkehahtti ahte eanačujuheamit ležžet váikkuhan báikkálaš meahcceguovlorivttiid áddejumiide jagiid ovdal 1863. Nu mo daddjon, čujuheamit guske opmodagaide mat ledje ovdežis váldon atnui, ja nu ba dat formaliserejedje sajáiduvvan dili. Dasa lassin ásse Ávjováris/Kárášjogas birrasii 300 olbmo 1700-logu loahpas, ja 588 olbmo álbmotlohkama dieđuid mielde jagis 1865, vrd. čuoggá 3.2.

⁷⁶⁷ Finnmárkokomišuvdna, *Eiendomsistorikk for Karasjok 1550 til 1863*, borgemánu 16. b. 2019 (jnr. 14/315-137) s. 25.

Nu ledje ge doppe ollu eambo ássit go dat ovcci bearraša mat jagis 1801 ledje registrejuvvon márkana ássin.

Eai stáhta eará ge disposišuvnnat Kárášjogas ovdal 1863 sáhttan iešalddis ásaht stáhtalaš eaiggáduššánrievtti. Gaskkal 1843 ja 1856 gulahuvvojedje 15 ámtaduodaštusa Kárášjoga eatnamiidda, ja 12 dain dahkkojedje jagis 1852. Nu mo deatuhuvvon čuoggás 7.3.5.3, adde ámtaduodaštusat háldejeaddjái vuoigatvuoda disponeret eanabihtá masa ámtaduodaštus lei addon, dassáži go eanaoamastanduodaštus čálihuuvui. Háldejeaddji ii dárbašan máksit ámtaduodaštusa ovddas, eai ge olbmot dárbašan máksit eanavearu dan báikki ovddas masa duodaštus gustui. Dan dihtii ámtaduodaštusaid čáliheamis ii lean eanaeaiggát disposišuvnnaid mihtilmas hápmi.

Čakčamánu 7. beaivve 1854 láhka, mii lei «*dihto Finnmárkku guovlluid boazoguohtuma ja guodoheami*» birra, lei bealistis dábálaš, stáhtalaš stivrenrievtti oassin. Rievtti mielde lága § 1 anii gal cealkámuša «*guovllut mat gullet stáhtii*», muhto lága ulbmilin lei áimmahuššat boazodoalloeláhusa beroštumiid manjá go Suoma-Norgga riikaradjá giddejuvvui jagis 1852. Dan dihtii ii leat jáhkehahtti ahte diet cealkámuš váikkuhii bearehaga boazodoalloeláhusa riekteáddejumiide.

Muđui oaivvildii Nuorta-Finnmárkku sundi, Erik Hauge, jagi 1834 ahte Kárášjoga beahcevuovddit fertejedje dulkojuvvot almennetuovdin Vidát Christiana Norgga Lága (1687) 3-12-6 mielde. Dasto lei stáhta beahcevuovdegeavaheami disposišuvnnaid duogázin 1850-loahpa rájes sávaldat láchit dili čorgadis resursaávkástallamii, ja eastadit meahcceresursaid billašuvvamis. Dan dihtii dieid disposišuvnnain lei čielga almmolašrievttálaš hápmi. Dasa lassin boahhtá ovdan breavas maid vuovdebearráigeahčči Anders Johnsen čálii vuovdeassistentii, Schillingii, juovlamánu 30. beaivve 1865, ahte stáhta disposišuvnnat eai lean olus váikkuhan báikkálaš riekteáddejumiide. Johnsen čálii earret eará ahte báikeolbmuid mielas «*Vuovdesuoládeapmi*» ii lean suoládeapmi.⁷⁶⁸

Stáhta ii oro muđui leat disponeren Kárášjoga odasmuvvi meahcceresursaid geavaheami ovdal 1863, ii lihhtoláigoheamiid, ii ge čujuhemiid bokte. Nu mo namuhuvvon čuoggás 7.3.5.3, de «*gulle*» dan logi opmodahkii mat mihtiduvvojedje ja vealggás biddjojedje gaskkal 1811 ja 1814 mánja meahcceláju. Muhto dát lájut eai lean ásahtuvvon stáhta disposišuvnnaid vuodul, muhto báikeolbmuid geavaheami vuodul, ja olbmot eai máksán daid ovddas. Eai ge dan 12 láju ovddas maidda ámtaduodaštus, mii čálihuuvui jagis 1843 gustui, dárbašan máksit, eai ge ovttage eará ámtaduodaštusa ovddas mat čálihuvojedje dan manjá.

Dáid dieđuid mielde ferte atnit vuodđun ahte stáhta disposišuvnnain Kárášjogas ovdal 1863 ii leat leamaš dakkár

⁷⁶⁸ Finnmárkokomišuvdna, *Bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, geassemánu 27. b. 2018 (jnr. 14/315-116) s. 10–12, 13–21 ja 26–27.

sisdoallu mii livččii váikkuhan báikeolbmuid riekteáddedjumiide dainna lágiin ahte leat njeaidán, dahje leat leamaš mielde váikkuheamen dasa ahte vuoigatvuodát mat ledje sajáiduvvan guovllus jagis 1751, livčče njeaidášan. Leamaš dábálaččat sáhka sajáiduvvan geavaheami formaliseremis, ja sajáiduvvan vuoigatvuodáid mearrideames. Disposišuvnnat leamaš maid menddo hárvanaččat dan ektui ahte dain livčče sáhttán leat diekkár váikkuhusat.

Nu ba ii leat ge stáhta ovdal 1863 disponeren Kárášjoga eatnamiid ja resursaid dan láhkai, ii ge nu viidát, ahte disposišuvnnat livčče sáhttán duddjot stáhtii eanaeaiggáduššarievtti. Vaikko vel stáhta anii iežas eanaeaiggádin ovdal ge, de dat ii boahtán čielgasit ovdan lágain ovdal cealkámuš «*stáhta eana Finnmárkkus*» geavahuvvui 1863-eanavuovdinlágas. Dasto lei easka maŋŋá go 1863-láhka lei biddjon fápmui, ahte stáhta eanaeaiggátčuoččuhusat Kárášjogas, mat muhtun muddui fátmastedje veahá viidábut, bohte oidnosii konkrehta eana- ja resursadisposišuvnnaid bokte. Nu ahte rievdan dan guvlui ahte stáhtalaš eaiggáduššariektti livččii sajáiduvvan riektedillin dahje báikkálaš vieruiduvvan riektin, sáhttá áramusat leat álgán dalle go 1863-eanavuovdinláhka mearriduvvui, ja lága maŋŋit áigge geavaheapmi.

Dat mielddis buktá ahte vuoigatvuohta mii lei ásavuvvon Ávjovári/Kárášjoga guovllu álbmogii dalle go guovlu gárttai Dánmárkku-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái jagis 1751, lei ain álbmoga hálddus jagis 1863. Dasa lassin lea álbmot gaskkal 1751 ja 1863 joatkán ovdeš geavaheami dološ geavahanárbevieruid mielde, ja maiddá eanáš ieš hálddašan eatnamiid. Nu ba lea ge báikkálaš vuoigatvuođa vuoddu, maid buorre muddui sáhttá buohtastahttit vuoigatvuođain mii dán áiggi riekteterminologija mielde gohčoduvvošii oktasaš eaiggáduššariekttin, nannejuvvon vel eanet jagi 1863 rádjai.

Riektejoavkku eanetlohku lea cealkán ahte Sis-Finnmárkku dili rievdan maŋŋá 1751 illá sáhttá leat báikeolbmuid «*báikkán buoret posišuvnavuodu*», go lea sáhka eaiggáduššarievttis, dan ektui mo dilli lei jagis 1751, ja sii oaiivildit ahte váilevaš sámi vuostálastin stáhta ráddejumi vuostá, leat muhtun lágan riektesihkasteaddji passivitehta.⁷⁶⁹ Dán oainnu vuoddu ii leat guorahallan das mo ja man viidát stáhta duodai lea disponeren Sis-Finnmárkku guovlluid. Ii ge leat áktánasat adnon vuoddu mo báikeolbmuid riekteáddedjumiit ja geavaheapmi lea leamaš maŋŋá 1751. Dan dihtii ii oro Riektejoavkku konklusuvnnas doallevaš duohtavuodavuoddu. Dát gusto goittotge áigodahkii gaskkal 1751 ja 1863.

7.3.7.5 Stáhta disposišuvnnaid mearkašupmi gaskkal 1863 ja 1980

(1.) 1775-resolušuvnna nuvttá eanačujuheami rivde 1863-eanavuovdinlága vuodul ortnegiin mii gáibidii ahte olbmot

⁷⁶⁹ NOU 1993: 34 s. 265.

fertejedje máksit eanamihtideami ovddas. Ii ge šat guston klausula mii dagai ahte opmodat manai ruovttoluotta stáhtii jus eana ii lean váldon atnui golmma jagi sisa. Dát ortnet dovddaha eambo eaiggáduššaríddedjumi ovdeš áiggi ektui. Dasto lea lága čujuheapmi cealkámuššii «*Stáhta eatnamat Finnmárkkus*», juoga mii dahká stáhta eaiggátčuoččuheami čielgasabbon.

Muhto dat ahte eanavuovdin bodii nuvttá mihtidemiid sadjai, ii lean vuosttažettiin markeren dihtii stáhta eaiggáduššarievtti. Lei Johannes Norman, guhte lei Romssa ja Finnmárkku vuodemeaštir 1860–1876, guhte evttohii rievdadeami. Breavas Finánsadepartementii njukčamánu 19. beaivve 1862, son čálii ahte nuvttá Finnmárkku eanamihtideamiit mielddisbukte ahte Finnmárkui šattai «*ollu, geafes, duhtameahtun ja ávddahis eanadoalloproletariáhtta*». Jus eana baicce vuvdojuvvošii «*eatnama lunddolaš haddái*», de oaiivildii Norman ahte dat sihkkarasttášii ahte «*seastevas ja bargánis albmát*», geain lea veahá kapitála, ostet eatnamiid. Dat dáhkidivččii ahte Finnmárkui eai šatta «*eanet, muhto geafes, duhtameahtun eanaeaiggádat geat eai birge ieža, ja geat dávjá gártet váivváškása noaddin*», dan sadjai go «*unnit, muhto jábálaš, iešbeanalaš ja duhtavaš dálldoallit*».⁷⁷⁰ Normana iniciatiivva duogážin ledje Álaheaju guovllu dilálašvuodát. Doppe lei šaddan dakkár eanadoallu mii gáibidii stuorát areálaid go dan mii lei jurddašuvvon dan áigge go 1775-resolušuvdna hábmejuvui, ja mas dávjá mánggas háliidedje geavahit seammá eanastuhka.⁷⁷¹

Finánsadepartemeanta guorrasii Normana oainnuide. Departemeanta čujuhii earret eará dasa ahte jus galggašii joatkit 1775-resolušuvnna vuogádaga, de dat «*mielddisbuvttášii issoras váikkuhusaid, ii dušše meahcedoaimmahussii, muhto maiddá Finnmárkku eanadollui*». Muhto eanavuovdin fas baicce mielddisbuvttášii ahte guovllu boahteáiggi huksejuvvošii «*dorvvolat vuodu ala, go mii livččii dillin jus joatkkášii nuvttá eananjuolludemiiid summal geasa fal, ja dakko bokte ásavivččii geafes álbmoga*».⁷⁷²

Stuoradikkis čujuhii Ealáhuskomitéa nr. 2 dasa ahte nuvttá eanamihtideapmi ii šat heiven nu bures Finnmárkui, go dohko lei olmmošlohku lassánan. Komitéa navddii maid ahte eanavuovdima bokte livččii álkít áimmahuššat boazodoalu ja guolástusa beroštumiid, go nuvttá mihtidemiin.⁷⁷³ Dan dihtii mearriduvvui 1863-lága § 2:s, ahte eana galggai vuvdojuvvot. Muhto eanavuovdima sisaboahu ii galgan mannat stáhtakássii, muhto «*galggai čohkkejuvvot foandan Finnmárkku vuovdedoaimmahusa buorrin*». Maiddá dat

⁷⁷⁰ Siterejuvvon Kirsti Strøm Bull mielde, *Jordsalgslovgivning. En retts-historisk gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965*, 2014 s. 28.

⁷⁷¹ Geahča lagabui Kirsti Strøm Bull, Op. Cit., 2014 s. 27–34.

⁷⁷² Siterejuvvon Kirsti Strøm Bull mielde, Op. Cit., 2014 s. 33.

⁷⁷³ Kirsti Strøm Bull, Op. Cit., 2014 s. 34.

dilálašvuodat čájehit ahte lága ulbmilin ii lean háhkat stáhtii sisabođu, muhto baicce hukset servodaga.

1863-eanavuovdinlágas ledje maid moadde dehálaš spiehkasteami eanavuovdinortnega ektui. § 6:s lei spiehkasteapmi viessosajiid ektui mat ledje «*ávdin guovlluin gos navdimis eai nu gallis ásaiduva labkalagaid*». Doppe galgai «*fálldis ain leat vejolašvuohta*» čujuhit eatnama «*válddekeahhtá mávssu*». Dasto sáhtte háldejeaddjit, geat unnimusat jagi ovdal go 1863-láhka biddjui fápmui, ledje váldán eatnama atnui, § 9 mielde «*rehkenastit*» oážžut eatnama «*čujuhuvvot ja gulahuuvvot njuolggadusaid vuodul mat gustojedje ovdal*», jus sis lei eanastuhka ámtaduodaštus, jus eana lei gilvojuvvon dahje áidojuvvon, dahje jus lei sáhka eatnamis gosa lei huksejuvvon ja gos gávdnui «*eanastuhkka dastán labkosis*».

Nu mo namuhuvvon čuoggás 7.3.5.4, de leat Kárášjogas dán áigge matrihkkalii registrerejuvvon 144 opmodaga main lea vuodđudanbeaivemearri áigodagas go eanamihtideamit muddejuvvojedje 1863- eanavuovdinlága vuodul. Dasto ledje Deanukomišuvnna jagi 1884 Kárášjoga matrihkkalis oktiibuot 153 ráidologu. Dáin ledje 139 opmodaga čuldojuvvon opmodagain mat ledje matrikulerejuvvon ovdal go komišuvdna álggahii barggus jagis 1884, ja 14 ledje čuldojuvvon opmodagain mat matrikulerejuvvojedje dan áigodaga go komišuvdna barggai.

Nu ba áhahuvvojedje ge mealgat eambo opmodagat jagiid gaskkal 1863 ja 1902, go buohtastahtá dilliin ovdal jagi 1863. Lassáneapmi dáhpáhuvai seammá áigge go eanavuovdin bodii nuvttá mihtideami sadjai. Muhto lei dušše okta dan 139 opmodagas mat ledje matrikulerejuvvon jagis 1881, mii lei áhahuvvon eanavuovdima bokte priváhta olbmui. Dát dáhpáhuvai jagis 1880. Dan eará 138 opmodagas ledje 88 opmodaga čuldojuvvon opmodagain mat ledje mihtiduvvon ja vealggás biddjon gaskkal 1811 ja 1814, ja unnimusat 45 opmodagain lei vuolggasadjii 1863-lága § 9 spiehkasteamis. Dáid mañimuš namuhuvvon opmodagain leat guhitta opmodaga áhahuvvon ovddeš ámtaduodaštusaid vuodul, ja 39 oamastanduodaštus fas leat diedut mat mitalit ahte opmodagat leat leamaš anus unnimusat jagi ovdal go 1863-láhka biddjui fápmui. Geahča muđui 7.3.5.4 čuoggá.

Kárášjogas orrot eanavuovdimat lassánan mañjá jagi 1880. Earret eará ledje vihtta dan 14 opmodagas mat ledje áhahuvvon dan golmma jagis go Deanukomišuvdna barggai, vuvdojuvvon. Muhto dan rádjai lei dilli dábálaččat leamaš nu ahte eanáš daid opmodagaid dáfus mat ledje áhahuvvon Kárášjogas, seammá láhkai go ovdal jagi 1863 ge, de lei leamaš sáhka ovddeš, sajáiduvvan dili formaliseremis.

Go lea sáhka dili birra mañjá 1880, de lei 1876-eanavuovdinnjuolggadusain, mat bohte 1864-njuolggadusaid sadjai, § 2:s mearrádus das ahte muhtun osiin fylkka meahceguovlluin, earret eará Kárášjogas, ii galgan luobahit eatnamiid mat eai lean anus. Jagis 1878 ávžžuhii Kárášjoga gielddastivra

ahte rahppo vejolašvuohta «*buot Kárášjoga ássi sápmelaččaide luobahit eatnama opmodahkan siedgarođuin dahje soahkevuovddiin ja njárggain gos ii leat beahcevuovdi*». Muhto ámtamáni mielas ii lean dárbu evttohit rievdadit doaimvugiid maid 1876-njuolggadusat ledje áhahan, vrd. maiddá Gonaglaš resolušuvnna borgemánu 4. beaivve 1879. Čálus maid ámtamáni gárvii borgemánu 18. beaivve 1891, orru čájeheamen ahte práksis maid 1876-njuolggadusat ja 1879-resolušuvdna ledje áhahan Kárášjohkii, guoskkai olles gildii, muhto dan láhkai ahte báikkit mat láhkavuodu haga ledje geavahuvvon ássanbáikin, sáhtte lágiduvvot geavaheaddjái opmodahkan.⁷⁷⁴

Dát čájeha ahte maiddá eanáš Kárášjoga opmodatmihtideamit 1880-logus ovddos guvlui formaliserejedje sajáiduvvan geavaheami, eai ge lean odđa njáskkahagaid mihtideamit. Eará mii doarju dán, lea ahte Kárášjoga olmmošlohku lei oalle dásset dien áigodaga. Jagiin gaskkal 1865 ja 1900 lassánii olmmošlohku 588 olbmos 637 olbmøn, vrd. dan mii lea daddjon čuoggás 3.2 ovddabealde.

1890-logus evttohii ámtamáni ahte njuolggadusaid § 2 namuhuvvon luobahanráddjemiid berrešii heaittihit. Kárášjoga gielddastivra guorrasii dasa. Ámtaagronoma A. Nilsen rehkenasttii ahte Kárášjogas lei birrasii 5 km² eana maid sáhtii gilvit, ja ahte johkalegiin lei buorre bargat šibihiiguin. Muhto son ii jáhkkan gal ahte dáčča odđahuksejeddjit fárrjedje dohko.⁷⁷⁵

«Govvidit Kárášjoga dakkár guovlun gosa amasolbmot fárrjeit – dáččat – bargan dihtii eanadoaluin ja šibihiiguin, gal orru boastut. Leat dušše sápmelaččat geat birgejit doppe, mánggabealat eallineavttuin, erohussan mángga eará sajiin riikkas, muhto sápmelaččaide – olmmoščerdii mii doppe lea bajásaddan ja hárvánu guovllu dillái – gal navddán guovllus leat ollu buorit eavttut.»

Muđui ámtaagronoma dovddahii ahte dan sivas go Kárášjogas leat unnán eanadoalloareálat, de dat sáhtá baicce leat vuodđun áhahit mánga ássanbáikki. Nilsena dieduid mielde sámi eanadoallit eai dárbbášan nu ollu eatnamiid go dáčča eanadoallit, dan dihtii go sápmelaččat geavahedje jeahkála buhtadussan suinniide.⁷⁷⁶ Departemeanta guorrasii ámtamáni evttohussii, ja buhttii jagis 1895 1876-njuolggadusaid § 2 ráddjemiid mearrádusaiguin, mii attii vuovdedoaimmahussii vejolašvuoda váikkuhit eanamihtideami.⁷⁷⁷

774 Geahča lagabui Kirsti Strøm Bull, Op. Cit., 2014 s. 61–63. Geahča maid s. 45.

775 Kirsti Strøm Bull, Op. Cit., 2014 s. 65–66 og 68–69. Geahča maid Sth. Prp. Nr. 95 (1895) s. 42.

776 Kirsti Strøm Bull, Op. Cit., 2014 s. 69. Geahča maid Sth. Prp. Nr. 95 (1895) s. 45.

777 Kirsti Strøm Bull, Op. Cit., 2014 s. 72.

Maŋná 1863 disponerii stáhta maid eambo aktiivvalaččat Kárášjoga vuovderesssaid ávkkástallama go ovdal, erenomážit beahcevuovddiid ektui. Muhto disposiuvnnain lei ain eambo láhttenmuddendoaimma hápmi áimmahuššan dihtii resurssaid ja eastadan dihtii menddo garra njáskama, go priváhtarievttálaš disposiuvdnadoaimma hápmi. Muđui ledje stáhtas unnán eana- ja resursadisposiuvnnat Kárášjogas gaskkal 1863 ja 1902. Lea sáhka guokte jávrelihttoláigoheamis logijagiáigodaga 1882–1891, ja vihttajagiáigodaga 1885–1889, ja birrasii 30 ladjolihttoláigoheami, main eanáš šiehtadusat dahkkojedje easkka áigodaga loahpas. Dasgo ámtamánni bajábealde namuhuvvon čállošis borgemánus jagis 1891, čujuha dasa ahte lájut mat ledje váldon atnui láhkavuodu haga, sáhtte lihttoláigohuvvot dihto jagiide divvaga vuostá, de ledje navdimis maiddá goittotge muhtun lihttoláigoheami maid ulbmilin lei sajáiduvvan geavaheami formaliseren.⁷⁷⁸

Eará sániiguin daddjon, stáhtas eai lean ollu disposiuvnnat, ja disposiuvnnat ledje seammá bures stáhtalaš stivrenriektedoaimmat go eaiggáduššánrádđejupmi. Dat guoská maiddá eanamihtideide, maid vuodđun lei jurdda láchit dili eanadollui, dan dihtii go navdojuvvui ahte eatnamiid oastin attášii buoret bohtosiid Finnmárkku eanadollui, go nuvttá eanajuolludeapmi. Dasa lassin Kárášjoga nuvttá eanamihtideapmi lei duohta váldonjuolggadus goittotge 1880 rádjai, ja mihtideamit ledje eanáš sajáiduvvan geavaheami formaliseremat. Nu lei navdimis dilli maiddá čuovvovaš jagiid maŋná 1880.

Nu ba lea ge stáhta disposiuvnnain Kárášjogas gaskkal 1863 ja 1902 dakkár sisdoallu mii dagaha ahte disposiuvnnaid ii sáhte deattuhit nu bearehaga árvvoštaldettiin ahte lei go eatnamiidda ásahuvvon stáhtalaš eaiggáduššánriekti sajáiduvvan riektedillin dahje vieruiduvvan riektin. Disposiuvnnain ii leat doarvái čielga eaiggádisposiuvnnaid hápmi nu ahte man ge muddui livččii sáhttan váikkuhit báikkálaš riekteádejuumiide.

(2.) Finnmárkku stáhtalaš eanavuovdimat jotkojuvvojedje *1902-eanavuovdinlágas*. Muhto ii dán ge lága váldoulbmilin lean markeret stáhta eanaeaiggátposiuvnna. Láhka geavahii gal dajaldaga «*Stáhta eatnamat ja duovdagat Finnmárkku Ámtta doaresbealguovllus*», ja stuorradiggedivaštallamis deattuhuvvui ahte láchka gustui «*stáhta eatnama*» vuovdimii.⁷⁷⁹ Dattege orui disposiuvnnain, mat dahkkojedje lága vuodul, seammá bures leamen servodatlaš stivrejumi hápmi, go priváhta eaiggáduššánrádđejumi hápmi. Lága hábmema

olis deattuhii Eanadoallodepartemeanta čuovvovaš beliid dehálázžan.⁷⁸⁰

- «1. Ahte eanavuovdin galggai geavahuvvot gaskaoapmin muddet álbmotlaš ja gielalaš diliid Finnmárkku rádjaguovlluin
2. Ahte galgá garrasit bargat vuovdegáhttemiin ja vuovddiid ahtanuššamiin.
3. Ahte ovddalgihtii ráhkaduvvošii formála plána mo vuovdit stáhta eatnamiid dan nammii ahte ásahtit jearggalaš eanaávkástallama ja dan nammii ahte ollásit gilvit ja koloniseret Finnmárkku eatnamiid.
4. Ahte berrešii geahččalit bágget eanaostiid duodai gilvit eatnamiid dahje geavahit eatnamiid juobe gilvvekahtta dahje – velá Finnmárkku mihtuid mielde ge – belohakkii gilvojuvvon dilis.»

Nu ba ledje ge 1902-lága vuodđun nátionála ja gielalaš ulbmilat, vuovdegáhtten, sihkkarastit ahte luobahuvvon eatnamat gilvojuvvojedje dahje eará láchkai ávkkástallojuvvojedje, ja maiddá ulbmillaš eanaávkástallan. Dát maŋimus namuhuvvon čuokkis bodii das go eanavuovdin maŋná 1863-lága fápmuibidjama, lei leamaš summal ja plánekahtta. Nátionála ja gielalaš ulbmilat bohte erenomážit ovdan eanavuovdinjuolggadusaid § 1 c) evttohusas, mas celkui ahte eana galggai mihtiduvvot dušše daidda geat «*máhttet hállat, lohkat ja čállit dárogiela, ja geat geavahit dárogiela beaivválaččat*».

Stuorradikki eanadoallokomitea fuomášahtii ahte láchka fertii ovddidit diekkár ulbmila,⁷⁸¹ muhto ahte giellaklausula lei deasta mii galggai deattuhuvvot, ii ge mihkkege fásta njuolggadusaid.⁷⁸² Mánngas Odeldikki áirasiin celke ahte ii sáhttan nu garrasit deattuhit dárogielgelbbolašvuodagáibadusa, ja erenomážit ii sámi álbmoga ektui.⁷⁸³ Finnmárkoáirras Sivert L. Aasen čujuhii dasa ahte Guovdageainnus ja Kárášjogas «*ii beasa das goassige eret ahte eanaš oassi álbmogis leat sápmelaččat*». Aasena dieduid mielde doppe ii leat «*oktage eará dáčča go báhppa ja leansmánni*».⁷⁸⁴

Maŋná ge maiddá olbmot geain ii lean nu nanu dárogielmáhttu ledje beassan oastit eatnamiid, čavgii Eanadoallodepartemeanta giellagáibadusa čállošis Finnmárkku ámtamánnai juovlamánu 18. beaivve 1913. Čállošis deattuhuvvui ahte «*ii leat vuordimis ahte sáhtta addot lohpi vuovdit eatnama oastái guhte beaivválaččat ii geavat dárogiela*».⁷⁸⁵ Dát dagahii ahte Finnmárkkus vuostálastigohte garrasit. Áviisa Vestfinmar-

780 Ot. prp. nr. 20 (1901-02) s. 16.

781 Indst. O. XI (1901-02).

782 Kirsti Strøm Bull, Op. Cit. s. 90 viidásat čujuhusain Indst. O. XI:i (1901-02) s. 90.

783 Kirsti Strøm Bull, Op. Cit. s. 90–92.

784 Odelstinger ráddádallamat 1901–1902 s. 1253.

785 Siterejuvnon Kirsti Strøm Bull mielde, *Jordsalgslovgivning*, 2014 s. 112.

778 Kirsti Strøm Bull, Op. Cit., 2014 s. 63.

779 Kirsti Strøm Bull, *Jordalgslovgivning*, 2014, earret eará s. 92 ja 94.

kens Socialdemokrat almmuhii ođđajagimánu 8. beaivve 1914 kommentára bajilčállagiin: «*Ráđđehus Finnmárkku álgoálbmoga vuostá. Jallodat*», ja divvui čuovvovaš gažaldaga:⁷⁸⁶

«Manin eai galgga sápmelaččat ja kvenat beassat oastit eatnama stáhtas – sii han leat Norgga boargárat? Galget go dát olbmot, geat leat Finnmárkku álbmoga stuorámmus oassin, ránggáštuvvot dan dihtii go sii eai hálddaš ođđaseamos, norgalaš riektáčállima mohkiid? Dieinna lágiin go áigu ráđđehus ovddidit Finnmárkku eanadoalu?»

Golbma Finnmárkku stuorradiggeáirasa čalle departementii guovvamánu 5. beaivve 1914, ja deattuhedje ahte gáibádusaid čavgen ii leat vuoiggalaš, earret eará dan dihtii go mánga Finnmárkku gielddain, earret eará Kárášjogas, mánga báikkis orrot «*dušše sápmelaččat, geain hárvve lea vejolašvuohka servvotallat dáččaiuin*». Dan dihtii livččii «*menndo garra gáibádus geatnegahttit sin hállat dárogiela ruovttuin*». Finnmárkku Eanavuovdinkomišuvnna ovdalmoš, Klouman, celkkii ahte son gal ii lean nu garrasit deattuhan ahte geavaha go ohcci dárogiela beaivválaččat vai ii, ja ahte ii boade buorin ii «*dáruidduhttimii ii ge eará almmolaš beroštumiide*» bidjat diekkár gáibádusa.⁷⁸⁷

Eará dokumeanta mii čállui jagis 1914, ja mii čilge eanavuovdima ulbmila, lea Eanadoalodepartemeantta čáli, Krogha, čielggadus, mii lea čilgejuvvon čuoggás 7.3.7.4. Son giedahallá vudolaččat koloniseren- ja dáruidduhttinulbmila. Earret eará siterejuvvo čuovvovaš Ot. prp. nr. 20 (1901–1902) cealkámuš.⁷⁸⁸

«Dat han gal lea áibbas čielggas ahte hálldahusas berre leat mihtomearrin atnit eanavuovdima gaskaoapmin ovdánahtit dárogiela dieidda amasolbmuide».

Čielggadeapmi geardu maid čuovvovaš cealkámuša maid Konow celkkii Odeldiggedebáhtas:⁷⁸⁹

«Jus mii oppanassiige galgat lihkestuvvat ásaheamis Finnmárkku norgalaš guovlun norgalaš nationalitehtain, de in jáhke skuvla, ii ge girku nagot beare bures dan olahit, muhto mun jáhkán mii dan nagodat dakko bokte ahte oazžut dohko nanu, norgalaš čeardda, álbmoga mii sáhtta assimileret amas elemeanttaid, nu mo Davvi Amerihkás, gos nanu engelándalaš čearda veahážiid mielde assimilerii amas, sisafárjeaddji álbmoga.»

Konowa cealkámuš vulggii das go áirasat Lutzow Holm ja Aasen leigga deattuhan ahte eanavuovdinnjuolggadusa § 1 c) giellaklausula fertii várrugasat atnit, «*erenomážit sápmelaččaid ektui*», muhto áirras Egede Nissen ii lean ovttaoaivilis «*čujuhettiin dasa ahte sápmelaččat «kveanaiduvvet» eanet ja eanet*».⁷⁹⁰ Čielggadeapmi čoahkkáigeassá eanavuovdima ulbmila dáinna lágiin:⁷⁹¹

«Váldoulbmilin orru leamen leamaš ahte áiggis áigái, iešgudetge guovlluin Finnmárkkus, ja erenomážit rádjaguovlluin, galgá dáčča álbmot leat eanetlogus, vai dat sáhtta assimileret amas elemeanttaid dan sadjái go ieža báinnahallat amas elemeanttaide».

Jagis 1914 eanadoalodepartemeantta oaidnu lei ahte 1902-lága váldoulbmilin lei nappo Finnmárkku dáruidduhttin ja norgalaš koloniseren. Ulbmilin ii lean doaimmahit priváhtarievttálaš eaiggáduššama, muhto sihkkarastit norgalaš territoria ja markeret stáhta stivrenválddi.

Eará mii čájeha ahte priváhtarievttálaš aspekta ii lean dehálaš, lea ahte eanavuovdima sisaboahu ain galggai mannat Finnmárkku vuovdefondii, ja galge 1902-lága § 5 mielde, lassin dasa ahte gokčat enamihtidangoluid, «*Stuorradikki juolludeami bokte [sáhttit] geavabuvvot ovdánahttit Finnmárkku ámtta eana- ja vuovdedoalu*». Dasto ledje hattit hálbibut go márkanhattit. Lávdegoddi mii ráhkkanahtii 1965-lága, čálii ahte stáhta válddi «*nannosit vuhtii sosiála deasttaid mearridettiin eanahattiid, ja manjá go miessemánu 22. beaivve 1902-eanavuovdinláhka biddjui fápmui, lea stáhta deattuhan eará osiid go ekonomalaš beliid mearridettiin matrikulerekeabtes stáhtaopmodagaid hattiid.*»⁷⁹² Nu ba ii lean ge stáhtafinánssaid áimmahuššan, eai ge stáhta eaiggáduššanberoštumit guovddázis, muhto stáhta sávaldat ahte vuosttažettiin eastadit spekulatiiva eanaoastimiid, ja nuppi dáfus láchit dili «*čeahpes, dáčča ođđaásiide koloniseregoabhtit Finnmárkku*».⁷⁹³

Nu ba orru ge 1902-eanavuovdinláhka mángga dáfus eambo leamaš guovlopoltiikhkalaš doaimba, dan sadjái go láhka mii galggai, dahje galggai leat heivvolaš ovddidit stáhta eanaeaiggátposišuvnna.

Go lea konkrehtalaččat sáhka Kárášjoga dilis, de čájeha čuoggá 7.3.5.5 govvádus ahte jagi 1902 rájes jagi 1965 rádjai lassánedje mealgadit stáhtalaš disposišuvnnat maid vuodđun lei eaiggátvuodaráđđejupmi. Opmodatmihtidemiid ja lihtto-láigosajiid lohku lassánii eanet go golmmageardásaččat, go

786 Siterejuvvon Kirsti Strøm Bull mielde, Op. Cit., 2014 s. 113.

787 Geahča lagabui Kirsti Strøm Bull, Op. Cit., 2014 s. 113–114.

788 Eanadoalodepartemeanta, *Oversigt Finmarken. Kolonisation. Fornorsking* (jnr. 14/288-13), 1914 s. 39.

789 Eanadoalodepartemeanta, Op. Cit., 1914 s. 43.

790 Eanadoalodepartemeanta, Op. Cit., 1914 s. 43.

791 Eanadoalodepartemeanta, Op. Cit., 1914 s. 45.

792 *Innstilling om lov og forskrifter om statens umatrikulerte grunn i Finnmark fylke*, čakčamánu 29. b. 1962 s. 30.

793 Op. Cit., 1962 s. 9.

álggos ledje njeallje mihtideami jahkásaččat jagiin gaskkal 1863 ja 1902, ja gaskkal 1902 ja 1965 ledje 12 mihtideami jahkásaččat. Erenomážit gaskkal 1948 ja 1965 mihtiduvvedje ollu eatnamat, ja gaskamearalaččat ásavuvvedje dahje lihttoláigohuvvedje badjel 25 opmodaga jagis dien áigodaga. Vaikko vel oalle mánja opmodatásaheami ledje opmodagat mat ledje čuldojuvvon ovdeš mihtiduvvon eatnamiin, de lea navdimis ahte ledje ollu eambo odđa opmodatásaheami go ovdal ja eai duššefal sajáiduvvan geavaheami formaliseremat.

Dasto lassánedje maid ladjolihttoláigoheamit birraii 30 lihttoláigoheamis 1902 rádjai, badjelaš 150 lihttoláigoheamin gaskkal 1902 ja 1965. Dán áigodagas stáhta álggahii maiddá ealáhus láhkásaš vuovdedoaimma.

Sihke dalle go 1902-láhka mearriduvvui ja čuovvovaš logijagiid, ledje unnán olbmot Kárášjogas geain lei dárogiella eatnigiellan. Eará láhkai go Álaheaju guovllus ja Báhcaveajis, de eai baljo fárrestaddan ge dáččat Kárášjohkii. Dien dáfus ii leat daddjon ahte olbmot dulkojedje stáhta disposišuvnnaid eaiggáduššánrádđejupmin. Ja dat ahte álbmot dohkkehii eanavuovdima, ii sáhte adnot vuodđun dasa ahte álbmot maiddá dohkkehii stáhta eanaeaiggátposišuvnna. Sáhtá leamaš nu ahte olbmuid mielas eanavuovdin bodii álbmogii buorrin, earret eará danin go eanavuovdin sáhtii lean veahkkin oažžut čielgasat doallodiliid. Dan dihtii sáhtá leat nu ahte álbmot heivehii iežas eanavuovdinortnegii danin go dat lei ulbmillaš, ii ge vuostazettiin dan dihtii go dulkojedje ortnega leamen riektenjuolggadussan.

Ovddit čilgehusain boahá dasa lassin ovdan ahte Finn-márkku opmodatmihtidemiid njuolggadusaid vuodđun 1902 rájes, lei stáhta dáruiduhttinpolitihkka fylkka sámii ja kvena álbmoga ektui, vrd. 1902-eanavuovdinnjuolggadusaid § 1 c) giellaklausula. Klausula ii geavahuvvon nu beare čavgadit, ja «*dan muddui go diehtii*», dat ii geavahuvvon ovdal nuppi máilmmisoadi manjá.⁷⁹⁴ Dan dihtii das ii lean áktánas mearkkašupmi Kárášjogas. Dattege ledje eanaoastinohcanskoviin gažaldagat ohcciid giellagelbbolašvuoda birra gitta 1958 rádjai, ja § 1 c) bisui njuolggadusain dassáži go njuolggadusaid sadjái bodii 1966-eanavuovdinláhkaásahas. Dat mearkkaša ahte stáhtalaš eaiggáduššandisposišuvnnaid duogáš 1902-lága mielde lei stáhta assimilerenpolitihkka. Dát ráddje goittotge muhtun muddui disposišuvnnaid mearkkašumi árvvoštaldettiin dán áigge vuoigatvuodadili, vrd. ON:a erenomášraporterejeaddji Victoria Tauli-Corpuza ceal-kámuša, mii lea namuhuvvon čuoggáin 6.3.2.3 ja 7.3.7.2.⁷⁹⁵

794 Op. Cit., 1962 s. 15.

795 Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples on the human rights situation of the Sami people in the Sápmi region of Norway, Sweden and Finland, borgemánu 9. b. 2016 teakstaoassi 23 ja 24. Geahča maid 77. teakstaoasi.

Maiddá stáhta ladjolihttoláigoheamit sáhttet muhtun muddui dulkojuvot leat ásavuvvon dan ektui ahte báikeolbmot oidne alcceseaset buorrin formaliseret ladjogeavaheami. Sullasaš áddejumi leat leamaš muđui eará Finn-márkku guovlluin.⁷⁹⁶ Nu sáhtá dilli maid leat leamaš Kárášjogas. Doppe lei siskkáldas juogadanvuogádat ja unnán sisafarren, muhto dat ahte márkkanis ja Deanuleagis lei dábalaš lihttoláigohit, sáhtá leat vuolgán das ahte doppe sáhtii šaddat garrasat gilvu geavaheami alde go boaittobealbáikkiin. Dieidda guovlluide lei maid álkít eiseválddiid ovddasteddjiide beassat. Dan dihtii sáhtá leat nu ahte muhtumat dahke šiehtadusaid vai eai ránggáštuvvo. Lihttoláigošiehtadandivvagat ledje vuollegačča, dábalaččat vuollil 5 kruvnnu jagis ovdal jagi 1945, ja gaskkal njeallje ja logi kruvnnu jagis manjá 1945, ja dien dáfus navdimis ii lean ekonomalaš noaddin dahkat šiehtadusaid. Dan dihtii ii sáhte atnit vuodđun ahte lihttoláigoheaddit atne stáhta lájuid eaiggádin. Orru maid vuhttomín ahte olbmuid lei oalle ollu dadjamuš siskkáldas lihttoláigohemiid juogademiid birra.

Dilálašvuolta mii ankke olggos guvlui sáhtá adnon nannet lihttoláigohanortnega almmolašrievttálaš hámi, lea muđui ahte jagi 1935 rájes lei leansmánni guhte fuolahii Kárášjoga lihttoláigohanprotokollaid, ii ge eanavuovdinkomišuvdna/eanavuovdinkantuvra.

Geahčadeapmi čuoggás 7.3.5.5 čájeha muđui ahte gaskkal 1902 ja 1965 stáhta lihttoláigohii muhtun Kárášjoga jávriid, muhto stáhta ii oro leat priváhtarievttálaččat disponeren guohtun-, fuoddo- ii ge luomeresursageavaheami. Muhto vuovderesurssaid gal stáhta disponerii aktiivvalaččat. Muhto stáhta disposišuvnnain álbmoga vuovdegeavaheami ektui lei maid gaskkal 1902 ja 1965 muddendoaimahápmi, man vuodđun lei resurssaid gáhtten ja geavaheami juogadeapmi. Dan dihtii disposišuvnnat orrot neaktán eambo eiseválddálaš doaibman, go eaiggáduššánrádđejumi doaibman.

Stáhta vuovdedoaimma lea eará dilis. Muhto vuovdedoaimma ii leat iešalddis doarvá mánnggabealat ráddendoaimma mii sáhtášii ásahtit eanaeaiggátrevttii. Dasa lassin vuovdedoaimma ii viidánišgoahtán ovdal 1950-logus. Muorrahivvodat lei sakka unnit go dimbarhivvodat mii vuvdojuvui priváhtalbmuid čuohpakeahtá. Ii ge dimbariin lean nu alla árvu, vaikko vel lei eambo árvu go čuohpakeahtes muorain mat vuvdojuvvedje. Muhtun áigodagaid sáddejuvvedje maid muhtun ráje dimbarat, nu gohčoduvvon «*sulfáhtagalddat*», Kárášjoga vuvddiin Máttá-Norgga kemihkalaš industriijaide.⁷⁹⁷

796 Geahča omd. Finn-márkokomišuvdna, *Felt 5 Varangerhalvøya øst*, 2014 s. 50 viidásat čujuhusaiguin.

797 Geahča lagabui Finn-márkokomišuvdna, *Om bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, geassemánu 27. b. 2018 (jnr. 14/315-116) s. 32–37.

Maiddá i ovdal 1950-logu lei Kárášjogas juoga mađe stáhtalaš muorračuohppan. Stáhta lea maid doaimmahan duohta meahccegeavaheami earret eará áidehuksemiidda. Muhto «Kárášjoga stáhtavuvddiid» 1920–1921-doaibmaplána lea celkojuvnon ahte vuovddis gal «*geavatlaččat ii leat almmolaš doaimmahusaide makkárge árvu*». ⁷⁹⁸ Dien áigge stáhtas eai lean makkárge áigumušat doaimmahit ealáhuslaš vuovdedoaimma Kárášjogas. Gitta 1950-logu rádjai geavahuvvui measta buot dimbbar mii čuhppui, gokčat báikeolbmuid dárbbuid, ja oddasihukseimi manjá nuppi máilmmisoadi. Dattege stáhta vuovdedoaimma ja disposišuvnnat mat dahkojedje vuovdedoaimma olis, leat veahá earaláganat go stáhta eará disposišuvnnat Kárášjogas, ja dan dihtii dat gieđahallojit ja árvvoštallojit sierra 7.3.7.7 čuoggás.

(3.) Govvidus čuoggás 7.3.5.6 čájeha ahte stáhta opmodat ja láigohuksensadjemihtideamit Kárášjogas lassánedje vel eambo manjá go *1965-eanavuovdinláhka* biddjui fápmui. Gaskkal 1902 ja 1965 dahkojedje gaskamearálaččat badjelaš 12 diekkár disposišuvna jahkásaččat, muhto lohku lassánii measta golmmageardánit, birrasii 35 disposišuvnan jahkásaččat gaskkal 1965 ja 2006.

Nu mo deattuhuvvon čuoggás 7.3.7.2, de ii sáhte árvvoštaldettiin ahte lei go stáhta eaiggáduššanriekti Kárášjoga eatnamiidda ášahuvvon sajáiduvvan riektedillin, vai vieruiduvvan rievtti vuodul, deattuhit stáhta disposišuvnnaid mat leat dahkkon manjá go Sámeriektelávdegoddi nammaduvvui. Suoidnemánu 1. beaivve rájes 1965, go odda eanavuovdinláhka biddjui fápmui, gitta golggotmánu 10. beaivve rádjái, dalle go Sámeriektelávdegoddi nammaduvvui, ášahuvvojedje oktiibuot 457 odda vuoddogirjeovttadaga Kárášjohkii. 131 dain ledje vuoddoopmodagat, ja 326 fas ledje láigohuksensaji. Gaskamearálaččat dat dahká birrasii ovcci opmodaga ja badjelaš 21 láigohuksensaji jahkásaččat. Manjit áigge lea okta dáid opmodagain ja 90 láigohuksensaji loahpahuovvon matrihkkalis, nu ahte dán áigge matrihkkalis leat 130 vuoddoopmodaga ja 236 láigohuksensaji. ⁷⁹⁹

Go lea sáhka Kárášjoga *eará stáhtalaš eana- ja meahcceresurssaid disposišuvnnain* maid vuodđun lea eaiggáduššanrádđejupmi, gal baicce ledje unnit disposišuvnnat manjá 1965.

Stáhta jotkkii ealáhuslaš vuovdedoaimma, muhto áiggi mielde doaimma unnui. Dasto eai oro jotkojuvnon, eai ge šiehtaduvvon odda ladjolihttoláigoheamit. Earret moadde lassieana- ja jávreliehttoláigoheamit, de ii oro stáhta leat dahkan ollu eará disposišuvnnaid main lea čielga eanaeaiggát-rádđejupmi vuodđun. Dattege ferte navdit ahte manjá 1965

798 Finnmarkokomišuvdna, Op. Cit. (jnr. 14/315-116) s. 31. Geahča maid s. 18, 25 ja 29–32.

799 Kártadoaimmahat, *Matrikkelnumre i Karasjok*, vuostáiváldon čakčamánu 1. b. 2015 (jnr. 14/315-21).

leat čujuhuvvon oalle ollu sárggát, muhto dat orru leamen eambo resursaávkástallama stivrejupmi, ii ge eanaeaiggát-rádđejupmi.

Almmolašrievttálaš hápmi boahká maid oalle čielgasit ovdan opmodagain ja láigohuksensajiid mihtidemiid olis. Nu mo namuhuvvon čuoggás 7.3.5.6, duogázin dasa ahte 1902-eanavuovdinlága sadjái bodii odda láhka jagis 1965, lei sávaldat oažžut eambo ortnetlaš opmodatdili, ja sihkkarastit eatnamiid eanadoalu várás. Eanadoalodepartemeantta láhka-proposišuvnnas lea deattuhuvvon ahte «*stáhta matrikulerekeahates finnmárkkueatnamiid hálddašemi olis berre vuosttažettiin deattuhit ekonomalaš, rivttes eanadisponeremiid mat leat ávkin servodahkii*». ⁸⁰⁰ Dasto váldui čuovvovaš mearráduš mielde 1966-eanavuovdinláhkaásahusa vuosttaš paragrafi:

«Juksan dihtii stáhta matrikulerekeahates eatnamiid ulbmil- laš ávkástallama, galgá vuovdin ja láigoheapmi, nu bures go vejolaš, dahkkot guovllu beroštumiid obbalaš árvvoštallama vuodul. Plánema olis, mii berre dahkkot huksehuslága areálaplánema rámmaid siskkobalade, ferte árvvoštallat eanadoalu, viesso- ja industriijasajiid, geaidnohuksema, čáhceláigideami, kloáhka, girdihápmamiid, Suodjalusa rusttegiid, luondduguovlluid ja eará dábalaš rusttegiid dárbbuid».

Nu ba lei ge 1965-eanavuovdinortnegis čielga almmolašrievttálaš hápmi. Dasa lassin dát nannejuvvo das ahte láhka-ásahusa §§ 15–17:s, ledje áššemeannudannjuolggadusat mat gustojedje dalle go lei sáhka eatnama oastimis, láigoheamis dahje lihttoláigoheamis. Dábalaččat lei Finnmarkku eanavuovdinkantuvra mii galggai §§ 15 ja 16 mielde mearridit ohcamušaid, ja § 16 a mielde lei hálldahuslága kapihtal VI:a váidinjuolggadusain seammalágán doaimma. Váidinorgánan lei Stáhta vuovdedirektoráhtta.

Nu ba bodii ge eanavuovdinortnega almmolašrievttálaš hápmi manjá 1965 ovdan iešalddis ortnega bokte, ii ge dušše plána- ja huksehuslága geavaheami ja eará lágaid váikkuhussan, mat rádđejit priváhta eanaeaiggádiid ráddenválddi. Danin ii vuhtton stáhta Finnmarkku rádđejumi priváhtarievttálaš aspekta 1965-lága vuodul nu bures, erenomážit ii ovdal go Stáhta vuovdedirektoráhtta organiserejuvui oddasit stáhtadoaimmahussan namain “Statskog SF” jagis 1993.

Vaikko vel ledje ge oalle ollu eaiggát-disposišuvnnat nu go opmodatmihtideamit ja eatnamiid lihttoláigoheamit manjá 1965, de lea liikká eahpečielggas man muddui disposišuvnnaid sisoallu sáhtášii adnot ággan dasa ahte stáhtii livččii ášahuvvon eaiggáduššanriekti. Disposišuvnnaid ferte dulkot dainna lágiin ahte daid ulbmilin lei doaimmahit servodatlaš stivrejumi. Leat menddo unnán eará stáhtalaš disposišuvnnat

800 Ot. prp. nr. 48 (1963–64) s. 11.

main lea eaiggáduššanrádđejumi doaimma hápmi maŋŋá 1965, nu ahte daid sáhtá áktánasat deattuhit árvvoštalladetiin ahte livččii go stáhta eaiggáduššanriekti Kárášjoga eatnamiidda ásahuvvon sajáiduvvan riektedili, dahje vieruiduvvan rievtti vuodul. Nu mo deattuhuvvon čuoggás 7.3.7.3, de lea maid nu ahte vuostálastimat Sis-Finnmárkku eatnamiid stáhtalaš eaiggáduššanrievtti vuostá, mat lassánedje jagiin 1980 rádjai, ráddjejit stáhta aktivitehta dán áigodaga mearkkašumiid ollislaš árvvoštallamis.

Muđui lea stáhta sihke ovdal ja maŋŋá 1965, lága vuodul, viidát stivren Kárášjoga eana- ja luondduresursasid geavaheami almmolašrievttálaččat. Dás ii leat mearkkašumiid ollislaš árvvoštallama olis. Stáhta lea guhkit áigge lágaiguin ja láhkaásahusaiguin mearridan muddejumiid mat ráddjejit priváhta eanaeaiggádiid ja geavahanvuoigatvuodalaččaid ráddejumiid. Beroškeahhtá das ahte man guhkes historjá diekkár muddejumiin lea, dat eai sáhte duddjot vuodu mii sáhtáii stáhtii eaiggáduššanrievtti dahje eará priváhtarievttálaš vuoigatvuodaid. Ovdamearkka dihtii eai ásat suodjalaneai ge ráfáidahttinmearráduusat makkárge priváhtalaš rivttiid stáhtii. Mearráduusat sáhttet ráddjet iešgudetge resurssasid geavaheami, muhto dat eai mielddisbuvtte ahte ovddeš sajáiduvvan vuoigatvuodasid massojit. Ii leat vejolaš ávkkástallat vuoigatvuodaid ollásit nu guhká go suodjaleapmi gusto, muhto vuoigatvuodaid sáhtá fas ávkkástallagoahtit ollásit jus suodjaleapmi loahpahuvvo.⁸⁰¹

7.3.7.6 Disposišuvnnaid bistima, viidodaga ja sisdoalu obbalaš árvvoštallan

Go áigu árvvoštallat ahte lea go stáhtii ásahuvvon eaiggáduššanriekti Kárášjoga eatnamiidda, de ferte eanemus deattuhit áigodaga gaskkal 1863 ja 1980. Ovdal 1863 ii lean stáhta disposišuvnnain doarvái nanu eaiggáduššanrádđejumi hápmi, ja dasa lassin ledje menddo unnán disposišuvnnat dan ektui ahte daid sáhtá áktánasat deattuhit ollislaš árvvoštallamis. Stáhta disponeregodii gal beahcevuddiid 1850-logu loahpas, muhto dan sivas go disposišuvnnaid ulbmilin lei vuoddegáhtten, dat láivuda daid mearkkašumi.

Dasa lassin ledje Kárášjohkii ovdal 1863 ásahuvvon ollu eambbo opmodagat go dat 13 mihtideami ja vealgáibidjama mat dahkkojedje 1775-resolušuvnna vuodul. Nu mo deattuhuvvon čuoggás 7.3.5.3, gulahuvvui jagis 1800 okta priváhta opmodatvuodvin márkkanis, go Jens Hansen vuvddii opmodaga Missions Collegietii 170 speissega ovddas. Daid jagiid go 1775-resolušuvnna muddii eanačujehemiid, áshuvvojedje mánga opmodaga sihke gávppi bokte ja árbbiid bokte čujehemiid haga. Earret eará ledje Deanukomišuvnna 1884-matrihkkalis 88 opmodaga main ledje referánsat dan

logi opmodahkii mat gulahuvvojedje Kárášjogas jagis 1817. Nu ba orru ge leamaš nu ahte eanáš dán 88 opmodagas ledje čuldojuvvon 1817-opmodagain, main buohkain lei vuoddu sajáiduvvan geavaheami formaliseren. Dan dihtii ii leat vuoddu jáhkkit ahte stáhta eanačujuheamit ovdal 1863 leat váikkuhan báikkálaš riekteáddejumiide dan láhkai ahte olbmot leat dohkkehan stáhta Kárášjoga eatnamiid priváhtarievttálaš eaiggádin.

Ii ge leat jáhkehahtti ahte ámtaduodaštusaid geavaheamis ge leat leamaš diekkár váikkuhusat. Earret jagi 1852, go čálihuvojedje ja gulahuvvojedje 12 ámtaduodaštusa sajiide mat ledje mihtiduvvon gaskkal 1846 ja 1850, de eai geavahuvvon ámtaduodaštus gal nu beare dávjá. Ii ge ámtaduodaštus rievtti mielde duodaštan ahte opmodat lei ožžon odđa eaiggáda, muhto lei ortnet mii geavahuvvui dan botta go fertii vuordit ovdal go oamastanduodaštus sáhtii juolluduvvot. Ii ge juolludeami ovddas dárbbášan máksit maidige, ii ge dárbbášan máksit eanavearu eanastuhka ovddas masa duodaštus gustui.

1863 rájes stáhta lea sihke eanavuodnínlagas, eará lágain ja láhkaovdabargguin, čuoččuhan iežas Finnmarkku vuoddekeahces eatnamiid «eaiggádin». Muhto jus galgá sáhttit áshahit eaiggáduššanrievtti, de ferte stáhta maid leat disponeren eatnamiid priváhtarievttálaš eaiggáduššanrádđejumi vuodul. Muhto stáhta ii oro lean Kárášjogas mihtidan ii ge vuodán opmodagaid priváhtaolbmuid nu ahte livččii gáibidan mávssu dan ovddas ovdal jagis 1880, go okta opmodat dien jagi vuvdui muhtun priváhtaolbmui 20 kruvnnu ovddas. Opmodagat mat muđui áshuvvojedje gielddas ovdal 1880, eai lean odđa njáskkahagaid mihtideamit, muhto ovddežis áshuvvon opmodagaid formaliseremat. Ii ge stáhta oro leat dahkan ladjolihttoláigošiehtadusaid ovdal 1870-logu álggus, go lihttoláigohii guokte láju. Lei easka maŋŋá jahke-čuohtemolsuma ahte diekkár lihttoláigoheamit šaddagohte dábálabbon, vrd. čuoggá 7.3.5.4. Nu ba lei ge easka 1880 rájes, ahte dat mii olggos guvlui sáhtii dulkojuvvo stáhtalaš eaiggáduššanrádđejupmin Kárášjogas, viidánišgodii ja nanusmuvvagodii.

Áigodaga áibbas nuppi geažis, lea Sámeriektelávdegotti mandáhta hábmen golggotmánus jagis 1880, juoga mii gaskkalduhtá vuoigatvuoda háhkama áigemeari. Mandáhta teavsttas miedihuvvo ahte goittotge osiin Finnmarkkus sáhttet leat eará eaiggádat go stáhta. Seammás lassánit vuostálastimat stáhta eaiggáduššanrievtti vuostá Sis-Finnmárkku eatnamiidda, mii ráddje stáhta disposišuvnnaid mearkkašumi maŋimus jagiid ovdal 1980.

Nu ba lea ge erenomážit stáhta disposišuvnnat 1880 rájes ja čuovvovaš 100 jagi, main lea mearkkašumi. Dábálaččat nie guhkes áigi lea doarvái deavdin dihtii sajáiduvvan riektedili áigemeari, muhto ášši ferte árvvoštallat ollislaččat. Earret eará ferte váldit vuhtii disposišuvnnaid sisdoalu ja viidodaga, ja

801 Geahča omd. Riektejoavkku ságaškuššama [čielggadeamis] NOU 1993: 34 duomu s. 167–168, Rt. 1988:s s. 377.

ahte man muddui leamaš dilálašvuodat mat juogo nannejit dahje láivudit disposišuvnnaid mearkašumi.

Dáid jagiid doaimmahii stáhta ollu *opmodatčujuhemiid* ja eatnamiid *láigohemiid*. Muhto ovdal 1902 dat dahkkojedje gaskkohagaid oalle hárvve. Dalle go Deanukomišuvdna álggahii barggus jagis 1881, lei Kárášjogas vuvdojuvnon dušše okta eanastuhkka muhtun priváhtaolbmui. Gulahuvvon opmodagaid lohku, mat leat registrerejuvnon dán áigge matrihkkalii 1882 rájes 1902 rádjai, lei golbma dahje unnit opmodaga jahkásaččat, earret jagiid 1883 (čieža), 1884 (čieža) ja 1900 (čieža). Dasa lassin gildii eanavuodinnjuolggadus 1876 rájes 1895 rádjai čujuhit Kárášjogas eará opmodagaid, go daid opmodagaid mat ovddežis ledje njáskojuvvon ja váldon atnui. Dan dihtii leat navdimis eanáš dieid jagiid čujuheami sajáiduvvan geavaheami formaliseremat.

Maŋná jahkečuohtemolsuma lassánedje stáhtalaš eanamihtideami. Áidna jagit gaskkal 1901 ja 1980, goas Kárášjohkii eai áshuvvon opmodagat mat ain gávdnojit matrihkalis, leat 1908, 1914 ja 1945. Gaskamearalaš mihtidemiid ja láigohemiid lohku gaskkal 1902 ja 1947, lea veahá vuollái čieža jahkásaččat. Lohku lassánii badjelaš 25 mihtideapmin/láigoheapmin jahkásaččat gaskkal 1948 ja 1965, ja birrasii 30 mihtideapmin/láigoheapmin jahkásaččat áigodagas gaskkal 1965 ja 1980.

Dattege oassi opmodatásahemiin ledje opmodagat mat čuldojuvvojedje ovddeš mihtiduvvon opmodagain, ja oalle stuorra oassi leat viessosajit mat leat hui lahka márkana. Nu mo duodaštuvvon čuoggás 7.3.7.5 (3), de lei dasa lassin eanamihtidemiin ja lihttoláigohemiin mat dahkkojedje 1965-eanavuodinnlága mielde, čielgasat almmolašrievttálaš hápmi go ovdal. Ja nu mo lea juo daddjon, de ráddje dáid disposišuvnnaid mearkašumi dat ahte olbmot vuostálastigohte eambo ja eambo stáhta navdojuvnon eaiggáduššarievtti Sis-Finnmárkku eatnamiidda.

Earret vuovdedisposišuvnnaid, stáhtas ledje muđui unnán eará disposišuvnnat 1800-logus. 1863-eanavuodinnlága doaibmaáiggis orrot leamen lihttoláigohuvvon birrasii 30 meahcceláju Kárášjogas,⁸⁰² main eanas dahkkojedje jagiid 1901 ja 1902. Maŋná dan lassánedje lihttoláigoheami. Gitta 1940-logu rádjai dagai stáhta birrasii 150 lihttoláigošiehtadusa meahccelájuid ektui báikkálaš geavaheddjiiguin, ja lei maid nu ahte okta šiehtadus sáhtii gustot mánnga ládjui. Maŋná 1950 ii leat stáhta šiehtadan dahje dahje odasmahttán šat nu ollu ládjolihttoláigohankontrávttaid, vrd. čuoggá 7.3.5.6.

Muđui lea stáhta lihttoláigohan muhtun jávrriid. Gaskkal 1885 ja 1889 lihttoláigohuvvojedje guokte jávrrid. Maŋit áigge leat maid moadde jávrrid lihttoláigohuvvon, earret eará Bojobeasjávri lahka Jergula. Muđui gal ii oro stáhta priváhta-

rievttálaččat leat disponeren bivddu ja guolásteami. Mánja eará sajiin Finnmarkkus gal lea stáhta lihttoláigohan luossabivddu jogain.⁸⁰³ Dat ii leat dahkkon Kárášjogas, gos jogaid luossajohtti oasit leat gullan Deanučázadaga luossabivddu erenomáš njuolggadusaid vuollái. Dáid njuolggadusaid vuolggasadjii lea 1775-resolušuvnna § 6, ja maŋit áigge dat leat jotkojuvnon 1888-Deanulága bokte ja 2014-lága vuodul, mii mearrida Deanučázadaga bivdovuogatuodaid.

Muhto 1850-logu loahpa rájes stáhta lea leamaš oalle aktiiva *vuovdegeavaheami* ektui. Muhto disposišuvnnain mat guske álbmoga geavaheapmái, lei vuosttažettiin eambo láhttenmuddendoaibmahápmi, ii ge mihtilmas priváhtarievttálaš hápmi. Stáhta iežas vuovdedoaibma lei veahá eará dilis, muhto dat viidugodii easka 1950-loguin. Dattege komišuvdna čuoggás 7.3.7.7 geahčada stáhta vuovdedisposišuvnnaid mearkašumi lagabui.

Dáid dieđuid mielde lea *erenomážit gaskkal 1902 ja 1965* ahte stáhta disposišuvnnain, jus daid árvvoštallá sierra, lei dakkár sisdoallu ja ledje dan mađi viidát, ahte dat sáhtášedje leat ásahan eaiggáduššarievtti stáhtii sajáiduvvan riektedillin dahje vieruiduvvan riektiin. Ii mearkaš ahte disposišuvnnain mat dahkkojedje ovdal ja maŋná dán áigodaga, ii leat mearkašupmi, muhto lea erenomážit dán áigodagas ahte mihtilmas priváhtarievttálaš disposišuvnnat, nu go eatnamiid vuovdin ja láigoheapmi, meahccelájuid lihttoláigoheami ja vuovdealáhusdoaimmat, sisdoalu ja viidodaga dáfus sáhttet buohtastahttot sullasaš guovllu eaiggáda doaimmaiguin.

Ovdal 1902 mihtiduvvojedje jáhkkimis ollu eatnamat formaliseren dihtii sajáiduvvan geavaheami, ja ulbmilin lei láchit dili Finnmarkku eanadoalu ovdáneapmái. Maŋná 1965 nannejuvvui mihtidemiid almmolašrievttálaš hápmi eanavuodinnlága bokte, muhto seammás vuosteháhku stáhta eaiggáduššariektaí láivudii disposišuvnnaid mearkašumi.

Muhto stáhta eanavuodimiin ja eatnamiid lihttoláigohemiin gaskkal 1902 ja 1965 lei maid čielga servodatlaš stivrejumi hápmi. Ii ge dien áigodagas ge lean doaimma ulbmilin háhkat sisaboadu stáhtii, muhto láchit dili eanadoalu ovdáneapmái.

Dasa lasiin lei koloniseren ja dáruiduhttin dieid doaimmaid guovddáš ulbmil. Lágaid váldoulbmilin lei áimmahuššat daid áigumušaid. Dat bodii earret eará ovdan 1902-eanavuodinnjuolggadusaid § 1 c) giellaklausulas. Klausula ii geavahuvvon nu beare aktiivvalaččat Kárášjogas, muhto dan vuodđun lei stáhtalaš assimileren- ja dáruiduhttinpolitihka. Ahte diekkár klausula lei lágas, ráddje gottotge muhtun

802 1863-eanavuodinnláhka gustui golggotmánu 1. beaivvi rádjai 1902, mii lea 1902-eanavuodinnlága fápmuiboahtinbeaivi.

803 Geahča earret eará Finnmarkkokomišuvdna, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013 s. 94–97, *Rapport felt 5 Varangerhalvøya øst*, 2014 s. 81–84, vrd. maiddái s. 197–202 ja *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015 s. 76–81, vrd. maiddái s. 144–154.

muddui stáhta eanaluobahemiid mearkkašumi dan áigodagas go klausula lei fámus.

Dasa lassin ledje sihke 1863-eanavuovdinláhkii ja 1902- ja 1965-lágaide váldon mielde iešgudetge lágan luobahanráddjejumit, mat guske earret eará eatnamiidda mat rehkenastojedje leat dehálaš boazoguohtunguovlun. Olles áigodaga 1863 rájes, ja maiddá i ovdal dan, vrd. čuoggá 4.2, leat lágat eaktudan ahte eanáš oassi Finnmárkku eatnamiin ii galgan šaddat priváhtaolbmuid opmodahkan. Dat dilálašvuohta sáhtta leat váikkuhan dasa ahte bisuhuvvojedje ja nannejuvvojedje báikkálaš áddejumit das ahte vuovddekeahces eatnamat ledje oktaságuovllut maid vuoigatvuodát eai gullan stáhtii, muhto guovllu ássiide, geat geavahedje guovvluid sihkkarastit birgejumi.

Luobahanráddjejumit leat maid váikkuhan dasa ahte Finnmárkku leat unnán vuvdojuvvon eatnamat, ja meroštallo ahte dušše 4 % fylkka obbalaš areálas lea vuvdojuvvon. Kárášjogas lea vuvdojuvvon eatnamiid oassi vel unnit. Doppe lea sáhka dušše birrasii 92 km², dahje 1,7 % gieldda areálas, ja vuovddekeahces eatnamiid oassi lea, nu mo deattuhuvvon čuoggás 3.1, 5361 km², dahje 98,3 % gieldda areálain.

Jus lea nu ahte stáhta eanaluobaheamit čuočuhuvvojit leat stáhta eaiggáduššarievtti ággan Kárášjoga vuovddekeahces eatnamiidda dalle go FeFo válddii háldosis eatnamiid jagis 2006, gártet disponeremat mat guske dušše 1,7 % areálaide, leat mearrideaddjin gieldda reasta 98,3 % areálaide eaiggáddilálašvuhtii. Nu mo Otto Jebens lea deattuhan, de dat lea diekkár «*unnibusas eanebui*»-jurddaboadus.⁸⁰⁴ Fástidan dihtii eanaeaiggátvuoigatvuodagažaldaga, ferte dan dihtii maid váldit vuhtii eará stáhtalaš ráddjejumit, ja erenomážit ráddjejumit mat gusket eatnamiidda mat eai leat goassige vuvdojuvvon.

Nu mo ovddit dieđuin boahá ovdan, de ii leat stáhta áktanasat priváhtarievttálaččat rádden Kárášjoga eatnamiid mat eai leat leamaš mihtiduvvon eai ge vuvdojuvvon priváhtaolbmuid. Muhto stáhta lea lihttoláigohan olbmuid oalle mángga meahcceláju, erenomážit árrat 1900-logus 1945 rádjai. Muhto dattege leamaš navdimis oassi lihttoláigohemiin sajáiduvvan geavaheami formaliseremat. Muđui gal eai leamaš stáhtas galle mihtilmas priváhtarievttálaš disposišuvnna Kárášjoga vuovddekeahces eatnamiid hárrái.

Čáhput-áššis ii adnon mearrideaddji váikkuhussan ahte 14 olbmo jagis 1921 ledje stáhtain dahkan ladjolihhtoláigošiehtadusaid. Dan ii sáhttan «*atnit duodaštussan das ahte olbmot dohkkehedje ahte sis eai livčce lean vuoigatvuodát Čáhpuih. Sivva sáhtii seammá bures leat ahte sii álkibut go earát doahhtaledje eiseválddiid gohččumiid, dahje ahte sin mielas lei ovdamunnin oážžut juolluduvvot alcceset sárggá – dainna*

804 Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 364–365.

eahttuin ahte eará háldejeaddjit dan dohkkejedje».⁸⁰⁵ Ti ge das lean mearkkašupmi ahte vihtta olbmo ledje dahkan seammalágan siehtadusaid jagis 1928, ii ge ahte 1940-loguin báikkálaš háldejeaddjit dahke muorračuohppan- ja ladjogeavahanšiehtadusaid stáhtain.⁸⁰⁶ Árvvoštalađettiin Alimusriekti maid deattuhii ahte báikkálaš háldejeddiin ii lean dárogiealla eatnigiellan.⁸⁰⁷

«Árvvoštalađettiin ferte maid deattuhit ahte stuorra oassi álbmogis dan áigge, mu dieđuid vuodul, ii hálldašan dárogiealla nu bures. Ja nu mo deattuhuvvon [Rt. 2001 s. 769] ferte maid váldit vuhtii dasa ahte gulahallan sápmelaččaid ja dáččaid gaskka sáhtii dagahit boasttuáddejumit dan dihtii go gielalaš ja kultuvrralaš erohusat sáhtte mielddisbuktit ahte olbmot eai áddehallan».

Sullasaš árvvoštallama sáhtta dahkat Kárášjoga dáfus, gos maid álbmoga eanáš oasis ii lean dárogiealla eatnigiellan. Dan dihtii ii sáhte leat mearrideaddjin ahte kárášjohkalaččat leat ohcan lobi beassat oastit dahje láigohit eatnama iešgudetge eanavuovdinlágaid ektui, dahje dahkan eará lágan siehtadusaid stáhtain. Dat ii dárbbas mearkkašit ahte sii leat dohkkehan stáhta eanaeaiggádin. Sáhtta baicce leat boahán das ahte eaktun bargat eanadoaluin, lei ahte olbmot ohce beassat oastit dahje láigohit eatnama. Nu mo namuhuvvon ovddabealde, de lei haddi oalle vuollegaš. Muhtumat sáhtte maid leat dulkon dan ovdamunnin oážžut iežaset geavaheami, mii lei ovddalgihtii álggahuvvon, formaliserejuvvot, dahje oážžut juolluduvvot alccesis eanastuhka dahje ladjoguvollu.

Muđui sáhtta maid leat eahepčielggas man muddui Gonagasa priváhtarievttálaš eaiggáduššariekki álgovuolggalaččat dulkovjuvui leat stáhtalaš eanaluobahemiid vuodđun. Dološ norgalaš almennetrievti mielde Gonagas ii lean almenneteatnamiid «*oktoeaiggát*», muhto vuoigatvuodalaš seammá dásis go earát geain lei vuoigatvuohta almennegiidda. Muhto Gonagas šattai daid almenneteatnamiid oktoeaiggádin mat njáskovuvvojedje dálloaluide.⁸⁰⁸ Dáid dieđuid vuodul sáhtta čuočuhit ahte Gonagasa almenneteatnamiid luobaheamit ássanbáikin, eai dahkkon vuostazettiin luobahuvvon eatnama álgovuolggalaš eaiggáduššarievtti vuodul, muhto ahte luobahemiid vuodđun lei stivrenriekti man vuodđun fas lei gonagaslaš sierraovdamunni.

Kárášjoga vuovddekeahces eatnamiid stáhtalaš disposišuvnna ledje sisdoalu ja viidodaga dáfus smávvát, ja dan dihtii disposišuvnna sáhtte dulkovjuvot sierraovdamunnin. Seammás lei báikeolbmuid ja stuorraservodaga gaskka stuorra

805 Rt. 2001 s. 1229 s. 1248.

806 Rt. 2001 s. 1229 s. 1249 ja 1251.

807 Rt. 2001 s. 1229 s. 1249.

808 Geahča omd. Thor Falkanger, *Almenningsrett*, 2009 s. 46.

kultuvrralaš ja gielalaš erohus, ja eanaeaiggiárvvtti sisdoalu áddejupmi ii lean seammá go dán áigge.

Dakkár dilálašvuohta ahte muhtun – nu mo dán oktavuodas báikeolbmot oktasaš vuoduin – «eaiggáduššá» osiid eanaeaiggiárvvuoigatvuoda ráddejumiin, seammás go earát (Gonagas/stáhta) «eaiggáduššá» eanaluobaheami vuoigatvuoda, sulastahtá dan maid lávejit gohčodit «*luddejuvvon eaiggáduššanriektin*».⁸⁰⁹ «Luddejuvvon eaiggáduššanrievtti» jurdagat leat dattege unnán adnojuvvon riektegeavatlaččat.⁸¹⁰ Muhto dat ii leat hehttehussan dasa ahte Kárásjoga báikeolbmot sáhttet leat dulkon stáhta eanaluobahemiid gonagalaš sierraovdamunnin. Ii ge dat leat hehttehussan dasa ahte báikeolbmuid áddejupmi dasa ahte sis lea nana, oktasaš báikkálaš vuoigatvuoha vuovdekeahces areálaide, lea bistán gitta dálá áiggi rádjai.

7.3.7.7 Erenomázit stáhta vuovdedisposišuvnnaid birra

Finnmárkku vuovddiin lea lágalaččat guhká leamaš eará stáhtus go eará meahcceresurssain. 1775-resolušuvnna § 4 mielde galgga lastavuovdi várrejuvot «*dibto giliide*», muhto lastavuovddiide galgga ášahuvvot čujuhanortnet. Dasto várrejuvui Gonagassii resolušuvnna § 5 mielde «*Beahce- ja guossavuovdi nu go ovdal gos beahce- ja guossavuovdi gávdno*».⁸¹¹ Muhto 1863-lága § 9, mii rabai vejolašvuoda olbmuid sáhttit oázžut «*njuolggadusaid vuodul mat gustojedje ovdal*» alcceaset mihtiduvvot areálaid maid ledje váldán atnui unnimusat jagi ovdal go láhka biddjui fápmui, mearridii fas ahte «*vuovdi mii ii leat njáskojuvvon várrejuvvo dattege stáhtii*».

Muhto čuoggá 7.3.3.4 válddahallan čájeha ahte Kárásjoga vuovderesurssaid geavaheapmi lei eanet unnit hui friddja, dasáži go jagis 1856 virgáduvui vuovdefáldi ja ášahuvui čujuhanortnet. Das rájes lea stáhta disponeren vuovddiid eambo aktiivvalaččat, muhto disposišuvnna mat gusket álbmoga geavahepmái, leat eanáš dahkkon resursagáhttema dihtii.

Nie orrot báikeolbmot maid leat dulkon disposišuvnnaid. Ovdamearkka dihtii navddii Waldemar Henry Nystad (1924–2017), guhte lea márkaniš eret, jearahallamis čakčamánu 3. beaivve 2015, ahte ulbmilin čujuhit sárggáid lei gáhttet beahcevuovddi.⁸¹² Josef Pettersen Moen (r. 1927) guhte lea Niitonjárggas eret, mitalii suoidnemánu 8. beaivve 2015, ahte vuovdebearráigeahčči lávi dadjat ahte «*dáppe Kárásjogas*

lea doarvái muorra, muhto sii fertejit teiget [čujuhit sárggáid] *vai eai šatta riiddut*».⁸¹³ Berit Kirsten Stueng (r. 1929) guhte lea márkaniš eret, navddii suoidnemánu 17. beaivve 2015, ahte sárggát ledje danin ahte «*olbmot eai bilidan vuovddi ja doalahit ortnet mielde dan vuovdečuohppama*».⁸¹⁴ Nils Kristian (r. 1936) ja Ingrid Moeng (r. 1943) guhte leaba eret Anárjohleagis, čujuheigga suoidnemánu 17. beaivve 2015, dasa ahte čujuheapmi ii lean sámii vierru, muhto dáčča njuolggadus maid olbmot fertejedje dohkkehit.⁸¹⁵

Muhto mángga gulaskuddančoahkkimis lea gal maid celkojuvvon ahte stáhta dat «eaiggáduššá» Kárásjoga beahcevuovddiid. Ovdamearkka dihtii mitalii Nils Dalseng (r. 1947), guhte lea Dálabogis eret Kárásjohleagis, ahte son lei gullan ahte jagis 1680 lei mearriduvvon ahte Finnmarkku beahcevuovdi gulai Gonagassii, vrd. čuoggá 7.3.3.4. Nils Erling Skoglund (r. 1932) guhte lea eret Válgogas Deanuleagis, čujuhii dasa ahte stáhta álohii lea «*čuočuban leat beahcevuovddi eaiggádin*». Ole Georg Balto (r. 1950) dieduid mielde lei nu maiddái Anárjohleagis, gos olbmuid beahcevuovdegeavaheapmi lei muddejuvvon ja hálddašuvvon oalle čavgadit. Muhto čoahkkimiin deattuhuvui maid ahte stáhta beahcevuovdedisposišuvnna ledje rihkkon báikkálaš vuoigatvuodaid, maid olbmot ain dán áigge atnet leat sin iežaset hálddus. Geahča earret eará Skoglunda cealkámušaid mat leat geardduhuvvon čuoggás 7.3.6.2.

Nu ba ii soaitte ge leat áibbas čielga dahje oktasaš báikkálaš áddejupmi das ahte stáhta «eaiggáduššá» Kárásjoga vuovddiid. Nu mo Riektejoavkku eanetlohku fuomášahtii, de ii dárbbas «*vuovddi eaiggáduššanriektii mearkkašit ahte lea eatnamiid eaiggát maid*».⁸¹⁶ Dasa lassin eai leat čilgehusat maid báikeolbmot ieža leat geavahan, ja ain dán áigge geavahit, mearrideaddjin dan ektui ahte makkár vuoigatvuodát sis leat. Čáhput-áššis ii hehttejuvvon háldejeddiid eaiggáduššanháhkan das ahte sii ieža «*eanas leat čuočuban ahte sis leat dušše geavahanvuoigatvuodát*» riidoguvlui.⁸¹⁷ Dat ahte Čáhput-áššis lei sáhka das man viidát giliolbmuid vuoigatvuodaháhkan fátmasta, ja Kárásjoga fas lea gažaldat das ahte lea go stáhta šaddan eanaeaiggiádin sajáiduvvan riektedili dahje vieruiduvvan rievtti vuodul, ii rievdat dán prinsihpalaš vuolggasaji.

Čáhput-áššis deattuhuvui maid ahte stáhta disposišuvnnaid álbmoga vuovdegeavaheami ektui – seammá lálhakai go Kárásjogas – lei eambo almmolašrievttálaš go priváhta-

809 Geahča erenomázit Knut Robberstad, *Kløyvd eigedomsrett*, [čállošis] Lov og Rett 1963 s. 162 čuov.

810 Geahča omd. Thor ja Aage Thor Falkanger, *Tingsrett* (8. prent.) 2016 s. 45–46.

811 § 5 mielde galge Gonagassii maid várrejuvot muhtun ovddeš «*lihttoláigobuvvon njuorjobivdo-, monne- ja uvariggodagat, ja sullasaš riggodagat, dibto ávdin guovluin*». Dattege dás ii lean mearkkašupmi Kárásjohkii.

812 Finnmarkkomišuvdna, *Jearaballan Waldemar Henry Nystadain* (jnr. 15/897-24) s. 2.

813 Finnmarkkomišuvdna, *Jearaballan Josef Pettersen Moeniin* (jnr. 15/897-12) s. 4.

814 Finnmarkkomišuvdna, *Jearaballan Berit Kirsten Stuengain* (jnr. 15/897-30) s. 3.

815 Finnmarkkomišuvdna, *Jearaballan Nils Kristian ja Ingrid Moengain* (jnr. 15/897-41) s. 3.

816 NOU 1993: 34 s. 264.

817 Rt. 2001 s. 1229 s. 1251–1252.

rievttálaš hápmi. Vuosttašjienasteaddji deattuhii ahte vaikko vel Sáme fáldi breava bokte juovlamánu 20. beaivve 1943, mas son fuomášahtta sátniejodiheaddji ahte stáhtas lea opmodatduodaštus guvlui, «*vuosttažettiin ii lean viggamin markeret stáhta eaiggáduššánrievtti, muhto baicce oazžut Čáhput-guovllu geavabeami eambo ortnegii ja "bissehit hárehis látnjáčuohppamiid mat doppe leat"*». Dasto vuosttašjienasteaddji cealká ahte eaiggáduššánriektii «*rievtti mielde ii oro leat leamaš debálamos*», ja deattuha ahte hálddašanaspeakta bodii vel čielgaseappot ovdan guovvamánu 13. beaivve 1946, go sáme fáldi deattuhii ahte muorračuohppangielddus lei ášahuvvon «*gáhtten dihtii opmodaga vejolašvuodaid*».⁸¹⁸ Dan dihtii ii lean stáhta muorračuohppangildosis, ii ge das ahte stáhta vikkai ránggástahttit báikkálaš háldejeddiid lobihis muorračuohppama dihtii, mearrideaddji mearkkašupmi.

Stáhta muorračuohppandisposišuvnnat Kárášjogas eai lean čuohppangildosat, muhto ortnet mas álbmot ii dárbbášan máksit lastavuvddiid muorračuohppančuohemiid ovddas, earret go moadde jagi árrat 1900-logu álggus.⁸¹⁹ Eai ge beahcevuodečuohemiid ovddas dárbbášan máksit ollu, ja erenomážit eai jus áigo čuohppat muoraid guhkkain eret márkanis. Das ahte diet ortnet gávdnui ja ortnega praktiseremis, lea ráddjejuvvon mearkkašupmi go ollislaččat árvvoštallá ahte lea go stáhtii sajáiduvvan eaiggáduššánriektii gieldda eatnamiidda.

Ii das ge ahte kárášjohkalaččat leat dohkkehan dan ahte fertejedje máksit beahcečuohppama ovddas, leat ollu mearkkašupmi. Dan áigge go ortnet, mas galggai máksit divvaga (rekognišuvnna), ášahuvvui 1850-loguin, lei beahcečuohppan ollugiidda áibbas dárbbálaš birgejumi dáfus. Dasa lassin sáhtta leat leamaš nu ahte olbmot seammá bures dulkojedje mávssu leamen dihto geavaheami vearuheapmin, go máksun gálvvu ovddas maid oste stáhta opmodagas. Seammá láhkai go eanamihtidemiid dáfus, de ii oro álbmogis leat leamašan eará duohta válljenmunnii go máksit divvaga, mii dasa lassin lei hui govttolaš.

Maiddá Sverre Tønnesen lea dulkon dan ahte máksu lei vearuhuhttin, ii ge dovddahus das ahte stáhta lei vuovddi eaiggát. Muorračuohppama rekognišuvdnamáksima birra Álaheajus 1750-logu rájes, Tønnesen lea čállán:⁸²⁰

«Buoremus ákkat orrot čujuheamen dan guvlui ahte lei dábálaš vearru mii gáibiduvvui, ii ge máksu "vuvdojuvvon" muorraávdnasiid ovddas. Lea aŋkke áigga navdit ahte dilli dulkoujuvui nie dalá áigge, vaikko vel maŋit áigge álkhtii sáhtii áddet dili eará láhkai.»

818 Rt. 2001 s. 1229 s. 1249 ja 1250.

819 Finnmarkokomišuvdna, *Om bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, geassemánu 27. b. 2018 (jnr. 14/315-116) s. 28.

820 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark, 1972/1979* s. 84.

Vuoduštussan dása, Tønnesen sitere 1775-resolušuvnna julggaštusa «*áhči*», ámtamánni Thorkel Fieldsted julggaštusa, beaiváduvvon golggotmánu 24. beaivve 1788, mas Fieldsted čállá:⁸²¹

«Dattege mu mielas ii leat dáid fylkkaid vuovdevearru makkárge sisabohtun. Sivvan dasa lea ahte dat lea menddo vuollegaš, vaikko vel dan duppallastášii. Vearru lea ášahuvvon gáhtten dihtii vuovddi – oalle unna divat – ja ulbmilin dainna lea gokčat murrema hálddašeami. Lea bearráigeahčči guhte galgá gáibidit veauru, ja sutnje máksjuvvo báiká báikkálaš diliid mielde.»

Erohussan Álaheaju, Porsáŋgu, Dálbmeluovtta, Hámmárfeasta ja Máttá-Várjjaga dillái, de eai oro Alimusrievttis leat giedahallon ránggáštusáššit lobihis muorračuohppamis Kárášjoga vuovddiin.⁸²² Dasa lassin dubmejuvvojedje mánggas sis sivaheapmin geat ledje áššáskuhtton lobiheamet čuohppan muoraid Finnmarkkus 1860-logus, dan dihtii go lei sáhka geavahanvuogiatvuoda rihkkumis, ii ge suoládeamis. Earret eará áššehuhttui Bissojohkalaš Per Persen Jux čuohppamis beziid áitehuksema várás. Alimusrievttis son dubmehalai njeljiin jienain golmma jiena vuostá,⁸²³ muhto vuolitdikki áššehuhttin orru dattege čájehamen ahte báikkálaš riekteáddejuvmin lei ahte olbmui lei vuogiatvuolta čuohppat muoraid maiddá goahcevuovddiin. Dien dáfus lei maid assessor Saxlunda, guhte gulai Alimusrievtti unnitlohkui, ja lei leamaš fáldin Finnmarkkus ja maiddá Finnmarkku stuorra diggeáirras, jienastancealkámuš mearkkašahtti: «*illá jáhkán lea boastut navdit ahte Finnmarkku olbmot leat ovddešáiggiid álo dulkon dili nu mo vuolitdikki duopmu geažuhii*».⁸²⁴

Go jo Bissojoga ja eará vuotnaguovlluid dilli lei nie, de ledje navdimis riekteáddejumiid murren vuogiatvuodaid hárrái unnimusat seammá dásis Kárášjogas, gos Norgga eiseválddit eai dihtton nu dávjá go vuotnaguovlluin, ja gos ledje ollu eambo vuovderesurssat.

Stáhta disposišuvnnain álbmoga muorračuohppama hárrái ledje čielga almmolašrievttálaš dovdomearkkat, muhto stáhta iežas vuovdedoaimma gal baicce lei ráddejuvvi mas lei priváhtarievttálaš vuodđu. Jus muhtun priváhtaolmmoš livččii buriin jáhkuin doaimmahan sullasaš doaimma eará olbmo eatnama alde doarvái guhká vuosttaldeami haga, de son livččii háhkan murrenrievtti. Muhto navdimis ii livččii gal vuodđu háhkat eaiggáduššánrievtti, jus ii livččii nu ahte

821 Tønnesen, *Op. Cit.*, 1972/1979 s. 84–85.

822 Geahča Rt. 1853 s. 560 (Álaheadju), Rt. 1867 s. 180 ja s. 293 (Čudegielddi/Porsáŋgu), Rt. 1897 s. 75 (Dálbmeluokta), Rt. 1897 s. 89 (Hámmárfeasta) ja Rt. 1902 s. 587 (Máttá-Várjjat).

823 Rt. 1867 s. 283, vrd. maid Rt. 1867 s. 180. Mearráduusat leat namuhuvvon čielggadeamis NOU 1993: 34 s. 98–99, 308–309 ja 388.

824 Sitáhta dás: NOU 1993: 34 s. 388.

murren lei guovllu áidna ávkkástallanvuohki. Muhto Kárášjoga vuvddiin gal leat ollu eambo ávkkástallanvejolašvuodát go dušše murren. Ja jus livččii háhkan eaiggáduššánrievtti, de dat livččii goittotge liikká álo guston dušše justa dan guvlui gos murrejuvvui, ii ge fátmastan viidát lagašguovlluid.

Dasto ii leat nu riehta buohtastahttit Kárášjoga álbmoga gaskavuoda stáhtain, guovtti priváhta olbmuid gaskavuodain. Priváhta olbmo ágga vuostaldit dan ahte muhtun eará priváhta olmmoš váldá atnui su opmodaga ealáhusdoaimmaide, lea ollu nannosat go stáhta ja Kárášjoga álbmoga gaskavuoha. Nu lea sihke gielalaš hehttehusaid geažil ja dan dihtii go stáhta ja Kárášjoga álbmoga gaskavuoda ii sáhte navdit leamaš ovtadássáažžan.

Dasa lassin stáhta vuovdedoaimmas ii lean áktánas mearkašupmi ovdal 1950-logus, ja nu ba lei ge vuovdedoaimma jagi 1980 leamaš doaimmas badjelaš 20 jagi.⁸²⁵ Áigemearri dasa ahte riektedilli galgá sáhttit sajáiduvvat gustovaš riektiin, lea sullii seammá go dološáigásaš geavaheami olis.⁸²⁶ Nu ba lea ge vuovdedoaimma bistán menddo oanehis áiggi dan dáfus ahte dan sáhtta obbalaš árvvoštallama olis áktánasat deattuhit. Stáhtas lei gal vuovdedoaimma maid ovdal 1950-logu, muhto dien áigodaga doaimmas lei menddo unnán ekonomalaš mearkašupmi dan dáfus ahte dan sáhtta áktánasat deattuhit.⁸²⁷

Dasa lassin lea eahpidahtti ahte livččii go álbmotrievttálaččat doallevaš earuhit dili mas guhkit áiggi stáhtalaš dihto resurssa geavahepmi sáhtta leat sajáidahttan stáhtalaš eaiggáduššánrievtti árbevirolaš eamiálbmotguovlluide, dahje erenomáš stáhtalaš resursaávkástallama geavahanrievtti. Objekta mii ILO-soahpamuša nr. 169 artihkal 14 (1) vuosttaš čuoggá mielde galgá dohkkehuvvot, leat «*eanaguovllut*» («*lands*») gos eamiálbmogat árbevirolaččat ássat. Cealkámuš «*lands*» lea maid geavahuvvon 13. ja 15. artihkkaliin (1), ja lea konkretiserejuvvon ILO:a giehtaguššangeavahusa bokte. Geavahusa birra lea celkojuvvon ILO-soahpamuša nr. 169 giehtagirjjiis, gos lea deattuhuvvon ahte «*when the Convention talks about “lands”, the concept embraces the whole territory they use, including forests, rivers, mountains and coastal sea*».⁸²⁸

Nu ba fátmasta ge soahpamuša cealkámuš «*lands*» maiddá vuvddiid. Dan dihtii lea váttis čuočuhit ahte oasis árbevirolaš eamiálbmotguovllu vuvddiin, dahje dihto muor-

825 Finnmarkokomisiuvdna, *Om bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, geassemánu 27. b. 2018 (jnr. 14/315-116) s. 29 čuoov.

826 Geahča earret eará Thor ja Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. prent. (2016) s. 385–390, vrd. Ovddabealde čuoggás 6.2.3.3.

827 Finnmarkokomisiuvdna, Op. Cit., geassemánu 27. b. 2018 (jnr. 14/315-116) s. 29–32.

828 ILO, *Indigenous & Tribal Peoples' Rights in Practice – A Guide to ILO Convention No. 169*, 2009 s. 91.

rašlájain, ii leat seammá rievttálaš dili soahpamuša mielde, nu mo reasta vuvddiin ja eará eanaguovlluin. Muđui boahhtá maid ovdan 2007 ON:a álgoálbmogiid vuoigatvuodaid julggaštusas, ahte cealkámuš «*lands*» fátmasta olles árbevirolaš geavahanguovllu birra dahje eanaguovllu.⁸²⁹

Nu ba ii sáhte ge dáid dieduid mielde stáhta Kárášjoga beahcevuovddiid disponeren ja ealáhuslaš ávkkástallan adnot vuodđun háhkat stáhtii eaiggáduššánrievtti. Dan dihtii stáhta disposišuvnnat eai sáhte hehttet ahte riekti mii Kárášjoga álbmogis lei jagi 1751, ain lea dán álbmoga hálddus.

7.3.7.8 Stáhta disposišuvnnaid ja Kárášjoga álbmoga geavaheami gaskavuoha

Ollislaš árvvoštallama olis ferte maid árvvoštallat stáhta disposišuvnnaid báikeolbmuid geavaheami ja disposišuvnnaid ektui. Čilgehusain čuoggáin 7.3.3.2–7.3.3.9 boahhtá ovdan ahte Kárášjoga álbmoga báikkálaš meahcceresurssaid geavahepmi olles áigodagas manjá jagi 1751, leamaš hui viiddis, intensiiva ja mánggabealálaš. Geavahepmi fástida sihke sisdoalu ja viidodaga dáfus dasa mo dieid guovlluid oktasáš eaiggáduššánrievtti vuoigatvuodaguoddi livččii geavahan guovllu. Lea maid čielggas ahte guovlluolbmot leat eanáš ieža hálddašan resursaávkástallama dakko bokte ahte sis leamaš iešgudegelágán juogadanortnegat earret eará lájuid, luomejekkiid ja jávrriid hárrái.

Dasto lea eahpitkeahhtá Ávjovári-/Kárášjoga guovllu álbmot árbevirolaččat atnán alddis leat oktavoigatvuoha ávkkástallat báikkálaš luondduresurssaid. Dát ferte maid leat fátmastan vuoigatvuoda ávkkástallat ođđa geavahanvugiid dađi mielde go dat ilbme, ja vuoigatvuoda juogadit báikkálaš resursaávkástallama siskkáldasat ja olgguldasat. Ádejjumi das ahte sis leamaš eanet unnit buotdivnnat ráđdejupmi, sáhtta buohtastahttit eaiggáduššánriektheaddejjumiin, ja dat ádejjupmi lea navdimis bistán maiddá guhká manjá go guovllut gárte Dánmárkku-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái jagis 1751.

Stáhta álggii easkka 1850-logu loahpas disponeret báikkálaš meahccegeavaheami, muhto dat disposišuvnnat ledje eanet unnit dušše beahcevuovdeávkástallama ráđdjemat. Ládjoeatnamiid lihttoláigoheamit ášahuvvojede easkka 1870-logu álggus, ja vuosttas opmodat vuvdojuvvui priváhta-olbmui mávssu ovddas, navdimis jagis 1880. Opmodagat mat ášahuvvojede ovdal dan ledje navdimis ovdal jo váldon adnui, ja ásahepmi lei geavaheami formaliseren.

Áiggi mielde kárášjohkalaččat leat váldán vuhtii stáhta disposišuvnnaid iešgudegte oktavuodain. Dattege čájeha sihke áššedovdi čielggadeapmi ja diedut mat leat boahhtán ovdan komišuvnna gulaskuddančoahkkimiin ja duodaštus-

829 Geahča earret eará 25.–30. ja 32. artihkkala, ja ovdasártni 6., 7., 10. ja 12 teakstaosi.

čohkkenjearahallamiin, ahte guovllus leamaš nana báikkálaš riekteáddejumiit, ja ahte olbmuid mielas báikkálaš rievttit fáttmastedje maiddái ođđa geavahanvugiid. Earret eará lei nu ahte maŋŋá go šibitdoallu šattai dábálažžan, olbmui lei viiddis ladjogeavaheapmi maiddái ovdal go stáhta čujuhišgodii lájuid. Erenomážit gieldda boaittoealbbáikkiin orru leat leamaš viiddis, bálddalas ladjogeavaheapmi lassin geavaheapmái, man vuodđun ledje stáhtalaš lihttoláigoheamit. Olbmot leat maid bivdán ealggaidd, ja sin mielas sis leamaš vuoigatvuohta dahkat dan maiddái ovdal go ealgabivdu muddejuvvogodii 1960-logu rájes.

Jus čeahkkáigeassá kárášjohkalaččaid báikkálaš meahcceresageavaheami, de sáhtta dadjat dat lea leamaš bastevaš ja lea joatkašuvvan olles áigodaga maŋŋá 1751. Earret dan ahte Suoma rádjaguovlluin ja eará gielddaid rádjaguovlluin, gos geavaheapmi muhtun muddui rasttildii rájaid, de leamaš geavaheapmi maiddái eanet unnit eksklusii. Dát dilli bisttii gitta vuosttaš logijagiide maŋŋá nuppi máilmmisoadi.

Riektejoavkku eanetlohku čujuha dasa ahte Sis-Finnmárkku álbmot lea «*buorre muddui joatkán geavahit eatnamiid nu mo ovdal*» maiddái maŋŋá 1751, muhto sii oavivildit ahte álbmot orru leamen dohkkehan stáhta ráddejumi, ja passivitehta geažil sii leat de massán iežaset vuoigatvuođaid. Riektejoavkku eanetlogu oainnu mielde dát lea dagahan ahte vuoigatvuohta mii sámi servodagain lei jagis 1751, lea masson, ja ahte stáhta eaiggáduššariiekti lei ášahuvvon sajáiduvvan riektedillin «*jo ... 1960-logus*».⁸³⁰

Nu mo deattuhuvvon čuoggás 7.3.7.4, dán árvvoštallama vuodđun ii leat guorahallan mii čájeha makkár disposiivnna stáhtas duođas ledje Sis-Finnmárkkus dahje Kárášjogas, ii ge álbmoga geavaheami dahje riekteáddejumiid konkrehta árvvoštallan. Komišuvnna bargu čájeha ahte stáhtas eai lean olus priváhtarievttálaš disposiivnna Kárášjogas gaskkal 1751 ja 1880, ja ahte stáhta disponeregodii meahci viidábut easkka maŋŋá jagi 1900, ja dalle erenomážit ladjolihttoláigoheamiid. Báikeolbmuid geavaheapmi leamaš buotfáttmasteddji. Earret vuovderesursain, geavaheapmi ii leat olus muddejuvvon stáhta bealis, earret go dat muddejuvviit maid vuodđun leamaš almmolašrievevttálaš muddenlágat ávkkástallanáiggiid ja reaidogeavaheami birra.

Dan dihtii ii sáhte atnit vuodđun ahte kárášjohkalaččaid váilevaš vuostálastin stáhta disposiivnnaid vuostá lea dakkár lágan passivitehta, mii dahká ahte vuoigatvuođat massojit. Kárášjoga dáfus ii leat dattege sáhka das ahte buot vuoigatvuođat livčče oalát masson, muhto baicce das ahte dat mii ovdalašáigge lei muhtun lágan oktasaš eaiggáduššarvuoigatvuohta, lea stáhta disposiivnnaid geažil muhtán hámi, ja dán áigge ferte rehkenastot kárášjohkalaččaid báikkálaš meahcceresursaid geavahanvuoigatvuohtan. Dát erohus ii

830 NOU 1993: 34 s. 264–266.

sáhte dattege rievdadit vuolggasaji man vuodđun lea ahte passivitehta dábálaččat ii sáhte adnot vuodđun dasa ahte vuoigatvuođat massojit, vrd. dat mii lea čilgejuvvon ovddabealde čuoggás 7.3.3.1.

Jus álbmoga váilevaš vuostálastima stáhta disposiivnnaid vuostá galggašii deattuhit, dahje jus dat livččii galgan leat mearrideaddjin, de galggašii navdimis álbmogis leat leamaš duohta ágga vuosttildit. Eanamihtideamit ja lihttoláigoheamit leat baicce leamaš ávkkálačča álbmogii dakko bokte ahte disposiivnnaid leat buorre muddui formaliseren sajáiduvvan geavaheami, ja maiddái láchán dili čorgadis geavaheapmái. Ii ge dat lean ekonomalaš noadain dahkat dakkár šiehtadusaid. Dan dihtii lea váttis dohkkehit ahte váilevaš vuostálastin galggašii sáhttit adnot vuodđun dasa ahte vuoigatvuođat massojit.⁸³¹

Ii ge olbmui lean erenomáš sivva vuosttildit stáhta jávrelihttoláigoheamiid dahje eará sullasaš disposiivnnaid. Eanáš daid moatti Kárášjoga jávrelihttoláigoheamiin leat leamaš buorin báikkálaš geavaheddjiide, earret eará Jergulis. Dasa lassin ii lean sáhka eará go áibbas moatti gieldda jávriin. Ortnega, man vuodđun lei ahte lagašguovllut birra gieldda duottarstobuid ledje ráfáidahtton duottarstobuid háldašeddjiide, ferte dulkot seammá láchkai. Árvideames olbmot eai adnán ortnega áktánas heađuštussan báikkálaš rivttiid ektui, earret eará dan dihtii go duottarstobut ledje boaittoealbbáikkiin, nu mo Mollešjogas ja Gárdinis.

Iešalddis stáhta vuovdedisposiivnnaid gal baicce leat ráddjen geavaheami. 1850-logu loahpas ášahuvvui lastavuddiide murrenčujuhanortnet, man vuodđun lei 1775-resolušuvnna § 4, muhto earret muhtun jagiin 1900-logu álggus, čujuheapmi lei nuvttá.⁸³²

1850-logu loahpa rájes lea maiddái beahcečuohppan dáhphuvvan čujuheami vuodul, ja dasa lassin fertii vel čuohppandivvaga máksit. Čuohppandivvagat eai lean divrasat, ja olbmot eai leat olus vuosttildan divvagiid. Olbmot leat gal váidalan jus eai lean ožžon čujuhuvvot sárggá, dahje jus čuohppanhivvodat maid ožžo, lei menddo unni.⁸³³ Dattege orrot dábálaččat olbmot liikká dohkkehan ortnega. Divatmáksu lei dattege dego muhtun lágan vearromáksu, ja divatdoaimma biddjui johtui áimmahuššan dihtii resursaid ja láchit dili čorgadis geavaheapmái. Nu ba ledje ge ortnegat báikeolbmuide buorin. Dan dihtii doaimbabiin ii lean dakkár hápmi mii sáhtta adnot vuodđun njeaidit báikkálaš riekteáddejumiid murrenvuoigatvuođaid ektui.

831 Geahča maiddái Sverre Tønnesena [čállosis] *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 183.

832 Finnmarkokomišuvdna, *Om bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv*, geassemánu 27. b. 2018 (jnr. 14/315-116) s. 19 ja 28.

833 Finnmarkokomišuvdna, *Op. Cit.*, geassemánu 27. b. 2018 (jnr. 14/315-116) s. 28 ja 37.

Dilli lea earálgan go lea sáhka stáhta gávppálaš vuovdedoaimmas. Gielalaš dili ja eará dili sáhttet leat váikkuhan dasa ahte vejolaš vuosteháhku stáhta gávppálaš vuovdedoaimmaid vuostá ii leat boahtán albmosii. Nu mo namuhuvvon čuoggás 7.3.7.7, de ii sáhte iešalddis dušše vuovdedoaimma háhkat eaiggáduššannvuogatuodavuodu.

Go maiddá vieldá vuhtii ahte stáhtas eai lean nu ollu eana- ja resursadisposišuvnnat Kárášjogas, earret jagiin gaskkal 1902 ja 1965, seammás go báikeolbmuid geavaheapmi lea joatkašuvvan gitta dálá áigái, de lea várttis dulkot dili dan láhkai ahte stáhta disposišuvnnat sáhttet leat mielddisbuktán ahte vuoigatvuohta mii báikeolbmuin lei jagis 1751, lea masson. Ii ge oro leamen nu ge ahte vuoigatvuohta livččii namuhan veara muhtán hámi.

7.3.7.9 Čoahkkáigeassu. Ášši ILO-soahpamuša nr. 169 ektui

Čilgehusa mielde dás bajábealde boahtá ovdan ahte Kárášjoga dilli lea earálgan go Unjárgga-ášši riidoguovllus. Doppe lei stáhtas «1775 rájes ja miehtá 1800-logu leamaš viiddis doaibma, ja lei čujuban opmodagaid ja vuoigatvuodaid».⁸³⁴ Kárášjogas stáhtas ii baljo lean ge makkárge doaibma 1800-logus, ovdal vuosttas ladjoliholáigohemiid, ja ovdal go vuosttas opmodat vuovdu mávssu ovdas jagis 1880, earret go dat ahte beahcevuovdegeavaheapmi muddejuvvošgođii 1850-logu loahpa rájes.

Manjá 1900 lassánii stáhta doaibma sakka. Dan dihtii go stáhta disposišuvnnain ovdal 1900 ja manjimuš jagiid ovdal go Sámeriektelávddegoddi nammaduvvui, ii leat nu ollu deaddu, sáhtta dattege čuočuhit ahte disposišuvnnat livččii galgan leat ollu viidábut jagis 1900 gitta 1970-lohkui go maid ledje, jus dat livčče galgan sáhttit ásaht stáhtalaš eaiggáduššannrievtti báikkálaš rievtti sadjái. Nu mo deattuhuvvon čuoggás 6.2.3.3, de gáibiduvvo seammá guhkes áigi ásaht vuoigatvuođa sajáidathton riektedili bokte go dološáigásaš geavahusa bokte, namalassii birrasii 100 jagi, dahje unnimusat 50 jagi.⁸³⁵ Birrasii 70 jagi lea ge de mii unnimusat gáibiduvvo deavdin dihtii eavttu áiggi dáfus. Jus disposišuvnnat galget sáhttit háhkat stáhtii eaiggáduššannrievtti, fertejit dat leat leamaš hui viidat ja intensiivvat.

Lea baicce eahpidahtti ahte leat go stáhta disposišuvnnat leamaš dan mađi *viidat* ahte livččet sáhttan ásaht stáhta Kárášjoga vuovdekeahates eatnamiid eaiggádin. Nu lea jus árvvoštallá áigodaga jagi 1880 rájes ja čuovvovaš 100 jagi obbalaččat, muhto maiddá jus árvvoštallá áigodaga jagi 1900 rájes 1970-logu rádjai sierra. Dán eahpádusa nannejit mángga dilálašvuođa mat láivudit stáhta disposišuvnnaid

834 HR-2018-456-P premissa 142.

835 Geahča omd. Thor ja Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. prent. (2016) s. 385–390.

mearkkašumi. Ferte atnit vuodđun ahte báikeolbmuid álgo-vuolggalaš riekteáddejupmi lei ahte sis lei eanet unnit buotfátmmasteaddji ja prinsihpalaččat eksklusii vuoigatvuohta eatnamiidda ja luondduresurssaide, ja ahte dan rievtti sáhtta buohtastahttit eaiggáduššannrievttiin.

Sáhtta čuočuhit ahte jus lei galgat sáhttit ásaht oktasaš áddejumi ja báikkálaš dohkkeheami das ahte stáhta lea eana-eaiggát, de disposišuvnnain livččii galgan leat dakkár sisdoallu, mii livččii čielgaseappot boahtán ovdan go maid lea dahkan, ahte lei sáhka priváhta eaiggáduššannrádđejumis, ii ge dušše stáhtalaš stivrenrievttis.

Mildosis čielggadeapmái NOU 1997: 4, deattuha Gudmund Sandvik ahte 1863 eananvuovdinláhka «*čuožai hui unnán ovddešáiggiid luondduburiid geavaheapmái, mii lei dakkár geavaheapmi mii olbmuid mielas lei dárbbalaš birget, ja masa sis lei vuoigatvuohta*». Dan dihtii son navdá ahte báikkálaš riekteáddejumi ledje ain bissumin manjá 1863.⁸³⁶ Manjá 1900 lea stáhta – nu mo namuhuvvon bajábealde – disponeren eambo aktiivvalaččat Kárášjoga eatnamiid ja resurssaid, earret eará dakko bokte ahte lea dávjjibut mihtidan eatnamiid ja šiehtadan lihttoláigohemiid, ja disponeren beahcevuovdegeavaheami. Vaikko vel báikeolbmot leat dohkkehan dan, de ii leat daddjon ahte sii dakko bokte maid dohkkehedje stáhta eanaeaiggádin.

Dat ahte álbmot lea váldán vuhtii ja dohkkehan ahte stáhta sáhtii vuovdit ja lihttoláigohit eatnamiid, earret eará eanadollui ja ássamii, ii mearkkaš ahte dan sáhtta atnit vuodđun konkluderet ahte álbmot maid lea dohkkehan ahte stáhta eaiggádušša vuovdekeahates areálaid, mat dán áigge leat badjel 98 % Kárášjoga eatnamiin. Luobahanrádđejumi iešgudetge eanavuovdinlágain dahket ahte ii leamaš goassige áigeguovdil luobahit visot dáid areálaid. Dan dihtii sáhtta navdit ahte báikkálaš áddejumi ahte álbmogis lea nana oktasaš vuoigatvuohta vuovdekeahates eatnamiidda, lea bisson gitta dán áiggi rádjai.

Dasa lassin leat stáhtalaš disposišuvnnat, main leamaš priváhtarievttálaš hápmi, hálddašuvvon dainna lágiin ahte dat leat hámi dáfus neaktán servodatlaš stivrejupmin. Juoga mii maid láivuda disposišuvnnaid mearkkašumi, lea ahte daid vuolggasadjin lei assimilerenpolitihkka. Dan dihtii ferte atnit vuodđun ahte stáhta disposišuvnnat, dalle go Sámeriektelávdgotti fápmudus hábmejuvui jagis 1980, eai lean njeaidán báikkálaš vuoigatvuođa mii lei sajáiduvvan Kárášjohkii dalle go guovlu gárttai Dánmárkku-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái jagis 1751.

Dasa lassin nannejuvvo dat konklusuvdna dakko bokte ahte ILO-soahpamuša 169 artihkal 14 nr. 1 vuosttaš čuoggás,

836 Gudmund Sandvik, *Om oppfatninger av retten til og bruken av land og vatn i Finnmark fram mot slutten av 1960-åra*, [čielggadeamis] NOU 1997:4 s. 578 čuov. s. 593.

mas lea sáhka ahte álgoálbmogiin lea vuoigatvuohta eaiggáduššat ja hálddašit «*the lands which they traditonally occupy*», lea oddasisáshandoaibma. Unjárgga-áššis Alimusriekti čujuha Unjárgga gilisearvi cealkámušii das ahte dát funkšuvdna ferte mielddisbuktit ahte «*ii leat mearrideaddjin ahte lea go stáhta dahje earát dihto áigodaga rádden guovlluid maid álgoálbmogat ovdal leat geavahan*», ja cealká ahte:⁸³⁷

«Dákkár vuolggasadi ferte dábalaččat leat riehta, ja dan dorjot maid ILO-soahpamuša nr. 169 ovdabarggut.»

Unjárgga-ášši dilálašvuodaid geažil, gos dilli lei nu ahte maiddái eará joavkkut go dat mat gulle gilisearvi, ledje geavahan guovlluid guhká, ja gos stáhta disposišuvnnat ledje leamaš fámus jo «*mánnga čuohte jagi*», Alimusriekti ii giedahallan fáttá dađi dárkileappot. Muhto stáhta disposišuvnnat Kárášjogas eai leat bistán seammá guhká, go váldá vuhtii ahte daid disposišuvnnaid maid sáhtta leat áigeguovdil árvvoštallat, ledje erenomážiit fámus easka áigodagas gaskkal 1900-logu álggu ja 1970-logu álgojagiid.

Jus sámi geavaheapmi livččii nohkan dien áigodagas, ii ge šat livččii lean makkárge oktavuoha dálá áiggi ráddejumis ja álgoálgosaš geavaheamis dálá diliin, de soaittášii 70 jagi leat doarvái guhkes áigi. Cealkámuš «*traditonally occupy*» 14. artihkkala nr. 1 vuosttas čuoggás, mielddisbukta dattege ahte ii leat gáibádussan ahte eamiálbmogiid ráddejumis ja geavaheapmi ferte leat leamaš seammá viiddis go ovdal, ja ahte das leamaš seammá sisdoallu nu mo álgoálggus lei, ášahan dihtii eaiggáduššan- ja hálddašanrievtti 14. artihkkala mielde.⁸³⁸

Čujuhusain ILO-soahpamuša ovdabargguide, Sámeriektelávdegotti Álbmotriektejovku navddii ahte ollašuttin dihtii 14. artihkkala nr. 1 vuosttas čuoggá «*traditonally occupy*»-eavttu, livččii doarvái jus «*geavaheapmi mii adno vuodđun čuoččuhit vuoigatvuoda*», livččii bistán muhtun jagi 1900-lohkui.⁸³⁹ Ovdalaš go Norga ratifiserii soahpamuša jagis 1990, navddii Justisdepartemeanta ahte dilli fertii lean bistán «*dán áiggi rádjai*».⁸⁴⁰

Muhto ii dáidde dárbblašlaš dán ášši guorahallat dárkileappot. Seammá láhkai go gažaldaga das ahte lea go sáhka sajáiduvvan riektedilis dahje virolašvuodahábmemis, dán ferte árvvoštallat obbalaččat. Dat mii goittotge lea čielggas, lea ahte Kárášjoga álbmoga geavaheapmi lei váldogeavahus gitta vuosttaš logijagiide maŋŋá nuppi máilmmisoađi. Earret vuoddegeavaheami, álbmogis lei dán áigodagas mearkkašahhti iešhálddašepmi báikkálaš resursaávkástallamis.

837 HR-2018-456-P premissa 173.

838 ILO, *Indigenous & Tribal Peoples' Rights in Practice – A Guide to ILO Convention No. 169*, 2009 s. 94–95.

839 NOU 1997: 5 s. 49–50. Geahča maiddái Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 532–534.

840 St. prp. nr. 102 (1989–90) s. 6.

Čáhpur-áššis Alimusriekti siterii riektenammaduvvon áššedovdiid, geat celke ahte Čáhpur stáhtus «*olles Olmmáivákki álbmoga gilialmennehin, maid olbmot ieža leat hálddašan ... almmá makkárge stivrra haga, ja gos leamaš hui viiddis geavaheapmi guhkes áiggi čađa, ja ain dán áigge lea hui aktiiva, lea hui hárvenaš dilli mudui riikkas*».⁸⁴¹ Kárášjoga álbmot lea ankke ovdalašáigge stivren báikkálaš resursaávkástallama sullasaš vuogiin. Vaikko vel stáhta áiggi mielde disponeregodii guovllu eambbo ja eambbo, ja olbmot leat vuhtii váldán stáhta disposišuvnnaid, lea báikkálaš geavaheapmi ain dán áigge hui viiddis. Dasto leat báikkálaš riekteáddejumit das ahte eana- ja meahcceresursavuoigatvuodat gullet báikeolbmuid eai ge stáhtii, ain hui nannosat.

Dan dihtii ferte dulkot dili dainna lágiin ahte 14. artihkkala nr. 1 vuosttas čuoggá eaktu, «*traditonally occupy*», ain fátmasta Kárášjoga vuovddekahtes eatnamiid. Mearrádusa oddasisáshandoaibma ferte mielddisbuktit ahte sullii 70 jagi oalle viiddis stáhtalaš rádden, birrasii 1900-logu rájes, ii leat doarvái dasa ahte stáhta eana- ja resursadisposišuvnnat livččet njeaidán vuoigatvuoda mii lei sajáiduvvan 1751. Nu ba ferte ge dát leat boadusin jus lassin stáhta disposišuvnnaid dán áigodagas maiddái váldá vuhtii birrasii 40 jagi oalle ráddjejuvvon ráddejumi ovdal jagi 1900, ja snoagga 10 jagi ovddos guvlui 1980 rádjai, gos disposišuvnnain lei uhcit mearkkašupmi dan dihtii go olbmot vuostálastigohte stáhta eaiggáduššanrievtti.

Dán árvvoštallamis deattuhuvvo maid ahte stáhta ráddejumis ii leat áibbas čielga eaiggáduššanráddejumis, muhto mánngga oktavuodain baicce servodatlaš stivrejumis. Dan dihtii ii leat – nu mo deattuhuvvon ovddabealde – dadjon ahte olbmot leat dulkon disposišuvnnaid eaiggádisposišuvnnan, ja sihke gielalaš diliid geažil, ja dan dihtii go ii leat sáhka guovtti dásseárvosaš bealálaččain, ii sáhte bidjat menddo garra gáibádusaid sámi riekteáddejumiid sisdollui.

Dán oainnu doarju maid ILO-soahpamuša artihkal 8 (1), vrd. maiddái 26. artihkkala (3) ON:a eamiálbmogiid vuoigatvuodaid máilmmijulggastusas. Dát mearrádusat mearkkašit ahte nátionála riektegeavahusa olis ferte divdna váldit vuhtii eamiálbmogiid dološvieruid ja riekteáddejumiid. Nu mo deattuhuvvon čuoggás 6.3.2.1, dát mearkkaša ahte go atná nátionála oapmerievttálaš prinsihpaid, de ii sáhte sámi vuoigatvuodaháhkama dohkkeheamis bidjat erenomáš garra gáibádusaid riekteáddejumiide, ii ge buorrejáhkolašvuhtii, ja ahte siskkáldasrievttálaš buorrejáhkkogáibádusa ferte giedahallat oalle loažžadit.

Dat ferte maid mearkkašit ahte go lea sáhka das ahte lea go stáhtalaš eaiggáduššanriekti árbevirolaš eamiálbmotguvlui ášahuvvon sajáiduvvan riektedili dahje vieruiduvvanrievttálaš vuodu vuodul, de ferte gáibidit oalle ollu ovdal go sáhtta atnit

841 Rt. 2001 s. 1229 s. 1243.

vuodđun ahte eamiálbmoga riekteáddejumit leat njeidon, ja ahte olbmot leat dohkkehišgoahtán stáhta eaiggáduššánrievtti. Nu mo maiddái Riektejoavkku enetlohku anii vuodđun, ferte völdonjuolggadussan leat ahte goappašat bealálaččain ferte guhkit áigge čađa leamaš riektedili hárrái «*oktasaš áddejupmi*», jus dan galgá sáhttit atnit vuodđun sajáiduvvan riektedillin.⁸⁴² Dat mii dás ovddabealde lea čilgejuvvon, čájeha ahte Kárášjogas ii leat leamaš diekkár oktasaš riekteáddejupmi doarvái guhká.

Alimusriekti deattuha sihke Stierdná-áššis ja Unjárgga-áššis ahte go «*dábálaš nátionála oapmerievttálaš njuolggadusaid áigu atnit mearridettiin sámi vuoigatvuodaid, dan ferte dahkat sámi eavttuid vuodul*», ja ahte go dieinna lágiin atná oapmerievtti, dat fástida ILO-soahpamuša nr. 169 8. artihkkalii (1).⁸⁴³ Dáid dieduid mielde čuovvu ahte go atná oapmerievtti «*sámi eavttuid*» vuodul, konklusuvdnan gártá ahte stáhtii ii lean áshuvvon eaiggáduššánriekti Kárášjoga eatnamiidda sajáiduvvan riektedili, ii ge vieruiduvvanrievttálaš vuodu vuodul, dalle go Sámeriektelávdegoddi nammaduvvui jagis 1980. Dan dihtii go lávdegotti mandáhta ferte dulkot dainna lágiin ahte stáhta dovddasta ahte oassi Finnmárkku eatnamiin – jo goittot ge siseatnamiin – sáhttet leat eará eaiggádat go stáhta, de eai váikkut stáhta rievttálaš ja duohtadilálaš eanadisposišuvnnat, mat dahkkojedje manjá 1980, riektediliid árvvoštallamii.

Muđui sáhtta namuhit ahte Finnmárkolága ovdabarguid olis Justiisadepartemeanta cealká ahte Sis-Finnmárkku sáhttet leat eará eaiggádat go stáhta. Dát boahá ovdan čuovvovaš cealkámušas proposišuvnnas Ot. prp. nr. 53 (2002-2003), mas lea sáhka ILO-soahpamuša nr. 169 artihkal 14 nr. 1 vuosttaš cealkaga gaskavuodas.⁸⁴⁴

«Departemeanta áddejumi mielde gávdnojit guovllut Finnmárkku mat leat ILO-soahpamuša art. 14 nr. 1 goappašiid kategoriijain, ja olles dahje oasis Sis-Finnmárkku gullet dan vuosttaš kategoriijii, namalassii guovllut maidda sápmelaččain lea «*eaiggáduššán- ja háldovuoigatvuohta*».»

Manjnelis proposišuvnnas departemeanta gearduha ahte Finnmárkku leat guovllut «*ILO-soahpamuša artihkal 14 nr. 1 goappašiid vuoigatvuodakategoriijain, namalassii sihke guovllut maidda sámi álbmogis lea eaiggáduššán- ja háldovuoigatvuohta, ja guovllut gos sápmelaččain leat geavahanvuoigatvuodas*». Muhto departemeantas ii lean «*doarvái nanu duohtadilálašvuoda vuoddu earuhit guovlluid mat gullet vuosttaš kategoriijii*

842 NOU 1993: 34 s. 264.

843 HR-2016-2030-A (Stierdná) premissa 84 ja 85, ja HR-2018-456-P (Unjárga) premissa 123–125.

844 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 88.

guovlluin mat gullet nuppi kategoriijii, ja guovlluin mat eai gula goappá ge kategoriijii». Dan dihtii ii evttohuvvon proposišuvnnas lága bokte nannet dan ahte juohkit Finnmárkku iešgudetge vuoigatvuodakategoriijaide ILO-soahpamuša mielde.⁸⁴⁵

Stuorradikki láhkaevttohusa giedahallan mielde buvttii ahte Finnmárkoláhkii lasihuvvojedje kártenjuolggadusat, ja dohkkehuvvui ahte gávdnojit vuoigatvuodas. Ulbmil kártemiin, masa láhka láchá dili, lea earret eará háhkat duohtadilálašvuoda vuodu earuhan dihtii 14. artihkkala iešgudetge vuoigatvuodakategoriijaid, mat departemeantas eai lean jagis 2003.

7.3.7.10 Báikkálaš vuoigatvuoda hápmi – dárkilabbo geahčasteapmi

Dás ovddabealde lea adnon vuodđun ahte vuoigatvuohta mii lei sajáiduvvan Kárášjohkii dan áigge go guovlu gárttai Dánmárkku-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái jagis 1751, ja mii dán áigge terminologiijas gohčoduvvošii Ávjavári siidda álbmoga oktasaš «*eaiggáduššánriektin*», vrd. čuoggá 7.3.2.3, ain lea báikeolbmuid hálddus. Álbmoga geavaheapmi maiddái manjá 1751 leamaš viiddis ja mánggabealat, ja dan leat guovlluolbmot eanáš ieža hálddašan, seammás go stáhta lea unnán váikkuhan stivrejupmái. Dan dihtii ii sáhte oktasaš báikkálaš vuoigatvuohta Kárášjoga vuovddekahtes eatnamiidda leat muhtán hámi, nu ahte dat lea mealgadii seammá nanus dán áigge go jagi 1751.

Gažaldat das ahte makkár hápmi báikkálaš vuoigatvuođas lea, lea belohahkii gažaldat das ahte makkár resurssat vuoigatvuhtii gullet, ja belohahkii ahte makkár rádddejupmi vuoigatvuodaguddiide gullá. Dán manjimus gažaldaga sáhtta maid jearrat dainna lágiin ahte lea go vuoigatvuohta ráddjejuvvon dušše dasa ahte vuoigatvuodalaččain lea riekti geavahit resurssaid mat gullet vuoigatvuhtii, vai lea go sis maid vuoigatvuohta hálddašit ja stivret resursaávkkestallama dábálaš muddenlágaid rámmaid sikkobealde.

Govvideapmi ovddabealde addá vuodu cealkit ahte lea sáhka eambo go dušše iešheanalaš geavahanvuoigatvuođain mat leat muddejuvvon Finnmárkolága bokte ja maid FeFo stivre. Diekkár geavahanvuoigatvuohta fátmasta daid dábálemos meahcceresurssaid, ja dat lea sudddejuvvon ekspropriašuvnna vuostá. Vuoigatvuohta mielde buktá maid ahte FeFo ferte disponeredettiin meahceávkkestallama Finnmárkolága 3. kapihtala mielde, váldit vuhtii Kárášjoga álbmoga geavahanvuoigatvuodaid. Dan dihtii vuoigatvuođas lea stuorra árvu, muhto dat attášii vuoigatvuodaguddiide dušše eahpenjuolggavejolašvuoda váikkuhit báikkálaš meahcegeavaheapmái dakko bokte ahte besset leat mielde válljemin orgánaid mat galget nammadit FeFo stivra.

845 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 90–91.

Dákkár ráddėjumi ii sáhte buohtastahtit oktasaš erenomáš geavahanvuoigatvuoda dahje oktasaš eaiggáduššarievtti háldjeaddji ráddėjumiin. Jus galggašii konkluderet ahte Kárášjoga báikkálaš vuoigatvuolta korrespondere vuoigatvuodaiguin mat leat muddejuvvon Finnmárkolága 3. kapihtalis, ja mat sisdoalu ja viidodaga dáfus eai leat viidábut go dat mat lágas leat celkojuvvon, de dat ii fástidivččii duohtadiliide, ii ge rievttálaš duohtavuhtii. Barggaddettiin Finnmárkolágain lei gal nu ahte Justiisadepartemeanta navddii ahte FeFo-ásaheapmi Finnmárkku odđa vuoddoeaiggátorgánan deavddášii mearrádusa gáibádusaid,⁸⁴⁶ vaikko vel celkkii ahte «*olles dahje oasit Sis-Finnmárkkus leat ... guovllut maidda sápmelaččain leat "eaiggáduššan- ja háldovuoigatvuodát"*» ILO-soahpamuša nr. 169 14. artihkkala nr. 1 mielde.⁸⁴⁷ Dattege bohtá ovdan dárkojeaddjicealkámušas, dan olis go Norga galgá ollašuttit ILO-soahpamuša «Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations» ahte.⁸⁴⁸

«As concerns the substance of the proposal for the Finnmark Estate, it appears to go beyond what is permitted under Article 14 of the Convention, though under the proper circumstances it could be in conformity with Article 15.»

Áššedovdilávdegoddi čujuha dasa ahte vaikko vel FeFo-ásaheapmi Finnmárkku odđa eananaeaiggátorgánan nanne sámiiid váikkuhanvejolašvuodaid mat gusket sámiiid geavahanguovlluide, de dat ii ollašuite stáhta geatnegasvuodaid 14. artihkkala nr. 2 mielde das ahte «*identify the lands which the peoples concerned traditionally occupy.*»⁸⁴⁹ Dan dihtii lasihuvvui ráddehusa láchkaevttohussii manjá odđa 5. kapihtal vuoigatvuodakártema birra, dan dihtii ahte «*buorebut sibkkarastit ahte ILO-soahpamuša gáibádusat identifiseret hábkkojuvvon oktasaš ja oktasašlaš vuoigatvuodaid, ollašubttojit oskkáldasat.*»⁸⁵⁰

Danin ferte dáid dieduid vuodul, ja dieduid vuodul mat leat bohtán ovdan báikeolbmuid ja earáid geavaheami birra, stáhta eana- ja resursadisposišuvnnaid ja čuožžovaš riektedejumiid vuodul, mearriduvvot ahte Kárášjoga álbmogis goittot ge leat ain hálddus buot báikkálaš meahcceresurssaid buotdivvnut geavahanvuoigatvuodát. Namalassii vuoigatvuolta man vuodđun leat «*erenomáš riektedilit*», ja mat Finnmárkolága 21 § nuppi laddasa mielde gártet lága hálddašuvuogádaga olggobeallái. Dát mearkkaša ahte vuoigatvuolta

ii gula FeFo ráddėjumi vuollái lága 3. kapihtala mearrádusaid mielde, muhto vuoigatvuodaguoddit fertejit ieža disponeret vuoigatvuodaid dábálaš lágaid rámmaid siskkobealde.

Dákkár erenomáš geavahanvuoigatvuolta mearkkaša ahte lea vuoigatvuolta geavahit sihke resurssaid mat leat muddejuvvon Finnmárkolágas, ja eará áigeuovdilis resurssaid. Dat addá maid vuoigatvuoda hálddašit ja stivret resursaávkástallama dakko bokte ahte juogadit geavaheami siskkáldasat, ja addá maid vejolašvuoda mearridit ahte sáhttet go earát ge, go dušše vuoigatvuodaguoddit, oassálastit geavaheapmái. Muhto vuoigatvuolta ii atte vejolašvuoda geavahit guovlluid viidábut, ii ge geavahit eará lágan reaidduid, go dan maid dábálaš almmolašrievttálaš muddenlágat ávkástallanáigodagaid ja reaidogeavaheami ektui suvvet. Dasto ferte váldit vuhtii oassegeavahanvuoigatvuodaid maid eará joavkkut dahje olbmot ležžet háhkan guvlui gos erenomáš geavahanvuoigatvuodát gustojit, ja mat dakko bokte ráddejit vuoigatvuodaguoddiid disposišuvnnafriddjavuoda.

Das geas lea dákkár erenomáš geavahanvuoigatvuolta, lea seammá ollu dadjamuš báikkálaš resursageavaheami olis go eanaeaiggádis. Dasto fertešii FeFo – guhte ain livččii eanaeaiggát – váldit vuhtii dán erenomáš geavahanvuoigatvuoda go lea sáhka Kárášjoga eatnamiid ja resurssaid disponeremis eaiggáduššarievtti vuodul, ovdamearkka dihtii jus áigu vuovdit dahje lihttoláigohit eatnamiid.

Dattege eai leat stáhta disposišuvnna namuhan veara rievvdadan Kárášjoga jagi 1751 sajáiduvvan rievtti sisdoalu dahje rievttálaš hámi. Dát mearkkaša ahte stáhta ii lean gieldda vuovddekeahkes eatnamiid eanaeaiggát dalle go Finnmárkoláhka biddjui fápmui. Dan dihtii go FeFo Finnmárkolága § 49 mielde válddii háldosis fásta opmodagaid «*masa Statskog SF:s lei giddodatvuoddu, dahje eaiggádušai almmá giddodatvuodu haga*», ja muđui loaiddastii Statskog SF:a rievttálaš posišuvnnaide, ferte FeFo dán oktavuodas adnot stáhta riektemanjščuovvun. Dasa lassin Justiisálávdegotti eanetlohku čujuhii dasa ahte «*ii leat áibbas riehta dadjat ahte Statskog SF sirddii eaiggáduššarievtti Finnmárkkuopmodahkii*», ja sii presiserejedje ahte.⁸⁵¹

«Iešalddis láchkavuodu sirddedettiin, ii adno čielggasin váldo makkár vuoigatvuodát duođas gávdnojit. Odđa 5. kapihtala njuolggadusaid mielde, lea komišuvnna ja erenomášduopmostuolu bargun čielggadit vuoigatvuodaid.»

Dan dihtii go stáhta ii eaiggáduššan Kárášjoga vuovddekeahkes eatnamiid dalle go Finnmárkoláhka biddjui fápmui, de eai leat eatnamat duohtavuodas sirdojuvvon FeFoi, ja nu ba FeFo ii leat dáid opmodagaid eaiggát.

846 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 88.

847 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 90–91.

848 Observation (CEACR), adopted 2003, published International Labour Conference 92nd Session 2004, Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169) – Norway (Ratification: 1990) para. 16.

849 CEACR, 2004, Op. Cit. para. 17.

850 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 14–15.

851 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 27.

Čuovusin das lea ahte báikkálaš vuoigatvuohta mii lei sajáiduvvan Kárášjohkii dan áigge go guovlu šattai Norgga eananguovlun jagis 1751, ja mii praktikkalaččat lei oktasaš eaiggáduššanriekti, ain dán áigge lea dákkár vuoigatvuohta. Ja dát ferte erenomážit gustot dan dihtii go báikkálaš geavaheapmi maiddá maŋŋá 1751 leamaš buotfátmmasteaddji ja intensiiva. Čáhput-áššis Alimusriekti čujuha dasa ahte báikkálaš geavaheapmi «*lea measta jagi 1879 rájes*» fátmmastan buot áigeguovdilis geavahanvuigiid, ja cealká dasto ahte:⁸⁵²

“Čoavddasánit mat govvidit geavaheami leat; bissovaš, buotfátmmasteaddji, intensiiva, ja njuovžil. Dán vuodul lea gáibáduš geavaheami viidodaga ja bistevašvuoda dáfus háhkan dihtii eaiggáduššanrievtti, ollašuvvan.”

Čilgehuss čuoggás 7.3.3 ovddabealde čájeha ahte dát heive maiddá čilgehussan Kárášjoga báikeolbmuid meahcceresursageavaheapmái. Erenomážit árrat 1900-logus stáhta čujuhii mánga priváhta opmodaga, ja dagai ollu ladjolihttoláigošiehtadusaid. Dattege dat ii njeaidán báikeolbmuid áddejumi das ahte sis lei vuoigatvuohta geavahit ja disponeret meahcceresurssaid daid guovlluin gos stáhta ii disponeren. Dát áddejumi dáide nannejuvvon maid dan dihtii go báikeolbmuid geavaheapmi maiddá dien áigodagas lei hui viiddis ja intensiiva. Ii ge stáhta reageren geavaheapmái earret dalle go lei sáhka vuodegeavaheamis, gos stáhta disposišuvnnaid ulbmilin lei resursagáhtten. Nu mo lea válddahallon čuoggás 7.3.7.6, de ii leat daddjon ahte báikeolbmot dulkojedje stáhta disposišuvnnaid dainna lágiin ahte daid vuodđun lei vuoddekeahces eatnamiid stáhtalaš eaiggáduššanriekti.

Makkár čilgehusa guovllu geavaheaddjit leat geavahan čilgen dihtii vuoigatvuođa maid sii oaivvildedje sis lei, ii mearrit vuoigatvuođaid hámi. Čáhput-áššis ledje báikkálaš vuoigatvuođačuočuheaddjit, ovdal go ášši loktejuvvui duopmostuoluid ovdii, «*buorre muddui dušše ... dovdadahan ahte sis lei geavahanriekti*», muhto Alimusrievtti mielas das ii lean mearrideaddji mearkkašupmi. Guovllu sámi álbmogis, mii lei eanetlogus, ii lean «*árbevierrun jurddašit eaiggáduššanrievtti*», ja ledje «*atnán čilgehussaid mat nannosit indikerejit ahte sis lei eaiggáduššanriekteeádddejupmi*.» Dasa lassin livččii «*sin rádddejupmi, mii sisdoalu dáfus fástida eaiggáduššanriekteráddejumi, gártan unohis sierradillái eará olbmuid ektui*», jus dat ahte sii iešgudetge oktavuodain ledje hállan geavahanrievtti birra, eai ge eaiggáduššanrievtti birra, livččii hehtten sin vuoigatvuođaháhkama.⁸⁵³

Dan dihtii ii leat mearrideaddjin ahte kárášjohkalaččat sihke komišuvnna gulaskuddančoahkkimiin ja eará oktavuodain, leat hállan sihke «*geavahanvuoigatvuođa*» ja

«*eaiggáduššanrievtti*» birra. Váldu riekteáddejupmi lea ahte álbmoga vuoigatvuohta ii leat rádddejuvvon dušše báikkálaš meahcceresurssaid geavaheapmái, muhto ahte sis maid lea vuoigatvuohta stivret resursageavaheami seammá láhkai mo eanaeaiggát lei dahkat.

Ovdamearkka dihtii lea Laila Somby Sandvik čujuhan dasa ahte Beskenjargilisearvi – geaid vuoigatvuodadieđáhus lea giedahallon čuoggás 10.2 – ii leat gáibidan «*sierra eaiggátvuođa rivttiid*», ja son deattuhii ahte lea dehálaš ahte báikkálaš geavahanvuoigatvuođat nannejuvvot. Son lea maid deattastan ahte báikeolbmot unohastet ahte earát mearridit sin geavaheami sin árbevirolaš geavahanguovlluin, vrd. čuoggá 7.2.7.5. Vuoigatvuohta mii korrespondere riekteáddejumiin maid dát cealkámušat dovddahit, fástida goittotge geavahanvuoigatvuhtii mii maiddá addá báikkálaš meahccegeavaheami stivrenrievtti. Dát vuoigatvuohta lea lagabus oktasaš eaiggáduššanrievtti, go geavahanrievtti man Finnmarkoláhka mudde. Dát lea danin go dát maŋit namuhuvvon riekti ii atte vuoigatvuodaguddiide njuolgo báikkálaš resursageavaheami stivrenrievtti, nu mo oktasaš eaiggáduššanriekti dahká.

Kárášjoga vuoddekeahces eatnamiid vuoigatvuođačuočuheaddjit leat vuoigatvuođagáibádušaid bokte, mat leat ovddiduvvon komišuvnii, dahkan dan seammá go Ommáivákki álbmot dahke dalle go Čáhpuha eaiggáduššanriektegažaldat loktejuvvui duopmostuoluid ovdii, namalassii dovddahan eaiggráddejumi gieldda «*bázahasguovlluide*». Dat mearkkaša daidda guovlluide mat ovdal eai leat vuodan priváhta olbmuide, dahje guovlluide mat vuoigatvuođakártenbarggu maŋŋá dovddastuvvot earáide go FeFoi.

Dasa lassin čuovvu Alimusrievtti cealkámušain Čáhput-áššis ahte mearrideaddjin čielggadan dihtii eaiggáduššanriektegažaldaga, lea vuoigatvuođačuočuhedjiiid ráddejumi sisdoallu. Čáhpuhis lei báikeolbmuid riidoguovlluide geavaheapmi hui viiddis. Stáhta lei lihttoláigohan ladjoeatnamiid, ja lei maid muhtun olbmuid sivahallan lobiheamet čuohppan muoraid, dahje lobiheamet geavahan lájuid, muhto Alimusrievtti mielas stáhta eaiggáduššanráddejupmi – maŋŋá go lei oastán guovllu jagis 1885 – lei leamaš “*hui soaittábagas*”⁸⁵⁴ Dan dihtii disposišuvnnaat eai lean njeaidán álbmoga buori jáhku.

Kárášjoga dili sáhtta buorre muddui buohtastahttit dainna diliin. Jus váldá vuhtii ahte areála maid FeFo válddii badjelassas Kárášjogas dalle go Finnmarkoláhka biddjui fápmui, lea birrasii 5360 km², ja Čáhput-guovlu lea fas badjelaš 116 km², de eai dáidde stáhta disposišuvnnaat leamaš viidábut Kárášjogas go Čáhpuhis. Dasa lassin ii leat Kárášjogas vuosttažettiin gažaldat álbmoga buori jáhkus, nu mo Čáhput-áššis, muhto baicce ahte lea go stáhta eaiggáduššan-

852 Rt. 2001 s. 1229 s. 1244.

853 Rt. 2001 s. 1229 s. 1251-1252.

854 Rt. 2001 s. 1229 s. 1232. Stáhta disposišuvnnaat leat čilgejuvvon s. 1232–1237 ja buorrejáhkoárvoštallan s. 1244 flg.

riekti ášahuvvon sajáiduvvan riektedili dahje muhtun lágan báikkálaš dološvieru bokte.

Dáid ákkaid vuodul ferte atnit vuodđun ahte Kárášjoga báikkálaš rievttis lea *oktasáš eaiggáduššanrievtti* hápmi, mii gullá daidda geat gullet vuoigatvuodaguddiid jovkui, ii ge sis leat dušše erenomáš geavahanvuoigatvuohta, muhto lea sáhka «*ollislaš eaiggáduššanrievttis*», nu mo Alimusriekti gohčodii Čáhput-ássi vuoigatvuoda.⁸⁵⁵

Danin vuoigatvuohta ii fáttmas dušše geavaheami, ja daid resurssaid disponerema maidda leat addon njuolggadusat Finnmárolágas, ja eará odasmuvvi meahcceresurssaid, muhto maiddá eará resurssaid mat Norgga rievtti mielde gullet eanaeaiggádii, nu mo minerálat main lea unnit iešdeaddu go 5 gramma/cm³, vrd. minerálat geassemánu 19. b. 2009, nr. 101 § 7 nuppi laddasa. Minerálat main lea iešdeaddu 5 gramma/cm³ dahje eanet, earret eará ruovdi, nihkkel ja veaiki, gal baicce vuosttaš laddasa mielde gullet stáhtii, beroškeahhtá gii eaiggáduššá eatnama.⁸⁵⁶ Nie gártá dilli leat Kárášjogas maid.⁸⁵⁷

Vuoigatvuohta sisttisoallá maid mudui eaiggáda ollislaš disposišuvnavuoigatvuoda. Dát vuoigatvuohta sisttisoallá siskkáldas geavahanjuohkimiid vuoigatvuodaguddiid gaska, geavahanlobiid juolludemii earáide, ja doaimmaid johtuibidjama eastadit gilvaleaddji geavaheami, ja maiddá vuoigatvuoda rievttálaččat disponeret eatnama eananjuohkimiid, láigohemiid ja eará ráddejumiid mat gullet eaiggáduššanriektái. Dattege lea navdimis vuoigatvuoda dehálamos geavatláš oasis dat ahte olbmui lea geavahanvuoigatvuohta eanaeaiggáda vuoigatvuoda dásis, ja báikkálaš resursageavaheami stivrenvuoigatvuohta siskkáldas geavahanjuogademiid ektui, ja earáid geavaheami muddenvuoigatvuohta.

Mudui ii sáhte eanaeaiggát, ii ge geavahanvuoigatvuodalaš, viiddidit resursageavaheami iežas opmodaga alde almmolaš muddenlágaid rámmaid olggobeallái. Maiddá mudui ferte eanaeaiggát doahhtalit buot eaiggátráddejumi láchkamearriiduvvon ráddjemiid.

855 Rt. 2001 s. 1229, 1244 siiddus.

856 Dien guovtti mineráloavkku earru boahá dan nu gohčoduvvon «*bákteregálas*». Bákteregála lea dološ duiska prinsihppa mii čuožžilii 1400-logus, ja mii Norggas nannejuvui Christan III:a 1539-bákturkeortnega bokte. Dat mielddisbuktá ahte Gonagasas/stáhtas lea eaiggáduššanriekti metállaide ja málmmaide maid iešdeaddu lea dihto meari badjel (metállat maid sáhtá roggat), beroškeahhtá gii eaiggáduššá eatnama. Geahča Ot. prp. nr. 43 (2008-2009) s. 26–27.

857 Riikkaidgaskasaš eamiálbmotriekti addá lobi guoskevaš nátionálastáhtii – maiddá guovlluin gos eamiálbmogiin lea vuoigatvuohta oázžut dohkkehuvvot eaiggáduššanrievtti – dolahit eatnavulošriggodagaid, mat guoskevaš stáhta siskkáldas rievtti mielde bohtet stáhtii buorin beroškeahhtá gii lea eanaeaiggát. Jus leat plánat ávkkástallat resurssaid, de galgá ráddádallot eamiálbmoroavkkuin geaidda ássi guoská, ja sii galget oázžut oasis roggandoaimma ávkkástallanárvvus, vrd. ILO-soahpamuša nr. 169, 15. artiikhal nr. 2.

7.3.7.11 Komišuvnna unnitlogu erenomáš mearkkašumit

Nu mo deattuhuvvon čuoggás 7.3.7.1, komišuvnna unnitlohku (Andersen ja Heggelund) lea konkluderen eará láchkai go komišuvnna eanetlohku go lea sáhka oktasáš eaiggáduššanrievtti gažaldagas. Unnitlogu oaidnu lea ahte dákkár vuoigatvuoda eavttut eai leat šat devdojvovon. Unnitlohku lea ovttaoaivilis das ahte guovllu sámii álbmot lei eanet unnit oktorádálaš ovdal 1751, ja ahte dan áigge lei ágga navdit ahte daidda geat geavahedje guovlluid, lei sajáiduvvan muhtun lágan eaiggáduššanriekti, mii maiddá fáttmastii dán áigge Kárášjoga gieldda guovlluid. Muhto Sámeriekteávddegotti eanetlohku konkluderii ahte dili rievdan 1751 rájes, fertii mielddisbuktit ahte stáhta eaiggáduššanriekti – maiddá Sis-Finmárkkui – lei ášahuvvon sajáiduvvan riektedillin.⁸⁵⁸ Komišuvnna unnitlohku guorrasa dán konklusuvdnu.

Unnitlohku oaivvilda ahte lea bures duodaštuvvon ahte stáhta eanadisposišuvnnat maŋŋá 1751 leat mielddisbuktán ahte álgovuolggalaš eaiggáduššavuoigatvuodát leat masson. Earret eará lea stáhta rádden dán áigge Kárášjoga gielddas juridihkalaš disposišuvnnaid bokte, nu mo čujuhemiid, vuovdimiid ja lihttoláigohemiid bokte jo 1800-logu rájes, vrd. earret eará 1863 eananvuovdinlága.

Stáhta virgádii vuovdefálddi ja ášahii vuovddiid čujuhanortnega jagis 1856, ja álggahii vuosttaš ladjolihttoláigohemiid jagis 1872. Dasa lassin stáhta lea 1800-logu gaskkamuttus áibbas čielgasit dovddahan ahte eaiggáduššá Finmárkkui eatnamiid, eai ge finmárkulaččat leat duodas vuosttildan dan ovdal Álaheaju-akšuvnna 1980-logus. Kárášjoga álbmot ja mudui Finmárkkui eará álbmot leat baicce iešgudetge oktavuodaid olis dan maŋimus 250 jagi váldán vuhtii stáhta disposišuvnnaid. Historjjálaččat álbmot lea váldán vuhtii stáhtalaš sisabahkemiid, earret eará dimbarčuohppama, lahttema, muorračuohppama ja bivdomuddejumiid ektui. Čujuhuvvo mudui 7.3.5 čuoggá govvideapmái ovddabealde stáhta disposišuvnnaid birra dassái go Finmárkoláhka biddjui fápmui. Geahča maiddá čuovvovaš cealkámuša Unjárgga-duomus.⁸⁵⁹

«Obbalaččat mu oainnu mielde ferte atnit vuodđun ahte 1775 rájes ja miehtá 1800-logu, stáhtas lei mearkkašahhti doaibma ja čujuhii opmodagaid ja vuoigatvuodaid riidoguovllus. Dan dihtii mun in sáhte čuovvulit meahcceduopmostuolu, go dat 64. siiddus cealká, ahte duopmostuollu «ii leat gávdnan dieđuid das ahte stáhtas leamaš disposišuvnnat riidoguovllus ovdal go vuosttas meahcceláđu mihtiduvvui jagis 1872 ...»

Komišuvnna unnitlogu mielas eai leat ákkat dasa ahte Unjárgga dili ii sáhte buohtastahttit Kárášjoga diliin. Dasa lassin

858 NOU 1993: 34 s. 261–266.

859 HR-2018-456-P premissa 142.

mearridii Alimusriekti Stierdná-ášsis ahte «*stáhta lea julggaštan eaiggáduššannrádđejumi sullui juridihkalaš disposišuvnmaid bokte, nu go čujuheamit, vuovdimat ja lihhtoláigoheamit*».⁸⁶⁰ Unnitlohku oaivvilda nie lea maid Kárášjoga dilli.

Unnitlogu oaidnu lea maid ahte ii leat jáhkehahtti ahte leat áibbas čielga riekteáddejumi eaiggáduššannriektegažaldaga ektui. Eai leat ákkat navdit ahte Kárášjoga álbmot, ja Finnmárkku álbmot muđui, nagodedje earuhit ahte goas stáhta doaimmai eanaeaiggádin ja goas doaimmai muddejeaddji eiseváldin. Danin ii leat stáhtalaš eaiggátráđdejumi ja almmolaš muddejumi erohusas leamaš áktánas mearkkašupmi álbmoga riekteáddejumi olis.

Eanáš árbediehttit celket oalle čielgasit ahte sii sávvet oktasaš geavahanvuoigatvuodaid, ja jus leat unnán resurssat, sin mielas sis galgá leat vuoigatvuohta geavahit eará gielddaid guovlluid. Mánja árbediehtti muitaledje maid ahte sin mielas olles Finnmárkku duottar/ dahje Finnmárku, lea oktasaš guovlu. Dan dihtii unnitlohku eahpida ahte lea go nu ahte olles Kárášjoga álbmot atná iežas gieldda areálaid eaiggádin.

Muđui čájehit duodaštusat mat leat bukton ovdan, ahte sihke Porsáŋgu-, Guovdageainnu-, Deanu- ja suomabeale olbmot leat geavahan Kárášjoga guovlluid. Eai ge gielddas leat nu čavga rájáj, ja sihke suomabeale ja norggabeale olbmot leat viidát rastildan rájái luonddu ávkkástaladettiin. Eai ge gielddarájáj leat leamaš seammá sajis oppa áigge, ja leat mánge sirdojuvvon. Geahča earret eará raportta 3.1 čuoggá. Dasto lea Válgjoga gilisearvi, mii lea gieldda gitta nuortta bealde, ovddidan gáibádusa. Lassin Kárášjoga guovlluide, gáibádus fátmasta sihke Deanu ja Porsáŋgu guovlluid. Dan dihtii unnitlohku atná vuodđun ahte Kárášjoga geavaheami ii sáhte dulkot leamaš doarvái eksklusiivan ja ráđdejuvvon, ja ahte álbmot ii leat doaimman guovllu eaiggádin. Dan dihtii Čáhputduomus – mii lea gávdnamis Rt. 2001 s. 1229:s – ii leat mearrideaddji mearkkašupmi Kárášjoga dillái.

Unnitlohku dovddasta ahte Kárášjoga álbmogis leat geavahanvuoigatvuodát. Muhto maiddá Kárášjogas berre dovddastuvvot dušše oktasaš geavahanvuoigatvuohta, nu mo Alimusriekti árvoštalaš sihke Stierdná- ja Unjárgga-duomuin. Finnmárkku álbmogii lea dehálaš ahte guovllut leat oktasašguovllut, vaikko vel muhtumiin geat ássat seammá gielddas, leat dihto arenomáš geavahanvuoigatvuodát.

Finnmárkku dilli lea dasa lassin ollu rievdan Finnmárkolága geažil. Ásahettiin Finnmárkkuopmodaga (FeFo), man stivrras leat golbma áirasa maid Sámediggi nammada ja golbma áirasa maid Finnmárkku fylkkadiggi nammada, stáhta lea addán iežas stivrejumi 95 % buot fylkka areálain FeFo:i. Areálaid hálldašepmi lea organiserejuvvon Finnmárkolága, FeFo hálldahusa ja stivrra bokte. Dan dihtii leat Finnmárkku

ássiit dán áigge eatnamiid duohta eaiggádat, ii ge FeFo leat stáhta eaiggáduššannrievtti joatkkan.

Unnitlogu oainnu mielde ii sáhte Kárášjoga álbmot čuoččuhit eaiggáduššannrievtti mii sis duohtavuođas lea Finnmárkolága ja FeFo-ásaheami bokte. Finnmárkolága § 22 ja 23 nanne álbmoga sajáiduvvan geavahanvuoigatvuodaid. Finnmárkolága láhkaproposišuvnna FeFo lea gohčoduvvon «*odda eanahálldašepmin mas finnmárkulaččat ieža ožžot eaiggáduššannrádđejumi ja ovddasfástádusa hálldašit resurssaid, ja stáhta geassáda Finnmárkku eanaeaiggádin*».⁸⁶¹ Proposišuvnna celko maid ahte:⁸⁶²

«Muđui ásahuvvo Finnmárkkuopmodat mii oážžu eaiggátvuoigatvuodaid eatnamiidda ja luondduresurssaide maid Statskog SF dán áigge eaiggáduššá Finnmárkkus. Odda eanaeaiggátorgána bokte ožžot buot fylkka ássiit ovttas oasi eanaeaiggátvuoigatvuodas ja luondduresurssain. Oapmerievttálaš analysa bokte sulastahtá Finnmárkoopmodat, nu mo lea evttohuvvon ásahuvvot, oktan vuogádagain mii mearriduvvo meahcceresurssaid hálldašepmái, buorre muddui gillialmenneha.»

Gillialmenneha oapmerievttálaš dovdomearkan lea ahte geavahanvuoigatvuodaguoddit maiddá leat eananeaiggádat, muhto stáhtaalmenneha gal baicce stáhta eaiggáduššá ieš. Jurdda mii boahá ovdan propošišuvnna lea nappo ahte Finnmárku álbmot ovttas eaiggáduššat eatnamiid ja seammás sis leat geavahanvuoigatvuodát.

Unnitlogu oainnu mielde ortnet fástida riikkaidgaskaš konvenšuvnnaide maid Norga lea ratifiseren, earret eará ILO-soahpamuš nr. 169.

7.3.8 Vuoigatvuodasubjeakta ja vuoigatvuodaguoddit

7.3.8.1 Álggahus

Ovddit dieduid vuodul boahá ovdan ahte komišuvdna lea juohkásan eanetlohkun ja unnitlohkun eanaeaiggáduššannriektegažaldaga olis. Eanetlogu konklusuvdna das ahte báikkálaš vuoigatvuohta Kárášjoga vuovddekahtes eatnamiidda lea muhtun lágan oktasaš eaiggáduššannriekti, mearkkaša ahte lea dárbu čielggadit geaidda dát vuoigatvuohta gullá. Unnitlogu konklusuvdna das ahte Finnmárkoláhka duste oktasaš vuoigatvuodaid mat ain lea doaimmas Kárášjogas, muhto dainna lágiin ahte FeFo vuoigatvuodaid hálldašettiin ferte váldit vuhtii Kárášjoga báikkálaš vuoigatvuodaguoddiid, vai sii eai duvdiluvvo eret iežaset árbevirolaš geavahanguovlluin, ii gáibit diekkár čielggadeami. Dattege unnitlohku lea subsidiáralaččat guorrasan čuovvovaš árvoštallamiidda.

860 HR-2016-2030-A premissa 113.

861 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 7.

862 Ot. prp. nr. 53 (2002–2003) s. 104-105.

Go galgá giedahallat gažaldaga, de ferte atnit vuolggasadjin dan ahte njeallje iešgudetge ášahusa leat sádden komišuvdnii eaiggáduššanvuoigatvuodagáibádusaid visot FeFo hálddašan guovlluide Kárášjogas, ja ahte guokte boazoguohtunorohaga leat sádden eaiggáduššanvuoigatvuodagáibádusaid guovlluide iežaset orohatrájáid siskkoalbealde.

Kárášjoga Sámiid Searvvi diedáhus ja Kárášjoga gieldda diedáhus leat ovddiduvvon buohkaid ovddas geain lea ássančujuhush Kárášjogas, ja vuolggasadjin diedáhusat fátmastit buot areálaid mat eai lean vuodon priváhta olbmuid ovdal go Finnmároláhka biddjui fápmui. Dát areála lei dalle go Finnmároláhka biddjui fápmui oktiibuot 5361 km², dahje 98,3 % Kárášjoga areálain, vrd. čuoggá 3.1.

Sohppara ja Guttormgruppena diedáhusat fátmastit daid seammá areálaid, muhto vuoigatvuodaguddiid joavku lea unnit. Sohppara diedáhus lea ovddiduvvon «*buot Kárášjoga sámi sogalaččaid*» ovddas, ja Guttormgruppena diedáhus lea fas ovddiduvvon gieldda «*sámi álbmoga*» ovddas. Gulaskuddančoahkkimis borgemánu 23. beaivve 2017, Nils Thomas Utsi dajai ahte maiddá eará go genehtalaš sápmelaččat sáhttet leat «*sámi sogalaččat*», ja ahte sii sáhttet šaddat sámi servodaga oassin ássama bokte. Son deattuhii ahte gullá Sohpparii mearridit dien ášši sámi iešmearridanrievtti prinsihpaid vuodul, vrd. čuoggá 7.2.1. Nu ba leage Sohppara diedáhusa vuoigatvuodaguddiid joavku viidát go Guttormgruppena diedáhusa, muhto ii seammá viiddis go gieldda ja Kárášjoga Sámiid Searvvi vuoigatvuodadiedáhusain.

Lassin diedáhusaide mat fátmastit buot Kárášjoga vuovddekahtes eatnamiid, lea Boazoguohtunorohat 16 ja Boazoguohtunorohat 13 gáibidan eaiggáduššanvuoigatvuoda areálaide mat leat sin orohatrájáid siskkoalbealde, vrd. čuoggá 7.2.5 ja 7.2.6. Dáid diedáhusaid areálaid sturrodagat leat 3330 km² (Orohat 16), ja 660 km² (Orohat 13), ja diedáhusat leat ovddiduvvon goabbatge orohagaid badjeolbmuid ovddas.

Boazoguohtunorohat 17, mii geavaha reastta Kárášjoga boazodoalloareálain (veahá vuollái 2500 km²), ii leat gáibidan eaiggáduššanrievtti orohatrájáid siskkoalbealde orohaga badjeolbmuid ovddas. Jus lea nu ahte lea vuoddu dovddastit eaiggáduššanrievtti orohagaid 13 ja 16 badjeolbmuid, de eai dáidde orohat 17 badjeolbmot leat eará rievttálaš posišuvnnas. Jus dán guovtti orohaga badjeolbmuid leat oktasaš eaiggáduššanrievttit iežaset orohatrájáid siskkoalbealde, de leat árvideames orohat 17 badjeolbmuid maid dakkár vuoigatvuodát.

Go lea sáhka daid eará vuoigatvuodadiedáhusaid gaskavuodas, de lea gieldda aiddostahtán ahte sin diedáhus guoská daidda guovlluide mat «*báhcet liiggás*», namalassii guovllut maidda vuoigatvuodakártenbarggu olis ii dovddastuvvo eaiggáduššanvuoigatvuodta eará eanjkilolbmuid dahje smávit báikkálaš ovttadagaide, vrd. čuoggá 7.2.4. Sohpar lea aiddostahtán sullii seammá láhkai, go sii leat cealkán ahte

oktagaslaš ja oktasaš sierravuoigatvuodát mat ovddežis leat sajáiduvvan, dahje dohkkehuvvojit čielggadanbarggu olis, bissot buohhtalaga Sohppara vuoigatvuodaiguin, vrd. čuoggá 7.2.1.

Kárášjoga Sámiid Searvvi diedáhusas celkojuvvo vuoigatvuodadiedáhusaid birra mat gusket smávit guovlluide, ahte «*hálddašepmi šattašii oalle moivvas*», jus komišuvdna «*miedihha buohkaid gáibádusaide geat leat gáibidan beassat hálddašit eatnama iežas guovllus*», vrd. 7.2.2. Dattege ferte Kárášjoga Sámiid Searvvi diedáhusa árvoštallat dáid diedáhusaid ektui. Jus čielgá ahte okta dahje eanet dáid vuoigatvuodačuočuheddjiin devdet eaiggáduššanrievtti háhkama gáibádusaid olles dahje osiide guovllus, masa leat gáibidan vuoigatvuodaid, de váikkuhussan gártá leat ahte «*bázahasguovllu*» viidodat unnu dainna viidodagain go eará gáibádusaid viidodat dohkkehuvvo. Seammá láhkai gártá Guttormgruppena diedáhusa ja dan guovtti Boazoguohtunorohaga diedáhusaid dáfus maid, vaikko vel dat eai leat cealkán seammá láhkai «*bázahasguovlluid*» birra go gieldda ja Sohpar, vrd. čuoggá 7.2.3, 7.2.5 ja 7.2.6.

Gažaldat gártá dasto leat ahte gullet go Kárášjoga «*bázahasguovlluid*» vuoigatvuodát buohkaide gielddas, dahje ráddjejuvvon olmmošjovkui, ja ahte ferte go dasto olmmošjovkku ráddjet gieldda «*sámi sogalaččaide*», gieldda «*sámi*» álbmogii, dahje badjeolbmuid daid orohagain gosa sii gullet. Dát gažaldagat árvoštallojit čuoggáin 7.3.8.2 ja 7.3.8.3. Iešalddis «*bázahasguovllu*» geográfalaš viidodaga sáhttrá čielggadit easkka maŋŋá go eanjkilolbmuid/ bearrašiid ja smávit báikkálaš ovttadagaide vuoigatvuodadiedáhusat leat giedahallon, vrd. kapihtal 9 – 12. Čuoggás 7.3.8.4 leat dattege báikkálaš vuoigatvuodačuočuheddjiid gaskavuodát geahčaduvvon obbalaččat.

7.3.8.2 Buot fástaássit vai dušše gieldda «*sámi sogalaččat*»/sámi álbmot vuoigatvuodaguoddin?

Norgga rievtti árbevirolaš vuolggasadji lea ahte oktasaš vuoigatvuodát gullet searvevuoda dahje joavkku miellahtuide. Dain geat gullet jovkui, lea oassi vuoigatvuodain nu guhká go sii leat oassin joavkkus masa vuoigatvuodát gullet, muhto masset vuoigatvuodaid go guddet joavkku.⁸⁶³ Ovdamearkka dihtii lea nu ahte olbmot geat fárrejit eret gielddas mas gieldda ássiin leat oktasaš vuoigatvuodát, masset sin oasi oktasaš vuoigatvuodain. Nuppi guvlui fas lea nu ahte dat geat fárrejit gildii, ožžot oasi vuoigatvuodain go ásaiduvvet dohko.

Lágain gávdnojit dán prinsihpa ovdamearkkat earret eará meahccelágas §§ 23 ja 28, mas celko ahte dat geat maŋjimuš jagi leat ássan ja ain ássat doppe gos stáhtaalmennet lea, sis leat dihto ovdavuoigatvuodát bivddu ja guolásteami hárrái.

⁸⁶³ Geahča omd. NOU 1993: 34 s. 24.

Finnmárkolágas fas celko §§ 22 ja 23, ahte vuoigatvuodát gullet daidda geain lea fásta orrunsadji gielddas dahje fylkkas. Prinsihppa lea konkrehtalaččat váldon atnui Čáhput siidda doaibmanjuolggadusain. Olmmáivákki álbmot áshahii siidda maŋŋá go Alimusriekti Čáhput-áššis duomu bokte lei mearridan ahte stáhta ii lean «*Olmmáivákki eatnamiid ja meahceguovlluid eaiggát*».⁸⁶⁴ Siida lea áshuvvon hálddašan dihtii báikkálaš eaiggáduššanrievtti. Doaibmanjuolggadusaid álggahas celko ahte:⁸⁶⁵

«Buoht Čáhpuha vuoigatvuodát gullet Olmmáivákki álbmogii, ja daid besset ávkástallat dušše dat geat álbmot-registara dieđuid mielde leat registrerejuvnon Olmmáivákki ássin. Doaibmanjuolggadusat sáhttet dihto oktavuodain spiehkastit dás, muhto spiehkasteamat eai galgga heađuštit árbevirolaš geavaheami.»

Lei sámi eanaháldejaččaid Čáhpuha geavaheapmi mii lei vuodđun dasa ahte báikeolbmuid dovddastuvvui oktasaš eaiggáduššanriekti. Guovddáš ášši Alimusrievtti buori jáhku árvvoštallamis, lei ahte guovllu olbmui ii lean erenomáš nanu árbevierru jurddašit eaiggáduššanrievtti.⁸⁶⁶ Vaikko vel sámi geavaheapmi ja sámi riekteáddejumi ledje oktasaš báikkálaš eaiggáduššanrievtti vuodđun, de eai leat vuoigatvuodaguoddit siskkáldasat sirren báikeolbmuid etnisitehta vuodul, muhto baicce atnán vuoigatvuodaid vuodđun álbmotregistrerejuvnon ássanbáikki Olmmáivákki.

Karášjoga dáfus prinsihppa das ahte vuoigatvuodaguoddit leat olbmot geain lea fásta orrunsadji gielddas, beroškeahtá etnalaš duogážiš, mielddisbukta ahte juohkehaččas, guhte áiggi áigái lea registrerejuvnon Karášjoga ássin, lea oassi oktasaš eaiggáduššanrievttis. Dát fástida dasa maid maid Karášjoga gielda ja Karášjoga Sámiid Searvi leat cealkán vuoigatvuodadieđahusaineaset, muhto ii dasa maid Sohpar ja Guttormgruppen leat cealkán. Gažaldahkan gártá dasto leat ahte lea go duohta vuodđu spiehkastit dán dábálaš vuolggasajis, go lea sáhka vuoigatvuodaguoddiid joavkku ráddjemis.

Sohppara ja Guttormgruppena ráddjema vuodđun, lea dakkár oaidnu ahte lea sámi álbmoga geavaheapmi mii lea báikkálaš vuoigatvuoda vuodđun, ja dan dihtii dán áigge sámi álbmot/ sámi sogalaččat, leat álgovuolggalaš vuoigatvuodaguoddiid riektemanjisčuovvut. Sohpar lea earret eará deattuhan ahte «*eananoamasteami čuoččubus lea buot sámi sogalaččaid buot lágan eananávkástallama doaimmaid ja orruma vuodul guhkes áiggi badjel*», ja guovlu «*mii dološ áiggi rájes lea*

gullan sámi sogalaččaide».⁸⁶⁷ Guttormgruppen lea čujuhan dasa ahte sámi sogat leat mánggaid čuđiid jagiid geavahan Karášjoga eanet unnit iehčanassii. Gulaskuddančoahkkimis golggotmánu 12. beaivve 2016, deattuhii Thoralf Henriksen ahte gieldda areálaide lea dušše sámi álbmot háhkan vuoigatvuodaid dološáigásaš geavaheami vuodul.⁸⁶⁸

Sihke vearrolisttut ja eará gáldut orrot čajeheame ahte Karášjoga álgovuolggalaš álbmot ledje sápmelaččat, vrd. čuoggá 7.3.2.3. Nu sáhtta ge dadjat ahte sápmelaččat leat Ávjovári siidda guovlluid álgovuolggalaš vuoigatvuodaguoddit. Muhto Karášjogas han leat kvenat ássan 1720-logu rájes, dalle go golbma kvenabearraša fárrejedje Márkannjargii Karášjohkii, ja bargagohte šibihuiiguin ja bivdigohte joga. Dát bearrašat, oktan mánáiguin ja mánáid náittosguimmiiguin, dagahedje ahte kvenat ledje beanta stuorra oassi Karášjoga álbmogis masá olles 1700-logu. Kvenat oassálaste ja váikkuhedje báikkálaš geavaheapmái, dakko bokte ahte fievrrededje iežaset geavahanárbevieruid suomas Karášjohkii. 1800-logu álggus lei eanáš sisafárrejedjiid maŋisbohttiin, geat ain orro Karášjogas, sámegeilla beaivválašgiellan.

Karášjoga kvena álbmot lea boarrásat go dáčča álbmot. Nu mo deattuhuvvon čuoggás 7.3.2.3, de čálii Peter Schnitler ahte Ávjováris/Karášjogas eai lean dáčča ássit 1740-logus. Dasto lei guhká nu ahte dáččat geat orro doppe, ovddastedje eiseválddiid. Geahča ovdamearkka dihtii finnmárkoáirasa Sivert Aasena siterejuvnon cealkámuša čuoggás 7.3.7.5 (2), maid son celkkii Stuorradikki debáhtas 1902-eanavuovdinlága birra, ahte Guovdageainnus ja Karášjogas «*eai lean eará dáččat go báhppa ja leansmánni*». Dattege lea áiggi mielde maiddá dáčča álbmot šaddan Karášjoga báikkálašbirrasa oassin. Dan dihtii lea indiviidida dásis váttis sirret sápmelaččaid ja dáččaid.

Otto Jebens lea deattuhan ahte «*Ávjovári (Karášjoga) kvena sisafárreaddjit áiggi mielde šadde sámi searvevuoda oassin seammaárvosaš miellahtun*». Su oainnu mielde Sis-Finmárkku sámi siiddaid dilli 1700-logu gaskkamuttus, «*lei nu ahte siidda vuoigatvuodát ledje fásta ássiid oktasaš vuoigatvuodát beroškeahtá sohkaduogážiš*», ja ahte vuoigatvuodta «*gulai iešalddis siidii*». Dasto son cealká ahte:⁸⁶⁹

«Nu ba gávdno ge rievttálaš dilli mii sulastahtá Norgga rievtti gilialmenneha, dahje Ruota beale gielddaalmenneha, mas sihke geavahanvuoigatvuodát ja eaiggáduššanriekti gullá giligoddái.»

⁸⁶⁴ Rt. 2001 s. 1229, s. 1252–1253.

⁸⁶⁵ <http://www.manndalen.no/bruksregler.47984.no.html>

⁸⁶⁶ Rt. 2001 s. 1229, s. 1252.

⁸⁶⁷ Sohpar, *Vuoigatvuodadieđabus*, geassemánu 24. b. 2012 (jnr. 14/347-1) s. 4. Geahča maid čuoggá 7.2.1.

⁸⁶⁸ Guttormgruppen, *Álgovuigatvuodadieđabus*, borgemánu 23. b. 2016 (jnr. 16/922-1) s. 1, vrd. s 3. Geahča maid čuoggá 7.2.3.

⁸⁶⁹ Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 319–320. Geahča maid s. 334–336.

Jebens dovddaha sullasaš parallealla iežas sierraovivis Riektejoavkku čielggadeamis. Das son dasto maid cealká ahte lea kontinuitehta Ávjovári siidda ássiid ja dán áiggi Kárášjoga ássiid gaskka. Vaikko vel kontinuitehta vuoddu lea sámi sogalašvuohta, lea maiddá ássan – mii lei álgovuolggalaš siidaguovllu siskkoibealde – mearrideaddjin «*dan dihtii go gilibirrasa ássandilli lea dárbbaslaš jos áiggi mielde galgá seailut oktasá kultuvrra ja identitehtadovddu.*»⁸⁷⁰

Son deattuha maid ahte «*báikeolbmot*» dahje «*giligoddi*» vuoigatvuodasubjektan áimmahuššá sámi beroštumiid gielddain nugo Kárášjogas, gos sápmelaččat leat čielga eanetlogus, ja ahte báikki álbmot maid leat dohkálaš vuoigatvuodasubjektan áimmahuššan dihtii sámi vuoigatvuodaid eará Finnmárkku báikkiin, «*muhto dábálaččat ráddjejuvvo smávit báikkálaš guovlluide*». Jebensa oainnu mielde mitala historjjálaš rievdan, man vuolggasadjin leat dološ sámi siiddat, ahte dán áiggi oktasá vuoigatvuohta «*orru gullamin báikkálaš guovlluid álbmogii*», ja ahte dán áigge dat «*sáhtá áddejuvvo gieldda álbmogin dahje smávit báikkálaš guovllu álbmogin*».⁸⁷¹

Maiddá Sverre Tønnesen geassá ovdan báikeolbmuid (giligotti) geavtlaš ja áiggevuodilis eaiggátvuodagáibideaddjin. Su mielas ii leat nu heivvolaš atnit «*sápmelaččaid (omd. “Guovdageainnu sápmelaččaid”, dahje “Oarje-Finnmárkku sápmelaččaid”) ... eaiggátvuodachuočuheaddjin*». Tønnesena ágga lea vuosttažettiin riekteteknalaš, go son čujuha dasa ahte lea váttis «*áibbas sibkkarit mearridit geat leat sápmelaččat*». Muhto son deattuha ahte «*mihhtilmas sámi áddejupmi eananvuoigatvuodaid hárrái lea – nu mo Norgga rievttis muđui ge – áhte báikeolbmuid vuoigatvuodát mannet ovddabeale earáid vuoigatvuodaid*».⁸⁷² Tønnesen čujuha maid dasa ahte dán áigge gielddarájat, «*čuvvot dološ geavahanguovlluid*», ja danin almmolaš rádjamearrideapmi lea leamaš «*dološ vuoigatvuodaid nannejupmin*».⁸⁷³

Jebensa ja Tønnesena oainnuin leat buorit bealit sihke rievttálaččat ja geavtlaččat. Go lea sáhka rievttálaš beliin, de sáhtá čujuhit dasa maid Jebens lea deattuhan siiddaid diliid birra, ahte dat áiggi mielde rivde dainna lágiin ahte maiddá eará ássit go sápmelaččat válde oasi báikkálaš resursa-ávkkástallamis. Ii leat mihkkege mii čujuha dan guvlui ahte dat árbevierru lea boatkanan. Ovdamearkka dihtii mitalii Waldemar Henry Nystad (1924–2017) čakčamánu 3. beaive 2015, ahte ođđasishuksenáigge maŋŋá nuppi máilmmisoadi bohte mealgat sisafárreaddjit márkaniin, ja ahte ovdal soadi ledje báhpát ja doaktárat doppe. Báhpát ja doaktárat gal eai

ávkkástallan luondduresursaid namuhan veara, muhto dan gal dahke sii geat fárrejedje Álaheajus Kárášjohkii.⁸⁷⁴ Dakko bokte orrot Álaheaju sisafárreaddjit šaddan oassin báikkálašbirrasii, ja sii ávkkástalle luondduresursaid dárbbu mielde. Dat ahte báhpát ja doaktárat eai ávkkástallan meahcceresursaid, ferte dulkot dainna lágiin ahte sis ii lean dárbu dasa.

Eai muđui ge leat bohtán dieđut komišuvnna duodaštusčohkkenjearahallamiin, eai ge gulaskuddančoahkkimiin, mat orrošedje čájeheamen ahte Kárášjogas lea dábálaš riekteáddejupmin ahte báikkálaš vuoigatvuodát gullet dušše gieldda sámi álbmogii. Dan muđui go árbediehtit leat dovddahan áddejumiid das ahte geasa vuoigatvuodát gullet, sii leat ássanguovlluid vuodul earuhan vuoigatvuodaid, eai ge geavaheddjiid etnisitehta vuodul. Muhtumat sis geat leat mitalan iežaset oaivila, leat dovddahan ahte eahpidit olggobealolbmuid geavaheami. Muhto leš dal sáhka olggobealolbmuid geat bohtet boaittoealváikkiide olgoriikkas, Mátta-Norggas, Finnmárkku riddoguovlluin dahje márkanoalbmuid, de lea eahpádusa vuoddu namuhuvvon geavaheddjiid ássanbáiki, ii ge etnalaš duogáš.

Dan dihtii botkešii historjjálaš ja rievttálaš árbevieruid jus Kárášjoga gielddas, mii fástida Ávjovári siidda dološ vuoigatvuodaguovllu, dán áigge galggašii earuhit sápmelaččaid ja earáid go lea sáhka resursageavaheami vuoigatvuodain, ja geain galggašii leat oasi eaiggáduššarievttis.

Nu mo Tønnesen ge cealká, de šattašii geavtlaččat váttis juohkit meahccegeavaheaddjiid etnisitehta vuodul. Sámeriektelávdegoddi namuhii erenomážit muhtun dain váttisvuodain. Čujuhemiin dasa ahte lávdegotti evttohus ii earut etnalaš duogáša vuodul «*go lea sáhka earjkilolbmo vuoigatvuodain ja lobiin ávkkástallat luondduburiid*», celkojuvvui ná:⁸⁷⁵

«Dien láhkai earuhit livččii váttis, dahje jo veadjemeahtun, ee, danin go mángii livččii váttis sámi ássanguovlluin earuhit resursaávkkástallama vuodul geain lea sámi, kvena ja dáčča sohkaduogáš. Dasto livčče navdimis diekkár sirremis unohis váikkuhusat dakko bokte ahte olbmuid geat orrot seammá báikegottiin, livčče iešgudetlágan vuoigatvuodát ja vejolašvuodát geavahit iežaset lagašguovlluid meahcceburii. Diekkár rájád kránnjáziid gaskka livčče sáhtán dagahit váttisvuodaid siskkáldasat báikegottiin. Livččii maid šaddan nu ahte eará go sápmelaččat livččet dovdan eahpevuoggalášvuoda, ja diliin ii orošii vuogas go geahččá dili olggobealde. Earret eará sáhtášii moitojuvvot ahte guovllu eará álbmot vealahuvvo.»

870 NOU 1993: 34 s. 296.

871 Geahča lagabui NOU 1993: 34 s. 296–297.

872 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 302–303.

873 Tønnesen, Op. Cit. s. 306. Geahča maid Finnmárkokomišuvdna, *Fra siida til kommune – en forsøksvis fremstilling med vekt på Karasjok*, suoidnemánu 5. b. 2019 (jnr. 14/315-109).

874 Finnmárkokomišuvdna, *Duodaštusčohkkenjearahallan Waldemar Henry Nystadain* (jnr. 15/897-24) s. 4.

875 NOU 1997: 4 s. 61–62.

Eai ge leat makkárgé álbmotrievttálaš hehttehusat dasa ahte oktasaš sámi vuoigatvuodát sáhttet leat juoga lágan joavko-vuoigatvuodát olles álbmoga várás áigequovdilis vuoigatvuodaguovlluin.⁸⁷⁶ Čuovvovaš ILO:a áššedovdilávdegotti cealkámuš, mii bodii ovdan dárkojeaddjicealkámušas Norgii jagis 2004, lea maid miellagiddevaš dán olis:⁸⁷⁷

«The Committee notes the need to guarantee the land rights of both the Sami and non-Sami populations of the region, and recognizes that the solution must be fair, and perceived as fair, for both parts of the population. The Convention recognizes special rights for indigenous and tribal peoples in view of the vulnerability of their traditional way of life to the loss of land rights on which it is based, and the long occupancy that they often have practiced. The Convention does not, however, contemplate depriving other parts of the national population of the rights they have also acquired through long usage.»

Áššedovdilávdegoddi čujuha dasa ahte proseassa čovdosat dohkkeheames sámi eananvuoigatvuodaid fertejit leat vuoiggalaččat, ja sihke sámiid ja earáid mielas – geat eai leat sápmelaččat – fertejit čovdosat leat vuoiggalaččat. Dakkár čovddus mii dovddasta dušše sápmelaččaide vuoigatvuodaid, gal navdimis ii adnojuvvoše vuoiggalažžan, ja ii livčče ge. Dan dáfus cealkámuš doarju dan ahte ILO-soahpamuš ii leat hehttehusan dasa ahte sáhtta dohkkehit sámi vuoigatvuodaid oktasaš vuoigatvuohan olles álbmogii ráddjejuvvon guovllu siskko-bealde, jus nátionála oapmerievti geavahepmi miell-disbuktá diekkár konklusuvnna.

7.3.8.3 Erenomážit badjeolbmuid birra vejolaš vuoigatvuodasubjektan

Ovddit vuollečuoggás lea čujuhuvvon dasa ahte dagaha váttisvuodaid jus galgá sirret Kárášjoga sámi álbmoga gieldda eará álbmogis. Go lea sáhka badjeolbmui báikkálaš eaiggáduššánrievtti vejolaš vuoigatvuodasubjektan, de gal eai šatta seammalágan váttisvuodát. Lea vejolaš ovdanbuktit geain lea siidaoassi ja geat leat boazoeaiggádat iešgudetge orohagain. Muhto sáhtta baicce leat váttis sirret nuppi orohaga nuppi orohagas. Orohatrájaid lea boazodoallohálddahus mearridan hálddahuslaččat, ii ge leat daddjon ahte dat fástidit ollásit dološáigásaš geavahepmái.

Muhto dien čuolmma ii leat dárbu divaštallat lagabui dán oktavuodas. Dattege lea nu ahte badjeolbmui lea stuorra

oassi Kárášjoga báikkálaš riektvuoddeaddji geavaheamis sihke ovdal ja manjá 1751. Muhto sin geavahepmi ii leat leamaš eksklusiiva, ii ge mearrideaddji eará báikeolbmuid geavaheami ektui. Sáhtta earret eará čujuhit Otto Jebensa čuovvovaš sierraoaivilcealkámuššii Riektejoavkku čielgga-deamis:⁸⁷⁸

«Finnmárkku dili ektui eai sáhte navdimis boazosápmelaččat joavkun (báikkálaš ráddjejuvvon dahje dan haga), leat eanaeaiggáduššánrievtti riektesubjektan, vuostažettiin historjjálaš sivaidd geažil, dan dihtii go boazodoallu okto ii leat eaiggáduššánrievtti historjjálaš vuolggasadjin, muhto lea siidda obbalaš eanaresursaid geavahepmi mii lea vuolggasadjin, nu mo deattuhuvvon ovddabealde. Ja maiddái dan dihtii go siiddain leat maid leamaš eará sápmelaččat go boazosápmelaččat, ja sii leat maid oassálastán guovllu geavahepmái, nu mo omd. bivdui ja guolásteapmái.»

Dás Jebens čielge vuostažettiin mo dilli lei ovdal 1751. Govv-deapmi čuoggás 7.3.3, čájeha baicce ahte vaikko vel stuorra oasis Kárášjoga álbmogis leamaš gullevašvuoha boazodollui, de leat maid eará báikeolbmui olles áigodaga manjá 1751, leamaš hui viiddis, intensiiva ja mánggabalaat resursaávk-kástallan. Sáhtta maid čujuhit dasa ahte sihke Aslak Mattis N. Eira, guhte leamaš boazodoalu beroštusovddasteaddjin 4. čielggadanguovllus, ja Laila Somby Sandvik, guhte lea ovddastan fástaássi meahcásteddiid, leaba deattuhan ahte boazosápmelaččat ja dáluolbmot leat geavahan buot Kárášjoga meahceguovlluid ovttas, vrd. čuoggá 7.2.7.2 ja 7.2.7.5.

Dan dihtii ii sáhte sirret boazosápmelaččaid ja eará fástaássiid go lea sáhka oktasaš báikkálaš eaiggáduššánrievtti oasis.

Nu ba leage badjeolbmui, geain lea registrerejuvvon ássanbáiki Kárášjogas, seammá stuorra oasis báikkálaš vuoigatvuodas go gieldda eará álbmogis. Lassin báikkálaš vuoigatvuoda oassái, boazosápmelaččain lea maiddái oasis dábálaš boazodoallovuoigatvuodas. Dán vuoigatvuoda vuodđun lea dološáigásaš geavahepmi, ja dat gusto daidda osiide Kárášjoga eatnamiin mat leat «*sámi boazoguohtunguovllu*» siskko-bealde, vrd. boazodoallolága § 4, vuosttaš láddasa. Geavtlaččat dat gusto eanet unnit buot gieldda meahceguovlluide, go ovddeš ráfáidahttimat guohtumiidda loahpahuvojedje jagis 2009, vrd. čuoggá 7.3.3.2. Dábálaš boazodoallovuoigatvuoda sáhtta atnit siiddaid meahcegeavahanguovlluin, vrd. boazodoallolága § 19, beroškeahhtá gii eaiggádušaš eatnamiid. Dan dihtii vuoigatvuoha ii rievddašii jus vel eananeaiggátvuoigatvuodadilli rievddašii. Geahča eambo dán birra vuolá-bealde, čuoggás 7.3.9.2.

876 Geahča earret eará NOU 1997: 5 s. 41-42 ja Ot. prp. nr. 53 (2002-2003) s. 88.

877 Observation (CEACR), adopted 2003, published International Labour Conference 92nd Session 2004, Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169) – Norway (Ratification: 1990) para. 21.

878 NOU 1993: 34 s. 295.

7.3.8.4 Gaskavuohta báikkálaš vuoigatvuoda- čuočuheddjiin

Eará gažaldat go dat mii lea divastallon čuoggáin 7.3.8.2 ja 7.3.8.3, lea Kárášjoga álbmoga dábálaš vuoigatvuoda gaskavuohta eará erenomáš vuoigatvuodaide, maid eaŋkilolbmot/bearrašat dahje smávit joavkkut, omd. gilisearvvit, ležžet háhkkan. Nu mo namuhuvvon čuoggás 7.3.8.1, lea vuolggsadjiin dat ahte jus eaŋkilolbmot/bearrašat dahje smávit báikkálaš joavkkut devdet eaiggáduššánvuoigatvuodaháhkama eavttuid, de unnu geográfalaš guovlu gos oktasaš báikkálaš vuoigatvuodat gustojit («bázahasguovllut») dainna viidodagiin maid duot eará vuoigatvuodaide viidodagat fátmastit.

Dát giedahallo dárkileappot kapihttaliin 9–12, muhto obbalaččat sáhtttá fuomášahttit ahte dieđut mat leat boahtán ovdan komišuvnna barggu olis, čájehit ahte báikeolbmot leat geavahan buot gieldda meahceguovvluid. Dát guoská sihke boazosápmelaččaide ja álbmogii maid dábalaččat leat gohčodan «fástaassin». Nu mo deattuhuvvon čuoggás 7.3.3.8, ledje buvrrit guhká dehálaččat báikkálaš meahcegeavaheapmái, ja buvrrit dagahedje maid ahte meahcegeavaheapmi leavai hui viidat geográfalaččat. Maiddái guohtun- ja ladjogeavaheapmi dáhpáhuvai viidat, vrd. čuoggá 7.3.3.3. Seammmá guoská muđui buot eará meahcegeavaheapmái.

Guovločielggadeamis čujuhit áššedovdit dasa ahte «*bivoservodaga eallinvuohki lea eanáš oasi 1900-logus olu báidnán Kárášjoga*». Sin mielas lea «*paradoksa ahte duottareanadoallit gohčoduvojit fástaassin*»,⁸⁷⁹ ja gesset ovdan čuovvovaš Audhild Schanche-sitáhta.⁸⁸⁰

«(oassi) meahcebargguin, erenomážit gárdun ja guolásteapmi, mielddisbuvttii ahte olbmot orro guhkin eret dálus mánggaid vahkuid, (nu ahte) oktiirehkenaston áigi maid almmáolbmot ledje eret ruovttus, [...] lei oktiibuot unnimusat 6 mánu jagis, ja dalle ledje nu guhkin eret ruovttus, ahte ii lean vejolaš máhccat ruoktot beaivválaččat [...] Nu ahte sii eai lean gal nu “fásta” ássit. Eanáš áiggi maŋŋá juovllaid almmáolbmot ledje gárdemeahcis. Giđdat lei fas čáhcelodden, ja geassit vulge nuohtut čuovžžaid. Čakčageasi lei lubmenáigi ja meahccelájuid láddjen. Go jávrrit jikŋo, de lei fas áigi jieknabivdui ja rievssatbivdui. Gaskkohagaid fertejedje maiddái bivdit boranguoli lagašjávrriin, čuohppat muoraid dálvá, doalvut ja viežžat guolástanrusttegiid, ja fertejedje fievrridit guollefárpaliid ja rievssahiid márkaniin.»

879 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 82–83.

880 Audhild Schanche, *Meabcci, den samiske utmarka*, [čállošis] Svanhild Andersen (doaim.) *Samiske landskap og Agenda 21: kultur, næring, miljøvern og demokrati. Rapport 2 i prosjektet «Miljø, kultur og kunnskap. Bruk og forvaltning av naturressurser i samiske områder»*, Dieđut 1: 2002 s. 156 čuov. s. 167, siterejuvvon NIKU Op. Cit. mielde s. 83.

Dát čilgehus govvida vuosttažettiin Kárášjoga boaittobeal-báikkiid diliid, muhto maiddái márkanoilbmot gárdo ja ávkkástalle luonddu oalle guhkin eret ruovttus. Nu mo lea čielggaduvvon earret eará čuoggás 7.3.3.3 ja 7.3.3.9, lei maiddái daid vuosttas jagiide maŋŋá nuppi máilmmisoadi dábálaš ahte márkanebearrašiin ledje geassesajit eará báikkiin gielddas, earret eará Sieiddejávrris, Ássebávttis ja Buollánnjarggas. Áššedovdi guovločielggadeamis lea dat čilgejuvvon earret eará dán láhkai:⁸⁸¹

«Ovdalašáigge lei dábálaš Kárášjoga dálloaluin fárrer geassesajiide. Lei dábálaš fárrer geassesadjiái vahku ovdal mihcamáraid, ja orrut doppe gitta borgemánu lohppii. Ovdal nuppi máilmmisoadi eai baljo lean ge olbmot márkaniš geassemánu loahpas ja suoidnemánuš (Storm ja Kalstad 1978, Guttorm 1989). Olbmot eai fárrer dušše ávkástallan dihtii geassesajiid lájuid ja seastin dihtii dálvesaji lájuid, muhto maiddái ávkkástallan dihtii eará resurssaid, ee. murjet ja guolástit. Westrheim (1978) gávnnašii ahte sihke Kárášjogas, Deanus ja Skuvvanváris luossabivdu lei áigodatfárreimiid váldoulbmilin, ja son lea kategoriseren doaimbavuogi *luossageassesadjedjoallun*. Nu ba lea ge kontinuitehta áigodatfárreimiin ruovttoluotta dološ bivdoservodahkii, mas Ássebákti lei okta dain beakkáneamos geassesajiin.»

Maŋŋá nuppi máilmmisoadi fárrerjedje olbmot eret olu gieldda boaittobeal-báikkiin. Waldemar Henry Nystad (1924–2017) mitalii čakčamánu 3. beaivve 2015, ahte mánggasa Anárjohleagi ja Kárášjohleagi, ja maiddái muhtun ráje lešjohleagi ássiin, fárrerjedje márkaniin. Nystad dieđuid mielde olbmot ožžo fárrendoarjaga, navdimis dan dihtii go livččii šaddan menddo divrrasin ráhkadit geainnuid boaittobeal-báikkiide.⁸⁸² Nu mo deattuhuvvon čuoggás 7.3.3.3, dagahedje eanadoalu struktuvrra rievdamat maid ahte olbmot fárrerjedje.

Eretfárremat smávit báikkiin márkaniin lea rievddan báikkálaš álbmotstruktuvrra, muhto maiddái ovdalašáigge orui eanáš oassi Kárášjoga álbmogis márkaniš, dahje lahka márkana. Nu mo deattuhuvvon čuoggás 7.3.1.2, čálii ovdamearkka dihtii Aftenposten jagis 1913, ahte guokte goalmádas álbmogis ledje «*čomistan*» márkannjargii. Dán áigge orrot lagabui 95 % gieldda ássiin márkaniš, dahje oalle lahka márkana. Dat fas dieđusge váikkuha dasa ahte báikkálaš geavaheapmi smávit gilážiin, ii leat šat nu viiddis go ovdal.

Dat fas navdimis mielddisbuktá ahte ovdalaš sajáiduvvan giligoddevuogitvuodaid subjeakta ja guovllut, leat rievddan. Nu mo Ingvald Falch lea deattuhan, de ii leat daddjon ahte

881 NIKU Bargoraporta 10/2013 s. 50.

882 Finnmarkokomišuvdna, *Duodaštusčobkkenjeavhallan Waldemar Henry Nystadain* (jnr. 15/897-24) s. 6–7.

giligottis lea bissovaš sturrodad. Daid dilálašvuodain mas ássan ja ealáhusstruktuvra lea rievdan, ferte giligotti «*mearridit oddasit*», ja muhtomin sáhttá «*eanáš oassi gielddas šaddat giligoddin*».⁸⁸³ Rievdamat mat leat dáhpáhuvván ássanstruktuvrra ektui ja muhtun muddui maiddá ealáhusstruktuvrra ektui, dahket ahte lea ágga navdit Kárášjoga ovdamearkan dása.

Dan áigge go olbmot ásse eambo biedgguid, lei gal dattege dábálaš ahte dat geat orro boaittoealbbáikkiin, oaivildedje ahte sis lei ovdavuogiatvuohra lagašguovlluid resurssaide, ja ahte bearrašat juogadedje guovlluid gaskaneaset, siskkáldas juogadanortnegiid bokte. Dát lea čilgejuvvon sihke NIKU guovločielggadeamis, komišuvnna gulaskuddančoahkkimiin ja mángga duodaštusčohkkenjearahallamiin. Ovdamearkka dihtii lea Nils Johnsen (r. 1935), guhte lea Bieskenjárdgas eret, muitalan ahte mángga márkanbearrašis ledje geassasajit Buollánjárdgas Kárášjohleagis. Dat olbmot eai adnon sisabahkkejeddjin, eai ge dán áigge ge adnojuvvo ovdeš márkanolbmuid mañisboahttit, geain leat barttat dan guovllus, sisabahkkejeddjin.⁸⁸⁴

Dieduid vuodul mat leat boahán ovdan duodaštusčohkkenjearahallamiin ja gulaskuddančoahkkimiin, orru leamen oalle čielga báikkálaš ovttaoaivilvuohra das ahte vuogiatvuodad dán áigge gullet olles gieldda álbmogii, ja ahte dat fertejit hálldašuvvot gielddalaš dásis, vrd. čuoggá 7.3.6.4. Nu mo deattuhuvvon dan čuoggás, leat mángga árbediehti čujuhan dasa ahte lea dehálaš ahte hálldašeami olis váldojit báikkálaš ovdavuogiatvuodad erenomážit vuhtii dábálaš, oktasaš vuogiatvuoda siskkoabealde. Lea vejolaš erenomážit váldit vuhtii dan, vaikko vel hálldašeapmi lea gielddalaš dásis, ii ge giliservodaga dásis.

Sivvan dasa ahte ovdeš eahpeformálalaš báikkálaš hálldašanvuogádat doaimmai bures, lea ahte álbmot vuhtii válddii dan. Boahteáiggis lea maid dehálaš ahte hálldašanvuogádat doaimma bures, ja dán áigge sáhttá leat váttis giliservodagaide hálldašit diekkár barggu. Mángga gilázis leat dán áigge unnán fástaássit, jus oba leatge fástaássit, ja leat ovddiduvvon mángga vuogiatvuodadieđáhusa, mat buorre muddui leat latnjalaga ja gusket seammá guovlluide.

Vuogiatvuodaid hálldašeapmi gielddalaš dásis sáhttá álkibut čadahuvvot dakkár vugiin maid vuogiatvuodaguoddi báikeolbmot dohkkehit, ja maiddá dainna lágiin ahte eará áiggevuoddilis geavaheaddjiberoštumit vuhtii váldojit. Okta vuohki mo sáhtášii organiseret hálldašeami, sáhttá ovdamearkka dihtii leat ahte gieldda ássiid gaskkas válljejuvvo

meahcestivra, mii hálldaša oktasaš báikkálaš eaiggáduššanrievtti, seammá láhkai go gilialmennega stivra.

Kárášjoga eaiggáduššandilli lea mángga dáfus seammalágan go gilialmennegiid dilli, dan dáfus go maiddá gilialmennegiid vuogiatvuodaguoddit eaiggáduššet eatnama, ja sis leat báikkálaš meahcceresurssaid geavahanvuogiatvuodad. Erohussan lea dattege ahte Kárášjoga vuogiatvuodad gullet olles gieldda álbmogii, muhto giligottiid vuogiatvuodad gullet báikkálaš eanadoalloopmodagaide, vrd. gilialmenneála, geassemánu 19. b. 1992, nr. 59 § 1-1, vuosttaš laddasa.

Vaikko vel dákkár erohus lea, de lea earakilolbmuid dahje Kárášjoga álbmoga smávit joavkkuid eaiggáduššanriekte-, dahje erenomáš geavahanriektegažaldagas, čielga paralleallat gažaldahkii das ahte leat go giligottis vuogiatvuodad «*erenomáš lábkavuodu vuodul*», mat eai leat oassin dábálaš vuogiatvuodain áššáigullu almennegis, vrd. gilialmenneála § 1-1 vuosttaš laddasa. Guovddáš gažaldat mii dávjá bohciida dán árvoštallama oktavuodas, lea ahte lea go oktage báikkálaš vuogiatvuodaguoddiin geavahan olles, dahje osiid guovllus masa sin gáibáduš gullá, dainna lágiin mii «*áibbas čielgasit spiehkasta*» das masa sin oassi dábálaš rievttis lea addán vejolašvuoda, vrd. prinsihpa mii boahat ovdan Rt. 1986 s. 583 (Soknedal Søndre).⁸⁸⁵

7.3.9 Gaskavuohra dábálaš boazodoallorivttiin ja eará geavahanvuogiatvuodaiguin

7.3.9.1 Álggahus

Čuovvovaš oasi fáddán lea gaskavuohra Kárášjoga álbmoga vuogiatvuodain Kárášjoga «*bázahasguovlluin*», ja áiggevuoddilis vuogiatvuodain mat earáin ležžet daid seammá guovlluin. Seammá láhkai go árvoštallamiin čuoggás 7.3.8, lea erenomážit eanetlogu konklusuvdna ahte Kárášjoga báikkálaš vuogiatvuohra lea hámi dáfus oktasaš vuogiatvuohra mii gullá gieldda ássiide, mii dagaha ahte lea dárbu velá máinnašit dán fáttá.

Unnitlogu konklusuvdna ii gáibit diekkár máinnašeami. Gažaldat báikkálaš rievtti ja dábálaš boazodoallorievtti gaskavuodas, vrd. čuoggá 7.3.9.2, lea dattege prinsihpalaččat seammá dásis leš dal báikkálaš riekti muhtun lágan oktasaš riekti, dahje geavahanriekti man Finnmároláhka mudde. Dát guoská maid gažaldahkii báikkálaš rievtti ja šibitguohtunrivttiid, ja kránnjágilážiid álbmoga eará geavahanrivttiid gaskavuhtii, vrd. čuoggá 7.3.9.3 (2) ja (3). Dan dihtii lea unnitlohku guorrasan dás vuolábealde namuhuvvon árvoštallamiidda.

7.3.9.2 Boazodoalloriekti

Boazosápmelaččain geain lea ássančujuhus Kárášjogas, lea lassin dan oassái mii sis lea báikkálaš vuogiatvuodas, leš dal

883 Ingvald Falch, *Bygdslagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 96, vrd. s. 16.

884 Finnmárokomišuvdna, *Jearahallan Nils Johnseniin*, (jnr. 15/897-37) s. 2.

885 Rt. 1986 s. 583 s. 593.

sáhka oktasaš eaiggáduššánrievttis dahje geavahanvuoigatvuodas mii lea muddejuvvon Finnmárkolágas, maiddá oassi dábálaš boazodoallorievttis. Badjeolbmui gain lea ássančujuhús eará sajis go Kárášjogas, lea boazodoalloriekteoassi Kárášjogas, jus sii gullet siidajovkui mas lea guohtunguovllut Kárášjogas, muhto sis ii leat oassi báikkálaš rievttis.

Dábálaš boazodoallorievtti mudde boazodoalloláhka geassemánu 15. b. 2007 nr. 40, mas § 4 vuosttaš laddásis boahotá ovdan ahte guovlluin «*gos boazosámit doložis leat doaimmahan boazodoalu (sámi boazodoalloguovlu)*» rievtti vuodđun lea dološáigásaš geavaheapmi. Dasto boahotá nuppi laddásis ovdan ahte dán guovllu siskkobealde «*galgá adnot vuodđun ahte doppe lea boazoguohtunvuoigatvuohhta dán lága olis, jus eará ii čuoš erenoamáš riektedilálašvuodain*».

Ovddabealde, čuoggás 6.4.3, lea § 4 nuppi laddasa ovdahistorjá válldahallon. Mearrádus joatká 1978-boazodoalloga § 2, vuosttaš laddasa goalmát čuoggá.⁸⁸⁶ Dat nanne presumšuvnna ahte buot meahceguovlluin «*sámi boazodoalloguovllu*» siskkobealde, nu mo 1930-logus ráddjejuvvui boazodoalloga mielde, lea sajáiduvvan dábálaš boazodoalloriekti. Earrun dasa mii gustui ovdal go § 2, vuosttaš laddasa goalmát čuokkis lasihuvvui 1978-láhkii jagis 1996, de eai leat boazosápmelaččat geat galget duodaštit ahte sidjiide lea sajáiduvvan boazodoalloriekti «*sámi boazodoalloguovllu*» siskkobealde, muhto lea baicce eanaeaiggát guhte ferte duodaštit ahte sis ii leat vuoigatvuohhta.

§ 4 nuppi laddasa dadjanvuohtii ii leat nu deaivil. Ii leat dárbu duodaštit «*erenomáš riektevuohhta*» dasa ahte ii leat háhkkojuvvon boazodoalloriekti sámi boazodoalloguovlui, muhto lea doarvá ahte lea «*eambo jábkehabtti ahte [boazosápmelaččaid geavaheapmi] ii leat leamaš doarvá viiddis dan dáfus ahte areála leat lobálaš boazodoalloareála*». Jus vuos boazodoalloriekti lea háhkkojuvvon sámi boazodoalloguovlui, de riekti ii leat ráddjejuvvon dušše «*boazoguohtumii*», nu mo namuhuvvon § 4 nuppi laddásis, muhto dakko bokte lea maid «*dábálaš njuolggadussan*», ahte boazosámit maiddá «*leat hábkan boazodollui gulli vuoigatvuodaid*» muorraávdnasiidda, bivdui ja guolásteapmái, ja leat maid hábkan eará ráddjejumiid mat gullet boazodoalloriektaí, nu mo dat lea muddejuvvon boazodoalloga 3. kapihttal.⁸⁸⁷

Gažaldat das ahte lea go Kárášjohkii sajáiduvvan boazodoalloriekti, lea gitta das ahte leat go riekteháhkama eavttut devdojuvvon dološáigásaš geavaheami vuodul. Dát mielddisbuktá ahte ferte leat leamaš «*dihto geavaheapmi mii lea bistán gubká buori jábku vuodul*».⁸⁸⁸

Dan dihtii go boazodoallu lea ekstensiiva geavahanvuohtii, ii bidjan Alimusriekti Selbu-ášsis, garra gáibádusaid gea-

vaheami viidodahkii geavahaneavttuid deavdima várás. Dán birra celkkii vuosttasjenasteaddji.⁸⁸⁹

«Konkrehta momeanttain deattuhan erenomážit ahte boazodoallu gáibida hui viiddis areálaide, ja ahte areála-geavaheapmi molsašuddá jagis jahká dálkkiid, biekkaid ja guohtundiliid ektui. Dan dihtii ii sáhte gáibidit ahte boazu galggašii leat guhton seammá guovllus juohke jagi. Sihke dán dihtii, ja sámiiid nomádalaš eallinvuogi dihtii, ii sáhte dat ahte guovllut eai leat geavahuvvon guhkit áigái, hehttet vuoigatvuodaháhkama ...

Váikkuhusat das ahte váldá vuhtii bohcco luonddu, lea ahte ferte deattuhit guohtunminstara. Boazu geavaha viiddis guovlluid, ja biras, topografija, ealádilit, dálkkat ja biekkat jna. mearridit guovloggeavaheami. Mihtilmas guohtunminstara lea ahte boazu vánddarda. Vaikko vel bohccuin ovdamearkka dihtii leat dihto guotterbáikkat, de dat ii mearkkaš ahte geavahanguovlu ii leat sakka stuorát. Dan dihtii ii hehte riekteháhkama dušše dat ahte boazu livččii guhton biedgguid.»

Nu mo čilgejuvvon čuoggás 7.3.3.2, boazodoalus lea guhkes árbevierru Kárášjogas. Dán áigge boazodoallu lea dan boazodoalu joatkkan mii goittotge 1600-logu rájes lea leamaš dološ Ávjovári siiddas, ja lea joatkkašuvvan gitta dán áigge rádjai. Geavaheapmi leamaš olles dán áigodaga hui viiddis, ja dan vuodđun leamaš eahpitkeahttá áddejupmi ahte geavaheapmi lea leamaš vuoigatlaš. Dien dáfus čilge Riektejoavkku čuoovvaš cealkamuš dili bures.⁸⁹⁰

«Sis-Finnmárkkku boazosámit leat eahpitkeahttá bargan bohccuiguin, ja dan olis maid guolástan, bivdan, murjen ja ávkkástallan eará resurssaid, sihkkarastin dihtii birgejumi dainna áddejumiin ahte sis lei vuoigatvuohhta dasa. Geavaheapmi lei čudiid jagiid boaris, ii ge oktage Finnmárkkus vuosttildan dan.»

Dan dihtii leat eahpitkeahttá Kárášjoga boazodoallorievtti riekteháhkama eavttut devdojuvvon dološáigásaš geavaheami vuodul. Buot gieldda areálaide, mat leat «*sámi boazodoalloguovllu*» oassin, lea sajáiduvvan dábálaš boazodoalloriekti dološáigásaš geavaheami vuodul, ja dat fástida boazodoalloga § 4 presumšuvdnii, oktan sisdoaluin maid láhka mearrida.

Riekti gusto maiddá daidda osiide Kárášjogas mat ovdalašáigge leat leamaš ráfáidahtton boazoguohtumis. Nu mo lea válldahallon čuoggás 7.3.3.2, mearriduvvojedje vuosttaš guohtunráfáidahttimat 1850-logus. Manjá leat beahcevuovddit ráfáidahtton dakko bokte ahte «*muhtun áiggi*

886 Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 53. Geahča maid NOU 2001: 34 s. 135.

887 Geahča lagabui Rt. 2001 s. 769 (Selbu) pá s. 788.

888 Rt. 2001 s. 789, s. 788. Geahča maid dáid ovddabealde, čuoggás 6.2.3.2.

889 Rt. 2001 s. 769, s. 792–793.

890 NOU 1993: 34 s. 265.

ovddos guvlui», ii galgan leat lohpi guodohit njeallje ráddjejuvvon guovlluin, earret eará Beavvašgiettis Kárásjohleagis ja Basevuovddis Anárjohleagis, vrd. Gonagaslaš resolušuvnna guovvamánu 22. b. 1935. Dát ráfáidahttimat leat maŋŋá heaittihuvvon, vrd. lálkaásahusa odđajagimánu 29. b. 1985, nr. 183, ja lálkaásahusa geassemánu 30. b. 2009, nr. 1052.

Dan dihtii go Kárásjogas leamaš boazodoallu stuorát ealuiguin goittotge 1600-logu rájes, ja vuosttas ráfáidahttimat bohte 1850-logus, ferte atnit vuodđun ahte boazodoalloriekti lei bures sajáiduvvan riekti – man vuodđun lei dološáigásaš geavahepmi – dalle go ráfáidahttimat mearriduvvojede. Diekkár dilálašvuodas eai mielddisbuvtte ráfáidahttimearrádusat ahte rievttit massojit. Rivttiid ii sáhtán atnit nu guhká go ráfáidahttimat ledje fámus, muhto maŋŋá go ráfáidahttimat heaittihuvvojede, de rivttiid sáhtii fas atnit.⁸⁹¹

Dan sivas go dábálaš boazodoalloriekti § 19 mielde gusto «*várin ja eará duovdagiin*», muhto ii gilvojuvvon eatnamiin ja eará areálain mat olgunastinlága mielde eai šat rehkenasto «*meahccin*», ii fámmas riekti diekkár areálaid.

Dáid dieduid vuodul sáhtá cealkit ahte dološáigásaš geavaheami vuodul lea sajáiduvvan boazodoalloriekti daidda Kárásjoga eatnamiidda maid FeFo válddii háldosis Statskogas, dalle go Finnmároláhka biddjui fápmui suoidnemánu 1. beaivve 2006, ja maid Finnmárokomišuvnna oaivila mielde kárásjohkalaččat eaiggáduššet ovttas. Rievtti sisdoallu fástida dasa mii lea celkon boazodoallolága §§ 19 gitta 26, vrd. boazodoallolága § 4, nuppi ladđasa presumšuvnna. Boazodoallolága rámmaid siskko-bealde, rievtti sáhtá atnit beroškeahtá gii eaiggáduššá eatnamiid daid guovlluin gos boazodoallu doaimmahuvvo.

Dan dihtii Kárásjoga boazodoalloriektái ii váikku moktege jus eananaigátdilli rievda. Seammá lálkai go buot eará iešheanalaš meahccerievttit, lea boazodoalloriekti suodjaluvvon ekspropriašuvnna ja ekspropriašuvnalágan sisabahkemiid vuostá, vrd. Vuodđolága § 105, ja EMK vuosttas lassiprotokolla, 1. artihkkala. Rievtti iešheanalaš hápmi ráddje maid eanaeiggráddjumi viidodaga. Earret eará fertejit eanaeiggrádat daid guovlluin gos boazodoalloriekti lea sajáiduvvan, iežaset vuoigatvuodaid anedettiin váldit vuhtii boazodoallorievtti. Jus bohciidit riiddut geavaheami olis, de daid ferte geahččalit čoavdit boazodoallolága § 63 prinsihpaid vuodul, vrd. maiddái servituhttalága § 2. Dát guoská muđui maid earáide gain leat geavahanvuoigatvuodát guovlluin gosa boazodoalloriekti lea sajáiduvvan.

7.3.9.3 Eará joavkkuid geavahanvuoigatvuodát

(1.) Seammá lálkai go badjeolbmot ge geat orrot olggobealde Kárásjoga gieldda, muhto barget bohccuiguin gielddas,

891 Geahča omd. Riektejoavkku ságaškuššama čielggadeamis NOU 1993: 34 s. 167–168 duomus mii lea váldon mielde Rt. 1988:i, s. 377.

sáhttet maiddái eará joavkkut dahje olbmot geat orrot olggobealde gieldda, leat háhkan iešgudette lágan oassegeavahanvuoigatvuodaid Kárásjoga guovlluide, gos sin geavahepmi deavdá diekkár vuoigatvuodaid háhkama eavttuid. Čuovvovaččat namuhuvvojit dat eanemus áigeguovdilis dáhpáhusat diekkár dilálašvuodaide.

(2.) Komišuvdna lea ovddit raporttain árvvoštallan Finnmárolága § 23 nuppi ladđasa rievttálaš hámi dan ektui ahte eanadoallopmođagáin daid eatnamiin maid FeFo válddii háldosis Statskog SF:s, lea «*guohtunvuoigatvuodát nu olu šibihiidda go nagoda dálvi biepmat opmodagas*». Konklusuvdnan lea leamaš ahte mearráduš kodifisere iešheanalaš vuoigatvuoda mas lea almenrievttálaš hápmi.⁸⁹² Dát mearkkaša ahte maiddái eanadoallopmođagáin mat leat olggobealde iešgudette guovlluin, sáhtá leat oassi iešheanalaš guohtunvuoigatvuodas, jus sin guohtungeavahepmi guovllus fástida árbevirolaš geavahepmái mii gudege guovllus leažžá leamaš.

Ii leat mihkkige mii orru čájeheamen ahte Kárásjogas livččii eará lágan riektedilli. Dan dihtii sáhttet maiddái eanadoallopmođagáin mat leat olggobealde Kárásjoga, leat iešheanalaš šibitguohtunvuoigatvuodát dihto guovlluin Kárásjogas. Ii leat daddjon ahte guohtunrieki gusto olles gielddas, muhto daid guovlluin gos áigeguovdilis gilážiid eanadoallit árbevirolaččat leat guodohan šibihiidiset.

Diekkár vuoigatvuodain lea reálavuoigatvuodaid hápmi, mat gullet áššáigulli opmodahkii nu guhká go dat lea eanadoallopmođat, ja nu guhká go geavahuvvo eanadoallopmođahan. Vuoigatvuodát sáhttet leat ain bissumin, vaikko vel eai livčče ávkkástallon guhkes áigái. Ovdamearkka dihtii anii Álaheaju gielddariekti, muhtun šibitguohtunriektáššis Gearvuonas Sievjjus, vuodđun ahte nannáma boanddain lei iežaset dološvierrovuodot guohtunrieki ain bissumin, vaikko vel eai lean ávkkástallon rievtti 35 jahkái.⁸⁹³

(3.) Nu mo namuhuvvon čuoggás 7.3.4.5, sáhtá leat nu ahte olbmot gilážiin mat leat lahka Kárásjoga, ovdamearkka dihtii Leavvajogas Deanu gielddas, ja Skuvvanváris Porsáŋggus, sáhttet leat ávkkástallon resurssaid Kárásjoga rájaid siskko-bealde dan mađi viidat ahte sis sáhttet leat oassegeavahanvuoigatvuodát ovtta dahje eanet geavahanvugiide. Lea maid vejolaš ahte eará gielddaid olbmuin sáhttet leat bivdovuoigatvuodát Iešjávrris, dan sivas go jávri lea Kárásjoga, Guovdageainnu ja Álaheaju rájá alde, ja maiddái lahka Porsáŋggu rájá.

892 Finnmárokomišuvdna, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 67–77, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013 s. 69–80, *Rapport felt 3 Sorøya*, 2013 s. 55–66, *Rapport felt 5 Varangerhalvøya øst*, 2014 s. 59–69 ja *Rapport felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015. s. 65–74.

893 Álaheaju gielddariekti, duopmu celkon cuoŋománu 17. b. 1996, áššis 95-00296 A. Ášši lea čilgejuvvon dárkilabbo Finnmárokomišuvnna, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 69–70.

Dasto sáhttet suomabeale giláziid olbmot Anárjohleagis leat ávkástallan resurssaid Norgga bealde dan mađi viidát ahte leat háhkan dihto vuoigatvuodaid.

Dát manjimuš namuhuvvon gažaldat lea árvoštallon čuoggás 9.6, Basevuovdi og Angeli grunneierforening vuoigatvuodadieđáhusa giedahaladettiin, mas lea sáhka vejolaš vuoigatvuodaháhkamis suomabeale olbmuide. Go lea sáhka olggobealolbmuid vejolaš vuoigatvuodain daid Kárášjoga guovlluin gos sii muhtun muddui leat ávkástallan luonddu, de ii leamaš vejolaš čielggadit vuoigatvuodaid sisdoalu, ii ge gos ja man viidát vuoigatvuodát gustojit. Muhto kárášjohkalaččaid vuoigatvuodaid hálddašeami olis ferte dattege váldit vuhtii ahte dákkár vuoigatvuodát sáhttet gávdnot.

(4.) Eará gažaldat go dat mii lea giedahallon dás bajábealde, guoská geavaheapmái man *Finnmárkolága § 23 vuosttaš lađas mudde*, ja mas celko ahte dain geat «*ásset Finnmarkku fylkkas*», leat earret eará vuoigatvuodát bivdit stuurra- ja smávvafovduid, stákkuin guolástit čazadagaidda ja lubmet. Váikkuhussan konklusuvnnas ahte FeFo ii eaiggáduša Kárášjoga eatnamiid, lea ahte Finnmarkolága 3. kapihtal, ii šat gusto Kárášjoga meahcceresurssaid geavaheapmái, vrd. Finnmarkolága § 21, nuppi laddasa.

Dás čuovvu ahte go lea sáhka geavahanvugiin mat leat regulerejuvvon Finnmarkolága § 23 vuosttaš laddasis, de Kárášjoga vuoigatvuodalaččaid joavku rievda fylkka ássiin gieldda ássin. Gieldda ássin olbmui leat geavahanvuogit ain iežaset hálddus báikkálaš eaiggáduššanrievvtti oasi bokte. Eananeagigátrievvtti vuodul olbmot sáhttet sihke bivdit, guolástit ja lubmet. Ii ge dilli rievdda geavahanvugiid ektui mat leat muddejuvvon § 22:s, mas fierbmun ja muorračuohppan leat Kárášjoga eanemus geavatraš doaimmat, das go dat gullet «*gieldda ássiide*».

Finnmarkku eará ássiid dáfus gal baicce šadda eará láhkai. Sii soitet dovdat dán iežaset vuoigatvuodaid gáržžideapmin. Mildosis Sámeriektelávdegotti čielggadeapmái, Gudmund Sandvik čállá ahte «*erenomážit 1960-logu rájes lea eanáš oassi finnmárkulaččain dovdan ahte sis leat vuoigatvuodát ávkástallat luondduburiid stáhta eatnamiin miehtá fylkka*». Seammás son čujuha dasa ahte giláziid báikeolbmot sáhtte vásihit ahte «*olbmot geat bohte rittuin ja Máttá-Norggas, loavkidedje ja badjelgehčce olmmošvieru ja báikkálaš árbevirolaš riekteáddjumiid*».⁸⁹⁴

Maiddá komišuvvna gulaskuddančoahkkimiin lea muitaluvvon báikeolbmuid ja olggobealolbmuid geavahanriidduid birra. Dábálaš áddejupmin lea dattege ahte ledje eambo riiddut ovdalašáigge go dán áigge. Ja vaikko vel báikeolb-

muid mielas riddoguvolluid olbmot leat sisabahkkejeddjit, seammá láhkai go márkanolbmot leat muhtumin gieldda boaittobealbáikkiin atnon sisabahkkejeddjin, lea riddoguvolluid olbmuid geavaheamis dán áigge nu guhkes árbevieru, ahte sis lea vuoiggalaš beroštupmi bivdit ja guolástit Kárášjogas. Dán birra Otto Jebens čállá:⁸⁹⁵

«Finnmarkku olggut guovlluid olbmuid Sis-Finnmarkku lea dán áigge dehálaš lustadoaibmaguvllun. Dán álbmogii bivdu ja guolásteapmi Sis-Finnmarkkus lea dán áigge dan mađi dehálaš, ahte dan ferte deattuhtit. Dán áigge Finnmarkku luondduresurssaid vuoigatvuodaid divaštallamis lea maid dehálaš váldit vuhtii Fylkka álbmoga ovttadássášárvvu. Muhto Fylkka álbmoga vuoigatvuodaid vuodđun leat lágat, eai ge leat gitta eaiggáduššangažaldagas. Nu guhka go dát lágat eai leat rievdaduvvon, de leat Olggut-Finnmarkku álbmogis ain bivdo- ja guolástanvuoigatvuodát Finnmarkoduoddaris. Muhto ii leat eahpevuoiggalaš ahte riddoguvolluid olbmot fertejit dohkkehít ahte Sis-Finnmarkku álbmogis, geain bivdu ja guolásteapmi lea sin ealahusvuodu oassin, leat dihto ovdavuoigatvuodát».

Jebensa cealkámuš ii leat áibbas dárkil, go cealká ahte Finnmarkku olggut guovlluid álbmogis ain leat bivdo- ja guolástanvuoigatvuodát Sis-Finnmarkkus, ja ahte vuoigatvuodát eai leat gitta eaiggáduššangažaldagain. Norgga lága mielde bivdu ja guolásteapmi gullá eanaeaiggádiid. Dát mearkkaša ahte leat vuosttažettiin sii, geain lea oassi eanaeaiggádanrievvttis, geat hálddašit vuoigatvuodaid iešgudetge ráddejumiid.

Dattege sáhtta Kárášjoga álbmot hálddašit rievvtti dainna lágiin, ahte maiddá olggobealássit sáhttet geavahit Kárášjoga odasmuvvi meahcceresurssaid. Čáhpua vuoigatvuodalaččat vuvdet guolástan- ja bivdokoarttaid olggobealássiide.⁸⁹⁶ Kárášjoga vuoigatvuodaguoddit sáhttet dahkat dan seammá. Dát sáhtta dahkkot differensieremiin iešgudetge geavaheaddjjoavkkuid, ovdamearkka dihtii nu ahte kárášjohkalaččat geat leat fáren eret gielddas, ja geain leat barttat doppe, ja eará finnmárkulaččat, mákset veahá unnit bivdo- ja guolástan-koarttain, go olggobealássit geat bohtet eará fylkkain, dahje ahte eará finnmárkulaččaide maid addo vejolašvuolta fierbmut Kárášjogas. Praktikalaččat dán áigge dilli ii dárbbáš rievdat. Dán mearridit vuoigatvuodalaččat ieža almmolaš lágaid rámmaid siskkoalbe.

(5.) Eará gažaldat guoská FeFo *jotkkolaš eananláigo- ja lihtoláigošehtadusaid* Kárášjogas, main priváhta oasesain lea

⁸⁹⁴ Gudmund Sandvik, *Om oppfatninger av retten til og bruken av land og vatn i Finnmark fram mot slutten av 1960-åra* [čielggadeamis] NOU 1997: 4 s. 578 flg. på s. 595.

⁸⁹⁵ Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 481.

⁸⁹⁶ Čáhpud siida, *Bruksregler for Svartskogen i Manndalen* (<http://www.manndalen.no/bruksregler.47984.no.html>).

– dábalaččat áigeráddjejuvvon – vuoigatvuohta kontrávtta vuodul láigohit ovdamearkka dihtii viessosaji, dahje dihto meahceávkástallama mearriduvvon guovllus.

Lea vuostazehttiin sáhka eananláigošiehtadusain gosa leat huksejuvvon viesut, barttat dahje eará visttit, muhto maiddá muhtun eanadoalloeananláigošiehtadusain. FeFo ii lihttoláigot luossajogaid Kárášjogas, nu mo dahká mángga eará sajis Finnmárkkus. Earret muhtun eanjil jávrriin, main dušše okta lihttoláigu lea jotkojuvvon maŋŋá jagi 2006, vrd. čuoggá 7.3.3.6, de eai leat Kárášjogas dán áigge eará ge meahcegeavahanlihttoláigoheamit.

Kárášjoga álbmot loaiddasta FeFo rievttálaš posišuvnnaide Kárášjogas, seammá láchkai go FeFo ge loaiddastii Statskog SF:a rievttálaš posišuvnnaide Finnmárkkus Finnmárkolága § 49 mielde. Maŋŋá go lea ášahuvvon orgána mii galgá hálddašit oktasaš eaiggáduššánrievtti, álbmot praktihkalaččat, oktasaš vuodu vuodul, loaiddasta FeFo posišuvnnii oasehassan buot jotkkolaš šiehtadusaide. Go šiehtadusaid áigemearri dievvá, de fertejit oasehasat gaskaneaset juohke eanjil šiehtadusa ektui, čielggadit mo vuoigatvuodaguddiid ja sin šiehtadusvuostebeliid gaskavuohtha galgá ordnejuvot.

7.3.10 Čoahkkáigeassu/konklusuvdna

Ávjovári siidda álbmogis lei dan áigge go siidda geavahan-guovlu gárttai Dánmárkkus-Norgga oktojurisdikšuvnna vuollái jagis 1751, vuoigatvuohta eatnamiidda, mii dán áigge gohčoduvvošii oktasaš eaiggáduššánriektin. Maŋŋá dán lea geavahepmi joatkašuvvan hui viidát gitta dán áigái.

Komišuvnna eanetlohku (Gauslaa, Henriksen ja Magga), čujuhit dasto dasa ahte guhká lei nu ahte stáhtas eai lean ollu eana- ja resursadisposišuvnnat Ávjovári siidda dološ geavahan-guovlluin. 1800-logu loahpageahčen, ja erenomážit maŋŋá go 1902-eanavuovdinláhka biddjui fápmui, lassánišgohte stáhta disposišuvnnat. Dattege disposišuvnnain ii leamaš dakkár sisdoallu, mii lea nagodan ášahit stáhtii eaiggáduššánrievtti sajáiduvvan riektedili dahje vieruiduvvan rievtti vuodul. Disposišuvnnain leamaš almmolaš rievttálaš hápmi, eai ge dat leat nagodan njeaidit riekteáddjemi nanu báikkálaš oktasaš vuoigatvuodaid hárrái. Eai ge disposišuvnnat leat váikkuhan dasa ahte livččii ášahan doarvái nanu dohkkeheami báikeolbmuide das ahte stáhta lea priváhtariievttálaš eananeaiiggát.

Dan dihtii ii lean stáhta eaiggáduššánriekti Kárášjoga vuovddekahtes eatnamiidda sajáiduvvan riektedillin dalle go FeFo válddii háldosis eatnamiid Statskog SF:s Finnmárkolága fápmuibidjamis suoidnemánu 1. beaivve 2006. Nu ba eai gula ge dát opmodagat FeFo eaiggáduššánrievtti vuollái Finnmárkolága mielde, muhto leat *Kárášjoga báikeolbmot geat ovttas eaiggáduššet dáid*. Riekti ii gula iešalddis gildii, muhto daidda geain áiggis áigái lea registrerejuvvon ássančujuhus Kárášjogas, ja dan láchkai ahte sis lea seammá stuorra oassi rievttis, beroškeahtá man guhká leat orron gielddas ja

makkár etnalaš duogáš sis lea. Nu ba fástida ge komišuvnna konklusuvdna buorre muddui dan maid sihke Kárášjoga Sámiid Searvi, vrd. čuoggá 7.2.2, ja Kárášjoga gieldda, vrd. čuoggá 7.2.4, leat cealkán.

Boahtteáigasaš vejolaš rádjásirdimat dahje gielddaid oktiičaskimat eai rievdat vuoigatvuodaguovllu, eai ge vuoigatvuodaguddiid. Vuoigatvuodaguovlu leat dat areálat Kárášjoga gielddas maid FeFo válddii háldosis suoidnemánu 1. beaivve 2006, earret dat guovllut mat vejolaččat, riektefámolaččat mearriduvvojit gullat earáide. Vuoigatvuodalaččat leat dat geat áiggis áigái leat registrerejuvvon ássin dálá áigge gielddarájaid siskkoalbe.

Eaiggáduššánriekti fátmasta *buot ráddejumiid* mat Norgga láchkaortnegiid mielde gullet eananeaiiggátriektái, namalassii maiddá vuoigatvuohta eahpeodasmuvvi resurssaide, mat Norgga rievtti mielde gullet eananeaiiggádi, ja eará eananeaiiggátrievttit, nu mo gahčahatvuoigatvuodát ja vuoigatvuohta rievttálaččat disponeret eatnamiid gávppašemi ja láigoheami bokte. Eananeaiiggátrievtti ekspropriašuvnna ja ekspropriašuvdnalágan sisabáikkemiid olis vuoigatvuodaguddiin lea vuoigatvuohta oážžut buhtadusa dábalaš ekspropriašuvdnariievttálaš vuodduvuođadagaid mielde, vrd. Vuodduolága § 105, ja EMK vuosttaš lassiprotokolla 1. artihkala.

Eaiggáduššánriekti addá maid vuoigatvuoda *geavahit ja stivret ođasmuvvi luondduresurssaid geavaheami* dábalaš muddenlágaid rámmaid siskkoalbe. Eaiggáduššánrievtti ávkástallamii gullet maid muđui ráddjemi mat gustojit eará eananeaiiggádiidda. Stáhta sáhtta ain muddejumiid bokte stivret ja dárkkistit resursaávkástallama ávkástallanáiggiid ja reaidogeavahemiid. Dasto gustojit plána- ja huksehusláhka, luondduhivvodatláhka, mohtorjohtalusláhka ja eará lágat mat ráddjeyt eananeaiiggátráddjemi, dábalaš vuogiid mielde.

Eaiggátráddjeypmi ráddjeyvvo maid báikkálaš boazosápmelaččaid geavahanvuoigatvuodain, geain dasa lassin lea maid oassi báikkálaš eaiggáduššánrievttis, ja maiddá eará olbmuid geavahanvuoigatvuodain, maid sii ležžet háhkan Kárášjoga eatnamiidda. Ovddit raporttain, go komišuvdna lea konkluderen ahte FeFo lea eananeaiiggát, komišuvdna lea čujuhan dasa ahte báikeolbmuid geavahanvuoigatvuodát ráddjeyt FeFo eaiggáduššánráddjemi.⁸⁹⁷ Alimusriekti deat-tuha dán Unjárgga-duomus ja deattasta ahte báikkálaš geavahanvuoigatvuodaid «*ferde váldit vuhtii*», ja cealká ahte «*lea dárbblašlaš čađahit konsultašuvnnaid*» gaskkal FeFo, guhte lea eananeaiiggát, ja Unjárgga gilisearvvi báikkálaš vuoigatvuodaguddiid.⁸⁹⁸

897 Geahča omd. Finnmárkokomišuvdna, *Rapport felt 6 Varangerhalvoya vest*, 2015 s. 105–106 ja 214–215.

898 HR-2018-456-P para. 195. Geahča maid para. 155–161.

Seammalágan prinsihppa gusto maid Kárášjoga eaiggáduššanrievtti hálddašeamis. Dát mearkkaša ahte Kárášjoga álbmot ferte oktasaš eaiggáduššanrievtti hálddašettiin gielddas váldit vuhtii gieldda boaittoealbáikkiid báikkálaš vuoigatvuodaguddiid, ja ferte bearráigeahččat ahte dáid gilážiid ássit eai duvdojuvvo eret iežaset árbevirolaš ávkástallanguovlluin.

Lea Kárášjoga álbmoga iežas duohken mo sii háliidit *organiseret iežaset* go galget hálddašit oktasaš eaiggáduššanrievtti. Sin oktasaš eaiggáduššanrievttis leat dattege čielga ovttaláganvuodat gilialmenneha vuoigatvuodadiliiguin. Hálddašan dihtii rievtti seammá láhkai go gilialmenneha stivra, sii sáhttet ovdamearkka dihtii válljet meahcestivrra, mas leat iešgudetge geavaheadjjjoavkkuid ja iešgudetge gieldda guovlluid áirasat.

Komišuvnna unnitlohku (Andersen og Heggelund) lea ovttaoaivilis eanetloguin das ahte jagis 1751 Kárášjohkii lei

sajáiduvvan vuoigatvuohta, mii lei muhtun lágan oktasaš eaiggáduššanriekti. Maŋŋá leat stáhta disposišuvnnat dien guovllus, nu mo opmodatčujuheamit, lihttoláigoheamit ja eará eana- ja resursadisposišuvnnat, váikkuhan báikkálaš riekteáddejumiide dan mađi garrasit ahte stáhta eanaeaiggáduššanriekti lea sajáiduvvan riektedillin.

Unnitlogu dieđuid mielde dát lea mielddisbuktán ahte báikeolbmuid álgovuolgalaš oktasaš riekti lea muhtán hámi, ja lea rievdan geavahanvuoigatvuohtan, man dán áigge mudde Finnmároláhka. Lea FeFo guhte hálddaša vuoigatvuoda Finnmárolága njuolggadusaid mielde, muhto dainna lágiin ahte FeFo ferte divdna váldit vuhtii Kárášjoga báikkálaš vuoigatvuodaguddiid, vai sii eai duvdojuvvo eret iežaset árbevirolaš geavahanguovlluin. Geahča dan mii dás bajábealde lea geardduhuvvon Unjárgga-duomus.